

SLOVÁCKO

LIX

2017

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS
PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
LIX
2017

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2017

Společenskovědní recenzovaný časopis pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník LIX • Vychází 1× ročně • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace, Smetanovy sady 179, 686 01 Uherské Hradiště dne 26. 7. 2018 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemník redakce: P. Číhal • Redakční rada: P. Číhal, J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, R. Habartová, T. Chrástek, M. Kondrová, M. Martykánová, H. Myslivečková, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, K. Slobodová Nováková, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil • Tiskárna LELKA, Vojtěch Lelka, Kyjovská 579, 696 17 Dolní Bojanovice • Náklad 250 ks

ISBN 978-80-87671-35-1

ISSN 0583-5569

OBSAH

Etnologie

<i>Marta Kondrová</i> : Rukávce na Slovácku I. Příspěvek k typologii ženských oděvních součástí na Slovácku. Na příkladu sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti	11
<i>Petra Hrbáčová</i> : Lidoví tkalci a ruční tkalcovství na Hornácku	49
<i>Martina Bocánová</i> : Súčasná podoba niektorých poverových predstáv na Slovensku ...	65
*	
K životnímu jubileu PhDr. Věry Kovářů (<i>Karel Pavlišťík</i>)	81
Vzpomínka na JUDr. Ladislava Rutteho (<i>Romana Habartová</i>)	83
Petr Číhal, ed. Erotika v lidové kultuře (<i>Luboš Kafka</i>)	94
<i>Petra Hrbáčová</i> . Tradiční tkalcovství na Hornácku (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	96
<i>Veronika Provodovská</i> . Řemeslo jak vyšité (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	97
<i>Antonín Pavelčík</i> . Královské ozvěny z Vlčnova (<i>Marta Kondrová</i>)	99
<i>Erotika v lidové kultuře</i> (<i>Irena Ochrymčuková</i>)	103
<i>Zima na Slovácku – recenze výstavy</i> (<i>Helena Beránková</i>)	105

Archeologie

<i>Zdeněk Hájek, Alena Humpolová, Alžběta Čerevková, Martin Kuča</i> : Osídlení lidem kultury s lineární keramikou na katastru obce Bohuslavice u Kyjova	109
<i>Jaroslav Bartík</i> : Neolitický model keramického trůnu z Bílovic u Uherského Hradiště	133
<i>Zdeněk Schenk</i> : Gotické dlaždice s motivem draka z bývalého cisterciáckého kláštera Velehrad	147
<i>Dana Menoušková</i> : Nad mikropetrografickým a makroskopickým rozbořem středověkých kachlů z Uherského Hradiště a hradu Lukova	163
<i>Jaroslav Bartík, Lenka Běhouňková, Tomáš Chrástek, Jiří Novotný, Hana Nohálová, Martin Žižlavský</i> : Archeologický průzkum studny ve dvorním traktu domu čp. 135 na Masarykově náměstí v Uherském Brodě	175
*	
Vzpomínka na muzeologa a archeologa Jana Mikulíka (<i>Zdeněk Schenk</i>)	195
Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2017 (<i>Tomáš Chrástek, Jaroslav Bartík, Jiří Novotný</i>)	196
Pohled do deníku archeologa (<i>Luděk Galuška</i>)	199

Historie

<i>Lukáš Čoupek</i> : Obnovování obecních představených na panství Buchlov v první polovině 19. století	205
<i>Zdeněk Fišer</i> : Appendix: katecheta Tomáš Hájek a jeho pobyt v Uherském Hradišti v letech 1855–1865 ve světle vlastních pamětí	217
<i>Pavla Pokoráková</i> : Obnovená fáze retribuční u Mimořádného lidového soudu v Uherském Hradišti	227
*	
K životnímu jubileu PhDr. Jiřího Čoupka (<i>Blanka Rašticová</i>)	249
K životnímu výročí PhDr. Blanky Rašticové (<i>Ludmila Tarcalová, Milada Frolcová</i>) ...	250
80 let od Výstavy Slovácka 1937 (<i>Blanka Rašticová</i>)	252

Jiří Mitáček a Petr Zemek, eds. Hradčovice a Lhotka: obec ve víru času (<i>Pavel Cibulka</i>)	256
Josef Mahdalík. Sborník nářečí obce Suchá Loz: jihovýchodní Slovácko – Uherský Brod (<i>Lukáš F. Peluněk</i>)	258
Týnec: městečko na Podluží (<i>Lenka Havlíková</i>)	260
Dějiny umění	
<i>Stanislav Mikule</i> : Živí mrtví aneb Legenda o posmrtných fotografiích	265
<i>Vladislava Řihová, Zuzana Křenková</i> : Antonín Gajdušek (1927–2001), soubpis uměleckých děl ve veřejném prostoru	281
*	
PhDr. Jana Spathová – stále mladá, s velkou duší... (<i>Romana Habartová</i>)	301
Ohlédnutí za výstavou Františka Karla Foltýna (1937 Kněžpole – 2000 Praha) (<i>Marie Martykánová</i>)	311
Jiří Karel Heřman – rodem Pařížan, dospíváním Pražan, srdcem Hradišťan (<i>Marie Martykánová</i>)	315
Muzejnictví	
<i>Ivo Frolec, Iveta Mátlová</i> : Slovácké muzeum v roce 2017, výroční zpráva	323
<i>Petr Číhal</i> : Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2017	341
<i>Jan Káčer</i> : Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje v roce 2017	345
*	
Výběrový přehled publikací vydaných v roce 2017 (<i>Iveta Mátlová</i>)	351
Výstavy Slováckého muzea v roce 2017 (<i>Iveta Mátlová</i>)	361
Nabídkový list publikací a CD Slováckého muzea v Uherském Hradišti (<i>Iveta Mátlová</i>)	363
Technické pokyny redakce pro publikování v časopisu Slovácko (<i>Redakce</i>)	375

SUMMARY

Ethnology

<i>Marta Kondrová</i> : Sleeves in Moravian Slovakia – Part 1. A Contribution to a Typology of Female Clothing Parts in Moravian Slovakia. The Examples from the Collections of Moravian-Slovak Museum in Uherské Hradiště	11
<i>Petra Hrbáčová</i> : Folk Weavers and Hand Weaving in Hornácko	49
<i>Martina Bocánová</i> : Current Shapes of Some Superstition Ideas in Slovakia	65
*	
Messages	81

Archeology

<i>Zdeněk Hájek, Alena Humpolová, Alžběta Čerevková, Martin Kuča</i> : The Settlement of the Linear Pottery Culture in the Cadastral Area of Bohuslavice Near Kyjov Village	109
<i>Jaroslav Bartík</i> : Neolithic Model of a Pottery Throne from Bílovice Near Uherské Hradiště	133
<i>Zdeněk Schenk</i> : Gothic Tiles with Dragon Relief from Former Cistercian Monastery at Velehrad	147
<i>Dana Menoušková</i> : Over the Micro-petrographic and Macroscopic Analysis of Medieval Tiles from Uherské Hradiště and Lukov Castle	163
<i>Jaroslav Bartík, Lenka Běhounková, Tomáš Chrástek, Jiří Novotný, Hana Nohálová, Martin Žižlavský</i> : Archaeological Research of the Well in the Backyard Area of the House no. 135 at Masaryk Square in Uherský Brod	175
*	
Messages	195

History

<i>Lukáš Čoupek</i> : Reinstatement of Municipal Representatives in the Domain of Buchlov in the First Half of 19 th Century	205
<i>Zdeněk Fišer</i> : Appendix: Catechist Tomáš Hájek and his Stay in Uherské Hradiště in the years 1855–1865 in the Light of his Own Memoirs	217
<i>Pavla Pokoráková</i> : The Renewed Phase of Retribution at an Extraordinary National Court in Uherské Hradiště	227
*	
Messages	249

History of Art

<i>Stanislav Mikule</i> : Living Dead or The Legend of Post Mortem Photographs	265
<i>Vladislava Říhová, Zuzana Křenková</i> : Antonín Gajdušek (1927–2001), an Inventory of Artefacts in Public Space	281
*	
Messages	301

Museums

INHALTVERZEICHNIS

Ethnologie

<i>Marta Kondrová</i> : Ärmelblusen in der Mährischen Slowakei – Teil 1. Beitrag zur Typologie der weiblichen Kleidungsstücke in der Mährischen Slowakei. Am Beispiel der Trachtensammlung des Mährisch-slowakischen Museums in Uherské Hradiště	11
<i>Petra Hrbáčová</i> : Volkswerber und Handweberei in der Region Hornácko	49
<i>Martina Bocánová</i> : Heutige Gestalt einiger abergläubischer Vorstellungen in der Slowakei	65
*	
Nachrichten	81

Archäologie

<i>Zdeněk Hájek, Alena Humpolová, Alžběta Čerevková, Martin Kuča</i> : Linearbandkeramische Besiedlung im Gemeindegebiet von Bohuslavice bei Kyjov	109
<i>Jaroslav Bartík</i> : Jungsteinzeitliches Modell eines Keramikthrons aus Bílovice bei Uherské Hradiště	133
<i>Zdeněk Schenk</i> : Gotische Relieffliesen verziert mit Drachennmotiv aus dem ehemaligen Zisterzienserkloster Velehrad	147
<i>Dana Menoušková</i> : Über die mikropetrographische und makroskopische Analyse mittelalterlicher Kacheln aus Uherské Hradiště und der Burg Lukov	163
<i>Jaroslav Bartík, Lenka Běhouňková, Tomáš Chrástek, Jiří Novotný, Hana Nohálová, Martin Žižlavský</i> : Archäologische Grabungen in einem Brunnen im Hoftrakt des Hauses Nr. 135 am Masaryk-Platz in Uherský Brod	175
*	
Nachrichten	195

Geschichte

<i>Lukáš Čoupek</i> : Das Abwechseln der Gemeindevorsteher in der Herrschaft Buchlau in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts	205
<i>Zdeněk Fišer</i> : Nachtrag: Der Katechet Tomáš Hájek und sein Aufenthalt in Uherské Hradiště in den Jahren 1855–1865 im Licht seiner eigenen Memoiren	217
<i>Pavla Pokoráková</i> : Erneuerte Vergeltungsphase beim außerordentlichen Volksgericht in Uherské Hradiště	227
*	
Nachrichten	249

Kunstgeschichte

<i>Stanislav Mikule</i> : Lebende Tote oder die Legende über die Totenfotografien	265
<i>Vladislava Říhová, Zuzana Křenková</i> : Antonín Gajdušek (1927–2001), Liste seiner Kunstwerke im öffentlichen Bereich	281
*	
Nachrichten	301

Museum

ETNOLOGIE

RUKÁVCE NA SLOVÁCKU I. PŘÍSPĚVEK K TYPOLOGII ŽENSKÝCH ODĚVNÍCH SOUČÁSTEK NA SLOVÁCKU. NA PŘÍKLADU SBÍRKY SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Marta Kondrová, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti*

Vy chlapani nevíte, proč za mnú chodíte,
a já mám laskavec, u samých rukávec.¹

Rukávce patří k základním součástem ženského kroje. Vyznačují se nabíranými rukávy a v českém prostředí bývají označovány také termínem košilka. V předkládané studii jsme se zaměřili na stříhové a typologické odlišnosti této krojové součástky, která tvoří jeden z výrazných rozlišovacích znaků regionálního typu oděvu. Geograficky zůstaneme na území Slovácka a jeho přechodných oblastí luhačovického Zálesí i hanáckého Slovácka v intencích krojových typů, jak je charakterizoval Josef Klvaňa v *Moravském Slovensku*.²

Název rukávce je užíván na celém území Slovácka a upozorňuje na nejviditelnější část plátěné košilky – různé tvarované, obvykle nabírané rukávy. Ve většině lokalit jsou rukávce šity z plátna rozdílné kvality. Pro sváteční oděv se používalo plátno bavlněné, šifonové, nebo i jemný batist, organtýn, mol. Všední součástky byly šité z plátna hrubého lněného, nebo i konopného.

Kromě dochovaných součástí v muzejních sbírkách nelze při charakterizování podoby rukávců a jejich vývoje opomenout ikonografické doklady především z první poloviny 19. století. V albu Vincence Georga Kiningera poprvé vydaného snad v roce 1802 se nachází kolorovaný mědiryt vyobrazující obyvatelku moravské nížiny v živůtku s široce rozevřenými, pravděpodobně do špice tvarovanými přednicemi staženými k sobě šněrováním. Pod touto vestičkou připomínající stříhem hornácké kabátky se uplatnily plátěné rukávce s našaseným úzkým límečkem a s dlouhými, mírně měchovitými rukávy zřasenými u zápěstí do menšího kanýru s naznačenou výšivkou. V tomto směru nelze opomenout soubor kvašů datovaný rokem 1814. Pokud se týká Slovácka, dotkl se tento jedinečný obrazový doklad jeho území pouze okrajově. Navíc většina obrázků zachycuje ženy v zimní variantě oděvu s kožichem, kabátkem nebo *mentýkem*, rukávce ukazují pouze obrázek

Obyvatelka moravské nížiny v letním oděvu. Vincenz Georg Kininger, 1802, mědiryt, kolorovaný papír. In: de Molleville, Bertrand. *The Costume Hereditary States of the House of Austria*. London, 1804. Převzato z: Křížová, Alena a Šimša, Martin. *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I*. Ikonografické prameny do roku 1850. Strážnice, 2012, s. 122, č. 86.

Břeclavanky v obřadním kroji s uvázanou šatkou a ženy z Luhačovicka.³ Zde jsou patrné menší řasnaté rukávce přepásané modrou vzorovanou tkanicí. Velmi pravděpodobně jsou rukávy našaseny a do této tkanice pevně všity tak, aby *kadrle* (kanýry), zakončující oba rukávy, byly stejnoměrně zřaseny. Na koncích kadrlí je naznačena výšivka či pravděpodobněji vzdušná úzká krajka. Rukávce doplňuje obdélníkový černě vyšitý límec.

Mezi ikonografickými doklady pro oblast Uherskohradištska obsazuje zajímavé místo střelecký terč malovaný pro městskou střelnici v Uherském Hradišti na konci 18. století. Terč ze sbírek Slováckého muzea s inventárním číslem H 2320 vyobrazuje dvě dívky v kroji nesoucí hrozen. Martin Šimša a Alena Křížová považují oděv dívek za příbuzný k panství napajedelskému v konfrontaci s kvašem z roku 1814 (č. 103 a 104).⁴ Pravděpodobněji však vyobrazený oděv inklinuje ke kroji buchlovického nesoucímu znatelné stopy ovlivnění zámeckou módou i podhorskou oblastí Chřibů s vazbou na západní typ kroje.⁵ K této domněnce vede mimo jiné kulatý výstřih vestiček i dobře patrné rukávce s kanýrem kolem krku a malými rukávy rukávců. Ty jsou zakončeny nepřilíš bohatou kadrlí a podvázané jsou těsně nad loktem. Při srovnání s obrazovými doklady buchlovického kroje z konce 19. a počátku 20. století, především z díla Karla Žádníka, je možné vypořádat jistou míru podobnosti.⁶

Známým a velmi věrným obrazovým dokladem jsou kolorované litografie Wilhelma Horna z roku 1836, které pro naše bádání obsahují několik vyobrazení žen ze Slovácka, kde je dobře patrné oblečení rukávců. Především se jedná o zachycení svobodného a také manželského páru z břevclavského panství (v chorvatském kroji), svobodného páru z drnholeckého panství, svobodného a manželského páru z milotického panství a stejnou situaci z panství bzeneckého s konkrétním určením lokality na městečko Vracov, které tvoří samostatný krojový ostrůvek.

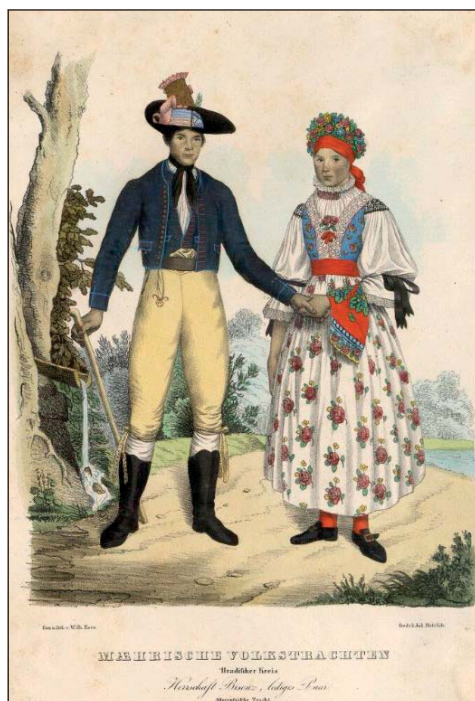
Ve výčtu nelze opomenout litografie, respektive malířské předlohy litografií z díla Františka Kalivody vydané v albu *Österreichs National-Trachten* (Wien, F. Paterno 1854) a v menším albu *Aus dem Volksleben in Mähren und Schlesien* (Olmütz 1860). Zde na jednom listu v rámci devíti žánrových obrázků vedle vyobrazení Hanáků a Valachů zaujme kresba nazvaná *Slováci a lid od Brna*, kde je zachycena žena a mládenec z Podluží. Dívka má oblečeny rukávce s malými rukávy a kolem krku krajkové okružní. Zde se však můžeme zamyslet nad autorovou přesností ve vyobrazení oděvu. S okružím u podlužáckých rukávců jsme se

Slovačky na řece Moravě/Břeclavanky. Publikováno podle: Ludvíková, Miroslava. Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814. Brno, 2000. Katalog č. 113, s. 164.

Dívky nesoucí hrozen. Detail ze střeleckého terče. Autor neznámý, 1767, olej, dřevo. Sbirka Slováckého muzea v Uherském Hradišti (dále Sbirka SM UH), inv. č. H 2320. Převzato z: Křížová, Alena a Šimša, Martin. Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I. Ikonografické prameny do roku 1850. Strážnice, 2012, s. 161, č. 132.

Svobodný pár z bzeneckého panství. Wilhelm Horn, kolorovaná litografie, 1836. Kroj z Vracova.

Veruna Čudová z Bílovic. Josef Mánes, 1854.

nesetkali u žádného z jiných autorů staršího ani mladšího období. Kalivoda používal stejné krojové typy ve svých dílech opakovaně, jak to dokládá Alena Jeřábková na konfrontaci s jednotlivými vyobrazeními z alba *Österreich national Trachten*. Nepřesnosti ve vyobrazeních některých krojových součástí lze nalézt i v několika dalších případech. Také motiv Podlužáčky s krajkovým okružím na rukávcích se tak opakuje v Kalivodových vyobrazeních z uvedeného alba (*Kroje od Lednice a Břeclavi*).⁷

Vedle studií Josefa Mánesa, který po roce 1848 působil v Bílovicích u Uherského Hradiště, jsou pro lidový oděv na Uherskohradištsku cenným dokladem také kresby a později fotografie Josefa Šímy z osmdesátých let 19. století. Josef Mánes zachytil věrohodně postavy Veruny Čudové, Babuše Čudové i Janka Postavy z Bílovic. Kresby jsou datované rokem 1854 a v případě Veruny Čudové jsou dobře patrné rukávce s krátkými kadrlemi a poměrně malými rukávkami, které se v následujících desetiletích objemově značně zvětšily. Polopostavy dívek a žen zachycených Josefem Šímou v roce 1886 ve Starém Městě a Tupesích ukazují posun ve vývoji rukávců – zvětšení objemu, prodloužení plátěného volánu kadrle a celkový rozvoj zdobnosti. Josef Šíma zachytil podobnými studii také kroje z Ostrož-

Slováci a lid od Brna. František Kalivoda. Aus dem Volksleben in Mähren und Schlesien. Olmütz, 1860. Vpravo mládenec a dívka v podlužáckém kroji.

ské Nové Vsi, Kunovic, Buchlovic, Uherského Ostrohu-Kvačic, Hradčovic, Dolního Němčí i Dubňan a Lanžhota.⁸

Josef Šíma spolu s Josefem Klvaňou a Janem Koulou⁹ se již v osmdesátých letech 19. století stali prvními fotografickými dokumentátory lidového oděvu nejen na jihovýchodní Moravě, ale také na západním Slovensku. Zejména snímky Josefa Klvani tvoří nesmírně důležitý pramen pro poznání podoby a vývoje lidového oděvu na Slovácku. Jeho zájem o kroj byl dlouhodobý a soustavný. Studie¹⁰ i zásadní kapitola s rozdělením a popisem krojů v monografii *Moravské Slovensko*¹¹ je základním odrazovým můstkem každého odborníka i laika zájímajícího se o lidový oděv v tomto regionu.

Z hlediska dokumentační hodnoty vedle stále se rozvíjející národopisné fotografie nelze opomenout dílo Jože Uprky a jeho četné studie i velké kompozice, které zachytily velmi věrně kroj jihovýchodní Moravy na konci 19. století. Zejména jeho práce *Vázání šátků a Slovácké čepce* vydané ve spolupráci s Františkem Kretzem.¹²

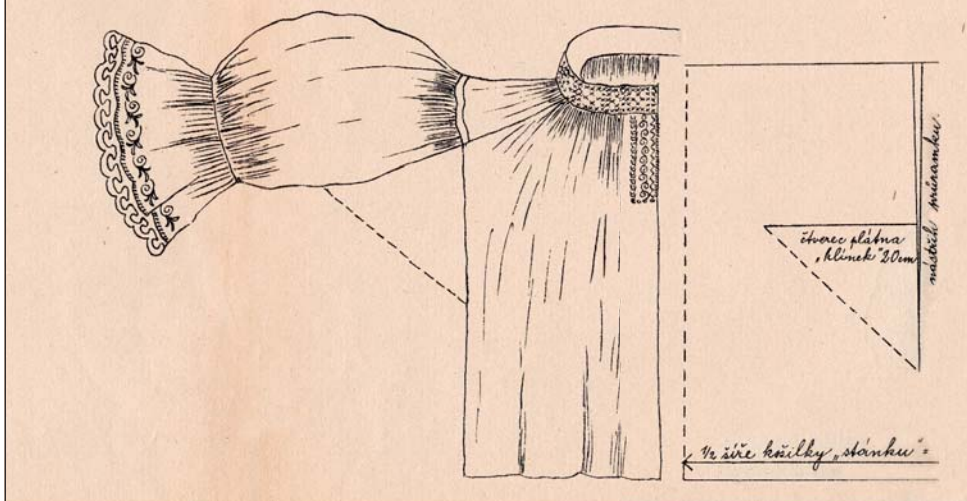
Osobnost Josefa Klvani pro vývoj bádání a poznání kroje již byla vzpomenua, avšak on, stejně jako většina dalších badatelů, se při zájmu o kroj soustředil na jeho popis. Hlubší dokumentace, analýza a srovnávací i historický přístup ke studiu lidového oděvu byl až záležitostí první poloviny 20. století. Na osobnost Drahomíry Stránské v tomto ohledu navázala v čtených studiích Alena Jeřábková nebo Jiřina Langhammerová a především Miroslava Ludvíková.

Již v posledních desetiletích 19. století se začaly sporadicky zaměřovat některé osobnosti na pořízení dokumentace „národních“ krojů včetně rozkreslení výzdoby nebo vytvoření stříhu konkrétní součástky. Na Moravě nelze opomenout snahy brněnského ženského vzdělávacího spolku Vesna, založeného v roce 1870, kde se dívky učily nejen vyšívát, ale také dle návodu šít celý kroj.¹³ Ve dvacátých letech 20. století členka národopisného odboru Vesny Antonie Kafková Macků vydala tiskem několik sešitů s návodem na vyšívání a zhotovení krojů.¹⁴

Ke stejnému okruhu snah patří i dílo známé členky Olomoucké družiny Vlasty Havelkové, která v díle *Lidové kroje československé*¹⁵ nejen publikuje popis vybraných českých, moravských a slovenských krojů, ale u konkrétních krojových součástí v příloze podává stříh, podle kterého je možné součástku zhotovit a dle rozkresu výšivky ji také ozdobit. V publikaci Vlasty Havelkové jsou stříhově obsaženy ze slováckých krojů (jihokyjovský – milotský, vracovský, lanžhotský, velecký, uherskohradištský) pouze kordulky. Zejména v období, kdy si ženy z městského prostředí pořizovaly kroj jako demonstrativní výraz národního uvědomění, byly tyto návody velmi oblíbené. Nejčastěji se tak z krojů na Moravě publikovaly a využívaly kroj kyjovský (jihokyjovský), uherskohradištský i uherskoostrožský. Počátek stereotypu užití kyjovského kroje jako kroje „národního“ lze hledat již v šedesátých letech 19. století.

Viktora Tománkova. Svobodná. Tupesy, 17. 9. 1886. Josef Šíma. Akvarel a kresba tužkou. Sbírká Moravského zemského muzea.

Část nákresu kyjovských rukávců publikovaná jako příloha k sešitu Podlipský, Čeněk. *Kyjovský kroj* slovem i obrazem. Praha, 1945.

Druhá vlna *svérázu* v období první republiky znamenala nejen opětovnou práci s výšivkou a jejím ornamentem obecně, ale také oblékání krojů při oslavách výročí a státních i církevních svátcích a jejich pořizování přímo v terénu nebo snahy o vlastní zhotovení součástek. Tomu odpovídaly také pokusy o dokumentaci a publikování detailních popisů jednotlivých krojů a jejich součástí včetně stříhů a návodů k jejich ušití objevující se především od dvacátých let 20. století. Práce národopisného odboru Vesny již byla vzpomenua. Z dalších snah lze uvést mimo jiné práci Olgy Stránské Absolonové, která ve třech sešitech pod názvem *Národní kroje* vydala v letech 1919–1921 popisy, návody na ušití a stříhy krojových součástí devíti krojů z Čech, Moravy a Slovenska. Pro oblast Slovácka je z tohoto hlediska zajímavý první a třetí díl, kde jsou zpracovány kroje uherskohradištský¹⁶ a hrozenkovský – kopaničářský.¹⁷ V prvním svazku je podle Klvaňova členění krojů popsán kroj ze skupiny krojů uherskohradištských, avšak krojový okresek veselský. Stříh na rukávce na rozdíl od kordulky však bohužel součástí přílohy není.

V období první republiky i v protektorátu se návody k šití krojů objevily dokonce v některých módních časopisech. Např. zvláštní číslo časopisu *Vkus (módní list elegantních žen vycházející v letech 1934–1944)* s podtitulem *Národní kroje* (1943). Jednalo se o práci Marie Marečkové s využitím osmi výrazných typů kroje z Čech a Moravy. V roce skončení druhé světové války vyšel sešit *Kyjovský kroj slovem i obrazem* od Čeňka Podlipského, kde vedle popisu (A. Hudcové z Mistrína) a rozkreslení výšivek byly vloženy i zpracované stříhy. Tentokrát byly detailně rozpracovány všechny součástky ženského kroje včetně rukávců.¹⁸

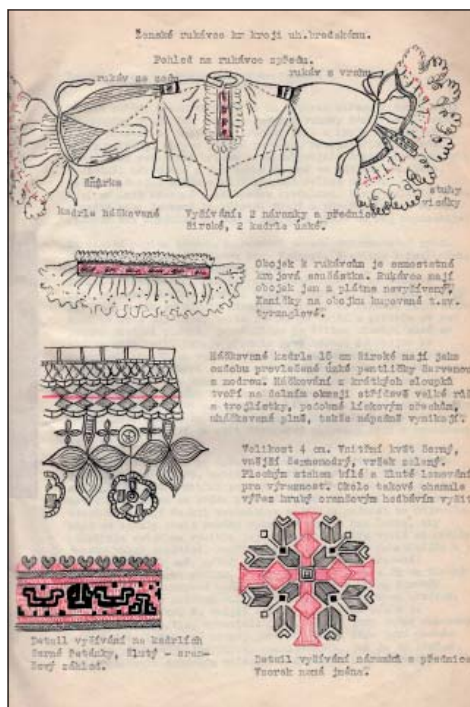
Prakticky i teoreticky se touto problematikou zabývala v první polovině 20. století etnografka Blažena Šotková. Přestože se zaměřila hlavně na oděv v Čechách, patří její přístup s detailním rozbořením konstrukce a publikování stříhu krojových součástek k zásadnímu počínání. Již ve čtyřicátých letech vyšly tiskem její návody k šití kroje.¹⁹ Na ně navázala v padesátých letech, kdy v osmi dílech v letech 1951–1952 publikovala práci *Naše lidové kroje, jejich*

vzory, stříhy a zpracování.²⁰ Text nikoli bez dobově zabarveného ideologického nádechu však nepostrádá faktografickou hodnotu. S pečlivou přesností je každý díl koncipován podle shodného schématu, které zahrnuje po úvodním popisu konkrétního regionálního typu kroje nákras se stříhovými díly a popis při šití konkrétních krojových součástí. Rukávce, nebo v českém prostředí košilky, jsou vždy vyobrazeny z poloviny jako rozložený stříh a z poloviny jako hotová krojová součástka. V teoretické rovině publikovala stať poukazující na potřebu kromě estetické stránky lidového oděvu sledovat techniku šití a stříhovou konstrukci.²¹

Vrcholem v tomto ohledu byly snahy o krojovou dokumentaci pořizovanou pro Ústředí lidové umělecké výroby (ÚLUV) a především pro potřeby jeho součásti zaměřené na obnovu a šití krojů – družstva Slovač v Uherském Hradišti. Ta vznikala pod vedením Vladimíra Červinky na počátku padesátých let 20. století.²² Vázané svazky krojové dokumentace pro regionální typy krojů ze Slovácka obsahovaly nejen teoretický úvod, zařazení kroje do širších regionálních souvislostí, ale také odhad dosud v terénu používaných a existujících krojových součástí. Následoval popis jednotlivých krojových součástí, velmi často doprovázený fotografiemi, nákresem a v některých případech také rozkresem stříhu. Cennou a nedílnou součástí byly vzorníky látek a galanterního zboží (prýmky, stuhu, krajky) používané k výrobě. Samostatné stříhy krojových součástí byly uloženy na krojovém oddělení Slovače. Pro oblast Slovácka byly zpracovány kroje podlužácký, jihokyjovský, severokyjovský, vracovský, rohatecký, buchlovský, uherskohradištský, kunovský, vlčnovský, hornácký, uherskobrodský, luhačovsko-pozlovský, hradčovský, nivnický a kopaničářský. Dokumentace byly vázány v červených deskách a některé byly rozděleny do dvou i tří svazků, takže pravděpodobný počet svazků je 27. V různém stupni rozpracování existovaly tyto dokumentace nekompletně v závěsných šanonech také pro další kroje (např. mutěnicko-hovoranský, brumovický ad.).

Na Uherskobrodsku je dosud ne zcela vytěženým pramenem krojová dokumentace Josefa Beneše, etnografa a muzeologa, který na počátku padesátých let působil jako ředitel uherskobrodského muzea Jana Amose Komenského. V samostatných svazcích uložených do současnosti v knihovně Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě zpracoval detailně dokumentace kroje uherskobrodského, vlčnovského, nivnického, hradčovského, březovského, bánovského, straňanského a kopaničářského²³. Kromě popisu, rozboru kroje po stránce estetické, etnografické i historické doprovázejí dokumentace Josefa Beneše obrovské množství fotografií, nákrasů, v některých případech i stříhových rozkresů a informací o existenci krojových součástí v muzejních sbírkách na Moravě i v Čechách a nechybí ani v tehdejší době aktuální seznam lokálních výrobců a krejčí.

Nákras rukávce k uherskobrodskému kroji. Beneš, Josef. Dokumentace brodského kroje. Rukopis 1951. Nákras i text Josef Beneš.

Z hlediska střihu a srovnání rozšíření jednotlivých typů rukávců se této problematice věnovaly především Miroslava Ludvíková, Jiřina Langhammerová a Alena Jeřábková, z jejichž zjištění vycházíme také v této studii. Miroslava Ludvíková rozlišila stříhové konstrukce rukávců na typ pončo, z přehnutého kusu plátna bez ramenního švu a příramkový střih, založený na principu ovíjení látky kolem těla, s podtypem raglánových rukávců.²⁴ Typ pončo s vystřiženým otvorem pro převlečení přes hlavu byl rozšířen v Čechách, zde obvykle pod názvem *košilka*, a na západní a střední Moravě. Na Slovácku, Hané, Valašsku a dále směrem na Těšínsko se oblékají rukávce druhého typu se základním příramkovým a od něj odvozeným raglánovým střihem. Miroslava Ludvíková jej nachází i v západní části Čech na Chodsku, Doudlebsku a v okolí Stříbra.²⁵

Jiřina Langhammerová považuje za stříhové starobylé plátěné součástky rukávce z oblasti moravsko-slovenského pomezí jihovýchodní Moravy.²⁶ Součástky tzv. karpatského stylu podle ní zachovávají původní pravoúhlé stříhové konstrukce.

Blíže se problematice rukávců a jejich střihu jako určujícího prvku pro stanovení hranice mezi Slovákem a Valaškem a vzájemnému prolínání obou oděvních soustav věnovala ve své studii Alena Jeřábková.²⁷ Vedle příramkových rukávců s rukávy tvořenými z pravoúhlých částí popsala na Luhačovicku s přesahem na Valašskokloboucko a Brumovsko rukávce s vloženým protáhlým trojúhelníkovým klínem v podpaží a střiženým rukávem zužujícím se směrem k zápěstí.

Obecně lze říci, že pro plátěné součástky lidového oděvu je společným jmenovatelem jednoduchá stříhová konstrukce, která využívala sešívání pravoúhlých, případně trojúhelníkových nebo mírně vykrojených dílů. Pravoúhlé díly se obvykle z plátna trhaly, takže o střihu v pravém slova smyslu můžeme hovořit až v případě součástek ze sukna či hedvábných látek – vesty, kabátky ad. Některé střihy rukávů se pouze doupravily nůžkami, lze však vysledovat výjimky, například ve starší vrstvě luhačovických rukávců nebo v Kunovicích či na starším typu rukávců ve Vlčnově a na Strážnicku, kde jsou rukávy dostřiženy z lichoběžníkových a trojúhelníkových dílů. Pro další práci s materiálem jsme využili především detailní analýzu sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti, které vlastní jednu z nejobsáhlejších a nejucelenějších sbírek textilu zahrnující součásti lidového oděvu z celé národopisné oblasti Slovácka pocházející z let 1820–1975. Analýzu pak doplňují součástky studované v Moravském zemském muzeu v Brně, které disponuje ještě starší vrstvou lidového oděvu.

Při práci se sbírkovým fondem, který ve Slováckém muzeu obsahuje 473 kusů ženských rukávců a 59 dětských, byla rozhodující stříhová konstrukce. V tomto ohledu tedy ustupuje do pozadí výšivka jako mnohdy nedílná součást rukávců, která však v případě muzejních sbírek může pomoci nejen lokalizovat předmět, ale také jej časově zařadit. Stejně tak se ukázalo, že forma, kterou rukávce v průběhu svého vývoje měnily, neměla zásadní vliv na střih. Měnily se detaily, jako množství látky v rukávu, díky kterému bylo možné rukávy tvarovat, vrapit, vypávat a upravovat do podoby odrážející místní vkus, se zřejmou snahou odlišit se od svého okolí.

Rukávce na Slovácku patří dle používané klasifikace střihu do skupiny příramkových rukávců s podtypem či přesněji samostatným typem rukávců raglánových postrádajících charakteristický obdélník, *příramek*, spojující rukáv a límeček krojové součástky. Dalším kritériem pro klasifikaci je tvar/střih rukávu, který může být důsledně šitý z pravoúhlých dílů nebo také střižený z kosodélníkových a trojúhelníkových částí. Podružnými ukazateli, které rozměňují krojové součástky na jednotlivé regionální typy, jsou délka rukávu, jeho zakončení do tunýlku nebo pevného pásku a pokračování příšitým kanýrem zvaným *kadrle*

nebo *tacle*. Stranou nezůstává ani zapínání rukávců a tvar límečku i délka *stánku* rukávců. V závislosti na těchto ukazatelích a s rozlišením střihů můžeme rukávce na Slovácku rozdělit do několika skupin a samostatných typů.

RUKÁVCE PŘÍRAMKOVÉ

1. s rukávem z obdélníkového pásu

a/ Typ se zřaseným příramkem

typ hornácký (kroj hornácký)

b/ Typ s rukávem zřaseným do manžety

typ kopaničářský (kroj kopaničářský)

typ podhorský (kroj bánovský, březovský, straňanský, nivnický)

typ dolňácký (kroj vlčnovský, uherskobrodský, hradčovický, uherskohradištský, uherskoos-trožský, veselský)

typ severokyjovský (kroj severokyjovský)

c/ Typ s rukávem zřaseným šňůrkou

typ záleský – *dutky* (kroj luhačovicko-pozlovický po roce 1870)

typ buchlovický (kroj buchlovický)

d/ Typ se stánkem i rukávy zřasenými šňůrkou

typ hanákoslovácký (kroj hanákoslovácký severní, hanákoslovácký jižní)

e/ Typ s nezřaseným krátkým rukávem

typ záleský – *plytké* rukávce (kroj luhačovicko-pozlovický)

2. s rukávem tvarovaným

typ záleský (kroj luhačovicko-pozlovický cca do roku 1870)

typ kunovický (kroj kunovický; staré součástky kroje vlčnovského a uherskohradištského – *natahačky*)

typ strážnický (kroj strážnický)

RUKÁVCE RAGLÁNOVÉ

1. s rukávem z obdélníkového pásu

a/ Typ s rukávem zřaseným do manžety

typ jihokyjovský (kroj jihokyjovský, starší vrstva rukávců z Podluží)

b/ Typ s rukávem zřaseným šňůrkou

typ podlužácký I (kroj podlužácký, mutěnicko-hovoranský, rohatecký)

c/ Typ se stánkem i rukávy zřasenými šňůrkou

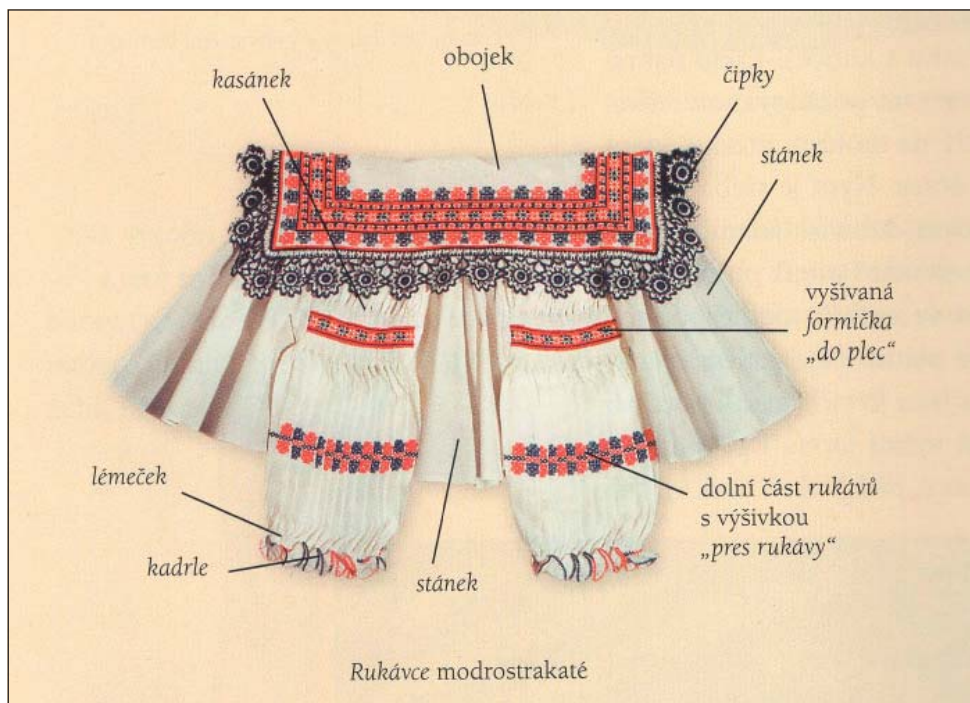
typ podlužácký II (kroj podlužácký)

d/ Typ s nezřaseným krátkým rukávem

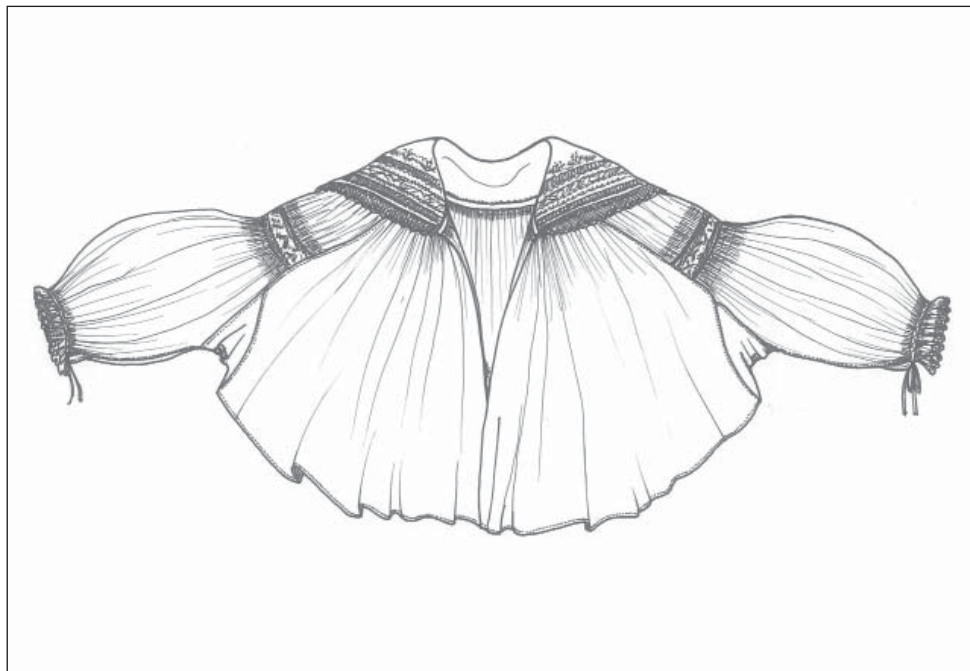
typ podlužácký III (kroj podlužácký – spodní rukávce)

2. s rukávem tvarovaným

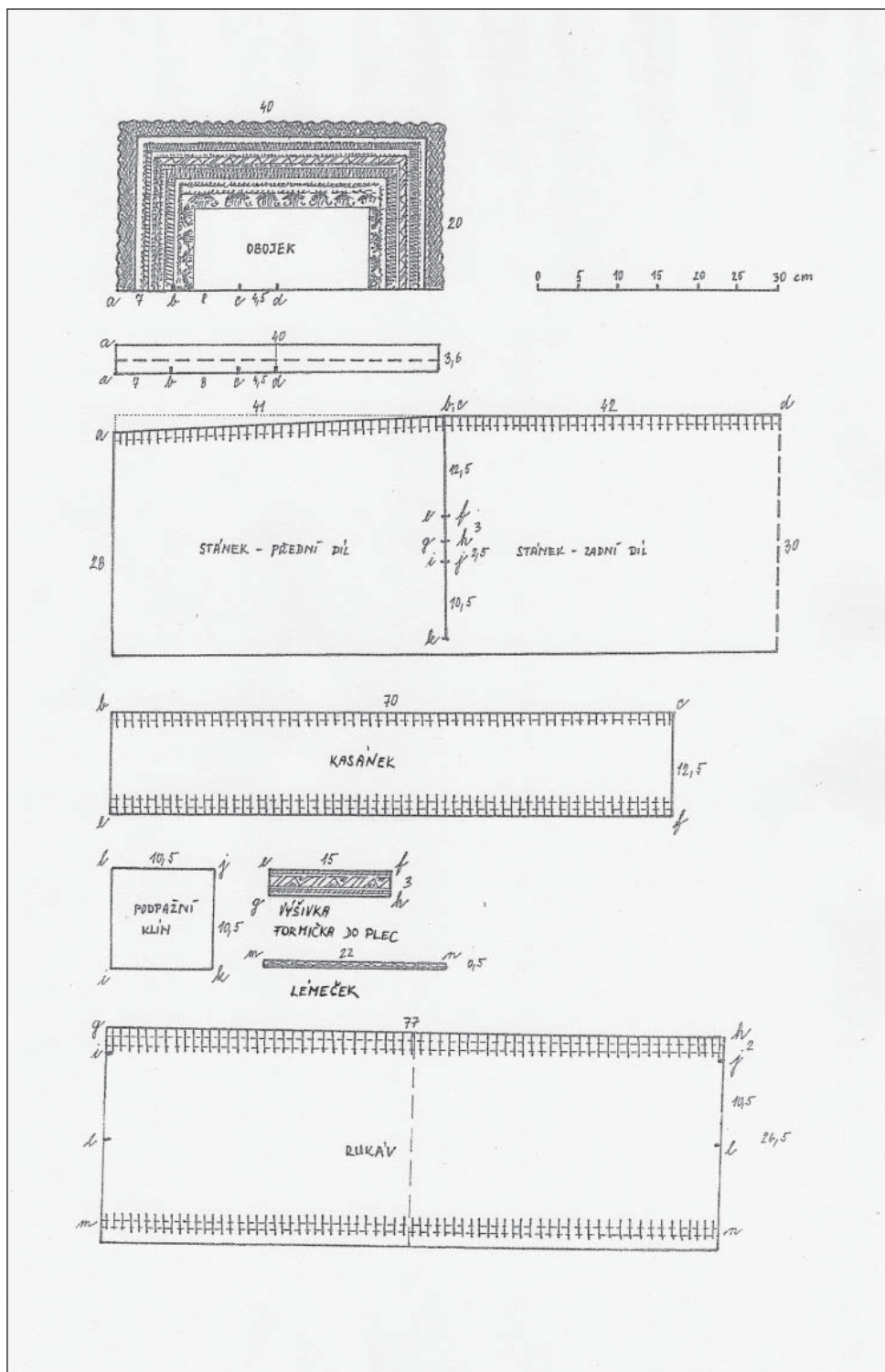
typ strážnický (kroj strážnický)

Názvy částí hornáckých rukávců. Převzato z Častová, Věra, Galečková, Renáta a Petříková, Magdalena. Kroje hornácké obce Velká nad Veličkou. Velká nad Veličkou, 2008, s. 7.

Hornácké rukávce. Sbirka Moravského zemského muzea (dále Sbirka MZM), inv. č. TEX 6089. Kresba L. Dufková, 2018.

Hornácké rukávce – stih. Sbirka MZM, inv. č. TEX 6089. Kresba L. Dufková, 2018.

RUKÁVCE PŘÍRAMKOVÉ S RUKÁVEM Z OBDÉLNÍKOVÉHO PÁSU

Typ se zřaseným příramkem

Typ hornácký

Rukávce na Hornácku tvoří samostatnou skupinu. Všechny díly střihu hornáckých rukávců jsou pravoúhlé a dá se předpokládat, že se skutečně trhaly ze štůčku plátna. Přední díl stánku je v horní části, kde je nabírán do obojku, lehce sestřižen a zkosen, aby u krku rukávce lépe seděly. Rukávce mají velmi krátký stánek, sahající lehce pod prsa, takže se v krojovém ustrojení uplatnil ozdobně vytkávaný pás *rubáče*. Pohyb usnadňovaly vložené čtvercové podpažní klíny, které jsou pro příramkové rukávce typické od Hornácka přes moravské Kopanice, Uherskobrodsko, Dolňácko (uherskohradištské i kyjovské) až po Podluží. Příramek tvořící přechod mezi rukávem navrapeným z obdélníkového pruhu plátna a úzkým límečkem, k němuž je přišit výrazný obdélníkový obojek zdobený výšivkou, je tvořen dlouhým pruhem plátna, který je jen nepatrně kratší než délka rukávu. Tento příramek zvaný na Hornácku *kasánek* se při šití rukávců navrapí a spojí s našaseným rukávem obdélníkovou výšivkou zvanou *formička do plec*. Tento příramek je také nejmarkantnějším rozdílem ve střihu odlišujícím hornácké od dalších typů příramkových rukávců.

Rukávek, který není delší než třicet centimetrů, je v dolní části zřasen cca o dva centimetry nad koncem a vsazen do manžety, *lémečku*, zakončené přesahující šňůrkou, která slouží k podvázání rukávců těsně nad loktem. Barevně obsmykovaný okraj tvoří malou typickou kadrilku. Plocha rukávců se v průběhu třicátých a čtyřicátých let 20. století začala zdobit vyšitím přes rukávy a sežehlováním tak, aby výšivka tvořila větší ostré sklady. Rukávce se pro všední použití šily z konopného plátna s výšivkou provedenou reznou nití, sváteční z běleného bavlněného plátna se zdobily barevnou výšivkou, buď v jedné barvě (bílé, žluté, oranžové), ve dvoubarevné kombinaci (černobílé nebo žlutočerné či žlutomodré) nebo s kombinací většího počtu barev. Posledně jmenované výšivky kombinují na *formičce do plec*, výšivce přes rukávy a obojku tvořícím nejdobnější část rukávců barvy červenou, žlutou a bílou doplněnou o černou nebo modrou základní barvu. Podle toho se rukávcům říká *modrostrakaté* nebo *černostrakaté*. Na těchto rukávcích se uplatňuje jako olemování obojku háčkovaná krajka *čipky*, která nahradila starší paličkovanou nebo továrně vyráběnou krajku rezné barvy. Nejstarší *sýkornové* čipky se vyráběly z kopřivové příze, jemnější bavlněné byly proplétány jednobarevným hedvábím.²⁸

V okrajových obcích Hornácka v Lipově a Louce, kde se projevil vliv veselského kroje, se obdélníkové obojky začaly lemovat tylovou krajkou mírně seskládanou do záhybů a vyztuženou škrobem a rukávy se dokonce skládaly do jemných záhybů připomínajících vrapení veselských a ostrožských rukávců. Rukávce zvané *duté* nebo *dudečkové* se nosily od první třetiny 20. století k nejsvátečnějším příležitostem a vzhledem k jemnému vrapení neměly na ploše rukávů výšivku.²⁹ Pro docílení kulatého tvaru se rukávky vycpávaly.³⁰ Vycpávky z tvrdého papíru se objevily někdy před polovinou 20. století.

Rukávce se zapínaly pouze na knoflíček a nitěné poutko u krku a přednice se přes sebe jen volně překládaly. K úzkému límečku, do kterého jsou pevně vsazené součásti stánků i kasánek, se přišíval napevno obdélníkový vyšívání obojek. Pro zjednodušení údržby se obojek v některých případech také přikládal samostatně. V létě k práci se nosily rukávce bez kordulky. Ke svátečnímu kroji však dívky a ženy vždy oblékaly bílou soukennou kordulku nebo *kabátek* s ostře vyběhajícími špicemi předních dílů.

Zásadní odchylky ve střihu se při analýze ve sbírce Slováckého muzea, která obsahuje 88 rukávců z území Hornácka, neprokázaly.

b/ Typ s rukávem zřaseným do manžety

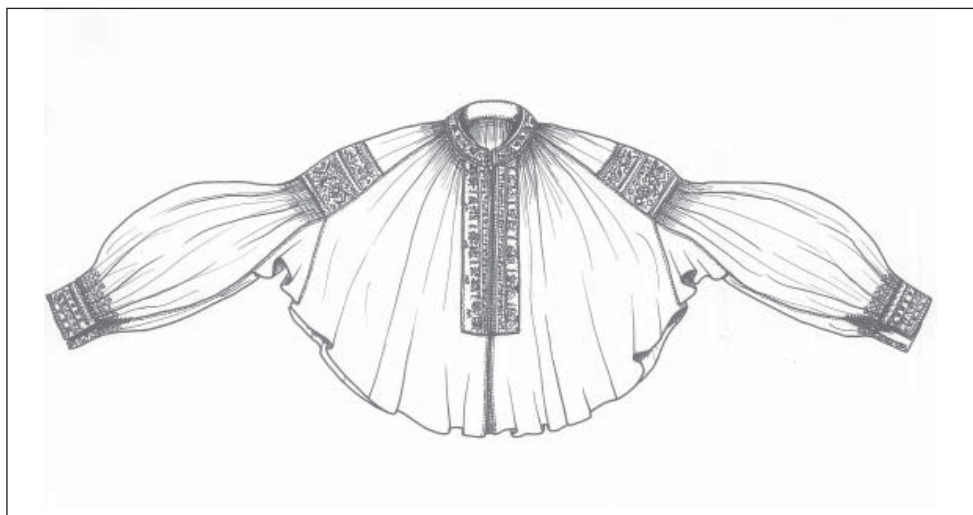
Typ kopaničářský

V obcích na moravsko-slovenském pomezí, kde se obléká kroj kopaničářský neboli *kopanický*, jak jej sami obyvatelé Starého Hrozenkova, Vyškovce, Vápenic a Žitkovce nazývají, nosily ženy a dívky rukávce příramkového střihu s mírně nařaseným rukávem staženým do manžety. Kopaničářské rukávce lze považovat za základní typ příramkových rukávců, od kterých se odvozují všechny součástky oblékané na Uherskobrodsku, ale také v dolských regionech Uherskohradištska, Uherskoostrožska až po Kyjovsko. Všechny tyto typy mají základ stříhové konstrukce shodný, liší se pouze v délce rukávů a množství plátna v rukávu, tedy jeho „bohatosti“ a připojením i podobou *kadrli* a několika dalšími detaily.

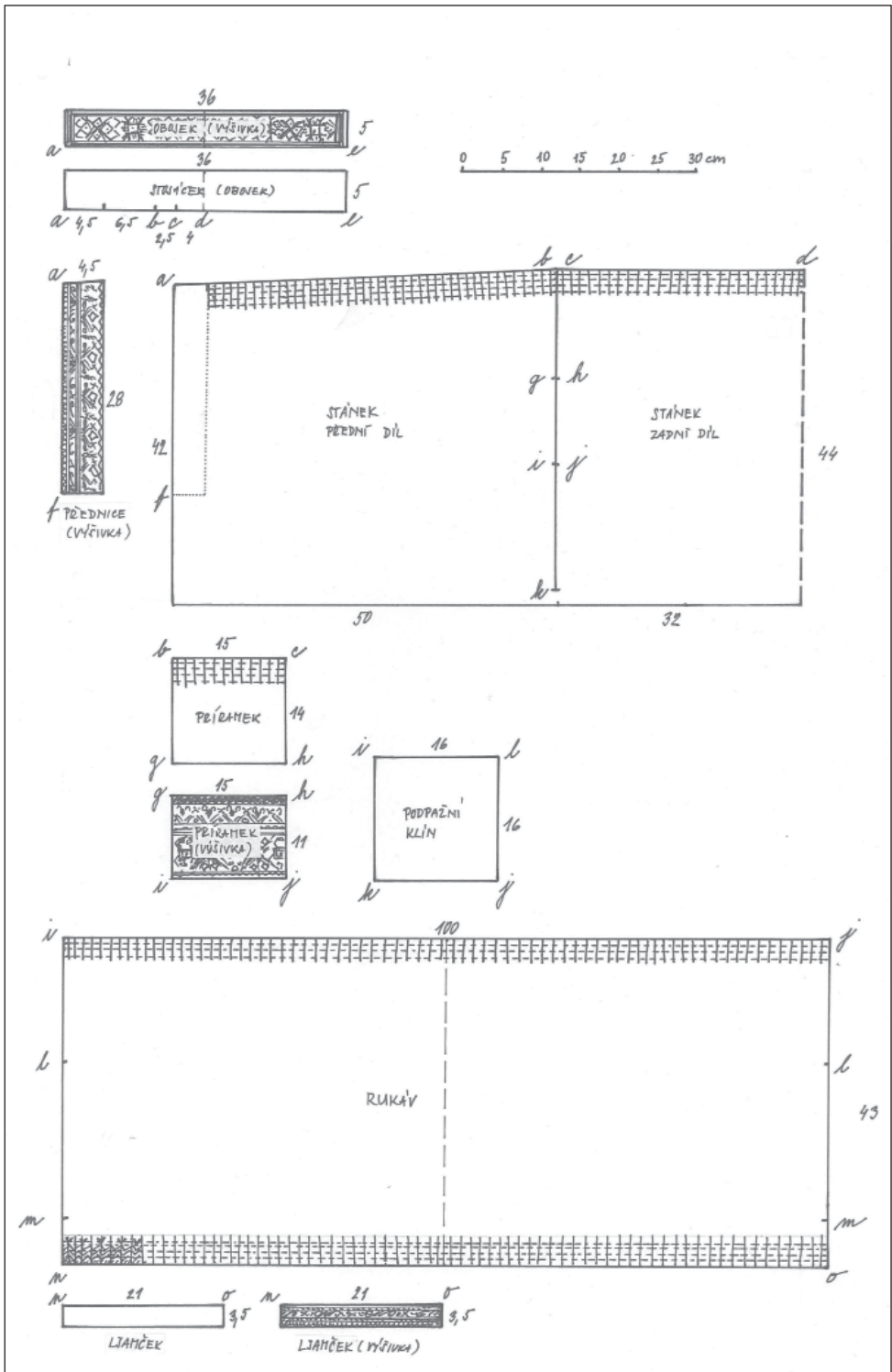
Kopaničářské rukávce jsou šité výhradně z obdélníkových dílů a dílců. Delší stánek, sahající lehce pod pas, je v přední části, stejně jako u hornáckých rukávců mírně šikmo střižený, aby u krku dobře seděly. Příramek spojující zadní a přední díl stánku je tvořen čtvercem či obdélníkem o rozměrech asi 14×15 centimetrů (podle proporcí nositelky). Do příramku, jehož dolní část na rozdíl od hornáckého *kasánku* zůstává nezřasená, je vsazen dlouhý rukáv ukončený manžetou, *ljamčekem*, který je napevno sešitý. Obojek, stojáček je vysoký zpravidla 4–5 centimetrů a spíná se k sobě, stejně jako přední díly rukávců na háčky a očka, *haklíky*. Rukávy jsou dlouhé tak, aby širší manžeta obepínala zápěstí.

Žena ze Starého Hrozenkova, šedesátá léta 20. století. Foto M. Šotola. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále SM UH).

Rukávce z moravských Kopanic. Sběrka MZM, inv. č. TEX 49141. Kresba L. Dufková, 2018.

Rukávce z moravských Kopanec – stříh. Sběrka MZM, inv. č. TEX 49141. Kresba L. Dufková, 2018.

Pro kopaničářské rukávce je charakteristická výšivka ve výrazných barvách s převažující tmavě červenou až fialovou barvou na náramenících (*príramek*), předních dílech (*dolu prsima*), na vrapené části rukávů u manžet (*sbery*) a manžetách (*ljamčekoch*). Manžety ukončující dlouhý rukáv, který se nepodkasával, nepřibraly na rozdíl od krojů v dalších okrscích Slovácka krajkový volán, *kadrli*. Stejně tak bychom marně hledali náznak krajky na límečku. V tomto ohledu zůstaly kopaničářské rukávce konzervativní, stejně jako celý kroj. Na rukávce se oblékala leknice, sukně sešitá se živůtkem, která nebyla vepředu nikdy sešita, a obě strany živůtku se k sobě stahovaly volnou šněrovačkou. V ní se uplatnila výšivka na rukávcích *dolu prsima*.

Typ podhorský

Jako pohorský typ rukávců můžeme označit krojové součástky náležející k regionálním typům oděvu na Uherskobrodsku – tedy ke kroji bánovskému, březovskému, straňanskému i nivnickému. I přes rozdílnost výšivky, která je hlavním rozlišovacím znakem rukávců, vykazují v základu prakticky stejnou stříhovou konstrukci jako výše popsané rukávce kopaničářské. Hlavním rozdílem je připojení *kadrli*, tedy volánů k manžetám, *úpěstím*, do kterých jsou rukávy zřasený, a připojení krajky ke stojatému límečku, *obojku*, a obvykle i k oběma přednicím. Zapínání rukávců

Žena v rukávcích s černým *zahýbáním*. Strání 1900. Foto E. Horský. Fotoarchiv SM UH.

Družičky v rukávcích nového typu s bílým *zahýbáním* a v *kabátcích*. Strání 1970. Foto F. Chrástek. Fotoarchiv SMUH.

u krku i na předních dílech je na haklíky. Délka stánku je podle místních zvyklostí a charakteru kroje mírně nad pas nebo pod pas.

S výjimkou krajky na přednicích, kterou postrádají, se ke stejnému typu řadí také rukávce z krojového ostrůvku vracovského.

Rukávce ke kroji ve Strání

Na první pohled se jeví nejpříbuznější ke kopaničářským rukávcům rukávce v obcích Strání a Květná, které tvoří samostatný krojový ostrůvek straňanského kroje. Ženy ve Strání oblékaly rukávce s volně zřasenými rukávy a s kratším stánkem, které se nikdy nezapasovaly do sukni. Výšivky na náramenících, límečku a přednicích byly nejčastěji v černé nebo základní červené až červenofialové barvě s barevným *strakacéním*. Zvláštností je výskyt černé a bílé krajky na límečku podle příležitosti, ke které byly rukávce oblékány. Rukávce se pak podle barvy krajky a způsobu nošení (zahýbaly se směrem ke tváři) označovaly jako rukávce s *bílým zahýbáním* a černým zahýbáním či jako bílé nebo černé *zahybáky*. Obecně nosily rukávce s černou výšivkou a černými *ščipkami*, krajkami spíše starší ženy. Mladším byly určeny rukávce s bílým zahýbáním a barevnou výšivkou.³¹ Rukávy jsou malé s nepatrnou kadrli, zdobenou pouze černým nebo barevným obsmykováním a nosily se spuštěné pod loket.

Výrazným specifikem straňanského kroje je, že se v něm do současnosti dochovaly dvě varianty oděvu, a to kroj starý a nový. Vývojově mladší kroj přijal ve čtyřicátých letech 20. století řadu prvků z dolňáckých krojů Uherskobrodsko. Zatímco v jiných lokalitách byl vývoj oděvu kontinuální a vývojově starší krojové součástky byly postupně odkládány, u straňanského kroje vlivem pozdního nástupu nových prvků zůstala zakonzervována také starší vývojová varianta a obě existují v obci vedle sebe a používají se i v současné době při významných svátcích a slavnostech výročního nebo rodinného cyklu.

Mladší varianta straňanských rukávců tak vykazuje určité změny. Rukávce šité v této době především pro mladé dívky se šily s *bílým zahýbáním*, s bílými krajkami a barevným vyšíváním s převládající tmavě červenou (bordovou) barvou. U těchto rukávců se objevuje krajka na kadrlicích rukávů, které se podvazují nad loktem bílými stuhami, jak je to obvyklé na Dolňácku. Bohatší je i límeček, do kterého je krajka hustě naskládaná a přiškrobená tak, aby stála šikmo k obličejí. Z dolských oblastí Uherskobrodsko ženský kroj ve Strání přibral někdy před první světovou válkou původně neexistující součástku – kordulku. Kordulka nazývaná zde *kabátek* je šitá z bledě modrého brokátu, má čtvercový výstřih a zdobená je jen stříbrnou *patáčkovou* flitrovou portou. Zapíná se na háčky a očka.

Rukávce k březovskému kroji

Rukávce březovského kroje oblékaného v obcích Březová a Lopeník mají krátký stánek a rukávy, které se nosily spuštěné k zápěstí, kde měly malou *kadrku* jen z plátna obsmykovaného barevnou bavlnkou. Jsou podobné staršímu typu výše popsáných straňanských rukávců. Původně se rukávce nosily bez vesty, *prucleku*, a končily nad pasem, kde se uplatnil barevný pruh tkaniny rubáče, *oplječko*, a rukávy byly volně spuštěné pod loket. Výšivka podle počítané niti se soustředila na nárameníky, *príramky*, a okraje zapínání, *stánky*. Převažující barvy březovského vyšívání jsou fialová a růžová. Postupně se rukávce začaly nosit podkasané nad loket, přibraly více materiálu do rukávů a kadrle se začaly lemovat našitou plátenou krajkou a barevnou *malovanou* výšivkou. Od rukávců se postupem vývoje oddělil obojek lemovaný úzkou krajkou zvaný zde *pripinák*. Obvykle nosily vdané ženy obojek s černou krajkou, ščipkami, a svobodná děvčata brala ke kroji krajku bílou, která byla v obojku hustěji naskládaná a působila bohatším dojmem. Tyto rukávce se už nosily výhradně s *pruclekem* a podkasanými rukávy nad loktem staženými hedvábnou stuhou zavázanou na mašli.

Žena ve všedním kroji a starším typu rukávců. Březová 1952. Foto J. Beneš.

Vdaná žena ve svátečním kroji a novějších rukávcích a pruceleku. Březová 1955. Foto J. Beneš.

Žena ve svátečním kroji s volně formovanými rukávci. Nivnice 1951.

Starší žena ve svátečním kroji s rukávci vrapenými. Horní Němčí 1951.

Rukávce k nivnickému a bánovskému kroji

Kroj nazývaný jako nivnický se obléká v obcích Nivnice, Dolní Němčí, Horní Němčí, Slavkov a Korytná. Rukávce v těchto obcích se vyznačují formovanými řasnatými rukávky ukončenými kratší plátěnou *kadrli* s našitou krajkou. Výšivka na ramenou, límečku a předních dílech rukávců je provedena v černomodrožluté barvě, místní názvy pro jednotlivé výšivkové motivy jsou například bílé oči, *slúpkové* oči, stoly, kříže, kruhy, hrušky, dubový list a další. Na kadrlich se po první světové válce začala uplatňovat strojová barevná květinová výšivka lemovaná flitrovými *patáčkovými* portami. Přednice jsou zakončeny našitím užší krajky z vyšíváního tylu *tylangrovými kaničkami*.³² Stejná krajka je hustě naskládána a sešitá také na obojku a sežehlena tak, že se zvedá vzhůru ke tváři. Na kadrlich se uplatnila často také krajka plátěná s dírkovou výšivkou. Velmi obdobně můžeme popsat rukávce oblékané ke kroji bánovskému (Bánov, Bystřice pod Lopeníkem, Suchá Loz). Tyto rukávce jsou na první pohled téměř shodné, včetně barevnosti a motiviky výšivek, i když u bánovského kroje se můžeme často setkat se starším typem výšivky v černožlutočervené barvě bez světle modré výplně. Liší se od nivnických hlavně obojkem, respektive způsobem naskládání krajky do výšivky. Obojek se od rukávců oddělil jako samostatná krojová součástka někdy kolem roku 1900. Rukávky se pomocí papírových vycpávek formují dokulata.

Zatímco rukávce v Nivnici a Korytné si zachovaly původní volně řasnatý tvar, v Dolním i Horním Němčí a také v Boršicích u Blatnice se začaly pod vlivem blízkého Dolňácka skládat do hustých vrapů.

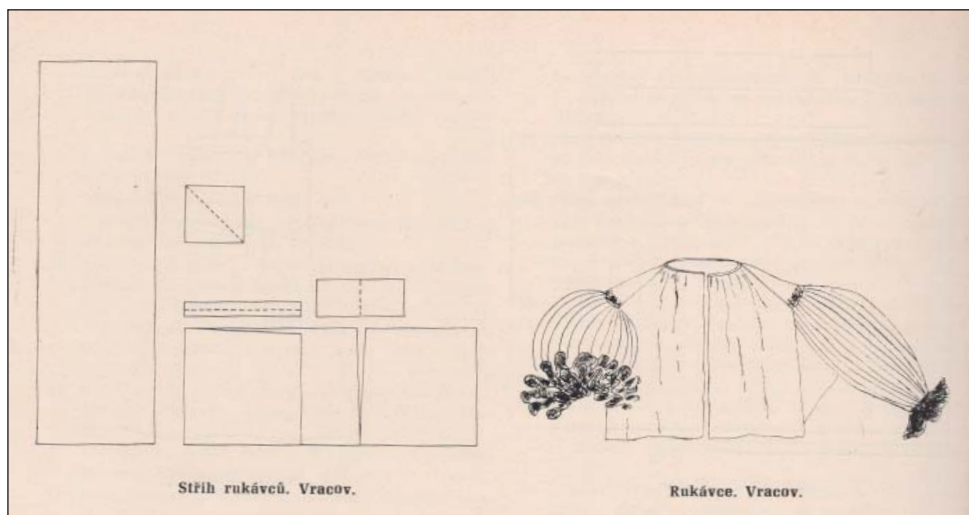
Rukávce ke kroji ve Vracově

Vracov na Kyjovsku tvoří samostatný krojový ostrůvek vedle výrazných typů kroje kyjovského, strážnického a v blízkosti kroje uherskohradištského a uherskoostrožského vykazuje řadu specifických znaků, jak již bylo poukázáno při analýze svrchních krojových součástek kordulek. Ženské kordulky vracovského kroje jsou stříhově odvozeny od součástek uherskoostrožských.³³

Střih rukávců, které jsou formovány hodně dokulata, při bližší analýze odpovídá typům výše popsaným. Střih je tvořen pouze pravouhlými částmi s mírně zkosenou přední stranou stánků, stejně jako v předešlých případech.³⁴ Vzhledem k tomu, že máme pro vracovský kroj jedinečný ikonografický doklad v podobě dvou litografií Wilhelma Horna z roku 1836 – *Manželský pár z bzeneckého panství* a *Svobodný pár z bzeneckého panství*,³⁵ můžeme konstatovat, že rukávce ani velikost obojku nedoznala zásadních změn. Zatímco v první třetině 19. století byly rukávky volně formované a podkasané nad loktem a převázané černou stuhou, již na konci 19. století zde

Nevěsta a dvě dívky ve svátečním kroji. Bystřice pod Lopeníkem, kolem roku 1940.

Nákres a stříh rukávců z Vracova. Převzato ze studie Rýznarová, Anna. Všední a pracovní кроj ve Vracově. Národopisné aktuality 10, 1973, č. 3, s. 205.

rukávce nabyly vlivem vycpání výrazně baňatého tvaru. Rukávce mají delší stánek, úzký límeček, ke kterému se samostatně přivazuje hustě nabíraný obojek, *krejzl*, s úzkou krajkou. Rukávy, sežehlené do větších skladů, jsou ukončené úzkou krajkovou kadrlí. Na ramennou jsou zdobené černou výšivkou. Kadrle se škrobí a žehlí tak, aby tvořily kolem ruky nad loktem výrazné okruží. To je umocněno tím, že se pro zvětšení objemu oblékaly ke svátečním příležitostem na sebe dvoje rukávce a další kadrle tvořené pruhem plátna s háčkovanou krajkou zřasenou šňůrkou se pak ještě přivazovaly samostatně. Na ruce se tak uplatnily vlastně tři řady kadrlí s háčkovanou krajkou do výrazných čtvercových oček.

Typ dolňácký

Typ rukávců, které známe jako výrazný znak krojů v oblasti Uherskohradištska, Veselska a části Uherskobrodsko, můžeme označit jako dolňácké. Překvapivě se však při detailním rozboru nedostaneme k převratné stříhové odlišnosti od typu podhorského, ba právě naopak.

Rukávce popsané výše jako součástky podhorského typu jsou v základech stříhové konstrukce prakticky stejné s rukávci krojů uherskohradištských, uherskobrodských, hradčovicích, uherskoostrožských, veselských i u kroje vlčnovského. Pomyslnou celistvost území s rozšířením pravouhlých konstrukčních prvků narušuje v Poolšaví kunovický krojový okresek s rukávci stříženými z lichoběžníkových vykrojených dílů.

Dívky ve slavnostním kroji. Vracov 1947. Foto L. Pátek. Fotoarchiv SM UH.

Stříhová konstrukce je tedy shodná, avšak vzhledem k výrazné regionální diferencovanosti rukávů a jejich úloze jako rozlišovacího znaku dolňáckých krojů popíšeme je ve studii jako samostatný typ.

Rukávce uherskoostrožské a veselské

Uherskoostrožsko můžeme označit za kompaktní krojový okrsek s obcemi a městečky Hluk, Blatnice pod Svatým Antonínkem, Blatnička, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves a Uherský Ostroh. Rukávce na Uherskoostrožsku se šily ke svátečním příležitostem z jemného šifonového plátna a ještě v osmdesátých letech 19. století nebyly výrazně škrobené a vyztužené (ve sbírce Slováckého muzea, dále jen SM, např. rukávce E 4354 z Ostrožské Nové Vsi). Duté, volně zřasené rukávy, které byly v horní třetině přirozeně zlomené a bohatě naformované, se začaly kolem první světové války hustě vrapit a postupně tvarovat zlomením v horní třetině do charakteristického tvaru (sbírka SM – E 4192 Ostrožská Nová Ves, E 4445 Hluk ad.). Vrapy se po celé délce rukávu fixují několikerým prošitím, zakončené jsou kadrlemi, *kadlemi*, z bohaté bílé dírkové výšivky pracované na plátně. V některých lokalitách se do obliby dostaly také kadrle *krepinkové* tvořené z bílých hadovek spojovaných bavlněnou nití do pruhů prokládaných krajkou (Hluk, Blatnice, Blatnička). Rukávce jsou zdobeny výšivkami, které tvořily soupravu stejného vzoru a barvy. Vyšívání utvářely dva nárameníky, náramky, *lémečky*, přednice (původně dvě) a obojek. Během třicátých let 20. století se do obliby dostala převažující oranžová barva s pestrobarevnými mozaikovými motivy tzv. *znameny*. Vyšívání se proto nazývalo *mozaikové* a bylo v převažující žluté nebo okrové barvě provedené tzv. *pracnou* technikou na jemný *struhadélkový* výřez.³⁶ *Obojek* se od rukávů odloučil a od první třetiny 20. století se připíná samostatně. Je lemován naskládanou širší krajkou z vyšívaného tylu.

Kroj označovaný jako veselský oblékalo nejen venkovské obyvatelstvo okrajových částí Veselí nad Moravou (Milokoš, Zarazice a Veselské Předměstí), ale také okolních obcí Vnorovy, Tvarožná Lhota, Hroznová Lhota, Tasov, Kněždub, Žeraviny a Kozojídky. Vývoj rukávů i jejich forma je značně podobná s rukávci na Uherskoostrožku. Odlišovacím znakem obou typů kroje byla především barevnost a motivika výšivky. Veselské výšivky byly na nejstarším typu rukávů převážně smetanové nebo smetanovočerné barvy s černým vzorem a výplní provedenou *struhadélkovým* výřezem. Rukávce ke konci 19. století stále nabývaly na objemu s přibývajícím množstvím plátna v rukávech a měnila se barevnost výšivky od smetanové přes žlutou až k oranžové, která se stala typickou pro veselský kroj ještě před koncem 19. století. Původními motivy výšivky byly geometrické tvary a stylizované květy kalichu nebo *lelujky*, které se v poslední vývojové fázi kroje z geometrické jednoduchosti transformovaly ke složitějším

Děvčátko ve slavnostním kroji a lomených rukávcích. Hluk 1937. Fotoarchiv SM UH.

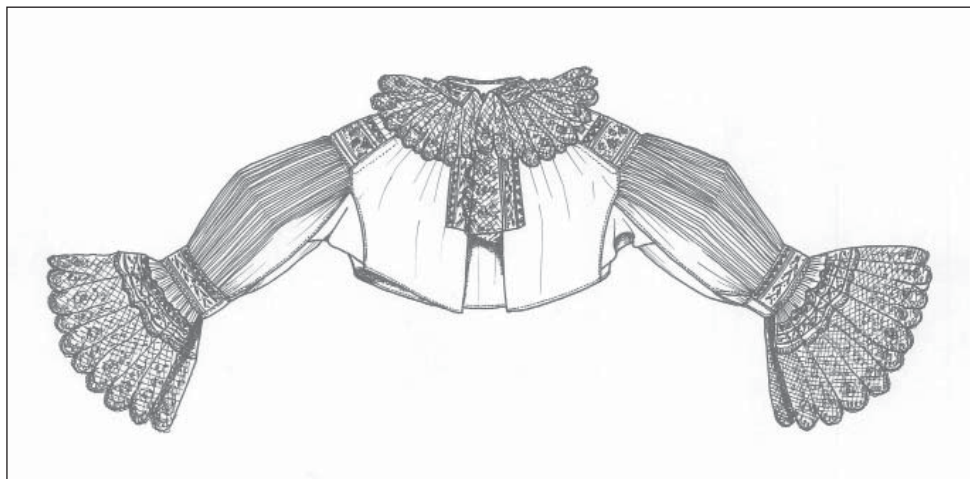
květinovým kompozicím, podobně jako na Uherskoostrozsku. Navíc se mnohdy místo původní výplně výřezovým stehem začal užívat i jednodušší křížek. Rukávce v prvních desetiletích 20. století už jsou natolik objemné, že se začínají nazývat *dudové* či *duřaté*.³⁷ Ve třicátých letech se začaly rukávy hustě vrapit a postupně také vycpávat, aby si zachovaly baňatý tvar. V některých obcích pod vlivem Uherskoostrozška převládla varianta s lomenými škrobenými rukávy (Vnorovy, ve sbírce SM – E 4769). Již před koncem 19. století se začal na veselských rukávcích objevovat další, pro pozdější období zásadní prvek – síťovaná krajka (rukávce E 1813). Ta se začala našívat na okraj kadrlí a také se užívala pro lemování obojku, který se oddělil od rukávců a stal se samostatnou, velmi výraznou krojovou součástí. Síťovaná *necovaná* krajka se používá poměrně široká a hustě se do obojku skládá a škrobí, takže výsledný efekt připomíná okružní šlechtického renesančního oděvu.

Rukávce ke kroji ve Vlčnově

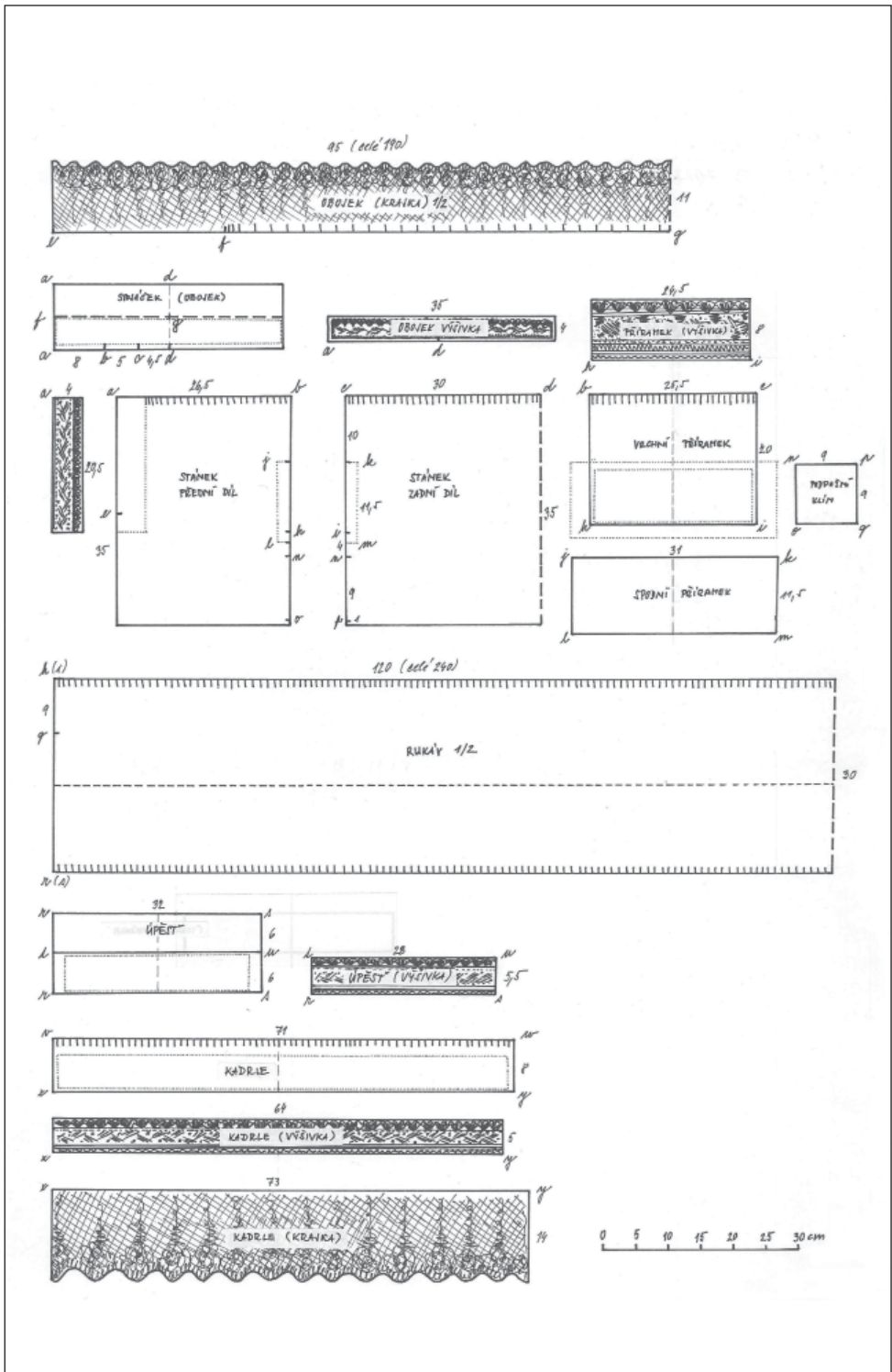
Vlčnov tvoří se svým typem kroje samostatný ostrůvek. V případě rukávců se zde setkáme se zajímavou situací. Během vývoje kroje se zde vyskytly dva stříhově odlišné typy rukávců.

Původně se zde šily rukávce příramkového stříhu s delším stánkem, který se nosil zapásaný do sukni a s volně formovanými rukávy. Ty měly stříh shodný s rukávy mužské košile, to znamená, že konstrukčně byly prakticky totožné s rukávci v Kunovicích a okolí. V zimě se nosily stažené k zápěstí, proto se jim také říkalo *natahačky*. V létě se podvazovaly nad loktem a oblékaly se obvykle bez kordulky. Rukávce tohoto typu zdobila výšivka původně žlutočerná, během sedmdesátých a osmdesátých let 19. století však zcela převládla v ženském vyšívání barva červená. Výšivky byly zásadně stejné barvy a vzoru na náramenících, obojku, *přednicích*, úpěstích a *kadrlich*. Kadrle, límeček i přední díly zdobila užší krajka původně tovární výroby.

Již kolem roku 1880 se začaly rukávy hustě vrapit a posléze i škrobit a po navrpení lámat v polovině délky. Zde také došlo k zásadní změně stříhu. Na rozdíl od *natahaček* s tvarovanými rukávy jsou dolňácké vlčnovské rukávce šity z pravoúhlých dílů. Po první světové válce se navíc objevily *faldy* jako letní varianta rukávců, které měly volně velké sklady místo hustého jemného vrapení. Oblékaly je svobodné dívky hlavně k muzice a nikdy se na ně neoblékala kordulka. Stříhově jsou však shodné s rukávci z pravoúhlých dílů. Rozdíl je pouze v délce plátna v rukávech a způsobu naškrobení a formování.

Rukávce z Vlčnova. Sbírká MZM, inv. č. TEX 7077. Kresba L. Dufková, 2018.

Rukávce z Vlčnova – stříh. Sbirka MZM, inv. č. TEX 7077. Kresba L. Dufková, 2018.

Dívky ve *faldách* s velkými sklady. Vlčnov 1943.

Rukávce u kroje uherskobrodského a hradčovického

Uherskobrodský typ kroje se obléká v Havřicích, Těšově a Újezdci u Luhačovic (všechny obce jsou dnes součástí Uherského Brodu) a obcích Šumice, Prakšice a Pašovice. V minulosti se nosil také v obci Maršov, formálně zaniklé v roce 1976, kdy se stala součástí Uherského Brodu. Kroj je zde velmi podobný, v ženské variantě až na detaily shodný s krojem hradčovickým oblékaným v obcích Hradčovice, Drslavice, Veletiny a Lhotka.

Základní stříhová konstrukce je totožná jako u všech předešlých rukávců a zásadně se neměnila, pouze tvar vrapeného rukávu se ustálil na kulatém. Jiný typ, jako tomu bylo ve Vlčnově, nelze fyzicky doložit. Uherskobrodské a hradčovické rukávce měly vždy *baňky* menší než na Uherskohradištsku. Rukávy se nejprve formovaly volně, před rokem 1900 se už u mladých dívek začínaly hustě *vrapit* a postupně také tvarovat vycpávkami (nejprve pergamenovým papírem) do požadovaného baňatého vzhledu. Rukávy zakončuje delší plátěná dírkově vyšitá *kadrle*. Původní kadrle byly i s výšivkou a krajkou z vyšívaného tylu. Zdobení v podobě *výřezových* výšivek se zachovalo na ramenou, samostatně připínané *přednici* a obojku lemovaném naskládanou, obvykle tylovou krajkou. Ve dvacátých i třicátých letech se objevovaly také rukávce nevycpávané a přirozeně *zlomené*. Jejich popis zachytil Josef Beneš při výzkumu u hradčovické švadleny v roce 1952: „*Rukávce nebývaly tak duté jak dnes, byly zlomené na skřídélku, tak jak třeba mívaly Vlčnovjanky. Dnes mají děvčata rukávce vycpané napřed sádlovým papírem a uvnitř potom ledajakým, třeba balícím nebo aj novinama...*“³⁸

Rukávy na Hradčovicku i Uherskobrodsku byly vždy poměrně malé a posazené nízko z ramen, takže byla velmi dobře vidět výšivka pod průramkem kordulky. Přednice se nosily původně dvě, až je v meziválečném období nahradila jediná výšivka lemovaná krajkou. Původní kadrle (nařasené volány zakončující vrapené rukávy) byly kratší a zdobené výšivkou a ukončené háčkovanou nebo tylovou krajkou. Již po roce 1900 se začaly objevovat kadrle tvořené plátěnou krajkou (s dírkovou výšivkou), která je proti nápadně malým dutým ru-

kávkům poměrně dlouhá. Svobodná děvčata pak začala nosit rukávky podvázané pentlí. Obojek se odloučil jako samostatná součástka od rukávců a vyznačuje se výraznou krajkou z vyšívaného tylu naskládanou do výšivky.³⁹

Rukávce uherskohradištské

Posledním výrazným typem rukávců stejného základního střihu jsou rukávce v krojových okrscích uherskohradištských (staroměstsko-jarošovském, velehradsko-spytihněvském, polešovickém a bílovickém). Oblast kolem Uherského Hradiště s rozšířením těchto krojových typů zahrnuje území po obou stranách řeky Moravy od Hostějova na západě až po Březolupy a Šarovy na východě, na jihu ji ohraničuje linie Domanín, Nedakonice, Uherské Hradiště a na severní straně zasahuje až na úpatí Chřibů. Jemné rozdíly mezi jednotlivými typy kroje ve výšivce, způsobu vázání šátků ad.⁴⁰ však nezasahují do základních střihů krojových součástek, které jsou na celém území shodné.

Vývoj formování rukávů byl obdobný jako u kroje hradčovického a uherskobrodského. Rukávky byly původně hrubě naskládané a nevycpávané (ve sbírce SM např. rukávce z Jarošova E 4355 nebo Starého Města E 4371). Od dvacátých let 20. století se do rukávů přidávalo stále větší množství plátna, aby byly bohatší a začaly se hustěji vrapit, vycpávat papírem nebo výplněmi s dřevěnými pilinami. Vývoj rukávců dospěl do tvaru kulatých *baní* s jemně navrapenými rukávy, které jsou kompaktně tvarovány vycpávkami (v podstatě druhými rukávci), dnes nejčastěji molitanovými. Velké rukávky jsou ukončeny plátěným nařaseným volánem *kadrli*. Starší vývojovou variantou byly *kadrle* z plátna s pruhem výřezové výšivky a tovární krajkou. Na náramenicích a přednicích jsou rukávce zdobeny *výřezovou* výšivkou stejné barvy a motivu jako límeček, *obojek*, s našitou úzkou krajkou po obvodu. Původně dvě *přednice* se během třicátých let začaly sešívát do jedné, která se uvazuje na rukávce samostatně. Výřezová výšivka byla v základní žlutočerné barvě s barevným *strakacením*, nejčastěji s motivem *na eska*, *na růžu*, *na jabko*, *na ostrožku* ad.

Vzhledem k tomu, že vývoj uherskohradištských rukávců dospěl do fáze, kdy obrovské vycpané rukávky nelze protáhnout průramky kordulky, šijí se nové součástky na zádech kompletně rozstřižené a spojované při oblečení k sobě tkaničkami nebo knoflíky poté, co se navlečou do kordulky.

V zimě se nosily pod *lajbl*⁴¹ rukávce neškrobené, shodného střihu jako vlčnovské a kunovické natahačky. Vzhledem k tomu, že *lajbly* se na Uherskohradištsku přestaly nosit v první třetině 20. století, zanikly s nimi také natahačky. Dochovaly se ve sbírce Slováckého muzea pod čísly E 4171 z Jalubí a E 29.193 ze Starého Města.

Žena ve svátečním kroji. Těšov 1959. Fotoarchiv SM UH.

Dívka ve svátečním kroji s volně formovanými rukávci. Bílovice, 1895. Foto J. Klvaňa. Fotoarchiv SM UH.

Nevěsta v obřadním kroji s rukávci hustě vrapenými. Boršice 1958. Foto J. Jančář.

Typ severokyjovský

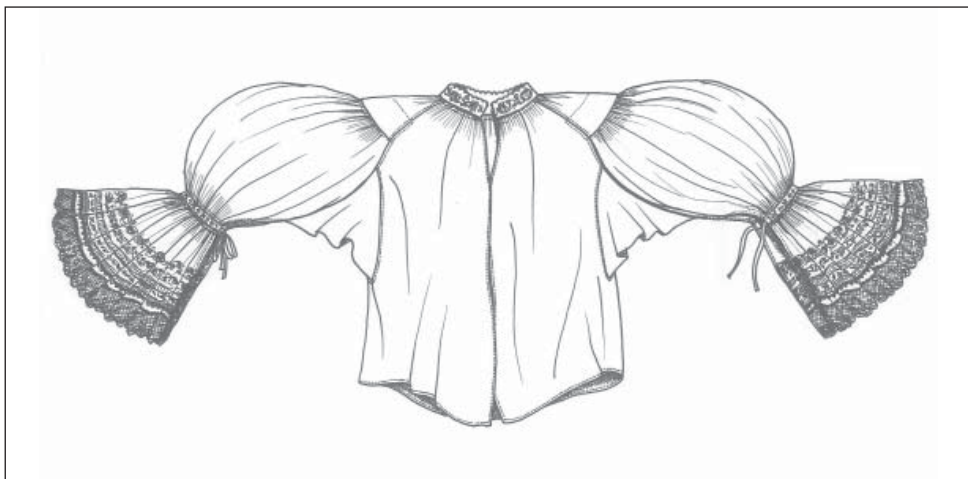
V rámci rukávců na Dolňácku musíme samostatně vymezit typ rukávců na severním Kyjovsku a pak na jižním Kyjovsku – dle dělení Josefa Klvaňa v obcích Ratíškovice, Dubňany, Milotice, Vacenovice, Svatobořice, Mistrín.⁴² Na jižním Kyjovsku přibírají rukávce obdélníkový obojek, který je nejmarkantnějším viditelným rozdílem. Analýza v početné sbírce rukávců Slováckého muzea však ukázala, že to není jediná odlišnost. Rukávce na jižním Kyjovsku jsou střiženy raglánově, tedy bez vloženého příramku. Je to patrné mimo jiné na rukávcích z Dubňan (E 4184), Vacenovic (E 4228, E 4395) i Ratíškovic zastoupených nejpočetněji (E 4373, E 4378, ad.). Tyto rukávce jsou zřasený v dolní části do pevného pásku. Kromě toho jsou některé jihokyjovské rukávce i v typech s tunýlkem a šňůrkou v dolní části (Ratíškovice E 4375, E 4388), patrně vedené snahou po zjednodušení údržby a žehlení. Vzhledem k raglánovému stříhu o nich blíže bude pojednáno ve druhé části studie.

Severokyjovský typ kroje se v současné době obléká v městech a obcích: Kyjov, Kyjov-Boršov, Kyjov-Něčice, Bukovany, Čeložnice, Ježov, Kostelec, Kelčany, Labuty, Moravany, Hýsly, Skalka, Skoronice, Sobůlky, Vlkoš, Vřesovice, Žádovice, Osvětimany.

Bohatě našasené rukávy jsou ukončené plátěnou kadrlí s výšivkou nejčastěji černé barvy, v některých obcích i s podložním růžovým kašmírem. Baňaté rukávy se škrobily a formovaly do co největšího objemu, avšak bez vrapení a skládání jako na Uherskohradištsku. Nejčastěji se ve svátek oblékaly rukávce dvoje – jedny škrobené z plátna a na ně z jemnějšího organtýnu nebo jemného plátna či batistu. Rukávy se nad loktem stahovaly podvazadly. Josef Klvaňa píše o podvazadlech červené barvy, v současné době se užívá nejčastěji modrá stuha.

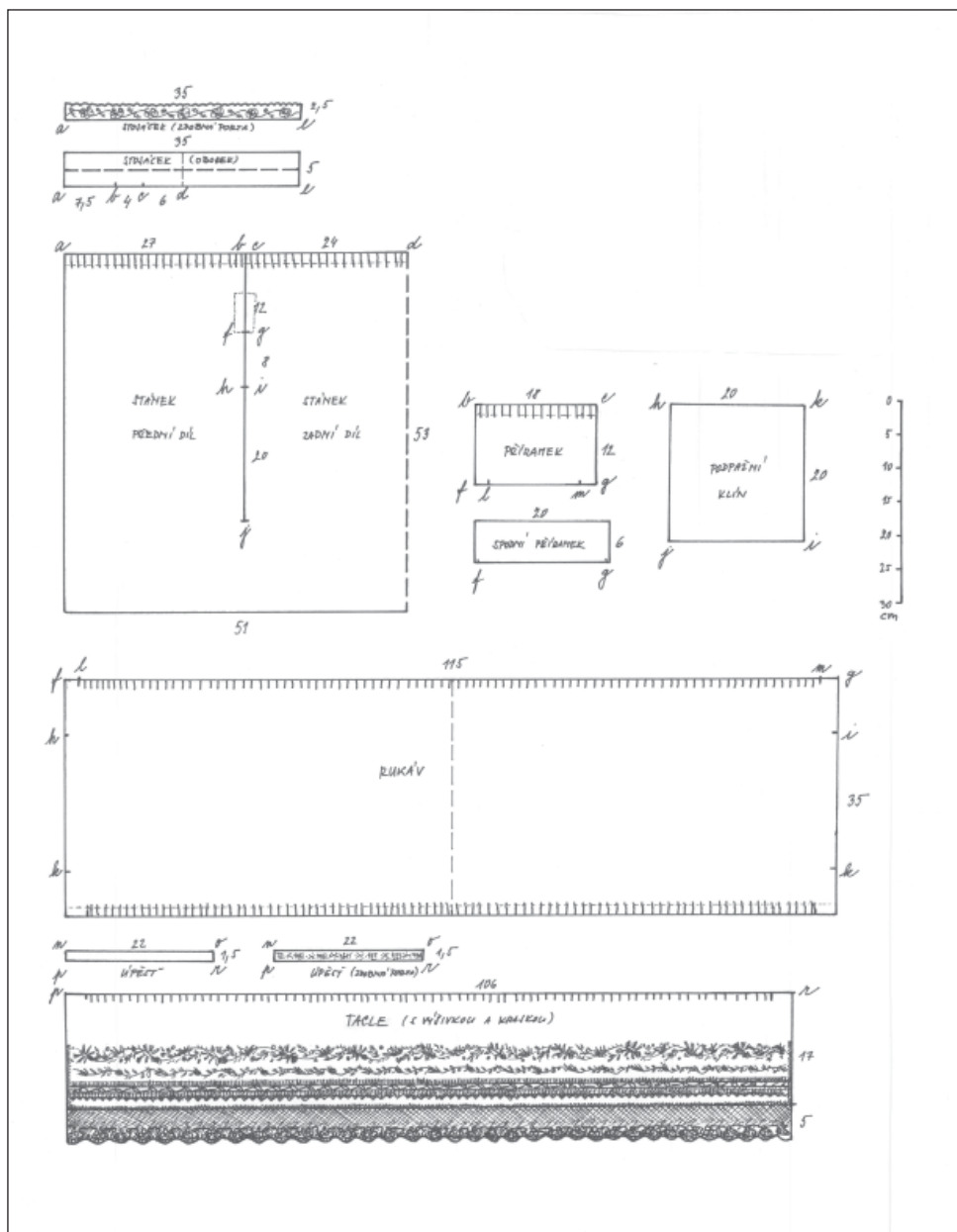
Tři krojové typy: Žena ze Svatobořic, dívka v šatce z Hroznové Lhoty a žena z Hrubé Vrbky. Foto J. Klvaňa, 1898. Fotoarchiv SM UH.

Rukávce ze severního Kyjovska. Sbirka MZM, inv. č. TEX 6011. Kresba L. Dufková, 2018.

Límeček rukávců na severním Kyjovsku je zakončen vyšitým stojáčkem. Stojáček severokyjovských rukávců je vyšší, černě vyšitý, stejně jako přednice rukávců a kadrle, kde se uplatňuje několik vyšivačských technik, včetně dírkové výšivky.

Základní stříhová konstrukce stánku rukávců včetně příramku a všití rukávu do příramku i využití čtvercového podpažního klínu je shodné s výše popisovanými rukávci dolňáckými, podhorskými a vlastně i kopaničářskými. Kyjovské rukávce však na rozdíl od dolňáckých mají delší stánek, který se zapasuje do sukni při oblékání. Jinak se zde opět projevují minimální odchylky a nuance ve stříhu a především rozměrech jednotlivých částí, ale důležitá je

Rukávce ze severního Kyjovska – stříh. Sběrka MZM, inv. č. TEX 6011. Kresba L. Dufková, 2018.

konečná forma rukávů při nažehlení a oblečení. Ta budí dojem, že rukávce jsou samostatným typem, ačkoli se při analýze stříhu prokázalo, že tomu tak v podstatě není.

c/ Typ s rukávem zřaseným šňůrkou

Typologicky mladší variantou jsou rukávce, kde je zřasení látky v dolní části rukávu provedeno šňůrkou provlečenou tunýlkem v látce. Jako jisté zjednodušení se objevuje i soli-

těrně u výše popsaných tipů, např. u dolňáckého typu na Uherskohradištsku (ve sbírce SM jsou to např. rukávce ze Starého Města E 29.394 cca z roku 1920). Zde se jedná o úpravu, která měla usnadňovat praní a žehlení součástky.

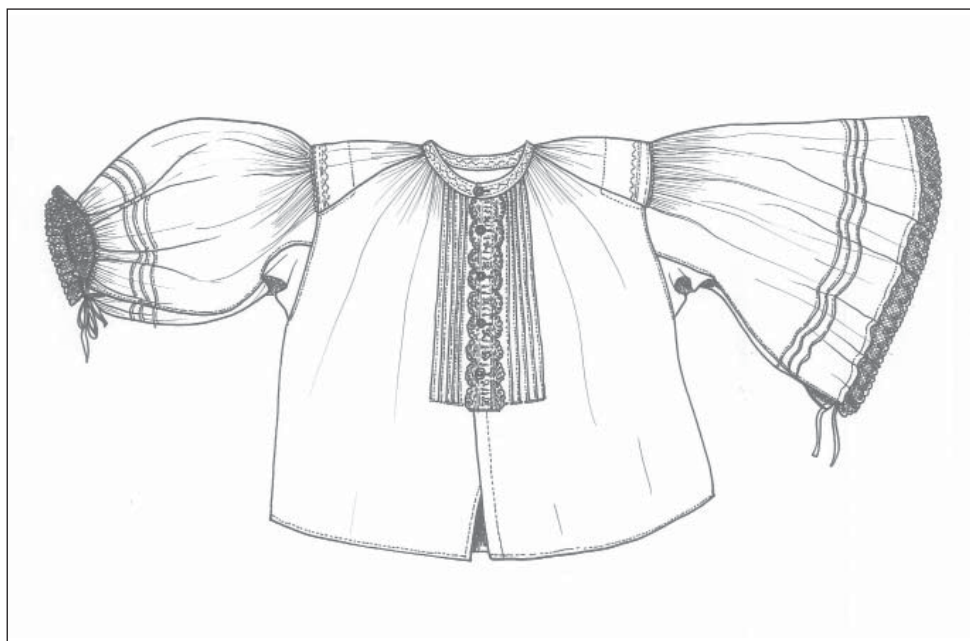
V některých oblastech se střih rukávů posunul a starší stříhová varianta s pevně vsazeným páskem zcela ustoupila novějšímu typu rukávů – luhačovické Zálesí, *dutky*, nebo nejsou jiné stříhové varianty známy, respektive zaznamenány (oblast úpatí Chřibů s krojovým okrskem buchlovickým a žeravickým, ale také kroje hanáckoslovácké).

Typ záleský – dutky

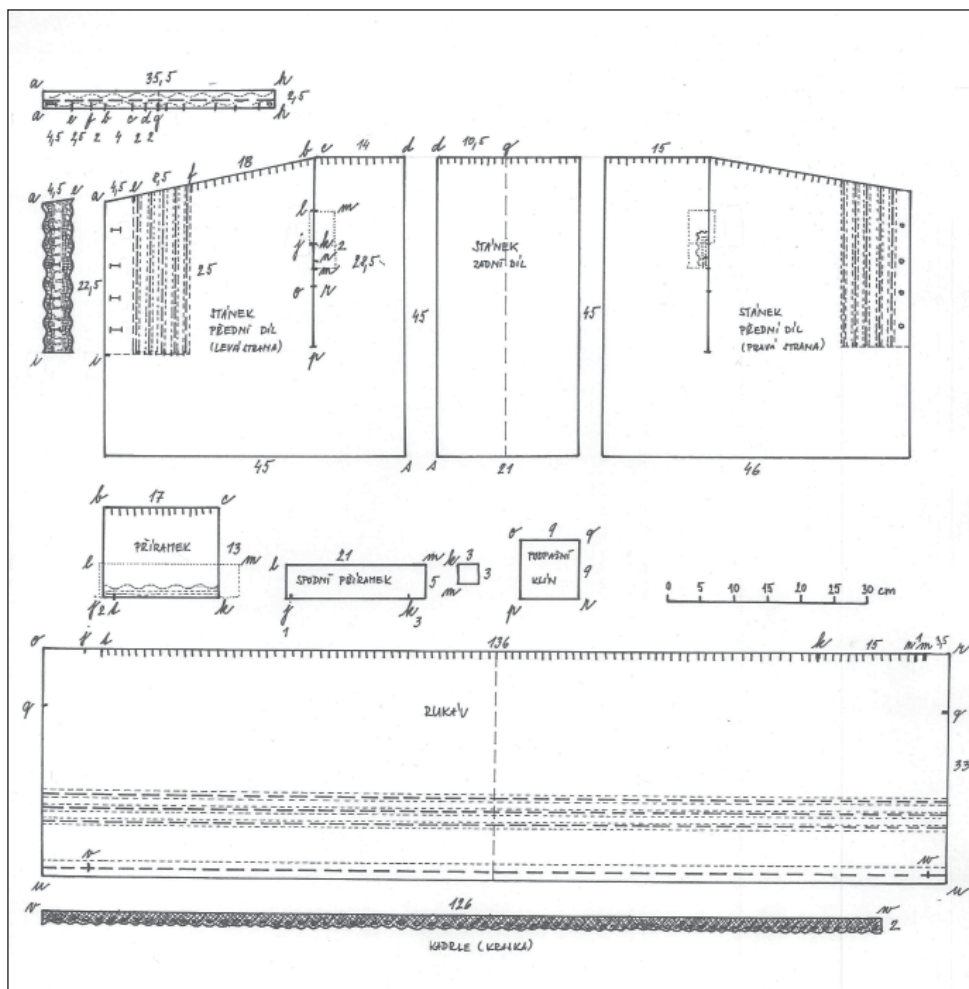
V oblasti luhačovického Zálesí se kolem roku 1870 začaly nosit rukávce s krátkými, hustě naskládanými baňatými rukávy, zakončenými stažením šňůrkou. Tento typ nahradil starší stříhovou variantu s rukávem obloukovitě střiženým na jedné straně a vloženým trojúhelníkovým klínem na straně druhé. V obcích na západ od Luhačovic byly

Žena ve svátečním kroji – rukávce – *dutky*. Hřivínův Újezd, kolem roku 1920. Fotoarchiv SM UH.

Rukávce z Velkého Ořechova. Sbírká SM UH, inv. č. E 4287. Kresba L. Dufková, 2018.

Rukávce z Velkého Ořechova – stříh. Sběrka SM UH, inv. č. E 4287. Kresba L. Dufková, 2018.

rukávy ostře přelomené (Biskupice, Hřivínův Újezd, Velký Ořechov), jinde tvarované dokulata a menšího objemu. Místně se jim říkalo *duťky* nebo *dutaně*, šily se z jemného plátna nebo i mušelínu.⁴³ Stříh rukávců je příramkový, šité jsou z pravoúhlých dílů a rukávek tvoří pruh v rameni nařasený a všitý do příramku, na druhé straně u konce je ušitý tunýlek s proplečenou šňůrkou. To umožňovalo snadnější žehlení a údržbu. K úzkému stojatému límečku byla přišitá zřasená plátěná krajka. V poslední vývojové fázi se můžeme setkat i s připínacím límečkem.

V některých lokalitách se stánek rukávců i plocha rukávu sešívala do několika drobných sámečků, které tvořily typickou ozdobu na přednicích i dolní třetině rukávků. Ve sbírce Slovákého muzea je to např. typ rukávců z Velkého Ořechova (E 4287), známé jsou i z Hřivínova Újezda. Základní stříh byl stejný jako u duťek, jen bylo počítáno s množstvím látky navíc pro vytvoření sámků na ploše rukávu a předních dílů.

Typ buchlovický

Do stejné kategorie patří rukávce oblékané ke kroji v Buchlovicích a Břestku. V minulosti patřily do stejného krojového okrsku ještě Stříbrnice, které se ale během první poloviny 20. století přiklonily ke kroji uher-skohradištskému.

Rukávce buchlovického kroje šité z jemného plátna nebo batistu měly příramkový střih s připojením malého rukávku na konci s tunýlkem a provlečenou šňůrkou. Šňůrkou se stahovaly vysoko nad loktem a malá kadrlka byla zdobena jen úzkou krajkou. Nebyly zdobené, výšivka, pokud se uplatnila, pak pouze v podobě bílé ažurky. K rukávcům je pevně přišit límec zvaný *obršlák*. Všechny rukávce měly *krejzl* mírně přiškrobený a položený na ramenu.⁴⁴ Sváteční límec se začal po roce 1900 zvedat ke tváři a škrobit, podobně jako u krojů z oblasti severního hanáckého Slovácka.

Rukávce jsou u krku zřaseny a všity do pevného úzkého obojku, který je ale zároveň tunýlkem, jímž je protažena šňůrka k zavazání rukávců u krku. K tomuto obojku (tunýlku) je přišit samostatně zřasovaný límec. Jde tak do jisté míry o mezistupeň mezi rukávcí výše popsanými na luhačovickém Zálesí a rukávcí, kde je celý stánek rukávců zřasěn šňůrkou z volného pruhu látky. Součástí má pevný límeček, který je možné u krku ještě zřasit utažením šňůrky.

Dívka ve svátečním kroji. Buchlovice 1891. Foto J. Klvaňa. Fotoarchiv SM UH.

d/ Typ se stánkem i rukávy zřasenými šňůrkou

Typ hanákoslovácký

V oblasti hanáckého Slovácka⁴⁵ jsou ke kroji oblékány rukávce s malými rukávky staženými na konci šňůrkou a s výrazným zřasovým krajkovým límcem. Ten na rukávcích leží (jižní hanácké Slovácko, ale také kraj žeravický, zaniklý kraj bohuslavický) nebo se škrobí a žehlí tak, aby při oblečení kroje stál kolmo směrem ke tváři (kroj severního hanáckého Slovácka).

Rukávce u kroje hanákoslováckého severního

V oblasti kroje, který Josef Klvaňa nazval jako hanákoslovácký severní s přirozenými centry ve Ždánicích a Kloboukách u Brna, ženy a dívky oblékaly ke svátečnímu kroji rukávce šité z jemného plátna s menšími baňatými rukávy a s velkým obojkem zvaným *obršlák* nebo *krézl*. Kadrlky i límec byly vyšity bíle, často s bílou plátěnou krajkou. Starší barevná výšivka je zaznamenána Wilhelmem Hornem na litografii svobodného páru z klobouckého panství.⁴⁶ Pod sváteční zcela bílé rukávce se již na přelomu 19. a 20. století nosila košile s krátkým rukávem nebo bez rukávů s hlubokým kulatým výstřihem. Rukávce se nad lokty stahovaly šňůrkou a převazovaly *podvazadly*. To byly původně červené stuhy uvázané na

Dva páry ve slavnostních krojích. Stavěšice, kolem roku 1920. Fotoarchiv SM UH.

mašli z vnitřní strany rukávu. Jako specifická součástka se podvazadla vyvinula do fáze, kdy jsou stuhy sešity do tvaru květin a hvězdiček a jsou používány v několika barevných variantách. Zavazují se na vnitřní straně rukávu a konce jsou poměrně dlouhé, takže spadají až na sukni.⁴⁷ V polovině 20. století už bylo běžné, že ke svátečnímu kroji měla dívka barevně sladěná podvazadla se sukni, *fěrtochem*, a mašlemi. Pod jupky a kacabajky se oblékaly rukávce bez nabíraných rukávů.⁴⁸

Již Josef Klvaňa píše, že „rukávce nyní čím dál tím více mizejí a nosí se obyčejné košile ženské s úzkými rukávy, protože přišly v módu jupky a rozmanité kacabajky.“⁴⁹ Během prvních desetiletí 20. století se rukávce přesunuly do kroje svobodných děvčat, vdané oblékaly spíše jupky. Ve stejné době se začal krejzl škrobit a zvedat vzhůru ke tváři. Podle toho, jak byla krajka široká, mohl dosahovat až k očím. Pravidelné záhyby krajky se dělaly ručně při žehlení.

Konstrukčně jsou rukávce šity z pruhu plátna, který je nadstaven příramky, do nichž jsou všity rukávy. U krku a na koncích rukávů jsou tunýlky s provlečenou bavlněnou šňůrkou. Nad tunýlkem stánku rukávů je napevno přišit krejzl, původně z plátna, ukončený užší krajkou. Ve druhé polovině 20. století se už šily krejzly celokrajkové. Rukávce sahají mírně pod pás a při úpravě se obvykle škrobí jen rukávy a límec, aby stánek nositelku neškrábal. Dá se předpokládat, že původní rukávce měly místo tunýlků pevný pásek, do kterého byly kadrle i límec zřaseny a během první třetiny 20. století se úprava do tunýlku ujala z důvodu zjednodušení úpravy a žehlení.

Ve sbírce SM se nachází několik těchto rukávů z Věteřova (E 609, E 4275, E 38.039), všechny patrně z poloviny 20. století.

Rukávce u kroje hanákoslováckého jižního

Stříhově stejné jsou rukávce oblékané k jižní variantě hanákoslováckého kroje (Kobyly, Čejkovice, Vrvice, Moravský Žižkov, Velké Bílovice, Rakvice, Velké Pavlovice, Zaječí, Přítlučky, Šakvice, Hustopeče, Starovičky, Němčičky, Bořetice a Horní Bojanovice). Zde se rukávce zachovaly s límcem v původní formě položeným na ramenou. Výjimku tvoří obec Horní Bojanovice, kde začali okruží rukávců zvedat ke tváři v padesátých letech 20. století.⁵⁰

Vlivem blízkého Podluží se celé rukávce, nebo jen jejich rukávy a límec šijí z jemného batistu nebo také molu (sbírka SM – E 615 z Čejkovic, E 27.773 z Velkých Bílovic). Rukávy jsou tak průsvitné a na konci zdobené krajkou. Límec byl původně plátěný (na všední den) nebo batistový (na svátek) s háčkovanou krajkou a výšivkou na konci a rozměrově byl mnohem menší. V poslední vývojové fázi kroje se krejzl objevuje nejčastěji molový, zdobený bílou výšivkou zakončenou zoubky. Nad lokty jsou rukávy staženy šňůrkou a převázány mašlemi, které se z původních jednobarevných změnily na *malované* a dotvářejí celkovou přezdobenost svátečního kroje.

Josef Klvaňa popisuje na rukávcích i krajky kopřivové, nošené ještě před koncem 19. století: „Obršlák a tacle bývaly vroubeny ‚misikornovými‘, t. j. kopřivovými krajkami. Krajky ty kupovaly se od ‚Gránů‘, podomních obchodníků z Krajiny a byly šafránem nebo žlutým lučním omanem na žluto obarveny. Obršláky a tacle jsou nyní dírkově vyšívány a na pokraji zoubkovány nebo bílými krajkami vroubeny. Kobylanky, Vrbičanky a Čejkovjanky nosí obršláky zvláště ke krku přivázány jako druhy Hanačky. Jinde je mají k rukávcům nebo košilím přišité.“⁵¹

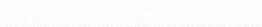
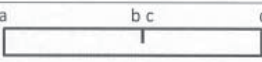
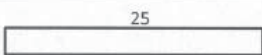

Rukávce, které se oblékaly do kacabajky, *marínky*, byly menší a nezřasené, ve sbírce SM jsou to rukávce E 4787 z Velkých Bílovic.

e/ Typ s nezřaseným krátkým rukávem

V obcích na luhačovickém Zálesí, např. v Pozlovicích, jsou popsány i rukávce oblékané staršími ženami, které zcela pozbyly řasení v rukávu zakončeném nad loktem úzkou kraječkou nebo obšitím. Tyto rukávce zvané *plytké* nosily starší ženy s kordulkou ke kroji svátečnímu a polosvátečnímu (v neděli odpoledne), svobodné je oblékaly pod dutky, tak aby byl vidět dolní zdobený okraj.⁵² Jsou proto zařazeny jako samostatný typ s rukávem z pravoúhlých dílů, ale nezřasené.

Žena s dítětem ve svátečním kroji s *taclemi* a *obršlákem* zdobenými bílou dírkovou výšivkou na plátně. Čejkovice 1892. Foto J. Klvaňa.

Vysvětlivky	
	Okraj stříhového dílu, nebo nastřížení.
	Polovina stříhového dílu, jehož shodná část není zakreslena, neboli řehyb ne stříhovém dílu.
	Okraj stříhového dílu – místo kde je tkanina našasena nebo vrapovaná.
	Vyznačení poloviny stříhového dílu.
	Místa kde je tkanina prošita, např. přes wrapy
	Naznačení umístění částí stříhu, např. při překrývajícím se stříhovým dílem. Nebo ta část, kde se odstříhne tkanina.
	Malá písmena – značení míst s napojení dvou či více stříhových dílů k sobě (stejná písmena jsou body, které patří k sobě).
	Čísllice – rozměry stran stříhového dílu
	Krajka
	Výšivka

Vysvětlivky k rozkresu stříhových konstrukcí. Libuše Dufková, 2018.

Dalšími stříhovými typy rukávců, které se vyskytují na území Slovácka, jsou příramkové rukávce s tvarovaným rukávem a několik typů raglánových rukávců, které budou popsány v další části studie.

Cílem práce bylo zhodnotit a analyzovat stříhy rukávců ze Slovácka ve sbírkách Slovác-keho muzea, z nichž největší část lze datovat do let 1850–1950. Na základě tohoto rozboru pak klasifikovat jednotlivé typy základní krojové součástky nazývané na celém území Slo-vácka jako rukávce. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti vlastní jednu z nejobsáhlejších a nejucelenějších sbírek textilu zahrnující součásti lidového oděvu z celé národopisné oblasti Slovácka pocházející z let 1820–1975. Rozbor stříhových konstrukcí více než 470 součás-tek prokázal podobnosti či shody procházející napříč několika krojovými okrsky, navzdory zásadním odlišnostem ve formování rukávů. Na základě analýzy stříhové konstrukce lze rozčlenit typy rukávců na příramkové a raglánové. V rámci příramkového stříhu je důleži-tým kritériem dalšího charakterizování tvar/stříh rukávu. V případě příramkových rukávců s rukávem z pravouhlých dílů jsou pak dále charakterizovány typy se zřaseným příramkem, typ s rukávem zřaseným do manžety, typ s rukávem zřaseným na konci šňůrkou, typ s ru-kávky i stánkem zřaseným šňůrkou a typ s rovným nezřaseným rukávem. Přitom je mož-né předpokládat, že rukávce zřasené šňůrkou provlečenou tunýlkem v látce jsou vývojově mladší a souvisí zřejmě i se změnami a většími požadavky na čistotu a úpravu krojových součástí žehlením od počátku 20. století. S tím je spojen také způsob oblékání (zvednutí límce na severním hanáckém Slovácku, vrapení na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku), které budí dojem velké roztržitosti stříhů u jednotlivých regionálních typů.

Bližší rozbor však prokázal, že rukávce stažené do manžety jako základní typ se nosily na poměrně širokém území od moravských Kopic přes Uherskobrodsko, Uherskohradištsko

včetně Veselska a Uherskoostrojška až po severní Kyjovsko. Naproti tomu zdánlivě shodné jihokyjovské rukávce prokázaly zcela odlišný raglánový stříhový základ. V severozápadní části Slovácka (Buchlovicko a hanácké Slovácko) je patrný vliv západního typu kroje, který se projevil i ve stříhu a podobě rukávců. Karpatský vliv pak zasahuje především oblast luhačovického Zálesí. U některých typů krojů lze sledovat změnu od rukávců s tvarovaným rukávem k typu z pravouhlých dílů (Vlčnov, Uherskohradištsko). Ve stříhu lze sledovat také drobné anomálie a nuance, neboť rukávce byly součástí zhotovovanou podomácky či neškolenými švadlenami.

Po sumarizaci zbylých typů rukávců bude možné vytvořit ucelený obraz rozšíření, vývoje i změn těchto součástí na širším území Slovácka.

Studie vznikla v rámci podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici v roce 2017.

Poznámky:

- 1 S u š i l, František. *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými* [hudebnina]. Praha: Vyšehrad, 1951, s. 347, č. 1036.
- 2 K l v a ň a, Josef. Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Húsek, Jan et al. *Moravské Slovensko. Svazek I*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1918, s. 97–252.
- 3 L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000, s. 164, 166.
- 4 K ř í ž o v á, Alena a Š i m š a, Martin. *Lidové oděvy na Moravě a ve Slezsku I. Ikonografické prameny do roku 1850*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012, s. 161.
- 5 T a r c a l o v á, Ludmila, V e č e ř o v á, Pavla a Ž i ž l a v s k ý, Bořek. *Buchlovický kroj v proměnách času*. Buchlovice: Městys Buchlovice, 2014, s. 20.
- 6 Tamtéž, s. 22, 28.
- 7 D o s t á l, František a J e ř á b k o v á, Alena. *Moravský lid v díle Františka Kalivody: (1824–1859): katalog stejnojm. výstavy, Uherské Hradiště, listopad 1965*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1965. 65, [2] s. Kultura a tradice; sv. 3. Práce Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- 8 B e r á n k o v á, Helena. *Josef Šíma (1859–1929): kreslíř a fotograf*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2009. 71 s.
- 9 K o u l a, Jan. O kroji lidu slovenského. *Český lid* 1, 1892, s. 21–26, 178–185, 273–285, 472–484.
- 10 K l v a ň a, Josef. O národních krojích na moravské Slovači. *Světozor* 1885–1886, s. 648, 662, 682, 695, 710, 723, 739, 759, 771, 787, 803, 819. K l v a ň a, Josef. O pentlení družiček a nevěst na Moravě. *Český lid* 4, 1895, s. 417–444. K l v a ň a, Josef. Vázání šátků na moravském Slovensku. *Český lid* 16, 1907, s. 39–42. ad.
- 11 K l v a ň a, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, c. d., s. 97–252.
- 12 U p r k a, Joža. *Vázání šátků. Díl 1*. V Kroměříži: Jos. Pithart, [1921]. [25] s. K r e t z, František. *Slovácké čepce*. Praha: Unie, 1901. [14] s.
- 13 K a l i n o v á, Alena a N o v á k o v á, Lenka. *Dcerám českým--: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870–1920*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007. 42 s.
- 14 M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Kroj velecký*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1923. 1 l. Lidové kroje; [1]. M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Kroj píšťanský*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1923. 1 l. Lidové kroje; [3]. M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Lidové kroje. Kroj kyjovský*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1924. 1 list. M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Kroj lanžhotský*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1923. 1 l. Lidové kroje; [2].
- 15 K a z i m o u r, Josef, ed. *Lidové kroje československé: popis, vyobrazení, stříhy a výkresy 33 českých, moravských, slezských a slovenských krojů národních: 22 archy vzorů, 11 příloh barevných, 3 archy příloh stříhových a 60 vyobrazení v textu*. V Praze: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1920. 93 s.

- 16 Stránská Absolonová, Olga. *Národní kroje. I, kraj Chodský, Uhersko-Hradišský, Píšťanský*. Praha: B. Kočí, 1919. 19 s.
- 17 Stránská Absolonová, Olga. *Národní kroje. Díl III, Hrozenkovský, Blatský, Čatajský*. Praha: B. Kočí, 1921. 6 l.
- 18 Podlipský, Čeněk. *Kyjovský kraj slovem i obrazem*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1945. 4 s.
- 19 Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazní a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 9], *Kroj plzeňský*. Praha: Novina, [1944]. 40 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 3], *Kroj kozáctáborský*. Praha: Novina, [1940]. 30 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 4], *Kroj chodských dolních vesnic*. Praha: Novina, [1940]. 36 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 10], *Kroje našich dětí*. Praha: Novina, [1944]. 84 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 2], *Kroj blatácký*. Praha: Novina, [1940]. 32 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. *Kroj turnovský*. Praha: Novina, [1941?]. 47 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy*. [I. řada, Kroje české. Sešit 8], *Kroj litomyšlský*. Praha: Novina, [1941]. 35 s. Šotková, Blažena. *Šijeme kroje: popis, vyobrazení a stříhy našich národních krojů*. [I. řada, Kroje české. Sešit 1], *Kroj středočeský*. Praha: Novina, 1940. 32 s.
- 20 Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. 1, Kraj plzeňský*. Praha: Vyšehrad, 1951. 35 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. 2, Kraj kozácký [táborský]*. Praha: Vyšehrad, 1951. 22 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 3, Kraj mladoboleslavský*. Praha: Vyšehrad, 1952. 31 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 4, Kraj chodský [dolních vesnic]*. Praha: Vyšehrad, 1952. 29 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 5, Kroje našich dětí*. Praha: Vyšehrad, 1952. 76 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 6, Chodský kraj postřekovský*. Praha: Vyšehrad, 1952. 28 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 7, Kraj litomyšlský*. Praha: Vyšehrad, 1952. 30 s. Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje, jejich vzory, stříhy a zpracování. [Díl] 8, Kraj turnovský*. Praha: Vyšehrad, 1952. 35 s.
- 21 Šotková, Blažena. Důležitost praktického studia technologie šití lidových krojů. *Věci a lidé* 3, 1951–1952, s. 75–88.
- 22 Jančíř, Josef. *Slovač: družstvo umělecké výroby v Uherském Hradišti*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1985. 127 s.
- 23 Beněš, Josef. *Dokumentace brodského kroje*. Rukopis. Knihovna Jana Kučery Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, sig. BU 499. *Dokumentace vlčnovského kroje*. Rukopis 1951, sig. BU 505. *Dokumentace nivnického kroje*. Rukopis 1951, sig. BU 501. *Dokumentace hradčovského kroje*. Rukopis 1952, sig. BU 504. *Dokumentace březovského kroje*. Rukopis 1952, sig. BU 506. *Dokumentace bánovského kroje*. Rukopis 1953, sig. BU 503. *Dokumentace straňanského kroje*. Rukopis 1953, sig. BU 502. *Dokumentace kopaničářského kroje*. Rukopis 1953, sig. BU 500.
- 24 Ludičková, Miroslava. Rukávce. In: Brouček, Stanislav a Jeřábek, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 3, Věcná část O–Ž*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 865–866.
- 25 Tamtéž.
- 26 Langhamerová, Jiřina. *Stříhy lidového oděvu v českých zemích*. Praha: Výzkum. ústav výrobního družstevnictví, 1987. 184 s. Studie o lidové umělecké výrobě; čís. 15.
- 27 Jeřábeková, Alena. Delimitace regionálních typů lidového oděvu na rozhraní Valašska a moravského Slovenska. *Slovácko* 10–11, 1968–1969, s. 5–26.
- 28 Častová, Věra, Galčková, Renáta a Peťříková, Magdalena. *Kroje hornácké obce Velká nad Veličkou*. Velká nad Veličkou: Obec Velká nad Veličkou, 2008, s. 7.
- 29 Peťříková, Kristýna. *Lidový oděv v obci Louka: v souvislosti s vývojem lidového oděvu na Hornácku*. Louka: Obec Louka, 2013, s. 179.

- 30 F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard. *Horňácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 1966, s. 160.
- 31 B e n e š, Josef. *Dokumentace straňanského kroje*. Rukopis 1953. Knihovna Jana Kučery Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, sig. BU 502.
- 32 K o n e č n á, Justina. *Kroj. In: Nivnice, rodiště Jana Amose Komenského: k 400. výročí narození J. A. Komenského*. Praha: TEPŠ, 1992, s. 181–194.
- 33 K o n d r o v á, Marta. *Ženské vesty – kordulky ve sbírkách Slovákého muzea. Příspěvek k typologii ženských oděvních součástí na Slovácku*. *Slovácko* 55, 2013, s. 79–105.
- 34 Stříh publikován: R ý z n a r o v á, Anna. *Všední a pracovní kroj ve Vracově*. *Národopisné aktuality* 10, 1973, č. 3, s. 197–210.
- 35 H o r n, Wilhelm. *Maehrens ausgezeichnete Volkstrachten*. Brünn, 1837.
- 36 H a b a r t o v á, Romana. *Lidové odívání v Hluku*. In Mitáček, Jiří, ed. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 613–644.
- 37 N o v á k o v á, Lenka. *Tradiční oděv*. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Veselsko*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1999, s. 201–212.
- 38 B e n e š, Josef. *Kroj hradčovský*. Rukopis 1952. Z vyprávění 73leté hradčovské švadleny Barbory Osohové dne 9. 1. 1952.
- 39 K o n d r o v á, Marta. *Hradčovický kroj*. In: *Hradčovice a Lhotka: obec ve víru času*. Hradčovice: obec Hradčovice ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně a Muzeem Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, 2017, s. 41–79.
- 40 T a r c a l o v á, Ludmila. *Kroj na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště: Klub kultury v Uherském Hradišti, 2013. 272 s.
- 41 H a b a r t o v á, Romana. *Ženský svrchní oděv ve sbírkách muzeí. Příspěvek k typologii svrchních oděvních součástí (na příkladu sbírek Slovákého muzea v Uherském Hradišti, Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě a Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně)*. *Slovácko* 55, 2013, s. 11–78.
- 42 K l v a ň a, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, c. d., s. 146.
- 43 P e t r á k o v á, Blanka. *Lidový kroj luhačovického Zálesí*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007, s. 25.
- 44 T a r c a l o v á, Ludmila, V e č e ř o v á, Pavla a Ž i ž l a v s k ý, Bořek. c. d., s. 87.
- 45 K problematice vymezení i názvu regionu: N e z h o d o v á, Soňa. *Hanácké Slovácko a jeho slavnostní kroj*. In: Nezhodová, Soňa et al. *Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi: hanácké Slovácko, jeho tradiční kultura, současnost: příspěvky z konference*. Hustopeče: Město Hustopeče, 2009, s. 6–30.
- 46 H o r n, Wilhelm. c. d.
- 47 P á l e n í k o v á, Martina. *Čarovný kroj: [lidový oděv a tradice v Morkůvkách na Břeclavsku]*. V Brumovicích: Carpe diem, 2009, s. 30.
- 48 J e ř á b k o v á, Alena. *Kroj a odívání*. In: Jeřábek, Richard. *Proměny jihomoravské vesnice: národopisné studie z Brumovic*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 85–100.
- 49 K l v a ň a, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, c. d., s. 241.
- 50 N e z h o d o v á, Soňa. c. d., s. 20.
- 51 K l v a ň a, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, c. d., s. 248.
- 52 V á c l a v í k, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930, s. 151.

Mgr. Marta K o n d r o v á (n. 1979), vedoucí etnografického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se orientuje na lidový oděv, keramiku a postupně zpracovává sbírkový fond etnografického oddělení.

Sleeves in Moravian Slovakia – Part 1

A Contribution to a Typology of Female Clothing Parts in Moravian Slovakia. The Examples from the Collections of Moravian-Slovak Museum in Uherské Hradiště

Abstract

Sleeves sewn from white cotton linen belong to basic and ancient parts of female costume. They are characteristic by frilled sleeves, in Czech environment also called “*košilka*”. In our article we focused on typological and cut differences of this part of the costume which is one of the distinctive parts of the regional type of clothes. The name sleeves (*rukávce*) is used in the whole area of Moravian-Slovakia and draws attention to the most visible part of a linen shirt – frilled sleeves of various shapes. In most localities these are sewn from linen of various qualities. For the area of Podluží sleeves sewn from fine etamine or muslin are characteristic. They usually consist of simple cut parts and linen stripes were even often torn out directly from a roll.

Usual basic cut of the sleeves is that of the armhole type in which the frilled sleeves are sewn into the linen part, the so-called armhole and that is folded into the collar. In the southernmost part of Moravian Slovakia in southern and northern Podluží this part of cut pattern is missing, and the sleeves are frilled into a narrow little tunnel with a string passed through. Some variations in cut patterns can be traced both in regional types of costumes as well as in the time and development the folk costume went through in 19th century. Some shifts in cut patterns can be traced mainly in the region of Uherský Brod with a distinctive influence of Moravian-Slovak border and lowland Dolníácko. The inseparable part of sleeves in most areas is an embroidery which can not only localize the object but also provide a time scale.

The aim of the article was to assess and analyse sleeve cuts from Moravian-Slovakia in the collections of the Moravian-Slovak Museum the largest part of which can be dated back to 1850–1950. Moravian-Slovak Museum in Uherské Hradiště owns one of the largest and most complete collection of textile including parts of folk costumes from the whole ethnographic area of Moravian Slovakia from the years 1820–1975. The analysis of cut patterns proved similarity or correspondence running through several areas despite essential differences in sleeve forming. There are also some minor anomalies and nuances because the sleeves were a part of costumes which was homemade or sewn by untrained dressmakers. Decorations turned out to be the basic indicator during the development of folk costume growing up in volume, colours, way of decorating, such as embroidery, application of homemade or factory-made laces, mainly in the regions of Uherské Hradiště and Uherský Brod.

Ärmelblusen in der Mährischen Slowakei – Teil 1

Beitrag zur Typologie der weiblichen Kleidungsstücke in der Mährischen Slowakei. Am Beispiel der Trachtensammlung des Mährisch-slowakischen Museums in Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Ärmelblusen, genäht aus weißem Baumwollgewebe, gehören zu den grundlegenden und althergebrachten Bestandteilen der Frauentracht. Sie zeichnen sich durch Puffärmel aus und werden im tschechischen Milieu auch mit dem Termin *košilka*, also Hemdchen, bezeichnet. In unserem Beitrag widmeten wir uns den Unterschieden in Schnitt und Typologie dieses Trachtenbestandteils, der eines der markantesten Unterscheidungsmerkmale beim regionalen Bekleidungstyp bildet. Die tschechische Bezeichnung *rukávce* für die Ärmelblusen wird in der gesamten Mährischen Slowakei verwendet und macht auf den auffälligsten Teil der Bluse aus Baumwoll-Leinwand aufmerksam – die verschieden geformten, gewöhnlich gepufften Ärmel. In den meisten Ortschaften sind die Ärmelblusen aus Leinwand unterschiedlicher Qualität genäht, charakteristisch für das Gebiet Podluží sind Ärmelblusen aus feinem Etamin oder Musselin. Gewöhnlich bestehen sie aus einfachen Schnittteilen, häufig wurden die Leinweindstreifen zum Nähen der Ärmelblusen sogar aus dem ganzen Stoffwickel abgerissen.

Der übliche Grundschnitt der Ärmelblusen ist ein Schnitt mit Achselbesatz, bei dem die gepufften Ärmel in ein Achselbesatz genanntes Leinwandteil eingesetzt sind, das dann zum Kragen zusammengelegt ist. Im südlichsten Bereich der Mährischen Slowakei, also in der Subregion Podluží, fehlt dieser grundlegende Teil der Schnittkonstruktion und die Ärmel werden direkt in einen engen Tunnel mit einer durchgezogenen Schnur gerafft. Bestimmte Unterschiede in der Schnittgestaltung sind sowohl im Rahmen der regionalen Trachtentypen zu beobachten als auch in Abhängigkeit von der Zeit und der Entwicklung, die die Volkstrachten während des 19. Jahrhunderts durchliefen. Es sind Verschiebungen erkennbar in der Schnittkonstruktion im Bereich in und um Uherský Brod mit sichtbarem Einfluss des mährisch-slowakischen Grenzlands und der Tiefland-Subregion Dolňácko. Untrennbarer Bestandteil der Ärmelblusen sind in den meisten Gebieten auch Stickereien, die nicht nur helfen, den Gegenstand zu lokalisieren, sondern auch, ihn zeitlich einzuordnen.

Ziel des Beitrags war es, die Ärmelblusenschnitte aus der Mährischen Slowakei in den Sammlungen des Mährisch-slowakischen Museums zu bewerten und analysieren, von denen ein Großteil in den Zeitraum 1850–1950 datiert werden kann. Das Mährisch-slowakische Museum in Uherské Hradiště besitzt eine der umfangreichsten und vollständigsten Textilsammlungen, die Bestandteile von Volkstrachten aus dem gesamten ethnografischen Gebiet der Mährischen Slowakei umfasst und die aus den Jahren 1820–1975 stammen. Eine Analyse der Schnittgestaltung wies Ähnlichkeiten oder Übereinstimmungen nach, die quer durch mehrere Trachtengebiete gehen, trotz grundsätzlicher Abweichungen in der Formung der Ärmel. Erkennbar sind auch geringfügige Anomalien und Nuancen, denn die Ärmelblusen waren ein meist selbst genähtes oder von ungeschulten Näherinnen gefertigtes Trachtenteil. Als entscheidender Indikator bei der Entwicklung der Volksbekleidung erwies sich jedoch insbesondere in den Ortschaften um Uherské Hradiště und Uherský Brod die Ausschmückung, die ständig zunahm, was Umfang, Farben und Schmuckart betraf, wie etwa Stickerei, Applikationen und selbst gefertigte oder industriell hergestellte Spitze.

LIDOVÍ TKALCI A RUČNÍ TKALCOVSTVÍ NA HORŇÁCKU

Petra Hrbáčová, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Hornácko je regionem známým především díky své charakteristické hudební a taneční kultuře, typickým krojům, nářečí a stavitelství. Naprosto ojedinělá je však také zdejší tradice ručního tkaní činovatí. V rámci Čech a Moravy je totiž Hornácko jedinou oblastí, kde se toto vzorové tkaní v minulosti vyskytovalo a kde je navíc tkalcovství dodnes živé.

Tkalcovství patří k tradičním venkovským řemeslům, která byla rozšířena zejména v chudších horských a podhorských krajích. Jednou z těchto oblastí je i Hornácko, etnografický subregion ležící v podhůří Bílých Karpat na moravsko-slovenské hranici. Skládá se z obcí Hrubá Vrbka, Javorník, Kuželov, Lipov, Louka, Malá Vrbka, Nová Lhota, Suchov, Vápenky a Velká nad Veličkou.¹ Specifickým prvkem zdejšího tkalcovství je tkaní vzorovaných tkanin tzv. činovatí.

Činovat je plátno s drobnými geometrickými vzory. Skládá se ze základní látky, která je tkána vazbou plátňovou nebo keprovou lomenou, a ze vzorů. Vzory se tkají vazbou keprovou (velmi zřídka), rypsovou nebo vznikají lancováním.² Barva vzoru přitom je většinou odlišná od barvy tkaniny. Činovat je charakteristická zejména pro východoslovenské textilie, hojně se vyskytuje na Slovensku, Ukrajině, v Polsku, Bulharsku, ale také v Maďarsku.

Výjimečnosti hornáckých tkanin si poměrně brzy povšimli odborníci na poli lidové kultury. První zmínky o nich nacházíme v odborné literatuře už od konce 19. století (Vlasta Havelková). Větší pozornost tkalcovství na Hornácku byla věnována až od padesátých let 20. století, kdy se jím v několika krátkých textech zabýval Vladimír Bouček (1950) a okrajově i Antonín Václavík (1956), podrobnější studii publikovala Jitka Staňková (1953). Staté na toto téma obsahuje i monografie Hornácko z roku 1966, zvláště v kapitolách Zaměstnání a obživa (Josef Jančář), Oděv (Václav Frolec) a Výtvarný projev (Richard Jeřábek). V poslední čtvrtině 20. století pak v souvislosti s Ústředí lidové umělecké výroby (dále jen ÚLUV) segmenty tohoto tématu reflektují Štěpán Sukup (1978) a Josef Orel (1986, 1987).

Téměř všechny výše uvedené texty se zabývají estetickou nebo technickou stránkou věci a opomíjí osobnosti výrobců těchto tkanin. Předkládaná studie se zaměřuje především na nositele tkalcovského řemesla na Hornácku, tedy na řemeslníky, kteří po generace tkalcovství udržovali a předávali je svým následovníkům. Cílem je fenomén hornáckého tkalcovství personifikovat, zachytit jména a příběhy tkalců, kteří již byli zapomenuti, či s odcházejícími pamětníky jejich jména upadají do zapomnění.

Studie vychází převážně z materiálu nashromážděného v letech 2014–2016 v rámci projektu Tradiční tkalcovství na Hornácku, uskutečněného autorkou této práce jako součást vědecko-výzkumné činnosti Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Výsledkem projektu byla v roce 2016 stejnojmenná kniha. Protože do finální podoby publikace nebylo možné zařadit všechny nově nabyté informace o tkalcích a další poznatky pak byly získány opakovaným výzkumem v roce 2017, předkládám tuto studii k doplnění komplexního obrazu o daném tématu. Informace k vývoji tkalcovství byly získány zejména studiem archivního materiálu, především sčítacích operátů hornáckých obcí z let 1869–1921. K historii tkalcovství ve druhé polovině 20. století pak bylo nejméně materiálu shromážděno terénním výzkumem.

Ruční tkalcovství na Hornácku

Hornáčtí tkalci zpracovávali převážně materiál domácí produkce, většinou na přímou zakázku místního obyvatelstva. Nejčastěji to bylo konopí, méně se pěstoval len. Bavlna se do zdejšího kraje dostala pravděpodobně v průběhu první poloviny 19. století, hojněji se uplatnila až v jeho druhé polovině (Jančář 1966: 82). Nejprve se používala v kombinaci s konopnou či lněnou přízí. Plátňovou vazbou se tkalo tzv. *pohazované* plátno, v němž osnova byla konopná a útek tvořila bavlna. Obdobné složení mělo i tzv. činovaté plátno, které se ale tkalo vazbou lomeného kepru.

Počátky výroby vzorovaných tkanin na Hornácku zřejmě můžeme spojovat právě s rozšířením bavlněné příze, která se používala jako základní i vzorový útek. Samotná technika vzorového tkaní pravděpodobně na Hornácko přišla z oblasti sousedního západního Slovenska, s jehož tkalcovskou tradicí ji spojuje řada znaků. Především je to používání obdobných vzorových prvků a některých vzorových schémat (rámování pruhových pásů tzv. *zuby*, dynamické střídání horizontálních pruhových pásů, využití keprové vazby mezi nimi). Nepopíratelná je také vizuální podobnost některých vzorů. Dalším faktorem je samotný název vzorovaných tkanin. Označení činovať, které se dnes v souvislosti s hornáckými tkaninami v odborné literatuře používá a rozšířilo se i mezi informovanou veřejností, bylo na Hornácku v minulosti neznámé. Místní obyvatelé používali pouze termín činovatý pro tkaninu bez vzorů, tkanou vazbou lomeného kepru. Podobně na západním Slovensku v polovině 19. století termín činovať označoval nikoliv vzor, ale tkaninu s keprovou či od ní odvozenou vazbou (Zajonc 1997: 186).

Na základě těchto spojitostí i faktické lokální blízkosti předpokládáme kontakt mezi slovenskými a moravskými tkalci. Historicky doložený jej máme ale pouze ve dvou případech. František Hudeček (1876–?) z Hrubé Vrbky v roce 1900 pracoval u mistra Josefa Stora v obci Dojč u Senice.³ Otec Jana Hrdiny, tkalce ze Šoproně, zaměstnával tovaryše z Moravy (Marková 1976: 121).

Hornácké vzory můžeme podle technických kritérií rozdělit do čtyř základních skupin. První tvoří vzory docílené změnou barvy útku. Jedná se o poměrně úzké jednobarevné pruhy, které nacházíme zejména u starších tkanin, pocházejících z druhé poloviny 19. století.

Další skupinou jsou vzory vzniklé změnou základní vazby (kombinováním plátňové vazby, rypsu a kepru). Tyto vzory se v tradičním prostředí nazývají *na nohy*, protože k jejich docílení je třeba pouze odlišného sešlapování podnožek tkalcovského stavu. Základními komponentami jsou kostičky nebo obdélníčky, jejichž vzájemným kombinováním vzniká celá řada drobných vzorů (např. *krížek*, *plný krížek*, *preložený krížek*).

Třetí skupinu vzorů tvoří tzv. *deskové vzory*. Tkalci je zhotovovali technikou kombinující použití listů a přebírání. Název je odvozen od desky, která se vkládala do osnovy za listy a rozdělovala páry nití. Díky této desce a ohebným nitěnkám bylo možné tkát se čtyřmi listy vzory, k jejichž zhotovení by bylo jinak třeba listů šest. *Deskové vzory* jsou větší než

Tkadlec Jan Okénka při práci. NÚLK, č. neg. 039_208.

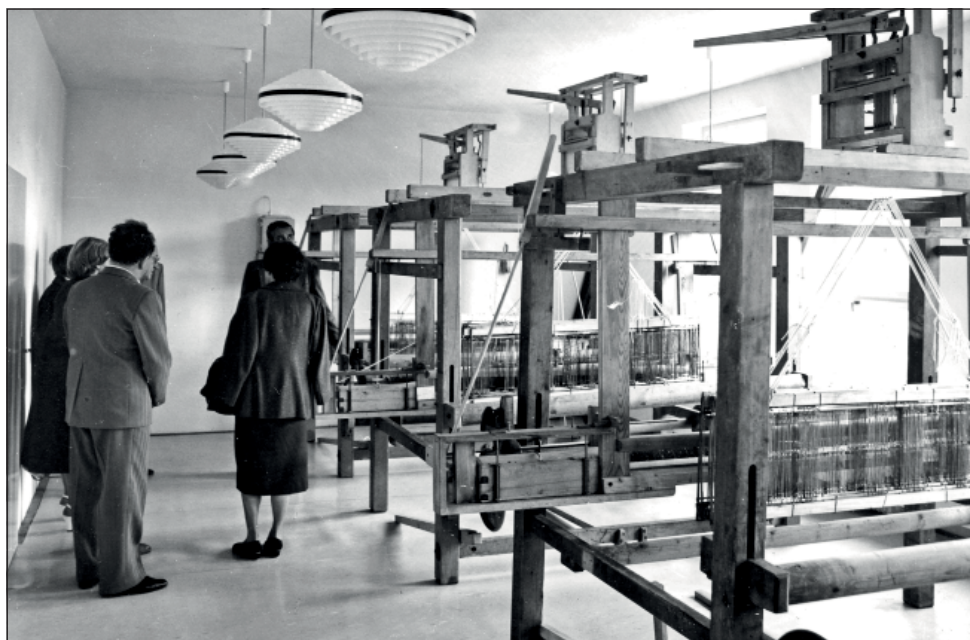
vzory *na nohy* a mají také bohatší základní tvarovou škálu (např. *hádata*, *ohřebélka*, *gučky*).

Poslední skupinou vzorů jsou *hrázové vzory*, *hráže* nebo také *růže*, které vznikaly tzv. přebíráním, spočívajícím v nabírání osnovních nití dřevěnou jehlou. Nabrat bylo nutné každou řadu vzoru, jednalo se tedy o práci velice náročnou a zdlouhavou. Podle ústního podání *hráže* jako první na Hornácku začal používat kolem roku 1910 tkadlec Jan Hudeček (1893–?) z Kuželova.⁴ *Hrázové vzory* jsou nejrozměrnějším a tvarově nejbohatším druhem hornáckých vzorů. Předlohami jim často byly tradiční hornácké výšivky podle počítané niti, někdy ale také vzory z komerčních křížkových výšivkových vzorníků. Někteří tkalci, např. Pavel Ďuga (1907–1983) z Hrubé Vrbky, si vzory vymýšleli sami. Jednotliví tkalci s oblibou používali určité vzory a jejich kombinace, které byly pro jejich práci charakteristické a podle nichž byla jejich práce rozeznatelná od ostatních.

Barevnost tradičních hornáckých vzorů byla zásadně červená, černá nebo temně modrá a bílá. Červená a černá/temně modrá se používaly samostatně nebo ve vzájemné kombinaci, bílá barva většinou pouze v kombinaci s uvedenými barvami. Kolem roku 1930 se začala objevovat i barva středně modrá, později žlutá a po roce 1950 se pak tkalo v nejrůznějších barvách.

Vzorované tkaniny měly kusový charakter. To znamená, že tkadlec, který na nich pracoval, vždy zhotovoval látku pro konkrétní textilii. Z oděvních součástí to mohlo být *opléčko*, vrchní část ženského spodního oděvu *rubáče*, pásek k nesešité sukni, *fěrtochu*, oděvní plachta, *plachetka* nebo mužská zástěra. Často se zhotovovaly bytové textilie, do poloviny 20. století dekorativní povlaky na polštáře, tzv. *cíšky*, po roce 1950 také nejrůznější pokrývky, prostírky, ubrusy, přehozy apod. Metrový textil se v tradičním hornáckém tkalcovství nevyskytoval.

Vzory na tkaninách se skládaly do horizontálních pruhů, které měly dynamický rytmus. Přitom pro každou oděvní součást byla charakteristická odlišná základní kompozice vzoru.

Interiér tkalcovské dílny ŮLUVu v Hrubé Vrbce. Osmdesátá léta 20. století. Soukromá sbírka.

Povlak na polštář tzv. *ciška*, vyrobil Pavel Ďuga, Hrubá Vrbka, třicátá léta 20. století. NÚLK, inv. č. 54392. Foto D. Rájecký.

Povlak na polštář. Hrubá Vrbka, osmdesátá léta 20. století. NÚLK, inv. č. 2201. Foto D. Rájecký.

U vývojově starších textilií, jako byly *opléčka rubáčů*, oděvní plachty nebo povlaky na polštáře, bylo toto schéma jasně dané a neměnné. U mladších oděvních součástí, jako byla mužská zástěra či pásy k sukním, nebyla struktura vzoru tak přesně definována. Vždy se však dodržovalo umístění a přibližná velikost vzoru. V průběhu času se ale měnil druh používaných vzorů a poměr vzorované plochy vůči základní tkanině. V 19. století se tkaly vzory *na nohy* a *deskové*, od počátku 20. století se pak čím dál častěji objevují *hrázové vzory*. Mladší textilie mají větší podíl vzorované plochy oproti podkladové tkanině.

V druhé polovině 20. století hornácké tkalcovství významně ovlivnila činnost ÚLUVu, které tkalcům zadávalo zakázky na výrobu textilií pro celorepublikový trh. Tkalci vytvářeli na základě návrhů výtvarníků nejrůznější prostírky, pokrývky, ubrusy atd. Používaly se spíše drobnější vzorky *na nohy*, případně *deskové vzory*, vazba podkladové tkaniny byla plátňová a barevnost výrobků tradiční. Snaha ÚLUVu o záchranu a rozvoj tkalcovství na Hornácku vyvrcholila vybudováním tkalcovské dílny v Hrubé Vrbce v roce 1978. V této dílně pracovali čtyři tkalci na tradičních tkalcovských stavech a šest tkadel na širších stavech. Vznikaly zde jednak kusové bytové textilie, ale také dekorativní metrové tkaniny a kusové koberce. Dílna zanikla v roce 1992.

Paralelně s touto organizovanou tkalcovskou činností pracovali hornáckí tkalci i na soukromých zakázkách pro místní obyvatelstvo. Sortiment výrobků byl v podstatě stejný, jednalo se převážně o bytové textilie. Naprosto odlišná byla ale výtvarná podoba výrobků, která se řídila vkusem zákazníků, kteří pocházeli většinou z hornáckých vesnic. Používaly se zejména *hrázové* a *deskové vzory* v široké barevné škále, včetně netradičních barev, jako je zelená, hnědá, fialová atd.

Hornáckí tkalci

K historii tkalcovství na Hornácku máme až do poloviny 19. století minimum pramenů. Zdejší tkalci zřejmě nepříslušeli k žádné cechovní organizaci a s velkou pravděpodobností neměli vazbu ani ke tkalcovskému cechu ve Strážnici.⁵ K této domněnce nás vede absence jakýchkoliv písemných údajů, kulturně-historická znalost regionu i poznatky z obecného vývoje tkalcovství na území Moravy. Je zřejmé, že tkalcovské řemeslo se v prostředí malých vesnic vyvíjelo přirozeně a autonomně, bez vnitřní potřeby organizace.

Od poloviny 19. století pak můžeme informace o tkalcovském řemeslu a zdejších tkalcích čerpat ze sčítacích operátů obyvatelstva. Sčítání lidu se od roku 1859 provádělo pravidelně každé desetiletí. Kromě řady dalších údajů se zde uváděl i způsob obživy registrovaných

osob a tento pramen je tak pro badatele jedinečným zdrojem informací o profesní struktuře obyvatelstva. Na základě studia sčítacích operátů se podařilo mezi roky 1857–1900 identifikovat 88 tkalců, z toho ve Velké nad Veličkou 25, v Malé Vrbce 21, v Hrubé Vrbce 17, v Kuželově 11, v Lipově 10, v Javorníku 3 a v Nové Lhotě 1.⁶ Z těchto údajů jasně vyplývá, že stěžejními lokalitami tkalcovské produkce byly v 19. století Velká nad Veličkou, obě Vrbky a Kuželov. Přihlédneme-li však k poměru řemeslníků na počet obyvatel, obcí s největším rozšířením tkalcovství byla evidentně Malá Vrbka, která např. v roce 1880 měla 65 domů a 300 obyvatel,⁷ z nichž 15 uvádělo tkalcovství jako hlavní či vedlejší zdroj svých příjmů.

Od roku 1900 počet tkalců evidovaných ve sčítacích operátech značně klesal. Na počátku 20. století v Nové Lhotě pracoval Josef Sobek, v Lipově poslední zdejší tkadlec Jiří Jagoš, v Javorníku Jan Kubečka, v Hrubé Vrbce Josef Švrček, Jan Kovář, Martin Tomeček, Martin Hránka, ve Velké nad Veličkou Jan Pešek, Václav Pešek, František Pešek, Martin Smrček, Jiří Orsák, Jan Sýkora, Štěpán Majtán, Martin Čambal a František Štefánek. V Kuželově Jan Mlýnek, František Mlýnek, Jan Valášek, Jan Škuta, Pavel Zálešák, Jan Hudeček.

V roce 1921 tkalcovské řemeslo ve sčítacích operátech dokonce uvedly pouze čtyři osoby. Ve Velké nad Veličkou František Pešek a Jan Sýkora, v Malé Vrbce Tomáš Okénka a v Kuželově František Mlýnek. Prudký úbytek počtu řemeslníků byl zapříčiněn dvěma faktory. Jednak skutečně dochází k jejich faktickému poklesu, způsobenému ústupem ručně vyráběného plátna. Důvodem bylo větší uplatnění továrně vyráběných textilií a pozvolné odkládání lidového oděvu. Další příčinou byla skutečnost, že tkalci i když aktivně řemeslo provozovali, jej prostě z nějakého důvodu přestali ve sčítacích operátech uvádět. Toto tvrzení dokazují poznatky z terénního výzkumu, kdy respondenti jmenovali konkrétní jména tkalců, o kterých z ústní tradice věděli, že ve dvacátých a třicátých letech byli ještě aktivní.⁸ Přitom tytéž osoby řemeslo ve sčítacích formulářích neuvedly.⁹

Mužská zástěra, Kuželov. NÚLK, inv. č. 5222.
Foto D. Rájecký.

Vrchní díl *opléčko* ženského spodního oděvu *rubáče*. *Opléčko* je utkané z konopné a bavlněné příze, vzory jsou *deskové*. NÚLK, inv. č. 5276.
Foto D. Rájecký.

Kolem roku 1950 tkalcovské řemeslo na Horňácku provozovalo patnáct tkalců. Byli to v Malé Vrbce Tomáš Okénka, Jan Okénka a František Urban, ve Velké nad Veličkou Jan Sýkora, Jan Orsák, František Štefánek, Josef Štefánek, Jiří Hromek, v Hrubé Vrbce Pavel Ďuga a Martin Kovář, v Kuželově Jan Zálešák řečený Kartišek, Jan Okénka, Josef Valášek, Bohumil Mlýnek a Jan Mlýnek. V průběhu druhé poloviny 20. století pak postupně starší tkalci odcházeli, řemeslo se však podařilo předat další generaci. V Kuželově se pokračovateli tradice stali zejména bratři Bohumil a František Mlýnkovi, synové Bohumila Mlýnka staršího. V současné době řemeslo na Horňácku provozují dva výrobci, Hana Buchtelová, vnučka Jana Okénky, a Miroslav Urban, vnuk Františka Urbana.

Tkalcovské řemeslo nikdy nepatřilo k lukrativním výdělečným činnostem a pro většinu zdejších řemeslníků nemohlo být jediným zdrojem příjmů. V šedesátých až osmdesátých letech 19. století, kdy byla domácí výroba textilií ještě značně rozšířená a žádaná, pracovalo na Horňácku těchto specialistů ještě několik. Ke konci 19. století, s postupně ubývajícím počtem zakázek, však byli řemeslníci nuceni kombinovat řemeslo se zemědělským hospodařením nebo nádenickou prací. Tkalo se sezónně v době hospodářského klidu. Tato skutečnost je ve sčítacích listech několikrát přímo vyjádřena definicí „*tkadlec v době zimní*“, „*tkadlec střídavě*“ nebo „*kadlec, ale jen tak dalece, co svou práci zdelá*“.¹⁰

Někteří tkalci byli bezzemky přivydělávajícími si nádenickou prací, jiní byli drobnými rolníky hospodařícími na malých výměřích. Ti nejmovitější vlastnili 1/8 nebo 1/6 gruntu. O nižším sociálním statusu tkalců svědčí také poloha jejich obydlí, která stávala zejména na okraji obce v místech drobnější chalupnické zástavby. Někdy ale také žili v tzv. dlouhých domech, selských usedlostech rozdělených na více bytových jednotek. Těto situaci odpovídal i nízký stav hospodářského zvířectva chovaného v domácnostech řemeslníků. Často vlastnili jednu krávu, dále kozu nebo prase a několik kusů drůbeže.

Ne všichni tkalci se řemeslu věnovali po celý život, někteří tkali pouze v určitých životních fázích, např. v mládí nebo naopak až při odchodu na výměnu. Motivem ke změně profese bylo u mladých řemeslníků často založení rodiny, které vyvolávalo potřebu vyšších výdělků. Zejména na konci 19. století se setkáváme s přechodem od řemesla k jiným druhům činnosti, např. nádenické práci v rohateckém cukrovaru nebo třeba i odjezdy do Ameriky.

Tkalcovské řemeslo většinou provozovali muži. Ženy tkaly výjimečně, a když, tak pouze hladké plátno.¹¹ Spolu s dětmi však ženy zpravidla vykonávaly pomocné práce – soukaly cívky, rovnaly *zdrhávaly*, konopná přádena, pomáhaly při snování osnovy i jejím navíjení na stav.

Původem pocházela většina tkalců z horňáckých obcí. Přesto zde nalézáme výjimky, např. tkalcovský mistr Tomáš Tomeček (1837–?) přišel do Malé Vrbky ze Zarazic, Tomáš Sykora, (1841–?) se do Velké nad Veličkou přišel z Tvarožné Lhoty. Zajímavou enklávu ve Velké nad Veličkou však tvořilo několik tkalců pocházejících z východních Čech. V roce 1869 žil v domě číslo 269 tkadlec Martin Smrček (1852–?) s manželkou a dcerou, oba původem z obce Kuklík poblíž Nového Města na Moravě.¹² Dům číslo 170 v roce 1880 obýval tkadlec a domkař Jan Pešek, narozený roku 1843 v Rybné, spolu s manželkou Kateřinou pocházející z Velké nad Veličkou.¹³ O deset let později již je ve Velké na domě číslo 228 uváděn Václav Pešek (1851–?) pocházející z Měretína. Povoláním nejprve nádeník, v dalším desetiletí již tkadlec.¹⁴ Jakékoliv údaje o charakteru tkanin, které tito tkalci zhotovovali, chybí, stejně jako informace, za jakých okolností se do končin tolik vzdálených od jejich domova dostali. Každopádně rodiny tohoto jména žijí ve Velké nad Veličkou dodnes, i když tkalcovská tradice v nich již není známá.

Tkalcovské rody

K transmisi řemesla nejčastěji docházelo v rámci užší či širší rodiny.¹⁵ Pro tento mezigenerační přenos bylo podstatné nejen předávání znalostí, dovedností a potřebného tkalcovského náradí, velmi důležitým faktorem byly také vlohy příslušného adepta tkalcovského řemesla. Tkaní je totiž specifická činnost, která vyžaduje určité předpoklady, trpělivost, přesnost a v případě vzorového tkaní také estetické cítění. Prostřednictvím archivních pramenů či z terénních výzkumů známe celé rody, ve kterých řemeslná tradice přetrvávala po několik generací. Nacházíme je ve Velké nad Veličkou, Hrubé i Malé Vrbce a Kuželově.

Asi nejznámějším tkalcovským rodem na Hornácku jsou kuželovští Mlýnci.¹⁶ V tomto rodu se po generace přenášel nejen vztah k řemeslu, ale také výborné estetické cítění a výtvarné nadání. Řada jeho příslušníků dědila pěvecké schopnosti, což ve spojení s temperamentní povahou z nich často činilo vynikající interprety lidových písní. Nejstarším známým tkalcem tohoto jména byl Jan Mlýnek (1895–1974) z čísla 86. Protože dům dřív patřil rodině Supíků, měli tito Mlýnci přízvisko Supíci. Jan bojoval v první světové válce a byl na ruské frontě zajat. Po návratu z války se oženil s Rozinou Hudečkovou, dcerou tkalce Jana Hudečka (1868–?). Jan Mlýnek byl vynikající tkadlec, který řemeslu vyučil mnoho tovaryšů, také své dva syny Jana Mlýnka ml. (1920–2004) a Bohumila Mlýnka (1926–2004). Jan Mlýnek ml. se živil jako drobný rolník, po celý život ale také tkal. Pracoval pro Slovač,¹⁷ později pro ÚLUV. Když ÚLUV v roce 1978 vybudovalo tkalcovskou dílnu v Hrubé Vrbce, patřil k jejím prvním zaměstnancům. Jeho syn Jan Mlýnek nejml. (*1945) řemeslo také ovládá, aktivně se mu však nevěnuje. Bohumil Mlýnek byl taktéž vynikajícím řemeslníkem, tkal pro ÚLUV a od roku 1978 pracoval v hrubovrbcecké dílně. Řemeslo se od něj naučili i jeho dva synové Bohumil ml. (1952–2004) a František (*1956). Bohumil pracoval dlouhá léta v Ústavu lidového umění ve Strážnici jako tajemník Mezinárodního folklorního festivalu, později byl zaměstnán v hrubovrbcecké dílně. Jeho bratr František vystudoval střední textilní školu a po jejím absolvování nastoupil do tkalcovské dílny v Hrubé Vrbce, kde pracoval v pozici vedoucího až do jejího zániku v roce 1992. V současné době už nikdo z rodiny řemeslo neprovozuje, i když nejméně dva její členové, bratřenci Jan a František, jej velmi dobře ovládají. Vlastní několik tkalcovských stavů, veškeré nástroje potřebné k přípravě materiálu i řadu písemností souvisejících s rodinnou tkalcovskou historií. V celé rodině je dodnes velice živé povědomí o tkalcovské tradici a patrná je i hrdost na předky, jejichž umění bylo několikrát oceněno státním vyznamenáním.¹⁸

Dalšími kuželovskými rodinami, ve kterých se v druhé polovině 19. století tkalcovské řemeslo mezigeneračně předávalo, byli Hudečci, v ženské linii spřízněni s Mlýnky, dále Petřící nebo také Petřičci (jméno v záznamech z 19. století osciluje mezi dvěma variantami) a Valášci.

S Malou Vrbkou je spojen rod Okénků. Působilo zde nejméně osm tkalců tohoto jména pocházejících z několika vzdáleně spřízněných rodin. Nejvíce informací víme o Okéncích z čísla 54. Zakladatelem tkalcovské tradice byl Tomáš Okénka (1882–1971). Tomáš Okénka byl chalupníkem, tkalcovskému řemeslu se naučil v mládí od tkalce Jana Válka (1837–1918). Na počátku 20. století odjel do Ameriky, kde pracoval jako dělník, a s krátkými přestávkami tam žil až do konce první světové války. Byl ženatý s Jenovéfou Němečkovou z Kuželova. Po svém návratu do vlasti koupil starý tkalcovský stav, údajně z Nové Lhoty. Tkát naučil i svého syna Jana (1907–1992), přezdívaného podle jména své matky „Jenofin“. Jan Okénka byl mimořádným tkalcem, jeho práce byly známé nejen svou kvalitou, ale vynikaly i širokou škálou vzorů. Byl všeobecně uznávaným a ceněným člověkem, a to nejen pro své řemeslné mistrovství, ale i přívětivou povahu, životní nadhled a moudrost. Pracoval pro ÚLUV a čas-

tečně byl zapojen i do činnosti tkalcovské dílny v Hrubé Vrbce. Pro svůj vysoký věk už do dílny nedocházel, ale tkal v domácím prostředí. Byl oceněn titulem Mistr lidové umělecké výroby. V rodinné tradici pak pokračuje vnučka Jana Okénky Hana Buchtelová, která je jednou z posledních nositelek tradice ručního tkalcovství na Hornácku.

Z dalších tkalcovských rodů, které působily v Malé Vrbce, jsou to především Hamalovi. Tomáš Hamala z čísla 43 je s rokem narození 1816 jedním z nejstarších nám známých hornáckých tkalců. Dále pak Krchákoví, kteří předcházeli na čísle 54 Okénkům, a Váلكovi. Tkadlec Jiří Válek (1839–1912) vyhotovil roku 1873 tkalcovský stav, na jehož horní příčný trám vyřezal vročení a své jméno. Tento nápis, na kterém je uvedeno, že jej „*vyhotovil Jiřa Válek...*“, je jediným záznamem dokládajícím předpoklad, že tkalci si stavy zhotovovali sami. Na tomto stavu pak ve 20. století pracoval tkadlec Jan Orsák z Velké nad Veličkou.

Ve Velké nad Veličkou tkali v druhé polovině 19. století tkalci z rodu Majtánů, Pešků, Pitlů, Smrčků, Sýkorů a Vatrhalů. Větší počet tkalců jednoho jména však nacházíme pouze z rodu Štefánků. Nejstarším známým tkalcem tohoto jména byl Pavel Štefánek (1838–?) z čísla 316, který měl řemeslo jako svůj jediný způsob obživy. Jeho syn František (1877–?) také tkal, ale už pouze jako doplněk k zemědělskému hospodaření. Řemeslu se věnovaly i další dvě generace příslušníků rodu, František Štefánek ml. (1906–1978) a jeho syn Josef Štefánek (1931–?).

V polovině 20. století pracovali ve Velké nad Veličkou kromě tkalců z rodu Štefánků ještě Jan Sýkora, Jiří Hromek a Jan Orsák. Jan Sýkora (1887–1965) se živil nádenickým hospodařením. Tkal už jeho otec Tomáš Sýkora (1841–1917), který se do Velké nad Veličkou přizemil z Tvarožné Lhoty. Z této rodiny pochází tkalcovský stav s vročením 1854, na kterém dodnes pracuje Miroslav Urban v Malé Vrbce. Jiří Hromek (1915–2004) celý život prožil ve Velké

Jan Orsák. Velká nad Veličkou, osmdesátá léta 20. století. Soukromá sbírka.

nad Veličkou. Vyrůstal bez otce, který zahynul v první světové válce. Tkát se naučil od svého kmotra Františka Štefánka z čísla 316, v jehož domě byla jeho matka v nájmu a kde vyrůstal. V mládí byl zaměstnán jako nádeník, poté pracoval v továrně na výrobu kordových tkanin ve Velké nad Veličkou. Pracoval ještě v devadesátých letech 20. století. Jan Orsák se narodil v roce 1901 ve Velké nad Veličkou v čísle 315 do rodiny Jiřího Orsáka (1863–?) a Kateřiny Orsákové (1866–?). Rodina byla evangelického vyznání, Jiří Orsák pocházel z Javorníka, živil se drobným zemědělstvím.¹⁹ Ač v archivních pramenech²⁰ není Jiří uváděn jako tkadlec, přesto z ústní rodinné tradice víme, že řemeslu se mladý Jan naučil od svého otce, který si tímto způsobem přivydělával při hospodářství. Možný vliv na jeho řemeslnické začátky mohla mít i skutečnost, že ve vedlejším domě číslo 316 bydlel František Štefánek, který kromě toho, že se živil jako nádeník, působil i jako tkadlec. Jan Orsák pracoval v mládí jako zemědělský nádeník, později byl zaměstnaný v cihelně, po založení JZD zde pracoval jako zedník. Po celý život se však při zaměstnání zabýval tkalcovstvím. Intenzita jeho práce byla střídavá v závislosti na sezonních pracích a rodinné situaci. Jan Orsák byl ženatý, ve středním věku však ovdověl a až do své smrti v roce 1982 žil s rodinou své dcery ve Velké nad Veličkou v domě číslo 411. V důchodovém věku tkaní věnoval prakticky veškerý čas. Tkal na stavu, který dle vrocení vyhotovil v roce 1873 tkadlec Jiří Válek. V pozůstalosti Jana Orsáka se nalézá deník, do kterého si v rozmezí let 1975–1982 zaznamenával údaje o zakázkách. Víme tak, že v tomto časovém rozmezí zhotovil na 2000 kusů ručně tkaných vzorových textilií, zejména pokrývek, povlaků na polštářky, ubrusů, závěsů, souprav do dětských kočárků atd. Zákazníci pocházeli většinou z hornáckých obcí nebo blízkého okolí.

Přestože v Hrubé Vrbce má tkalcovství velkou tradici a výzkumem se zde podařilo identifikovat na osmnáct tkalců, širší přenos v rámci jedné rodiny nebyl prokázán. Vícečetně se zde objevuje pouze příjmení Ňorek. Vzhledem k tomu, že většina tkalců tohoto jména působila v 19. století, nepodařilo se k jejich osobám mimo základní údaje získat žádné další informace. Z tkalců pracujících i ve 20. století pak můžeme jmenovat výrobce z rodu Kovářů a Ďugů. Jan Kovář (1872–?) byl dle údajů ve sčítacích operátech „*tkalcem konopného plátna*“.²¹ Toto řemeslo po něm podědil i syn Martin (1901–1976), který se živil prací v zemědělství. Podle výpovědí pamětníků tkal především hladké plátno, vzorky pouze zřídka-kdy. Jeho tkalcovský stav je součástí sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Tkadlec Pavel Ďuga (1870–1916) padl v první světové válce. Jeho syn Pavel (1907–1983) v řemesle pokračoval, tkát se však, vzhledem k otcově úmrtí, musel naučit od mistra Martina Hránka (1869–?). Pavel Ďuga ml. byl tkalcem s vynikajícím estetickým cítěním, které uplatnil při navrhování vlastních hrázových vzorů a tkaní vzorovaných tkanin. Tradiční povlaky na polštáře z jeho dílny jsou charakteristické množstvím drobných a poměrně pracných hrázových vzorů. Řemeslo z části předal i svému synu Pavlu Ďugovi (*1935), který se mu však nikdy intenzivně nevěnoval.

Hornáctí tkalci v současnosti

V současné době na Hornácku aktivně tkají dva řemeslníci, Hana Buchtelová a Miroslav Urban. Oba pocházejí z Malé Vrbky a své řemeslo převzali po předcích.

Hana Buchtelová (*1961) je pokračovatelkou rodinné tkalcovské tradice již v několikáté generaci. Tkal její pradědeček Tomáš Okénka i dědeček Jan Okénka (1907–1992), od nějž se tomuto řemeslu také naučila. Profesně se tkaním začala zabývat na počátku devadesátých let. Nejprve pracovala pro ŮLUV, po jeho zrušení si zřídila tkalcovskou živnost.

Hana Buchtelová ovládá tkaní základních vazeb i vzorové tkaní. Pracuje na původním, asi 150 let starém tkalcovském stavu, který si její pradědeček Tomáš pořídil po návratu

z Ameriky údajně v obci Nová Lhota. Vyrábí především interiérové textilie, jako jsou prostírky, ubrusy, povlaky na polštáře, dekorativní předměty a drobné doplňky, např. záložky, kapsičky apod. Vedle toho ale také zhotovuje krojové součásti, *opléčka rubáčů* a mužské zástěry. Dodržuje tradiční barevné kombinace v barvách červené, černé, modré a bílé, často však tká i v režných barvách či v barvě žluté. Jako materiál používá především bavlnu nebo len. Hana Buchtelová je od roku 2007 držitelkou titulu Nositel tradice lidových řemesel.

Miroslav Urban (*1962) pochází z tkalcovské rodiny, základy řemesla pochytil jako dítě od dědečka Františka Urbana (1895–1977). Později ho učil i Jan Okénka „Jenofin“ a Jan a Bohumil Mlýnkovi. Radou mu pomáhala i babička, která, ač sama netkala, znalosti o řemesle měla. Vystudoval na Učňovské škole uměleckých řemesel v Praze, kde se přímo připravoval na zaměstnání v hrubovrbecké tkalcovské dílně, ve které pak v letech 1985–1987 pracoval. Přestože se od roku 1987 profesně tkalcovství nevěnuje, vždy zůstalo jeho koníčkem.

Miroslav Urban se zabývá především výrobou tkaných komponent k tradičním hornáckým krojům. Pracuje na zakázku místních obyvatel nebo členů folklorních souborů. Pod jeho rukama vznikají *opléčka* k ženským *rubáčům*, mužské zástěry, pásy, *lémce*, ženských sukni a *fěrtochů*. Příležitostně také tká drobné interiérové textilie, jako jsou polštářky, pokrývky apod. Při své práci se drží tradičních hornáckých vzorů, přičemž dodržuje kontinuitu místní tradiční výroby. Dokonale ovládá tkalcovskou technologii, přípravu vlákna i tkalcovského stavu, včetně natolik specializované činnosti, jako je vyplétání listů. Je sběratelem hornáckých lidových tkanin i znalcem zdejší tkalcovské tradice. Miroslav Urban v roce 2013 obdržel titul Mistr tradiční rukodělné výroby Jihomoravského kraje a v roce 2014 titul Nositel tradice lidových řemesel.

Závěr

Hornácké lidové tkalcovství prošlo za dobu své historie několika etapami, které byly odrazem proměn společnosti, jejich hodnot i estetického citění. S tím úzce souvisí osudy nositelů tohoto řemesla, tkalců, díky nimž se fenomén ručního tkalcovství udržel kontinuálně od pradávny historie až do současnosti.

V první polovině 19. století působil na Hornácku velký počet tkalců, nejvíce v Kuželově, Velké nad Veličkou, v Malé Vrbce a Hrubé Vrbce. Tkalci vyráběli především konopné plátno a v menší míře také vzorované tkaniny. Jednalo se většinou o drobné řemeslníky, kteří řemeslo provozovali jako doplňkovou činnost, ale také o specializované výrobce, pro které bylo řemeslo jediným zdrojem obživy. Od počátku 20. století, v souvislosti s větším využí-

Miroslav Urban navazuje osnovu.

Foto D. Rájecký.

váním továrního textilu, začalo tkalcovství upadat a počet tkalců klesat. V jejich produkci postupně narůstal podíl vzorového tkaní oproti výrobě „hladkého“ plátna, až nakonec zcela převážil.

Tkalcovské řemeslo se velmi často předávalo v rámci užší či širší rodiny a známe tak celé rody, ve kterých přetrvávalo po několik generací. Dodnes jsou v obecném povědomí Mlýnci z Kuželova, Okénci z Malé Vrbky nebo Štefánci z Velké nad Veličkou, jejichž příslušníci pracovali přibližně od konce 19. až po závěr 20. století. Ve starším období takovýchto rodů ale bylo víc, např. Hamalové, Krcháci nebo Válci v Malé Vrbce, v Kuželově Petřici a Valášci, ve Velké nad Veličkou rod Pešků, Smrčků nebo Sýkorů.

Od poloviny 20. století práci hornáckých tkalců značně ovlivňoval ÚLUV. Zaštitil produkci několika mistrů, kteří pro tuto organizaci pracovali a zhotovovali výrobky pro celorepublikový trh. Vyvrcholením aktivit ÚLUV bylo vybudování tkalcovské dílny v Hrubé Vrbce v roce 1978. Paralelně s činností spojenou s ÚLUV však řada dalších tkalců až do posledních desetiletí 20. století tkala na objednávku místního obyvatelstva.

Po zániku ÚLUVu v devadesátých letech 20. století hornácké tkalcovství přišlo o organizační vazbu a v nové éře tržního hospodářství reálně hrozil jeho zánik. Díky tkalcům Haně Buchtelové a Miroslavu Urbanovi však tradice zdejšího ručního tkalcovství přetrvává dodnes. S ohledem na vysoké pořizovací náklady příze a pracnost ručního tkaní se nejedná o činnost příliš finančně efektivní a můžeme ji spíše pokládat za formou vyjádření vztahu k tradicím a řemeslu. Jako dalšího významného činitele, přispívajícího k udržení řemesla, můžeme označit nárůst folklorních aktivit na Hornácku. Dnešní nositelé lidového oděvu, zpravidla členové různých folklorních uskupení, mají zájem pořizovat si nové krojové součásti, k jejichž výrobě je třeba ručně tkaných činovatí. Tato skutečnost se stala dalším impulzem pokračování tkalcovské tradice a přispívá k tomu, aby se udržela i v podmínkách 21. století.

Studie vznikla v rámci podpoly dlouhodobého koncepčního rozvoje NÚLK v roce 2016.

Poznámky:

- 1 Z etnografického hlediska Hornácko v minulosti patřilo a dodnes stále patří k jedněm z nejzachovalejších regionů. Lidová kultura se zde ještě ve třicátých letech 20. století zachovala v dosti autentické podobě. Většina obyvatelstva v této době ještě např. neměla jiný oděv než lidový, živila se zemědělstvím a udržovala tradiční výroční zvyky. Proslulá je zejména hornácká hudební kultura, za níž na Hornácko jezdili skladatelé takových jmen, jako např. Leoš Janáček či Vítězslav Novák.
- 2 Lancování je vazebná technika, jejímž principem je použití vloženého barevného útku po šířce tkaniny (Kostelníková 1972: 27).
- 3 Státní okresní archiv Hodonín (dále jen SOKA Hodonín), Sčítací operáty, Hrubá Vrbka, inv. č. 1697.
- 4 Informátor M. U., Malá Vrbka, výzkum 2016.
- 5 Většina hornáckých obcí náležela ke strážnickému panství, kde je tkalcovský cech uváděn od roku 1528. V Lipově údajně kdysi tkalcovský cech existoval, nedochovaly se však žádné záznamy potvrzující tuto skutečnost (Dvorský 1914: 342).
- 6 I k tomuto zdroji informací musíme přistupovat kriticky, nevíme totiž, do jaké míry uváděli tkalci pravdivé údaje a zdali se k řemeslu hlásili všichni výrobci, kteří tkali příležitostně.
- 7 „Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869, Malá Vrbka.“ *Český statistický úřad* [online] [cit. 4. 9. 2017]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>.
- 8 Informátor J. M., Kuželov, výzkum 2016.

- 9 Kompletní seznam tkalců vycházející ze sčítacích operátů a terénního výzkumu je publikován v knize H r b á č o v á, Petra, 2016. *Tradiční tkalcovství na Hornácku*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- 10 SOkA Hodonín, Sčítací operáty, Hrubá Vrbka, inv. č. 1804, Kuželov, inv. č. 1702, Malá Vrbka, inv. č. 1869.
- 11 Informátor J. M., Kuželov, výzkum 2016.
- 12 SOkA Hodonín, Sčítací operáty, Velká nad Veličkou, inv. č. 1530.
- 13 SOkA Hodonín, Sčítací operáty, Velká nad Veličkou, inv. č. 1584.
- 14 SOkA Hodonín, Sčítací operáty, Velká nad Veličkou, inv. č. 1650.
- 15 Řemeslu se také učili mladí chlapci – učedníci nebo tovaryšové, bez příbuzenské vazby k mistrovi.
- 16 Z archivních materiálů známe jedenáct tkalců tohoto jména pocházejících z různých odnoží jednoho rodu, mnohdy dost vzdálených.
- 17 Družstvo umělecké výroby založené v roce 1935 v Uherském Hradišti.
- 18 Jan Mlýnek st., Bohumil Mlýnek st. i František Mlýnek byli nositeli titulu Mistr lidové umělecké výroby.
- 19 V roce 1910 vlastnili jednu krávu, dvě prasata, pět slepic a dvě husy. SOkA Hodonín, Okresní úřad Hodonín, inv. č. 1832.
- 20 SOkA Hodonín, Sčítací operáty, Okresní úřad Hodonín, inv. č. 1832.
- 21 SOkA Hodonín, Sčítací operáty, Hrubá Vrbka, inv. č. 1804.

Prameny:

- SOkA Hodonín, Vlastivědný materiál okresu Hodonín, Hrubá Vrbka, inv. č. 40. Kuželov, inv. č. 14, Lipov, inv. č. 20, Malá Vrbka, inv. č. 41, Nová Lhota, inv. č. 18, Velká nad Veličkou, inv. č. 38.
- SOkA Hodonín, Sčítací operáty Hrubá Vrbka, inv. č. 1511, 1566, 1626, 1697, 1804, N, Javorník, inv. č. 1567, 1805, 1627, Kuželov, inv. č. 12, 1515, 1570, 1890, 1702, 1809, Lipov, inv. č. 14, 1517, 1572, 1632, 1705, 1813, Malá Vrbka, inv. č. 1633, 1706, 1573, 1518, N, Nová Lhota, inv. č. 1814, 1635, 1574, 1519, 1634, 1707, Velká nad Veličkou, inv. č. 30, 1530, 1584, 1650, 1724, 1723, N.
- SOkA Hodonín, Památní kniha obce Malé Vrbky 1923, inv. č. 1.
- SOkA Hodonín, Pamětní kniha obce Hrubé Vrbky, inv. č. 1.
- SOkA Uherské Hradiště, Sčítací operáty, Louka, inv. č. 989, 1067, 1144, 1401, 1227, 1307.
- „Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869, Malá Vrbka.“ *Český statistický úřad* [online] [cit. 4. 9. 2017]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>.

Seznam respondentů terénních výzkumů:

- H. B. (*1961), Malá Vrbka
 P. Ď (*1935), Hrubá Vrbka
 J. H. (*1929), Velká nad Veličkou
 M. K. (*1952), Hrubá Vrbka
 A. K. (*1917), Lipov
 A. K. (*1926) Javorník
 F. M. (*1956), Kuželov
 J. M (*1947), Kuželov
 M. U. (*1952), Malá Vrbka

Literatura:

- B o u č e k, Vladimír, 1953. Lidové tkaniny. *Věci a lidé* 4, 310–389.
- B o u č e k, Vladimír, 1957. *Minulost a přítomnost lidové výroby v Gottwaldovském kraji*. Gottwaldov: Kraj. museum. 38 s. Studie Krajského musea v Gottwaldově. Ř. společenských věd; Čís. 9.
- B r o u č e k, Stanislav a J e ř á b e k, Richard, eds. 2007. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 2, Věcná část A-N*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta. 634 s.
- B r o u č e k, Stanislav a J e ř á b e k, Richard, eds. 2007. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 3, Věcná část O-Ž*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta. 643–1298 s.
- F a b e l, Karel, 1987. Modelová situace hornáckého tkalcovství. *Umění a řemesla* 3, 23–27.
- F r o l e c, Václav, 1966. Oděv. In: Frolec, Václav, Holý, Dušan a Jeřábek, Richard, eds. *Hornácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 153–196.
- H r b á č o v á, Petra, 2016. *Tradiční tkalcovství na Hornácku*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury. 129 s.
- H ú s e k, Jan, 1918. Zaměstnání obyvatelstva na Moravském Slovensku. In: Niederle, Lubor a kol. *Moravské Slovensko. Sv. 1*. Praha: Nákladem Národopisné muzeum Československého. Národopis lidu československého; Díl 1.
- H ú s e k, Jan, 1921. Život v obci a rodině. In: Niederle, Lubor a kol. *Moravské Slovensko. Sv. 1*. Praha: Nákladem Národopisného muzea československého. Národopis lidu československého; Díl 2.
- J a n č á r, Josef, 1966. Zaměstnání a obživa. In: Frolec, Václav, Holý, Dušan a Jeřábek, Richard, eds. *Hornácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 41–96.
- J a n č á ř, Josef, 1988. *Lidová rukodělná výroba na Moravě*. Strážnice: Ústav lidového umění. 119 s. Metodické monografie; Sv. 3.
- J e ř á b e k, Richard, 1966. Výtvarný projev. In: Frolec, Václav, Holý, Dušan a Jeřábek, Richard, eds. *Hornácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 197–282.
- K l v a ň a, Josef, 1918. Lidový kroj na moravském Slovensku. In: Niederle, Lubor a kol. *Moravské Slovensko. Sv. 1*. Praha: Nákladem Národopisné muzeum Československého. Národopis lidu československého; Díl 1.
- K o s t e l n í k o v á, Marie, 1973. *Velkomoravský textil v archeologických nálezích na Moravě*. Praha: Academia. 54 s. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně; 1972/4.
- M a r k o v á, Ema, 1968. Slovenské preberané tkaniny 15.–19. storočia. *Slovenský národopis* 16, 202–225.
- O r e l, Jaroslav, 1986. Tradiční zpracování konopí ve Strážnici. *Vlastivědný věstník moravský* 38, 140–143.
- O r e l, Jaroslav, 1987. Pletení brd v Malé Vrbce. *Umění a řemesla* 3, 68–69.
- P a j e r, Jiří, 1982. Soukenictví a tkalcovství ve Strážnici. *Národopisné aktuality* 19, 33–48.
- P a v l í k, Jan, 2006. *Kuželov: hornácká dědina pod křídly větrného mlýna*. Kuželov: Obec Kuželov. 341 s.
- P e c h o v á, Jarmila, 2004. Vývoj tradičních řemesel a péče o ně ve 20. století. *Folia ethnographica* 38, 39.
- S e v e r i n, Karel, 1977. Hornácké lidové tkaniny. *Umění a řemesla* 4, 5–6.
- S t a ň k o v á, Jitka, 1953. Ruční tkalcovství na Hornácku. *Československá etnografie* 1, 4–12.
- S t a ň k o v á, Jitka, 1989. *České lidové tkaniny: Čechy a západní Morava*. Praha: SNTL. 374 s. Technologie lidové výroby; 8.
- S u k o p, Štěpán, 1978. Nová etapa hornáckého tkalcovství. *Umění a řemesla* 4, 2–3.
- Š e n f e l d o v á, Helena, 2009. Spolupráce národopisců a výtvarných pracovníků v bývalém Ústředí lidové umělecké výroby. *Národopisný věstník* 1, 72.
- V á c l a v í k, Antonín a O r e l, Jaroslav, 1956. *L'art populaire du textile dans les pays de Bohême*. Praha: Artia. 53, viii s.
- Z a j o n c, Juraj, 1997. Činovať – k vývoju obsahu a pôvodu pojmu. In: Nábělková, Míra, zost. *Varia VI. Zborník zo VI. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra – Piesok 27.–29. 11. 1996)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 186–196.
- Z a j o n c, Juraj, 2012. *Premeny vlákná*. [Trnava]: Ryba. 235 s.

Mgr. Petra H r b á ě o v á (n. 1978), etnografka, pracovnice Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Ve svém odborném zájmu se věnuje zejména lidovému stavitelství, nábytku, stravě, textiliím a oděvu převážně z oblasti Slovácka.

Folk Weavers and Hand Weaving in Hornácko

A b s t r a c t

Hand weaving belongs to traditional crafts practiced in folk environment. In Hornácko, especially in the villages of Hrubá Vrbka, Velká nad Veličkou, Kuželov and Malá Vrbka the craft was widespread, namely in 19th century. Village craftsmen produced smooth hemp or linen cloth from local materials for the needs of local market. Around the half of 19th century they started to weave coloured cloth due to the use of cotton, the so called *činovati*. It was a linen cloth decorated with geometric patterns. Hand weaving in Hornácko has been practised continually since 19th century up to these days and it was passed from father to son or from the master to his apprentice.

The study deals mainly with the personalities of weavers who were working in Hornácko in the second half of 20th century. A thorough research based on the study of adding operates and birth registers allows us to find connection between family and craft traditions which is one of the causes of the fact that hand weaving in Hornácko is being preserved up to these days. At the same time, the characteristics of respective weavers and their production uncovers and illustrates the differences and particularities of the development of hand weaving in Hornácko during 20th century.

Weaving craft was very often passed within the nuclear or larger family and that is why whole families are known which within which the tradition was passed on for several generations. The Mlýnek family from Kuželov, Okénka family from Malá Vrbka or Štefánek family from velká nad Veličkou have been generally known up to these days. Their members were working since 19th century up to the end of 20th century. In the past, however, there were more such families, e.g. Hamala family, Krchák family or Válek family in Malá Vrbka, Petřík family and Valášek family in Kuželov, Pešek or Smrčka family in Velká nad Veličkou.

Since the half of 20th century the workshop weavers from Hornácko were influenced by the Centre of Folk Arts Production (ÚLUV). The institution covered the work of several masters who produced woven goods for national market. The peak of ÚLUV activities was represented by building a workshop for weavers in Hrubá Vrbka in 1978. Many local weavers continued working for local customers parallelly with those working under ÚLUV until the last decades of 20th century. After the activities of ÚLUV were terminated in the 90s of 20th century, weaving tradition was deprived of organization structure and in the new era of free market economy there was a real threat that it would disappear. Thanks to the last weavers Hana Buchtelová, and Miroslav Urban the tradition of hand weaving is still alive.

Volkswerber und Handweberei in der Region Hornácko

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Handweberei gehört zu den traditionellen im dörflichen Milieu betriebenen Handwerken. In der Region Hornácko unterhalb der Weißen Karpaten, konkret in den Gemeinden Hrubá Vrbka, Velká nad Veličkou, Kuželov und Malá Vrbka, handelte es sich um ein sehr verbreitetes Handwerk, insbesondere im 19. Jahrhundert. Die Dorfhandwerker stellten glattes Hanfleinen oder Reinleinen aus Rohstoffen lokalen Ursprungs für den Bedarf des hiesigen Marktes her. Gegen Mitte des 19. Jahrhunderts, in Zusammenhang mit der Verwendung des neuen Materials Baumwolle begann man auch gemusterte Webwaren herzustellen, sog. *Činovat*. Es handelt sich um Tuch, geschmückt mit kleinen geometrischen Mustern. Die Handweberei hielt sich in Hornácko kontinuierlich vom 19. Jahrhundert bis heute, weitergegeben vom Vater an den Sohn oder vom Meister an seinen Lehrling.

Die Studie beschäftigt sich vor allem mit den Persönlichkeiten der Weber, die in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts in Horňácko arbeiteten. Eine eingehende Archivuntersuchung, gegründet auf dem Studium der Zählungsunterlagen und Personenstandsbücher aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, erlaubt uns, Zusammenhänge zu finden zwischen der Familien- und Handwerkstradition, die zu den Ursache dafür zählen, dass sich die Handweberei in Horňácko bis heute hält. Zugleich deckt uns die Charakteristik der einzelnen Weber und ihrer Produktion die Unterschiede und Spezifika in der Entwicklung des Horňácko-Weberhandwerks im Lauf des 20. Jahrhunderts auf und illustriert sie.

Das Weberhandwerk wurde sehr oft im Rahmen der engeren oder breiteren Familie weitergegeben und so kennen wir ganze Familien, in denen es über mehrere Generationen überdauerte. Bis heute sind im allgemeinen Bewusstsein die Familien Mlýnci aus Kuželov, Okénci aus Malá Vrbka oder Štefánci aus Velké nad Veličkou, deren Mitglieder annähernd vom Ende des 19. Jahrhunderts bis zum Abschluss des 20. Jahrhunderts arbeiteten. In älteren Zeiten gab es jedoch mehr solcher Familien, z.B. die Hamalas, Krcháks oder Válec aus Malá Vrbka, in Kuželov die Petříks und Valášeks, in Velká nad Veličkou die Familien Pešek, Smrček oder Sýkora.

Seit Mitte des 20. Jahrhunderts wurde die Arbeit der Weber in Horňácko stark von der Zentrale für Volkskunsth Handwerk (im Folgenden nur „ÚLUV“) beeinflusst. Sie vereinte die Produktion von mehreren Meistern, die für diese Organisation arbeiteten und Erzeugnisse für den landesweiten Markt herstellten. Der Höhepunkt der Aktivitäten der ÚLUV war 1978 die Einrichtung einer Weberwerkstatt in Hrubá Vrbka. Parallel zu den mit der ÚLUV verbundenen Tätigkeiten webte jedoch eine Reihe von weiteren Webern bis in die letzten Jahrzehnte des 20. Jahrhunderts auf Bestellung der örtlichen Bevölkerung. Nach der Auflösung der ÚLUV in den neunziger Jahren verlor die Handweberei in Horňácko ihre organisatorische Stütze und in der neuen Ära der Marktwirtschaft drohte ihr der reale Untergang. Dank der letzten Weber, Hana Buchtelová und Miroslav Urban, überdauert jedoch die Tradition der hiesigen Handweberei bis heute.

SÚČASNÉ PODOBY NIEKTORÝCH POVEROVÝCH PREDSTÁV NA SLOVENSKU

Martina Bocánová, *Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda, Trnava*

Štúdia sa zaoberá poverovým rozprávaním a jeho podobami v súčasnosti na Slovensku s odkazmi na realie v slovensko-moravskom pohraničí. Poukazuje na aktuálnosť a vitalitu tohto žánru folklórnej tvorby napriek postupujúcej sekularizácii spoločnosti a predpokladanému ústupu týchto predstáv z dôvodu vyššej miery edukácie ľudí. Text približuje ťažiskové motívy naratívov a postavy z iného sveta, ktoré vychádzajú nielen z ľudových predstáv o svete, ale v tomto prípade z ľudových predstáv o možných kontaktoch s iným svetom. V práci sa sústreďujeme nielen na obsah rozprávania, ale aj na spôsoby rozprávania viažuce sa na uvedené motívy, ktorými dosahuje rozprávač emocionálne zaujatie, ktoré má navodiť hodnovernosť príbehu.

Poverové rozprávanie patrí k žánrom folklóru, ktoré sa teší aj v súčasnosti pomerne veľkej obľube nielen u výskumníkov a zberateľov folklóru, ale i v rôznych generáciách populácie na vidieku a v mestách. Svojím spôsobom predstavuje špecifický prvok ľudovej slovesnosti, ktorý sa udržal aj v prostredí rozvoja exaktných vied, sekularizácie spoločnosti, zvyšovania vzdelanostnej úrovne a podobne. „*Napriek „iracionalite“ rozličné nadprirodzené predstavy, či už tradičné, alebo novšie, pretrvávajú popri kresťanskej viere a modernom vzdelaní. Tento fakt sa nedá uspokojivo vysvetliť chybným myslením či zaostalosťou ľudí – podobné vysvetlenie by znamenalo jednoduché ignorovanie viacerých súčasných fenoménov.*“¹

Už v 19. storočí, keď sa na Slovensku rozvíja sústredenejšia zberateľská aktivita v oblasti rôznych druhov a žánrov folklóru, sa poverám a poverovému rozprávaniu venovala nemalá pozornosť. Zberatelia ich vnímali ako prvok, ktorý nemá pozitívny dopad na spoločnosť ani na život jednotlivca a oklieštuje ho v rôznych oblastiach. Jozef Ľudovít Holuby sa priamo vyjadroval o ich škodlivosti slovami: „*Kto má príležitosť poznať náš ľud, jeho zmysľanie, zvyky a obyčaje, každý mi prisvedčí, že v ňom povier a čarov nielen neubúda, ale že čím viac sa rozmáha v ňom chudoba a žobrota a tým viac sa lapá aj toho zúfaleho, ničomného prostriedkov – čarov. Neklamme sami seba, ale vyznajme si pravdu, bársaká trpká by bola. [...] ľud náš má dvojaké náboženstvo: jedno pre kostol a verejnosť, druhé súkromné v podobe povier a čarov.*“²

Napriek moralizovaniu poverové rozprávanie bolo medzi ľuďmi stále živé a tiež bolo naďalej zaujímavým zberateľským fenoménom. Zaujalo mnohých záujemcov o ľudovú slovesnosť nielen v prostredí živých rozprávačských situácií, vyjadrovali sa k nemu nielen tí, ktorí ho vnímali len ako stagnujúci prvok,³ ale aj vzdelanci, ktorí sa snažili poukázať na miesto a význam poverových rozprávání v ľudovej kultúre. Pavol Dobšinský v *Sborníku piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier*, v piatej kapitole s názvom *Obyčaje, povery a čary určitých dôb, ale rozličných predmetov a úkonov*, predkladá povery viažuce sa na výročné zvyky, ktoré podľa neho kopírujú každý významný deň v cykle roka.⁴ O šesť rokov po vydaní zborníka vydáva Pavol Dobšinský *Prostonárodné obyčaje, povery a hry slovenské*, kde sa už venuje aj zvykom a poverám viažucim sa na životný cyklus. Na poverové rozprávanie nezabúda ani Andrej Melicherčík v *Slovenskej vlastivede*, kde ho zaraďuje do kategórie povestí s najrozličnejšími látkami,⁵ kde vystupujú smrťky, víly, škriatkovia, svetlo-

nosi, mory, vodníci a iné bytosti. Môžeme povedať, že po prvých vydavateľských počinoch, ktoré sa zameriavali na ľudovú kultúru, si poverové rozprávania a povery našli stabilné miesto vo vlastivedných monografiách, zbierkach i vedeckých štúdiách.

Komplexnejšiu analýzu v prvej polovici 20. storočia s ukotvením mimo etnológie a folkloristiky, silne inšpirovanú kresťanským názorom, predstavuje dielo *Psychológia slovenských ľudových povier*, ktoré vydalo vydavateľstvo Spolku sv. Vojtecha v Trnave.⁶ Jeho autor Alexander Spesz chápe boj proti poverám ako morálnu povinnosť, pretože majú, ako tvrdí, spiatocnícky charakter, priečia sa dobrým mravom a rozumnému spôsobu života.

V duchu politickej klímy doby sa k téme vyjadruje napríklad aj Tibor Halečka v publikácii *Povery na Slovensku a ich pôvod*.⁷ Popri sérii vedeckých štúdií priebežne uverejňovaných predovšetkým v časopisoch *Český lid* a *Slovenský národopis* sa témou systematicky, cielene, ale i v širších súvislostiach zaoberali napríklad Tatiana Bužeková, Martin Kanovský, Gabriela Kiliánová či Milan Kováč.⁸ V kontexte skúmanej témy tiež treba upozorniť na prácu Tatiány Bužekovej, Daniely Jerotijevič a Martina Kanovského *Kognitívne vysvetlenie magických predstáv a praktík*.⁹

Téma povier a poverového rozprávania¹⁰ je vo folkloristických a etnologických skúmaniach stále aktuálna.¹¹ Napriek tomu, že Milan Leščák píše o ich postupnom úpadku a ich prevažnom výskyte prioritne u staršej generácie už v osemdesiatych rokoch 20. storočia¹² a následne tak i neskôr,¹³ terénne výskumy potvrdzujú, že ich vitalita je i dnes pozoruhodná. Je síce pravda, že „*poverové poviedky súviseli bezprostredne s volákedajšou úrovňou poznania a s verským systémom dedinského človeka; s jeho predstavami o živote, osude a smrti človeka [...] a vyrastali z názorového sveta dedinského človeka*,“¹⁴ ale do súčasnosti ich evidujeme ako živú súčasť ľudovej slovesnosti.¹⁵ Milan Leščák napríklad cituje vo svojej knihe poverové rozprávania z Dačovho Lomu: „*Vraveli, že v jarku dieťa plakávalo, ale ja som ho nepočula nikdy. To medzi Horným Dačov Lomom, volákedý to bol Horný Dačov Lom, taká záhrada jesto, takie priestranstvo, takže tam o polnoci plakávalo volakô dieťa. Že to viacej tak počuli. Ale ja neviem, ja som to nepočula nikdy*.“¹⁶ Toto poverové rozprávania sme zaznamenali počas neskoršieho terénneho výskumu v obci ako stále živé.¹⁷ Poverové rozprávania sa udržuje stále medzi všetkými generáciami, samozrejme v rôznej miere, rôznym spôsobom sa prezentované javy vysvetľujú a tiež sú odlišné postoje ľudí, ktorí na rozprávaní participujú pasívne ako poslucháči a ktorí ho prezentujú ako zažitú skúsenosť.¹⁸ Spravidla sa interpretuje príbeh ako skutočný zážitok, ktorý sa stal rozprávačovi, v o niečo menšej miere ako zážitok, ktorý sa stal niekomu inému, avšak koho autorita a dôveryhodnosť sú nespochybniteľné.¹⁹ Tiež sa takto prezentujú aj rozprávania, ktoré sú stále živé v kolektívnej pamäti spoločenstva a sú podporené tradíciou. Cieľom poverového rozprávania nie je v prvom rade pobaviť, ale zdieľať zvláštnu skúsenosť, ktorá sa vymyká bežnému chodu vecí. Zahŕňa v sebe dramatickú situáciu v oveľa výraznejšej miere ako zložitú zápletku. Dej býva nezriedka jednoduchý, špecifické sú vystupujúce postavy a zobrazované situácie, ktoré poukazujú na kontakt s iným svetom. Príbeh nebýva súčasťou verejného prednesu, ale realizuje sa v užšej skupine ľudí,²⁰ ktorí o toto rozprávania prejavia záujem, je tiež prejavom dôvery, keďže rozprávač sa jeho prezentovaním môže dostať do situácie, ktorá nepotvrďuje jeho dôstojnosť či zmysel pre realitu. *Keď sa perie driapalo, nás dali do izby, aby sme išli spať, aby sme si oddýchli. Museli sme mať zhasnuté, že akože spíme. Počúvali sme, báli sme sa, ale aj tak sme počúvali*.²¹ *Keď si predstavíš, že volákedý nebolo elektriny, že bola len sviečka a keď si predstavíš tiene, ktoré vrhajú, tak si vieš ľahko predstaviť, že je ľahko uveriť na povery*.²²

Príbeh má vždy výrazne emocionálny náboj, sústreďuje sa nielen na popis zvláštnej situácie, ale aj na prezentovanie momentálneho emocionálneho naladenia rozprávania rozprávača v kontexte jeho životného príbehu, preto je dôležitá pri jeho prednese adekvátne

atmosféra, existujúca spontánna rozprávačská situácia. *To ešte ani nebola električka, to bolo len tak, to si ani teraz nevedia predstaviť. Ani ja si to teraz neviem predstaviť, že sme to tak mohli. Len s petrolejkami sme svietili a pri tom sme ešte vyšivali, štrikovali, háčkovali. Vyšivali sme do domáceho plátna tkaného a to sme robili normálne ako keby bola električka.*²³ *Prvej sa toho povyprávalo na tých priadkach, alebo keď sme perie driapali. Keď sa driapalo, tak už aj tí chlapi tam prišli, a už každý povyprával ako a kde koho mávalo. To vedeli pri tom perí rozprávať ako to strašilo.*²⁴ Rozprávač bol a je presvedčený o pravdivosti svojich slov a realnosti popisovaného zážitku. Poverové rozprávanie je veľmi sugestívne a má ambíciu byť vierohodné – odkazuje sa na presné miesto a čas, prípadne na svedkov, ktorí nejakým spôsobom participovali na danej situácii.²⁵ V niektorých prípadoch môže splyvať so spomienkovým rozprávaním či rozprávaním zo života.²⁶

Pri skúmaní poverového rozprávania je možné vyčleniť viacero tematických okruhov. V minulosti ich bola väčšia časť orientovaná do prírody, do lesov, polí a okolia vodných tokov či plôch. V týchto typoch rozprávání vystupujú svetlonosi, hady, víly, divožienky, vodníci, mory, raráškovia... Do tejto uvedenej kategórie môžeme zaradiť aj rozprávania o hľadaní pokladov, tie sú však už na ústupe. Podobne sa oklieštuje bohatosť materiálu v živom ústnom podaní viažuceho sa na démonologické postavy. Súvisí to s viacerými faktormi, nepochybne výrazne aj s menším kontaktom súčasného človeka s prírodou. Ďalší okruh predstavujú rozprávania o nadprirodzených bytostiach, ktoré súvisia so životom človeka a ovplyvňujú jeho konanie, budúcnosť. Sem zaraďujeme kontakty so zosnulými, ktorí z akýchkoľvek dôvodov nemajú pokoj na druhom svete a opätovne sa vracajú medzi živých. Tento typ rozprávání je bohato zastúpený ešte i dnes.²⁷ Na okruh o vracajúcich sa mŕtvych nadväzujú rozprávania o osobách, ktoré majú zvláštne schopnosti a vedú nimi pôsobiť na iných ľudí: čarodejnice, strigy, úrečnice, bosoráci a podobne.²⁸

Významnými faktormi poverového rozprávania sú priestor a čas, v ktorých sa život človeka prelína s nadprirodzenom. V minulosti ľudia verili, že existujú nebezpečné miesta, ktorým sa bolo treba vyhýbať, miesta, kde sa stalo nešťastie, vražda, negatívne sa vnímalo okolie cintorína, výnimočné boli hraničné miesta, križovatky ciest, osamelé miesta mimo bežného dosahu obyvateľov lokality atď. Podobne bol dôležitý aj čas, kedy sa príbeh odohrával. Najčastejšie to bol čas niečím zvláštny – obdobie veľkých cirkevných sviatkov, ako bol Veľký piatok, Veľkonočná nedeľa, Vianoce, strídžie dni, polnoc, čas súmraku, výročie smrti príbuzného či obdobie krátko po jeho smrti.

Pre poverové rozprávanie je typický jednoduchý štýl prednesu v hovorovej reči, avšak so silným emocionálnym nábojom, prítomná je dialogickosť medzi malým množstvom vystupujúcich postáv. Dej je priamočiary, postavený na jednej ústrednej epizóde. Príbehy sú subjektívne, avšak s vysokým nárokom na akceptovanie ich pravdivosti a nechápu sa ako poetický výmysel.

Spoločenské a politické zmeny, vôbec dynamika 20. storočia výrazne zasiahli aj folklórny repertoár vo všetkých ohľadoch. Spontánne a adekvátne prednesové situácie, tak ako ich poznáme z tradičného prostredia, sa postupne vytrácajú, atmosféra zimných večerov navodzujúca priestor pre interpretovanie aj spomínaných rozprávačských žánrov sa nezadržateľne vzdialila súčasnému percipientovi.²⁹ V skutočnosti sa poverové rozprávanie a povery zo života dnešného človeka úplne nevytratili, ale umenšili sa možnosti hovoriť o týchto skúsenostiach v širšom spoločenstve. Do takéhoto diskurzu sa vnáša aj istý ostych respondentov, ktorí sa síce v určitých momentoch nebránia hovoriť o podobných udalostiach v ich životoch, avšak vyberajú si publikum, často veľmi malé, ktorému sú ochotní sa so svojimi zážitkami zveriť. Pri práci vo výskumnom teréne sme neraz boli svedkami situácie, že o určitých príhodách nevedeli ani najbližší rodinní príslušníci a dozvedeli sa ich až po stretnutí sa

respondenta s výskumníkom.³⁰ Výber poslucháčov a ochota rozprávať s nimi o špecifických udalostiach v živote nepodlieha priority rodinných väzieb, skôr pocitu dôvery a utvrdeniu sa v presvedčení, že rozprávanie o tomto type zážitkov nebude pre nich znevažujúce v očiach ich komunikačných partnerov.³¹

Povery a poverové rozprávanie spojené so sviatkami

Povery predstavujú súhrn predkresťanských predstáv a úkonov spájaných s ľudovou religiozitou, ktoré sa odvíjajú na pozadí oficiálneho náboženstva. Netvoria jednotný systém, ale majú kontaminovanú podobu, to znamená, že sa zvláštnym spôsobom prelínajú s oficiálnym náboženstvom. Poverové rozprávanie sa kumuluje okolo dôležitých bodov v živote človeka,³² akými sú narodenie, svadba a smrť, ale tiež sa orientujú na významné dni roka.³³ Z rôznych oblastí Slovenska máme zaznamenaný bohatý materiál, ktorý rozvíja poverové predstavy príbehom viazaným na jednotlivca.³⁴ Na Slovensku sa práve vianočné obdobie, strídzie dni a samotný Štedrý večer považovali za čas, keď je možné uhádnuť budúcnosť človeka, pokiaľ dodrží niekoľko zásad.³⁵ Pre ilustráciu uvádzame výpoveď spojenú s vierou v to, že na Vianoce môže dievča zistiť, kto bude jej ženíchom, ak splní určité poverové úkony.

Moja stará mať rozprávali, to keď sa kedysi na Vianoce piekávalo z kysnutého cesta, to nie ako teraz. Vtedy sa piekávali vianočky. To sa vtedy dávalo kúsok z toho cesta pred pečením do orechovej škrupiny, tak si to dala pod hlavu, keď išla spať a musela povedať „Često kysne dreva ništ“ [cesto kysne dreva niet]. Potom, že sa im v tej noci prisnilo, tej mojej starej mame, ona to ráno povedá: „Len to staré Valentisko sa mi prisnilo, že páslí kravy a pri tom si kúrili chlapi, a že ten Valent na ňu zakričal: „Poj sa dievča ku nám zohriať, poj!“ A nakoniec sa za toho Valenta, za môjho starého otca vydali. A to bola pravda, im sa to náhodou splnilo.“³⁶

Príbehy sa rozprávajú aj na potvrdenie vžitých poverových predstáv. Pokiaľ je prítomný v rozprávaní prvok, s ktorým sa rozprávač nestotožňuje, nezabudne to zdôrazniť. Základná línia na konci s poučením je dodržaná. *Na Vianoce, to tak bolo odjakživa, že nesmieš nič z domu požičať, že len zlý človek, neporiadny, je taký, že mu vtedy ničो chýba. Akože. A ja som požičala sestre, tuto bývala vedľa. A rok som nemala dobrý, stále niečo chybovalo. Tak som si hovorila potom: „Čert mi to bol dlžen!“ Ale veď len sestre, tá by nič. No odvtedy nepožičiavam, nedávam z domu. Nevynášam. Aj starký mi vraví: „Nevynášaj ty nič z chalupy!“³⁷*

Nie vždy veštenie a nazeranie do budúcnosti prinieslo želaný účinok. V nasledujúcom príbehu sa tento typ aktivity nevníma ako plne nežiaduci, ani to, že by zaň mal nasledovať trest. Skôr je ukázané na dlhodobé nespravodlivé konanie tu vystupujúcej osoby, ktoré jej nakoniec prinieslo nešťastie.

Jedna dievka sa chcela vydať. Lenže nebolo toho pytača. Tak už teda na Luciu čarovala, len aby sa vydala. Ako čarovala, to už neviem, si nepamätám. No a naraz sa pozrie a to už išiel pytač na koni. Na koni a bez hlavy. Strašne sa nalakala. Kury mala vo vnútri. To tak kedysi mali ľudia aj v izbe, aby im to potkany nepodlávili a tak. No a tak už hovorí tá dievka: „Kohútik, zakikiríkaj.“ Lebo keď kohút zakikiríka, tak mátohy prestanú chodiť. Ale ten jej povedal: „Keď si dávala sliepkam žrať, mne si vravela: „Ty heš, vajcia nenesieš!“ Aj veru nezakikirikal. Čo sa s ňou stalo, to ti už neviem. Aj takéto zážitky ľudia vraveli. To my, keď sme mali kohúta a ten keď zakikirikal, tak som vždy mužovi povedala, že už kohút kikiríka, už mátohy nechodia.“³⁸

Podobne uvádzame ukážku, ktorá sa viaže na svadbu ako významný prechodový rituál, kde bolo dôležité dodržiavať jej presnú organizáciu a dbať na to, aby neboli porušené žiadne normy, čím by si človek mohol privodiť nešťastie. Pokiaľ sa tak stalo, rozprávačka sugestívne

podáva takýto príbeh, i keď v závere rediguje poverovú predstavu, ktorá sa nenaplnila. I napriek tomu, stáva sa takáto udalosť obľúbenou v rozprávačskom repertoári.

Keď na svadbu prišiel mládenec pre nevestu a išli už do domu, kde mali bývať, tak nesmeli vojsť do domu najprv jeden, ale museli spoločne jedným krokom cez prah, lebo sa verilo, že kto vojde prvý, ten aj prvý zomrie. Keď spravili na mojej svadbe bránu, ja som tiež vošla prvá a oni na mňa kričali: „Zomrieš prvá!“ „No a vidíš, to nie je pravda, môj muž aj tak zomrel prvý.“³⁹

Dôležitou súčasťou magického zabezpečovania prosperity bolo aj polazovanie – obchádzka mládencov, polazníkov, ktorí vinšovali šťastie a prosperitu po jednotlivých domoch.⁴⁰ Na to, aby bolo ich pranie naplnené, muselo byť splnených viacero podmienok – polazníci mali prísť smerom proti prúdu potoka, aby neodplavili gazdom šťastie, museli to byť mladí zdraví chlapi, pekne oblečení, aby na základe mágie podobnosti nepriniesli do domu biedu a chorobu. Verilo sa, že ich príchod, prejav, vinš, vzhľad a rituálne úkony majú vplyv na prosperitu gazdovstva v nasledujúcom roku.

Na Vianoce ešte verili, čo sa ešte pamätám pouazeň. [polazeň] Už si presne nepamätám, ako to bolo, ale to, že keď príde na návštevu hore vodou alebo dole vodou. To sa prvej viacej chodilo aj požičiavať, lebo nebol obchod tak blízko, však sme bývali na kopaniciach. Ale to sa nechodilo tak po chalupách, aby si neprišiel prvý. Lebo keď prišiel do chalupy mladý človek, to bol dobrý rok. Ale keď prišiel starý, bol zlý. No a tak si veľakrát pamätám, čo vraveli: „Čo sme to mali za povazňa, keď máme taký zlý rok“. To keď sa niečo zlé stalo.⁴¹

Poverové rozprávania viažuce sa na hospodárstvo

Na Slovensku nachádzame veľké množstvo povier a s nimi prepojeného poverového rozprávania, ktoré sa viazalo na poľnohospodárstvo a hospodárske zvieratá. Tieto dva prvky boli kľúčové pre prežitie rodín, a preto sa im venovala sústredená pozornosť čo sa týka starostlivosti, nielen praktickej, reálnej a racionálnej, ktorá vyplývala zo skúseností a znalostí prenášaných z generácie na generáciu, ale i z iracionálnych praktík.⁴² Od pôdy a zvierat závisel v agrárnej spoločnosti život ľudí, preto citlivo reagovali na akékoľvek vybočenie z bežného správania sa a prejavov, aký očakávali od úžitkových zvierat a pôdy, ale sledovali aj konanie cudzích ľudí v ich blízkosti. Veterinárna etnomedicína pozná množstvo racionálnych liečebných úkonov, ale vždy sa bralo do úvahy aj možné magické pôsobenie.⁴³

To sa kedysi chodilo po službách a môj nebohý otec pásli kravy tam, na tom boku. Tam, kde oni slúžili mali štyri kravy. A jedna tá krava, keď ju domov dohnali, tak nemala nič mlieka. A tak sa vadili s tým mojím otcom, ale on vravel, že za to nemôže, veď prišla napasená. A to sa takto viac krát stalo, že mu ona ušla od tých druhých kráv. Ale že už raz si pomyslel – však ja sa už musím za tebou pozrieť, kade ty chodíš. Aj potom ju vystrielol ten môj otec. Ona pošla tak ďalej od tých kráv, potichu, že jej ani zvonec nebolo počuť. Prišla k takému príu, kde bolo mravenisko, odtiaľ vyliezol had, obrátil sa jej okolo nohy a všetko to mlieko vycical. Keď prišiel domov a vravel, čo sa stalo, tak hneď aj tú kravu dali preč. Taký had aj do maštale vojde, on sa obrúti a vycicia.⁴⁴

Keď sme boli malí, tu pri tej drevenici neďaleko nám rozprávali, že sú tam hady až je tam aj nejaký s korunkou. Ale to neviem, či nás len strašili, lebo stryná, nebohá Jozefína, nám vravela, že ona ho videla, že mal na hlave korunu. Ale či to tak bolo? Na svätého Jána ani kravy nepúšťali, lebo chodili bosorky prezlečené zo zbenkamia⁴⁵ bosorovali. Veď aj teraz ešte hovoria, že netreba na svätého Jána chodiť kravy pásť, že bosorky po lúkach lietajú.⁴⁶

Nikto nemal mlieka, len ona mala. Veď ľudia hovorili, že aj z plachty jej natečie.⁴⁷

Verilo sa, že bosorky, strigy sú aktívnejšie a majú väčšiu moc na sviatok sv. Jána, keď mohli vyvíjať vo väčšej miere svoje negatívne aktivity. Ľudia boli presvedčení, že chodia či lietajú

po chotári aj so zbernými nádobami na mlieko a odoberajú úžitok z trávy a tak aj kravám mlieko. Predpokladalo sa, že jedným z rozlišovacích znakov bosoriek je to, že i keď majú napríklad len jednu kravu, dáva im oveľa viac mlieka ako iným, ktorí mali rožného statku viac kusov. Pôsobeniu bosoriek sa snažili ľudia vyhýbať, ak sa im to nepodarilo, volili aj razantnejšie spôsoby, ako bosorku odhaliť a pomstiť sa jej.⁴⁸

*Všelijako bolo. Už sa tak pred Ďurom rozprávalo o bosorkách. Po Lutišiach ich bolo hodne. Bosorky chodili po lúkach so zbenkami a keď už videla toho hada, že ho dala do tej zbenky. To bolo spojené so zlým duchom. Bolo to tak. Veď aj my sme to tak mali, že ta jedna krava len krv dojila, keď prišlo k svätému Jánovi, podojiť sme ju nemohli. Vtedy sme nemohli vyhádzať na Jána kravy. Nech len druhí vyženú. Lebo strigy chodili vtedy celú noc po chotároch, aby sme to nepozbierali tú zľú moc s tými kravami. Aby sa aj tým našim kravám neskazilo mlieko. Vtedy je dobre cesnakom potrieť a krížik spraviť na tej maštali. A potom aj na tú Luciu je dobré krížiky robiť.*⁴⁹

Ako sme naznačili, bosorky mohli odoberať aj úžitok z mlieka, to znamenalo, že ho nebolo možné zmútiť na maslo, malo zľú kvalitu napriek predpokladanej dobrej kondícii kravy a tiež vyhovujúcej starostlivosti. Vtedy sa predpokladalo, že zasiahli do chodu vecí bosorky. I keď ľudia v zásade poznali, čo robiť v takýchto prípadoch alebo im niekto poradil, aktívne sa do boja proti negatívnym silám nezapojil každý, pretože to vyžadovalo istú dávku odvahy. Obranným úkonom bývala škodiaca osoba odhalená a jej odhalenie mohlo privodiť rodine ďalšie problémy.

Si pamätám, ako moja stará mať spomínali. Chodili takí vandrovníci po domoch, no pomáhali, čo bolo treba. Aj pílu naostrili alebo hrniec pomohli opraviť. Tak sa mu tá moja stará mať sťažovala, že sa jej mlieko zmútiť nedarí, že je preškodené, to tak volali. A on im vraví: „Ja vám poradím, čo máte robiť aby ste to mlieko mohli zmútiť. Zoberte mlieko, zbenku aj koryto. Prvej cesto miesili v korytkách, a choďte do brezovej hate ako tam má Hana ten včelín. Tam šlahajte to mlieko v tom koryte a uvidíte, že to mlieko sa vám tam napraví.“ A oni nikto nechceli ísť, len ten môj strýko sa na to dal. No a už šlahali to mlieko v tej zbenke s tou brezovou palicou a keď prišiel spýtali sa ho čo videl. A on hovorí: „No čo. Mlieko sa zbúrilo, spenilo a naraz sa pozriem a v tej hati vedľa mňa stojí baran a smola z neho kvapkala.“ No či to bola pravda?⁵⁰

Podobné predstavy evidujeme aj na západnom Slovensku, nielen v horských oblastiach. I tu sa verilo, že bosorky môžu odoberať kravám mlieko, striga môže prijať na seba podobu zvierata a tak nepozorovane preniknúť do blízkosti zvierata. *Bosorky chodili, keď sa otelila krava. Oni chodili to mlieko, neviem ako, zobrať tej krave. Jeden gazda prišiel a zbadal žabu a pichol ju do nohy. Mal v ruke vidlice. A na druhý deň, taká dobrá suseda, každý deň chodila pre mlieko, tak krívala a mala nohu zaviazanú.*⁵¹

Verilo sa, že existujú ľudia, ktorí majú zvláštne schopnosti a tie môžu využívať rôznym spôsobom, aj negatívne. Predurčovali ich na to rôzne zvláštne znamenia a znaky od narodenia, prípadne získali takúto moc postupne počas života.⁵²

*To u nás na osade u Chabadov bola taká striga stará, ona každému škodila, kde mohla, tam robila zle. Raz prišla k nám a zobrala nám uhličky z pece, to isto na tie jej čary. Ona vravela, že na piglajz⁵³ dievke košelu ožehliť. Z Lutiš ku nám chodili handrári a jeden nám poradil, ako na ňu. Tento handrár to vedel takéto niečo. A ten povedal starej mame, ako na to. Aby sme vzali hrable, čo sa s nimi seno hrabe a hrabali nimi dolu dverami, že to ju tak bude bolieť. A tá veru tak vykrikala v tej chalupe, že jej nevedeli rady. My sme sa jej aj veru báli, preto sme sa dolu nižšie odsťahovali. To ona bývala vedľa nás a to len zle a zle robilo. To vraveli ľudia, že to je tá bosorka, ale to že je v spojení so zlým duchom.*⁵⁴

Pre všetkých ľudí bolo lepšie sa takýmto osobám vyhýbať. V rozprávaniach sa zvyčajne popisuje ich negatívne pôsobenie a pridáva sa na záver výstraha pred takýmto osobami. Jadro príbehu tvorí dramatická udalosť.⁵⁵

No, boli tu taká žena, tá vedela porobiť. Tá vraj nejakých duchov poslala na chotár a tam vraj na hruške sedela holá a červené čižmy bolo vidieť, ako tancujú okolo hrušky. A ja, kolko ráz sme išli s kravami okolo hrušky, tak sme len obchodili tú hrušku, čo sme sa tak báli, že by tie čižmy za nami utekali.⁵⁶

Nadprirodzené bytosti

Viera v nadprirodzené bytosti a ich účinkovanie, respektíve možnosti zasiahnuť do života ľudí, boli vnímané ako fakty, ktoré priebežne potvrdzovala „skúsenosť“ jednotlivcov s démonickými postavami. K najčastejšie komunikovanými bytosťami tohto charakteru patria svetlonosi. Svetlonos bol démonickou bytosťou, ktorá sa prejavovala vo forme mihotajúceho sa svetielka, ktoré bolo vidieť v lesoch, pri močariskách, ale i na cintorínoch. V poverových predstavách išlo o bytosti, ktoré zvädzali ľudí zo správnej cesty a vodili ich po okolí. Okrem svetla mohli ľudí vábiť aj rôznymi zvukmi, ktoré bolo v horách počuť a na ktoré nemal človek žiadnym spôsobom reagovať, aby k sebe svetlonosa neprivil. Svetlonosom alebo inak bludičkou sa mohli stať ľudia po smrti, ktorí sa niečím previnili, napríklad posúvaním hraničných kameňov, zlým vymeriavaním pôdy či to boli inak pokutujúce⁵⁷ sa duše na tomto svete. Svetlonosmi sa stávali po smrti aj nepokrstené deti, preto sa ľudia po narodení dieťaťa s krstom ponáhľali. Výnimočne sa objavuje na Slovensku aj predstava kostolníkov, ktorým horia končeky prstov za trest, že kradli z kostola sviece a svietili nimi doma.⁵⁸

Sedliaci, čo mali tie rolky, tak prekladali tie kamene medzné, na medziach čo sú, a potom po smrti ich dušička blúdila a to boli akože tie svetlonosi. A keď sa stretli, tak len vykrikovali: „Kam ho dám? Kam ho dám?“⁵⁹

To vtedy boli tí mátohy, hlavne svetlonosi. To chodili v noci, to sme aj videli. Keby si bol vyšiel na vŕšok a on ten svetlonos bol ďaleko. Keby si bol zahojkal, on už bol v tej chvíli pri tebe a on ku tebe prišiel aj na chlieb. To povedali, že to také duše chodia. My sme sa toho báli. To moc ľudí videlo. To ten svetlonos prišiel k tebe. Ty si normálne mohol na neho zakričať, keď si bol u Novosadov, on bol napríklad u Nogov, ale v tom momente bol pri tebe. To že boli také duše neokrstené. Teraz to tak nie je.⁶⁰

Moja mamka spomínali, že boli dolu v Kubíkovej na muzike, to sa tak chodievalo. No a večer už šli z tej muziky a sa im zdalo, že ktosi je tam hore s lampášom. Idem za ním. Tak išli za tým svetlom stále, stále až ku tej osade a kričali: „Matúš, Tomáš, Mariša, Pavlína ...“, že to niekto ide, ale nik sa im neohlásil, vôbec nik. A keď prišli do tých Babišov, tam bol zasiaty lan, a ten lan, keď sa už má trhať má také bobulky ako semeno. A to svetlo sa dalo cez ten lan až tie bobulky tak frčeli a viacej nevideli nič. Takto išli s tým svetlonosom. Ľudia na to verili, prv hodne spomínali tých svetlonosov. To je také, že to ta zavedie. Jožko, hore od Kováčov, raz išiel z Lutíš a nevedel prísť domov. Hádám aj zo tri razy sa vrátil, kým prišiel domov. Aj teraz vravia, že to prvej viacej videli tých svetlonosov. Po tej vojne to všelijakí tí ľudia pomreli a že to hádam boli tie duše. Teraz sa to aj tak viacej modlia za duše v očistci a teraz sa to už hádam vytratilo. Prvej to tak vraveli, že keď bol niekto opitý, tak išiel svetlonos po kadejakom trní. Oni sa to stávajú tie prípady aj teraz, že zrazu si zablúdil a nevedel si prísť domov.⁶¹

V rozprávaniach nájdeme nielen dramatický príbeh, ktorý ma v poslucháčovi vyvolať záujem a napätie, ale aj spôsoby ochrany v takýchto situáciách. Najčastejšie sa využíva akási prevencia, rada, ktorú ak človek dodrží, nemal by prísť do stavu ohrozenia nadprirodzenou bytosťou. Pokiaľ sa však tak stane, v príbehu nájdeme spôsoby, ako sa v takejto situácii zachovať. Najčastejšie ide o vymedzenie si pozitívneho miesta ochrany hranicou, cez ktorú nemôže démonická bytosť prejsť. Hranica sa mala v ideálnom prípade naznačiť svätenou vodou alebo trojkráľovou posvätenou kriedou. Pokiaľ však tieto veci dotýčný pri sebe ne-

mal, malo pomôcť aj symbolické naznačenie kruhu rukou. Podobne sa človek zachránil vstupom do pozitívneho, človekom vyčleneného priestoru, ktorý tvorila napríklad hranica domu.⁶² Ochrannú funkciu mohli mať aj predmety, ktoré človek nosil pri sebe – krížik, ruženec, ale aj určité bylinky, ktoré mali moc ochrániť človeka.⁶³

Ono vedelo aj strašiť. To si videl chodník pred sebou a to ťa zaviedlo kus. Tam pod tým skalím vždy mätavalo. A tento môj strýko, že mal čosi vypité a že sa mu zdalo, že je už doma a prišiel do Kubíkovej a tri razy cez noc ho to tam prehnalo. A že si už na tretí raz myslí, veď už som u toho Vavrína Kubika tretí raz, tak že si tam niekde do kruha lahol a hovorí: Parom ťa vzal aj s takýmto čo ma to tak vláči. A kričal: „Dvíhaj sukne hore, nech vás po turiane.“ Turian, to je nejaká tráva, staré baby vraveli, že to treba nosiť so sebou, že to nemá moci na to.⁶⁴

My sme to tak aj hore počuli húkať. Dlhé roky sme to tak počuli húkať, ako keď sa povie odvysknuť. Aj ten môj muž to počul, len sa tomu netreba ohlásiť. A to tak akosi len keď bol spln mesiaca. Keď bol spln mesiaca, to si počul ten istý hlas. Keď raz išiel ten môj muž hore s kamarátmi, tak som mu vravela: „Neohlasuj sa tomu.“ Ale bol tam ešte s kamarátom. A on keď to počul, tak sa tomu ohlásil a zakričal: „Hej, pod sem!“ A to prišlo tak rýchlo z dialky k nemu. On tam stál na tom rohu, ako je ten orech a to že len lietalo v takých bielych šatách, že to len tak poletovalo okolo maštale a okolo toho humna. Strašne to pustilo strach na neho. Že to on videl len také dlhé vlasy. To asi v tom majeri, že tam žil akýsi žid, ktorý vraj niekoho zabil. A taká duša, že to môže mať aj sedemsto rokov taký trest. Dobré ešte, že nevyšiel spod strechy von. To by ho bolo riadne uvláčilo. On stál ešte pod odkvapom. Pod odkvapom nemá na teba nárok, tam sa kropievalo svätenou vodou. Taký bol spotený, keď prišiel dnu, ani nevyprával, až za hodinu povedal, čo sa mu stalo.⁶⁵

V súčasnosti sa rozprávania o svetlonosoch prezentujú ako spomienka na život v minulosti. Zaznamenali sme však tému aj v súčasnosti, i keď s racionálnym vysvetlením.

Ja sám som to videl, tých svetlonosov. Som išiel horou v noci domov, taký premýšľajúci a naraz [...] Len som ti to videl po stromoch ožiarené. V lete to bolo, nie na Jána, že by to boli mušky. Ale uprostred leta. To sa hovorí, že svetlonosi. Ale to je, že keď sú stromy práchnivé, že hnijú. Tak vtedy to môže tak svietiť.⁶⁶

Ludia verili, že smrť, choroba, nedostatok a bieda chodili po svete v podobe nejakej bytosti – najčastejšie človeka, ale mohli na seba prijať aj podobu zvierat.⁶⁷ Podobne boli presvedčení o existencii mátoh, tajomných démonických bytostí z druhého sveta, ktoré mohli prísť do kontaktu s človekom.⁶⁸ Niekedy ho mali len postrašiť, prípadne ho vystríhať pred nebezpečenstvom, v iných prípadoch mu mohli aj ublížiť.

Moja krstná mama to hovorili. Mali veľmi chorú mamu na smrteľnej posteli, ju išli navštíviť o polnoci. Skonávala, dali ju zavolať, aby bola pri nej a vtedy videli smrtku. Kostru smrtky a aj kosu. Smrtka ako sa normálne kreslí. Bielu plachtu mala, žiadnu tvár, iba tie oči jamkové. Ona už takto čakala, že kedy ju zoberie. Potom s takým strachom išli domov. Nikomu to nechceli hovoriť, tak sa báli.⁶⁹

Môj starý otec mali sestru. A tá sa nebála. Tam, keď náhodou niekto zomrel, v tých Chabadoch, tak to prvej sedeli pri ňom. To sa pri ňom ľudia zhovárali, aj sa modlili. A išli k nemu aj tá tetka večer cez tú horu z Lutíš, modliť sa k tomu mŕtvemu. Dali si teda ručníček, aj biely šál nosili. A keď už vyšli hore na ten vrch, tak povedali: „Ponad mňa ti preletela hus. A to ti ma ofúklo takým teplom a to mi povedalo: „Kde ideš? Čo ty chodíš? Ja som noc! Ja mám svoje právo! Ja mám právo ťa aj zničiť.“ A ona povedala: „Veď len tuto idem. Tam tetka zomrela.“ A to že jej len povedalo: “To v noci nechod!” No a potom to aj zmizlo.⁷⁰

Mne sa stalo, som ti raz išla v noci a taký biely pes ti išiel povedľa mňa v jedných mierach, ani hore, ani dole, až keď som prišla pod jeden odkvap, tak sa ten pes stratil. Naraz zmizol. To ti asi bola jeho duša.⁷¹

Moja mamka pásli voly tam na tej strane. To volali Mičkové jamy. Ona tam vtedy v noci nebola, ale tí ostatní tam aj nocovali na celé leto. A že zakúrili tí chlapi a ležali okolo toho ohňa. A že prišla už tá mátoha hrozná a vraví takto: „Deväťdesiatdeväť mátoch je nás tu, ale ani jedna z nás nie je taká, čo by mala ohnivú hlavu a sto nôh.“ To aj také povery sa rozprávali.

Ale moju mamu raz strašne mávalo. Povedala, že tam v Šípkovej pri škole je kríž a išla tadiaľ na bicykli. A že zoskočila z neho, lebo že tam je taký briežok. A naraz sa jej zdalo, že ten kopec sa rýchlo začal pohybovať oproti nej. To bolo už v noci, tak tam počkala na ženy, ktoré sa vracali z roboty domov. Tak sa bála, že ju tam tak mávalo.

Alebo tam okolo Lalinskej hory, tam je breh do toho potoka. A že tolké psisko odtiaľ vyšlo, že očiská jak tanieriská malo a proti nej. Ale že nič jej neurobil, že ju len obišiel. Ale že to bol strašný pes obrovský. Ona to aj vpravela ľuďom, ale že ho už potom ani nikto nevidel. Aj víly chodili. A to že víla sa vtedy stane, keď umrie dievka v ohláškach. To hovorili, že to keď kravy pásli, že to prišli v noci na tú lúku. Tu bol jeden a vrazil, že to každú noc za ním tie víly chodili, že on si to dobre pamätá, ako s ním tancovali. To furt o tých mátohách vyprávali tí ľudia. Mali na to čas. To teraz sa tak ľudia nerozprávajú.⁷²

Poverové rozprávania potvrdzujú presvedčenie, že po smrti ľudská duša neodchádza definitívne z tohto sveta, ale za určitých situácií je možné s ňou prísť do kontaktu. Najčastejšie išlo o kontakty zo strany človeka nechcené, náhodné situácie, ktoré nečakal. Výnimočne ide o skupinovú skúsenosť, spravidla je svedkom stretnutia jeden človek. Môže sa tak stať v čase zvláštnych sviatočných dní, cez výročie úmrtia známej osoby alebo za splnu mesiaca na miestach poznačených špecifickou udalosťou, ale aj na miestach a v čase, ktoré nijako nenapovedajú, že by sa na nich a počas nich mal stať človek svedkom nejakej zvláštnej udalosti.

Raz som išla sama zo zábavy, tuto u Ďuračkov bola krčma. No a išla som odtiaľ a sama o polnoci. To som viackrát takto chodievala v noci sama. Som sa nebála. Mesiac tak krásne svietil a ja som prišla hore tam k tej osade Ďuriškovia. Prídem hore na takú polianku a tam bolo také drevo. Na tom dreve som videla sedieť plno ľudí, jedného vedľa druhého. Tak ako vám hovorím. Mesiac krásne svietil. Oni tam v tichosti sedeli a nič nehovorili, ani sa nehýbali. Ja som sa im neprihovorila, ale som sa ani nezlakla. No už keď som prišla domov pred dvere, tak som odpadla cez prah. Mama sa ma spýtala, že čo mi je. A ja že mi je veľmi zle. A potom im poviedam za dva dni, že čo som videla. Oni tiež nevedeli, čo to je. Na druhý deň tam to drevo bolo, ale nikto tam už nebol. Ani žiadne stopy. Ono sa to kedysi tak vyprávalo, že to chodili duchovia. Kolkokrát vraveli, že to videli aj tú tetku nebohú. Jeden si viezol ku sebe ženu pôrodnú. To kedysi nebolo ako teraz, že nemocnica. Išiel na voze z Terchovej a z ničoho nič sa na tom voze zjavila tá žena. On sa jej stále pýtal, že čo ide aj ona s ním. Aj keď prišiel domov, tak že tá jeho žena už bola aj mŕtva aj s tým deckom.⁷³

To mi otec raz vraveli, že spal aj s mamou dole v tej chalupe na samote. Tak večer počúvali to rádio a vtedy, že krásne svietil ten mesiac, že bol spln. Oni tak spávali v tom rohu pri tom okne, tam pekne vidno do toho jarku. A že už tak driemali a ten otec hovoril, že naraz počul tam prísť auto. A on hovorí: „Do okna mi osvietilo a myslím si, panebože ako sa tí sem dostali, ani cesta upravená, kopec snehu, také sriene boli.“ A že to prišlo tam pod tú jabloň, tam sa to otočilo a počul zvonku dva hlasy a hovorili: „Poďme teda dovnútra.“ „Nie, ešte nie, lebo ona spí, ale ten druhý ešte nespí. Nechoďme, nechodme dnu, lebo on ešte nespí!“ Tak pekne sa to auto aj vzalo odkiaľ prišlo, tam aj odišlo. A tak aj bolo. Mama už spala, ale on ešte nie. Ráno, keď sa išiel pozrieť von, ani čiariočky po aute nebolo. Veru je tak, že noc má svoju moc. Ja som sa tak už aj modlievala za to, a tej svätenej vody som vylievala okolo tej chalupy.

Asi štyri roky dozadu som sa takto pozerala cez okno a vidím, tam išla taká žena, XY⁷⁴ sa volala. Prešla cez jednu tyčku, cez druhú tyčku a keď prišla na tretiu, si hovorím: „Panebože, ved'ty si už zo tri roky mŕtva.“ Tak som vybehla vonku, ale sa ani nepozrela na mňa. Tak sa po-

zerala popod nohy, mala tričko s čiernym rukávom. Si myslím, asi sa nemá kto za teba pomodliť. To slnko svietilo, bolo sedem hodín a práve išli ľudia z kostola. Ja som to potom povedala susedke a tá mi hovorí: „Tak, už ste šťastná, keď ste ju videli.“ Ale že by som sa jej bála to nie.⁷⁵

Stretnutie s bytosťami z druhého sveta, démonickými postavami, sa považovalo za výnimočnú udalosť, ktorá sa stala výrazným prvkom v rozprávačskom repertoári.⁷⁶ O to viac sa však komunikovali príbehy, ktoré boli vnímané ako ojedinelé a boli dokladom nielen existencie druhého sveta, ale aj výstrahou pre tých, ktorí by sa snažili o kontakt s nimi. *Keďysi sme sedeli pri stole a sme si svietili sviečkou. Tak sme tak debatovali a len to svetlo tak zaplápolalo a ten Vinco hovorí: „Ak si tu duchu, tak sa ukáž.“ A veru, tá sviečka zhasla.*

Raz mi muž rozprával ako bol v chalupe s mládenkami. On drielal a oni hrali karty. A škaredo rozprávali. A keď už prišla tá dvanásť hodina, zrazu im to svetlo zhaslo, sviečka sa im prehodila, strašné buchoty v tom pitvore a ten lipový kvet, čo cez deň zbierali bol poprilepovaný na povale. To bolo všetko poprilepované na povale. Ráno sa ich pýtal, čo robili. Oni, že hrali karty a nadávali. Jaj, to náš starký nemal rád, keď sa hrešilo. To preto sa stalo. To museli potom palicou zhadzovať z toho povala. Tam bolo všetko poprevracané v tom pitvore, aj tie fľaše s tým spáleným olejom porozbýjané. To bolo asi také varovanie, aby sa tam škaredo nevyprávalo.

To ako som sa ja večer pomodlila, keď zomrela, tak ešte som ju privolala, že by sa mi aspoň prisnila, že by som ju celú videla. Ja nemala už potom pokoja! Len tuto, v tamtej starej drevenej chyži, tam bývala taká stará babka, iba ona mi pomáhala... Boh mi vie znáť, čo mi ona všetkých do postele nakládla. Ale ja už taká bola, že som chodiť nevládala, čo som taká vychudnutá bola, bo celú noc len pri mne bola. Nedala mi pokoja! Aj rozprávala každý večer. Prvú noc sa mi len snívalo, že išla dolu. Že som ju provadila, keď išla z toho oblaka dolu na zem k svojmu hrobu. Potom už ku mne každé večere chodila. A raz večer ona prišla, stála napravo, otvorila dvere a tak pokývala a tak prstom na mňa: „Máš štestia, že si sebe dala tej rady, bo už si tu mala len jednu noc nocovať.“ Ja už som nevládala ani chodiť, každý sa len čudoval, čo sa so mnou deje, ja som nikomu nepovedala. Tá babka doniesla také črepy, svätenú vodu, uteráky, čo si do toho utiera farár ruky z fary, dejaké železá a Boh zná, čo všetko. To boli roky, to ja už neznám všetko. A potom sa mi už neshívala a nezjavovala až dovtedy, kým som mala prvú dcéru o dva roky. Ja som večer ležala tak na posteli a to moje malé sa hralo pri posteli. A ona prišla. Prešla cez mňa, taká studená bola a bere mi decko. A ja hutorím: „A vy čo mne moje decko berete. Tam máte svoje, prečo svoje decko neberiete, tam je na druhej posteli.“ Ale ona nič, začala mi z rúk brať to decko, aj decko začalo kričať a plakať a ja som velice plakala. Potom prišiel muž domov, zapol svetlo a vraví: „Čo ti je?“ „Mama prišla za deckom.“ „A kde je? Už odišla?“ A keď zasvietil svetlo, už ju nebolo vidno.⁷⁷

V niektorých prípadoch nemuselo ísť o priamy kontakt s mŕtvym, ktorý sa vracia k svojim blízkym, podobne ťaživé situácie mohli nastať, ak sa niekomu s mŕtvym neustále snívalo. Verilo sa, že je potrebné zistiť, čo dotýčný chce a žiada, a poskytnúť mu to. Podobných výpovedí sme zaznamenali niekoľko, známe sú aj za hranicami Slovenska.⁷⁸

Záver

Dôležité pri našom výskume nebolo len to, čo sa v rámci poverového rozprávania ešte stále hovorí, čo je náplňou týchto naratívov, ale i to, akým spôsobom rozprávač predkladá svoj príbeh. Zmysel pre dramatickosť prednesu a emocionálnosť sa ukázali ako výrazné a dôležité súčasti prezentovania takéhoto druhu textov. Osobné zaujatie, zainteresovanosť a presvedčenie o pravdivosti či dôveryhodnosti primárneho zdroja dodávajú uvedenému typu repertoáru atraktivitu a vzbudzujú záujem do súčasných dní. Osobnosť rozprávača je tiež dôležitým prvkom pri vťahnutí poslucháča do deja. Spôsob, akým vie navodiť správnu

atmosféru alebo ako atmosféru využije vo svoj prospech, pomáha sústredene vnímať hovorené slovo. Pri terénnom výskume sme sa stretli so situáciami, keď respondent odmietol rozprávať a vyhradil si na rozhovor večerné alebo aspoň popoludňajšie hodiny po práci, vždy sa odvíjal vtedy, keď ho nerušili žiadne iné aktivity. K téme sa nedostávali respondenti priamo, ale príbehu predchádzal neformálny rozhovor. Informátori ťažšie reagovali na priamu výzvu, nevedeli si spomenúť na „nič zaujímavé“, prípadne, ak aj začali, tému rýchlo ukončili, že sú to len nepodložené reči. Spontánna rozprávačská situácia sa ukázala ako nevyhnutná pre adekvátne prerozprávanie udalosti, ktoré, ako hovorí Milan Leščák, žije naplno a reálne len vo svojom konkrétnom znení, ktoré jej dáva osobný výkon interpreta na určitom mieste a v určitom okamihu. Námety poverového rozprávania sú dané rôznymi faktormi: preferenciami rozprávača, aj jeho hodnotovým systémom a názorom na svet, dôležité je aj jeho náboženské presvedčenie. Samozrejme, poverové rozprávanie sa orientuje na mimoriadne udalosti, ktoré nie sú bežnou súčasťou života ľudí, vychádza zo stretnutia sveta reálneho a ireálneho. Dej sa odohráva v zvláštnom čase a priestore, o polnoci, za splnu mesiaca, počas Jánskej noci, na Veľký piatok, na krížnych cestách, na cintoríne... Záujem o túto tému nie je daný aktuálnosťou témy, príbehy prechádzajú z generácie na generáciu a respondenti ich znalosť vnímajú ako osobné dedičstvo po predkoch.

Záujem o skúmanie poverového rozprávania neutícha od počiatkov prvých zberov folklórneho materiálu. Napriek moralizovaniu, snahám vytlačiť poverové predstavy zo života ľudí vzdelaním a osvetovou činnosťou ich stále nachádzame ako súčasť rozprávačského repertoáru. Tematicky sa orientujú na otázky, ktoré zaujímajú aj súčasného človeka, hovoria o existencii života po smrti, o možnom návrate zo záhrobia, komunikácii s mŕtvymi, o ľuďoch s mimoriadnymi schopnosťami. Niektoré oblasti rozprávania sa zmenšujú, ľudia žijúci v mestách dnes už nehovoria o svetlonosoch, raráškoch ani vodníkoch, avšak na vidieku príbehy, v ktorých vystupujú tieto tajomné postavy, evidujeme. Stále prežívajú rozprávania, ktoré obsahujú archaické prvky, odvolávajú sa na démonické bytosti a kontakt človeka s nimi. Aj dnes zaujmú tie, ktoré hovoria o sviatkoch a poverách, ktoré sa na nich viazali, o veštení, dobrých a zlých znameniach, bosorkách a ich živote a pôsobení. V uvedenom texte sme sa snažili poukázať práve na tento rozmer, na spôsoby hovorenia na uvedenú tému a námety poverového rozprávania, ktoré i dnes je dôležitou zložkou rozprávačského repertoáru ľudí, dokonca často i tých, ktorí sa voči viere v nadprirodzeno tohto charakteru striktné negatívne vymedzujú. Tento postoj vhodnými slovami charakterizuje respondentka, 23ročná študentka VŠ, ktorá celý život prežila v hlavnom meste Slovenska, bez vierovyznania: *Ja som na také veci nikdy neverila, nikdy. Ale keď som tam bola, v tej drevenici, bez električky a vonku bola tá víchrica a praskali stromy a vypadla električka na celú noc... Vtedy, ti poviem, vtedy som uverila všetkému.*

Stav a perspektívy etnolingvistického výskumu na Slovensku // State and Prospect of Ethnolinguistic Research in Slovakia. Evidenčné číslo projektu: VEGA 2/0045/2017-2020.

Poznámky:

- 1 B u ž e k o v á, Tatiana. *Nepriateľ zvnútra: nadprirodzená hrozba v ľudskej podobe*. Bratislava: Veda, 2009, s. 11.
- 2 H o l u b y, Jozef Ludovít. *Národopisné práce*. Mjartan, Ján, zost. Bratislava Slovenská akadémia vied, 1958, s. 209–291.
- 3 Postupne sa vo väčšej miere vedci vyjadrovali aj k významu povier a poverového rozprávania v živote ľudí a podobne ako J. L. Holuby kritizovali ich neprogresívny charakter. Kritické názory

- prezentuje aj P. Michalko v diele *Rozmlúvaní učitele s niekoľika sedláky o škodlivosti pověry při obecném lidu panující z roku 1802. Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava: Veda, 1995, s. 68.
- 4 D o b š i n s k ý, Pavol. *Sborník slovenských národných piesní, povestí, přísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčejov a povier*. Turč. Sv. Martin: Matica slovenská, 1874.
  - 5 M e l i c h e r č í k, Andrej. Slovenský folklór. In: Melicherčík, Andrej et al. *Slovenská vlastiveda. Diel 2*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1943, s. 299.
  - 6 S p e s z, Alexander. *Psychológia slovenských ľudových povier*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1944. 98 s.
  - 7 H a l e č k a, Tibor. *Povery na Slovensku a ich pôvod*. Bratislava: Osveta, 1961. 150 s.
  - 8 K o v á č, Milan, ed. *Zlatý baran: príbehy ľudovej viery a mágie spod hory Radzim*. Brdárka: Radzim, 2004. 191 s. Okrem už uvedených vedcov treba spomenúť aj Milana Leščáka, Vieru Gašparíkovú, Jána Michálka, Evu Krekovičovou, Hanu Hlôškovú či Máriu Kosovú, ktorí svojimi štúdiami prispeli k porozumeniu poverovému rozprávaniu ako významnej zložke ústnej tradície. Podrobný prehľad záujmu o skúmanú problematiku je možné nájsť v diele Tatiany Bužekovej. B u ž e k o v á, Tatiana. c. d., s. 4–14.
  - 9 B u ž e k o v á, Tatiana, J e r o t i j e v i č, Danijela a K a n o v s k ý, Martin. *Kognitívne vysvetlenie magických predstáv a praktík*. Bratislava: Eterna Press: Ústav etnológie SAV, 2011. 129 s.
  - 10 B o c á n o v á, Martina. Smrť ako téma etnologického výskumu: kontakt mŕtvych so živými v kontexte predstáv o smrti v súčasnosti. *Slovácko* 58, 2016, s. 69–82.
  - 11 G a š p a r í k o v á, Viera, ed. *Slovenská ľudová próza a jej súčasné vývinové tendencie*. Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1986. 359 s.
  - 12 L e š č á k, Milan a S i r o v á t k a, Oldřich. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 190–191. Podobne Andrej Melicherčík píše v Chrestomatii slovenského folklóru o ich postupnom zániku pod vplyvom vzdelania a osvety. M e l i c h e r č í k, Andrej. *Slovenský folklór: chrestomatia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959, s. 174–177.
  - 13 L e š č á k Milan. *Úvod do folkloristiky [Svedkovia minulosti]*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2006. 111 s.
  - 14 Tamtiež, s. 78.
  - 15 Príkladom sú aj práce Tatiany Bužekovej koncipované na základe materiálov získaných na Slovensku, ale aj publikácia Dagmar Dobšovičovej Pintírovej z oblasti Moravských Kopaníc. Tá je síce v prvom rade zameraná na žitkovské bohyne, ale je možné v nej nájsť informácie k poverovým predstávam v lokalite v širšom časovom odstúpe. Podobne tak potvrdzujú túto skutočnosť početné materiály z terénnych výskumov, ktoré sa nachádzajú predovšetkým v archívoch univerzít. B u ž e k o v á, Tatiana. *Za horama, za vodú--: ľudové rozprávania z obce Závod*. Senica: Ústav etnológie SAV, 2007. 112 s. D o b š o v i č o v á P i n t í ř o v á, Dagmar. *Žitkovské bohyne: lidová magie na Moravských Kopanických*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. 137 s.
  - 16 L e š č á k, Milan a S i r o v á t k a, Oldřich. c. d., s. 190.
  - 17 Terénny výskum sa konal v obci Dačov Lom v roku 2008 a rozprávanie bolo známe vo všetkých generáciách opýtaných, v staršej, strednej i mladej. Citácia Milana Leščáka pochádza z terénneho výskumu, ktorý sa konal pred rokom 1982, kedy vychádza jeho publikácia. L e š č á k, Milan a S i r o v á t k a, Oldřich. c. d.
  - 18 Predstavitelia najstaršej generácie prezentovali rozprávanie ako príbeh, ktorý sa prirodzene viaže k rozprávaniu o obci, predstavitelia najmladšej generácie rozprávanie poznali, mali však skôr tendenciu zvyrazňovať prvok nadprirodzenosti v téme alebo naopak hovorili o ňom žartovne.
  - 19 K i l i á n o v á, Gabriela. Formovanie repertoáru ľudového rozprávača. *Národopisné informácie* 3/1981, s. 82–86.
  - 20 P o s p í š i l o v á, Jana, ed. *To sem čula na vlastní oči--: tradiční vyprávění na nedašovském Závrší*. Valašské Klobouky: Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, pracoviště Brno, 2014, s. 81. Ak používame na doplnenie textu informácie, ktoré sú publikované knižne a je možné si prehovor samostatne dohľadať, nevypisujeme ho do textu, ale používame len odkaz na zdroj.
  - 21 Respondentka 1941, Biely Kostol.

- 22 Respondentka 1942, Biely Kostol. Rozprávačka hovorí o časoch svojho detstva v polovici 20. storočia.
- 23 Respondentka 1943, Terchová.
- 24 Respondentka 1935, Terchová.
- 25 S i r o v á t k a, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografi a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 65–75.
- 26 F i l o v á, Božena a kol. *Slovensko [Diel 3], Lud, časť 2*. Bratislava Obzor, 1975, s. 1047. V citovanom diele sa predpokladá, že sa ich funkcia mení časom na zábavnú, nie je to však tak bezvýhradne.
- 27 B o c á n o v á, Martina. c. d., s. 69–82.
- 28 L e š č á k, Milan a S i r o v á t k a, Oldřich. c. d., s. 189–190. M e l i c h e r č í k, Andrej. *Slovenský folklór: chrestomatia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959, s. 174–175.
- 29 S i r o v á t k a, Oldřich. Úloha interpretace ve folkloru. *Slovenský národopis* 23, 1975, s. 41–53.
- 30 Terénny výskum prebiehal v obci Terchová a prilahlých osadách a tiež v obciach na západnom Slovensku. Výpovede informátorov pochádzajú z výskumov autorky a Petra Malíka, taktiež v práci využívame publikácie Tatiany Bužekovej a Jany Pospíšilovej. Terénny výskum prebiehal v rokoch 2005 až 2017.
- 31 V mnohých prípadoch paradoxne bolo uľahčujúcim momentom práve to, že výskumník bola osoba, ktorá sa v živote respondenta vyskytla na krátky čas a potom z neho odišla. Otázka dôvery však bola veľmi dôležitá.
- 32 K o l e č á n y i, Mária. Nositelia ústnej prozaickej tradície. In: *Národopisný sborník: časopis Národopisného odboru Matice slovenskej* 8, 1947, č. 4, s. 221–231.
- 33 K takým zaraďujeme napríklad strídžie dni v adventnom období, Vianoce, sviatok sv. Jána, Turíce, Dušičky a iné.
- 34 Napríklad M i c h á l e k, Ján, ed. *Na križných cestách: Poverové rozprávanie slovenského ľudu*. Bratislava: Tatran, 1991. 156 s.
- 35 L e š č á k, Milan. *Pramene k obyčajovej tradícii a sviatkovaniu na Slovensku na konci 20. storočia (1)*. Bratislava Prebudená pieseň – združenie, 2005. 318 s.
- 36 Respondentka 1943, Terchová.
- 37 Respondentka 1953, Terchová.
- 38 Respondentka 1933, Terchová.
- 39 Respondentka 1941, Terchová.
- 40 F e g l o v á, Viera a L e š č á k, Milan, eds. *Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska: obrady, zvyky, povery – 1939*. Bratislava: Prebudená pieseň, 1995, s. 149–178.
- 41 Respondentka 1943, Terchová.
- 42 Napríklad pri liečebných úkonoch a poverových predstáv, ktoré sa viazali na jednotlivé fázy poľnohospodárskych prác rovnako ako na život, prosperitu a úžitkovosť hospodárskych zvierat. M a r e c, Jozef. *Tradičné liečiteľstvo a ľudová mágia na horných Kysuciach*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011, s. 349–350.
- 43 Tamtiež, s. 349–362.
- 44 Respondentka 1941, Terchová.
- 45 Zbenka – maselnica.
- 46 Respondentka 1941, Terchová.
- 47 Respondentka 1938, Terchová.
- 48 Na tomto mieste je vhodné poukázať na skutočnosť, že viera v bosorky a ich pôsobenie do súčasnosti úplne nevymizla. Táto téma je súčasťou rôznych naratívnych podaní, v aktívnom repertoári sa nachádzajú síce hlavne u najstaršej generácie, avšak znalosť o téme (môžeme sa stretnúť s náhradnou „modernejšou“ terminológiou) sme evidovali naprieč všetkými generáciami. Podobne napríklad: K r e k o v i č o v á, Eva. Reflexia bosorky vo folklórnych žánroch a kolektívna pamäť. In: Hlôšková, Hana, ed. *Folklór v kontextoch: zborník príspevkov k jubileu Ľubice Droppovej*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2005, s. 53–64.
- 49 Respondentka 1935, Terchová.
- 50 Respondentka 1935, Terchová.

- 51 Respondentka 1942, Biely Kostol.
- 52 Z a j o n c, Juraj. Strigy, bosorky, bohyně a iné ženy, ktoré „vedia.“ (etnologické paralely slovenského materiálu). In: Hlôšková, Hana a Leščák, Milan, eds. *Žena z pohľadu etnológie*. Bratislava: Matičné združenie priaznivcov ľudovej kultúry Prebudená pieseň, 1998, s. 37–47.
- 53 Pigľajz – žehlička.
- 54 Respondentka 1935, Terchová.
- 55 Viacero príkladov nájdeme roztrúsených v rôznych publikáciách. Spoločná je pre nich obava z osôb, ktoré dokážu podľa ľudových predstáv a viery spolupracovať s nadprirodzenými silami, uškodiť človeku rôznym spôsobom. Ľudia sa im, pokiaľ to bolo možné, vyhýbali, komunikovali s nimi opatrne, poskytli im iba nutnú pomoc ako svojim susedom či rodine, nechceli si od nich nič zobrať. B u ž e k o v á, Tatiana. *Za horama, za vodú--: ľudové rozprávania z obce Závod*. Senica: Ústav etnológie SAV, 2007, s. 64–67. Využívanie nadprirodzených kontaktov a schopností sa vnímalo ako negatívne a verilo sa, že takéto správanie zasluži trest. B u ž e k o v á, Tatiana, J e r o t i j e v i č, Danijela a K a n o v s k ý, Martin. c. d., s. 62–66.
- 56 Respondent 1925, Snina.
- 57 Respondenti uvádzajú, že v minulosti si mohli duše odpýkať svoj trest nielen v očistci, ale aj na zemi. Na túto formu trestu používajú slovné spojenie „pokutovať sa“. Podľa ich predstáv v súčasnosti je situácia iná, lebo sa viac slúžia sv. omše za zomrelých a tiež sa viac ľudia modlia za duše v očistci.
- 58 C i b u l o v á, Tatiana. Svetlonos. In: Botík, Ján, ed. et al. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava: Veda, 1995, s. 222.
- 59 Respondent 1942, Biely Kostol.
- 60 Respondentka 1941, Terchová.
- 61 Respondentka 1943, Terchová.
- 62 Podobné predstavy nachádzame aj v slovenských ľudových rozprávkach. B o c á n o v á, Martina. Prechodové rituály v slovenskej čarodejnej rozprávke. *Slovenský národopis* 48, 2000, č. 2, s. 195–205.
- 63 S o b o t k a, Primus. *Rostlinstvo a jeho význam v národných písniach, povestech, bájich, obrádkoch a povrádkoch slovanských: príspevek k slovanskej symbolice*. V Praze: Nákladem Matice české, 1879. 344 s. Novočeská bibliothéka; č. 22. Spisů musejních; č. 147.
- 64 Respondentka 1933, Terchová.
- 65 Respondentka 1935, Terchová.
- 66 Respondent 1968, Terchová.
- 67 C a s s i e r, Ernest. *Filosofie symbolických forem. II, Mytické myšlení*. Praha OIKOYMENH, 1996, s. 47–82. K i l i á n o v á, Gabriela. Predstava o postave smrti. Štúdium kultúrneho javu v slovenskej a nemeckej jazykovej skupine na Slovensku. *Slovenský národopis* 61, 2013, č. 2, s. 125–141.
- 68 P o s p í š i l o v á, Jana. c. d., s. 39, 47 a na iných miestach.
- 69 Respondentka 1925, Biely Kostol.
- 70 Respondentka 1935, Terchová.
- 71 Respondentka 1935, Terchová.
- 72 Respondentka 1933, Terchová.
- 73 Respondentka 1941, Terchová.
- 74 Použité meno v texte neuvádzame.
- 75 Respondentka 1935, Terchová.
- 76 O „mátožení“ tiež: P o s p í š i l o v á, Jana. c. d., s. 76–78.
- 77 Respondentka 1929, Nechválova Polianka.
- 78 P o s p í š i l o v á, Jana. c. d., s. 75–76.

Literatúra:

- B o c á n o v á, Martina. Prechodové rituály v slovenskej čarodejnej rozprávke. *Slovenský národopis* 48, 2000, č. 2, s. 195–205.
- B o c á n o v á, Martina. Smrť ako téma etnologického výskumu: kontakt mŕtvych so živými v kontexte predstáv o smrti v súčasnosti. *Slovácko* 58, 2016, s. 69–82.

- B o t í k, Ján, ed. et al. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava: Veda, 1995. 2 sv.
- B u ť e k o v á, Tatiana. *Za horama, za vodú--: ľudové rozprávania z obce Závod*. Senica: Ústav etnológie SAV, 2007. 112 s.
- B u ť e k o v á, Tatiana. *Nepriateľ zvnútra: nadprirodzená hrozba v ľudskej podobe*. Bratislava: Veda, 2009. 144 s.
- B u ť e k o v á, Tatiana, J e r o t i j e v i č, Danijela a K a n o v s k ý, Martin. *Kognitívne vysvetlenie magických predstáv a praktík*. Bratislava: Eterna Press: Ústav etnológie SAV, 2011. 129 s.
- C a s s i e r, Ernest. *Filosofie symbolických forem. II, Mytické myšlení*. Praha OIKOYMENH, 1996. 299 s.
- D o b š i n s k ý, Pavol. *Sborník slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier*. Turč. Sv. Martin: Matica slovenská, 1874.
- D o b š o v i č o v á P i n t í ř o v á, Dagmar. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopanických*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. 137 s.
- F e g l o v á, Viera a L e š č á k, Milan, eds. *Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska: obrady, zvyky, povery – 1939*. Bratislava: Prebudená pieseň, 1995. 284 s.
- F i l o v á, Božena a kol. *Slovensko [Diel 3], Lud, časť 2*. Bratislava Obzor, 1975. 733–1217 s.
- G a š p a r í k o v á, Viera, ed. *Slovenská ľudová próza a jej súčasné vývinové tendencie*. Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1986. 359 s.
- H a l e č k a, Tibor. *Povery na Slovensku a ich pôvod*. Bratislava: Osveta, 1961. 150 s.
- H l o š k o v á, Hana, ed. *Folklór v kontextoch: zborník príspevkov k jubileu Lubice Droppovej*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2005. 215 s. Etnologické štúdie; 12.
- H l o š k o v á, Hana a L e š č á k, Milan, eds. *Žena z pohľadu etnológie*. Bratislava: Matičné združenie priaznivcov ľudovej kultúry Prebudená pieseň, 1998. 180 s.
- H o l u b y, Jozef Ludovít. *Národopisné práce*. Mjartan, Ján, zost. Bratislava Slovenská akadémia vied, 1958. 543 s.
- K i l i á n o v á, Gabriela. Formovanie repertoáru ľudového rozprávača. *Národopisné informácie* 3/1981, s. 82–86.
- K i l i á n o v á, Gabriela. Predstava o postave smrti. Štúdium kultúrneho javu v slovenskej a nemeckej jazykovej skupine na Slovensku. *Slovenský národopis* 61, 2013, č. 2, s. 125–141.
- K o l e č á n y i, Mária. Nositeľia ústnej prozaickej tradície. In: *Národopisný zborník: časopis Národopisného odboru Matice slovenskej* 8, 1947, č. 4, s. 221–231.
- K o v á č, Milan, ed. *Zlatý baran: príbehy ľudovej viery a mágie spod hory Radzim*. Brdárka: Radzim, 2004. 191 s.
- L e š č á k, Milan. *Pramene k obyčajovej tradícii a sviatkovaniu na Slovensku na konci 20. storočia (1)*. Bratislava Prebudená pieseň – združenie, 2005. 318 s.
- L e š č á k Milan. *Úvod do folkloristiky [Svedkovia minulosti]*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2006. 111 s.
- L e š č á k, Milan a S i r o v á t k a, Oldřich. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982. 263 s.
- M a r e c, Jozef. *Tradičné liečiteľstvo a ľudová mágia na horných Kysuciach*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011. 395 s.
- M e l i c h e r č í k, Andrej et al. *Slovenská vlastiveda. Diel 2*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1943. 462 s.
- M e l i c h e r č í k, Andrej. *Slovenský folklór: chrestomatia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959. 790 s. Práce Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied; zväzok 11.
- M i c h á l e k, Ján, ed. *Na krížnych cestách: Poverové rozprávania slovenského ľudu*. Bratislava: Tatran, 1991. 156 s.
- P o s p í š i l o v á, Jana, ed. *To sem čula na vlastní oči--: tradiční vyprávění na nedašovském Závřší*. Valašské Klobouky: Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, pracoviště Brno, 2014. 336 s.
- S i r o v á t k a, Oldřich. Úloha interpretace ve folkloru. *Slovenský národopis* 23, 1975, s. 41–53.
- S i r o v á t k a, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografiu a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. 183 s.

- S o b o t k a, Primus. *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských: příspěvek k slovanské symbolice*. V Praze: Nákladem Matice české, 1879. 344 s. Novočeská bibliothéka; č. 22. Spisů musejních; č. 147.
- S p e s z, Alexander. *Psychológia slovenských ľudových povier*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1944. 98 s.

---

*PhDr. Martina B o c á n o v á, Ph.D. (n. 1973), odborná asistentka na Katedre etnológie a mimo-
európskych štúdií Filozofickej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Venuje sa výskumu
v oblasti duchovnej kultúry, symboliky, folkloristiky, etnolingvistiky, európskeho folklóru a urbánnej etno-
lógie. Od roku 2014 je predsedníčkou Národopisnej spoločnosti Slovenska.*

Current Shapes of Some Superstition Ideas in Slovakia

A b s t r a c t

The study deals with superstitious narratives and their current shapes in Slovakia and in Moravian-Slovak border areas. It points out the topicality as well as vitality of the genre of folk art despite the ongoing secularization of the society and supposed withdrawal caused by a higher level of education of people. The study reveals essential motifs of the narratives and characters from the other world based not only on people's ideas about the world, but, in this case on people's ideas of a possible encounter with the other world. The study focuses not only on the contents of the narratives but also on the ways of narration connected with the above-mentioned motifs through which the narrator achieves an emotional captivation, and which are supposed to induce the credibility of the story.

Heutige Gestalt einiger abergläubischer Vorstellungen in der Slowakei

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Studie befasst sich mit abergläubischen Erzählungen und deren Formen in unserer Zeit in der Slowakei und im slowakisch-mährischen Grenzland. Sie verweist auf die Aktualität und Vitalität dieses Folkloregenres trotz der fortschreitenden Säkularisierung der Gesellschaft und dessen anzunehmenden Rückgangs aufgrund des höheren Bildungsgrades der Menschen. Der Text bringt die Schwerpunkt motive der Narrative und Gestalten aus einer anderen Welt näher, die nicht nur von den volkstümlichen Vorstellungen über die Welt ausgehen, sondern in diesem Fall von den volkstümlichen Vorstellungen über mögliche Kontakte mit einem Jenseits. In der Arbeit konzentrieren wir uns nicht nur auf den Inhalt der Erzählungen, sondern auch auf die an die genannten Motive gebundenen Erzählweisen, mit denen der Erzähler eine emotionelle Stellungnahme erzielt und die die Geschichte glaubwürdig erscheinen lassen sollen.

K životnímu jubileu PhDr. Věry Kovářů

Jako při každém připomenutí životního jubilea PhDr. Věry Kovářů nelze úvodem nezdůraznit ani při příležitosti připomenutí jejích současných „půlkulatin“ (nar. 7. 5. 1932), že ji i tato úctyhodná životní etapa zastihuje v perfektní fyzické i psychické kondici, již jí věkově blízcí i vzdálenější kolegové mohou „jen tiše závidět“. Energická ráznost, s níž nastupovala k řešení pracovních úkolů na začátku své odborné kariéry, ji v podstatě nikdy neopustila a je charakteristická i pro současné období.

Výraznou stopu zanechává působení jubilantky na prvním pracovním místě v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně – tehdy ještě v Gottwaldově. Odbornou veřejnost zaujala stálá etnografická expozice s názvem *Ze života lidu moravského na bývalém panství zlínském*, kterou spolu se Zdeňkem Mišurcem vytvořila u příležitosti 120. výročí narození Františka Bartoše. Úspěšná byla mimo jiné i její výstava *Lidové umění na Horňácku*. Jako editorka se v uvedeném muzeu zasloužila o vydání dvou svazků sborníku *Lidová kultura východní Moravy* a velmi cenných studií Zdeny Jelínkové *Točivé tance*, Vladimíra Boučka *Minulost a přítomnost lidové výroby v Gottwaldovském kraji*, Jaroslava Fialy *Valašský dům lidový v Gottwaldovském kraji* a Františky Svobodové-Goldmannové *Říkadla a hry slováckých dětí*. Podrobněji je její odborná činnost připomenuta ve stati k jejím sedmdesátinám, jejíž součástí je i výběrová bibliografie jejích prací.¹

V dalších letech se jubilantka v široké škále svých odborných i popularizačních a společensko-organizačních zájmů (lidový tanec, obřady a zvykoslovné aktivity, spolupráce s folklorními soubory a festivaly) výrazně soustřeďuje na problematiku lidového stavitelství a lidového oděvu. Svědčí o tom studie *Lidový dům na Valašsku* (Praha 1973), *Lidový dům v jihomoravském kraji* (Brno 1976),

Lidový kraj na Valašsku (Ostrava 1982), stati ve svazcích *Moravské vlastivědy* věnované Zlínsku, Moravskobudějovicku a Veselsku. Jejím dílem je i doprovodná studie k videokazetě o lidovém stavitelství vydané Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici.

Dlouhodobě se jubilantka angažuje v sekci lidového stavitelství České národopisné společnosti pravidelnou účastí na jejích konferencích – vždy s tematicky aktuálním příspěvkem. Své zkušenosti a vědomosti z oboru ochrany památek lidového stavitelství uplatňuje v aktivní výzkumové, publikační i poradenské činnosti při své intenzivní spolupráci se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti. Výsledkem této spolupráce je mimo jiné spoluautorství v všech dosud vydaných svazků edice *Lidové stavby známé neznámé*. Jako konzultantka odborných postupů a později jako členka odborné komise spolupracovala a dále spolupracuje při výstavbě Muzea v přírodě Rochus.

Dlouhodobě se věnuje výzkumu, studiu a památkové ochraně objektů lidových roubených staveb na Valašskokloboucku. Její renomé pro oblast studia tradičního stavitelství zvýrazňuje autorská účast na edici díla Antonína Kuriala, konkrétně na vydání svazků *Katalog lidové architektury okresu Třebíč* a *Katalog lidové architektury okresu Kroměříž*.

Svébytnou a velmi výraznou činností je jubilantčina spolupráce s folklorními soubory a folklorními festivaly. Zde přinášejí ovoce její výzkumy týkající se zvykosloví, lidového oděvu a terénní výzkum a sběr lidových tanců. Jsou využity v mnoha jejích folklorních festivalových pořadech určených nejen pro MFF Strážnice. Ovšem vztah k tomuto festivalu má v souboru jejích životních hodnot místo víc než významné.² Z regionů ji pro výběr programových námětů přitahuje Valašsko a v poslední době intenzivně Brněnsko. S odpovědností a iniciativou sobě vlastní splnila v letech 2014–2015 roli odborného

poradce při přípravě i realizaci filmu režisérky Marty Santovjákové-Gerlíkové *Děda*, jehož cílem je přiblížit současným mladým lidem žijícím na Valašsku bohatství lidových tradic kraje, v němž se narodili a žijí. Věra Kovářů patří k etnografům aktivně podporujícím činnost amatérských folklorních souborů. (V roce 2014 např. navrhla kroje měšťanů a soukeníků ve Vizovicích pro folklorní soubor Vizovjáneček.)

Rozsáhlou činnost v tomto směru hodnotí její osobní heslo ve Slovníku folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku *Od folkloru k folklorismu* (Strážnice 1997).

S přáním dobrého zdraví do dalších let se těšíme, že neutuchající aktivita jubilatky přinese další výsledky prospěšné rozvoji českého národopisu.

Poznámky:

- 1 Pavlíščík, Karel. PhDr. Věra Kovářů jubilující. *Acta Musealia* 2002/1, s. 158–159.
- 2 Zdravice Věry Kovářů. *Slavnostní setkání k 70. výročí Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2015, s. 17–18.

Karel Pavlíščík

Výběrová bibliografie 2012–2017

Knihy, brožury, výstavy

1. *Katalog lidové architektury. Část desátá, Okres Třebíč*. První vydání. Brno: Barrister & Principal, 2015. 112 s. ISBN 978-80-7485-062-2. (Spolu s Antonínem Kurialem a Janem Kučou).
2. *Katalog lidové architektury. Část jedenáctá, Okres Kroměříž*. První vydání. Brno: Barrister & Principal, 2016. 88 s. ISBN 978-80-7485-106-3. (Spolu s Antonínem Kurialem a Janem Kučou).
3. *Lidové stavby známé neznámé: Zlínský kraj – Uherskohradištsko II*. Druhé rozšířené vydání. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a Zlínský kraj, 2017. 299 s. ISBN 978-80-87671-32-0. (Společně s autorským kolektivem).

Studie a články

1. Jasenná má co oslavovat. *Valašsko: vlastivědná revue*, 2012, č. 29, s. 51–53.
2. Provodov – dědina na Zálesí. In: Prachař, Marek et al. *Provodov: kapitoly z dějin obce*. Vyd. 1. Provodov: Obec Provodov, 2012, s. 90–103.
3. Provodov a jeho hudební kultura. In: Prachař, Marek et al. *Provodov: kapitoly z dějin obce*. Vyd. 1. Provodov: Obec Provodov, 2012, s. 137–141. (S Evou Janíkovou.)
4. Tradice, její krása, cena a význam pro současnost. In: *Památky tradičního lidového stavitelství v životě dnešní obce: památky známé i neznámé: soubor referátů a souvisejících textů přednesených na setkání při příležitosti 15 let po zápisu Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži a obce Holašovice na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO: 15. října 2013, Muzeum Kroměřížska*. Kroměříž: Klub Unesco Kroměříž ve spolupráci s NPÚ ÚOP v Kroměříži, 2013, s. 22–23. ISBN 978-80-87231-15-9.
5. Vlčnov – krajina, sídlo, člověk. In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vyd. 1. Vlčnov: obec Vlčnov, 2013, s. 827–872. (S Olgou Floriánovou).
6. Zvířecí motivy ve stavební kultuře. In: Číhal, Petr, ed. *Zoomorfni tematika v lidové tradici*. Vyd. 1. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2013, s. 260–262.
7. Lidový oděv v průběhu dvou posledních století. In: Adam, Josef et al. *Velké Karlovice*

1714 – 2014. 2. upravené vydání. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, ©2015, s. 71–88.

8. Příběh Libušína. *Valaško: vlastivědná revue*, 2014, č. 32(1), s. 48.
9. Romana Habartová má 50? *Malovaný kraj* 50, 2014, č. 5, s. 16–17, il.
10. Léčení a léčitel. Rostliny a byliny v domě. Číhal, Petr, ed. *Léčení a léčitelství v lidové tradici*. Vydání první. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2015, s. 163–166.
11. Odkaz Národopisné výstavy československé a Valaško. In: *Prameny a studie*. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha, 2015, č. 56, s. 59–67.
12. Suširny ovoce na východní Moravě a jejich osudy. *Veronika* 29, 2015, č. 1, s. 22–23.
13. Zpěv a tanec včera a dnes. In: Adam, Josef et al. *Velké Karlovice 1714 – 2014*. 2. upravené vydání. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, ©2015, s. 89–94.
14. Lidové stavby známé neznámé. *Acta musealia: Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně* 11–12, 2015, č. 1–2/2011 – 1–2/2012, s. 30–38.
15. Ludvík Kunz – vědec, etnograf, muzikant...: (26. 8. 1914 – 20. 5. 2005). In: *Museum vivum: sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm* 10, 2014–2015, s. 177–178, portrét.
16. Josefu Jančářovi, dlouholetému dobrému příteli k narozeninám. *Slovácko* 58, 2016, s. 85–87.
17. Valaško a jeho tradice ve filmu Děda. *Valaško: vlastivědná revue*, 2016, č. 37(2), s. 49–51.
18. Jablko, milostný vztah a erotika. In: Číhal, Petr, ed. *Erotika v lidové kultuře*. Vydání první. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2017, s. 297–299.

Biografie

1. Divilková, Světlana. Věra Kovářů: Když padnu, tak zase znovu vstanu. *Zvuk*, 2016, Jaro/léto, s. 11–17.
2. Prudká, Alena. K životnímu jubileu Věry Kovářů. *Valaško: vlastivědná revue*, 2012, č. 29, s. 50–51.
3. Spathová, Jana a Habartová, Romana. Ad honorem (k jubileu Věry Kovářů). *Slovácko* 54, 2012, s. 109–118.
4. Vichová, Božena. Jubileum Věry Kovářů. *Vlastivědný věstník moravský* 64, 2012, č. 4, s. 359.

Výběrová bibliografie z let 1957–2011 byla publikována v časopise *Slovácko* 54, 2012, s. 113–118.

Výběrovou bibliografií sestavila Iveta Mátlová

Vzpomínka na JUDr. Ladislava Rutteho

V roce 2017 jsme si připomněli 50 let od úmrtí významné osobnosti JUDr. Ladislava Rutteho (5. 5. 1893, Praha – 3. 2. 1967, Gottwaldov) a v roce 2018 to bude už 125 let, kdy se narodil. Ladislava Rutteho můžeme zodpovědně zařadit ke generaci československých etnografů, kteří se v meziválečném období zasadili o vytváření příznivé atmosféry pro budování struktury vedoucí k rozvoji a popularizaci společenskovedních disciplín etnografie a folkloristiky jako národní vědy. Díky jeho neúnavným aktivitám jej dodnes můžeme zařadit mezi přední organizátory národopisného dění a práce na Slovácku a Valašsku, který se realizoval v období od dvacátých do šedesátých let 20. století.

Ladislav Rutte s manželkou Antonií na Starém šenku v restauraci na Myslivně ve Zlíně ve čtyřicátých letech 20. století (za války). Foto archiv autorky.

Ladislav Rutte se narodil 5. května 1893 v Praze. Jeho dědeček František Rutte byl měšťan a dlouholetý starosta města Jičí-

Ladislav Rutte se synem Milánkem (asi dvouletým) ve zlínském bytě, během roku 1944. Foto archiv rodiny.

Na Starém šenku 30. 11. 1940 (otevření), Ladislav Rutte (vlevo vzadu). Foto archiv rodiny.

na, jeho manželkou byla Bibiána, rozená Šámalová. Spolu zplodili pět dětí, dvě dcery a tři syny. Strýc Ladislava Rutteho Přemysl Šámal byl kancléřem presidenta Tomáše G. Masaryka i Edvarda Beneše. Za protektorátu byl Němci zatčen a uvězněn v Berlíně, kde byl umučen.

Syn Vladimír Rutte, otec Ladislava, byl účetním radou pražského magistrátu. Oženil se s Mariane Kycerovou, dcerou Evžena Kycery, ředitele (správce) panství knížete Lobkovic v Roudnici. Měli spolu jediné dítě, Ladislava Rutteho. Bydleli nejprve v Praze, a to dokonce ve stejném domě u Písecké brány jako rodina T. G. Masaryka, později v Golčově Jeníkově a nakonec se usadili v Mařaticích.

Ladislav absolvoval v roce 1919 Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. O rok později nastoupil jako advokátní koncipient v Uherském Hradišti a už roku 1921 si nechal postavit podle vlastního návrhu dům ve stylu pseudolidové chalupy v Mařaticích čp. 273.

Lásku k lidovému umění získával už od dětství, kdy se svým otcem Vladimírem

jezdíval často do jižních Čech. Prázdniny trávil jako malý kluk tzv. u přízně na Kvildě.

Asi telepatii jsem nedávno zalistovala při hledání jakési myšlenky básníka Jindřicha Uhra knihou *Kam usedl pták*, na kterou jsem si po dlouhé době vzpomněla při sepisování ze šuplíku vyndaného svého zapomenutého terénního výzkumu. Jako bych si potřebovala znovu oživit osobitě pojetí Uhrova poetického slova, kterým čtenáře ve své knize živě provedl střípky světa zanikající tradice i jejího nového uchopení moderní dobou. Mám ji ve své knihovně třikrát. Asi už na začátku osmdesátých letech 20. století jsem tušila, že budu mít tři dcery, kterým se možná bude jednou knížka hodit.

Na straně 38, v kapitole Věčná píseň, mne upoutal text Odrodilý Pražák. Jaká náhoda. Jindřich Uher se s Ladislavem Ruttem setkal pouze třikrát, poprvé v roce 1966 v jeho mařatické chalupě. A považuji za vhodné část jeho vzpomínek na Rutteho při této příležitosti uvést i zde. Ladislav Rutte přišel na Slovácko poprvé v roce 1909 ve svých 16 letech. Místem trvalejšího setkání se Slovác-

kem mu v čase jeho gymnaziálních studií skýtal prázdninový pobyt na jižní Moravě v Lanžhotě, kde obvykle celé prázdniny prožíval v pracovní atmosféře na statku sedláka Pyskatého, s jehož synem byl Ladislav kamarád. Atmosféra venkova mu učarovala, oblékal si zde místní lidový oděv, naučil se zde a mluvil místním nářečím. Nejrady jezdil na koni a v rodině Rutteů se traduje, že mu tady říkali náš pohůnek nebo pacholek Pyskatých. Uher píše, že mu to vůbec nevadilo, spíše naopak. Jako jeden z nich měl dveře otevřené do každého obydlí, s každým zapředl řeč.

Možnost nahlédnutí do selských stavení i prostých chalup mu nabízela mimořádnou podívanou, kdy mohl jako velkoměstské dítě jíst s domácími z jedné mísy z 19. století, prožíval harmonii života, řád a duchovní sílu prostředí, kterou domácí respektovali a svou přítomností a jednáním spoluvytvářeli. Tyto prožitky umocňovalo skromné vybavení interiérů, se kterými se v Praze nikdy nesešel. Starobylá keramika, skromný vyřezávaný nábytek, výklenky světnic, vzácné vyřezávané sošky svatých, příběhy z jejich života... Lze říci, že právě tady začala jeho velká láska a vášně ke sběratelství a národopisu. Jindřich Uher doslova píše: *„K domněle domácímu člověku totiž měli lidé větší důvěru. Bylo jí třeba. Těžko by získal třeba tento památný talíř po stařence. Někdy ovšem stačilo koupit levný, smaltovaný hrnec a výměnou za něj byl třeba vzácný cechovní džbán, ve kterém tetka skladovala trnky.“* Jindy objevil s velkou lítostí torza vzácných obrázků na skle ve výplních rozbítených okének ve chlévech. I vzácná malba s výjevem nějakého svatého už vzala téměř za své, neboť jí hospodář dopomohl seškrábáním nožem, aby sklo sloužilo původnímu účelu. K zoufalství ho přiváděl pohled na hromadu naštipaného dříví na dvorcích. Mezi prkýnky se dalo dobře identifikovat zlikvidované starobylé truhly. Mnohdy viděl hospodyně, jak ve své píli nenávratně ničí vzácnou malovanou postel a po městském vzoru ji přetírá fádni hnědou lakovanou barvou. Tyto okamžiky

Ladislav Rutte, promoce, 1919. Foto archiv rodiny.

Ladislav Rutte, kolem roku 1916. Foto archiv rodiny.

Ladislav Rutte padesátiletý. Foto archiv rodiny.

Antonie Mítáčková, provdaná Rutteová, se svým nejstarším bratrem Janem Mítáčkem v Hluku, kolem roku 1920. Foto archiv rodiny.

Pohled na chalupu v Mařaticích ze zahrady. V žúdru stojí rodiče Ladislava Rutteho a Ladislav se svou první ženou Viktorií, dvacátá léta 20. století. Foto archiv rodiny.

Ladislava Rutteho motivovaly k záchraně všeho, co ještě venkov nabízel. Sbíral a za pár korun nakupoval všechno, co i na venkově lidé považovali za nemoderní.

Rutteho zájem o venkovský život a jejich kulturu a tradice probudilo mj. také zájždění na Slovensko, které podnikal jeho otec na doporučení svého přítele dr. Pavla Blaha, významné osobnosti a organizátora česko-slovenské vzájemnosti. Ladislav Rutte emotivně po letech sděloval Uhrovi zážitky, kterého ho zasáhly na celý život: „*Ve školách se slovenštině téměř nevyučovalo, nápisy na obchodech byly vesměs maďarské, děcka vůbec nevěděla, že jen pár kilometrů od nich, na Moravě, žijí lidé, kteří hovoří podobným jazykem...*“ Domů se vraceli přes Lanžhot a Uherské Hradiště. A tato místa si ho definitivně získala. Zde se probudila jeho sběratelská vášeň, vztah k národopisu s bytostnou potřebou záchrany mizející lidové kultury.

V pražském bytě si záhy instaloval koutek z českých malovaných skříní, truhly i s aranží chodského kroje. Ten si potom ve stejné sestavě přestěhoval do Mařatic. Z této doby se zachovaly také olejomalby žen i mužů v jihočeských krojích. Ale Morava znamenala pro Rutteho vše. V roce 1920 se usadil natrvalo v Uherském Hradišti-Mařaticích, kde byla v roce 1921 dokončena stavba jeho mařatické slovácké chalupy.

Ladislav Rutte byl dvakrát ženat, poprvé se oženil s Viktorií Novákovou, která pocházela se Starého Města u Uherského Hradiště. Společně měli syna Jurije, který vystudoval strojní inženýrství v Praze, kde také se svou rodinou bydlel až do své smrti. Za manželku si vzal vídeňskou Češku Markétu, která v Praze studovala vysokou školu. Jejich jediná dcera Jiřina vystudovala v Praze Vysokou školu strojní, vdala se za inženýra architekta Milana Vokáče, mají spolu tři již dospělé děti.

V roce 1930 se Ladislav Rutte s první ženou rozvedl. Rodiče to těžce nesli, protože jej ale bezmezně milovali, vše mu tolerovali a ve všech jeho aktivitách ho podporovali. Proto se také po jeho rozvodu odstěhovali do Mařatic, kde mu pomáhali vychovávat syna Juriho.

Maminka Antonie Rutteové Jana Mitáčková s nejmladším bratrem Antonie, Františkem Mitáčkem. Foto archiv rodiny.

V roce 1936 se Ladislav oženil s Antonií Mitáčkovou, která pocházela z Hluku. Poročila mu syna Milana, narozeného 27. 4. 1942 (zemřel 10. 5. 2002). Milan vystudoval Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti. Oženil se s Alenou Mutinovou a měli spolu jedinou dceru Janu (narozenou 1. 2. 1968).

K lásce k národopisu a hudbě vedl také svého syna Milana, který přišel na svět, když Ladislavovi bylo téměř padesát let. Naučil ho také milovat domovinu, Prahu i Slovensko. Milana dlouho trápilo, že si otce příliš neužil, ale snažil se od něj načerpat jeho nekonečnou energii a podle něj uchopit vnímání světa.

V roce 1936 se Ladislav Rutte přestěhoval do Zlína. Až do konce života v roce 1967 žil střídavě ve Zlíně (Gottwaldově) a v Mařaticích, pohřben je v Hluku, kde se rovněž zásadně zasloužil o obnovu Hlucké tvrze.

Za druhé světové války se Ladislavovi podařilo zachránit Mařatice i před Němci. Když přišel velitel německé posádky se svými lid-

Jízda králů před chalupou v Mařaticích, ve výklenku stojí Floriánek, dvacátá léta 20. století. Foto archiv rodiny.

Rutteho chalupa v Mařaticích, rok 2010. Foto archiv autorky.

Interiér chalupy v Mařaticích, rok 2010. Foto archiv autorky.

mi do chalupy, Ladislav jim vysvětlil, že je tento objekt historickou muzejní památkou. Prý s omluvou odešli.

Ladislav Rutte byl mimořádně nadaný ve všech uměleckých směrech, v nichž se profesně nevzdělával, byl talentovaný samouk. Svě vlohly rozvíjel od mládí. Hrál na několik hudebních nástrojů (klavír, basa, dudy-gajdy), velmi hezky maloval, psal knihy, divadelní hry pro loutkové divadlo pro děti. V Mařaticích nainstaloval v pokoji v patře loutkové divadlo a po celou zimu hrával v neděli mařatickým dětem loutková představení. Hry si psal sám a také veškeré kulisy si sám maloval. Loutky nakupoval v Praze na trzích, ale pouze jednotlivosti, hlavičky, nožičky a ručičky. Tak je originálně kompletoval a jeho maminka Miriam na všechny zhotovovala oblečení. Alena Rutteová, žena Milana (syna Ladislava), často vzpomíná, jak při svém sezónním pobytu v mařatické chalupě po mnoho letech tyto děti, dnes staříčké babky, s láskou a dojetím na tyto okamžiky vzpomínaly. Soubor loutek čítal přes sto postavíček, ale Jurij Rutte je prodal do Německa. Největším zážitkem snad pro ně byla horká čokoláda, kterou jim paní Miriam pokaždé uvařila.

Ladislav Rutte se nejvíce zajímal o národopisnou problematiku Slovácka a Valašska, přišel s myšlenkou zakládání slováckých krúžků. Publikoval řadu článků a studií s etnografickou či vlastivědnou tematikou; tiskem byly vydány samostatné studie *Hornácko ve zpěvu, hudbě a tanci* (1942)

a *Gajdy a gajdošské tradice na Valašsku a Slovácku* (1964), *Staropražské lidové tradice předvánoční*, řada dalších prací zůstala v rukopisech. Soupis Rutteho národopisných prací čítá přes 150 titulů, včetně sedmi vydaných knižních publikací a šesti rukopisů připravených k tisku.

Velmi se zajímal o působení Františka Bartoše, významné osobnosti moravské vzdělanosti a kultury, pedagoga, jazykovědce a etnografa, vlastence, organizátora vědeckého a národního života na Moravě, který byl pro Rutteho v mnohém velkým inspirátorem, a proto po něm pojmenoval projekt pro vznik skanzenu, který se snažil od čtyřicátých let 20. století prosadit pod názvem *Bartošovo národopisné muzeum v přírodě (ve Zlíně)*. Dodnes vyniká Rutteova prozíravost a odborná erudice, s níž tento projekt Bartošova valašsko-slovácko-hanáckého skanzenu, pro který dokonce dokázal získat vyhovující pozemek v přírodním prostředí nedaleko Zlína, hodlal uskutečnit. Přes autorovo obrovské úsilí nakonec nebyl uskutečněn.

Ladislav Rutte jako jeden ze zakladatelů krúžkařského hnutí, obdivovatel a sběratel lidového umění a publicista usiloval o začlenění prvků lidové kultury do soudobého životního stylu. Výsledkem jeho rozsáhlé sběratelské činnosti je sbírka lidového umění, kterou soustředil do mařatické chalupy, postavené v osobitém stylu s náznaky tradičních stavebních prvků. Právě tady, v jizbě nebo v gánku předzahrádky, se se-

Interiér chalupy v Mařaticích – sbírka fajánsí, 2010. Foto archiv autorky.

tkávala mařatická či hradištská chasa, aby se s Ladislavem naučila nové slovácké písničky a tance. Svě představy o posláni amatérských folklorních souborů uplatňoval nejen v praktické poradenské činnosti, ale i v publikovaných kritikách a při práci v porotách národopisných soutěží a přehlídek. Ve čtyřicátých letech 20. století sám založil a vedl tehdy známý *Krúžek Moravských Slováků* ve Zlíně, který se stal střediskem protinacistického odboje. Dnešním pojmenováním byl manažerem hluckých folkloristů. Jeho zásluhou vystupovali Hlučané na velkých folklorních přehlídkách po celé zemi a díky němu se také s jízdou králů předvedli v Praze před prezidentem T. G. Masarykem.

Podílel se na přípravě několika ročníků Strážnických slavností, kterým předcházelo uspořádání mohutné národopisné slavnosti počátkem července 1945 v tehdejší Zlíně nazvané *Slovácko opět žije*, kde se angažoval. Pro první celorepublikové národopisné slavnosti s názvem *Československo v tanci a zpě-*

Skříňový obraz Krista na kříži ze sbírky Ladislava Rutteho, 2010. Foto archiv autorky.

vu sepsal pro almanach úvodní stať o potřebě zřizování slováckých krúžků v obcích na Slovácku, o obdobných organizacích v jiných regionech v Čechách i na Slovensku. Upozornil také na jednání městských kulturních komisí v Praze s návrhem pořádání celostátních národopisných slavností střídavě v Praze, v Brně a v Bratislavě za koordinace pražského ústředí.

Rutteho činnost badatelská, sběratelská, publikační a organizační je rozsáhlá a zasahovala téměř do všech odvětví studia lidové kultury. Při práci v terénu se Ladislav Rutte věnoval převážně výzkumu lidového oděvu, lidové výroby, zvykosloví a lidové hudby. Jeho rozsáhlé dílo představuje trvalý a v mnohém dodnes inspirující vklad české etnografie a folkloristiky.

To ostatně prozrazoval interiér jeho mařatické chalupy ještě v roce 1966, kdy u něj pobýval Jindřich Uher: „*V domku se nachází lanžhotská jizba i český interiér z Turnovska, kolovrátek, vystavený na Národopisní výstavě*

Sbírka Rutteových loutek, 2010. Foto archiv autorky.

československé v Praze v roce 1895, kolekce starých hraček, keramika, součástky krojů, nástroje...“

Část pozůstalosti JUDr. Ladislava Rutteho se nachází v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně (rozsah: 0,30 bm nezpracováno), které muzeu věnovala Alena Rutteová na konci osmdesátých let 20. století. Soubor obsahuje rukopisy vztahující se k osobnosti Františka Bartoše, paměti posledního cechmistra tkalcovského cechu F. Kovaříka, který byl lidovým řezbářem, projekt Bartošova národopisného muzea v přírodě, výstřižky, rukopisy a strojopisy k národopisu Zlína, podklady k filmu *Maryša* v režii herce a režiséra Josefa Rovenského, v titulních rolích s Jaroslavem Vojtou a Jiřinou Štěpničkovou a další.

Rozsáhlejší pozůstalost je ve vlastnictví Aleny Rutteové, snachy Ladislava Rutteho, která byla do nedávné doby dědičkou celé pozůstalosti včetně nemovitosti v Mařaticích.

V době realizace snah o vybudování muzea v přírodě Rochus v Uherském Hradišti-Mařaticích v roce 2010 se nabízela mimo-

řádná příležitost pro komplexní zachování objektu *Mařatická chalupa Ladislava Rutteho*, což v uvedeném kontextu nabývalo na významu.

Ladislav Rutte, jak již zaznělo výše, usiloval a velkoryse koncipoval projekt k vybudování skanzenu v přírodě, který považoval za své životní dílo a nedokázal se ztotožnit s tím, že se mu tento dokonale připravený projekt nepodařilo zrealizovat.

Uvedený objekt v Mařaticích představoval možnost jeho významného zapojení do projektu, který by mohl v budoucnu přiblížit návštěvníkům jedinečnou trasu **Rochus – muzeum v přírodě – Selský dvůr – Mařatická chalupa – Slovácký búda – Slovácké muzeum**, s prezentací tradiční lidové kultury v různých podobách a různých úhlech pohledu na projevy tradiční lidové kultury.

Iniciátorem této aktivity byl s podporou majitelky Aleny Rutteové, snachy JUDr. Ladislava Rutteho, Mgr. Jiří Severin, emeritní krajský náměstek pro oblast kultury a památkové péče (2002–2008), který ve spolupráci

Interiér chalupy v Mařaticích, 2010. Foto archiv autorky.

s ředitelem Slováckého muzea v Uherském Hradišti PhDr. Ivo Frolcem, zástupcem ministerstvem pověřené krajské instituce Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje, a s možnými budoucími donátory Ivo a Miroslavem Valentovými navrhli ideální řešení využití památkového objektu *Mařatická chalupa* pro město Uherské Hradiště. Výkonnou sílu projektu představovalo etnografické oddělení muzea za vedení PhDr. Romany Habartové a tým pracovníků ve složení Mgr. Marta Kondrová, Mgr. Iveta Mátlová, Mgr. Pavel Portl.

Dům Ladislava Rutteho tehdy mohl tvořit významnou součást této trasy, reprezentoval nejen svérázný doklad lidového stavitelství s osobitými architektonickými prvky, ale především stavbu, která byla během 20. století uchráněna jakýchkoliv zásahů do exteriéru i interiéru, také díky péči pokračovatelů rodiny Rutteových.

V interiéru chalupy byly doposud umístěny doklady lidového umění, které často nejsou zastoupeny ani v hodnotných sbírkách vyspělých muzeí. Celoživotní aktivity Ladislava Rutteho nashromáždily více než tisíc artefaktů, které představovaly hodnotný fond. Jeho hlavním kritériem byla především estetická a umělecká hodnota předmětu a jeho význam pro rozvoj a kultivování osobnosti: lidového umění – hudební nástroje, obrázky na skle, keramika – hrnčičina, majolika, lidový a zlidovělý nábytek, textilie, hračky, rozsáhlý fotografický materiál v podobě negativů i pozitivů, knihy, časopisy a hodnotný písemný materiál.

Jednalo se o téměř neporušený doklad budovatelského a sběratelského úsilí jedné z čelných osobností Uherskohradištska, která mohla zanechat městu Uherské Hradiště výjimečný odkaz, objekt situovaný v Mařaticích – tzv. mařatickou chalupu s kompletním vybavením, prostoupený duchem původního majitele. Snahou bylo uskutečnit odkoupení sbírek a celého objektu v jeho uchované nezměněné podobě jako dokladu své doby, který v centru Slovácka v Uherském Hradišti byl jedinečný a nenahraditelný. Veškeré kroky k tomu směřovaly. Kurátoři sbírek během velmi krátké doby provedli komplexní inventarizaci celkového fondu objektu s označením předmětů systémem prvního stupně evidence, včetně sepsání evidenčních listů, s přípravou nabídkových listů k předložení poradnímu sboru pro sbírkotvornou činnost muzea. Etnografický fond zahrnoval na 300 položek, z nichž největší soubory tvořila keramika (porcelán, hrnčičina, majolika ze známých dílen Dechtice, Stará Role, Olomučany, Stanclova dílna), kompletní vybavení jizby malovaným nábytkem (lavice, lišty, stůl, židle, pohrádka, komoda, skříň, truhly apod.), doklady lidového umění – obrázky na skle, skříňové obrazy, kusy tradičního oděvu a další jednotlivosti reprezentující zvykosloví. Předměty výtvarného a užitého umění a měšťanský nábytek nebyly do nabídky zahrnuty. Rozsah nezpracované písemné pozůstalosti Ladislava Rutteho uložené v Mařaticích čp. 273 činil cca 3,00 bm. Rutte ji za života pečlivě utřídil a označil, ale po několikerém stěhování se

Interiér chalupy v Mařaticích, 2012. Foto archiv autorky.

jeho třídění nezachovalo. Písemnosti byly proto znovu roztrženy do několika skupin. Následně byly pořízeny soupisy s původním označením složek v novém pořadí.

Nejmenší část zahrnovala *osobní dokumenty* Dr. Rutteho a členů jeho rodiny. Samostatnou skupinu tvořily písemnosti vztahující se k *dějinám domu* a jeho pozdějším úpravám (přístavby, adaptace, památková ochrana sbírek a domu) a k *majetkovým otázkám* Dr. Rutteho (převody majetku, pozemkové vlastnictví aj.).

Skupina označená jako *Dílo* obsahovala rukopisy jeho dramatické tvorby, články a studie především etnografického a vlastivědného rázu; byly sem zařazeny také výpisky, náčrty, písemnosti vzpomínkového charakteru. Zvláště byly vyčleněny písemnosti, které se týkaly osobnosti *Františka Bartoše* (publikace, novinové články) a projektu *národopisného muzea v přírodě* (projekty, nákresy, zápisy z výborových schůzí Bartošovy musejní společnosti).

Korespondence obsahovala stovky dopisů, pohlednic a korespondenčních lístků. Nejrozsáhlejší byla osobní korespondence Dr. Rutteho s jeho matkou. Ostatní korespondence se dotýkala osobních i pracovních témat (např. obsáhlá korespondence s Vladislavem Boháčem, korespondence se Samko Dudíkem, s Dr. Přemyslem Šámalem a dalšími osobnostmi).

Skupina *Jiné* zahrnovala různorodé písemnosti (výstřižky z novin) a skleněné negativy. Jejich počet přesahoval 400 kusů. Částečně byly uloženy v originálních krabičkách

s popisem (osobní, etnografické, z cest), volně ložené skleněné negativy byly rozčleněny do čtyř skupin: dům, rodina a přátelé, etnografické (kroje, slavnosti) a jiné (krajina, architektura).

Součástí písemné pozůstalosti byl rozsáhlý fotoarchiv, z větší části neutříděný. Fotografie se nacházely v albech, obálkách, složkách nebo krabicích. Převažovaly fotografie osobního charakteru (oslavy, dovolené, momentky) a etnografické (Hradištan, gajdoši, lidová architektura). Nejstarší fotografie pocházely z poslední třetiny 19. století. Uloženy zde byly i dvě návštěvní knihy domu Rutteových se zápisy z let 1948–1973 a 1973–1993. Pozůstalost Dr. Rutteho byla uložena ve dvou dřevěných skříních: písemnosti v tzv. selské jizbě, fotografie v tzv. měšťanském pokoji, kde se nacházely i fotoštoky a diapozitivy.

Pozůstalost Dr. Rutteho zahrnovala v roce 2010 také rozsáhlou knihovnu zahrnující knihy, časopisy (cca 800 kusů) a novinové články. Knihovna tehdy čítala několik desítek starých tisků s knihami vydanými kolem roku 1870. Tyto byly uloženy v dřevěných skříních v tzv. měšťanském pokoji. Součástí knihovny tvořila dále beletrie, odborná literatura z oblasti přírodních věd, umění a společenských věd; nacházelo se tu množství divadelních her, hudebních partitur i ucelené ročníky časopisu *Český svět*. Nahodilá čísla některých časopisů a novinové články mapovala zájem Dr. Rutteho o společenské dění. Převážná část knih byla vyvázána v pevné vazbě, některé z nich vázal

sám Rutte. Nakonec však k realizaci zásadního kroku nedošlo.

K nové situaci došlo v roce 2017, kdy byla již nemovitost převedena na nové majitele. Z iniciace Mgr. Jiřího Severina a PhDr. Romany Habartové se uskutečnila v objektu Ladislava Rutteho mimořádná schůzka za přítomnosti hejtmana Zlínského kraje Jiřího Čunka, radního pro kulturu Mgr. Miroslava Kašného, ředitele Slováckého muzea PhDr. Ivo Frolce a Aleny Rutteové, kde byl vysloven souhlas k odkoupení většiny fondu, který, ač již nebyl uchován v plném rozsahu, zůstává vzácným dokladem a upozorněním na nesporný význam Ladislava Rutteho pro rozvoj moravské etnografie a folkloristiky své doby i pro rozvoj rozsáhlých kulturně společenských aktivit, jimiž Rutte upozorňoval a apeloval na nutnost uchovávání hodnot tradiční lidové kultury v podmínkách tehdejšího společenského vývoje.

Zakoupení Rutteova souboru v počtu 255 kusů bylo koncem roku 2017 odsouhlaseno Radou Zlínského kraje a sbírka se stala součástí bohatého fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti, kde se v budoucnu můžeme těšit na zajímavou výstavu o životě a díle tohoto vskutku renesančního člověka, JUDr. Ladislava Rutteho.

Literatura:

- P a v l i š t í k, Karel. Ladislav Rutte (1894–1967). *Národopisné aktuality* 4, 1967, č. 1, s. 54–56.
- P a v l i š t í k, Karel. K nedožitým devadesátinám JUDr. Ladislava Rutteho. *Národopisné aktuality* 20, 1983, č. 3, s. 202.
- K u n z, Ludvík. Bibliografie: národopisné dílo Ladislava Rutteho. *Podřevnicko* 3, 1969, s. 61–69.
- V i n k l e r, Jaroslav. *Praha a Moravští Slováci*. Praha: Forpex, 1996, s. 38–39, 168–169, 170 – foto L. Rutteho ve svém domě.

Romana Habartová

Petr Číhal, ed. Erotika v lidové kultuře. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2017. 366 s.

Již třetí desetiletí navazuje Slovácké muzeum v Uherském Hradišti svými edičními počiny na činnost Subkomise pro lidové obyčejy Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech. Řada monotematicky koncipovaných knižních studií, na nichž se podílejí přední čeští i zahraniční etnologové, analyzuje jednotlivé oblasti tradiční lidové kultury, která je velmi komplikovaným a mnohvrstevnatým komplexem jevů duchovní a materiální povahy.

Autorský kolektiv publikace *Erotika v lidové kultuře* tvoří tři desítky autorů z českých a slovenských muzejních, pedagogických a vědeckých institucí pod redakcí Petra Číhala. Předmětem monografie se stala široká škála projevů lidské sexuality a erotiky, jak v podobě jevů a představ explicitně spjatých s vlastním pohlavním životem a sexuálními zážitky, tak těch, které odrážejí podstatně širší okruh smyslovosti a milostných vztahů.

Práce je zaměřena na rozbor erotických a sexuálních momentů v každodenním i svátečním životě lidových vrstev, ve způsobech chování a kultury stýkání, v rámci rodinné výchovy, partnerských a manželských vztahů apod. Kromě duchovních aspektů se pozornosti dostalo též hmotným artefaktům.

Po tematické stránce jde o novátorský a podnětný vydavatelský počin. Daná problematika se jako předmět hlubšího odborného zájmu začala konstituovat až od poloviny 20. století. Do této doby byla badateli idealizována, stylizována, obcházena nebo přímo tabuizována. Jako typický příklad mohou sloužit starší sběry folklorních podání. Necenzurované doklady zde zcela absentují nebo byly zaznamenány pouze ve výjimečných případech, např. v písňových sběrech Jana Jeníka z Bratřic (1756–1845), které autor prováděl ve vojenském prostředí. Soudobé etnologické bádání se tak musí vyrovnávat s nedostatkem relevantních informací, se značnou dávkou selektivnosti dat za strany respondentů, ale i národopisných pracovníků, jež je patrná zvláště ve starším údobí. Na obtížnost získávání údajů, které se týkají sexuality a intimního života, ostatně narážejí etnologové ještě při současných terénních výzkumech.

Interpretace projevů lidové „erotické kultury“ navíc vyžaduje znalosti širšího kontextu a obecnějších souvislostí. Častěji než v kterékoli z dalších oblastí lidové kultury se zde setkáváme se symbolickou a znakovou rovinou zastírající význam a obsah jevů.

Publikace je rozdělena do několika okruhů. Její struktura přitom reflektuje základní členění lidové kultury i různorodé aspekty dané problematiky. První oddíl obsahuje dvě kapitoly uvozující obecné aspekty a rozsah tématu (Alexandra Navrátilová, *Erotika v konceptu tradičního rodinného života*; Ludmila Tarcalová, *Pojetí sexuality v lidových vrstvách*). Následná část tohoto bloku se věnuje eroticky a sexuálně zabarveným složkám předmanželského, manželského a rodinného života a rodinného zvykosloví (např. kapitoly Pavla Popelky a Kataríny

Slobodové Novákové). Akcent je položen na svatební obřad, ke kterému se erotické momenty a zvyklosti koncentrovaly v nejvyšší míře.

Druhý oddíl věnovaný milostné magii a jejím prostředkům uvozuje kapitola Kataríny Nádaské *Erotická mágia v službách člověka*. Příspěvky Magdalény Rychlíkové, Kláry Lorencové, Jarmily Skružné a Marcelly Suchomelové pak pojednávají o významu zeleně a vody v milostném životě nositelů tradiční kultury. Třetí oddíl publikace se zabývá výročním obyčejovým cyklem, v němž sexuálně zabarvené konání doznalo nejvýraznějšího zastoupení v rámci oslav masopustu (mj. kapitoly Hany Vincenciové, Karla Pavlištika a Aleny Prudké).

Následná pasáž monografie je věnována hmotným projevům. Vzhledem k tomu, že se lidový výtvarný projev až na výjimky vyvaroval explicitnímu zobrazení nahoty, stojí v popředí rozbor milostných symbolů, znaků a textů na vybraných artefaktech jako kraslicích a podmalbách na skle (např. Gabriela Směřičková a Alena Kalinová). Oddíl doplňuje exkurz do oblasti „pikantních“ kalendářů jako formy lidového čtení převzaté z odlišného kulturního prostředí a fotografické dokumentace projevů lidové kultury s akcentem na erotické vyznění (Jana Poláková a Helena Beránková).

Závěrečný okruh publikace se zabývá folklorními projevy. Stěžejní pozornost věnují autoři jednotlivých kapitol písňovým textům. Vyjádření milostných citů a sexuality se tu pohybuje v široké škále od „daremných“ písní, které svůj sexuální význam nijak nezakrývají, až k poetickým a metaforickým výrazům (Vítězslav Vilímek, Anna Hřčková, Jana Raclavská, Josef Nejdli). Publikaci uzavírá zamyšlení nad milostnou a erotickou symbolikou Věry Kovářů *Jablko, milostný vztah a erotika*.

Mezi kapitolami převažují příspěvky, které se zabývají dílčími aspekty dané problematiky. Jako celek však monografie podává reprezentativní obraz o šíři a rozmanitosti projevů spojených s milostným a sexuálním

životem nositelů tradiční lidové kultury. Po-
ukazuje na význam, který měly v minulosti
a který je spolu s dalšími archetypálními
vzorci a modely lidského chování markantní
i v současnosti.

Luboš Kafka

**Petra Hrbáčová. Tradiční tkalcovství na
Hornácku.** Strážnice: Národní ústav lidové
kultury, 2016. 129 s.

K nejrozšířenějšímu řemeslu na Hornácku
patřilo tkalcovství. Literární prameny
o hornáckých lidových tkaninách se již v mi-
nulosti objevily, avšak dosud se nikdo o tuto
problematiku v takovém rozsahu nezajímal.
Publikace Petry Hrbáčové je výstupem stej-
nojmenného projektu Národního ústavu
lidové kultury ve Strážnici, se záměrem po-
psat historii tohoto řemesla v oblasti Hor-
nácka. Autorce se podařilo daleko víc.

Hned v úvodu seznamuje čtenáře s histo-
rií tkalcovství v Čechách, na Moravě a také
v celkem malé národopisné oblasti Hor-
nácka. K historii hornáckého tkalcovství
využívá urbáře strážnického panství, sirotčí
registra, inventáře a sčítací operáty spolu
s dalšími archivními prameny. Pro hornácké
tkalce bylo typické zhotovovat jednobarevná
plátna z konopí a lnu, barevné tkaniny se ob-
jevují až v druhé polovině 19. století.

Stěžejní kapitolou je ta, která pojednává
o hornáckém tkalcovství 20. století. Zmi-
ňuje nejen tkalcovské řemeslo, ale hlavně
konkrétní tkalce s uvedením jejich krátké-
ho životopisu. V polovině 20. století velkou
část produkce na sebe stáhla tkalcovská
dílna Ústředí lidové umělecké výroby (dále
jen ÚLUV) v Hrubé Vrbce. Jejím významu
věnuje autorka obsáhlou kapitolu, kde uvádí
nejen řemeslníky, ale i jejich věhlasnou pro-
dukcí až do zrušení této významné instituce
v roce 1995. Na tuto část navazuje současné
tkalcovství na Hornácku, jež představují dva
tvůrci, Hana Buchtelová a Miroslav Urban,
oba z Malé Vrbky. Historická část končí čas-
sovou osou, ve které názorně ukazuje, co se

kdy tkalo a jak, uvádí vzory, způsob tkaní; je
zhuštěnou, ale přehlednou historií hornácké-
ho tkalcovství.

Druhá polovina knihy se zabývá tkalcov-
skou technologií, což je nejen pro laika, ale
i poučeného etnografa zajímavým čtením.
Kapitola o setí, zpracování konopí a lnu,
zhotovování příže s popsáním různých po-
třebných ručních nástrojů k jejímu zpraco-
vání, stejně jako pojednání o přípravných
pracích, je popsána velmi zajímavě a fun-
dovaně. Obě kapitoly jsou doplněné nejen
fotografiemi, ale i autorčinými kresbami.
Muzejníkům jistě napomůžou odborné
popisy používaných nástrojů při evidenci
sbírkových předmětů, jež se používaly k pří-
pravným pracím, jako jsou motovidla, sno-
vadla, cívečník nebo složitý tkalcovský stav
se všemi svými částmi. Hlavně ti odborníci,
kteří se zabývají textiliemi, uvítají v knize
Petry Hrbáčové popisy vzorů hornáckých
tkanin a především jednotlivých jejich va-
zeb, jako je plátnová, rypsová, keprová, va-
zební technika lancování či tkaní na desku.

K velmi oblíbeným tkaninám patřily vý-
robky s barevnými vzory, které vyžadovaly
od řemeslníka velkou trpělivost, preciznost,
zručnost a také estetické cítění. Jejich obliba
se přenesla i do oděvních součástí, nejen
tradičních (rubáče, opléčka, nesešité sukně,
oděvní plachty, mužské zástěry), ale čas-
tečně i do tradičního interiéru jako ubrusy,

povlaky na polštáře, koutní plachty apod. Díky rozvoji tvorby ÚLUV se v polovině 20. století začaly také vyrábět dekorativní či reprezentativní textilie – pokrývky, ubrusy, prostírání, povlaky na polštáře či přehozy.

Na knize o tradičním tkalcovství na Hornácku je vidět, že jej psala školená etnografka, která si všímala nejen historie tkalcovství, ale zahrnula sem i drobné informace, které by možná neodborníkovi ušly, jako vození duchen či způsoby šití peřin (sešítí stínkem – spojovacím švem) a další. Autorka uvádí i všechny nejstarší používané vzory tkané na konopné osnově, konopným a bavlněným útkem, vytkávání či materiál, konopí – bavlna. Neopomněla ani na vzorník tkanin a seznam tkalců. Kniha je doplněna příloženým DVD, které obsahuje dokumentaci vyplétání listů, přípravu konopné příze na tkání, přípravu konopné osnovy a tkání. Natáčelo se v dílně pana Miroslava Urbana v Malé Vrbce, který zde předvádí všechny činnosti a tká z konopné příze. Na DVD je možnost zhlédnout: vyplétání listů (brda), zdrhávání konopné příze, navíjení cívek, snování konopné osnovy, navíjení osnovy na stav, navazování osnovy, šlichtování osnovy, příprava tkalcovského stavu, tkání konopného plátna, vzorové tkání “na desku”, vzorové tkání “hráze”.

Pro Hornácko má dodnes tkalcovství velký význam, proto stejně důležitá se stala i kniha o tkalcovství, jeho historii, řemeslnících a jejich tvorbě z pera Petry Hrbáčové. Za nepřehlédnutelnou publikaci je potřeba autorce vzdát velký dík.

Ludmila Tarcalová

Veronika Provodovská. Řemeslo jak vyšíté: výzdoba krojů na Uherskobrodsku, moravskoslevnském pomezí a Moravských Kopanicích. V Uherském Brodě: Muzeum Jana Amose Komenského, 2017. 269 s. Stejnomená výstava.

Veronika Provodovská s kolektivem spolupracovníků napsala knihu o lidovém oděvu, který je jí blízký, z oblasti, odkud pochází, kterou zná a kde žije. Původně zamýšlenou brožuru o 40 stranách se podařilo autorce – konzervátorce a správce sbírky Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě spolu s kresbami a fotografiemi rozšířit na 270 stran. Kniha, jež navázala na již otevřenou stejnojmennou výstavu, by mohla nést spíš název *Krásá nití vyšítá*, neboť mám jisté pochybnosti považovat vyšívání a výzdobu krojů za řemeslnou práci (kromě těžké krejčoviny). Nejen v knize, ale i ve výstavě nezapomněla na svého předchůdce, který se lidovým textilem zabýval celý svůj profesní život, na PhDr. Josefa Beneše, CSc. Právě jeho obsáhlá *Dokumentace krojů* z dané oblasti, sepsaná jen strojepisem v osmi svazcích v letech 1951–1957, byla hlavním pramenem k vydání publikace a uspořádání výstavy.

Za nejdůležitější část knihy je možné považovat hned úvodní kapitulu o základních a ozdobných stezích, kterým věnuje skoro třicet stran. Každý jednotlivý zpevňující nebo spojovací steh je rozkreslen, popsán a anotován pomístním názvem a lokalitou (mřížka – *mrežka straňanská*, *mrežka kopanická* apod). Některé ze zdobných stehů pocházejí i z Uherskohradištska – např. z výřezové techniky *vysoký bubínek* 1,2 nebo *kopečkový*, stejně jako *buchtíčkový* z uherskohradištských ženských rukávců či mužských košil. Neuvěřitelné množství stehů mohl tak detailně zpracovat jen ten, kdo sám tuto práci umí a v problematice se dobře orientuje.

Dalších čtyřicet stran popisuje vyšívání ženských rukávců a mužských košil. Především výřezová vyšívka zdobí mužské a ženské kroje a autorka způsob vyšívání na výřez

poctivě popisuje a třídí podle lokalit. Každý kus výšivky určuje – *obojek, nárameník*, opatřuje textem, datuje a uvádí i název motivu – *na koně, na háček a klíček* apod. Výšivky jsou motivicky velmi příbuzné s výšivkami s uherskohradištskými, i když pod jinými názvy. Za uherskobrodským vyšíváním následuje hradčovické, vlčnovské, nivnické, bánovské, březovské, straňanské a kopaničářské.

Vyšívání předních sukní, fěrtochy, šorce a leknice popisuje ze Strání, Březové, Lopeníku a Kopanic, výšivku přes vrapy na šorcích a bílých fěrtoších z Uherskobrodsko, Hradčovicka, Vlčnova, Nivnicka, Bánovska. Všechny ukázky datuje, a pokud je forma bohatá na motivy, pak přesně určuje jejich názvy, např. u šorce z Havřic z let 1930–1940. Malou část věnuje i vyšívání na úvodních plachtách v jednotlivých obcích Uherskobrodsko a moravsko-slovenského pomezí; všímá si výzdoby, která je velmi různorodá, starší jsou vyšité výřezovou technikou, mladší s naturalistickými motivy pracované vlnou, plochým stehem na řídké tkanině.

Velkou část knihy věnuje výzdobě soukenných oděvů. Rozkreslené motivy šňůrování a cifrování nohavic, šňůrování na obojku, lajblu či kordule, stejně jako výzdoba dírek je pečlivě rozkreslená, podobně i knoflíková výzdoba mužských a ženských kordul na Uherskobrodsku. Výzdoba zádočných švů a kapes byla původně jednoduchá, provedená ve švech, kde měla hlavně zpevňující funkci. Po desetiletí přibývaly další výzdobné prvky a v současné době plní z velké části funkci estetickou. Autorka si všímá rozdílů u jednotlivých obcí, což popisuje s obdivuhodnou precizností, a doplňuje detailními kresbami šňůrování a cifrování či celoplošně zobrazené vyšité části krojů. Škoda, že kordulku z Uherskohradištska s typickým varhánkováním na spodní části zad určila jako drslavickou (Na3452). Nezapomíná ani na zobrazení typické obuvi, nošené ve všech zmíněných oblastech. Poslední část, týkající se výzdoby oděvu, patří výzdobě kožichů, halen a mentýků.

Kdyby autorka ukončila svoji knihu výzdobou kožichů, halen a mentýků, asi by udělala dobře, neboť následující část popisu kroje ze všech zmíněných oblastí, kde výšivka či výzdoba kroje už není prvotní záležitostí se záměrem publikace nerezonuje. V poslední části knihy jsou popsány sváteční mužské i ženské kroje současné i starší varianty, neopomíná ani odlišnosti u krojových součástí v jednotlivých krojových okrscích – uherskobrodský, hradčovický, vlčnovský, nivnický, bánovský, březovský, straňanský a kopaničářský. Bohatá je obrazová příloha, nejen konkrétních krojů různých věkových kategorií, ale i postupů vázání šátků či kresebná dokumentace celkového vývoje kroje. Kniha končí seznamem těch, kteří ještě kroje šijí, vyšívali nebo kroj opravují a umí upravit k nošení, stejně jako seznam stehů patřících k jednotlivým lokalitám s uvedením pomístního názvu. Součástí knihy je i DVD, na kterém vyšivačky najdou videozáznamy s přesným popisem stehů doplněné množstvím fotografií. Během nejbližších dnů budou spuštěné také nové webové stránky, které tyto informace nabídnou.

Výstava koresponduje s knihou, jen některé části jsou nainstalované tak, že vytváří např. napodobení krejčovské dílny.

Veronika Provodovská se svými kolegy-němi (Alexandra Haluzová desing a výtvarné řešení, Marie Kadlčíková digitální obsah a výtvarné řešení) zrealizovaly knihu o způsobách vyšívání a jeho technikách na jednotlivých krojových součástkách i jejich podobě od konce 19. století. Nastihuje návod, jak kroj podle výzdoby odlišit a správně přiřadit ke konkrétnímu regionu; určování lokality či vzoru je často velmi náročné, mnohdy správné určení spočívá třeba jen v drobných detailech, a proto často dochází k nesprávné pasportizaci. Kniha *Řemeslo* jak vyšít je napsána s vnitřní láskou a osobitým vztahem, je do ní vložen všechn um, kterým je autorka bohatě obdarována. Veronice Provodovské bylo zřejmě dáno do vínku mnohé, z čehož nejvíce vyniká její cit pro praktičnost, zručnost, dokonalá znalost svého regionu. Takový počin jistě vyvolá v každém čtenáři obdiv a úctu.

Ludmila Tarcalová

Antonín Pavelčík. Královské ozvěny z Vlčnova, aneb, Vzpomínky na jízdy králů. [Vlčnov]: Společnost jízdy králů z.s., 2017. 340 s.

V roce 2017 se podařilo Antonínu Pavelčíkovi vydat dlouho zamýšlenou knihu věnovanou vlčnovské jízdě králů. O tomto fenoménu již bylo napsáno mnoho odborných textů, vědeckých studií i populárně-naučných publikací. Hlavním záměrem této knihy bylo dát prostor vlastním aktérům jízdy králů, aby mohli publikovat své vzpomínky. Část textů v publikaci sepsal autor sám, pod částí jsou podepsáni konkrétní pamětníci, účastníci jízd králů i dění kolem nich.

Ing. Antonín Pavelčík, zakladatel a dlouholetý předseda Společnosti jízdy králů, se věnuje historii vlčnovské jízdy králů již několik desetiletí. Od roku 1954 shromáždil desítky, ba stovky fotografií i dalšího doku-

mentačního materiálu, který již v minulosti využil při spolupráci s PhDr. Metodějem Zemkem na publikaci *Vlčnov: současnost slovem i obrazem* (Vlčnov 1981) nebo Frolec, Václav a kol. *Jízda králů: lidový obřad, hra, slavnost.* (Praha 1990). Zasloužil se o vydání díla vlčnovského rodáka, etnografa a muzeologa PhDr. Josefa Beneše (1917–2005) *Rok ve Vlčnově 1945–46* (2003). Jako ředitel Klubu sportu a kultury (1990–2003) se aktivně podílel na organizaci jízdy a králů a do značné míry slavnostem kolem jízdy králů vtiskl svoji pečeti. I do současné doby se neúnavně podílí na organizaci a propagaci vlčnovské jízdy králů a vydaná publikace je dalším počinem v její popularizaci.

Vodítkem pro členění publikace bylo autorovi časové hledisko. V první kapitole jsou obsaženy texty týkající se nejstaršího zmapovaného období v dějinách jízdy králů ve Vlčnově v letech 1808–1938. Text je členěn do menších tematických kapitol. První část na základě vzpomínek pamětníků i dostupných písemných pramenů osvětluje zmínky o jízdě králů ve Vlčnově a následně je zařazeno několik textů Josefa Beneše o vazbě Jože Uprky k Vlčnovu a jeho díle i vlivu. Cennými jsou informace o zachycení jízdy králů na nejstarších filmových záznamech, kde se opírá o vlastní zkušenost. Poněkud zbytečně byla na závěr této kapitoly uveřejněna povídka *S každý jarem vracejí se znova* Jiřího Jílíka z knihy *Jdu Slováckem krásným* (2008, v doušce článku je chybně uveden rok 2003), která spojuje skutečné autorovy zážitky s fiktivním posezením ve vlčnovských búdách. Beletrie poutavě psaná osobitým vytríbeným stylem J. Jílíka vybočuje ze záměru publikace a nekorresponduje ani s časovým vymezením kapitoly.

Další časové období ohraničil autor lety 1939–1969. Jedná se především o zachycení vzpomínek pamětníků na jízdu králů v období druhé světové války a v následujících letech. Zde je nesporný přínos autora, který při výzkumu sesbíral informace od přímých účastníků (bývalých králů). Přestože v závěru kapitoly vždy uvedl jména respondentů,

kteří se výzkumu účastnili, cenná by byla informace, ve kterém roce byl vzpomínající králem. Prospělo by to nesporně přehlednosti knihy (nemusela by se tato informace hledat v textu) i zvýšení jejího odborného kreditu. Několik následujících příspěvků je jádrem a nejcennějším svědectvím přímých účastníků o průběhu jízdy králů v padesátých letech 20. století. Mnozí zachytili atmosféru doby včetně kolektivizace a nedobrovolného odevzdání koní do vznikajícího jednotného zemědělského družstva, což mělo přímé následky i pro jízdu králů. V roce 1952 se jízda králů ve Vlčnově nekonala právě z důvodu změn probíhajících po nástupu komunistické strany k moci. Obyvatelé obce cítili tlak komunistické propagandy a odmítli prezentovat úspěšnou politickou práci místního národního výboru. Všechny zde uveřejněné příspěvky vycházejí ze vzpomínek bývalých králů nebo jezdců královských družin, včetně autora samotného, který zažil jízdu králů jako jezdec v roce 1954. Mnohdy autor pracoval s několika pamětníky, a tak bylo možné konfrontovat případné nepřesnosti, proto právě tyto pasáže patří k autentickým svědectvím a významným pramenům o podobě jízdy králů i její organizaci. Přestože kroje jsou nedílnou součástí zachovaného zvyku, jeví se jako nadbytečnou kapitolu *Vlčnovské kroje v padesátých letech* zařazená na závěr této části. Vychází ze zápisu Josefa Beneše z roku 1959, který dosud nebyl publikován a měl být sondou do tehdejšího stavu odívání a odkládání krojových součástek z běžného nošení.

Léta 1970–1999 byla ve znamení mnoha změn, které Vlčnov potkaly. V souvislosti s jízdou králů to byla především stavba Klubu sportu a kultury (dále jen KSK), který se stal hlavním programovým zázeminím, kde se začala odehrávat většina doprovodných programů, které se k vlčnovským slavnostem postupně přidružily. Proto autor, který byl přímým účastníkem stavby KSK jako technický ředitel, zahrnul i tuto bezesporu důležitou událost. Tím však pozornost upírá poněkud stranou původního zaměře-

ní celé publikace. Podobně je tomu s příspěvky o vzniku písně Vlčnovské bůdy (s. 69–70) nebo příspěvek *Jak Burčáci přišli do Vlčnova* (s. 67–69). Byť v případě cimbálové muziky Burčáci z Míkovic je to omluvitelné, protože tato muzika je s vlčnovskými slavnostmi s jízdou králů srostlá více než čtyřicet let a v současné programové skladbě má nezastupitelné místo. Stěžejní v této části knihy je svědectví o vzniku seznamu vlčnovských králů, který Antonín Pavelčík shromáždil a který je každoročně otisknut v programovém sborníku Vlčnovských slavností (vychází od roku 1983). V publikaci je pak uveden seznam celých královských družin a jejich králů od roku 1981 až po rok 2017 včetně. Od roku 1982 probíhá předání vlády králů, na kterém se představuje král i celá jeho družina. Další příspěvky zde zaznamenali jednak přímí účastníci jízd králů (P. Rudolf Repka, Petr Pavelčík), matka královských bratrů (Miroslava Vráblíková) i otec jednoho z jezdců královské družiny v roce 1996 (František Knotek). Tuto chronologickou část opět poněkud neorganicky doplňuje kapitola o přehlíd-

ce vlčnovských krojů uspořádané v roce 1999 doplněná o reportáž přetištěnou ze Slováckých novin, bohužel bez citace, takže pro případného badatele se jedná o obtížně dohledatelný zdroj. Posledním příspěvkem je článek Miroslava Potyky, dlouholetého autora programu Vitajte ve Vlčnově, který byl a je pevnou součástí vlčnovských slavností s jízdou králů.

Část knihy zahrnující svědectví o jízdách králů v letech 2000–2005 začíná podrobným popisem účasti jízdy králů z Vlčnova na světové výstavě Expo v Hannoveru v roce 2000 z pera autora knihy, účastníků i ošetřovatelů koní a následuje obšírné pojednání o okolnostech, které vedly k vydání *Knihy Rok ve Vlčnově 1945–46* Josefa Beneše. Stále více se tak do vzpomínek na jízdy králů prolínají podružné informace, které celou knihu zbytečně zatěžují a s tématem i názvem nesouvisí.

To se projevuje i v následující části představující léta 2006–2010, kde jsou pasáže věnované historii místního mužského i ženského sboru i konferenci ICCN uspořádané ve Vlčnově v roce 2010. Vše vklíněno mezi různě poutavé líčení dalších ročníků jízd králů značně rozdílné slohové a stylistické úrovně.

Samostatně je pojata kapitola šestá nazvaná *Léta 2011*. Zde autor opomenul dát název kapitoly do jednotného čísla a věnoval ji především zápisu jízdy králů na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO (z pera přímé účastnice jednání Mezivládního výboru Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví a tehdejší pracovnice NÚLK Evy Románkové), následuje autorův článek připravený a publikovaný v čísle 3/2011 Malovaného kraje, který zápis na seznam UNESCO, respektive jeho přípravu reflektuje. Dále autor zařadil vlastní postřehy na změny v organizaci jízdy králů několika posledních let a osobní vzpomínky na významného vlčnovského rodáka, etnografa Josefa Beneše, znalce jízdy králů, odborníka a autora publikace *Vlčnovská jízda králů*

(1986, 1992, 2007), i krátké vyznání z archivu samotného Josefa Beneše.

Sedmá kapitola zachycuje léta 2012–2016. Zde se opět autor vrací k původnímu modelu publikování příspěvků pamětníků. Kromě vzpomínek na krále z let 2012 Martina Matušíka, 2013 Ondřeje Darka Frantu a 2015 Ondřeje Mikulce zde zaujímá výjimečné místo příspěvek rodiny Šobáňovy, ve které byli králové v letech 1985, 2008 a 2014, otec a dva synové. Je zde patrná velká síla tradice i vztah k lidové kultuře a lokální patriotismus, které sehrávají v obci velkou roli.

Ačkoli logicky by měla rokem 2016 kniha královské ozvěny z Vlčnova končit, autor zařadil do publikace další tři kapitoly. Kapitola osmá je věnována Společnosti jízdy králů. Mapuje její vznik, působení, změny ve fungování i růst členské základny i významné počiny, které Společnost jízdy králů organizačně a finančně zaštitila. Celkem zajímavým příspěvkem je závěrečný článek této kapitoly, kde se snaží Antonín Pavelčík postihnout ročníky jízdy králů, které byly ohroženy nepříznivým vývojem počasí, od roku 1963, kdy byla jízda králů dokonce o týden odložena z důvodu vytrvalého deště, až po rok 2011, kdy naposledy hrozila deštivá neděle. Počasí hraje významnou úlohu a je jistě zajímavé zachytit tento faktor, který bezprostředně ovlivňuje podobu jízdy králů v konkrétních letech. Ne zcela pochopitelné je na druhé straně zařazení pojednání o výrobě vlčnovských vdolečků. Je to jistě zajímavá sonda do historie a počátků výroby této slavné pochutiny, která hraje v pohoštění při jízdě králů svoji úlohu, ale pro vlastní zachování zvyku nemá relevantní význam. Kapitulu ukončuje autorovo vlastní zamyšlení nad faktory, které jsou důležité pro pokračování jízdy králů ve Vlčnově.

Předposlední kapitolu knihy nazval Antonín Pavelčík *Jízda králů – živá tradice*. Zde zachycuje důležité mezníky v současné podobě tohoto zvyku. Především první a druhé setkání vlčnovských králů, které bylo organizováno po osmnácti letech a zejména první setkání v roce 1982 hrálo významnou

roli při sestavení seznamu vlčnovských králů. Druhé setkání králů v roce 2000 s účastí čtyřiceti čtyř bývalých králů již prezentovalo sílu hluboce zakořeněné tradice a účast králů i zájem veřejnosti o tento počin byla velká. V dalším textu vzpomněl autor na okolnosti vydání monografie *Jízda králů* z roku 1990 pod redakčním a autorským vedením Václava Frolce. Následuje text o předvedení jízdy králů v Praze v roce 1994, kde v rámci XII. všesokolského sletu byly součástí kulturního programu také Českomoravské slavnosti. Vzhledem k tomu, že pojednání o podobné akci (Expo rok 2000) zařadil autor do chronologicky členěné části publikace, také tento příspěvek Petra Pavelčíka, jezdce královské družiny, by logicky měl být v knize zařazen do kapitoly třetí, *Léta 1970–1999*. Následuje text autora o volbě vlčnovského krále reflektující zejména způsob vybírání krále a případy, ve kterých se v jedné rodině vyskytli dva bratři, kteří se stali králi. Posledním příspěvkem je popis současné podoby jízdy králů a úskalí v jejím organizačním zajištění z pera ředitelky Klubu sportu a kultury Mgr. Olgy Floriánové.

Kapitola desátá *Poděkování* zahrnuje několik dopisů od příznivců a návštěvníků jízdy králů, které autor knihy jako předseda Společnosti jízdy králů v minulých letech obdržel. Tyto texty jsou výrazně citově zbarvené a lepším místem pro jejich publikování by byly webové stránky Společnosti jízdy králů, kde by bylo možné uveřejňovat i další obdobné korespondenční počiny. Publikaci však zbytečně zatěžují, a byť pohled zvenčí může být cennou reflexí, zde působí spíše nostalgicky. Úplný závěr tvoří přehled členské základny Společnosti jízdy králů, zde taktéž nadbytečný.

Záměr vytvořit publikaci, jejíž významnou část by tvořily vzpomínky přímých aktérů jízdy králů, je vynikajícím počinem, který poukazuje na sílu tradice a vztah konkrétních osob k obci, jízdě králů a představuje tento fenomén jako výrazný tmelící prvek společenství ve Vlčnově. Je škoda, že se autorovi nepodařilo udržet publika-

ci v této rovině. Zahrnul do knihy bohužel velké množství zbytečných „nadstavbových“ textů (např. Jak Burčáci přišli do Vlčnova s. 67–69, Vzpomínka na Václava Smolu, autora skladby Vlčnovské budy s. 69–70, Stavba Klubu sportu a kultury ve Vlčnově v letech 1973–1976, Novodobá historie mužského sboru s. 183–185, Vlčnovské budové umělkyně s. 186–189, Vlčnovské vdolečky – nejlepší cukroví s. 278–281 a mnohé další). Zbytečné je zařazení příspěvků již v minulosti publikovaných (S každým jarem vracejí se znova s. 30–34 nebo Vlčnovská jízda králů s. 215–217 ad.). Tento balast zbytečně rozšiřuje hmotu knihy a mnohé informace se v textech opakují. Některé z příspěvků by šly zařadit na vhodnější místo v rámci členění publikace (např. Jízda králů projela 4. července 1994 po Karlově mostě v Praze, s. 292–296.). Autor se bohužel nevyhnul chybám a nepřesnostem v textu, např. král roku 1981 Vlastimil Vlk je křestním jménem Vlastislav, (opakovaně na s. 88–90, v seznamu králů na s. 93 a s. 330) a některé další, což do jisté míry zpochybňuje důvěryhodnost dalších faktografických údajů v publikaci. Publikace je graficky vkusně připravena včetně velkého množství fotografií jak současných, tak archivních. Už jejich shromáždění je cenným počinem pro dokumentaci vlčnovské jízdy králů. Byť je na škodu, že některé fotografie nejsou datovány a prakticky u všech není uveden zdroj s výjimkou fotografií na s. 45, 47, 49 a 51 z fotoarchivu Slovákého muzea. Přehlednosti a faktografické váze publikace by velmi prospělo uvedení fotografa (u současných fotografií a zdroje u fotografií archivních). I přes redakční zásahy do textu prováděné autorem jsou texty slohové i stylisticky velmi nevyvážené a některé vypovídají více o osobních pocitech pamětníka než o zajímavých skutečnostech vážících se k historii jízdy králů, které by čtenář takovéto knihy očekával. Největší přínos a skutečnou hodnotu lze spatřovat v části, která ve vzpomínkách zachycuje období druhé světové války a padesátá léta 20. století, kde se promítá atmosféra doby,

a publikovaná svědectví jsou významným zdrojem informací. Vynikající by bylo, kdyby autor příspěvky pamětníků kriticky okomentoval. I přes uvedené skutečnosti je nesporné obrovské množství vynaloženého úsilí a času věnovaného získání textů od pamětníků, protože celkově publikace obsahuje úctyhodných čtyřicet autorů na 340 stranách textu doplněného velkým množstvím fotografií.

Marta Kondrová

Erotika v lidové kultuře

Některá z témat etnologického bádání jsou obsažena v součástech lidové kultury často, některá méně často, další zřídka a některá prorůstají do všech složek. Například láska a její smyslná stránka, erotika. Kromě lyrických, zjemňujících a duši povznášejících metafor jsou tu také lapidární, všeobecně sdělné zemité symboly ve formě nepokrytě erotických projevů. Jsou zjevné v kultuře odedávna, odkrývají lidskou tělesnost až živočišnost, nejsou přijímány nebo jen potají či jsou navenek odmítány

s nezbytnou dávkou pokrytectví. Objevují se tam, kde se dává najevo cit nebo vzrušivý podnět, a to kladný i záporný, související se sblíživáním a přitažlivostí mezi lidmi.

Donedávna se vědecký etnologický výzkum a jeho výsledky v této oblasti prezentovaly jen nárazově, navíc mnohými sběrateli bylo v minulosti téma erotiky považováno za natolik choulostivé a neestetické, že se mu až na výjimky záměrně vyhýbali, nasbírané jevy neuveřejňovali v obavách z cenzury a dokonce je upravovali. Teprve v poslední době se otázky erotiky v lidové kultuře stávají běžným předmětem zkoumání, kterým se zabývají seminární, ročníkové a diplomové práce.

Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech (MKKK), přesněji její Subkomise pro lidové obyčeje, v součinnosti se Sekcí pro lidové obyčeje České národopisné společnosti, se k problému postavila čelem a zvolila jako námět pro svou práci v letech 2016–2017 právě Erotiku v lidové kultuře. Nejprve se na pracovním jednání v Tišnově v režii Muzea Brněnska v roce 2016 členové seznámili se základy ke vznikajícím referátům. Příspěvky nikdy nezůstávají

u vnějšího popisu jevů, hledají se různá hlediška a souvislosti, metody vlastní společenským vědám se prolínají. Terénní výzkum a zpracování pramenů navazuje na studium literatury. Na pracovním zasedání se v mnoha diskusích vytvořila struktura pro uspořádání pracovních textů.

Vlastní mezinárodní konference **Erotika v lidové kultuře** se konala 13. a 14. června 2017 v Uherském Hradišti a byla rozdělena do tří bloků podle souvisejících obsahů příspěvků. První blok **Erotika v rodinných obyčejích a každodenní realitě** zahájila Alexandra Navrátilová, která posoudila jednotlivé aspekty při všedních i mimořádných událostech užšího společenství referátem *Erotika v konfiguraci rodinného soužití*. Ludmila Tarcalová poukázala v širším záběru na *Pojetí sexuality v lidových vrstvách*. Ze slovenských materiálů o přelomové životní situaci čerpala Silvia Letavajová v příspěvku *Vyberanie mýta ako príklad uplatňovania erotických motívov vo svadobných zvykoch*. Jinou zajímavou skupinu zvolila Jana Melúchová: *Erotika ako sprievodný jav tradičných pracovno-spoločenských príležitostí (na príklade priadkových spoločenstiev)*. Pavel Popelka využil regionální prameny a výzkum do výstupu *Erotika při namlouvání v předsvatebních a svatebních iniciacích na Uherskobrodsku a moravských Kopanicích*. Do velmi vyhraněné historické a individuální situace v čase a místě s jeho vnitřními problémy zavedla posluchače Katarína Slobodová Nováková svou prezentací *Erotika v špecificky izolovanom horskom prostredí (Na príklade partnerského a erotického života nemeckých drevorubačov v Malých Karpatoch)*. Alena Kalinová jako ukázkou **Erotiky v lidovém umění** přednesla *Poselství příběhu o sv. Jenověře Brabantské v lidových podmalbách na skle*.

Druhý rozsáhlý blok obsahoval **Erotické motivy v lidové písni**. Vítězslav Vilímek se věnoval tématu *Metaforizovaná erotická a sexuální témata v lidových písních z Valašska a moravských Kopanic*, zatímco Anna Hřčková totéž téma sledovala v další náro-

dopisné oblasti: *Erotika v lašských lidových písních* a Jana Raclavská je obohatila o jiný úhel pohledu: *Sémantika barev spojených s milostným životem v lidových písních na Těšínsku*. Josef Nejdla představil auditoriu *Daremné písně ve sbírkách Muzea Chodska v Domažlicích*. Lásky a smrt stojí pospolu i proti sobě ve stati Martiny Bocánové *Tragická láska v slovenskej ľudovej balade. Milostný život v tieni autorít*. Pro svůj příspěvek o erotice v lidových písních zvolila Věra Kovářův poetický název *Červené jablůško*, Jan Káčer pak zcela věcný a stručný *Erotika v lidové písni*.

Referáty prvního dne konference doplnil film Pavla Popelky *O čem se nemluví* s komentářem autora *O čem se mluví a mohou pořádat i konference – na příklade drobných příběhů ze života*.

Ve středu 14. června byla první část třetího bloku pod názvem **Erotika a magie** otevřena příspěvkem Kataríny Nádaské *Erotická mágia v službách človeka*, následovaným přesným zaostřením Magdalény Rychlíkové *Obraz vody v milostném životě* a dále náhledem z jiné vědní disciplíny prostřednictvím dvojice botaniček Kláry Lorencové a Jarmily Skružné a archivářky Etnologického ústavu AV ČR Marcely Suchomelové v práci *Tradiční úloha rostlin v milostném životě našich předků*.

Erotika ve výročních obyčejích tvořila další součást třetího bloku. Sem byl zařazen referát *Kontext erotických motivů při masopustních obchůzkách ve východních Čechách*, který zpracovala Hana Vincenciová a *Erotické prvky v masopustních aktivitách na Zlínsku*, na které se zaměřili Karel Pavlišťik a Alena Prudká. Zcela současný je předmět terénního výzkumu Hany Polákové *Návštěva u dívky a získávání části jejího spodního prádla při kolektivní velikonoční obchůzce svobodných mužů jako ritualizovaná forma eroticko-sexuální hry*.

Závěrečným okruhem byla **Erotická vyobrazení a motivy na příkladu muzejních sbírek**. Helena Beránková k zamyšlení aktivizovala prezentací autentických, stylizo-

vaných až záměrně aranžovaných fotografií *Erotika v lidové kultuře a její fotografická vizualizace. Evina potomkyně (Zobrazení ženy v Kalendářích Pikantního světa)* – to byl příspěvek a upozornění Jany Polákové na úsměvné, humorné až tragikomické tóny ve vztazích muže a ženy, na podřízenost, závislost, na vypočítavost koketerie a záměrného flirtu, na klišé polosvěta z přelomu 19. a 20. století. Tyto jevy se v pozměněné podobě dají v podstatě zachytit dodnes. Gabriela Směřičková vytěžila pro svůj příspěvek rozmanité *Incipity milostných veršů na kraslicích ve sbírkách Slovákého muzea* a Dobromila Vlčková se Silvou Smutnou detailně prozkoumaly *Erotické motivy ve výzdobě kraslic Vratislava Bělíka z oblasti Podhorácka*.

Ačkoli byl vytvořen důkladně zpracovaný, systematický a sevřený celek referátů, bádání o tomto tématu ukončeno jistě není a erotika v lidové kultuře ještě mnohokrát vyvstane v očekávaných i neočekávaných souvislostech. Vine se soustavně dějinami, tu skrytě dvojsmyslně, tu otevřeně smyslně, s rozdílným důrazem v různých obdobích a kulturách.

Dobrá atmosféra a přátelská komunikace v subkomisi podporují odbornou úroveň její činnosti a z ní vzešlých příspěvků, které v konečné formě vytvářejí tematickou monografii, vydanou Slovákým muzeem v Uherském Hradišti. Pracovníci Slovákého muzea se tradičně výborně postarali i o organizační zabezpečení celé konference, na jejímž konci bylo zvoleno nové slibné téma pro další práci: **My a oni**.

Irena Ochrymčuková

Zima na Slovácku – recenze výstavy

Výstava ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti, 10. 11. 2016 – 29. 1. 2017

Autor: Marta Kondrová

Spolupráce: Gabriela Směřičková, Jiří Höhn

Výstava instalovaná ve Slovákém muzeu na přelomu let 2016 a 2017 hlavní autorky Marty Kondrové přiblížila divákům zimní

období na slovácké vesnici – od podzimních starostí o zimní zásoby (stravy a topiva, píce pro dobytek) až po předvelikonoční půst, přičemž, zcela pochopitelně, největší pozornost byla věnována adventnímu období a vánočnímu času. Celou výstavou se však prolínal hlavní autorčin záměr: poukázat na fakt, že i zimní období bylo naplněno každodenní prací, jenom se z polí přesunula do dvorů a do obydlí.

Rozdělení výstavního prostoru dveřními křídly na exteriér (pole, náves, dvůr) a interiér byl jednoduchý, nenásilný, přitom velmi působivý instalační prvek. Trojrozměrné předměty byly doplněny velkoformátovými fotografiemi, které byly kvalitně vybrané i kvalitně technicky zpracované a které množstvím zobrazených detailů umožnily návštěvníkovi nejen velmi intenzivní vzhled, ale až pocit spoluúčasti. Jako další plus výstavy vidím v tom, že se soustředila na reálné sbírkové předměty; jsem a zůstávám přesvědčena, že především kvůli nim se do muzea chodí. Úlitbou virtuální realitě byly pouze dvě dotykové obrazovky, jedna s vtipným testem, na němž si mohl návštěvník

prověřit svou pozornost. Příjemnou atmosféru výstavy pak spoluvytvářel jakýsi audioprůvodce (texty autorky výstavy v kultivovaném podání herce Slováckého divadla Vladimíra Doskočila prokládané zpívanými koledami).

Doprovodné výstavní texty byly obsahově výstižné a rozsahem nezatěžující (přesto právě sem patří jediná moje výtka – některé nespisovné či dialektické předložkové vazby by lehce napravila jazyková korektura; cizojazyční návštěvníci, a věřím, že jich do Slováckého muzea chodí dost, by jistě také přivítali texty v angličtině či němčině, třebaš ve formě vratného sešitu).

Dospělý divák mohl ve výstavě zavzpomínat a oživit si dříve samozřejmá fakta, se kterými se na venkově setkával či je přímo zažíval, a také si uvědomit, jaký obrovský rozdíl je mezi dříve akcentovaným duchovním rozměrem tohoto ročního období a jeho současnou stále agresivnější komerční podobou.

O odborné kvalitě a divácké úspěšnosti výstavy svědčí připravovaná repríza v další muzejní instituci (Břeclav, Městské muzeum a galerie, listopad 2018 – leden 2019).

Helena Beránková

ARCHEOLOGIE

OSÍDLLENÍ LIDEM KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU NA KATASTRU OBCE BOHUSLAVICE U KYJOVA¹

*Zdeněk Hájek, Alena Humpolová, Alžběta Čerevková, Moravské zemské muzeum, Brno
Martin Kuča, Městské muzeum a Galerie Knížecí dům, Moravský Krumlov*

Studie se zabývá vyhodnocením archeologického materiálu kultury s lineární keramikou z lokality Bohuslavice u Kyjova. Daný materiál je v současné době uložen ve sbírkách Moravského zemského muzea v Brně. Lokalita se nachází v poloze „Pod Tvrzí“ v jižní části katastru. Nálezy byly získány během výzkumu Martina Kříže v roce 1887 (Vrbas 1898, 115). Od té doby byly bohužel ztraceny některé důležité informace o lokalitě (např. počet a lokalizace objektů). Původní nálezový soubor prošel zřejmě určitou selekcí, neboť dnes ve sbírkách evidujeme pouze keramiku, kamennou industrii a několik kusů zvířecích kostí. Materiál tak ztratil značnou část své vypovídací hodnoty, přesto je důležitý z hlediska relativní chronologie a využití surovin na výrobu kamenné industrie a přináší cenné informace o osídlení kultury s lineární keramikou v dané oblasti.

Úvod

Předkládaná studie se zabývá vyhodnocením archeologických nálezů kultury s lineární keramikou z lokality Bohuslavice u Kyjova uložených ve sbírkách Moravského zemského muzea (dále jen MZM). Daný materiál byl získán během výzkumu Martina Kříže v trati „Pod Tvrzí“ v jižní části katastru. Jednalo se v podstatě o záchraný výzkum, neboť v prostoru sídliště byla následně vybudována železniční trať vedoucí z Bučovic do Kyjova. Právě při započítí stavebních prací v roce 1887 byly narušeny relikty sídliště a objeveny první nálezy. Během výzkumu se podařilo najít hodnotnou kolekci keramiky, kamenné industrie a zvířecích kostí. Dobová situace zřejmě zapříčinila určitou selekci materiálu, čímž byly ztraceny některé důležité informace o charakteru osady. Na základě dochovaných nálezů je nicméně možné lokalitu alespoň relativně datovat a nastínit rámcovou představu o dynamice zdejšího osídlení.

Poloha a přírodní prostředí

Obec Bohuslavice u Kyjova se z administrativního hlediska nachází při východním okraji Jihomoravského kraje v severozápadní části okresu Hodonín (obr. 1). Od Kyjova leží Bohuslavice necelých 5 km severním směrem. Poloha „Pod Tvrzí“ (též „Na Tvrzí“) se rozkládá u jižního okraje obce v těsné blízkosti vyvýšeného tvrziště. Nadmořská výška je zde asi 200–210 m n. m. V současné době prochází areálem sídliště železniční trať. Poloha, která je dnes zemědělsky obhospodařována, se rozkládá na západním úpatí svahu při levém břehu říčky Kyjovky.

Z geomorfologického hlediska spadá daná oblast zhruba na rozhraní tří celků: Žádovické pahorkatiny, Věteřovské vrchoviny a Chříbských hřbetů. První dva jmenované okrsky náleží celku Kyjovská pahorkatina, Chříbské hřbety pak širšímu celku Chříby. Žádovická pahorkatina je členitý útvar tvořený panonskými písky a jíly, vzácně šterky a pleistocenními sprašemi. Reliéf byl formován erozními procesy; objevují se zde plošiny, široce zaoblené roz-

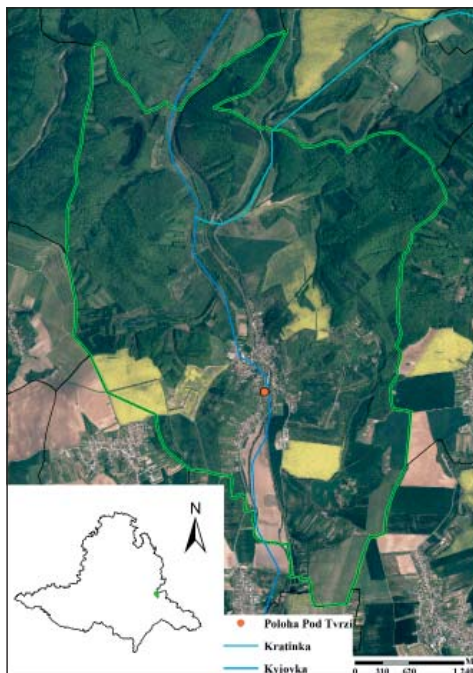
vodní hřbety a rozevřená údolí. Věteřovská vrchovina je spíše plochá a její výplň představují především paleogenní sedimentární horniny, místy slepence ždánické jednotky vnějšího flyše. Chříbské hřbety disponují členitým reliéfem formovaným tektonickými, periglaciálními a erozními procesy. Vyskytují se zde hluboká údolí, úzké hřbety a četné skalní útvary, výplň tvoří převážně paleogenní jílovce, pískovce a slepence račanské jednotky magurského flyše. Horniny magurského flyše jsou významným zdrojem měkčí fauny triasového a jurského stáří. V současné době je místní krajina kultivována zemědělskou činností, zejména sadařstvím a vinohradnictvím (Demek ed. 1987, 231, 541, 576; Chlupáč et al. 2011, 244, 253).

Neolitické osídlení v Bohuslavicích se zaměřením na kulturu s lineární keramikou

Sídlíště kultury s lineární keramikou (dále jen LnK) zachycené během budování železniční tratě bylo potvrzeno povrchovými prospekcemi tehdejšího posluchače Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně Martina Hložka prováděnými v letech 1997–2001. Získaný materiál (keramika a kamenná industrie) byl zpracován Davidem Válkem v rámci bakalářské práce (2005). Na základě jeho analýzy byl tento soubor datován převážně do fáze IIb kultury s LnK, dále byly identifikovány prvky železovské skupiny a šareckého stupně (Válek 2005, 44–45). David Válek ve své práci také souhrnně zmapoval historii pravěkého osídlení Bohuslavicka a nálezy LnK z širšího okolí obce. Příhodné klimatické a geografické podmínky dané oblasti přitahovaly pozornost lidu kultury s LnK, o čemž svědčí nálezy na několika blízkých lokalitách (souhrnně Válek 2005, 8–12). V posledních letech byly další doklady osídlení kultury s LnK zjištěny v Domaníně (Kuča – Škrdla 2010, 311) a Damborčicích (Lečbych 2013, 139; 2016, 160). Přímou v Bohuslavicích pak evidujeme osídlení již od mladého paleolitu až po vrcholný středověk (souhrnně Válek 2005, 4–7). Stopy neolitického osídlení pochází také z trati „Šotnery“ situované asi 1,3 km severozápadně od obce. Jedná se o kulturu s moravskou malovanou keramikou (Daňhel 2014, 164). Doklady její přítomnosti zde zjistil již dříve na základě povrchových sběrů Martin Hložek (Šmarda 2007, 11–16).

Základní charakteristika materiálů

Materiál uložený ve sbírkách MZM byl získán během výzkumu Martina Kříže v roce 1887 v trati „Pod Tvrzí“, kdy zde byla budována železniční trať. Podle zprávy Inocence Ladislava Červinky bylo během výzkumu rozkopáno mnoho jam (přesný počet není uveden) obsahujících několik „pěkných kulovitých nádob s ornamentem mřížovaným, meandrovým a volutovým, střepy z hrubého nádobí s pupíky a nehtovým ornamentem, pazourkové i jaspisové nožíky, drtidla na rozemílání obilí, klenuté motyčky, kostěná šídla aj.“ Dále zde mělo

Obr. 1. Bohuslavice u Kyjova. Poloha lokality v rámci katastru obce. H. Koubková.

být objeveno značné množství zvířecích kostí (NZ čj. 2722/46; Červinka 1933, 10). Podle těchto informací je zřejmé, že značná část materiálu byla od doby výzkumu ztracena. Bohužel se nedochovaly ani žádné další údaje o nálezových situacích. Nevíme tedy, jak relikty sídliště vypadaly. Zaznamenána byla pouze informace o rozloze sídliště, které mělo zaujímat plochu o rozměrech 250×150 m (Kříž 1889, 55). V následujících kapitolách je prezentována analýza veškerých nálezů z dané lokality, které se ve sbírkách MZM podařilo dohledat. Jedná se především o keramiku a kamennou štípanou i broušenou industrii. Dále bylo objeveno několik zvířecích kostí.

Analýza materiálu

Keramika

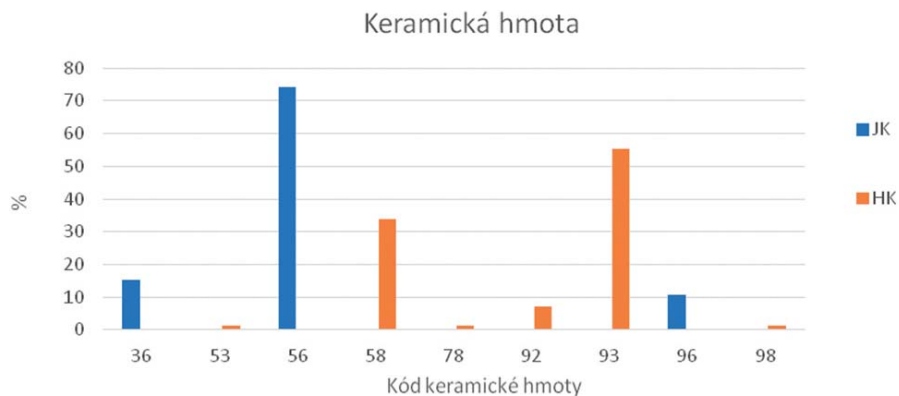
Ve sbírkách MZM je evidováno celkem 149 kusů keramiky. V souboru převažuje hrubá keramika (HK) nad jemnou (JK) v poměru 83 : 66, což je obvyklý jev na sídlištích dané kultury (např. Stříšková 2007, 24; Čerevková 2015, 63). Při deskripci keramiky vycházeli autoři především ze studie Zdeňka Čížmáře (1998) a z tzv. bylanského kódu vytvořeného pro účely zpracování keramiky ze sídliště v Bylanech (Pavlů – Zápotocká 1985, 177).

Technologie výroby

Na výrobu jemné keramiky byl vždy použit jemný plavený materiál, a to měkký (kód 36; 10 ks), bahnitý (96; 7 ks) a tvrdý (56; 49 ks), který výrazně převažoval. Materiál hrubé keramiky byl o něco více variabilní, nicméně zcela dominovala bahnitá hmota s organickou příměsí (92, 93; 52 ks) a plavená tvrdá zrnitá hmota (58; 28 ks). Jiné druhy materiálu byly použity jen ojediněle (kódy 53, 78 a 98; všechny po jednom kusu). Procentuální zastoupení jednotlivých druhů keramických hmot vyjadřuje graf 1.

Kromě základních vlastností keramické hmoty, definovatelných pomocí kódů, byly sledovány také dodatečné příměsi. U všech fragmentů hrubé i jemné keramiky byla zaznamenána slabá příměs drobných zrněk slídy. Jedná se o poměrně častý prvek přidávaný do keramického těsta v kultuře s LnK.

Dále byla z hlediska technologie výroby sledována úprava povrchu, a to vnějšího i vnitřního. U hrubé i jemné keramiky byl povrch polohlazený nebo hlazený, pouze u tří jedinců HK byl hrubý. Charaktery vnějšího a vnitřního povrchu se v naprosté většině případů shodovaly.

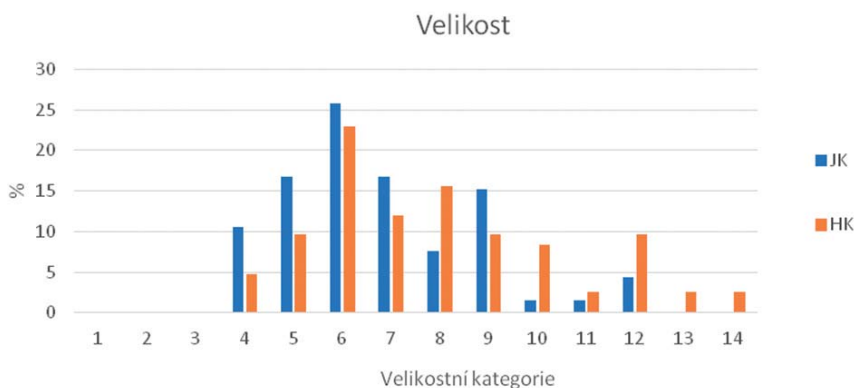
Graf 1. Bohuslavice u Kyjova – „Pod Tvrzí“. Procentuální zastoupení jednotlivých druhů keramické hmoty u jemné a hrubé keramiky.

Fragmentarizace

Pro sledování velikosti střepu byly stanoveny velikostní kategorie 1 až 14, přičemž každá kategorie odpovídá maximální velikosti střepu v cm² (kategorie 1 = střep do velikosti 1×1 cm). U obou druhů keramiky chyběli jedinci kategorií 1 až 3, což bylo zřejmě zapříčiněno selekcí materiálu. Ta mohla proběhnout v průběhu exkavace či při laboratorním zpracování materiálu. U jemné keramiky převažují jedinci velikostních kategorií 4 až 9, u hrubé keramiky je zastoupení jednotlivých kategorií o něco vyrovnanější, přesto lze sledovat převahu kategorií 6 až 8. Procentuální vyjádření četnosti jednotlivých kategorií znázorňuje graf 2.

Kromě velikosti byla měřena také síla střepu. Ta se v případě jemné keramiky pohybovala od 3 do 11 mm, nejčastěji pak od 5 do 7 mm. U hrubé keramiky byla opět pozorována větší variabilita – síla střepu se pohybovala v rozmezí 4 až 28 mm, přičemž nejčastěji bylo naměřeno 7 až 10 mm.

Graf 2. Bohuslavice u Kyjova – „Pod Tvrzí“. Procentuální zastoupení velikostních kategorií u jemné a hrubé keramiky.

Stav dochování

Z hlediska stavu dochování bylo definováno šest kategorií: okraj, výduť, dno, profil, odlomené ucho a celý tvar. Profilem rozumíme jedince, který má alespoň částečně zachovaný průběh okraje, výduť a dna. U hrubé keramiky převažovaly výduť v počtu 41 ks následovány okraji v počtu 31 ks. Dno bylo pozorováno pouze v 10 případech. Kategorie odlomených uch byla reprezentována pouze jedním kusem a profil nebyl pozorován vůbec. Okraje byly téměř ve všech případech zaoblené, pouze čtyři jedinci odpovídali rovnému typu okraje. U den převažoval zaoblený typ, další typy (dno ostré a dno bez vyznačení) byly zachovány pouze po jednom kusu. U jemné keramiky byly nejčastěji zachovány výduť a okraje, a to shodně v počtu 25 ks. Dna byla podobně jako u HK zachována v počtu 10 ks, ostatní kategorie fragmentu byly pozorovány výrazně méně: celý tvar v počtu tří kusů, profil nádoby v počtu dvou kusů a odlomené ucho v počtu jednoho kusu. Typologie okrajů byla podobně jako u HK téměř jednotná – dominoval zaoblený okraj, pouze u dvou jedinců byl identifikován okraj zúžený. Dna byla ve všech případech zaoblená.

Průměry okrajů dosahovaly u JK 80 až 180 mm, u HK pak obdobně 80 až 220 mm, u obou druhů keramiky se přitom tyto hodnoty nejčastěji pohybovaly od 120 do 140 mm. Průměry den se u JK i HK pohybovaly v rozmezí 40 až 60 mm.

Tvar nádob

Tvar nádob bylo většinou možné identifikovat i navzdory fragmentárnosti souboru. Příspěl k tomu poměrně vysoký podíl dochovaných okrajů, které bývají pro rozpoznání původního tvaru vhodnější než výdutě či dna. U jemné keramiky jednoznačně dominoval globulární tvar v počtu 53 jedinců – do této kategorie patří i tři jedinci zachovaní v celém tvaru. Jiné tvary nádob byly pozorovány jen ojediněle po dvou (putna, vyšší kónická miska) či jednom (polokulovitý tvar, miniaturní tvar) jedinci. Sedm jedinců nebylo možné blíže určit. V případě hrubé keramiky byly identifikovány pouze globulární nádoby (45 ks) a putny (14 ks), ostatní jedince (celkem 24 ks) nebylo možné blíže určit.

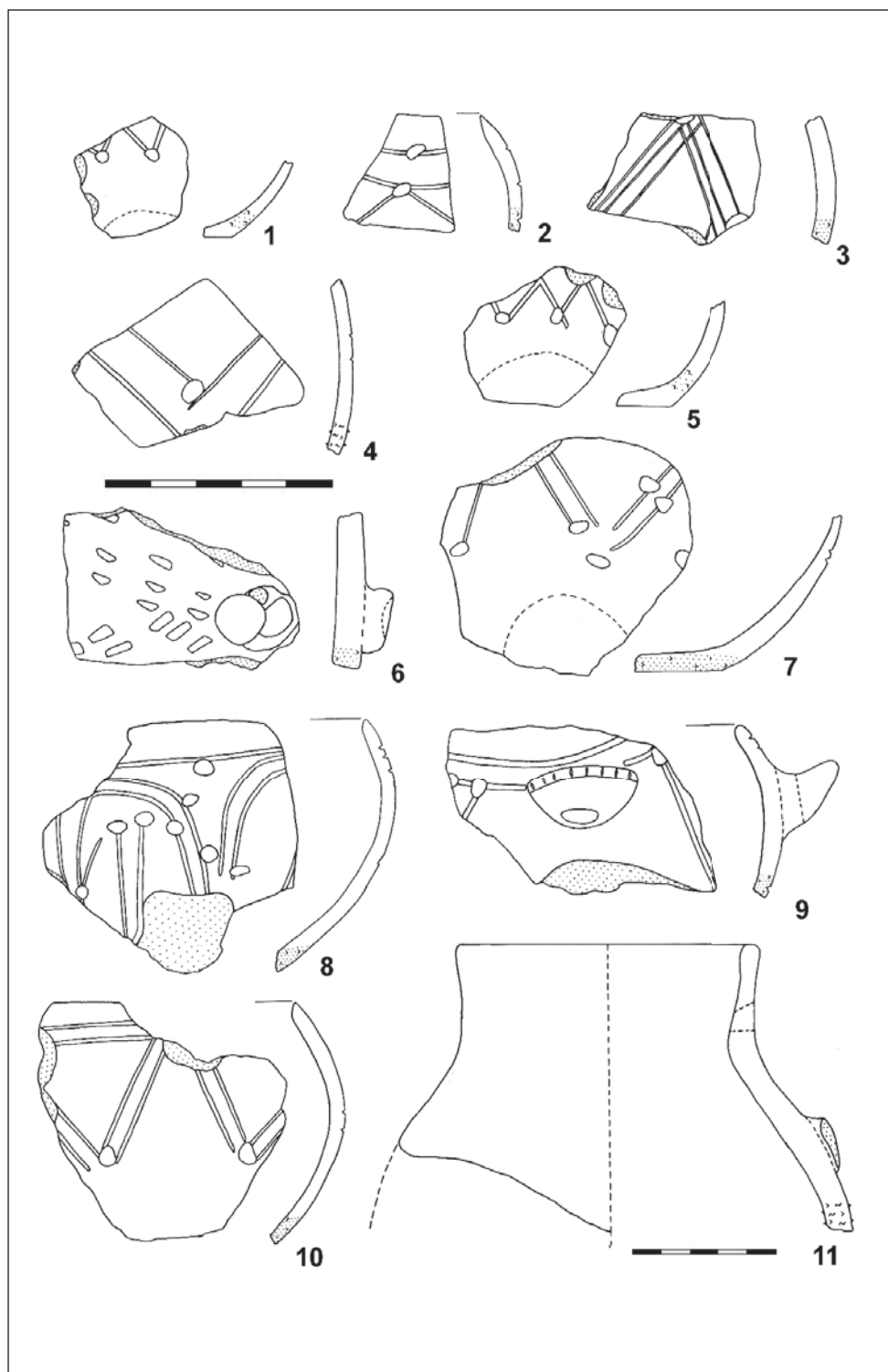
Výzdoba

U výzdoby byl standardně rozlišován lineární (LO), plastický (PO) a technický (TO) ornament, případně jejich kombinace. V rámci lineárního ornamentu bylo pozorováno vzájemné postavení linií, případně linií a not, v rámci plastické výzdoby byly především rozlišovány různé typy výčnělků a uch a pod technickým ornamentem rozumíme především nehtové vrypy a prstové důlky; dále je sem řazen také motiv deště.

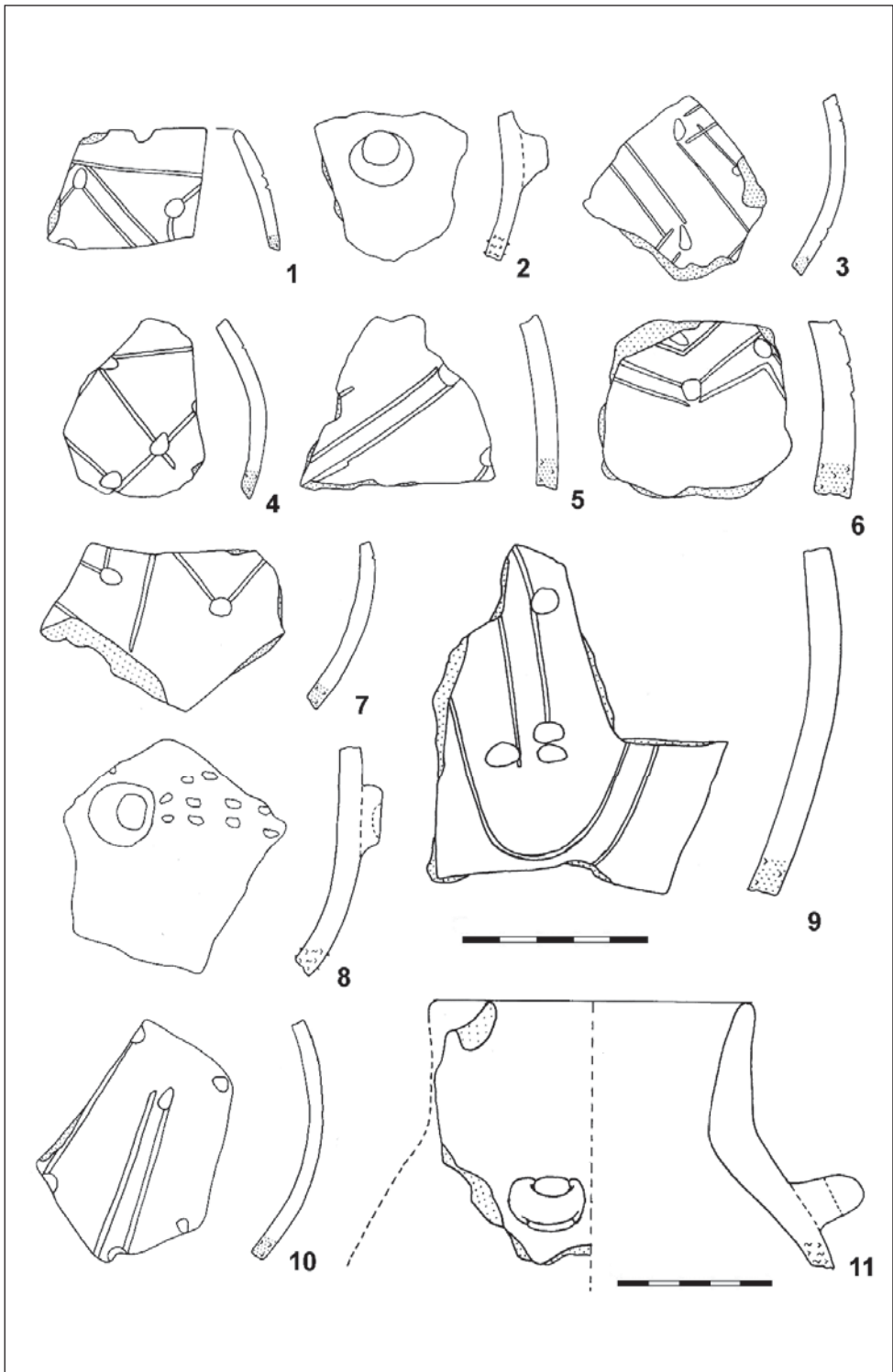
Jemná keramika byla zdobena všemi třemi výše uvedenými základními ornamenty, přičemž jednoznačně dominoval LO, což je ostatně pro tento druh keramiky typické. Nejčastějším výzdobným motivem byla dvojlinka, často doplněná o notovou výzdobu (např. obr. 3: 5, 6), výjimečně se objevila i trojlinka (obr. 2: 3). Ve většině případů byla pozorována snaha umisťovat noty pod sebe (např. obr. 4: 6; 5: 1, 2). Dále byly noty pozorovány na lomu a průběhu linie jakožto relikt původně složitějšího rektilineárního motivu (obr. 3: 4, 7), nicméně objevily se i noty na linii jako součást meandrového vzoru (obr. 5: 3). K lineárnímu ornamentu lze přiřadit také motiv záseku mezi dvěma liniemi (obr. 4: 10), což je prvek dokládající vlivy železovské skupiny z jihozápadního Slovenska.

Plastická výzdoba byla na jemné keramice dochována výrazně méně než u hrubé keramiky (viz níže) – pozorujeme ji pouze na dvou jedincích, přičemž v jednom případě se jedná o kombinaci LO a PO (obr. 2: 9). Technický ornament se dochoval na čtyřech jedincích, v jednom případě se přitom jedná o kombinaci s plastickou výzdobou, kdy se nehtové vrypy vyskytly spolu s oválným výčnělkem. Ostatní jedinci s TO nesli výzdobu sestávající pouze z řad nehtových vrypů. Většina zdobených jedinců JK náleží globulárním tvarům, což koreponduje s převahou tohoto tvaru u jemné keramiky.

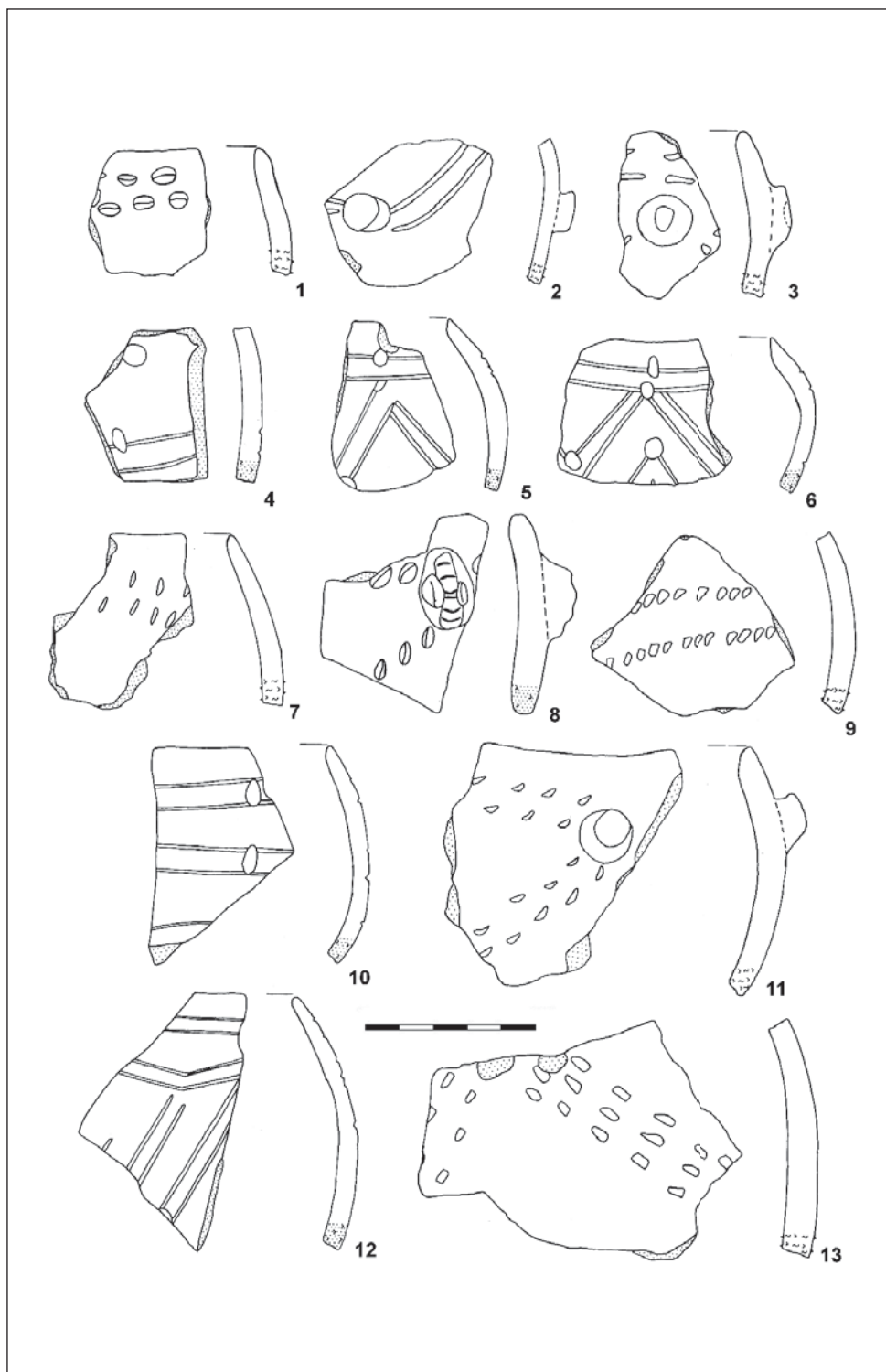
U hrubé keramiky byl samostatný LO pozorován pouze v jednom případě – jednalo se o motiv dvojlinky umístěný při dně putny. Dále byla jedním exemplářem zastoupena kombinace LO a PO, kdy rytou linii doplňoval kruhový výčnělek. Lineární výzdoba se obecně u hrubé keramiky vyskytuje spíše ojediněle, mnohem typičtěji je plastický a technický ornament. Plastická výzdoba byla pozorována u 24 jedinců, přičemž mírně převažovala horizontální ucha (13 ks) nad výčnělky (12 ks). Výskyt uch byl přitom vázán na tvarovou kategorii puten (obr. 3: 11), zatímco výčnělky byly typické pro globulární nádoby. Jednalo se o výčnělky různých variant, především oválný a zátkovitý. Plastická výzdoba byla téměř vždy zachována na výduti, pouze u čtyř jedinců ji evidujeme pod okrajem nádoby, a to shodně u puten i globulárních tvarů. Technická výzdoba (23 ks) byla nejčastěji provedena formou nehtových vrypů uspořádaných do jednoduchých i dvojitých řad (obr. 4: 1), které se nacházely pod okrajem i na těle nádoby. Dále byly rozpoznány prstové důlky (4 ks) a motiv deště (1 ks). Technická výzdoba byla pozorována pouze u globulárních nádob. Kombinace technické a plastické výzdoby (celkem 22 ks) byla nejčastěji provedena formou výčnělku spolu

Obr. 2. Bohuslavice u Kyjova. Výběr keramického materiálu z polohy „Pod Tvrzí“. Kresba K. Čerňavová.

Obr. 3. Bohuslavice u Kyjova. Výběr keramického materiálu z polohy „Pod Tvrzí“. Kresba K. Čerňavová.

Obr. 4. Bohuslavice u Kyjova. Výběr keramického materiálu z polohy „Pod Tvrzí“. Kresba K. Čerňavová.

s nehtovými vrypy (obr. 4: 3, 11) či prstovými důlky (obr. 3: 8); tento typ výzdoby evidujeme rovněž pouze na globulárních nádobách. Ve dvou případech byl výčnělek kombinován s motivem deště. Výčnělky byly přitom téměř vždy zátkovitého typu.

Chronologie souboru

Na základě výzdoby bylo možné větší část souboru přiřadit fázím IIa – IIb kultury s LnK, a to především na základě charakteru lineárního ornamentu. U mnoha jedinců pozorujeme projevy tzv. degenerativního stylu projevujícího se větší variabilitou tvaru not a jejich postavením vůči liniím. Ty byly často nedotažené či naopak přetažené (obr. 2: 7; 3: 9). Typický je motiv dvojlinky, který byl často aplikován pod okrajem (např. obr. 2: 10; 3: 5, 6, 10). K pozdější vývojové fázi (IIc) lze pak přiřadit motiv dvojlinky se zásekem mezi oběma liniemi dokládající vliv železovské skupiny (obr. 4: 10). Naopak o něco starší charakter, odpovídající fázi Ib, mají některé prvky plastické výzdoby, zejména horizontální ucha na putnách z bahnitěho materiálu (např. obr. 3: 11). Podle těchto poznatků předpokládáme vrchol vývoje lokality v průběhu II. stupně dle relativní chronologie. Počátky osídlení lze však spatřovat již ve starším stupni, nicméně fáze Ia zde nebyla doložena. Otázkou zůstává vyznívání lineárního osídlení, které se na základě dostupného materiálu nepodařilo dosud spolehlivě podchytit.

Kamenná industrie²

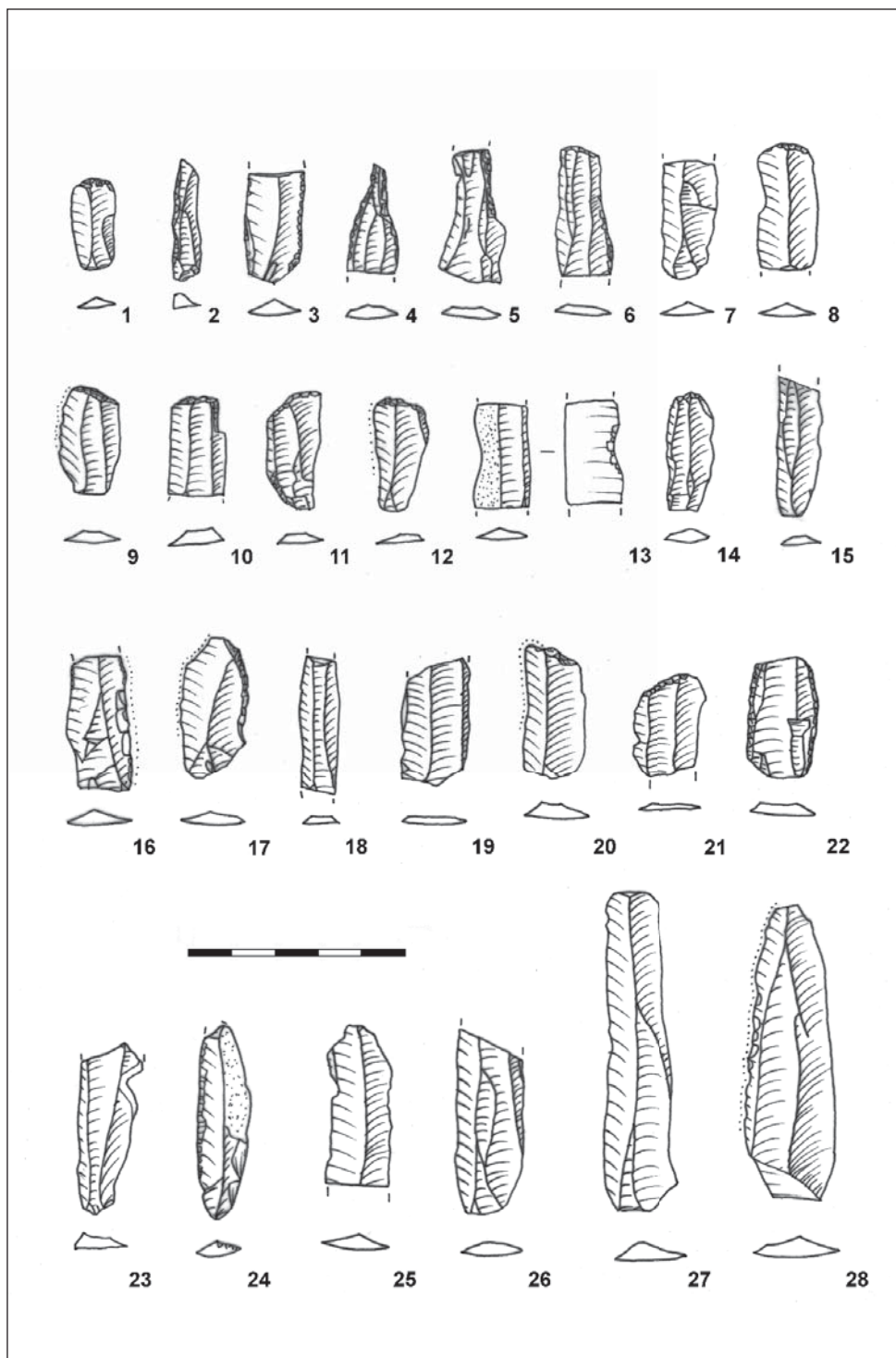
K analýze bylo předloženo celkem 129 kusů štípané a 15 kusů broušené kamenné industrie. Daný soubor kamenné industrie kultury s LnK pochází z výzkumu Martina Kříže (1889, 55). Dalších 45 kusů štípané a 20 kusů broušené kamenné industrie z téže polohy zpracoval David Válek (2007, 29–30).

Štípaná kamenná industrie

Štípaná kamenná industrie (dále jen ŠI) byla standardně hodnocena z technologicko-typologického hlediska, dále byla sledo-

Obr. 5. Bohuslavice u Kyjova. Výběr keramického materiálu z polohy „Pod Tvrzí“. Foto A. Čerevková.

Obr. 6. Bohuslavice u Kyjova. Výběr kamenné štípané industrie z polohy „Pod Tvrzí“. Kresba M. Kuča.

vána surovinová skladba (tab. 1, graf 3, obr. 6). Na úvod technologicko-typologického rozboru je třeba zdůraznit, že kolekce neobsahuje žádná jádra ani drobný odpad.

Determinováno bylo 34 čepelí, jeden úštěp a deset nástrojů. Čepelky byly zachovány v bazální (12 ks), mediální (5 ks) a terminální (3 ks) části, ostatní byly kompletní. Kategorie nástrojů obsahuje čepel s příčnou retuší a leskem (obr. 6: 9), fragment vrtáku (obr. 6: 5), dlouhý trapéz s leskem, bazální část čepelky s bilaterální retuší, dírkovač (obr. 6: 4), čepel s protilehlými vruby, hrotitý úštěp s laterální retuší (vrták?; obr. 6: 2), terminální část škrabadla s poškozenou hlavicí a čepel s příčnou retuší (obr. 6: 1, 14). Jedna čepelky vykazuje na laterální straně mírné opotřebení, jiná nese na svém povrchu lesk.

Suroviny

Surovinové spektrum štípané kamenné industrie je poměrně pestré. V kolekci převažuje včetně přepálených a nejistých artefaktů rohovec typu Krumlovský les v počtu 59 kusů (46,5 %). Významné zdroje této suroviny se nacházejí na jihozápadní Moravě (Oliva 2010), je však třeba brát v úvahu i potenciální menší zdroje na Uherskohradištsku ve štěrcích řeky Moravy. Nejbližší byly valouny rohovce zaznamenány u Traplic a Modré, což je asi 20–25 km, a dokonce i v širším okolí Kyjova čili v blízkém okolí Bohuslavic (Gába 1969, 41; Přichystal 2009, 79). Nelze tedy vyloučit využívání bližšího zdroje než z Krumlovského lesa.

Výraznou skupinu dále v surovinovém spektru představuje rohovec typu Boršice (17,8 %). Tento rohovec reprezentuje poměrně nedávno vyčleněnou surovinu (Škrdla – Přichystal 2003). Makroskopicky je nerozeznatelný od rohovce typu Olomučany, což představuje určité úskalí při makroskopické analýze surovin především kultury s LnK na jižní Moravě. Lze je totiž vzájemně odlišit pouze pod mikroskopem. Zde můžeme velice podobný rohovec typu Olomučany vyloučit (det. A. Přichystala). Tento rohovec pochází ze štěrků, ale přesný zdroj zatím není znám (Přichystal 2009, 79–80 s bližší charakteristikou). Jeho využívání je doloženo již v mladém paleolitu (Škrdla – Přichystal 2003) a zde se potvrzuje jeho znalost i v neolitu.³ Sporadicky lze determinovat radiolarit (1,5 %), čokoládový silicit (2,3 %) a křídový spongiový rohovec (3,1 %). Přítomnost radiolaritu z moravsko-slovenského pomezí je v tomto případě nevýrazná. Křídový rohovec, tzv. spongolit, se sekundárně řekou Svitavou dostal až pod Pavlovské vrchy (Přichystal 2009, 75), případně řekou Moravou až na západní Slovensko (Farkaš et al. 2008, 29).

Mezi importy je nejpočetnější silicit krakovsko-čenstochovské jury (15,5 %) následovaný silicity glacienních sedimentů (9,3 %). Vzdálené importy s početnými nástroji v poměru k čepelím tvoří zhruba 1/4 kolekce. Silicity krakovsko-čenstochovské jury, silicity glacienních sedimentů a čokoládové silicity jsou v neolitických kolekcích středního a jižního Pomoraví ještě výrazněji zastoupeny.⁴

Přepálená neurčitelná složka činí 2,3 % a neurčená 1,5 %.

Rhovec typu Krumlovský les (dále jen KL) je zastoupen v převaze variety II nad I (v poměru přibližně 4 : 1). Varieta II sestává ze 47 kusů včetně dvou přepálených. Varieta I byla determinována pouze u 11 čepelí.

Z nejistého rohovce typu Krumlovský les je zachován fragment vrtáku. V případě čepelí z rohovce typu Krumlovský les I jde ve dvou případech o bazální části a ve dvou případech o mediální části. Jedna z mediálních částí čepelí má na svém boku patrný lesk.

Z rohovce nebyl zhotoven žádný nástroj, jedná se včetně přepálených kusů o čepelky, pouze ve třech případech jde o úštěpy.

Silicit krakovsko-čenstochovské jury je zastoupen v 16 případech v podobě čepelí, ve čtyřech případech jako nástroj. Z nástrojů lze jmenovat čepel s laterální retuší a leskem (obr. 6:

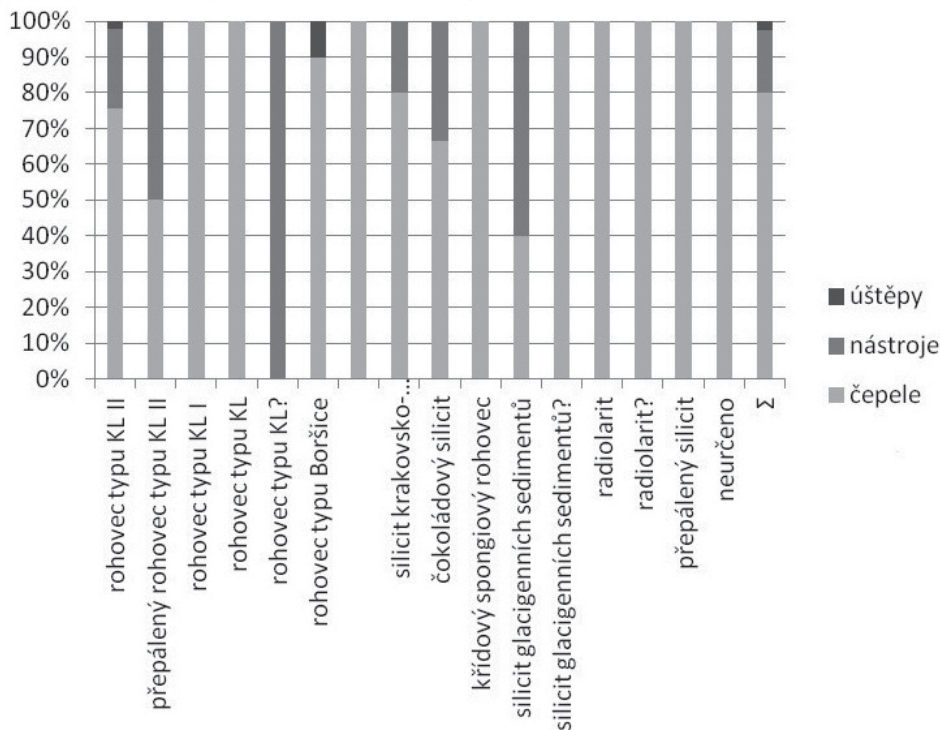
17), drobné čepelové škrabadlo s leskem (obr. 6: 12), dlouhý trapéz (obr. 6: 11) a čepel s laterální retuší (obr. 6: 24). Kromě celých tvarů byly čepel ve zlomcích – bazální část (7 ks; obr. 6: 15, 26), meziální (2 ks) a terminální (3 ks; obr. 6: 25). Dva zlomky čepelí nesou výrazné stopy opotřebení a jeden fragment je mírně patinovaný (obr. 6: 18).

Dalším importem je silicit glacienních sedimentů. Opět se podařilo vyčlenit pouze čepel a nástroje. Mezi nimi se nachází čepel s laterální retuší a leskem (obr. 6: 28), zlomená čepel s příčnou retuší (6: 20), škrabadlo na zlomené čepeli (obr. 6: 10), dvakrát dlouhý trapéz s ulomenouází (obr. 6: 6, 21), bazální část čepel s laterální retuší (obr. 6: 3) a vrták. Čepel byly zachovány v bazální části (4 ks; obr. 6: 23) a meziální části (3 ks), ostatní se dochovaly vcelku. Jeden fragment čepel s výrazným opotřebením má na svém povrchu patrný lesk (obr. 6: 16).

Kvalitní surovinu představuje silicit typu čokoláda, jenž je v kolekci charakterizován bazální (obr. 6: 19) a meziální částí čepelí s pravděpodobně recentním vrubem (obr. 6: 13) a zlomenou čepelí s příčnou retuší (obr. 6: 8). Křídový spongiový rohovec je zastoupen třemi bazálními částmi čepelí (obr. 6: 7) a jednou celou. Dvěma artefakty z radiolaritu (včetně nejspíše) jsou čepel (obr. 6: 27). Z přepálené suroviny se zachovaly celé čepel a jedna bazální část. Dvě celé čepel nebyly surovinově určeny.

	jádra	čepel	nástroje	ústěpy	Σ
rohovec typu KL II	0	34	10	1	45
přepálený rohovec typu KL II	0	1	1	0	2
rohovec typu KL I	0	11	0	0	11
rohovec typu KL	0	1	0	0	1
rohovec typu KL?	0	0	1	0	1
rohovec typu Boršice	0	20	0	2	20
přepálený rohovec typu Boršice	0	3	0	0	3
silicit krakovsko-čenstochovské jury	0	16	4	0	20
čokoládový silicit	0	2	1	0	3
křídový spongiový rohovec	0	4	0	0	4
silicit glacienních sedimentů	0	4	6	0	10
silicit glacienních sedimentů?	0	2	0	0	2
radiolarit	0	1	0	0	1
radiolarit?	0	1	0	0	1
přepálený silicit	0	3	0	0	3
neurčeno	0	2	0	0	2
Σ	0	103	23	3	129

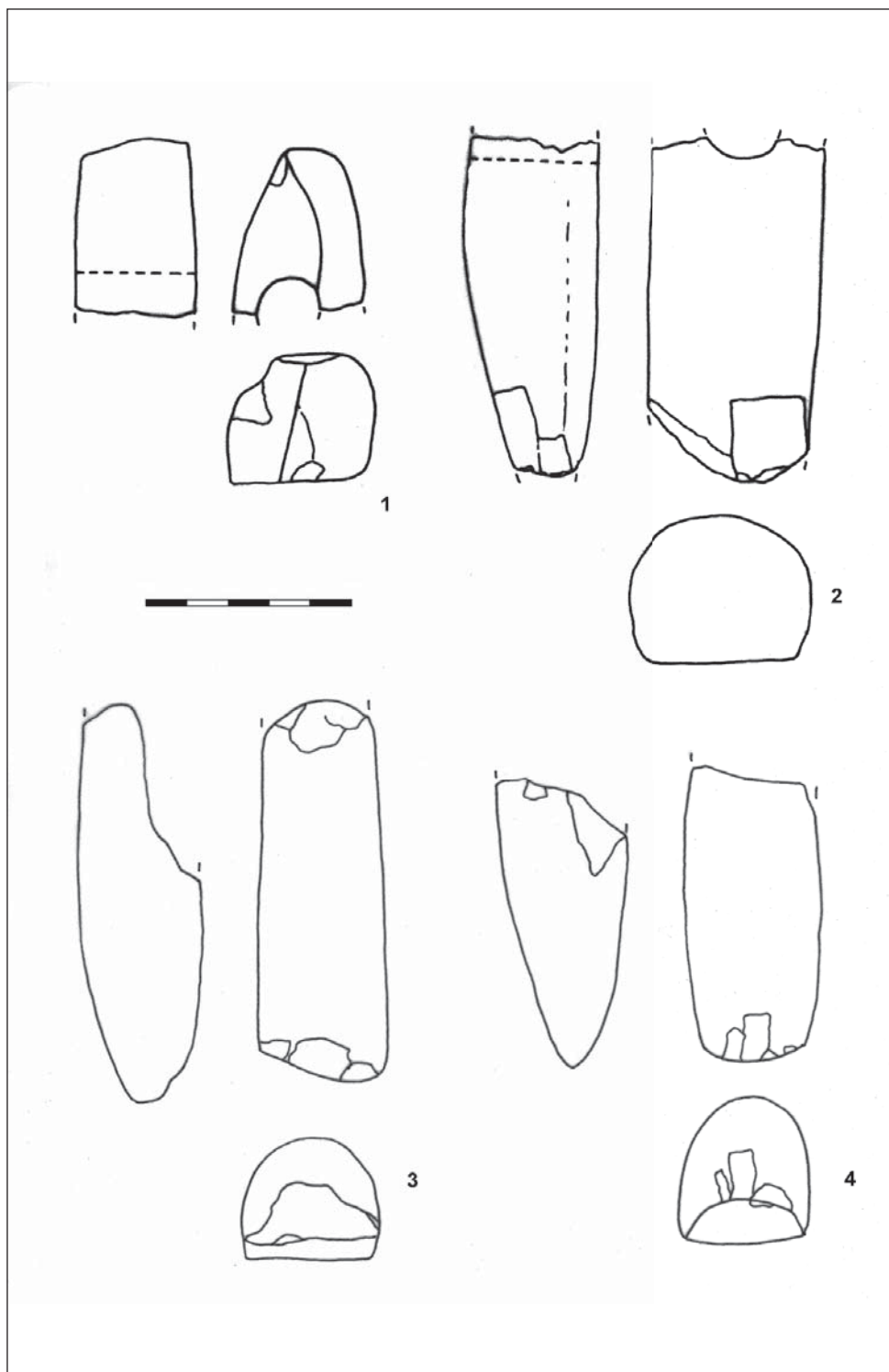
Tab. 1. Bohuslavice – „Pod Tvrzí“. Přehled štípané kamenné industrie.

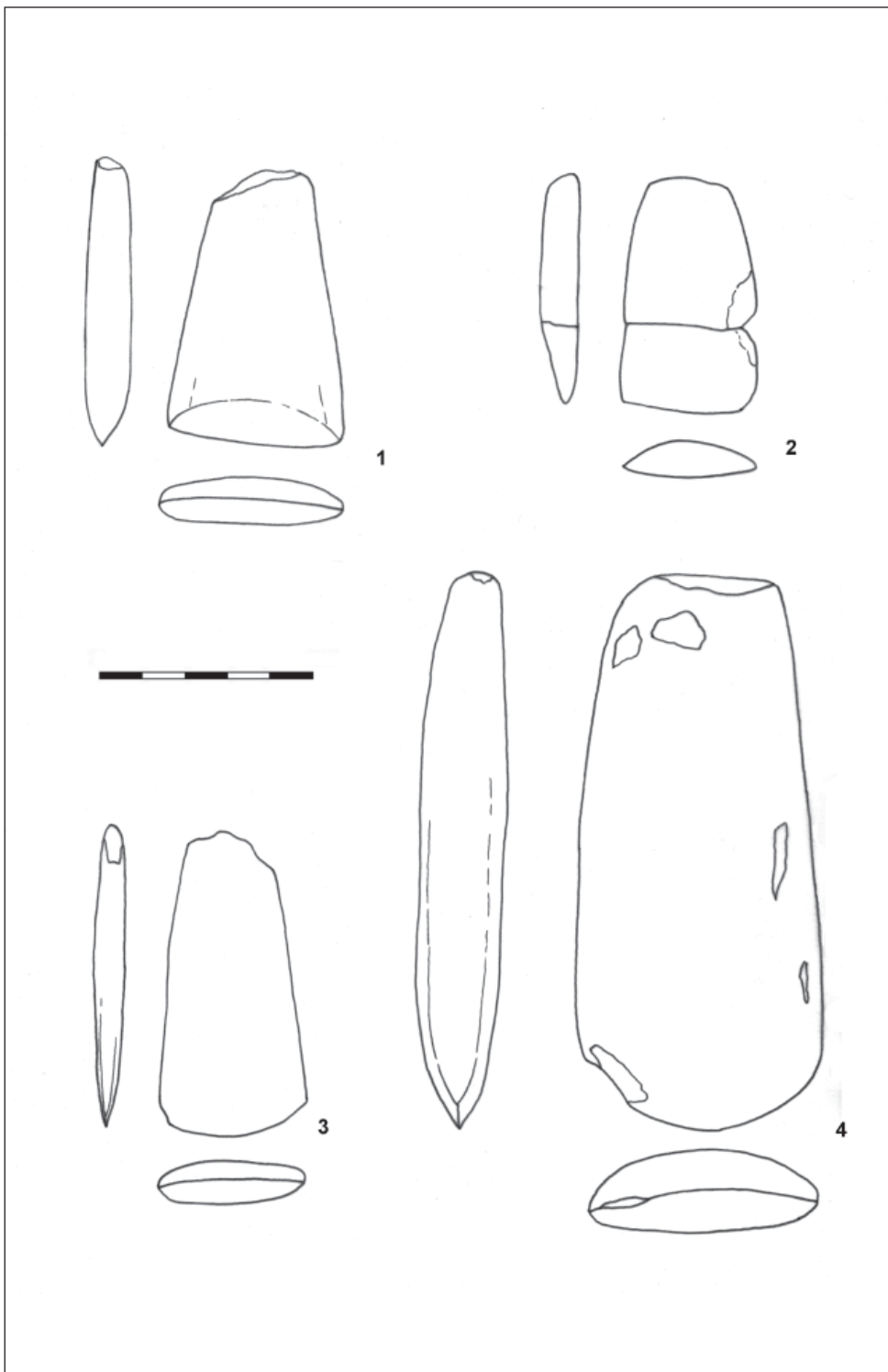
Graf 3. Bohuslavice u Kyjova – „Pod Tvrzí“. Technologie štípané kamenné industrie podle surovin.

Jen minimum artefaktů bylo přepáleno. Technologické spektrum získané kolekce má abnormální parametry – naprosto chybí jádra a téměř absentují úštěpy. Skoro to navozuje domněnku o možné selekci vybraných kusů přímo na výzkumu. Pokud tomu tak nebylo, jednalo by se o vcelku unikátní doklad výhradně zpracovatelské osady. Ve Váلكově kolekci se však tři jádra vyskytla (Válek 2007, 27).

Soubor je takřka výhradně čepelový s kusy nepřesahujícími 5 cm. Pokud se vyskytly zlomky čepelí, jednalo se většinou o jejich báze. Sporadická přítomnost vodících čepelí však navzdory chybějící výrobní složce naznačuje zpracovatelské aktivity na lokalitě. Nástroje tvoří 22,5 % z kolekce. Objevily se běžné typy nástrojů – škrabadla, příčné a laterální retuše, vrtáky, vruby aj. Na některých kusech byla zjištěna přítomnost lesku nebo výrazného opotřebení. V nově získané a nepočtené kolekci (45 ks) zpracované Davidem Váلكem⁵ (2007, 27) uvedený autor rovněž potvrzuje přítomnost a převahu moravského jurského rohovce (asi 46 %), kde jsou zahrnuty rohovce typu Krumlovský les, typu Olomučany a typu Boršice. Otázkou je, jakým způsobem byly poslední dvě jmenované suroviny rozlišeny bez pomoci mikroskopu. Popisuje zde dále rovněž silicit krakovsko-čenstochovské jury, silicit glacienních sedimentů, obsidián, radiolarit typu Sümeg, xylolit a dva nespécifikované jedince. Přítomnost obsidiánu lze vysvětlit zjištěným osídlením lokality kulturou s moravskou malovanou keramikou na základě povrchových sběrů Martina Hložka (srovnej Válek 2007, 25).

Obr. 7. Bohuslavice u Kyjova. Výběr kamenné broušené industrie z polohy „Pod Tvrzí“. Kresba M. Kuča.

Obr. 8. Bohuslavice u Kyjova. Výběr kamenné broušené industrie z polohy „Pod Tvrzí“. Kresba M. Kuča.

Broušená kamenná industrie

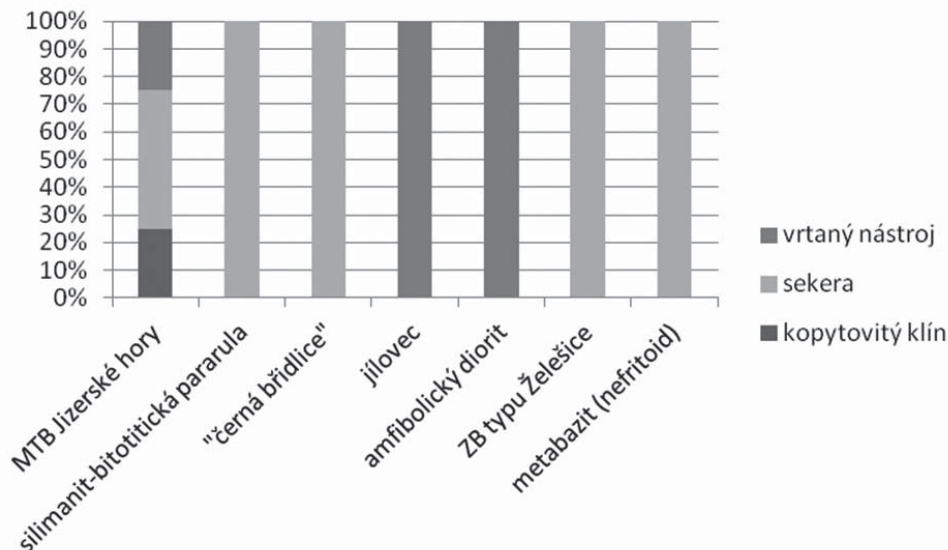
Z lokality Bohuslavice – „Pod Tvrzí“ bylo vyčleněno 15 kusů broušené kamenné industrie (tab. 2, graf 4, obr. 7–8). Magnetická susceptibilita (dále označeno MS v SI jednotkách) byla měřena příručním kappametrem č. KT-6. Nejpočetnější surovinou je metabazit typu Jizerské hory. Byly z něj zhotoveny převážně kopytovité nástroje – klíny a sekery. Žádný kopytovitý klín se nedochoval kompletní (břitová část, břitová část s poškozeným ostřím; MS $0,51$ a $0,23 \times 10^{-3}$ SI; obr. 7: 3, 4). Další malou skupinu představují sekery, z nichž dvě jsou kopytovité – s mírně plankonvexním příčným průřezem o délce 13,1 cm (MS $0,72 \times 10^{-3}$ SI; obr. 8: 4) a břitová část dalšího jedince s rovným zabroušením na užší straně kolmo k artefaktu (MS $0,24 \times 10^{-3}$ SI). Výčet seker pokračuje typem s mírně vějířovitým ostřím a rovným, v příčném průřezu mírně poškozeným týlem (MS $0,33 \times 10^{-3}$ SI; obr. 8: 1) a mírně lichoběžníkovitou sekerou s rovným ostřím, v příčném průřezu recentně zlomenou na dvě části (MS $0,21 \times 10^{-3}$ SI; obr. 8: 2). Vrtané artefakty jsou dva – přeražený dvouramenný mlat (?) (MS $0,12 \times 10^{-3}$ SI; obr. 7: 2) a týlová část vrtaného nástroje (MS $0,21 \times 10^{-3}$ SI; obr. 7: 1). Z tzv. „černé břidlice“ byla vyrobena lichoběžníkovitá sekera s rovným ostřím v příčném průřezu (MS $13,4 \times 10^{-3}$ SI; obr. 8: 3).

Ze zelené břidlice typu Želešice jsou zhotoveny dva artefakty – drobná plochá sekerka s poškozeným týlem o délce 4,4 cm ($8,24 \times 10^{-3}$ SI) a fragment ploché sekerky se zahroceným týlem a uraženým ostřím ($13,42 \times 10^{-3}$ SI). Po jednom kusu byly zastoupeny přeražený sekeromlat, sekundárně využitý jako otloukač z amfibolického dioritu ($3,73 \times 10^{-3}$ SI), sekera mírně lichoběžníkového tvaru s rovným ostřím a mírně zaobleným týlem s příčným oválným průřezem z blíže neurčeného metabazitu (nephritoid; det. A. Přichystal; MS $0,32 \times 10^{-3}$ SI), lichoběžníková sekera s mírně prohnutým ostřím a obdélným příčným průřezem ze silimanit-biotitické pararuly (det. A. Přichystal; MS $0,57 \times 10^{-3}$ SI) a kus sekeromlatu přeražený v provrtu, jenž byl rozštípnutý i podélně, a to z jílovce ($0,78 \times 10^{-3}$ SI).

Ve Váلكové kolekci 14 kusů broušené industrie jsou kromě jednoho exempláře z jemnozrnného amfibolitu všechny z metabazitu typu Jizerské hory (zde označeno jako Jistebsko). Jsou tu obsaženy běžné typy – fragmenty kopytovitých klínů a sekery (Válek 2007, 30).

	kopytovitý klín	sekerka	vrtaný nástroj	Σ
MTB Jizerské hory	2	4	2	8
silimanit-biotitická pararula	0	1	0	1
jílovec	0	0	1	1
„černá břidlice“	0	1	0	1
amfibolický diorit	0	0	1	1
ZB typu Želešice	0	2	0	2
metabazit (nephritoid)	0	1	0	1
Σ	2	9	4	15

Tab. 2. Bohuslavice – „Pod Tvrzí“. Přehled broušené kamenné industrie.

Graf 4. Bohuslavice u Kyjova – „Pod Tvrzí“. Technologie broušené kamenné industrie podle surovin.

Převážná část broušené kamenné industrie v Bohuslavicích – „Pod Tvrzí“ byla zhotovena z metabazitu typu Jizerské hory, což je v souladu s dosavadními poznatky o využívání surovin na broušenou industrii ve starém, případně středním neolitu ve střední Evropě (viz např. Přichystal 2009, 178; Šída – Prostředník 2011). V kolekci byl vyčleněn jeden nástroj s poměrně vysokou magnetickou susceptibilitou ($13,4 \times 10^{-3}$ SI jednotek), který velmi připomíná jizerskohorský metabazit. Pro své výrazně tmavší zbarvení jej pracovně označujeme jako „černá břidlice“. Podobné kusy jsou autorům známy z jiných neolitických lokalit. Jejich přesná petrografická determinace a zdroje by měly být předmětem dalšího výzkumu. Zelená břidlice typu Želešice byla nejvíce používána v kultuře s moravskou malovanou keramikou (Přichystal 2000; Kuča – Vokáč 2008), přesto doklady jejího využívání jsou spolehlivě doloženy již od fáze Ia kultury s LnK (cf. Schenk et al. 2008; Přichystal 2009, 180; Vaškových et al. 2008, 298). Amfibolický diorit je spojován s kulturou s moravskou malovanou keramikou (Kuča – Vokáč 2008). Silimanit-biotitická pararula patří mezi nejrozšířenější horninu v moldanubiku Českého masívu. Je popisována zejména ze západní Moravy a z jižních Čech (Přichystal 2009, 196–197). Analogie využití této suroviny v kultuře s LnK lze hledat v materiálu (sic z povrchového sběru) z Vedrovic – „Široké u lesa“ (Přichystal 2002). Torzo vrtaného artefaktu z nepřilíš kvalitního jílovce (případně jílovité břidlice?; makroskopické určení) by snad mohlo pocházet ze zdrojů ze Západních Karpat (cf. Přichystal 2009, 214–215). Posledním kusem je sekera z blíže neurčitého, ale kvalitního metabazitu (nefritoid?), jehož provenience je však neznámá.

Osteologický materiál

Osteologický materiál je nepočtený a podlehl zřejmě značné selekci. Evidujeme pouze pět kusů zvířecích kostí: jeden fragment mandibuly prasete a čtyři rohy tura. Ve všech případech se jednalo o dospělé jedince; u zubů prasete je patrné silné obroušení korunek.

Závěry

Analýza osídlení kultury s LnK v Bohuslavicích u Kyjova přinesla další informace o osídlení dané kultury v západní části východní Moravy. Daná lokalita je známá již z dřívějších publikací (Válek 2005; 2007; Vaškových 2008). Materiál analyzovaný v této studii pochází z výzkumu Martina Kříže z roku 1887, kdy se v poloze „Pod Tvrzí“ budovala železniční trať (NZ čj. 2722/46). Na základě analýzy keramiky bylo možné sídliště dle relativní chronologie datovat do II. stupně kultury s LnK (fáze IIa až IIc), a to především na základě charakteristické lineární výzdoby s přítomností tzv. degenerativního stylu. Někteří jedinci nesli také prvky charakteristické pro fázi Ib, nicméně těžiště osídlení zřejmě spočívalo ve II. stupni. Objevily se zde také výzdobné prvky železovské skupiny, které jsou v této části Moravy koncentrovány spíše směrem na východ v oblasti dolního Pomoraví. Bohuslavice představují v rámci této oikumeny jakousi západní enklávu spolu se sídlištěm v Nechvalíně. Zatímco však nálezy z Bohuslavic by měly odpovídat spíše I. fázi železovské skupiny, keramika z Nechvalína odpovídá jejímu II. stupni, který je v Pomoraví obecně hojnější. Lokality s výskytem keramiky mladšího stupně kultury s LnK a železovskými prvky jsou přitom známy z širší oblasti Moravy i Dolního Rakouska (Vaškových 2008, 54–58), i když na některých blízkých lokalitách (např. Žádovice; Čerevková 2015) dosud chybí. Podobné výsledky ohledně relativní chronologie sídliště byly zjištěny i rozbořem materiálu získaným povrchovými prospekciemi Martina Hložka v letech 1997–2001 (Válek 2005, 43–45).

Sídliště v Bohuslavicích v poloze „Pod Tvrzí“ zřejmě patřilo k poměrně dlouho využívaným polohám, kde se osídlení vyvíjelo po značnou dobu trvání kultury s LnK. Kromě již zmíněných Žádovic lze podobnou situaci sledovat např. na lokalitách Zlín-Malenovice, Hradčovice či Veletiny (Vaškových 2008, 40–41; Čižmář 2009, 259; 2012, 141; Kohoutek 2004, 134; Šmíd 2005, 230). Přesto lze mezi těmito lokalitami sledovat určité rozdíly související především s intenzitou zastoupení jednotlivých vývojových fází. Bohužel také často narážíme na nedostatečnou (pouze povrchové kolekce) či dosud nevyhodnocenou (např. Zlín-Malenovice) pramennou základnu. Charakter zdejšího osídlení tak nemůže být zcela spolehlivě srovnán s okolními lokalitami a jeho zasazení do širšího kontextu složité dynamiky vývoje osídlení kultury s LnK v daném regionu je značně problematické.

Výzkum sídliště II. stupně kultury s LnK v Bohuslavicích u Kyjova poskytl dále nepočtený, ale cenný soubor kamenné industrie. Ve štípané kamenné industrii je zde oproti nejstaršímu stupni této kultury, kdy převažuje silicit krakovsko-čenstochovské jury (Žopy, Spytihněv, Kladníky; Mateciucová 2008; Vaškových et al. 2008), mírný odklon od přísunu polského silicitu. Opačný trend je však patrný v nedalekých Žádovicích (Nerudová 2011, 21).⁶ V Bohuslavicích převažují moravské jurské rohovce – rohovec typu Krumlovský les a typu Boršice. Další suroviny ukazují na široké spektrum kontaktů jak na sever ke kvalitním silicitům ledovcového původu, čokoládovému silicitu a opět k výše vzpomínanému silicitu krakovské jury, tak v možná až nezvykle malé míře na východ (radiolarit). U lokalit ve středním Pomoraví vliv severských silicitů co do množství výrazně narůstá (cf. Kuča et al. 2009), západním směrem na Brněnsko je v mladším stupni kultury s LnK naopak patrný příklon k regionálním zdrojům (např. Kuča 2008). Charakter industrie složené téměř výhradně z čepelí a nástrojů odpovídá modelu měnicího se charakteru industrie s rostoucí vzdáleností od zdroje, kdy s úbytkem výrobní složky, především jader, přibývá polotovaru a retušovaných nástrojů (cf. Lech 1989; Zimmermann 1995). Do jaké míry lze tento model aplikovat na tuto lokalitu, je však poněkud nejednoznačné.

Ve spektru broušené kamenné industrie opět svou převahu ve střeoevropském měřítku potvrzuje metabazit typu Jizerské hory následován v malém množství zelenou břidlicí typu

Želešice z Brněnska. Ojedinelá přítomnost dalších surovin k vytvoření širší představy o distribuci surovin nedostačuje.

Sídlíště kultury s lineární keramikou v Bohuslavicích u Kyjova patří mezi nemnoho zpracovaných lokalit této kultury v jižním podhůří Chřibů. Do budoucna by bylo žádoucí pro možnost zevrubnější interpretace distribučních sítí kamenných surovin mít k dispozici z oblasti mezi Dyjsko-svrateckým a Dolnomoravským úvalem hotové analýzy z více lokalit. V obou úvalech je totiž při vzájemném porovnání situace poněkud odlišná.

Přestože materiál není již možné postavit do souvislosti s nálezovými situacemi, lze z něj získat některé důležité informace. Analýza keramiky potvrdila datování lokality převážně do II. stupně kultury s LnK, které bylo zjištěno již při zpracování povrchové kolekce (Válek 2005). Nové poznatky přinesla zejména analýza kamenné industrie, a to především z hlediska charakteru distribučních sítí.

Poznámky:

- 1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO MK 000094862).
- 2 Poděkování za určení problematických surovin patří prof. RNDr. Antonínu Přichystalovi, DSc. z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně a za konzultace Mgr. Davidu Válkovi z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
- 3 V souboru moravské malované keramiky v Koryčanech byla doložena jedna čepel. Tehdy byla makroskopicky determinována jako rohovec typu Olomučany. Je možné, že se jedná o typ Boršice (Šmarda et al. 2009, tab. 3). Totéž lze vznést i na artefakt ze Žádovic (Nerudová 2011, 21).
- 4 Zpracovaných souborů kamenné industrie kultury s LnK v této oblasti není mnoho. Lépe jsme informováni o mladém neolitu, kde je možno tento poznatek beze zbytku potvrdit (např. Kuča et al. 2009).
- 5 Makroskopicky kolekci určil Milan Vokáč.
- 6 Zde tvoří silicit krakovsko-čenstochovské jury 47 %.

Prameny:

Nálezová zpráva čj. 2722/46 uložená v archivu Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně.

Literatura:

- Č e r e v k o v á, Alžběta, 2015. *Sídlíště kultury s lineární keramikou v Žádovicích (okr. Hodonín)*. Rukopis magisterské diplomové práce uložený v knihovně Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
- Č e r v i n k a, Inocenc Ladislav, 1933. *Na našem Slovácku: vlastivědný sborník Kyjovska-Žďánska pro školy a rodiny. Sv. 1, Kyjovsko a Žďánsko v pravěku: archeologické nálezy a osídlení*. Kyjov: Učitelstvo okresu Kyjovsko-Žďánského. 71 s.
- Č i ž m á ř, Ivan. 2009. Zlín (k. ú. Malenovice, okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 50, 259–260.
- Č i ž m á ř, Ivan. 2012. Zlín (k. ú. Malenovice, okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 53–1, 140–141.
- Č i ž m á ř, Zdeněk, 1998. Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 83, 105–139.
- D a ň h e l, Miroslav, 2014. Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 55–1, 164.
- D e m e k, Jaromír, ed. 1987. *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Praha: Academia. 584 s.

- F a r k a š, Zdeněk, G r e g o r, Miloš, P ř i c h y s t a l, Antonín a P i v k o, Daniel. 2008. Neolitické nálezy a ich petrografická charakteristika z Bratislavy-Devinskej Novej Vsi. *Zborník Slovenského národného múzea* 102, 7–42.
- G á b a, Zdeněk, 1969. *Geologické exkurze do okolí Kyjova*. Brno: Krajský pedagogický ústav v Brně. 73 s.
- C h l u p á č, Ivo, B r z o b o h a t ý, Rostislav, K o v a n d a, Jiří a S t r á n í k, Zdeněk, 2011. *Geologická minulost České republiky*. Praha: Academia. 436 s.
- K o h o u t e k, Jiří, 2004. Zlín (k. ú. Malenovice, okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 45, 133–134.
- K ř í ž, Martin, 1889. *Kůlna a Kostelík: dvě jeskyně v útvaru devonského vápence na Moravě: bádání a rozjímání o pravěkém člověku*. Brno: Nákladem Musejního spolku brněnského. 130 s.
- K u č a, Martin, 2008. Exploitation of raw materials suitable for chipped stone industry manufacture in the Moravian Painted Ware Culture in the Brno region. *Přehled výzkumů* 49, 93–107.
- K u č a, Martin, P ř i c h y s t a l, Antonín, S c h e n k, Zdeněk, Š k r d l a, Petr a V o k á č, Milan, 2009. Lithic raw material procurement in Moravian Neolithic: Search for extraregional Networks. *Documenta Praehistorica* 16, 313–326.
- K u č a, Martin a Š k r d l a, Petr, 2010. Domanín (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 51, 311.
- K u č a, Martin a V o k á č, Milan, 2008. Exploitation of rocks from the Brno Massif for polished stone industry, South Moravia (Czech Republic). In: Přichystal, Antonín, Krmíček, Lukáš a Halavínová, Michaela, eds. *Petroarchaeology in the Czech Republic and Poland at the Beginning of the 21st Century: proceedings of the 4th International Petroarchaeological Symposium in Wrocław, 11. – 13. 10. 2007*. Brno: Ústav geologických věd Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 95–109.
- L e č b y c h, Marek, 2013. Dambořice (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 54–1, 139.
- L e č b y c h, Marek, 2016. Dambořice (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 57–1, 160.
- L e c h, Jacek, 1989. A Danubian raw material exchange network: a case study from Bylany. In: Rulf, Jan, ed. *Bylany seminar 1987: collected papers*. Praha: Archeologický ústav ČSAV, 111–120.
- M a t e i c i u c o v á, Inna, 2008. *Talking stones: the chipped stone industry in Lower Austria and Moravia and the beginnings of the Neolithic in Central Europe (LBK), 5700–4900 BC*. Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 4, Brno: Masarykova univerzita. 357 s.
- N e r u d o v á, Zdeňka, 2011. Kamenná štípaná industrie kultury s lineární keramikou ze Žádovic (okr. Hodonín). *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 96, 19–31.
- O l i v a, Martin, 2010. *Pravěké hornictví v Krumlovském lese: vznik a vývoj industriálně-sakrální krajiny na jižní Moravě*. Brno: Moravské zemské muzeum. 469 s.
- P a v l ů, Ivan a Z á p o t o c k á, Marie, 1983. *Bylany: výzkum 1953–1967. Díl 1, Katalog sekce A*. Praha: Archeologický ústav ČSAV. 99 s. 2923 s. il. a mp.
- P ř i c h y s t a l, Antonín, 2000. Stone raw materials of Neolithic-Aeneolithic polished artefacts in the Czech Republic: The present stage of knowledge. *Krystalinikum* 26, 119–136.
- P ř i c h y s t a l, Antonín, 2002. Petrografický výzkum broušené a ostatní kamenné industrie z vedrovických pohřebišť. In: Podborský, Vladimír a kol. *Dvě pohřebišť neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita, 211–215.
- P ř i c h y s t a l, Antonín, 2009. *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*. Brno: Masarykova univerzita. 331 s.
- S c h e n k, Zdeněk, K u č a, Martin, Š k r d l a, Petr a R o s z k o v á, Alena, 2008. Spytihněv (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 49, 285–290.
- S t ř í š k o v á, Jitka, 2007. *Sídlíště kultury s lineární keramikou v Brně-Ivanovicích-“Dřelch“*. Rukopis bakalářské diplomové práce uložený v knihovně Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
- Š í d a, Petr a P r o s t ř e d n í k, Jan, 2011. Současný stav poznání neolitické těžby a zpracování metabazitu v Jizerských horách. *Praehistorica* 29, 369–380.
- Š k r d l a, Petr a P ř i c h y s t a l, Antonín, 2003. Boršice u Buchlovic (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 44, 177–187.
- Š m a r d a, Jiří, 2007. *Nové lokality s moravskou malovanou keramikou na jižním okraji Chřibů*. Rukopis bakalářské diplomové práce uložený v knihovně Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

- Š m a r d a, Jiří, H l o ŷ e k, Martin, K u č a, Martin a V o k á č, Milan, 2009. Sídliště s moravskou ma-
lovanou keramikou v Koryčanech (okr. Kroměříž). *Slovácko* 50, 141–158.
- Š m í d, Miroslav, 2005. Zlín (k. ú. Malenovice, okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 46, 229–230.
- V á l e k, David, 2005. *Sídliště kultury s lineární keramikou v Bohuslavicích u Kyjova v trati „U Tvrze“*.
Rukopis bakalářské diplomové práce uložený v knihovně Ústavu archeologie a muzeologie Filo-
zofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
- V á l e k, David, 2007. Sídliště kultury s lineární keramikou v Bohuslavicích u Kyjova v trati „U Tvrze“.
In: Tichý, Radomír, ed. *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí: sborník referátů z 25. zasedání ba-
dateřů pro výzkum neolitu Čech, Moravy a Slovenska: Hradec Králové 30. 10. – 2. 11. 2006*. Hradec
Králové: Gaudeamus. Archeologické studie Univerzity Hradec Králové; sv. 1, 25–32.
- V a š k o v ý c h, Miroslav, 2008. *Vývoj osídlení středního a severní části dolního Pomoraví v neolitu a na
počátku eneolitu*. Rukopis disertační práce uložený v knihovně Ústavu archeologie a muzeologie
Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
- V a š k o v ý c h, Miroslav, S c h e n k, Zdeněk, K u č a, Martin, Š k r d l a, Petr a L a n g o v á, Jana, 2008.
Předběžná zpráva o struktuře neolitického osídlení středního a severní části dolního Pomoraví
a dolního Pobečví. In: Chleben, Ivan a Kuzma, Ivan, eds. *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín –
2007: zborník referátov z 26. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech,
Moravy a Slovenska: Michalovce, 24. – 27. 9. 2007*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 215–304.
- V r b a s, Jakub, 1898. *Dějiny městečka Ždánic: se zvláštním popisem geologickým a archaeologickým od
Martina Kříže*. Ždánice: nákl. vl. 420 s.
- Z i m m e r m a n n, Andreas, 1995. *Austauschsysteme von Silexartefakten in der Bandkeramik Mitteleuropas*. Bonn.

---

*Mgr. Zdeněk H á j e k, Ph.D. (n. 1982), archeolog a správce sbírek Archeologického ústavu Moravského
zemského muzea v Brně, kde také zaštiťuje záchranné výzkumy. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje
především na období neolitu, a to jak z hlediska sídelních strategií, tak materiálu (studium keramiky
a mazanice).*

---

*PhDr. Alena H u m p o l o v á (n. 1950), vedoucí Archeologického ústavu Moravského zemského muzea
v Brně. Specializuje se zejména na archeologii neolitu s důrazem na pohřební rítus a figurální plastiku,
systematicky zpracovává rozsáhlý náleзовý fond kultury s lineární keramikou z pohřebiště ve Vedrovicích.*

---

*Mgr. Alžběta Č e r e v k o v á (n. 1989), archeoložka Moravského zemského muzea v Brně. Zabývá se
především obdobím staršího neolitu se zaměřením na kulturu s lineární keramikou, její sídelní strategii
a hmotnou kulturu. Aktivně se účastní také záchranných archeologických výzkumů.*

---

*Mgr. Martin K u č a (n. 1979), archeolog Městského muzea a Galerie Knížecí dům v Moravském
Krumlově. Jeho specializací je především archeologie neolitu a eneolitu, především pak štípaná a brouše-
ná kamenná industrie – na toto téma také často přednáší odborně i laické veřejnosti.*

The Settlement of the Linear Pottery Culture in the Cadastral Area of Bohuslavice Near Kyjov Village

A b s t r a c t

The analysis of material evidence of the Linear Pottery Culture from the site of Bohuslavice near Kyjov, which is stored in collections of the Moravian Museum in Brno, yielded new information on the characteristics of the above culture in the western part of East Moravia. The site is also known from other research actions, above all surface survey, which were already processed and published (Válek 2005; 2007). The material analysed in this study comes from excavations by M. Kříž in 1887, when a railroad was built in the tract of land “Pod Tvrzí” (Vrbas 1898, 115).

On the basis of pottery analysis it was possible to date the settlement site to the II stage of the LBK according to relative chronology, mainly with regard to characteristic linear ornaments made in the so-called degenerative style. Decorative elements typical of Ib phase also occurred, but only with a few ceramic individuals. Also documented were elements of the Želiezovce Group, which are relatively frequent in the wider area of East Moravia (Vaškových 2008).

The excavations of a settlement site from the II stage of the Linear Pottery Culture in Bohuslavice near Kyjov also yielded a small but interesting collection of lithic industry. It is dominated by Moravian Jurassic cherts – Krumlovský les chert and Boršice chert, that is, raw materials probably of local origin. The other raw materials refer to contacts with the north and east. The characteristics of industry, which almost exclusively includes blades and tools, correspond to a model of industry, whose character changes with increasing distance from the source, and the proportion of the production component – mainly cores – decreases in favour of blanks and retouched tools (cf. Lech 1989; Zimmermann 1995). The spectrum of polished stone industry is dominated by the Jizerské hory-type metabasite, which is followed by a small amount of greenschist of Želešice type from the Brno region. Sporadic occurrence of another raw materials does not suffice to get a better idea of the distribution of raw materials.

The settlement site of the Linear Pottery Culture in Bohuslavice near Kyjov counts among the few analysed and evaluated localities of this culture at the southern foothills of Ždánický les and Chřiby Mountains. A more detailed interpretation of distribution networks of lithic raw materials in the future requires finished analyses from more localities in the area between the Dyje-Svratka Valley and the Lower Morava Valley. The situations in both of these valleys are a little different when compared to each other.

Even though the material can no longer be associated with relevant find contexts, it can still offer important information. The analysis of pottery confirmed that the site mostly dates from the II stage of the LBK, which was already determined during analysis and evaluation of surface finds (Válek 2005). New knowledge, mainly on the character of distribution networks, emerged from the analysis of lithic industry.

Linearbandkeramische Besiedlung im Gemeindegebiet von Bohuslavice bei Kyjov

Z u s a m m e n f a s s u n g

Eine Analyse von Material des Volkes der schnurkeramischen Kultur aus dem Fundort Bohuslavice u Kyjova, das in den Sammlungen des Mährischen Landesmuseums in Brünn aufbewahrt wird, brachte neue Erkenntnisse über den Charakter der betreffenden Kultur im Westteil von Ostmähren. Der Fundort ist auch von weiteren Grabungen und vor allem von Oberflächenprospektionen bekannt, die bereits bearbeitet und veröffentlicht wurden (Válek 2005; 2007). Das in dieser Studie analysierte Material stammt aus den Grabungen von M. Kříž aus dem Jahr 1887, als in der Flur „Pod Tvrzí“ eine Eisenbahnstrecke erbaut wurde (Vrbaš 1898, 115).

Aufgrund einer Analyse der Keramik konnte die Siedlung nach der relativen Chronologie in die II. Stufe der schnurkeramischen Kultur datiert werden, und zwar vor allem dank des charakteristischen linearen Schmucks mit enthaltenem sog. degenerativem Stil. Es fanden sich auch für die Phase Ib typische Schmuckelemente, jedoch nur bei einigen wenigen Exemplaren. Belegt wurden ferner Elemente der Želiezovce-Gruppe, die im weiteren Gebiet von Ostmähren relativ häufig sind (Vaškových 2008).

Die Untersuchung der Siedlung der II. Stufe der schnurkeramischen Kultur in Bohuslavice u Kyjova brachte ferner einen wenig zahlreichen, aber interessanten Komplex an Steinindustrie. Hier überwiegen mährische Jura-Hornsteine – Hornstein vom Typ Krumlovský Les (Kromauer Wald) und vom Typ Boršice, also Rohstoffe von offenbar lokalem Ursprung. Weitere Rohstoffe weisen auf Kontakte nach Norden und nach Osten hin. Der Charakter der fast ausschließlich aus Klingen und Werkzeugen zusammengesetzten Industrie entspricht dem Modell eines sich mit wachsender Entfernung von der Quelle ändernden Charakters der Industrie mit Abnahme der Herstellungs-komponente, vor allem der Kerne, zugunsten von Halbfabrikaten und retuschierten Werkzeugen (cf. Lech 1989; Zimmermann

1995). Im Spektrum der geschliffenen Steinindustrie überwiegt Metabasit vom Typ Isergebirge, in geringer Menge gefolgt von grünem Schiefer vom Typ Želešice bei Brünn. Das vereinzelte Auftreten von weiteren Rohstoffen reicht nicht aus, um sich breite Vorstellungen über die Herkunft der Rohstoffe zu bilden.

Die Siedlung der schnurkeramischen Kultur in Bohuslavice u Kyjova gehört zu den wenigen bearbeiteten Fundorten dieser Kultur im südlichen Vorland von Steinitzer Wald (Ždánický les) und Marsgebirge (Chřiby). Für die Zukunft wäre es wegen der Möglichkeit einer eingehenderen Interpretation der Vertriebsnetze der Steinrohstoffe vorteilhaft, fertige Analysen aus mehreren Fundorten im Gebiet zwischen der Thaya-Schwarza-Senke und dem Südlichen Marchbecken zur Verfügung zu haben. In beiden Becken ist nämlich die Situation beim gegenseitigen Vergleich leicht verschieden.

Obwohl das Material nicht mehr in Zusammenhang mit den Fundsituationen gestellt werden kann, können aus ihm einige wichtige Erkenntnisse gewonnen werden. Die Analyse der Keramik bestätigte die Datierung des Fundorts überwiegend in die II. Stufe der schnurkeramischen Kultur, wie sie bereits bei der Bearbeitung einer Oberflächensammlung (Válek 2005) festgestellt wurde. Neue Erkenntnisse brachte insbesondere die Analyse der Steinindustrie, und zwar vor allem hinsichtlich des Charakters der Vertriebsnetze.

NEOLITICKÝ MODEL KERAMICKÉHO TRŮNU Z BÍLOVIC U UHERSKÉHO HRADIŠTĚ

Jaroslav Bartík, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno*

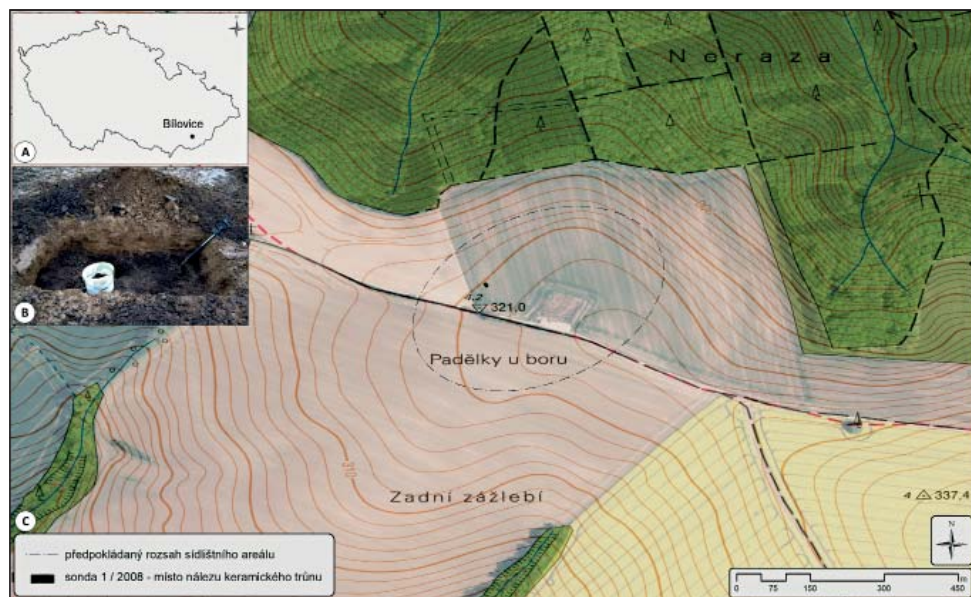
Při rozhraní katastrů obcí Bílovice a Místřice se podařilo identifikovat novou sídlištní lokalitu staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Kromě běžného spektra nálezů byl objeven také takřka kompletně dochovaný model keramického trůnu, které bývají považovány za kultovní předměty a často spojovány s ženskými figurálními plastickami, respektive s tzv. sedícími idoly. V rámci regionu středního Pomoraví se jedná o vůbec první nález tohoto druhu.

1. Úvod

Na širokém území oikumeny lengyelského kulturního komplexu se v sídlištním prostředí setkáváme s výskytem tzv. kultovních předmětů. V rámci kultury s moravskou malovanou keramikou jsou mezi ně řazeny především ostatní keramické tvary, jakými jsou lidské a zvířecí plastiky, antropomorfní či gynekomorfní nádoby, tiskátka, schránky, dózy a modely různých předmětů, zejména domů, oltářů, pecí, tašek a v neposlední řadě také trůnů (Podborský et al. 1977; Podborský 1984, 1985; Kovárník 2004 ad.). Pozůstatky těchto artefaktů nám napomáhají pochopit nadstavbovou stránku duchovního života a kultovních praktik člověka na sklonku mladší doby kamenné a právě lid s MMK disponoval jednou z nejširších palet těchto artefaktů v moravském a snad i středoevropském pravěku (Pokorná 1983). V nedávné minulosti se podařilo objevit další artefakt kultovního charakteru na sídlišti kultury s moravskou malovanou keramikou v Bílovicích u Uherského Hradiště. Nález byl determinován jako model keramického trůnu, které bývají zpravidla spojovány se sedícími ženskými soškami a k nim příslušející symbolice či rituálnímu účelu, jak se již také v případě několika neolitických lokalit podařilo prokázat (např. Vladár 1979; Kalicz – Raczky 1987; Peška 2004). Významově jsou pak trůny či různé podstavce, křesla a stoličky chápány jako signifikantní znak, jenž by mohl poukazovat na specifické postavení nebo funkci ztvárněných ženských figur. V některých případech je předpokládáno, že uvedené artefakty tak mohly odkazovat na náboženskou a snad i společenskou nadřazenost sedících jedinců (Kovárník 2004, 176). Při konečných interpretacích musíme ovšem vždy vycházet z nálezového kontextu a také předpokladu, že artefakt byl součástí složitější scénérie odrážející určitý rituál. Příspěvek si klade za cíl představení nového nálezu a jeho zasazení do interpretačních teorií tohoto typu kultovních artefaktů spojitelných s prakticko-kultovní složkou mladoneolitických populací.

2. Charakteristika lokality

Prozatím jediné známé sídliště lengyelské kultury na katastru Bílovic u Uherského Hradiště bylo objeveno při povrchovém průzkumu v roce 2005 v polní trati „Padělky u boru“ (Kuča – Škrdla 2006, 101). Lokalita se rozprostírá na ploše temene táhnoucího se k severu směrem do lesního celku s pomístním názvem „Neraza“ v nadmořské výšce kulminující od 310 do 325 m n. m. Terén zde vytváří mírně vyvýšené plató, které se pozvolna uklání kromě jihovýchodu ke všem světovým stranám (obr. 1). Střed lokality můžeme vztáhnout ke ko-

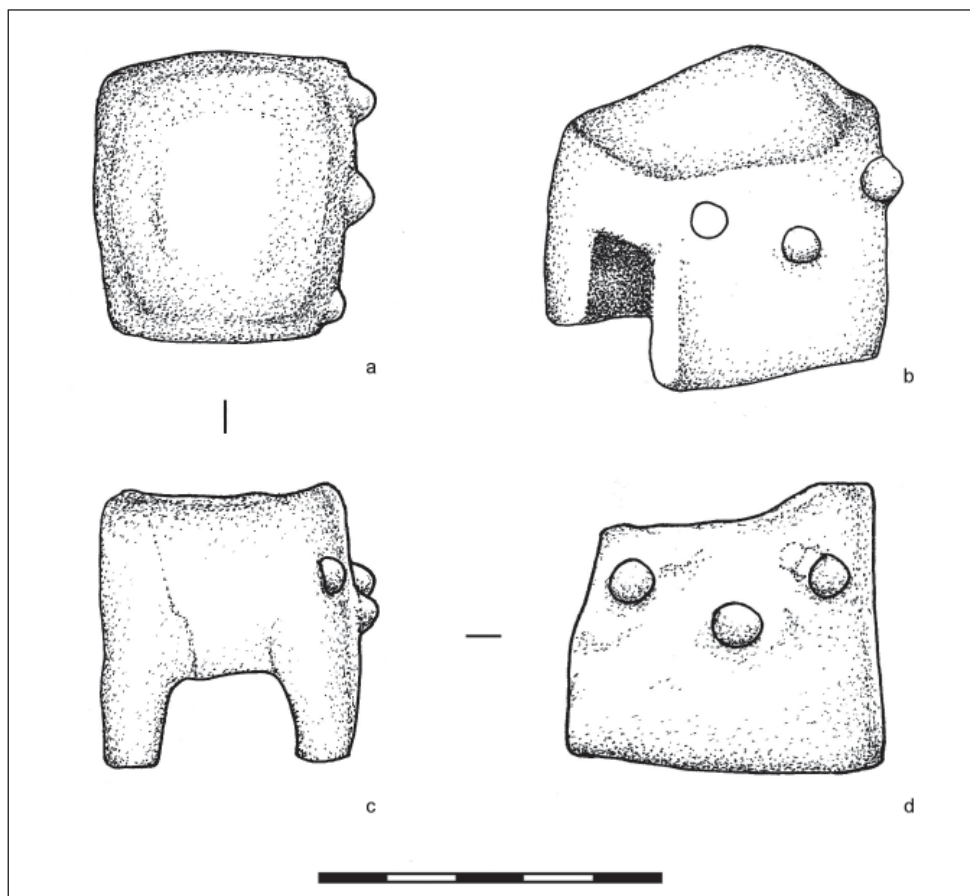
Obr. 1. A, C – Lokalizace sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou Bílovice – „Padělký u boru“ na základě dosavadních výsledků povrchových prospekcí a místa nálezu modelu keramického trůnu; B – Pohled na sondu 1/2008.

ordinátám 49,083330° N; 17,557058° E, WGS 84. Menší část lokality, nacházející se jižně od cesty, leží již na katastru obce Mistršice. Předmětný nález keramického trůnu však pochází z prostoru severně od cesty, a proto při jeho lokalizaci uvádíme katastrální území Bílovice. V blízkém okolí sídliště se nachází několik prameništ, která vyúsťují cca 1,5 km severně odtud do Zlámaneckého potoka nedaleko od jeho soutoku s říčkou Březnicí. Z geomorfologického hlediska náleží tato oblast k Prakšické pahorkatině, jež tvoří severní výspu Hlucké pahorkatiny. Krajina je zde podhorský zvlněná s širokými a plochými hřbety oddělujícími hluboká, ale rozevřená údolí. Po geologické stránce je vyplněna flyšovými horninami vsetínských vrstev zlínského souvrství račanské jednotky magurské skupiny příkrovů (Demek ed. 1987; Demek – Mackovčín 2006 eds.).

Další povrchové průzkumy lokality prováděl pod záštitou archeologického oddělení Slováckého muzea místní amatérský badatel P. Švehla z Kněžpole. Na jeho podnět zde byly v letech 2008 a 2010 zrealizovány Slováckým muzeem také dva menší sondážní výzkumy v místech orbou narušených objektů, ze kterých se podařilo získat stratifikovaný soubor archeologického materiálu, jenž umožnil bližší chronologické zařazení lokality. Kromě fragmentarizovaného souboru keramiky a kolekce štípané kamenné industrie byl v jednom z objektů zkoumaném v roce 2008 získán zmíněný keramický trůn, jehož detailní analýze jsou věnovány následující řádky. Od roku 2010 je sídliště v době vegetačního klidu nadále sledováno formou povrchových prospekcí. Kromě sídlištního areálu lengyelské kultury se zde podařilo prokázat také lidské aktivity z pozdního eneolitu (Bartík – Šebela – Přichystal 2017).

3. Deskripce artefaktu

Artefakt může být determinován jako drobný, zhruba 4 cm vysoký keramický model trůnu. Z hlediska stavu dochování u něj bylo zjištěno několik poškození, zejména odlomení

Obr. 2. Kresebná dokumentace modelu keramického trůnu z Bílovic u Uherského Hradiště. Kresba J. Bartík.

části obou nožek. Na základě dochovaných úseků se však podařilo v keramické laboratoři předmět doplnit a zrekonstruovat do původního tvaru. Exemplář je při pohledu shora tvořen zaobleně obdélnou a sedlovitě tvarovanou sedací plochou o délce 4,3 cm a max. šířce 3,8 cm. Sedací partie přechází na obou bocích v obdélné a ve směru delší osy protáhlé nožky, které se směrem dolů v bočním pohledu mírně rozšiřují. Maximální délka trůnu tak dosahuje 4,8 cm. Základna nožek je rovná o šířce 6–7 mm. Při čelním pohledu utváří nožky a sedací část prostor ve tvaru písmene U. Na pravé straně je nožka těsně pod hranou sedací části opatřena třemi drobnými polokulovitými výčnělky o průměru 7 mm. Ty jsou rozmís-

Obr. 3. Fotografie zachycující v detailu plastickou výzdobu trůnu v podobě tří drobných výčnělků. Foto L. Chvalkovský.

těny do tvaru trojúhelníku, kdy dva krajní výčnělky jsou umístěny ve stejné výšce, zbývající centrální výčnělek spočívá o několik milimetrů níže. Stejně rozmístění tří výčnělků se pravděpodobně nacházelo také na druhé straně trůnu, jak nám dokládají stopy jejich negativů. Hmotnost modelu činí 93 g.

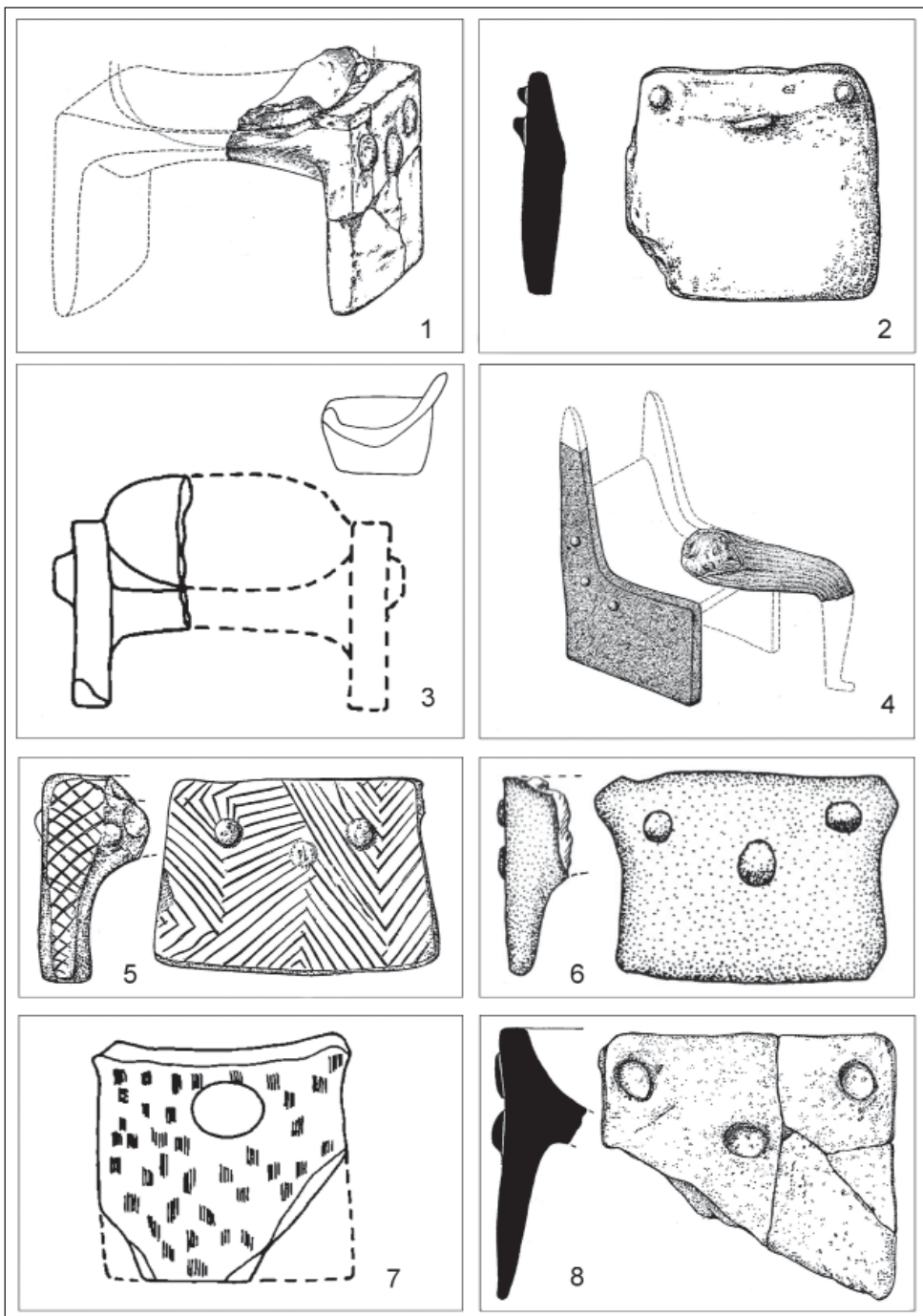
Trůn byl vymodelován ze středně zrnité hlíny a kvalitně vypálen do odstínů oranžové až hnědé barvy. Povrch můžeme klasifikovat jako jemně modelovaný až mírně hlazený, přičemž prostor sedací partie se odlišuje od zbytku artefaktu, protože je výrazně hrubší a působí spíše dojmem povrchu bez úpravy. To predikuje možnost, že v daném místě došlo k odlomení další části artefaktu, která původně tvořila s trůnem jeden celek. Tomu by nasvědčovalo také značně nepravidelné ukončení obvodu sedací partie. Popisovaný nálezný tak mohl být na základě některých analogií zřejmě součástí tzv. sedící venuše. Jak dokládají některé nálezy, neolitické antropomorfní plastiky či nádoby,¹ mohly být v některých případech implicitní součástí trůnů (např. Mellaart 1967; Točík ed. 1970; Kalicz – Raczky 1987, 1991; Probst 1991).

4. Datování a analogie

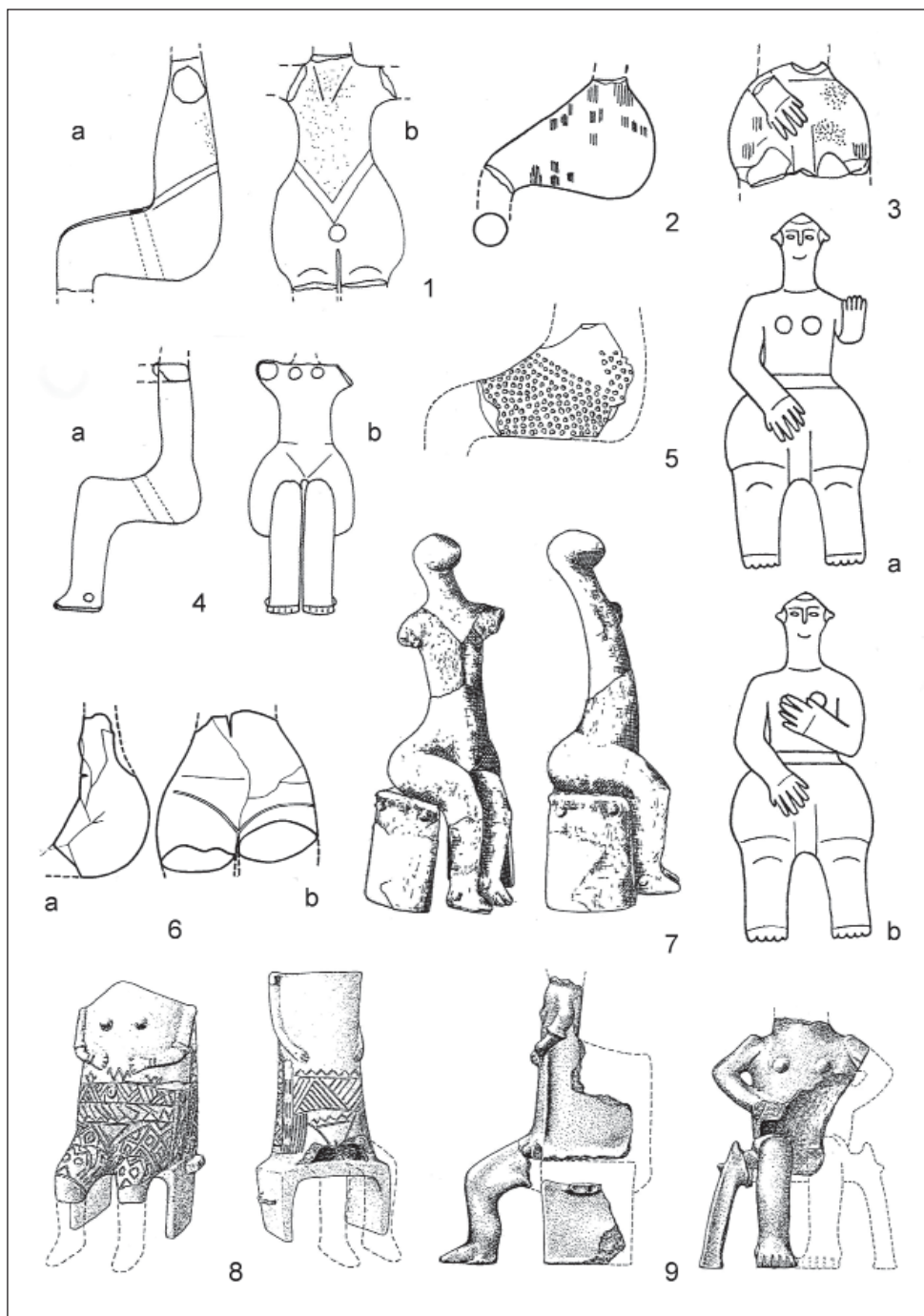
Na základě předběžné analýzy doprovodného archeologického materiálu ze sondáže i povrchových sběrů můžeme datovat zdejší neolitické osídlení stejně jako popisovaný exemplář modelu keramického trůnu do staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou, pravděpodobně do fáze Ib. Tuto dataci prozatím indukuje především výskyt dokladů malované a rýsované výzdoby na keramice, jejíž počátek je spojován právě s inkriminovaným obdobím (Kazdová 1984, 258). Se starším stupněm MMK korelují také vyskytující se vertikálně protáhlé výčnělky (Košťálek 1979, 53). Dosavadním poznatkům o starším stupni MMK ve středním Pomoraví odpovídá rovněž spektrum štipané kamenné industrie z bílovického sídliště, ve kterém zřetelně převládá silicit krakovsko-čenstochovské jury a v menší míře jsou zastoupeny další suroviny severské proveniencí (čokoládový silicit, eratický silicit). Charakteristický pro toto období je také výskyt obsidiánu z východního Slovenska a karpatských radiolaritů, a to nejen v zájmové oblasti jihovýchodní Moravy (cf. Vaškových 2006; Kuča 2008; Přichystal 2009; Trampota 2012; Válek et al. 2012).

Obdobně datované jsou rovněž některé blízké analogie keramických trůnů.² Do staršího stupně MMK jsou datována např. torza modelů ze Střelic (Kovárník 2004, 176, 179, obr. 4: 7), Jaroměřic nad Rokytnou (týž 2004, 176, 179, obr. 4: 8; Podborský 1984, 64, obr. 14: 6) či Brna-Ivanovic (Čižmář 2000). Ve všech případech se jedná o velmi podobné exempláře se třemi drobnými výčnělky na boční straně. Provedením a velikostí jsou blízké bílovickému nálezu také trůny ze sídliště kultury s MMK u Hlubokých Mašůvek (Humpolová – Podborský 2013, 131, obr. 153, 154). Některé další nálezy tohoto typu modelů nábytku se dochovaly pouze ve formě fragmentů a jejich příslušnost ke trůnům je podle tvaru zlomku pouze předpokládána (souhrnně viz Kovárník 2004, 176–179). Totožné analogie modelů se vyskytují také v dalších regionech lengyelské oikumeny (Podborský 1984; Bánffy 1997; Kovárník 2004). Z Dolního Rakouska pochází například z lokalit Eggendorf am Walde (Berg – Maurer 1998, 63, 111, Abb. 82, 84) či Wetzleinsdorf (Neugebauer-Maresch 1995, 101, Abb. 47: 9, 10). Na Slovensku známe kromě „legendárního“ trůnu se sedící ženskou plastikou z Nitranského Hrádku další kusy hranatých „stoliček“ z Komjatic-Tomášovců (Točík 1978, 255–256). Jako modely sedacího nábytku jsou interpretovány rovněž některé nálezy z maďarského naleziště Szekszárd-Szilfadtölök (Bánffy 2003, Abb. 2).

Za zmínku stojí taktéž modely trůnů, které vycházejí v základních rysech z výše uvedeného typu, avšak odlišující se specifickou výzdobou či výskytem určité technologické nebo

Obr. 4. Výběr podobných nálezů modelů keramických trúnů z prostředí lengyelské kultury. 1 – Brno-Ivanovice (Čížmář 2000); 2 – Střelice (Kovárník 2004, obr. 4: 7); 3 – Brno-Komín (Podborský 1984, obr. 15: 3); 4 – Olomouc-Hejčín (Peška 2004, obr. 5); 5 – Kramolín (Kovárník 2004, obr. 4: 4); 6 – Eggendorf am Walde (Berg – Maurer 1998, Abb. 82); 7 – Koberice (Podborský 1984, obr. 15: 5); 8 – Jaroměřice nad Rokytnou (Kovárník 2004, obr. 4: 8).

Obr. 5. Výběr nejznámějších nálezů neolitických sedících plastik (1–7) a antropomorfních nádob (8, 9). 1, 4 – Hluboké Mašůvky (Kšica et al. 2006, 82); 2 – Střelice (Podborský 1983, obr. 26: 3); Těšetice-Kyjovice (Podborský 1983, obr. 26: 1); 5 – Slatinky (Podborský 1983, obr. 28: 2); 6 – Kramolín (Podborský 1983, obr. 28: 1); 7 – Nitranský Hrádok (Točík ed. 1970); 8 – Hódmezővásárhely-Kökénydomb (Kalicz – Raczky 1987); 9 – Szegvár-Tűzköves (Korek 1987).

tvarové anomálie. V případě výzdoby vyčnívá svým provedením model z Kramolína, jehož nožky byly kromě tří výčnělků ozdobeny ještě rytým geometrickým motivem. Protisměrně se do sebe vklínějící „A“ motiv a „V“ motiv interpretuje J. Kovárník (2004, 178, obr. 4: 4) jako stylizaci ženských pohlavních znaků. Fragment obdélného sedátka trůnu z Mašovic je naproti tomu opatřen červenožlutou polychromní malbou (Čižmář ed. 2008, 193). Malovanou výzdobu nesou i modely z Jaroměřic nad Rokytnou, Otaslavic a Koberic (Podborský 1984, 63, obr. 14: 6, 15: 4, 5). Po tvarové stránce je zajímavý model ze Střelic – polohy „Sklep“, který má sice totožný tvar obdélníkovité nožky se třemi výčnělky, ale sedací partie je výrazně prohnutější a širší, přičemž sedátko přesahuje oproti nožkám na obě strany o několik centimetrů (Humpolová – Podborský 2013, 131, obr. 152). Zcela unikátní je pak exemplář ze sídliště mladšího stupně MMK v Olomouci-Hejčíně, který měl na rozdíl od jiných vytvářena boční opěradla a zvýšenou zadní opěrnou část. Boky trůnu jsou rovněž opatřeny třemi výčnělky, avšak oproti ostatním exemplářům v neobvyklém, šikmo vertikálně orientovaném seskupení (Peška 2004, 211, obr. 4, 5). Jediný podobný nálezy s náznaky opěradla pochází v rámci moravského prostředí z Brna-Komína (Podborský 1984, obr. 15: 3). Keramické modely nábytku s opěradly jsou známy zejména z oblasti Balkánu. Do 5. tisíciletí př. n. l. jsou kladeny například nálezy z bulharského tellu Ovčarovo, kde bylo objeveno několik židliček s opěradly, které společně se třemi oltáříky a několika figurálními plastikami utvářely pravděpodobně symbolickou scénérii v tamní svatyni (Todorova 1973, 1986; Gimbutas 1995).

Otázkou do diskuze je symbolický význam výzdobných prvků na modelech nábytku. V prostředí lengyelské kultury se můžeme nejčastěji setkat se seskupením tří drobných výčnělků, kterými je opatřen i analyzovaný artefakt z bílovického sídliště. Jejich výskyt je vysvětlován zpravidla ze dvou úhlů pohledu. První z nich předpokládá, že tyto výčnělky symbolizují ženské pohlavní znaky a přeneseně tak demonstrují plodivou sílu, jejíž znázornění se ještě znásobuje v případě přítomnosti ženské plastiky, jež mohla s trůnem utvářet jeden celek. Druhý pak pracuje s představou interpretující výčnělky jako určitý druh ozdoby nebo napodobení konstrukčních spojovacích prvků (Gimbutas 1975; Kovárník 2004, 180, 182). Ať už se ten či onen badatel přiklání k jedné nebo druhé interpretaci, zajímavá je neoddiskutovatelně obrovská prostorová jednotnost tohoto druhu symbolické plastické výzdoby, která nese podobné rysy v celém Podunají.

5. Závěrečné úvahy

Jak již bylo výše naznačeno, nalezený model trůnu mohl být implicitní součástí tzv. „sedícího idolu“. Keramické modely různých typů sedaček, křesílek či trůnů bývají zpravidla spojovány právě se sedícími figurálními plastikami. Z území potiské a v menší míře bukovohorské kultury jsou známy případy, kdy byla sedící postava ztvárněna i formou gynekomorfni nádoby (např. Müller-Karpe 1968; Hegedús – Makkay 1987; Kalicz – Raczky 1987, 1991; Korek 1987; Šiška 2000 ad.). Jisté období antropomorfních nádob v sedící poloze se vyskytly také v nejstarším stupni Lengyel I ve Svodíně (Němejcová-Pavúková 1998, 64) nebo na maďarské lokalitě Zengővárkony (Dombay 1960, tab. 104: 9). Z prostoru Moravy je evidováno již několik prokazatelných nálezů sedících ženských plastik. Převážnou většinu z nich bohužel tvoří fragmentárně dochované kusy, což pochopitelně snižuje naše interpretační možnosti z hlediska studia gest obličeje nebo polohy rukou. Mezi nejznámější sedící plastiky kultury s moravskou malovanou keramikou patří bezpochyby exempláře ze Střelic – polohy Bukovina (Čižmář ed. 2008, 207; Humpolová – Podborský 2013, 82, 83), Znojma-Novosadů (Čižmář ed. 2008, 226); Slatinek (Podborský 1983, 58; Kšica et al. 2006, 81), Hlubokých Mašůvek (Kšica et al. 2006, 82; Čižmář ed. 2008, 219; Humpolová – Podborský 2013, 82,

83), Kramolína (Podborský 1983, 58, obr. 28: 1) či systematicky zkoumaného sídliště Těšetice-Kyjovice „Sutny“, kde bylo učiněno několik nálezů včetně torza sedící ženské figurky s rukou v klíně (Podborský 1985; Čížmář ed. 2008, 182–183; s rekonstrukcemi: Podborský 1983, 56; 2006, 151; Kšica et al. 2006, 90). Vzájemný vztah fragmentů sedící ženské plastiky s nálezem trůnu se podařilo prokázat rovněž u zmiňovaného exempláře z Olomouce-Hejčína (Peška 2004, 211). K nejznámějším vyobrazením sedícího idolu lengyelské kultury pak náleží rekonstrukce venuše z Nitranského Hrádku na jihozápadním Slovensku (Točík ed. 1970).

Při funkční interpretaci keramických modelů nábytku a s nimi do jisté míry spojitelných lidských plastik musíme vycházet z našich dosavadních poznatků o náboženských představách tehdejších neolitických populací. Již po desetiletí je zakotvena představa o významném postavení ženy v neolitických společnostech, přerůstající ve starší literatuře až k úvahám o fungování matriarchátu, které jsou však dnes už překonány (souhrnně viz Remišová Věšíňová 2014, 267–270). Ženy byly pro schopnost rodit potomstvo srovnávány se zemí, jež přinášela obživu na zemědělství závislým komunitám. Přenesením této představy o symbolice nového života vzniklo pravděpodobně uctívání Matky Země, tzv. Magny Mater. Teorie uctívání velké matky v období neolitu se objevuje napříč celou Evropou, přes oblast „úrodného půlměsíce“ až po Indii (cf. Podborský 2006, 132–133). Za archeologické doklady této religionistické ideologie jsou považovány zejména nálezy kultovních artefaktů, jimž vévodí figurální plastiky. Přes oprávněnou kritiku některých badatelů o reálném fungování matriarchálního uspořádání společnosti musíme konstatovat, že v naprosté většině znázorňují sošky právě postavu ženy a jejich samotné provedení do jisté míry odráží významnost ženy jako ploditelky nového života v prováděných náboženských rituálech a ideologických představách. Na druhou stranu musí být při funkčních interpretacích brán v potaz také výskyt zoomorfní plastiky a ojedinele i sošek ztvárňujících muže, hermafrodita nebo jedinců, jejichž provedení nedovoluje pohlaví přesněji určit (Ruttikay 1973; Podborský 2006, 149; Remišová Věšíňová 2014, 278).

Pro řešení funkčního zapojení neolitických sedících idolů a modelů nábytku je důležitý jejich nálezový kontext. Jen výjimečně se podaří odhalit situace, kdy se tyto artefakty vyskytnou společně a lze je interpretovat jako jeden nálezový celek rekonstruující určitou kultovní scénu, respektive obřad spojený s uctíváním životodárných sil přírody a jim věnovaným obětinám. Setkat se pak můžeme rovněž s teorií, jež spojuje naaranžované scény ze sošek a modelů s uctíváním kultu předků (Marcus 1998; Wunn 2001). Z dosavadní analýzy založené na komparaci nálezových situací vyplývají tři základní druhy prostorových kontextů, do nichž lze lokalizovat kultovní rituály. V první řadě se jedná o nálezy pocházející z neolitických svatyní, u nichž byly v některých případech učiněny i určité pokusy o rekonstrukce původních scénérií (Todorova 1973; Hegedűs – Makkay 1990; Gimbutas 1995; Monah 1997). Z nejznámějších můžeme uvést svatyni kultury Vinča A v Srbsku, chrám „Démétrý“ na ukrajinském sídlišti Sabatinovka II (cucutensko-tripolská kultura; Movša 1971) či kultovní místo na sídlišti Vésztő-Mágor v Maďarsku (potiská kultura; Hegedűs – Makkay 1990). Druhým nejčastějším nálezovým kontextem jsou interiéry domu či jejich okolí. Artefakty kultovní povahy se nacházejí pod podlahami domů, v zásobních jámách nebo v okolí pecí nebo ohnišť (např. Crnobrnja 2011) a v daných situacích jsou spojovány právě s oním kultem předků či ochranou ohně a domu samotného. Oprávněně je pak v některých oblastech předpokládána navzájem se prolínající funkce domu a svatyně (cf. Podborský 2006; Remišová Věšíňová 2014, 276–278). Samostatnou kapitolou k diskuzi je třetí případ nálezové situace reflektující artefakty kultovní povahy ve výplních příkopů sociokultovní architektury – rondelů (k tomu Podborský 1985; Remišová Věšíňová 2009 ad.).

V případě bílovického nálezu modelu trůnu není možné nálezovou situaci blíže charakterizovat. Artefakt byl získán ze sondy, jež byla položena celým svým rozsahem do prostoru rozsáhlejšího objektu (pravděpodobně hliníku) kultury s MMK, a proto se lze domnívat, že předmět se nacházel už ve své sekundární pozici ve formě deponovaného odpadu. Společně s ním se navíc nepodařilo získat žádné další fragmenty pocházející z podobného typu předmětu nebo figurální plastiky. Funkční interpretace popisovaného modelu trůnu jakožto sedící lidské plastiky, která mohla být součástí neolitického domácího rituálu blíže nespecifikovaného zaměření, zůstane do dalšího rozsáhlejšího výzkumu lokality pouze předpokládanou domněnkou vyřčenou na základě analogií.

Kultovně náboženská složka neolitických populací představuje značně komplikovanou problematiku, která bude zřejmě vždy zatížena badatelskou subjektivitou. Předložený příspěvek měl především upozornit na objev další nové lokality staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou ve středním Pomoraví a představit nález modelu keramického trůnu, který jasně dokládá výskyt podobného spektra kultovních artefaktů i v této oblasti lengyelského osídlení, jež se mohla jevit ve svých počátečních fázích z důvodu nedostatečného stavu výzkumu³ jako periferní. Pokud pomineme zlomek válcovité nožky pocházející snad z keramického stolku ze sídliště MMK u Velehradu (Kovárník 2004, 181, obr. 5: 2), tak bílovický trůn představuje první (cf. Vaškových 2006, 75), celistvěji dochovaný předmět tohoto typu ve středním Pomoraví.

Poznámky:

- 1 V prostředí lengyelské kultury zejména ženské.
- 2 Výskyt tohoto druhu kultovních předmětů koreluje s výskytem figurálních plastik, jenž je doložen pro celý vývoj kultury s MMK (Pokorná 1983, 104).
- 3 Ve srovnání s jižní a jihozápadní Moravou.

Literatura:

- B a r t í k, Jaroslav, Š e b e l a, Lubomír a P ř i c h y s t a l, Antonín, 2017. Pozdně eneolitické silicitové dýky z Místřic. *Slovácko* 58, 119–130.
- B á n f f y, Eszter, 1997. *Cult objects of the neolithic Lengyel culture: connections and interpretation*. Budapest: Archaeolingua. 131 s. Series Minor, 7.
- B á n f f y, Eszter, 2003. Neue Kleinfunde der Lengyel-Kultur aus Szekszárd. In: Jerem, Erzsébet a Raczky, Pál, ed. *Morgenrot der Kulturen: frühe Erappen der Menschheitsgeschichte in Mittel- und Südosteuropa: Festschrift für Nándor Kalicz zum 75. Geburtstag*. Budapest: Archaeolingua, 277–284. Archaeolingua, Bd. 15.
- B e r g, Friedrich a M a u e r e r, Hermann, 1998. *Idole: Kunst und Kult im Waldviertel vor 7000 Jahren: Ausstellung der Stadt Horn im Höbarthmuseum: 6. Juni bis 2. November 1998: 28. März bis 2. November 1999*. Horn: Museumsverein in Horn. 160 s.
- C r n o b r n j a, Adam, 2011. Arrangement of Vinča culture figurines: a study of social structure and organisation. In: Budja, M. ed., 18th Neolithic Seminar. *Documenta Praehistorica* 38, 131–147.
- Č i ž m á ř, Zdeněk, 2000. Neolit. In: Čižmář, Miloš, Geislerová, Kateřina a Unger, Josef, eds. *Výzkumy 1993–1998 = Ausgrabungen 1993–1998*. Brno: Ústav archeologické památkové péče, 15–21.
- Č i ž m á ř, Zdeněk, ed. 2008. *Život a smrt v mladší době kamenné*. Brno: Ústav archeologické památkové péče. Brno: Ústav archeologické památkové péče. 290 s.
- D e m e k, Jaromír, ed. 1987. *Zeměpisný lexikon ČSR: Hory a nížiny*. Praha: Academia. 584 s.
- D e m e k, Jaromír a M a c k o v č i n, Peter, eds. 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. 580 s.

- D o m b a y, János, 1960. *Die Siedlung und das Gräberfeld in Zengövárkony: Beiträge zur Kultur des Aeneolithikums in Ungarn*. Budapest: Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. 235 s. 115 s. obr. příl. *Archaeologia Hungarica*; Series Nova 37.
- G i m b u t a s, Marija, 1975. Figurines of Old Europe (6500-3500 BC). In: Anati, Emmanuel, ed. *Les Religions de la Préhistoire. Actes du Symposium International sur les Religions de la Préhistoire*. Valcamonica 1972. Capo di Ponte, 117–142.
- G i m b u t a s, Marija, 1995. *Die Sprache der Göttin: Das verschüttete Symbolsystem der westlichen Zivilisation*. Frankfurt am Main.
- H e g e d ű s, Katalin a M a k k a y, János, 1987. Veszto-Mágor: A Settlement of Tisza Culture. In: Tálas, L. a Raczky, P. eds. *The Late Neolithic of the Tisza Region: A Survey of Recent Excavations and their Findings: Hódmezővásárhely-Gorsza, Szegvár-Tüzköves, Öcsöd-Kováshalom, Veszto-Mágor, Berettyóújfalu-Herpály*. Budapest-Szolnok: Szolnok County Museums, 85–103.
- H e g e d ű s, Katalin a M a k k a y, János, 1990. Veszto-Mágor. Eine Siedlung der Theiß-Kultur. In: Meier-Arendt, W. a Raczky, P. eds. *Alltag und Religion: Jungsteinzeit in Ost-Ungarn*. Frankfurt am Main, 97–116.
- H u m p o l o v á, Alena a P o d b o r s k ý, Vladimír, 2013. *To nejlepší z archeologické sbírky Františka Vildomce*. Brno: Archeologický ústav Moravského zemského muzea v Brně. 191 s.
- K a l i c z, Nándor a R a c z k y, Pál, 1987. The Late Neolithic of the Tisza Region: A Survey of Recent Archaeological Research. In: Tálas, L. a Raczky, P. eds. *The Late Neolithic of the Tisza Region: A Survey of Recent Excavations and their Findings: Hódmezővásárhely-Gorsza, Szegvár-Tüzköves, Öcsöd-Kováshalom, Veszto-Mágor, Berettyóújfalu-Herpály*. Budapest-Szolnok: Szolnok County Museums, 11–29.
- K a l i c z, Nándor a R a c z k y, Pál, 1991. Le Néolithique récent de la région de la Tisza. État de la recherche actuelle, d'après les dernières fouilles archéologiques. In: Jannet-Vallat, M., Thevenot, J. P. (eds.). *Les agriculteurs de la Grande Plaine Hongroise (4000-3500 av. J.-C.)*. Musée Archéologique de Dijon, 11–32.
- K a z d o v á, Eliška, 1984. *Těšetice-Kyjovice I, Starší stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. 299 s. Spisy filozof. fakulty Univ. J. E. Purkyně v Brně; Čís. 260.
- K o r e k, József, 1987. Szegvár-Tüzköves: A Settlement of the Tisza Culture. In: Tálas, L. a Raczky, P. eds. *The Late Neolithic of the Tisza Region. A Survey of Recent Excavations and their Findings: Hódmezővásárhely-Gorsza, Szegvár-Tüzköves, Öcsöd-Kováshalom, Veszto-Mágor, Berettyóújfalu-Herpály*. Budapest-Szolnok: Szolnok County Museums, 47–60.
- K o š t u ř í k, Pavel, 1979. *Neolitické sídliště s malovanou keramikou u Jaroměřic n. Rokytnou*. Praha: Academia. 100 s. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně; roč. 7, sv. 1.
- K o v á r n í k, Jaromír, 2004. Odras duchovního světa v materiální kultuře MMK. Další zvláštní keramické typy. In: Lutovský, Michal, ed. *Otázky neolitu a eneolitu 2003: sborník referátů z 22. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu. Český Brod – Kounice, 23. až 26. září 2003*. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 171–205.
- K š i c a, Miloslav et al., 2006. *Žena v pravěkém umění: moravské nálezy v euroasijském kontextu: třicet tisíciletí reality a abstrakce mateřských božstev*. Brno: Moravskoslezská akademie pro vzdělání, vědu a umění za podpory Jihomoravského kraje. 175 s.
- K u č a, Martin, 2008. Exploitation of raw materials suitable for chipped stone industry manufacture in the Moravian Painted Ware Culture in the Brno region. *Přehled výzkumů* 49, 93–107.
- K u č a, Martin a Š k r d l a, Petr, 2006. Bílovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 47, 101.
- M a r c u s, Joyce, 1998. *Women's Ritual in Formative Oaxaca: Figurine-Making, Divination, Death and the Ancestors*. Ann Arbor: University of Michigan Press. xxiv, 333 s. Prehistory and human ecology of the Valley of Oaxaca; Vol. 11. Memoirs of the Museum of Anthropology, University of Michigan; Nr. 33.
- M e l l a r t, James, 1967. *Çatal Hüyük: a Neolithic Town in Anatolia*. New York: Thames and Hudson. 232 s. New aspects of antiquity.
- M o n a h, Dan, 1997. *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*. Piatra Neamț: Muzeul de Istorie. 523 s. Bibliotheca memoriae antiquitatis; 3.
- M o v š a, T. G. 1971. Svjatilišča tripolskoj kultury. *Sovetskaja archeologia* 1, 201–205.

- Müller-Karpe, Hermann, 1968. *Handbuch der Vorgeschichte: Tafeln. Bd. 2, Jungsteinzeit*. München. 6 s., 6, 327 tb.
- Němějcová - Pavuková, Viera, 1998. *Praveké dejiny Svodína*. [Nové Zámky]: Cranium. 71 s.
- Neugebauer-Maresch, Christine, 1995. Mittelneolithikum: Die Bemaltekeramik. In: Lenneis, Eva, Neugebauer-Maresch, Christine a Ruttkay, Elisabeth. *Jungsteinzeit im osten Österreichs*. St. Pölten; Wien: Verlag Niederösterreichisches Pressehaus, 57–107. Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich; Band 102/103/104/105. Forschungsberichte zur Ur- und Frühgeschichte; Band 17.
- Peška, Jaroslav, 2004. Nález hliněného „trůnu“ a zlomků lidských plastik MMK na lokalitě Olomouc-Hejčín, Mrštíkovo náměstí. In: Lutovský, Michal, ed. *Otázky neolitu a eneolitu 2003: sborník referátů z 22. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu. Český Brod – Kounice, 23. až 26. září 2003*. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 207–218.
- Podborský, Vladimír, 1983. K metodice a možnostem studia plastiky lidu s moravskou malovanou keramikou. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity E 28*, 7–93.
- Podborský, Vladimír, 1984. Domy lidu s moravskou malovanou keramikou. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity E 29*, 27–66.
- Podborský, Vladimír, 1985. *Tešetice-Kyjovice. 2, Figurální plastika lidu s moravskou malovanou keramikou*. V Brně: Univerzita J. E. Purkyně. 217 s. Spisy Filozofické fakulty University J. E. Purkyně v Brně; č. 262.
- Podborský, Vladimír, 2006. *Náboženství pravěkých Evropanů = Die Religion der Ureuropäer = The religions of the prehistoric Europeans*. Brno: Masarykova univerzita. 607 s.
- Podborský, Vladimír et al. 1977. *Numerický kód moravské malované keramiky: problémy deskripce v archeologii*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. 299 s. Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Filozofická fakulta; 207.
- Pokorná, Zuzana, 1983. K interpretaci ženské neolitické plastiky. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity E 28*, 103–111.
- Probst, Ernst, 1991. *Deutschland in Steinzeit: Jäger, Fischer und Bauern zwischen Nordseeküste und Alpenraum*. München: C. Bertelsmann. 619 s.
- Přichystal, Antonín, 2009. *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*. Brno: Masarykova univerzita. 331 s.
- Remišová-Věšíňová, Kamila, 2009. K problematice interpretace antropomorfní plastiky neolitu. *Præhistorica 28*, 145–175.
- Remišová-Věšíňová, Kamila, 2014. Kam se poděl Velký Otec? Kontext, interdisciplinarita a pravěký matriarchát. In: Popelka, Miroslav a Šmidtová, Renata, eds. *Neolitizace aneb setkání generací*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 261–286.
- Ruttkay, Elisabeth, 1973. *Ein fragmentiertes Sitzidol der Lengyel-Kultur aus Wetzleinsdorf, Niederösterreich*. Wien: Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien, 103, 28–39.
- Šiška, Stanislav, 2000. Plastika bukovohorskej kultury zo Šarišských Michalian (severovýchodné Slovensko). In: Pavlů, Ivan, ed. *In memoriam Jan Rulf*. Praha: Archeologický ústav AV ČR. Památky archeologické. Supplementum; 13, 376–388.
- Točík, Anton, ed. 1970. *Slovensko v mladšej dobe kamennej: Pravek Slovenska. 2. [diel]*. Bratislava: Slov. akadémia vied, Archeologický ústav. 291 s.
- Točík, Anton, 1978. Rettungsgrabung in Komjatice. In: *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1977*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, 266–272.
- Tođorova, Henrieta, 1973. Eneolitnata kultovna scena od Ovčarovo. *Muzei i pametnici na kulturata XIII/4*, 5–8.
- Tođorova, Henrieta, 1986. *Kameno-mednata epocha w Bulgarii*. Sofia.
- Trampota, František, 2012. The distribution of artefacts between South Moravia and other regions during the Lengyel Culture. In: Gleser, Ralf a Becker, Valeska, eds. *Mittleuropa im 5. Jahrtausend vor Christus: Beiträge zur Internationalen Konferenz in Münster 2010*. Münster, 445–458.
- Válek, David, Kučera, Martin, Nývltová Fišáková, Miriam a Vaškovič, Miroslav, 2012. Lengyelské sídliště staršího stupně z Ostrožské Lhoty (okr. Uherské Hradiště). *Slovácko 53*, 169–194.

- V a š k o v ý c h, Miroslav, 2006. *Vývoj osídlení středního a severní části dolního Pomoraví v neolitu a na počátku eneolitu*. Dizertační práce uložená na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
- V l a d á r, Jozef, 1979. *Praveká plastika*. Bratislava: Tatran. 165 s. Dávnoveké umenie Slovenska = Ars Slovaca Antiqua; zv. 8.
- W u n n, Ina, 2001. *Götter, Mütter, Ahnenkult: Religionsentwicklung in der Jungsteinzeit*. Rahden.

Mgr. Jaroslav B a r t í k (n. 1990), archeolog Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice zdrojů a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu a záchranným výzkumům na Uherskohradištsku. Doktorand na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Neolithic Model of a Pottery Throne from Bílovice Near Uherské Hradiště

A b s t r a c t

A new settlement of the of Moravian Painted Ware Culture was found Near the border of the areas of the Villages Mistřice near Uherské Hradiště and Bílovice in the track called "Padělky u boru". Besides the usual spectre of findings an almost completely model of a pottery throne was discovered. Such artefacts are considered cult objects and they are usually connected with female figural sculptures. It is the first finding of the kind within the area of a Middle Moravia River region. The model was discovered during a probe research in 2008. Viewed from above the specimen consists of a rectangular sitting area which is 4.3 centimetres long with total width of 3.8 centimetres. On its sides the sitting area goes over to prolonged little legs which are slightly widened at their lower parts. Thus, the total length of the throne is 4.8 centimetres. The base of the legs is 6–7 millimetres wide. Viewed from the front the legs and sitting area are U shaped. On the right hand-side the leg is provided with three hemisphere shape protrusions of 7 millimetres diameter. These are placed into the triangular shape with the side protrusion of the same height and the remaining protrusion is placed several millimetres below them. The same distribution of protrusions could possibly be found on the other side of the throne as proved by the traces of their negatives. The throne was modelled from the clay of average granularity and it was fired into the shades of orange and brown colours. The surface can be classified as smoothly modelled almost softly smoothen, with the sitting area being different from the rest of the throne because it is considerably rougher and seems to be without any finishing. This suggests that it is possible that at the given point some part of the artefact which was originally a part of the throne was broken off. This is also suggested by considerably irregular edges of the perimeter of sitting area. According to some analogies the finding described above might be a part of the so called sitting Venus. On the basis of the analysis of accompanying archaeological material from both probing and surface research we can date the local Neolithic settlement as well as the model of the ceramic throne described above to the older degree of the Moravian Painted Ware Culture, most probably to the phase Ib (Lengyel I).

Jungsteinzeitliches Modell eines Keramikthrons aus Bílovice bei Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

An den Gemarkungsgrenzen der Gemeinden Bílovice und Mistřice bei Uherské Hradiště gelang es in der Flur „Padělky u boru“ eine neue Siedlung der Mährisch Bemaltkeramischen Kultur (Lengyel-Kultur) zu entdecken. Außer dem üblichen Fundspektrum wurde auch das beinahe komplett erhaltene Modell eines Keramikthrons entdeckt. Diese Keramikthronen werden als Kultgegenstände angesehen und häufig mit figuralen Frauenplastiken in Verbindung gebracht. Im Rahmen der Region des mittleren Marchtals handelt es sich um den überhaupt ersten Fund dieser Art. Das Thronmodell kam

hier 2008 bei einer Sondierungsgrabung zutage. Das Exemplar besteht beim Blick von oben aus einer abgerundeten und sattelartig geformten Sitzfläche von 4,3 cm Länge und einer max. Breite von 3,8 cm. Die Sitzpartie geht an beiden Seiten in längliche und in Richtung der längeren Achse gestreckte Füße über, die sich beim Blick von der Seite nach unten hin leicht verbreitern. Die Gesamtlänge des Throns erreicht so 4,8 cm. Die Fußbasis ist eben und hat eine Breite von jeweils 6–7 mm. Bei frontaler Ansicht bilden die Füße und die Sitzfläche einen U-förmigen Bereich. Auf der rechten Seite ist der Fuß direkt unter der Kante des Sitzteils mit drei kleinen halbkugelförmigen Vorsprüngen von 7 mm Durchmesser versehen. Diese sind in Form eines Dreiecks angeordnet, wobei sich die beiden äußeren Vorsprünge in gleicher Höhe befinden und der verbleibende zentrale Vorsprung ruht um einige Millimeter tiefer. Eine ebensolche Anordnung von drei Vorsprüngen befand sich auch auf der anderen Throneite, wie von den Spuren ihrer Negative belegt wird. Der Thron wurde aus mittelkörnigem Ton modelliert und in guter Qualität in den Farbtönen Orange bis Braun gebrannt. Die Oberfläche können wir als fein modelliert bis leicht geglättet klassifizieren, wobei sich die Sitzpartie vom Rest des Artefakts unterscheidet, denn sie ist deutlich gröber und macht eher den Eindruck einer unbearbeiteten Oberfläche. Das eröffnet die Möglichkeit, dass an dieser Stelle ein weiterer Teil des Artefakts abgebrochen ist, der ursprünglich mit dem Thron ein Ganzes bildete. Davon würde auch der recht unregelmäßige Abschluss rings um die Sitzpartie zeugen. Der beschriebene Fund konnte somit dank einiger Analogien offenbar Teil einer sog. sitzenden Venus sein. Aufgrund der Analyse des archäologischen Begleitmaterials aus der Sondierungsgrabung und den Oberflächensammlungen können wir die hiesige jungsteinzeitliche Besiedlung, ebenso wie das beschriebene Exemplar des Modells eines Keramikthrons, in die ältere Stufe der Mährisch Bemaltkeramischen Kultur datieren, wahrscheinlich in die Phase Ib.

GOTICKÉ DLAŽDICE S MOTIVEM DRAKA Z BÝVALÉHO CISTERCIÁCKÉHO KLÁŠTERA VELEHRAD

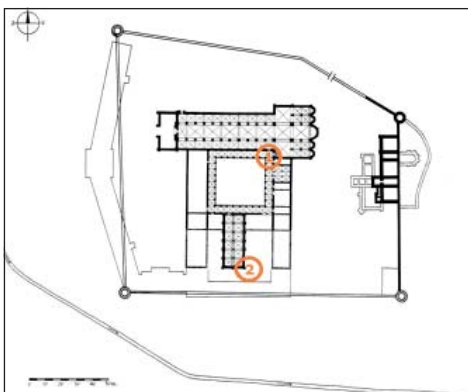
Zdeněk Schenk, Muzeum Komenského v Přerově

V letech 2009–2015 probíhal v souvislosti s rozsáhlými stavebními pracemi v areálu bývalého cisterciáckého kláštera na Velehradě záchraný archeologický výzkum společnosti Archaia Olomouc o.p.s. Během výzkumu byl získán rozsáhlý soubor pozoruhodných motivých archeologických nálezů, které dokreslují život ve středověkém konventu. Samostatnou kategorií tvoří kolekce prvků mozaikové dlažby, z níž se vymykají dvě reliéfně zdobené podlahové dlaždice s motivem draka.

1. Stručný nástin historie lokality

Areál bývalého nejstaršího cisterciáckého kláštera na Moravě se nachází v obci Velehrad, přibližně 7 kilometrů severozápadně od Starého Města u Uherského Hradiště. Rozsáhlý areál je situován na levém břehu říčky Salašky. Cisterciácký klášter ve Velehradě byl založen v roce 1202 po vzájemné dohodě mezi olomouckým biskupem Robertem, moravským markrabětem Vladislavem Jindřichem a králem Přemyslem Otakarem I. První cisterciáci přišli do údolí říčky Salašky v roce 1205 z kláštera v Plasích pod vedením opata Thicelina. Velehrad představoval řádovou filiaci přes klášter Plasy, Langheim a Eberbach, díky čemuž se řadil k morimondské linii. Dne 27. listopadu 1228 došlo ke slavnostnímu vysvěcení klášterního kostela Panny Marie olomouckým biskupem Robertem. Tato významná událost proběhla za přímé účasti českého krále Přemysla Otakara I., jeho manželky Konstancie, jejich syna markraběte Přemysla a zástupců české i moravské šlechty. Při této slavnostní příležitosti bylo velehradskému klášteru uděleno velké privilegium, v němž panovník potvrdil dřívější práva a svobody. K samotné výstavbě jednotlivých klášterních staveb došlo v průběhu 1. poloviny 13. století. Druhá polovina 13. století byla v dějinách kláštera spojena s obdobím hospodářského růstu, které je odrazem postupné stabilizace poměrů v celé zemi za vlády českého krále Přemysla Otakara II.

Na samotném počátku šedesátých let 13. století se Velehrad stal mateřským vůči klášteru „Rosa Mariae“ ve Vizovicích, zvaném též „Smilheim“, který je spojen se jménem jeho zakladatele Smila ze Střílek. Do roku 1261 je datována zvláštní listina papeže Alexandra VI., která velehradským cisterciákům umožňovala pohřby „věrných křesťanů“ v areálu kláštera. Šlo o důležitou změnu zajišťující donace od zájemců z řad okolní šlechty, která si přála být pohřbena ve zdech konventu.

Obr. 1. Celkový orientační plán půdorysu středověké podoby velehradského kláštera s vyznačenými místy nálezů reliéfních dlaždic s motivem draka (1–2). Upraveno podle M. Pojsla.

Neklidné poměry na Moravě v době markraběcích válek ve 2. polovině 14. století přečkal konvent bez větších problémů. Těžký dopad na chod konventu měla událost ze dne 12. ledna 1421, kdy byl klášter dobyt a vypálen organizovanou skupinou moravských husitů z Nového Tábora vybudovaného u nedalekých Nedakonic, kteří byli vedeni Bedřichem ze Strážnice a Tomášem z Vizovic. Postupně chátrající konvent se dočkal výraznějších stavebních úprav až v období renesance ve 2. polovině 16. století. Renesanční přestavbu zahájil opat Mikuláš Kromer (1567–1572), který nechal částečně strhnout dosud stojící původní budovy tzv. Starého konventu. V roce 1571 byla zahájena výstavba nového konventu. Za opata Ekarda ze Schwobenu (1587–1595) započala oprava chátrajícího velkého klášterního kostela, který získal novou dominantu, jíž se stala několikapatrová polygonální renesanční věž umístěná nad křížem lodí kostela.

V průběhu 17. století prošel celý areál kláštera zásadními barokními přestavbami. První z nich je spojena se jménem opata Jana Greifenfelse z Pilsenburku (1628–1650), který zahájil rozsáhlé raně barokní stavební aktivity odehrávající se na pozadí třicetileté války. Jednalo se o poměrně radikální úpravy, jež se promítly především do podoby vnitřních prostor kvadratury. Během přestavby zmizel původní románský ambit pod vrstvou planýrek. V jihovýchodním traktu konventu nechal Greifenfelse nad původní vybudovat novou kapitulní síň v raně barokním duchu. Jeho nástupce Jan Michal Salix (1650–1659) dokončil stavební práce zahájené svým předchůdcem. V roce 1681 postihl klášterní kostel a další stavby konventu rozsáhlý požár, který přispěl k definitivní a nevratné změně středověké podoby celého klášterního komplexu. V důsledku této přírodní pohromy přistoupil opat Petr Silavecký (1672–1691) nejen k primárnímu odstranění následků požárové události a nezbytným opravám poškozených staveb v areálu kláštera, ale následně se rozhodl provést důslednou přestavbu. V roce 1684 byly zahájeny stavební práce na klášterním kostele, který doznal značných změn. Původní průčelí s ústupkovým portálem bylo v rámci této akce zrušeno, čímž došlo ke zkrácení původně stometrové románské stavby na délku 86 metrů. Následující výstavba dvou věží umístěných v novém barokním průčelí přispěla k radikální proměně vnější podoby západní strany klášterního kostela. Renesanční věž nad křížením lodí postavená za Eckarda ze Schwobenu byla výrazně snížena. Stalo se tak v roce 1685. Důvodem k tomuto kroku mohlo být neúměrné statické zatížení sakrální stavby. Necitlivým stavebním zásahem přišel do té doby výrazněji nepozměněný východní závěr kostela o dvě románské apsidy z původních pěti.

Za opata Josefa Malého (1724–1748) došlo k obnově starších a dobudování nových krypt pod klášterním kostelem. Dne 2. října 1735 byl nový barokizovaný klášterní kostel, jehož přestavba trvala pět desetiletí, vysvěcen. Do období před zrušením kláštera spadají stavební aktivity, pod kterými je podepsán poslední opat velehradského kláštera Filip Zuri (1764–1784).

Dne 27. září 1784 byl velehradský klášter zrušen v souvislosti s císařským nařízením Josefa II. Poslední opat Filip Zuri marně usiloval o opětovné obnovení kláštera, jak dokládají opakované snahy vyvíjené až do jeho smrti v roce 1800. Objekty v areálu zrušeného kláštera sloužily až do roku 1837 pro potřeby armády a hospodářské správy. V roce 1863 proběhly na Velehradě miléniové oslavy příchodu byzantské cyrilometodějské misie na Moravu v roce 863. Další miléniové poutě se na Velehradě konaly v letech 1869 a 1885. V roce 1883 koupil velehradský klášter Katolický podporovací spolek pro olomouckou arcidiecézi. Olomoucký arcibiskup Bedřich Fürstenberg se rozhodl v roce 1890 předat duchovní správu budovy bývalého cisterciáckého kláštera Tovaryšstvu Ježíšovu. O rok později jezuité zahájili postupné opravy, které stály na počátku rozsáhlé obnovy celého klášterního komplexu (Borovský

2005; Hudec 2009; Hurt 1934; 1938; Pojsl 1990; 2010; Kohoutek, 1996; Pojsl – Hyhlík 1997; Foltýn a kol. 2005; Schenk 2016).

2. Nálezy mozaikové dlažby na Velehradě

Z Velehradu pocházejí nejstarší archeologicky doložené nálezy mozaikové dlažby na Moravě, které souvisí s prvními průzkumy v areálu bývalého cisterciáckého kláštera, jež proběhly v letech 1903–1906 pod vedením Jana Nevěřila (Houdek 1904, 24–25; Nevěřil 1904, 81–89). Rovněž ve třicátých letech 20. století byla odkryta část mozaikové dlažby v prostoru starého konventu: „v hloubce 180 cm se objevila původní podlaha skládaná z černých a cihlových dlaždic, tvarů nejrůznějších; kromě čtvercových vyskytly se hojně i šestiúhelníkové a šupinovitě kroužené“ (Boček 1938). Ukázky několika variant vzorů v minulosti odkryté dlažby jsou dodnes k vidění v kapitulní síni, kde jsou prezentovány v úrovni původní románské podlahy (obr. 2: 1–6). Problematice nálezů prvků románské mozaikové dlažby na Velehradě se naposledy důkladněji věnoval Miloslav Pojsl, který v závěru sedmdesátých let 20. století shrnul poznatky z výsledků do té doby provedených průzkumů v klášterním areálu. Ze souboru dochovaných prvků dlažby vyčlenil na základě odlišných geometrických tvarů 18 základních typů dlaždic, u kterých zjistil několik velikostních variant. Vznik mozaikové dlažby kladl rámcově do 2. čtvrtiny 13. století s ohledem na předpokládanou dobu dokončení výstavby velehradského kláštera (Pojsl 1977, 68–72; 2010, 64). Velehradskou dlažbu M. Pojsl srovnával s dlažbou odkrytou v královské kapli v cisterciáckém klášteře v Plasích (Losos – Nechvátal 1972, 529–539). O vzájemné podobnosti raně gotických prvků mozaikové dlažby vypovídají i nověji publikované výsledky průzkumů realizovaných v areálu kláštera Plasy (Kamenická 2007, 319–345). Další analogie je možno hledat u souboru z cisterciáckého kláštera Hradiště nad Jizerou, kde byla keramická dlažba, složená z různých geometricky tvarovaných prvků, objevena již na počátku 2. poloviny 19. století (Wocel 1864, tab. II.; Fleková 2008, 143–177). Srovnatelné nálezy mozaikových dlaždic poskytl také výzkum v areálu zaniklého cisterciáckého kláštera v Nepomuku (Nechvátal 1977, 213–218).

Archeologicky doložené části mozaikových dlažeb či jejich jednotlivých prvků jsou v Čechách známy z více lokalit (Hejdová – Nechvátal 1970). Z novějších významných objevů je třeba uvést výjimečný soubor pozdně románských a raně gotických dlaždic z premonstrátské kanonie v Milevsku, který posunul naše dosavadní znalosti v rámci dané problematiky (Břicháček 2007).

Z území Moravy nelze opomenout nálezy prvků mozaikové dlažby různých geometrických tvarů získaných během výzkumu kaple sv. Kateřiny v ženském cisterciáckém klášteře Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova, kde probíhal výzkum v osmdesátých a devadesátých letech 20. století (Belcredi 1993, 372–379, obr. 11–13). Soubor prvků mozaikové dlažby získaný na počátku devadesátých let 20. století během výzkumu interiéru katedrály sv. Petra a Pavla v Brně představoval ve své době první nález raně gotické dlažby mimo klášterní prostředí (Peška 1994, 297–306).

Vedle kostelů a klášterních areálů se využití keramických podlahových dlaždic od poloviny 13. století postupně rozšířilo také do prostředí středověkých měst a sídel vyšší šlechty (Martinisková 2012, 644–645).

Nová etapa záchranných archeologických výzkumů na Velehradě zahájených v roce 2009 v návaznosti na rozsáhlé hydroizolační práce přinesla vedle řady důležitých archeologických situací také množství movitých archeologických nálezů. Před západním průčelím baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje byl z úrovně jedné z raně novověkých terénních vyrovnávek získán soubor druhotně přemístěných prvků nejrůznějších

Obr. 2. 1–6 – Ukázky různých vzorů románské mozaikové dlažby prezentované na základě starších nálezů v kapitulní síni; 7 – Detail románské mozaikové dlažby odkryté v roce 2015 ve zjišťovací sondě S2 položené v místě zaniklého refektáře. Foto Z. Schenk.

Obr. 3. Celkový pohled na odkrytou situaci v sondě S3/2011 před vstupním portálem z ambitu do klášterního kostela. Poloha místa nálezů dlaždice s motivem draka vyznačena bílou šipkou. Foto Z. Schenk.

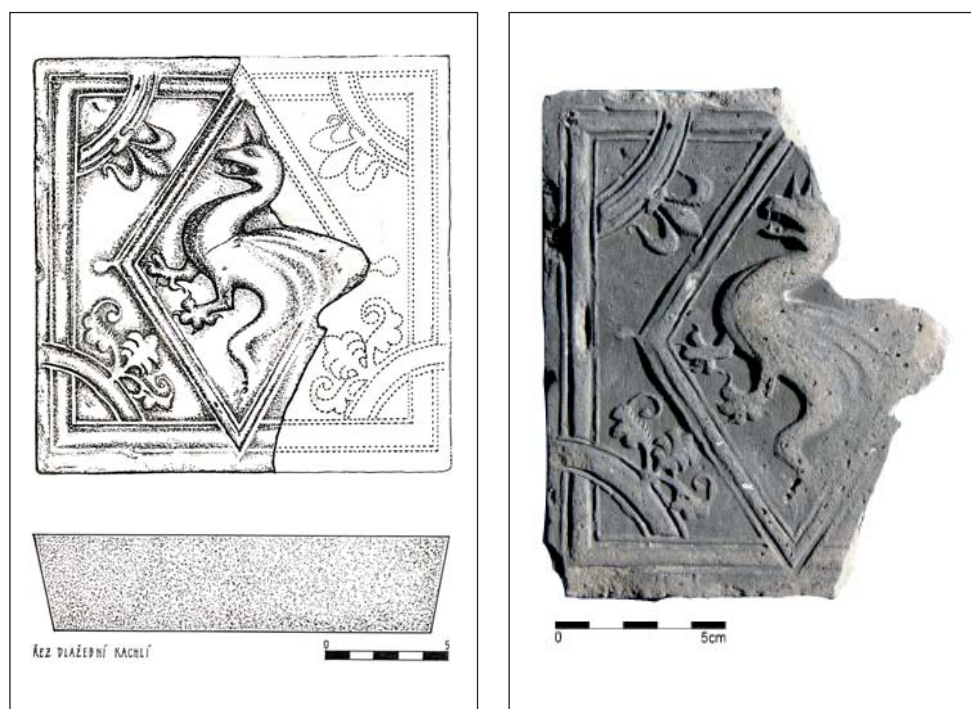
geometrických tvarů původní mozaikové dlažby pozdně románského či raně gotického stáří (Schenk – Mikulík 2010, 87– 88; obr. 12). Kolekce prvků mozaikové dlažby byla vyzvednuta rovněž v roce 2011 během záchranného archeologického výzkumu realizovaného v souvislosti s budováním nového vstupu do velehradského lapidária (Schenk – Mikulík 2011, 204–207).

V roce 2015 došlo v souvislosti s projektem „Stavební a restaurátorská obnova – areál Velehrad, stavební objekt SO 02 Kvadratura“ k významnému objevu v místě zjišťovací sondy ZS 2 položené v severní části druhého klášterního dvora. Sondou došlo k zachycení stavebních konstrukcí zaniklého románského refektáře, přičemž větší část těchto základů odkryl J. Nevěřil již v roce 1903. Ten při jižním obvodovém zdivu zachytil uvnitř stavby silně zvětřelou vrstvu terakotové tříště, kterou interpretoval jako relikv původní dlažby (Pojsl 2010, 50). Současným výzkumem byl při bázi sondy v prostoru vymezeném zachycenou východní obvodovou zdí refektáře a jeho vnitřní středovou zdí odkryt a zdokumentován výsek původní neporušené mozaikové dlažby podlahy refektáře v úrovni nadmořských výšek 205,35 – 205,44 metrů. Dlažba byla tvořena převážně dlaždicemi čtvercového formátu o straně 120 mm a síle 30 mm. Boky dlaždic byly nápadně zkoseny. Jednalo se o ostře pálené dlaždice tmavě červeného a černošedého zabarvení kladené do vápenopísčitého lože. V dochovaném výseku bylo rozeznatelné kolmé i úhlopříčné kladení dlaždic (obr. 2: 7).¹

3. Dlaždice s motivem draka, Velehrad typ č. 1

Mezi dosavadními nálezy prvků mozaikové dlažby získanými ve Velehradě zaujímají zcela výjimečné postavení dvě reliéfně zdobené dlaždice nalezené v areálu bývalého cisterciáckého kláštera (obr. 1). V roce 2011 byla v rámci výzkumu položena plošná sonda před vstupem z ambitu do klášterního kostela (obr. 3). Tento prostor představoval pro velehradské cisterciáky významné místo, o čemž ostatně svědčí umístění výklenkové hrobky s pravděpodobným původním uložením ostatků zakladatele kláštera, bratra krále Přemysla Otakara I., Vladislava Jindřicha.

Obr. 4. Torzo redukčně pálené reliéfně zdobené dlaždice s motivem draka. Kresba D. Hajda. Foto Z. Schenk.

V sondě S3 situované před portálem klášterního kostela byla patrná koncentrace kostrových pohřbů, které byly porušeny výkopem pozdně středověkého či raně novověkého kanálu, a dále odvodňovací drenáže z druhé poloviny třicátých let 20. století (Boček 1937, 43).

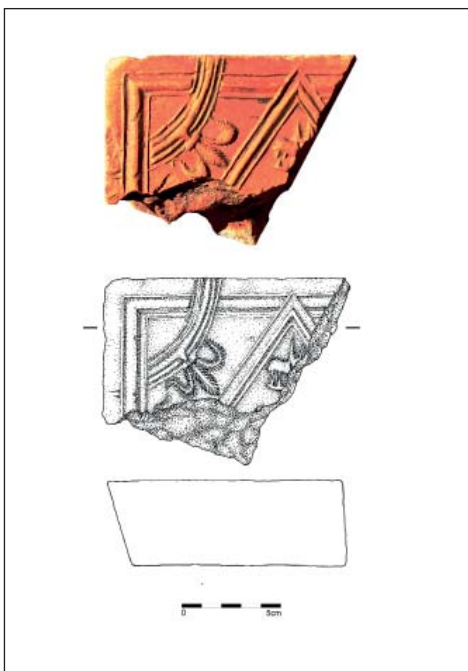
Ze svrchní části zásypu torza konstrukce cihlové hrobky pochází úlomky druhotně přemístěných částí lidských skeletů a dále několik prvků mozaikové dlažby, mezi kterými se vymyká exemplář téměř kompletní redukčně vypálené dlaždice čtvercového formátu s reliéfní výzdobou v podobě motivu dvounohého draka uzavřeného v kosočtvercovém poli, vymezeném třemi prutovými vývalky. Obvod dlaždice je vymezen rámem tvořeným třemi prutovými vývalky (obr. 4).² Rozměry dlaždice činí 170×170×40 mm. Boky dlaždice jsou zkosené. Jednotlivé rohy dlaždice, z nichž se zachovaly pouze dva, vyplňovala rostlinná výzdoba umístěná na vrcholcích oblouků soustředných kružnic zvýrazněných plastickými vývalky, přičemž v levém horním rohu je jasně rozpoznatelný motiv lilie, který mimo jiné představuje symbol cisterciáckého řádu.³ Vyobrazený doleva kráčející drak má detailně pro-

Obr. 5. Celkový pohled od východu na zjišťovací sondu S1/2015 položenou podél základů jižní obvodové zdi zaniklého románského refektáře. Poloha místa nálezů torza dlaždice s motivem draka vyznačena bílou šipkou. Foto Z. Schenk.

pracovanou tlamu s ostrými zuby, na hlavě špičaté ušní boltce a výrazné nozdry a oči. Z těla mu vyrůstají blanitá křídla, nechybí ocas a silné pařáty s drápy. Motiv je podán s mimořádnou výtvarnou kvalitou. Na dlaždici je místy patrný mírně ošlapaný povrch, který dokládá její užití v podlaze na exponovaném místě, což by odpovídalo místu jejího nálezů před vstupem z ambitu do klášterního kostela (Schenk – Mikulík 2011, 200–201, obr. 5–6).

V souvislosti s projektovou přípravou realizace stavby: „Stavební a restaurátorská obnova – areál Velehrad, stavební objekt SO 02 Kvadratura“ byl pracovníky společnosti Archaia Olomouc o.p.s. proveden v srpnu a září 2015 zjišťovací archeologický výzkum v prostoru druhého klášterního dvora (parc. č. 31) situovaného jižně od rajskeho dvora v místech zaniklého románského refektáře (obr. 5). Ve východní části zjišťovací sondy 1 byl z úrovně terénních vyrovnávek získán soubor movitých archeologických nálezů,

Obr. 6. Torzo oxidálně pálené reliéfně zdobené dlaždice s dochovanou částí motivu draka. Kresba P. Holcová, foto Z. Schenk.

kteřý vedle zlomků kuchyňské keramiky obsahoval několik prvků mozaikové dlažby. Od běžných geometrických tvarů s hladkým povrchem se nápadně lišilo torzo oxidačně pálené dlaždice čtvercového formátu nesoucí na povrchu reliéfní výzdobu. Na fragmentu je dochována malá část reliéfního motivu draka umístěného v kosočtvercovém poli, který nese shodné znaky s výše popisovaným prvním nálezem z roku 2011. Z draka je patrná pouze část hlavy s otevřenou tlamou s ostrými zuby, oko a špičaté ušní boltce. V dochovaném levém horním rohu dlaždice je opět na vrcholku oblouku soustředných plasticky zvýrazněných kružnic umístěna lilie. Boky dlaždice jsou mírně zkosené (obr. 6). I když se ve druhém případě dochovalo pouze torzo dlaždice s částí motivu, nenechává nás na pochybách, že jde o totožný motiv reliéfního vyobrazení fantaskního zvířete jako v případě prvního nálezů.

4. Motiv draka a jeho význam

Drak byl v prostředí evropského středověku obecně chápán jako jedno z nejděsivějších zvířat, symbol zla, ztělesnění samotného Satana. Základním pramenem pro pochopení středověkého vnímání zvířat jsou bestiáře, které popisují nejen jejich vzhled, vlastnosti, ale zároveň přibližují jejich symbolický význam. Do určité míry obsahují texty bestiářů také morální ponaučení s náboženským podtextem. Většina z nich vychází ze spisu *Fyzilogus* (*Physiologus*), jenž čerpá inspiraci u antických autorů. Jeho původ je spatřován v Alexandrii, kde vznikl patrně ve 2.–3. století. Z původní řecké verze byl tento malý spisek přeložen do latiny a v průběhu dalších staletí rozšiřován, čímž postupně vzniklo několik různých verzí. O existenci fantaskních zvířat se v období středověku nepochybovalo, proto se s draky, gryfy, jednorožci či mantichorami v bestiářích setkáváme po boku skutečných zvířat. Velmi slušnou představu o podobě draka jako reálného tvora si lze vytvořit na základě zprávy francouzského mnicha Fulchera ze Chartres (1059–1127). Sugestivní popis tohoto kronikáře křížáckých válek a kanovníka Božího hrobu nenechal ve své době nikoho na pochybách, že by draci nebyli přirozenou součástí středověkého světa: „*Draci, latinsky dracones, vyznačují se dlouhými a šerednými tlamami a ostrými zuby a plamenným jazykem, uši mají podobné kornoutům, krk je dlouhý a tělo ještěřů. Dvě nohy jsou*

Obr. 7. Detail draků na pískovcové hlavici, i.č. 5819 prezentované v ambitu velehradského klášteřa. Foto Z. Schenk.

Obr. 8. Motiv dvou draků požírajících si vzájemně ocas na architektonickém článku umístěném nad zazděným raně novověkým vstupem v severní zdi rajského dvora. Foto Z. Schenk.

podobné silným orlím pařátům a křídla mají jako netopýři. Dračí křídla nevyrostají z hřbetu, ale začínají hned u kořene orlich pařátů“ (Koutský 2004, 4–7).

Výskyt podlahových dlaždic s reliéfním vyobrazením draka je doložen nejen na lokalitách v České republice, ale po celé Evropě (např. Landgraf 1993, Musterkatalog: F62–72, F75–F80). S motivy draků a dalších fantastických zvířat se můžeme setkat v případě naprosto unikátního souboru románských a raně gotických podlahových dlaždic odkrytých v premonstrátském kostele v Milevsku (Břicháček 2007).

Dlaždice s motivem draka z Velehradu jsou ojedinělé svým uměleckým ztvárněním a naturalistickým pojetím tématu. Reprezentují dosud neznámý typ, ke kterému nemáme prozatím přesné srovnání mezi publikovanými evropskými nálezy dlaždic s motivem draka.⁴ Tvůrce velehradských reliéfně zdobených dlaždic s motivem draka měl s velkou pravděpodobností možnost čerpat inspiraci k vytvoření formy v dostupné chrámové výzdobě, popřípadě v některém bohatě ilustrovaném bestiáři své doby. Předloha motivu draka mohla být zhotoviteli hypoteticky zprostředkována zadavatelem skrze návrhy vycházející z iluminací jednoho z četných svazků, kterými knihovna velehradského kláštera ve středověku disponovala (obr. 9).

Na skutečnost, že zoomorfni a figurální umění nebylo velehradským cisterciáků zdaleka cizí, poukazují některé prvky z rozsáhlého souboru dochovaných kamenických článků prezentovaných v původním románském ambitu kláštera, který zanikl v důsledku raně barokních stavebních úprav.⁵ S motivem draka se zde můžeme setkat v několika málo případech kamenické výzdoby. Jde zejména o hlavici pětiboké konzoly, kde jsou zobrazeni dvounozí okřídlení draci, kteří si požívají palmetové ocasy. Řetězec draků je veden z obou stran hlavice směrem k jejímu středu, kde dvojice draků s hlavami přivrácenými k sobě požívá hrozny. Symboliku hroznů je podle Petra Hudce možné interpretovat jako Kristovo učení.

Na povrchu další hlavice pětiboké konzoly jsou opět reliéfně znázorněni okřídlení dvounozí draci vzájemně si požívající ocasy tvarované do palmety. Draci tvoří kolem hlavice nepřetržitý obvodový pás. Podle P. Hudce mohl být v tomto případě vyjádřen princip věčnosti (nekonečna). S odkazem na Bibli nemá na mysli věčnost nebeskou, ale věčné zatracení s ohledem na symboliku draka coby ztělesnění zla (obr. 7).⁶ Dalším příkladem je motiv dvojice draků požívajících si vzájemně ocasy umístěný ve středu jednoho z talířovitých svorníků druhotně osazených v severní obvodové zdi raně barokní křížové chodby po stranách zazděného vstupu do rajskeho dvora. Oba vzájemně se požívající draci tvoří symbolický kruh ovinutý ratolestí, což vytváří dojem, že zlo požívá samo sebe (obr. 8). Možných výkladů by se jistě našlo daleko více.⁷

Tyto výjimečné příklady z Velehradu vy- mykající se původním ideálům cisterciáckého řádu napovídají, že i v tomto zdánlivě uzavřeném prostředí klášterní kvadratury nebylo využití figurálních a zoomorfních motivů zdaleka takové tabu, jak bychom předpokládali.

Obr. 9. Ukázka středověkého vyobrazení dvounohého draka na stránkách knihy Liber Floridus od Lamberta ze Saint-Omer. Podle: https://en.wikipedia.org/wiki/Liber_Floridus#/media/File:Liber_Floridus_page_scan_A,_ca._1460.jpg

Obliba využití motivu draka spolu s dalšími zástupci fantaskních zvířat doznala značné obliby v období pozdní gotiky, což je mimo jiné dobře patrné mezi motivy preferovanými u reliéfně zdobených komorových kamnových kachlů. Jejich tvůrcům umožňovala témata spojená s bájnými draky, saněmi či gryfy příležitost zapojit široké pole fantazie. Solitérní draci se na základě známých reliéfů na kachlích objevují spíše vzácněji. S častějším námětem draka se můžeme setkat mezi náboženskými motivy, kde tradičně představuje netvora, se kterým zápasí legendární sv. Jiří. Světec bývá nejčastěji zobrazován jako rytíř v plátové zbroji, který ze sedla koně probodává kopím draka ležícího pod kopyty koně (Brych 2004, 15–18; 86–93; Menoušková 2008, 37–40; Pavlík – Vitanovský 2004, 50–51; 74–75; Pavlík 2010, 273–301).

5. Závěr

Pozoruhodné archeologické nálezy získané v areálu nejstaršího moravského cisterciáckého kláštera na Velehradě nepřestávají přitahovat pozornost odborníků již po několik generací. Rozsáhlý soubor unikátních románských a raně gotických architektonických článků prezentovaný ve velehradském lapidáriu k nám promlouvá prostřednictvím velkoryse pojaté vegetabilní, zoomorfní i figurální výzdoby. Vypovídá o světě za klášterními zdmi, kterým byli velehradští cisterciáci obklopeni. Tato původní románská a raně gotická výzdoba umístěná na exponovaných místech křížové chodby, kapitulní síně či refektáře zmizela na několik staletí pod mocným souvrstvím terénních vyrovnávek během barokních přestaveb v průběhu 17. století.

K postupnému znovuobjevování jednotlivých nejstarších částí klášterního areálu došlo teprve v průběhu první poloviny 20. století v souvislosti s prvními výzkumy Jana Nevěřila a rozsáhlými hydroizolačními pracemi.

V letech 2009–2015 probíhal v souvislosti s obnovou areálu nejstaršího moravského cisterciáckého kláštera na Velehradě záchranný archeologický výzkum společnosti Archaia Olomouc o.p.s. Během výzkumu byly odkryty důležité archeologické situace a získán rozsáhlý soubor movitých archeologických nálezů, které nám dokreslují život velehradských cisterciáků za zdmi konventu v období středověku.

Samostatnou kategorií nálezů tvoří kolekce prvků románské mozaikové dlažby. Od většíny těchto geometricky tvarovaných prvků, které v nálezech z Velehradu převažují, se odlišují dvě reliéfně zdobené dlaždice čtvercového formátu s motivem draka uzavřeného v kosočtverečném poli, nalezené v sekundární poloze před vstupním portálem z ambitu do klášterního kostela a při jižní obvodové zdi refektáře. Jde o velmi kvalitní výrobky, které v rámci stavební keramiky své doby představují vrchol uměleckořemeslného zpracování. V obou případech se jedná o totožný motiv s velkou pravděpodobností pocházející z jedné dílny, patrně z jedné formy. Odlišný je pouze způsob výpalu. Zda byly tyto ojedinělé exempláře původně součástí většího celku reliéfně zdobených dlaždic s tematicky zaměřenými motivy, nelze jednoznačně potvrdit s ohledem na druhotné místo uložení. Rovněž datace je vzhledem k nálezovým okolnostem problematická. Na základě způsobu ztvárnění podoby draka a porovnání s motivy fantaskních zvířat zobrazených na románských dlaždicích pocházejících z některých moravských a českých lokalit lze v případě exemplářů z Velehradu uvažovat spíše o něco mladším gotickém původu.

Motiv draka znázorněný na keramických dlaždicích vsazených do dlažby a uplatněný rovněž na architektonických pískovcových prvcích v původních interiérech velehradského kláštera provázel cisterciácké mnichy při jejich každodenních aktivitách. Tato symbolika nebyla zakomponována na exponovaných místech kláštera, kudy mniši pravidelně

procházeli, jistě samoúčelně. Upozorňovala na nutnost mít se na pozoru před úklady ze strany samotného satana, který čeká na jejich pochybení i za relativně bezpečnými zdmi konventu. Mají mít stále na paměti, že pouhý pobyt ve zdech kláštera nemusí automaticky každému zaručit spásu jeho duše a že do království nebeského vede ještě hodně dlouhá cesta plná nástrah.

Tento příspěvek je věnován památce mého velkého učitele PhDr. Jiřího Kohoutka, CSc. (1952–2007), který v roce 1993 vedl zjišťovací archeologický výzkum na Velehradě, a rovněž památce mého obětavého kolegy, kamaráda a skvělého člověka, Bc. Jana Mikulíka (1956–2017), který se významnou měrou podílel na záchranném archeologickém výzkumu během rozsáhlé obnovy areálu Velehradu v letech 2009 a 2015.

Poznámky:

- 1 Podrobná studie tohoto významného nálezu části mozaikové dlažby společně s dalšími prvky získanými během výzkumu na Velehradě v letech 2009–2015 je v současné době ve stavu zpracování.
- 2 S využitím stejného geometrického ohraničení středového motivu se setkáváme v případě dvou pozdně gotických, reliéfně zdobených komorových kachlů z Prahy 1, Nového Města, kde je sv. Jan Evangelista symbolicky znázorněn jako orel se svatozáří umístěný v kosočtverečném poli (Brych 2004, 82).
- 3 Motiv lilie je poměrně hojně využíván na některých reliéfně zdobených podlahových dlaždicích v unikátním souboru románských a raně gotických dlaždic z Milevska. Lilie bývá spojována s mariánskou symbolikou čistoty a cudnosti. V Novém Zákoně (*Mt 6, 28–29*) představuje lilie symbol čistého vztahu k Bohu a církvi Kristově (Royt – Šedinová 1998, 86–87; Rulíšek 2005; Břicháček 2007, 65; 70; 100; Martinisková 2012, 652–654, obr. 5: 3–4, 6). V případě velehradského exempláře může lilie umístěná v rozích dlaždice plnit úlohu protipólu zla zastoupeného centrálním motivem draka.
- 4 Vzhledem k výjimečné povaze nálezu a neznámu ztvárnění motivu draka byla dlaždice vyčleněna jako Velehrad typ č. 1.
- 5 K jeho znovuobjevení pod souvrstvím terénních planýrek z 1. poloviny 17. století došlo během hydroizolačních prací probíhajících ve dvou etapách v letech 1936–1938 a 1940–1942. Během odstranění navážek byl postupně shromážděn unikátní soubor více než pěti set architektonických článků románského a gotického stáří (Pojsl 2010, 72–73).
- 6 Tuto problematiku nejnověji detailně zpracoval Mgr. Petr Hudec ve studii: Figurální motivy ve velehradském lapidariu, která bude publikována ve Sborníku *Ingredere Hospes X. Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Kroměříž*.
- 7 Jistě nebyl daleko od pravdy také výklad nálezu velehradského exempláře dlaždice s drakem Bc. Jana Mikulíka (1956–2017), který konstatoval: „*Mohlo jít o jakýsi vztyčený prst, který velehradské cisterciáky varoval před pokušením ze strany ďábla a připomínal jim, že cesta do nebe je hodně dlouhá*“.

Literatura:

- B e l c r e d i, Ludvík, 1993. Archeologický výzkum kaple svaté Kateřiny a areálu kláštera Porta coeli v Předklášteří u Tišnova – Archäologische Erforschung der Kapelle der Hl. Katharina und des Klosters Porta Coeli in Předklášteří u Tišnova. *Archaeologia historica* 18, 315–342.
- B o č e k, Bohumil, 1938. *Podzemní Velehrad: vykopávky roku 1938*. Velehrad: Papežská kolej T. J. 95 s.
- B o r o v s k ý, Tomáš, 2005. *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*. Brno: Maticе moravská. 298 s.

- B r y c h, Vladimír, 2004. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum. 228 s.
- B ř i c h á č e k, Pavel, 2007. *Nebe a peklo na zemi: románské a raně gotické dlaždice z milevského premonstrátského kláštera*. Milevsko: Město Milevsko. 120 s.
- F l e k o v á, Klára, 2008. Gotická mozaiková dlažba z chrámu cisterciáckého kláštera v Hradišti nad Jizerou. Gothic style mosaic pavement from the church of the Cistercian abbey of Klášter Hradiště nad Jizerou. In: *Studia Mediaevalia Pragensia* 8, 143–177. Praha.
- F o l t ý n, Dušan a kol., 2005. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri. 878 s.
- H e j d o v á, Dagmar a N e c h v á t a l, Bořivoj, 1970. Raně středověké dlaždice v Čechách. *Památky archeologické* 61, 100–183, 395–471.
- H o u d e k, Viktor, 1904. Vykopávky na jaře r. 1904 a některé poznámky o dosavadních nálezech Velehradských. II. S použitím zpráv prof. Dra. Nevěřila. *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku* 84.
- H u d e c, Petr, 2009. Kapitulní síň velehradského kláštera. *Slovácko* 50, 333–348.
- H u d e c, Petr, v tisku. Figurální motivy ve velehradském lapidáriu. Ingredere Hospes X. In: *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Kroměříži*, 11–19.
- H u r t, Rudolf, 1934. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205-1650*. Olomouc: Akademie velehradská. 439 s.
- H u r t, Rudolf, 1938. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě II. 1650-1784*. Olomouc: Akademie velehradská. 438 s.
- K a m e n i c k á, Eva, 2009. Nové nálezy raně gotické mozaikové dlažby v areálu kláštera v Plasích. *Archaeologia historica* 34, 319–345.
- K o h o u t e k, Jiří, 1996. Nové objevy v areálu velehradského kláštera. *Slovácko* 38, 119–137.
- K o u t s k ý, Karel, 2004. Učenci, přírodopis a draci. *KUDĚJ: časopis pro kulturní dějiny*. č. 2, 3–16.
- L a n d g r a f, Eleonore, 1993. *Ornamentierte Bodenfliesen des Mittelalters in Süd- und Westdeutschland 1150-1550. Textband*. Stuttgart: Theiss. Bd. I-III.
- L o s o s, Ludvík a N e c h v á t a l, Bořivoj, 1972. Rekonstrukce raně středověké dlažby v královské kapli v Plasech u Plzně. *Archeologické rozhledy* 24, 529–539.
- M a r t i n i s k o v á, Monika, 2012. Nálezy keramických dlaždic z hradu Rokštejn. *Archaeologia historica* 37, 643–662.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2008. Fantaskní, mytologické a alegorické motivy. In: Menušková, Dana a Měřinský, Zdeněk, eds. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 37–35.
- N e c h v á t a l, Bořivoj, 1977. Další nález středověké mozaikové dlažby z Čech (cisterciácký klášter v Nepomuku). *Památky a příroda*. č. 4, 213–218.
- N e v ě ř i l, Jan, 1904. Velehrad I. Nálezy na posvátném Velehradě roku 1903. *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomouckého* 21.
- P a v l í k, Čeněk, 2010. Draci na kachlích gotiky a renesance aneb kouzelný svět fantazie. *Archaeologia historica* 35, č. 1–2, 273–301.
- P a v l í k, Čeněk a V i t a n o v s k ý, Michal, 2004. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*. Praha: Libri. 469 s.
- P e š k a, Marek, 1994. Nález středověké mozaikové dlažby v katedrále sv. Petra a Pavla v Brně – Entdeckung des mittelalterlichen Mosaikpflasters in der St. Peter-und-Paul-Kathedrale in Brno. *Pravěk Nová řada* 4, 297–306.
- P o j s l, Miloslav, 1977. Raně středověká mozaiková dlažba na Velehradě. *Vlastivědný věstník moravský* 29, 68–72.
- P o j s l, Miloslav, 1990. *Velehrad: stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. 246 s.
- P o j s l, Miloslav, 2010. Výzkumy na Velehradě v 19. a v 1. polovině 20. století. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Nové objevy na Velehradě: sborník: „Velehrad – Trnava, společné kořeny jezuitské kultury a vzdělávání“*. Velehrad: Římskokatolická farnost Velehrad ve spolupráci s Historickou společností Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 43–76.
- P o j s l, Miloslav a H y h l í k, Vladimír, 1997. *Velehrad v památkách osmi století*. Praha: T.R.S. 297 s.
- S c h e n k, Zdeněk a M i k l í k, Jan, 2010. Archeologické výzkumy realizované v areálu kláštera po

roku 1989. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Nové objevy na Velehradě: sborník: „Velehrad – Trnava, společné kořeny jezuitské kultury a vzdělávání“*. Velehrad: Římskokatolická farnost Velehrad ve spolupráci s Historickou společností Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 77–98.

S c h e n k, Zdeněk a M i k u l í k, Jan, 2011. Předběžné výsledky záchranného archeologického výzkumu na Velehradě. *Slovácko* 53, 195–216.

S c h e n k, Zdeněk, 2016. *Velehrad – archeologické prameny k bývalému cisterciáckému klášteru*. Disertační práce. Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

R o y t, Jan a Š e d i n o v á, Hana, 1998. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta. 201 s.

R u l í š e k, Hynek, 2005. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*. V Hluboké nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie. 500 s.

T r e u, Ursula, ed. 1982. *Physiologus: frühristliche Tiersymbolik*. Zürich: Buchclub Ex Libris. 150 s.

W o c e l, Jan Erazim, 1864. Ostatky chrámu bývalého kláštera v Hradišti nad Jizerou. *Památky archeologické* 6, 23–34.

Elektronické zdroje:

https://en.wikipedia.org/wiki/Liber_Floridus#/media/File:Liber_Floridus_page_scan_A,_ca._1460.jpg [cit. dne 16. 6. 2018].

Mgr. Zdeněk S c h e n k, Ph.D. (n. 1980), terénní archeolog Muzea Komenského v Přerově, p.o. a společnosti Archaia Olomouc o.p.s. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na období středověku až raného novověku (archeologii historických jader měst, šlechtických sídel a sakrálních staveb). V letech 2009–2015 jako archeolog Archaia Olomouc o.p.s. vedl záchranný archeologický výzkum v souvislosti s rozsáhlou obnovou areálu Národní kulturní památky Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě v rámci projektu IOP – Centrum kulturního dialogu západní a východní Evropy.

Gothic Tiles with Dragon Relief from Former Cistercian Monastery at Velehrad

Abstract

The former biggest Cistercian monastery in Moravia is located in Velehrad village, some 7 km NW of Staré Město at Uherské Hradiště on the middle course of Morava River. The large monastery precincts are situated on the left bank of Salaška stream. The Cistercian monastery at Velehrad was founded in 1202 after mutual agreement between the Olomouc bishop Robert, the Moravian margrave Vladislaus Henry, and the king Ottokar I of Bohemia. First Cistercians came to Salaška stream from the monastery at Plasy in 1205, under the command of the abbot Thicelin. Velehrad represented an affiliation of the monasteries at Plasy, Langheim and Eberbach so that it belonged among Morimond Abbey daughter-houses. On 27 November of 1228, the church of Our Lady was ceremonially sanctified by Olomouc bishop Robert. The king Ottokar I of Bohemia himself participated at the event alongside his wife Constance, their son margrave Přemysl, and representatives of Bohemian and Moravian nobility. The construction of individual buildings within the monastery took place in the 1st half of the 13th century. The 2nd half of the 13th century saw economic growth of the monastery as a result of stable conditions during the reign of Přemysl Ottokar II. The margrave wars in Moravia in the 2nd half of the 14th century had no impact on the monastery. Its functioning, however, took a heavy blow on 12 January of 1421 when it was seized and burned by an organized Hussite group from Nový Tábor, constructed at nearby Nedakonice village, led by Frederick of Straßnitz and Thomas of Wisowitz. The monastery fell gradually in disrepair and was only partially reconstructed during the Renaissance in the 2nd half of the 16th century. During the course of the 17th century the whole monastery grounds

witnessed cardinal Baroque reconstructions. The monastery was closed on 27 September of 1784 in concordance with the imperial order of Joseph II.

Between 2009–2015, a rescue excavation of this oldest Moravian monastery took place, conducted by Archaia Olomouc non-profit organization. Apart from archaeological contexts, a number of portable items reflecting the life of Cistercians from Velehrad during the Middle Ages were discovered.

An independent category of finds is represented by segments of Romanic mosaic pavement found throughout the monastery grounds. Two of those tiles, of square shape, step out with their unique plastic relief with dragon motif. Finds of relief-ornamented tiles are generally much rarer than those of geometric motifs, commonly used in Cistercian constructions in Europe (Figs. 1–2). The first of these dragon tiles was found in 2011 in the upper level of the infill of a brick tomb situated in front of the entrance portal leading from the ambit to the monastery church (Figs. 3–4). The second one, a tile torso, was found in 2015 during preliminary rescue excavation at the ruined Romanic refectory. This tile fragment, fired in oxidizing conditions, bears the motif of dragon head similarly to the previous tile. A lily is modelled in the corner of this tile as well (Fig. 6).

In the two cases, we deal with a motif of two-legged dragon walking to the left, closed in a rhombic field. The first, almost complete tile indicates that the dragon has minutely worked maw with sharp teeth, pointed ear tips, and prominent eyes and nostrils. Membranous wings grow from its body along with a tail and strong talons. The corners of the tiles bore vegetable motifs (lilies), perfectly rendered from artistic point of view. The Velehrad dragon tiles are unique in their artistic execution and naturalistic rendition of the topic which rather points at Gothic period. They represent a so far unknown type without proper analogues among dragon tiles from Europe. Given the unique character of this find from among dragon-motif tiles, it was labelled as Velehrad type 1. Such unique finds, and also interpretations of the original meaning of dragons on flooring tiles and other Romanic architectonic segments from the original Romanic ambit of Velehrad monastery, form main part of this article (Figs. 7–9).

Gotische Relieffliesen verziert mit Drachenmotiv aus dem ehemaligen Zisterzienserkloster Velehrad

Zusammenfassung

Das Areal des ehemaligen ältesten Zisterzienserklosters in Mähren befindet sich in der Gemeinde Velehrad, ungefähr 7 km nordwestlich von Staré Město u Uherského Hradiště. Das weitläufige Gelände erstreckt sich entlang des linken Ufer des Baches Salaška (Flussgebiet Morava). Das Zisterzienserkloster Velehrad wurde 1202 nach gegenseitiger Vereinbarung zwischen dem Olmützer Bischof Robert, dem mährischen Marktgrafen Vladislav Jindřich und dem König Přemysl Otakar I. gegründet. Die ersten Zisterzienser kamen 1205 unter Führung des Abts Thicelin vom Kloster Plasy in das Salaška-Tal. Es handelt um Ordnungsfiliation des Klosters Plasy, Langheim und Eberbach (Linie von Morimond). Am 27. November 1228 hat der Olmützer Bischof Robert die Klosterkirche der Jungfrau Maria feierlich geweiht. Es fand unter Teilnahme des böhmischen Königs Přemysl Otakar I., seiner Ehefrau Königin Constance, ihres Sohnes Markgraf Přemysl und Vertreter des tschechischen und mährischen Adels statt. Einzelne Klosterbauwerke wurden in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts realisiert. Die Periode der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts war mit dem Wirtschaftswachstum des Klosters gebunden, die die allmähliche Stabilisierung der Lage im Land während der Herrschaft von König Přemysl Otakar II. widerspiegelt. Die Zeit der mährischen Markgrafenkriege in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts überdauert der Konvent ohne größere Probleme. Am 12. Januar 1421 wurde das Kloster durch organisierte Gruppe von mährischen Hussiten aus Nový Tábor (Neues Lager), welches bei Nedakonice aufgebaut war, erobert und verbrannt. Die Hussiten durch Führung Bedřich (Friedrich) von Strážnice und Tomáš aus Vizovic bewirken den großen Schaden in dem Leben des Konvents. Das verfallene Kloster war erst im Zeitraum der Renaissance in der zweiten Hälfte der 16. Jahrhunderts bedeutsamer baulich reparieren. Die grundsätzlichen Umbauen wurden in 17. Jahrhundert im Barockstil ausführen. Am 27. September 1784 war das Kloster Velehrad durch die Verordnung von Kaiser Josef II. aufgehoben.

In den Jahren 2009–2015 führte „Archaia Olomouc o.p.s.“ (allgemein nützliche Gesellschaft) die archäologische Rettungsforschung im Zusammenhang mit der umfassenden Renovierung der Räumlichkeiten des ältesten mährischen Zisterzienserklosters in Velehrad durch. Während der Untersuchung wurden die wichtigen archäologischen Situationen aufgedeckt und die umfangreiche Kollektion der bemerkenswerten beweglichen archäologischen Funde erwerben, die über dem Leben der Zisterzienserkloster im Mittelalter erzählen.

Die Sammlung der Elemente das romanische mosaikartige Pflaster bildet eine eigene Kategorie die Funde, welche im Areal des Velehrad Kloster nacheinander gefunden wurden. Diese Kollektion umfasst zwei einzigartige reliefverzierte Bodenfliesen in quadratischer Form mit einem Drachenmotiv. Das Auftreten der reliefverzierten Fliesen ist gemeinhin viel seltener im Vergleich zu den Fliesen mit geometrischen Formen, welche gewöhnlich in Umwelt Zisterzienser Gebäuden in ganz Europa verwendet waren (Abbildung 1–2). Die erste Fliese mit Drachenmotiv wurde im Jahr 2011 in der oberen Ebene der Hinterfüllung der geschädigten Gruft aus Ziegeln, die vor dem Eingangsportale von Kreuzgang zur Klosterkirche entdeckt wurde (Abb. 3–4). Im zweiten Fall war der Torso der Fliese im Jahr 2015 während der Entscheidungsforschung an der Stelle des untergegangenen romanischen Refektoriums gefunden (Abbildung 5). Das Reliefmotiv des Drachenkopfs ist an dem Bruchteil der oxidationsgebrannten Fliese teilweise erhalten, welche die gleichen oben beschriebenen Zeichen wie der erste Befund trägt. Lily befindet sich in der Ecke der Fliese (Abbildung 6).

Es handelt sich in beiden Fällen um das gleiche Motiv eines zweibeinigen Drachens schreitendes nach links, der im Rhombus Feld verschossen war. Auf der Grundlage der ersten nahezu vollständigen Entdeckung der Fliese aus dem Jahr 2011, können wir sehen, dass der Drache eines detailliert durcharbeitenden Maul mit scharfen Zähnen, auf dem Kopf spitzen Ohrmuschel und ausdrucksvolle Augen und Nüstern hat. Die häutigen Flügel wachsen ihn aus dem Körper, er gibt auch der Schwanz und starke Klauen mit den Krallen. Pflanzliche Motive (Lilien) wurden an den Ecken der Fliesen platziert. Die Themen werden mit außergewöhnlicher künstlerischer Qualität präsentiert. Die künstliche Gestaltung der Fliesen mit Drachenmotiv aus Velehrad ist einzeln stehend. Die naturalistische Auffassung des Themas weist eher auf gotische Alter der Fliesen. Sie repräsentieren einen bisher unbekanntem Typ, zu welchem wir einstweilen keine gerade Vergleichung zwischen den veröffentlichten europäischen Befunden der Fliesen mit Drachenmotiv haben. Angesichts des außergewöhnlichen Charakters der Befunde und der unbekanntem Darstellung eines Drachenmotivs auf die Fliese wurde diese Variante als Velehrad Typ Nr. 1 ausgliedert. Dieser Beitrag ist den einzigartigen Exemplaren gewidmet. Es behandelt auch über die Erklärung der ursprünglichen wahrscheinlichen Bedeutung der Drachendarstellung, die auch an manchen romanischen architektonischen Elementen im ursprünglichen Kreuzgang sich befinden (Abbildung 7–9).

NAD MIKROPETROGRAFICKÝM A MAKROSKOPICKÝM ROZBOREM STŘEDOVĚKÝCH KACHLŮ Z UHERSKÉHO HRADIŠTĚ A HRADU LUKOVA

Dana Menoušková, Slováké muzeum v Uherském Hradišti

Předkládaný příspěvek navazuje na text o kachlových zlomcích s motivem beránka Božího a evangelistů z Uherského Hradiště (?), Kroměříže a Lukova ve Slovákku 2006. Závěry tehdejšího makroskopického rozboru technologických aspektů zlomků byly nyní porovnány s výsledkem nově provedené mikropetrografické analýzy a doplněny o rozbor dalších kusů.

Úvod

Za rozhodnutím provést mikropetrografický rozbor dvou vzorků středověkých kachlů z Uherského Hradiště a z hradu Lukova (obr. 1) a navázat tím na závěry, k nimž jsme na základě makroskopického pozorování došli v roce 2006 (Menoušková – Vitanovský 2007), stály zčásti výsledky pokračující revize staršího archeologického fondu Slováké muzea (nově v depozitáři identifikované zlomky s prokazatelným uherskohradištským původem) a zároveň stále dostupnější i cenově přístupná analýza keramického materiálu.

Obr. 1. 1. Uherské Hradiště. 2. Lukov. 3. Kroměříž. Poloha lokalit na výseku mapy a v rámci České republiky. Grafická úprava D. Menoušková.

Petroarcheologické rozborů,¹ které byly ke studiu kachlových výrobků již s úspěchem využity (srovnej Hložek – Loskotová 2014, 139–153; Loskotová – Hložek 2016, 449–460), se ukazují jako prospěšná, pro archeologii pomocná metoda, která v kombinaci s makroskopickou analýzou může přinést cenné upřesňující informace, ať už o technologických aspektech artefaktu, tak o možné provenienci výrobku. S ohledem na dosažené výsledky tak byla tato metoda zvolena i pro námi srovnávaný materiál, v rámci něhož jsme si chtěli potvrdit, upřesnit či případně vyvrátit předpokládané závěry, k nimž jsme došli makroskopickým pozorováním již dříve. S tímto záměrem byl také osloven Mgr. Martin Hložek, Ph.D., který analýzu provedl.²

Při předchozím studiu jsme porovnávali rozměrově shodné otisky/zlomky téhož motivu (beránek Boží a evangelisté) pocházející z městského sídla nejspíše biskupského kroměřížského mana (Chybová 1999), nález patrně z prostředí královského města pozdního středověku (Uherského Hradiště) na straně jedné a zlomky z významného moravského hradu Lukova (Kohoutek – Pavlík 2008) stejného časového úseku na straně druhé. Místa nálezů zlomků kachlů byla různá, nicméně shodovaly se rozměry (metrické porovnávání vzorků vyloučilo pirátské kopie a prokázalo, že šlo o otisk z téže/týchž formy/forem).³ Výrazně jiné však bylo technologické provedení. Konstatovali jsme, že materiál z Uherského Hradiště a Kroměříže

je v podstatě totožný, hlína z nálezů z Lukova je jiná. Lišila se barvou i kvalitou. Tak jemná se obvykle používala pro výrobu točeného zboží. Výrobce kachle z Lukova použil materiál určený původně pro výrobek jiného typu, než byl kachel. Na základě předchozích znaků a vzhledem k nevalné kvalitě odformování tohoto reliéfu jsme vyslovili hypotézu, že hrncíř použil hlínu, kterou měl po ruce prostě z nedostatku času a že dva výrazně odlišné typy hlíny použité na jedné straně v Lukově a na druhé straně v Kroměříži a Uherském Hradišti signalizují dvě výrobní místa (Menoušková – Vitanovský 2007, 143).

Makroskopickému pozorování byly tehdy podrobeny i stopy výrobního postupu na zadních stranách čelních vyhřívacích stěn, které potvrzovaly hypotézu o více výrobních centrech. Zatímco reliéfy z Uherského Hradiště a Kroměříže měly zřetelné prstování svědčící o vtačování hliněného plátu do negativu formy, zadní strana fragmentu z Lukova (Muzeum jihovýchodní Moravy) byla jiná a odhalovala řádku pravidelných horizontálních stop, které ukazovaly na specifický výrobní postup. Kachle z Uherského Hradiště a Kroměříže měly za základ vyválený a uhlazený plát hlíny. Tento způsob výroby je v odborné literatuře předpokládán již od počátku zájmu o technické aspekty historických kachlů (Smetánka 1968). Vedle něj byl popsán ještě jeden postup (Pařík – Hazlbauer 1991), později několikrát aplikovaný (např. Ernée – Hanykýř – Maryška 2004). Konzultací s Vojtěchem Paříkem jsme v roce 2006 dospěli k závěru, že fragment z Lukova vznikl tak, že hrncíř na kruhu vytvořil polotovár ve tvaru válce, tak zvanou „kachlici“, tu svisle rozřízl. Po rozvinutí získal potřebný plát hlíny k formování kachlového reliéfu. Horizontální stopy po hrncířových prstech jsou tedy výsledkem točení na kruhu a před uhlazením je můžeme vidět na jakémkoli tvaru točeném na kruhu.

Obr. 2. Uherské Hradiště. Místo nálezů kachlů v Otakarově ulici. Výsek z katastrální mapy. Grafická úprava D. Menoušková.

Obr. 3. Zlomek s motivem beránka Božího a čtyř evangelistů nejasné provenience. Sběrka Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. SF 33 591. Čelní a zadní strana. Foto D. Menoušková.

V rámci pokračující revize archeologického fondu Slováckého muzea se nedávno podařilo dohledat další zlomky s motivem beránka Božího a čtyř evangelistů pocházející z novějšího archeologického výzkumu. Není tedy pochyb o jejich uherskohradištském původu. Nyní v archeologické sbírce Slováckého muzea disponujeme celkem třemi kusy (zrekonstruovanými z původně čtyř inventárních čísel) s tímto motivem, jejichž výrobu můžeme s jistotou klást do pozdně středověkého Uherského Hradiště. S již dříve publikovaným zlomkem (ze starší sbírky muzea a s nejistým místem původu) vykazují shodné makroskopické rysy.⁴

Nově identifikované kusy pocházejí z rozsáhlejšího předstihového výzkumu Slováckého muzea na místě demolovaných domů přiléhajících k městskému opevnění na dnešní Otakarově ulici (obr. 2). Získány byly roku 1979 z parcelního čísla 130. Exempláře pocházejí z povrchové vrstvy objektu 7, což byla odpadní jáma. Z téhož objektu ostatně pochází i jiné nálezy reliéfně zdobených zlomků komorových kachlů (Menoušková 2012; srovnej obr. 4 a 6). K většině výzkumných sezón bohužel neexistují nálezové zprávy. V obecnější rovině lze lokalitu charakterizovat jako místo, kde je činnost hrnčírů připomínána písemnými prameny, dokládá ji i nejstarší dochovaný název ulice – Hrnčířská (15.–17. století; viz Čoupek 1984, 10; Fišer 1921, 88), ale ukazují na ni i výsledky předstihového archeologického výzkumu na lokalitě. Pro existenci takové dílny hovoří nález střepovišť, ale i odpadních objektů s nálezy zlomků kachlů (včetně hrnčířské čepele). Z jednoho takového objektu (č. 7) jsou známy i nálezy s motivem beránka Božího. Ve všech případech se jedná o menší exempláře zachycující reliéfní výzdobu čelní vyhrívací stěny, popřípadě náběh na komoru. Pocházejí minimálně ze dvou, eventuálně tří původních kachlových jedinců, nesoucích stopy zakouření, tj. použití.

Obr. 4. Rohový zlomek s torzem motivu evangelisty Jana z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice. Sběrka Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. A 56 099. Foto D. Menoušková.

Obr. 5. Rohový zlomek s částí motivu evangelisty Jana a beránka Božího z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice. Sběrka Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. A 56 100–A 56 101. Čelní a zadní strana. Foto D. Menoušková.

Obr. 6. Zlomek centrální části s motivem beránka Božího a čtyř evangelistů z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice. Sběrka Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. A 56 102. Čelní a zadní strana. Foto D. Menoušková.

Protože je mikropetrografická analytická metoda metodou invazivní, bylo nutné vybrat takové kusy, které měly alespoň zčásti zachovanou komoru. A odběr byt malého množství keramické hmoty šetrně nasměrovat mimo čelní vyhřívací plochu a tedy mimo reliéf, jehož poškození nebylo žádoucí. Tyto důvody do značné míry determinovaly výběr vzorků ať už uherskohradištských, tak dalšího exempláře, který bylo potřeba zvolit ke srovnání. Nebylo tak vhodné analyzovat materiál, který je z hradu Lukova v soukromých rukou a který jsme makroskopicky analyzovali již dříve pod pracovním názvem Lukov II. S ohledem na naše někdejší závěry a následné časové i finanční možnosti byly vybrány ty lokality a vzorky, u nichž se dalo předpokládat (výrazně) rozdílné složení keramického materiálu a byl predikován původ ve dvou různých hrnčířských dílnách. Stranou byl ponechán dobře za-

chovaný exemplář z Kroměříže, který vykazoval velmi podobné složení keramického těsta a technologické vlastnosti jako uherskohradištské zlomky. Výhodou naopak bylo, že všechny uherskohradištské kusy dosahovaly po makroskopické stránce stejných vlastností. V konečném důsledku tak byl porovnán exemplář z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice s inv. č. A 56 101 (uloženo ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti) a zlomek z hradu Lukova s inv. č. 79826/1-2 ze sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně⁵ (obr. 7–8). Zlomek, který jsme z hradu Lukova analyzovali v roce 2006 a který vykazoval výrazné technologické rozdíly patrné již pouhým okem (viz výše), nebyl nyní bohužel k dispozici.

Obr. 7. Zlomek části kachle s motivem beránka Božího a čtyř evangelistů z hradu Lukova s inv. č. 79826/1-2 ze sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Foto J. Langová.

Obr. 8. Zlomek téhož kachle z hradu Lukova, zadní strana. Foto J. Langová.

Katalog zlomků s motivem beránka Božího

Fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti (všechny známé kusy)

1.

inv. č. SF 33 591 (obr. 3)

Jedná se o kus zpracovaný již dříve (podrobněji viz Menoušková – Vitanovský 2007), bez jasné lokace, pocházející ze starších muzejních akvizic bez dalších písemných údajů, nálezo-
vé okolnosti nejsou známy.

2.

inv. č. A 56 099, přír. č. 112/79 (obr. 4)

ikonografie: nevelký rohový zlomek kachle s motivem beránka Božího. Reliéf se omezuje na jednoduchou lištu rámuující výjev. Ten je zachovaný jen v části pravého rohu, tedy ve zlomku křídel orla symbolizujícího postavu evangelisty Jana.

makroskopická pozorování: z technologického hlediska se jedná o ostrý reliéf, detailně propracovaný a dobře do detailů otištěný. Povrch je slídovaný. Slída patrná také v keramickém těstě. Výpal do světle cihlových tónů. Lom střepe dobře slinutý. Zadní strana zakouřená, patrný náběh na komoru, bez stop prstování. Materiál jemně písčité, kvalitně zpracovaný.

rozměry: 95×62 mm, komora max. 62 mm.

nálezové okolnosti: předstihový výzkum Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Otakarově ulici 1979, parcela č. 130, obj. 7, odpadní jáma, vrstva 0–40 cm.

3.

inv. č. A 56 100 až A 56 101, přír. č. 112/79 (obr. 5)

ikonografie: pravý horní roh, přibližně čtvrtina reliéfu beránka Božího a čtyř evangelistů splená ze dvou částí. Zachovaná je část centrálního motivu beránka s nimbem (hlava a část hrudi) v třikrát profilovaném kruhovém medailonu. V segmentu vymezeném rohem rámovaným jednoduchou lištou a centrálním medailonem je umístěn symbol evangelisty Jana – orel s prázdnou nápisovou páskou.

makroskopická pozorování: (shodná jako u předchozího exempláře, jedná se patrně o zlomek z téhož kusu). Z tohoto exempláře odebrán vzorek pro mikropetrografickou analýzu.

rozměry: 100×95 mm, komora max. 57 mm.

nálezové okolnosti: předstihový výzkum Slovákého muzea v Uherském Hradišti, Otakarově ulici 1979, parcela č. 130, obj. 7, odpadní jáma, vrstva 0–40 cm.

4.

inv. č. A 56 102, přír. č. 112/79 (obr. 6)

ikonografie: kus splený ze čtyř částí zachycuje spodní část centrálního medailonku s prezovou střechou, po níž kráčí beránek (dochovány jen dvě přední nohy), z jehož hrudi prýští do kalichu krev. Motiv je oddělen opět třikrát profilovaným medailonkem od výjevu v dolním pravém rohu, který tvoří stylizovaný okřídlený lev jako symbol evangelisty Marka. Patrná část nápisové pásky.

makroskopická pozorování: (shodná jako u předchozích exemplářů), odlišností je jiný odstín v zabarvení čelní vyhřívací stěny, tentokrát do okrovošedých tónů. Zadní strana je zakouřená, patrné tahy prstů a stopy po prorážení záchytného otvoru. Komora se nezachovala. Zlomek reliéfně navazuje na předchozí exempláře.

rozměry: 100×115 mm, s. střepu 5–10 mm.

nálezové okolnosti: předstihový výzkum Slovákého muzea v Uherském Hradišti, Otakarově ulici 1979, parcela č. 130, obj. 7, odpadní jáma, vrstva 0–40 cm.

Vybraný zlomek z fondu Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně (mimo něj z fondu známé ještě další dva exempláře, další kusy jsou v soukromé sbírce).

5.

inv. č. 79826/1-2, přír. č. 688/2004 (obr. 7–8)

ikonografie: necelá polovina reliéfu beránka Božího a čtyř evangelistů splená z pěti částí. Kachel je rámovaný jednoduchou lištou. Zachované jsou symboly evangelisty Matouše (anděl s prázdnou nápisovou páskou, zčásti) – vlevo nahoře, Jana (orel s prázdnou nápisovou páskou) – vpravo nahoře, torzálně Marka (malá část hlavy lva) – vpravo dole. Na zlomku patrný i centrální medailon tvořený trojitou profilovanou lištou. Reliéf beránka Božího se dochoval jen torzálně (nimbus, kalich s krví).

makroskopická pozorování: v porovnání s předchozími zlomky vykazuje tento poréznější keramické těsto bez slídování, povrch patrně ale engobován, výpal provedený do oranžovohněda až cihlovočervená, lokálně přepálený, lom dobře slinutý, otisk reliéfu není tak ostrý jako v předchozích případech. Z tohoto exempláře odebrán vzorek pro mikropetrografickou analýzu.

rozměry: 137×188–190 mm, komora max. 32 mm.

nálezové okolnosti: hrad Lukov, západní parkán, sonda I/2004, kontext 106 (vrstva datovaná mincí z doby Jiřího z Poděbrad – peníz kruhový, mincovna Kutná Hora, mincmistr Zdeněk Kostka z Postupic 1458–1468).

Výstupem mikropetrografické analýzy Mgr. Martina Hložka, Ph.D., je „Předběžná zpráva“ uložená v archivu archeologického oddělení Slovického muzea, z níž vybíráme následující dvě tabulky srovnávající oba vzorky.

Exemplář z Uherského Hradiště

<i>Barva:</i>	Tmavě hnědá
<i>Zrnitost:</i>	Jemně zrnitý
<i>Porosita:</i>	8 %, póry drobné, protáhlé
<i>Pojivo:</i>	Heterogenní, rezavě červeně prosvítající
<i>Mikrostruktura:</i>	Nevýrazně paralelní, místy fluidální
<i>Modální složení směsi:</i>	Křemen, alkalické živce a plagioklasy, amfibol. Z úlomků hornin byly identifikovány křemence, ojedinělé slídové břidlice, základní hmota vulkanitů a kataklazity (?).
<i>Mikropetrografický rozbor:</i>	Křemen tvoří poloostrohranná, vzácněji polozaoblená zrna, obvykle čirá, bez inkluzí. Na zrnech křemene je místy patrné undulózni zřášení. Alkalické živce jsou zastoupeny jemně mřížkovým mikroklinem a přeměněným ortoklasem. Místy mají dobře patrnou štěpnost. Zrnka plagioklasů mají nejčastěji nepravidelný až střípkovitý tvar, bývají číré i přeměněné. U čirých tabulkovitých průřezů plagioklasů pozorujeme jemné polysyntetické lamelování a vzácně jsou patrné neostře zonální struktury. V přeměněných zakalených plagioklasech jsou rozlišitelné i jemné šupinky sericitu. Slídy jsou zastoupené akcesoricky, lépe lze rozpoznat tence lupenitý muskovit. Rezavě zbarvený biotit se téměř „ztrácí“ v rezavě zbarveném pojivu. Z úlomků hornin byly identifikovány mozaikovitě křemence, které bývají jemně zrnité, tvořené téměř výhradně křemenem. Spolu s nimi se vyskytují tektonicky deformované kataklazity a ojedinělé úlomky slídových břidlic a základní hmoty vulkanitů.
<i>Poznámka:</i>	Teplota výpalu, stanovená podle červenohnědě pleochroického amfibolu pravděpodobně vyšší 950 °C.

Exemplář z hradu Lukov

<i>Barva:</i>	Tmavě hnědá
<i>Zrnitost:</i>	Jemně zrnitý
<i>Porosita:</i>	10 %, póry tvarově variabilní, nepravidelné, vyklínající, žilkovité, protáhlé
<i>Pojivo:</i>	Heterogenní, rezavě červeně prosvítající
<i>Mikrostruktura:</i>	Nevýrazně paralelní
<i>Modální složení směsi:</i>	Křemen, alkalické živce (mikroklin), rubifikované tmavé slídy (biotit a Fe-chlorit) a plagioklasy. Z úlomků hornin byly identifikovány křemence, jemnozrné pískovce s Fe-tmelem, ojedinělé břidlice a termicky postížené Fe-oolity pocházející pravděpodobně ze sedimentárních oolitických Fe-rud.

<i>Mikropetrografický rozbor:</i>	Poloostrohranná až polozaoblená zrna křemene bývají rozpraskaná, obvykle bez uzavření. Vzácně je na křemenných zrnech patrné undulózní zřášení. Alkalické živce jsou zastoupeny téměř výhradně jemně mřížkovaným mikroklinem. Drobná, nepravidelně omezená zrnka plagioklasů jsou čirá i přeměněná. Na některých z nich lze pozorovat nevýrazné zóny nebo jemné polysyntetické lamely. V přeměněných, hnědě zakalených plagioklasech můžeme rozpoznat sericit. Součástí pojiva jsou rezavě až červenohnědě zbarvené lupínky slíd. Pravděpodobně jde o termicky postižené Fe-chlority (typu chamositu) a biotit. Rezavě zbarvené šupinky téměř zanikají v rezavě zbarveném heterogenním pojivu. Z úlomků hornin byly identifikovány mozaikovitě křemence, které bývají jemně zrnité, tvořené téměř výhradně křemenem. Spolu s nimi se vyskytují ojedinělé úlomky slídových břidlic, termicky přeměněné oolity (pocházející nejspíše z oolitických sedimentárních Fe-rud) a jemně zrnité pískovce s Fe-tmelem.
<i>Poznámka:</i>	Teplota výpalu, pravděpodobně cca 900 °C. Nejblíží výskyty sedimentárních chamositových Fe rud je šternbersko-hornobenešovského pruhu Nížkého Jeseníku.

Diskuse

Mikropetrografický rozbor obou exemplářů ukázal shodu v barvě výpalu, zrnitosti i pojivu, mírně se liší poréznost a teplota výpalu. Rozdílné je naopak surovinové složení, které ukazuje, že stěp kachle z Uherského Hradiště obsahuje úlomky minerálů a hornin, které jsou poměrně běžné na území Moravy, takže provenienci nelze přesněji určit. Lukovský exemplář obsahuje úlomky minerálů a hornin charakteristické např. pro oblast šternbersko-hornobenešovského pruhu Nížkého Jeseníku. V lokálním měřítku se však tyto minerály a horniny mohou vyskytovat i jinde. V této souvislosti je pak třeba připomenout, že podrobný geologický průzkum podloží Lukova a okolí k dispozici nemáme. Nelze tak a priori stanovit původ keramické hmoty tohoto kusu na severu Moravy.⁶ V obecné rovině tak lze konstatovat, že surovinové složení exemplářů potvrdilo naše předpoklady o dvou rozdílných zdrojích hrncířské hlíny.

Závěr

V textu představené kachlové exempláře z Uherského Hradiště, Lukova a Kroměříže jsou jedním z dokladů regionálních, potažmo širších nadregionálních vztahů uherskohradištské pozdně středověké hrncířské produkce k okolí.⁷ Objasnění mechanismu šíření – distribuce forem, případně pozitivů (a tím i možného potenciálu a kapacity hrncířské dílny/dílen) je však z hlediska metod archeologie velmi obtížné. Nemáme-li k dispozici historické relace, zůstává v rovině hypotéz. Mikropetrografický rozbor se z tohoto pohledu jeví jako přínosná metoda, která do problematiky může vnést nový pohled. Analýza dvou vybraných zlomků kachlů s motivem beránka Božího a čtyř evangelistů z lokalit Uherské Hradiště, Otakarovy ulice a z hradu Lukova ukázala na dva odlišující se zdroje hrncířské suroviny a stejně tak jako naše makroskopické závěry (Menoušková – Vitanovský 2007) naznačuje původ kachlů ve dvou různých hrncířských dílnách. Ukázalo se ovšem, že i tato metoda má své limity a pokud ji nemůžeme opřít o podrobnou znalost geologického podloží nebo keramických surovin používaných hrncíři v dané lokalitě (tak jako v Brně, kde se to s úspěchem děje viz Hložek – Loskotová 2014, 139–153; Loskotová – Hložek 2016, 449–460), mohou zůstat závěry rozboru jen v obecné rovině. V našem případě tak potvrdil předchozí sledování, bo-

hužel bez přesnější specifikace místa původu kachlových jedinců. Do budoucna se proto jeví jako zásadní získat více mikropetrograficky zpracovaných vzorků keramického materiálu jak přímo z Uherského Hradiště, tak obecněji z prostoru jihovýchodní Moravy a vytvořit tak jakousi „databázi“ zohledňující keramické suroviny místní hrncířské produkce. Přestože mikropetrografický rozbor nepřinesl, co se místa původu kachlů týče, zásadnější informace, s ohledem na místo nálezu uherskohradištských kusů lze vyslovit hypotézu, že tyto byly vyráběny hrncířskou dílnou přímo v ulici Otakarově. Místo existence druhé dílny bychom pak měli předpokládat někde v blízkosti hradu Lukova. Hradištské i lukovské exempláře mají přibližně stejné časové vročení (přelom 15. a 16. století) a vznikaly tak přibližně ve stejnou dobu. V podrobnějším popisu mechanismu vzniku jednotlivých exemplářů jsme ale bohužel limitováni faktem, že archeologické datování není tak přesné, aby dokázalo odhalit případnou časovou posloupnost kusů a tím jednoznačně odpovědět na otázku, zda musely existovat dvě formy, dva pozitivy (v případě takřka současné výroby), nebo došlo v krátkém časovém úseku k převozu formy, pozitivu z jedné lokality na druhou (následný vznik otisků). Prozatím nejasný je vztah mezi předpokládanou hrncířskou dílnou z Uherského Hradiště a nálezem takřka celého exempláře z Kroměříže. Makroskopická pozorování ukazovala materiálovou i výrobní shodu mezi hradištským a kroměřížským kusem, což by mohlo naznačovat původ v jedné hrncířské dílně. Exaktním mikropetrografickým rozbohem podloženým ideálně i odkazem na průzkum podloží nicméně v tomto případě prozatím nedisponujeme.

Poznámky:

- 1 Analytická metoda (keramická petrografie – mikropetrografie) je založena na identifikaci tvarových a optických vlastností minerálů a hornin pomocí mikroskopu. Studium výbrusových preparátů keramických artefaktů probíhá v procházejícím nebo odraženém světle petrografického polarizačního mikroskopu. Jeho účelem je postihnout např. porositu, pojivo, ostřívo. V ostřivu lze identifikovat úlomky minerálů a hornin, ale např. i úlomky starší keramiky. Na základě analyzovaných změn fyzikálních a optických vlastností vybraných minerálů je tato metoda schopna orientačně určit i teplotu výpalu. Pomocí petrografického polarizačního mikroskopu je tak možné objektivně klasifikovat mikrostruktury keramiky a charakterizovat pojivo (Gregerová et al. 2010).
- 2 Mgr. Martinu Hložkovi, Ph.D., patří mé poděkování. Jím anonymně zpracovávané vzorky jsou pro účely tohoto tisku označeny lokalitami.
- 3 Keramické zlomky z Uherského Hradiště, Lukova a Kroměříže se nijak metricky neliší. Reliéfy jsou shodné. Rozdílná je pouze lišta. U zlomků z Uherského Hradiště a Lukova je jednoduchá, u kusu z Kroměříže trojitá, což by mohlo naznačovat, že původní reliéf bylo zapotřebí např. výtvarně přizpůsobit jiným kachlovým jedincům či estetickým požadavkům objednavatele.
- 4 Zlomky na první pohled vykazují stejnou kvalitu zpracování keramického těsta a shodují se ostroty a kvalitou otisku i silou střepu. Výjimku tvoří slída, která se objevuje jak v keramickém těstě nově identifikovaných zlomků, tak i na jejich površích jako efektní slídování. Druhým markantním rozdílem je barva zadní strany. Nově identifikované kusy jsou totiž zakouřené.
- 5 Velké poděkování patří kolegyni RNDr. et PhDr. Janě Langové za zápůjčku kachle k analýze, ale také za poskytnutí fotografií lukovských exemplářů a dalších informací a odkazů.
- 6 Nabízí se samozřejmě možnost, že lukovské exempláře vznikly v době šternberské éry hradu (přelom 14. a 15. století) skutečně někde na severní Moravě a na hrad byly odtud převezeny. Nicméně vzdálenost obou oblastí, která se pohybuje kolem 70 km a výše, činí tuto hypotézu málo pravděpodobnou. Mnohem jednodušší než převoz hotových výrobků bylo samozřejmě převést formu a na místě kachle vyrobit. Ze severní Moravy navíc totožné zpracování motivu beránka Božího a čtyř evangelistů doposud neznáme.

- 7 Jako příklady širších nadregionálních vazeb lze uvést kachel s motivem tzv. tří mudrců dochovaný ve zlomcích z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice a známý také z Moravské Třebové, Opavy, tvrže Opočina a Prahy či portrétní zlomek s motivem patrně Jacoba Fuggera s analogiemi z hradu Křivoklát a Zvíkovce (obojí Menoušková 2016, 151–159) nebo kachel se znakem města Kouřimi s pražskou analogií ve sbírce Muzea hlavního města Prahy (Menoušková 2011, 163–165). Hradištská hrnčířská produkce z dnešní ulice Otakarovy je však patrně spojena také s výrobou kachlů pro hrad Brumov (Menoušková 2012, 217–225) a s celou řadou dalších regionálních vazeb (na hrad Cimburk, Dambořice atd.; nepublikované analogie).

Literatura:

- Č o u p e k, Jiří 1984. *Seznam ulic města Uherského Hradiště*. Uherské Hradiště: Měst. NV. 32 s.
- E r n é e, Michal, H a n y k ý ř, Vladimír a M a r y š k a, Martin, 2004. Výsledky přírodovědných analýz gotických kamnových kachlů z Českého Krumlova. *Památky archeologické* 95, 175–222.
- F i š e r, Bohumil, 1921. *Uherské Hradiště. I. Topografie*. Uherské Hradiště: Karel Novotný. 229 s.
- G r e g e r o v á, Miroslava a kol., 2010. *Petroarcheologie keramiky v historické minulosti Moravy a Slezska*. Brno: Masarykova univerzita. 311 s.
- H l o ž e k, Martin, 2015. *Mikropetrografický rozbor dvou vzorků středověkých kachlů pro Slováké muzeum v Uherském Hradišti. Předběžná zpráva*. Brno. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea.
- H l o ž e k, Martin a L o s k o t o v á, Irena, 2014. Zdroje keramických surovin brněnské kachlové produkce 15. století. *Archaeologia historica* 39, 139–153.
- C h y b o v á, Helena, 1999. K ikonografii pozdně gotického kamnového kachle z Kroměříže. In: *Sborník Muzea Kroměřížska*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1998, 3–7.
- K o h o u t e k, Jiří a P a v l í k, Čeněk, 2008. Soubor kachlů z hradu Lukova. *Archaeologia historica* 33, 499–527.
- L o s k o t o v á, Irena a H l o ž e k, Martin, 2016. Příspěvek k mobilitě v kamnářském řemesle. *Archaeologia historica* 41, 449–460.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2011. Městská heraldika na kachlích ze sbírky Slovákého muzea. *Slovácko* 52, 161–173.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2012. Znak pánů z Lomnice na reliéfech kachlů z Uherského Hradiště. *Slovácko* 53, 217–225.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2016. Dva raně novověké kachlové motivy z Uherského Hradiště. *Slovácko* 57, 151–159.
- M e n o u š k o v á, Dana a V i t a n o v s k ý, Michal, 2007. Beránek boží a evangelisté na kachlích z Uherského Hradiště (?), Kroměříže a Lukova. Příspěvek ke studiu kulturně historických a technologických aspektů jednoho motivu kachlového reliéfu. *Slovácko* 48, 137–151.
- P a ř í k, Vojtěch a H a z l b a u e r, Zdeněk, 1991. Technologie výroby gotických kachlů s prořezávanou čelní stěnou. *Archaeologia historica* 16, 293–303.
- S m e t á n k a, Zdeněk, 1968. Technologie výroby českých kachlů od počátku 14. do počátku 16. století. *Památky archeologické* 59, 543–578.

Elektronické zdroje:

- <https://mapy.cz/zakladni?x=17.5198844&y=49.2029509&z=11> [online]. [cit. dne 12. 7. 2017].
- <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&-MarQParam0=772844&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka> [online]. [cit. dne 9. 8. 2017].

Over the Micro-petrographic and Macroscopic Analysis of Medieval Tiles from Uherské Hradiště and Lukov Castle

A b s t r a c t

Micro-petrographic analysis of broken pieces of the tiles with the motif of Agnus Dei and four Evangelists from the localities in Uherské Hradiště, Otakarova street and from Lukov Castle (pics. 1–2) showed two different sources of pottery material and as well as our two previous macroscopic results (Menoušková – Vitanovský 2007) it proves the origin of pieces from two different pottery workshops. It demonstrated correspondence in the colour of its firing, granularity, there is a slightly different porosity and the temperature of the firing. There are differences in the composition of material showing that the broken piece from Uherské Hradiště contains particles of the minerals and rocks which are relatively common in Moravia and that is why the provenience of the pieces is hard to find more accurately. The specimen from Lukov contains pieces of minerals and rocks which are characteristic for example for the region of Šternbersko – Hornobenešovsko stripe of Nížký Jeseník. But on the local level the above-mentioned minerals and rocks may be found in other localities as well. Thus, it was demonstrated that there are certain boundaries of micro-petrographic analyses and in case that it cannot be based on a detailed knowledge of geological subsoil or ceramic materials used by potters in a given locality (such as in Brno, which was successfully proved by Hložek – Loskotová 2014, 139–153; Loskotová – Hložek 2016, 449–460) the results of the analysis may be interpreted only on a general level. In our case the previous results were confirmed but unfortunately without a more accurate specification of the locality of origin of the respective tiles. With respect to the place of discovery of the pieces from Uherské Hradiště, we can make a hypothesis that these pieces (pics. 3–6) were made in a pottery workshop in Otakarova street. The place of the existence of the second workshop should be supposed somewhere near the Lukov Castle (pics 7–8). Broken pieces from both Uherské Hradiště and Lukov castle carry approximately the same dating (the break of 15th and 16th century) and they were made in approximately the same time. Our capacity of more accurate description of the mechanism of their origin is determined by the fact that the archaeological dating is not as accurate as to be able to reveal a possible time sequence of the pieces and provide us with the accurate to answer the question whether there have to be two forms, two positives (in case of almost parallel production) or whether the form was transported from one locality to the other within a given period of time (and further production of prints). For the time being, the relation between the supposed pottery workshop from Uherské Hradiště and the finding of almost whole specimen from Kroměříž is unclear. Macroscopic research suggested material and production correspondence between the two pieces which could suggest production in one pottery workshop. However, we do not possess the exact micro-petrographic analysis based on the reference to the research of subsoil so the whole question remains on the level of hypothetical level.

Über die mikropetrographische und makroskopische Analyse mittelalterlicher Kacheln aus Uherské Hradiště und der Burg Lukov

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die mikropetrographische Analyse von Kachelbruchstücken mit dem Motiv des Gotteslammes und der vier Evangelisten von den Fundorten Uherské Hradiště, Otakarova-Straße und der Burg Lukov (Abb. 1–2) wies auf zwei sich unterscheidende Quellen des Töpferrohstoffes hin und deutet ebenso wie unsere früheren makroskopischen Schlussfolgerungen (Menoušková – Vitanovský

2007) auf einen Ursprung der Kacheln in zwei Töpferwerkstätten hin. Eine Übereinstimmung zeigte sich in Brennfarbe, Körnigkeit und Bindemittel, leicht unterscheiden sich Porosität und Brenntemperatur. Unterschiedlich ist die Rohstoffzusammensetzung, die zeigt, dass der Scherben der Kachel aus Uherské Hradiště Mineral- und Gesteinsbruchstücke enthält, die auf mährischem Gebiet verhältnismäßig verbreitet sind, sodass sich die Provenienz nicht genauer bestimmen lässt. Das Exemplar aus Lukov enthält Mineral- und Gesteinsbruchstücke, die z. B. für das Gebiet des Landstreifens von Šternberk nach Horný Benešov im Niederen Gesenke charakteristisch sind. Im lokalen Maßstab können diese Mineralien und Gesteine jedoch auch anderswo auftreten. Es zeigte sich so, dass auch die mikropetrographische Analyse ihre Grenzen hat und wenn wir sie nicht auf eine detaillierte Kenntnis des geologischen Untergrunds oder der von den Töpfern am gegebenen Fundort verwendeten keramischen Rohstoffe stützen können (so wie in Brünn, wo dies mit Erfolg geschieht, siehe Hložek – Loskotová 2014, 139–153; Loskotová – Hložek 2016, 449–460), können die Schlüsse aus der Analyse nur auf allgemeiner Ebene bleiben. In unserem Fall bestätigten sie so die vorhergehenden Beobachtungen, leider ohne genauere Spezifizierung des Ursprungsorts der Einzelkacheln. In Hinblick auf den Fundort der Stücke aus Uherské Hradiště kann die Hypothese ausgesprochen werden, dass diese (Abb. 3–6) direkt in einer Töpferwerkstatt in der Otakarova-Straße angefertigt wurden. Den Standort der zweiten Werkstatt sollten wir in der Nähe der Burg Lukov annehmen (Abb. 7–8). Die Exemplare aus Uherské Hradiště und der Burg Lukov weisen annähernd das gleiche Alter auf (Wende des 15. und 16. Jahrhunderts) und entstanden so annähernd zur gleichen Zeit. Bei einer detaillierten Beschreibung des Entstehungsmechanismus der einzelnen Exemplare sind wir jedoch durch den Umstand determiniert, dass die archäologische Datierung nicht so genau ist, um eine eventuelle zeitliche Reihenfolge der Stücke aufzudecken und damit eindeutig die Frage zu beantworten, ob zwei Formen, zwei Positive bestehen mussten (bei fast zeitgleicher Herstellung), oder ob die Form, das Positiv, innerhalb eines kurzen Zeitraums von einem Fundort zum anderen gebracht wurde (mit anschließendem Entstehen von Abdrücken). Vorerst unklar ist die Beziehung zwischen der angenommenen Töpferwerkstatt in Uherské Hradiště und dem Fund des fast vollständigen Exemplars aus Kroměříž. Die makroskopischen Beobachtungen deuteten eine Material- und Herstellungsidentität zwischen dem Stück aus Uherské Hradiště und dem aus Kroměříž an, was auf einen Ursprung in einer einzigen Töpferwerkstatt hinweisen würde. Über eine exakte mikropetrographische Analyse, idealerweise auch gestützt durch einen Verweis auf eine Grabung im Untergrund, verfügen wir jedoch in diesem Fall nicht, so dass diese Frage vorerst auf der Ebene einer Hypothese bleibt.

ARCHEOLOGICKÝ PRŮZKUM STUDNY VE DVORNÍM TRAKTU DOMU ČP. 135 NA MASARYKOVĚ NÁMĚSTÍ V UHERSKÉM BRODĚ

Jaroslav Bartík, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Lenka Běhounková, Muzeum Kroměřížska, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Tomáš Chrástek, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Jiří Novotný, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Hana Nohálová, Ústav geologických věd, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Martin Žižlavský, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

V roce 2016 bylo v souvislosti s rekultivací nádvoří ve vnitrobloku Městského úřadu na Masarykově náměstí v Uherském Brodě objeveno kamenné těleso studny. Při výzkumu se podařilo zdokumentovat její stavební vývoj, ověřit přítomnost sedimentů s archeologickým materiálem na bázi a zároveň stanovit přibližný chronologický rámec fungování. Vznik studny můžeme na základě dostupných indicií klást do průběhu 15. století. Z pohledu dosavadního stavu badání se jedná o již pátý případ výzkumu tohoto druhu archeologického pramene v Uherském Brodě.

1. ÚVOD

Na podzim roku 2016 proběhl v souvislosti s celkovou revitalizací nádvoří ve vnitrobloku Městského úřadu v Uherském Brodě archeologický výzkum, v rámci něhož došlo také k průzkumu studny (obr. 1). Její podzemní pozůstatky byly objeveny na parcele č. 128, která přísluší k domu čp. 135, v němž se dnes nachází lékárna U Kašny. Zkoumané prostranství náleží z historického hlediska ke dvorovým traktům starých měšťanských domů orientovaných čelem do Dolního, dnes Masarykova náměstí (obr. 2). Těleso studny nebylo v terénu před započítím rekonstrukce patrné. Jak dokládá nález litinového prvo-republikového potrubí, studna fungovala ještě v první třetině 20. století. Poté došlo k jejímu zakrytí dvěma půlkruhovými betonovými deskami. Na základě náhodné výpovědi se nám podařilo zjistit, že studna byla znovu identifikována v osmdesátých letech, kdy se pod jednou z betonových desek propadlo kolo nákladního vozu. Této výpovědi odpovídá také zjištěná nálezová situace, v rámci níž byly nalezené sedimenty opravdu překryty fragmenty zmiňované betonové desky. Poté zůstala studna opět zakryta a neviditelná v terénu až do počátku rekonstrukce celého prostranství iniciované Městským úřadem v Uherském Brodě. Z původní nadzemní části studny se v navršeném recentním zásypu dochovala pouze spodní část profilované barokní nádržky na vodu z jemnozrnného pískovce. Kamenné nádržky či korýtka můžeme často spatřovat také na ikonografických pramenech, a to nejběžněji v souvislosti s napájením domácích zvířat (např. Široký 2000, 353). Zbývající prostranství v okolí studny nebylo plošně zkoumáno, jelikož stavba při předlažďování a úpravách terénu nezasáhla až na výjimky archeologicky pozitivní situace. Cílem průzkumu bylo zdokumentování konstrukčních prvků studny, stanovení jejího přibližného stáří a ověření přítomnosti zásypaných sedimentů s archeologickým materiálem.

dem k omezeným možnostem pohybu byla tato vrstva vytěžena do roviny (obr. 4) a dále bylo pokračováno pouze formou sondáže zabírající cca jednu třetinu obvodu. Exkavaci sedimentu značně komplikovala rychle vzlínající voda, která musela být průběžně odčerpávána ponorným čerpadlem (obr. 4). Rychlý nástup spodní vody a omezené časové možnosti na průzkum (3 dny) neumožnily dosáhnout úplného dna studny. Veškerý vyvezený sediment byl na povrchu probírán a jeho převážná část byla následně ještě proplavena na flotační lince. Odebrány byly rovněž vzorky za účelem získání paleobotanického materiálu. Veškeré technické a metrické údaje byly měřeny od úrovně současného terénu, která se nachází v nadmořské výšce 263 m n. m. Geologické podloží tvoří v této části města kompaktní jíly, které nasedají na eocénní a oligocénní písčovce a jílovce/lupky (Zemek ed. 1972, 14; www.geology.cz).

3. VÝSLEDKY PRŮZKUMU

Z konstrukčního hlediska se podařilo determinovat dva druhy zdiva (obr. 5, 6). Ve spodní části studny se vyskytuje hruběji na sucho kladené zdivo s mírným sklonem k severu, přičemž průměr obvodu kolísá, naopak zdivo v horní třetině (460 cm od úrovně terénu) je vyzděno precizněji z lomového kamene s pravidelným průměrem 175 cm a bez odklonu od vertikální osy (obr. 6). V nejnižším dosaženém bodu dosahoval průměr zdiva jen 130 cm. V hloubce 12,63 m pak byly zdokumentovány dva příčné dubové trámy částečně zasypané recentním zásypem. Trámy o čtvercovém průřezu (20 cm) byly od sebe vzdáleny 15 cm a umístěny excentricky v orientaci SZ–JV (obr. 7). Dno, respektive vrchní část zásypu studny, se nacházelo cca 2 m pod nimi. Úroveň vodní hladiny se za plného stavu pohybovala okolo 6 m pod současným povrchem (obr. 6).

Obr. 3. Pohled na nadzemní část studny se závěsným zařízením, pomocí kterého byl vyvážen vytěžný sediment. Foto J. Bartík.

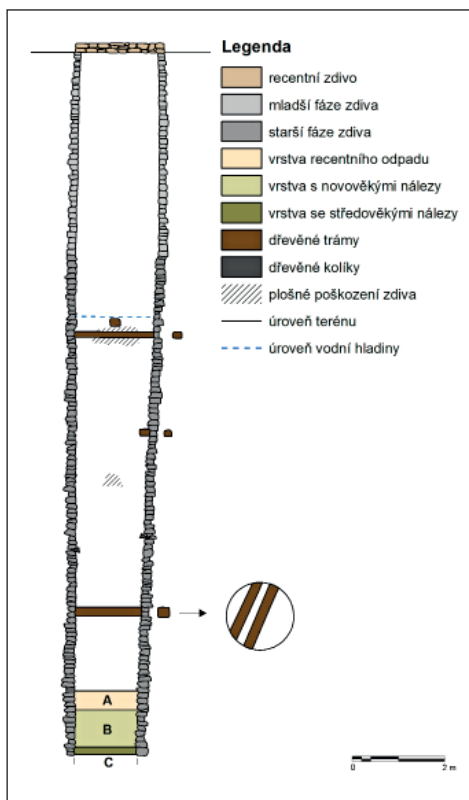
Obr. 4. Stav výplně studny po odtěžení recentního materiálu. Foto T. Chrástek.

Obr. 5. Pohled do svrchní partie zkoumané studny. Foto J. Bartík.

V zásepových vrstvách byly evidovány tři typy uloženin. První, recentní zásep (vrstva A) vznikl při propadu části betonového zákrytu a při terénních pracích, jež studnu opětovně odhalily. Další recentní materiál v podobě kamenů a malty se do studny dostal při vyzdívání nové nadzemní části studny. Druhá, jílovitá vrstva tmavě šedé barvy (B) obsahovala materiál novověkého stáří, a to především zlomky kuchyňské i stavební keramiky a také větší množství kamenů, kusů dřeva a zlomků dřevěných konstrukčních prvků. Její mocnost se pohybovala okolo 70–80 cm. Třetí vrstva (C) nabývala potom zcela jiného charakteru, tvořena byla černým písčitojílovitým a silně zapáchajícím sedimentem s ojedinělými nálezy z vrcholného středověku. Jak bylo již výše naznačeno, časové a technické podmínky výzkumu neumožnily dosáhnout dna, a proto ani mocnost vrstvy C nebylo možné stanovit. Celkovou hloubku studny lze jen těžko odhadovat, je však pravděpodobné, že přesahuje hranici 16 m. Nejnížší bod na bázi sondy se totiž nacházel v hloubce 15,75 m (obr. 6).

Při podrobném průzkumu studny se podařilo zjistit několik oprav či vyztužení zdiva pomocí zaklínění dřevěných trámků. Největší z nich o poměru stran 15×10 cm byl do obvodu zdiva zapuštěn v hloubce 5,64 m ve směru S–J (obr. 8). Další dva trámky pouze vyčuhovaly z obvodu zdiva, a to v hloubce 6,08 a 8,72 m (obr. 5, 6). Na několika místech bylo identifikováno také poškození zdiva, které neneslo stopy oprav (obr. 9) nebo bylo zpevněno jen dřevěnými klínky (obr. 6, 10). Nejvíce se jich pak nacházelo v hloubce okolo 11 m. Přestože studna vykazuje náznaky oprav, zdá se, že vzhledem k dochovaným sedimentům s výskytem archeologických nálezů nebyla nikdy kompletně vyčištěna.

Obr. 6. Uherský Brod – Masarykovo náměstí. Průřez studnou zkoumanou ve dvorním traktu domu čp. 135. Digitalizace J. Bartík.

Obr. 7. Masivní dubové trámy ve spodní části studny. Foto T. Chrástek.

Obr. 8. Dřevěný trám zabudovaný do obvodového zdiva. Foto T. Chrástek.

4. MATERIÁL Z VRSTVY A

Svrchní část výplně studny byla tvořena recentním materiálem zahrnujícím zbytky malty, kameny, fragmenty cihel a novodobé dřevo a sklo. Jak bylo již výše zmíněno, tento zásyp vznikl při propadu betonového poklopu do konstrukce studny ve druhé polovině 20. století a při terénních úpravách spojených s nedávnou rekultivací okolního prostranství a dozdivání nadzemní partie studny, a proto mu dále nebude věnována pozornost.

5. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z VRSTVY B

5.1 Keramika

Průzkum sedimentu označeného jako vrstva B poskytl soubor 89 ks novověké keramiky. Keramická hmota analyzovaných jedinců je písčítá a jemnozrná, vypálená oxidačně do odstínů oranžové, cihlové či okrové barvy. Na některých fragmentech se objevuje začouzení na vnější straně, které svědčí o používání nádoby na otevřeném ohni. Výjimku tvoří pouze dva fragmenty z okrajů z velmi jemnozrné písčité hmoty vypálené v redukční atmosféře do odstínů hnědošedé barvy.

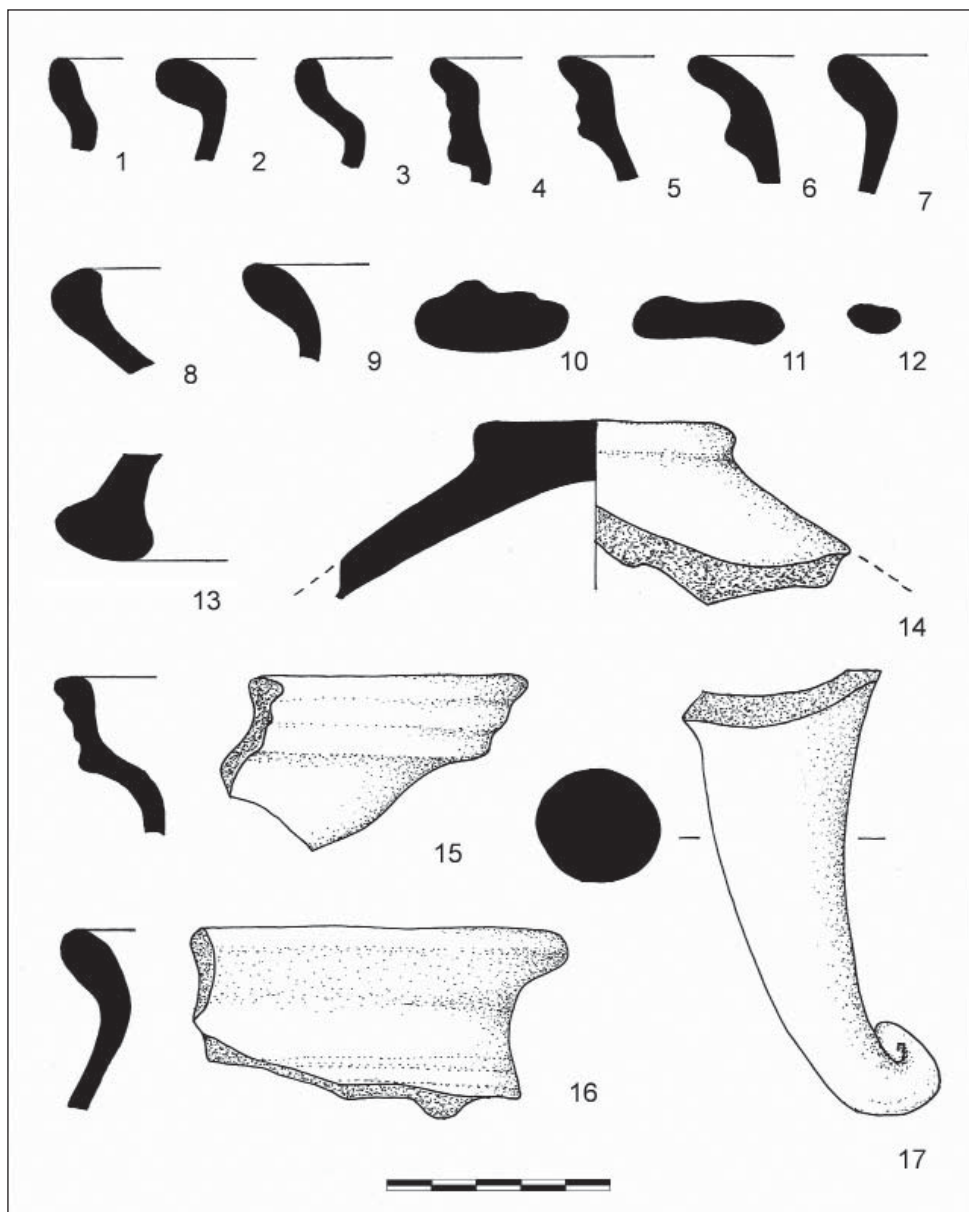
Na základě morfologie okrajů lze v souboru vyčlenit hrnce, džbány a talířovité mísy. Mezi okraji hrnců (10 ks) dominují ovalené okraje (4 ks; obr. 11: 2, 7, 9, 16), na nichž se objevuje glazura po celé vnitřní straně nádoby s přesahem přes okraj nebo glazura umístěná pouze na obou stranách okraje s režnou výdutí. Dvěma kusy jsou zastoupeny okraje kalichovitě vytažené (obr. 11: 1, 3), rovněž s glazurou umístěnou přes okraj nádoby. Na dvou fragmentech je okraj tvarovaný do okruží (obr. 11: 4, 15) s glazurou na vnitřní straně nádoby s přesahem přes okraj. Jeden z redukčně pálených střepů patří mezi jednoduché vyhnuté (obr. 11: 6) okraje, druhý náleží skupině přehnutých okrajů. Redukčně pálené fragmenty okrajů nejsou glazovány, avšak jak z vnitřní, tak z vnější strany je patrné hlazení povrchu. Barva glazury na hrncích se objevuje v odstínech zelené (6 ks) a hnědé barvy (2 ks). Džbán je zastoupen jedním drobnějším zlomkem okruží s glazurou umístěnou z obou stran okraje. Talířovité mísy jsou zastoupeny celkem 6 ks okrajů,

Obr. 9. Detail poškozeného zdiva. Foto T. Chrástek.

Obr. 10. Jeden z nálezů dřevěných klínů. Foto J. Bartík.

Obr. 11. Výběr získaného keramického materiálu. Kresba L. Běhounková.

přičemž tři fragmenty pochází z jedné nádoby. U dvou (resp. 4 ks) talířovitých mís se objevuje ovalený dovnitř zahnutý okraj (obr. 11: 8) s průhlednou glazurou na vnitřním povrchu. Na jednom kuse je patrná skvrna jinobarevné glazury, která je však velmi poškozena korozí a její původní barvu nelze určit. Jeden drobnější fragment má pouze jednoduchý, lehce vyhnutý okraj. Na vnitřní straně tohoto střepe je patrný nátěr bílou hlinkou, přes nějž byla umístěna částečně transparentní glazura. Poslední zástupce talířovitých mís má okraj formovaný do vyššího okruží (obr. 11: 5) se zelenou glazurou na vnitřním povrchu s přesahem přes okraj.

Díky dvěma kusům nožek je možné v souboru identifikovat tzv. trojnožky (obr. 11. 17) a dvěma kusy jsou zastoupena také ucha, z nichž jedno se dochovalo i s částí ovaleného okraje. Obě ucha jsou tažená oválná s nevýrazným žlábkem na horní straně (obr. 11: 10, 11). Jedno pak nese tmavě hnědou glazuru na celém povrchu. V souboru se nachází sedm zlomků den s odsazenou patkou, přičemž dva fragmenty patří pravděpodobně k jedné nádobě. Na dnech se objevuje vnitřní zelená glazura značně poškozená korozí a trhlinkováním. Jeden zlomek má vnitřní glazuru žluté barvy s hnědou skvrnou, jeden drobný střep je rezný.

Celkem 61 kusy jsou v souboru novověké keramiky zastoupeny zlomky výdutí. Osmnáct fragmentů výdutí lze přiřadit k jedné nádobě zdobené na vnějším povrchu drobnými mělkými žlábkami po celém obvodu s oboustrannou oranžovohnědou glazurou. Ostatní zlomky zdobené nebyly. Mezi výdutěmi se objevuje 25 ks rezné keramiky, 5 ks střepů opatřených na vnitřním povrchu žlutozelenou glazurou, 1 ks s vnitřní jasně oranžovou glazurou s hnědými skvrnami, 9 ks s vnitřní glazurou v odstínech zelené barvy a 3 ks s glazurou umístěnou na obou stranách, přičemž v jednom případě se zelená glazura objevuje na obou stranách, u zbylých dvou střepů se jedná o kombinaci žluté a tmavě hnědé glazury. Až na několik výjimek lze majoritní část souboru přiřknout barokní keramické produkci z období 17.–18. století (eventuálně počátku 19. století).

Přestože bylo za více než sto let archeologických výzkumů v Uherském Brodě získáno několik desítek souborů novověké keramiky, převážná většina z nich nebyla dosud podrobněji analyzována a publikována. O existenci tohoto materiálu se dozvídáme především ze starších nálezových zpráv s výrazně omezenou vypovídací hodnotou (např. Pavelčík 1962a, b; 1963; 1969a, b; 1970; 1971a; 1979 ad.). Jediné dvě výjimky umožňující alespoň rámcovou komparaci představují kolekce keramiky pocházející ze studny zkoumané na Masarykově náměstí v dvorním traktu parcely náležící domu čp. 164 a ze zahloubeného sklípku či podpodlažní skrýše se stavební obětinou, který byl odkryt v roce 2015 na parcele v místě křížení ulic Komenského a U Sboru (Bartík – Chrástek – Novotný 2016, 319–320; Bartík et al. 2017). Při čištění studny za tehdejší lékárnou „U Zlatého pelikána“ byl vyzvednut reprezentativní soubor kuchyňské a stolní keramiky z 18. a první poloviny 19. století. Mezi nálezy jsou početně zastoupeny fajánsové výrobky, a to především džbány (jeden datovaný nápisem letopočtu do roku 1773) a talíře. Dále se v popisovaném souboru objevily fajánsové misky a holba, zakuřovaná keramika, soudkovité hrnce s vnitřní glazurou, džbány a zlomky pánví. Na rozdíl od námi analyzovaného souboru se zde podařilo několik nádob fyzicky nebo alespoň částečně kresebně zrekonstruovat (cf. Pavelčík 1990; 1992, 5, 7; 1993, 93–94). Rozdíl můžeme vidět také v absenci fajánsové a zakuřované keramiky. Ze sklípku na ulici Komenského datovaného do první poloviny 18. století pochází početný soubor kuchyňské a stolní keramiky zahrnující hrnce, džbány, mísy, pánve, pokličky, mísy s talířovitým podokrajím (talířovité mísy) a jeden malý soudkovitý hrnek zdobený malbou s květinovým motivem, který lze spojit s novokřtěnskou keramickou produkcí (cf. Bartík et al. 2017, 10–23).

Kromě souboru kuchyňské a stolní keramiky bylo vyzvednuto z vrstvy B také 43 ks stavební keramiky (obr. 12). Reprezentována je především fragmentarizovanými kusy cihel. V menší míře se vyskytly zlomky dlaždic a střešní krytiny. Jedna z cihel nese na svrchní straně částečně poškozenou značku výrobce (obr. 12: 3). Kvůli velké míře fragmentarizace nebylo možné u cihel měřit hodnoty jednotlivých rozměrů. Pouze v případě dlaždic se dala sledovat jejich mocnost, která se pohybovala mezi 15–20 mm.

5.2 Kovové artefakty

Veškerý, ze studny vytěžený sediment byl na povrchu prohledáván pomocí detektoru kovu, což umožnilo z bahnitého materiálu získat i menší kovové artefakty (celkem 6 ks).

Obr. 12. Výběr nálezů stavební keramiky. Foto J. Bartík.

Obr. 13. Soubor kovových artefaktů z vrstvy B. Foto J. Bartík.

Typologicky můžeme vyčlenit svrchní část železného visacího zámku, tzv. podkovu (obr. 13: 1), esovitě zahnutý háček (obr. 13: 2), zřejmě pro uchopení nádoby, kterou se nabírala voda, poškozené očko z tenkého drátu (obr. 13: 3), dva kované hřebý (obr. 13: 5, 6) a amorfní, silně zkorodovaný kus železa (obr. 13: 4), jehož funkci není možné určit. Několik dalších železných hřebů se dochovalo také ve fragmentech vyzvednutých dřevěných prken (obr. 15). Z proplaveného substrátu bylo vyseparováno ještě 11 drobných a jedna větší hrudka železné strusky.

5.3 Sklo

Skleněné artefakty jsou přítomny pouze ve formě fragmentů (celkem 30 ks). Až na tři kusy zeleného skla byly zaznamenány pouze čiré či lehce do žluta zabarvené exempláře. Většina kolekce je tvořena drobnými fragmenty bez vyšší vypovídací hodnoty, a proto lze blíže typologicky klasifikovat jen několik málo jedinců. Determinovat se podařilo zlomky okenních tabulí (obr. 14: 9, 11), fragment košťýře či blíže neurčitelného laboratorního skla (obr. 14: 6) a několik exemplářů jistě náleželo drobnějším nádobkám (obr. 14: 1–5, 8, 10). Jedna z větších výdutí by snad mohla patřit sklenici na víno (obr. 14: 7). Výzdobu nese jediný kus reprezentovaný plochým tenkým zlomkem se zbytkem mírně do oblouku zahnuté pásky zlaté barvy (obr. 14: 5). V souboru postrádáme chronologicky citlivější datační prvky. V některých případech nelze vyloučit ani recentní stáří (rozhraní novověké vrstvy a recentního závalu), jak dokládají například čtyři skleněné střepy z po obvodu hraněného pivního půllitru.

5.4 Archeozoologický materiál

Ze sedimentu s novověkými nálezy pochází ještě menší soubor zvířecích kostí a schránek mlžů (32 ks; tab. 1). Analýzou archeozoologického materiálu ze studny bylo možné určit pozůstatky tura (*Bos taurus*), prasete (*Sus scrofa*), blíže nespécifikovaného hlodavce (*Rodentia sp. indet.*) a fragmenty lastury velevruba (*Unio sp. indet.*). Soubor obsahoval především zlomky dlouhých a plochých kostí (tab. 2). Zejména v případě domácích druhů se pravděpodobně jednalo o kuchyňský odpad, který se sekundárně dostal do výplňových sedimentů dokumentované studny. Věk zvířat se podařilo stanovit pouze u jedince prasete, kterému byly v době porážky méně jak dva roky. Pro hlubší závěry je získaný soubor příliš malý, avšak je možné konstatovat, že v základních rysech se nijak neodlišuje od početnějších, již v minulosti publikovaných novověkých souborů, včetně Uherského Brodu (cf. Bartík et al. 2017, 25–29).

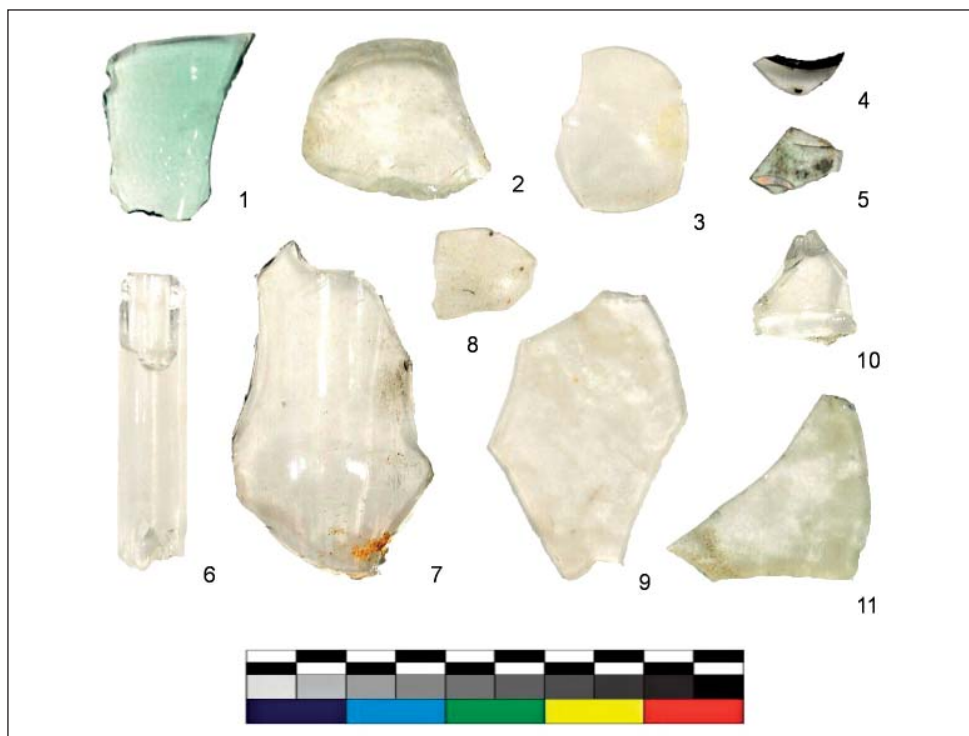
5.5 Dřevo

Vzhledem k tomu, že studna zůstala po celou dobu své existence funkční a naplněná

Obr. 18. Dřevěné ráhno vyzvednuté ze sedimentů s novověkými nálezy. Foto T. Chrástek.

Obr. 14. Výběr nálezů skleněných artefaktů z vrstvy B. Foto J. Bartík.

Obr. 15. Fragmety prken a latí z vrstvy B. Foto J. Bartík.

Obr. 16. Výběr drobných úlomků dřeva a větví z vrstvy B. Foto J. Bartík.

Obr. 17. Vybrané dřevěné artefakty z vrstvy B. Foto J. Bartík.

vodou, dochovaly se ve velmi dobrém stavu i nálezy dřev a dřevěných konstrukcí, které se do studny propadly. K nejzajímavějším artefaktům patří fragmenty dřevěných prken (obr. 15: 1–4) s šířkou 11 nebo 15 cm a tloušťkou 2 cm a tenkých latí (obr. 15: 5–13). Tyto dřevěné konstrukční prvky by mohly pocházet z dřevěné konstrukce, jež studnu původně někdy v průběhu novověku zastřešovala. Podobu zmíněných přístřešků, zpravidla se sedlovitou stříškou a zařízením pro jímání vody, známe z řady ikonografických pramenů. V novověké vrstvě bylo nalezeno také šikmo zpříčené (148 cm dlouhé) ráhno (obr. 18). Proplavováním vytěženého sedimentu byly získány další drobné dřevěné artefakty a také větší množství zlomků dřev, větví a kůry (obr. 16). Z dřevěných artefaktů stojí za zmínku nález částečně poškozeného kolíku na prádlo s kruhovým otvorem v horní části úchopu (obr. 17: 1). Dále bylo získáno několik čtverhranných kolíků na spojování dřevěných konstrukcí (obr. 17: 2, 6) a také fragmenty dvou tyčinkovitých předmětů kruhového průřezu s ohlazeným povrchem a ztenčeným jedním koncem, které pravděpodobně sloužily jako násady (obr. 17: 9, 10). Blíže funkčně nespécifikovány zůstaly dva ploché dřevěné fragmenty, jejichž povrch byl silně ohlazen a jeden z konců upraven do zaoblené špice (obr. 17: 7, 8), stejně jako dvě drobnější plochá dřívka s náznakem odsazení či vytvořeného jazyka pro zasazení (obr. 17: 4, 5) a na jedné straně do půloblouku zakončený kus latě (obr. 17: 3). Přehled nálezů ze dřeva uzavírá 21 cm dlouhý klín, kterým bylo zpevněno zdivo ve spodních partiích studny (obr. 11). Přestože bylo proplaveno více než 60 litrů sedimentu, z drobnějšího paleobotanického materiálu se podařilo získat jen menší soubor uhlíků, který prozatím nebyl analyzován.

6. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z VRSTVY C

6.1 Keramika

Ze spodní části sondy položené do výplňových sedimentů se podařilo získat menší kolekci nálezů z období vrcholného středověku. Jedná se o 11 fragmentů keramických nádob a dvě hrudky mazanice. Z typologického hlediska je přítomno 8 ks drobných zlomků nezdobených výdutí, jedno válcovité ucho kruhového průřezu (obr. 11: 12), část masivnější zvonovité pokličky s průměrem úchytky 6 cm (obr. 11: 14) a okraj z pokličky se zesílením na obě strany (obr. 11: 13). Na vnější straně hrany zmíněného okraje je patrné stlačení hmoty prstem, které pravděpodobně mělo plnit funkci výzdoby. Vrcholně středověká keramika je vyrobena z jemnozrnné písčité hmoty, vypálená redukčně do odstínů šedé barvy, přičemž na několika fragmentech se objevuje světlejší barva jádra a tmavší povrch. Materiál pro výrobu pokliček obsahuje na rozdíl od zbytku střepů hrubší příměs. Vzhledem k nedostatku chronologicky citlivých znaků bohužel není možné materiál přesněji datovat. Nezbyvá nám, než se proto omezit na konstatování, že vznik studny lze datovat nejpozději do pozdní fáze vrcholného středověku, která v českých zemích odpovídá zhruba průběhu 15. století.

6.2 Mazanice

Kromě fragmentů keramických nádob byly z vrstvy B získány dvě středně velké, do oranžova vypálené hrudky mazanice, z nichž jedna nesla otisk konstrukčního prvku v podobě prutu o průměru 11 mm. Mazanice pochází pravděpodobně z destrukce dřevohliněné konstrukce, která zanikla někdy v průběhu středověku v zadní části zájmové parcely.

7. ZÁVĚR

Nálezy studní představují cenný archeologický pramen, který nám zejména v městském prostředí umožňuje blíže poznat materiální kulturu a v případě aplikování přírodovědných

metod také přírodní prostředí, jídelniček nebo intenzitu výskytu parazitů. Po typologické stránce jsou studny chápány jako druhotné zdroje pitné vody, a proto především ve středověkých a novověkých městech s velkou koncentrací obyvatel měly zásadní význam. Archeologické výzkumy studní mají v českých zemích dlouhou tradici (Opravil 1964; Široký 2000, 345–346). Dochované konstrukce studen pocházejí z většiny větších měst (výběrově Dohnal 1964, 1978; Fröhlich – Koppová 1989, 1995; Frolík et al. 1992; Frýda 1981; Huml 1975, 1977, 1997; Klápště 1995; Kochan et al. 2015; Kosňovská – Macků 2017; Krajíc 1989; Michna 1974, 1982; Pavelčík 1978; Polánka 2005; Preusz et al. 2014; Procházka 1989; Procházka – Himmelová 1995; Sakařová 1990; Smetánka 1961; Šebela – Vaněk 1985; Šikulová 1966 ad.).

Výjimku nepředstavuje ani Uherský Brod, kde bylo archeologicky prozkoumáno hned několik studen různé konstrukce i stáří, avšak jen některé se dočkaly komplexnějšího zpracování. Několik studen zde prozkoumal v padesátých až sedmdesátých letech 20. století Jan Pavelčík. Zmiňován je například nález studny zaniklé již ve 13. století, jejíž konstrukce byla bedněná se čtyřmi rohovými kůly, mezi něž byla zasunuta prkna. Další středověká studna fungující až do raného novověku byla bedněná pouze ve svrchní části, pro výdřevu spodní partie byla naopak použita půlená polena (Pavelčík 1955). Unikátní, 12 m hlubokou studnu kombinované bedněné a srubové konstrukce ze 14.–15. století zdokumentoval v Uherském Brodě na ulici Primátora Hájka Jiří Pavelčík (1971b, 63). Prozatím poslední studna byla prozkoumána v roce 1991 ve dvorním traktu starého měšťanského domu na Masarykově náměstí čp. 164, kde sídlila lékárna „U Zlatého pelikána“. Doposud funkční studna má pravidelný kruhový průřez o průměru 2 m a její hloubka dosahuje 15 m. Z konstrukčního hlediska je vyzděna z lomového kamene a na dně ukotvena dvěma dubovými trámy čtvercového průřezu. Ze zásepových sedimentů studny, které se pohybovaly okolo 4 m mocnosti, se podařilo získat soubor novověké keramiky (viz kap. 5. 1), dřevěných a skleněných artefaktů datovaných do 18. až první poloviny 19. století (Pavelčík 1990; 1992, 5, 7; 1993, 93–94).

Na výše zmíněné výzkumy navázal další až na podzim 2016, kdy došlo v souvislosti s celkovou revitalizací nádvoří ve vnitrobloku Městského úřadu v Uherském Brodě k odkryvu kamenné studny ve dvorním traktu za domem čp. 135. Šířka jejího obvodu se pohybovala od 130 cm ve spodní části až po 175 cm při jejím ústí. Při sondáži dochovaných sedimentů se podařilo prokopat do hloubky 15,75 m. Nebylo však dosaženo úplného dna, a proto se dá předpokládat, že celková hloubka studny přesahuje hodnotu 16 m. Ve srovnání s dalšími středověkými či raně novověkými studnami v městském prostředí se řadí do skupiny těch nejhlubších, což dokládá i uváděný hloubkový průměr činicí pro oblast českých zemí 6,61 m (Široký 2000, 352). Podobně vysokých hloubek dosahovalo jen několik málo studen, pro příklad lze uvést 17,2 m vysokou konstrukci z 15. století objevenou v Písku (Fröhlich – Koppová 1995) či 21,3 m hlubokou studnu z druhé poloviny 14. století prozkoumanou na Rajském dvoře v Olomouci (Dohnal 1978).

Z nejspodnější dosažené úrovně výplňových sedimentů se podařilo získat menší soubor pozdně středověké keramiky. Předpokládáme proto, že vznik studny můžeme klást do průběhu 15. století. Toto období zároveň všeobecně odpovídá výraznějšímu rozmachu budování studní kamenné konstrukce. V počátečních fázích budování měst v průběhu 13.–14. století převládají jednodušší vydržené studny s bedněnou či srubovou konstrukcí (cf. Široký 2000, 350–354). Zajímavou historickou korelací by mohl být již na několika místech archeologicky doložený požár v osmdesátých letech 15. století (např. Procházka 1984). Po něm dochází k opětovnému stavebnímu rozkvětu města a také výraznějšímu nástupu kamenné architektury (Kohoutek 1996, 383).

Prozatím otevřenou otázkou zůstává interpretace dvou doložených rozdílných druhů zdiva, a zda je lze považovat za stavební fáze. Objev a následný průzkum studny vyvolal také

snahu o realizaci historického exkurzu, díky němuž by bylo možné zařadit tento nález do určitého sociálního prostředí a historických událostí. Z analýzy historických pramenů je zřejmé, že většina domů na Dolním, dnes Masarykově náměstí patřila bohatým měšťanům, kteří také často tvořili členy městské rady. Stejně tak tomu bylo i v případě domu čp. 135, v jehož dvorním traktu byla objevena výše popsaná studna. Řada majitelů tohoto domu patřila k výše postaveným sociálním vrstvám měšťanstva. Mezi nejznámější z majitelů patřil Karel Kyčka, který v pobělohorském období zastával v Uherském Brodě funkci primátora a posléze i direktora při výběru městských důchodů (Kučera 1903, 226–227). Jeho rodina tento dům držela již od roku 1561, kdy jej získal Martin Kyčka původem ze Zlína (Zemek 2004, 53). Martin Kyčka měl se svou ženou Zuzanou dvě dcery, z nichž Apolena se stala ženou uherskobrodského kronikáře Jiříka Bartošky, a jednoho syna Jana, dědice gruntu. Jan Kyčka zemřel nejpozději v březnu roku 1613 a zanechal po sobě vdovu Salomenu a syna Karla. Dne 22. března téhož roku projednávala městská rada otázku dědictví po Janu Kyčkovi včetně dluhů, které na tomto domě vázly. O něco později, 21. července 1617, vyplatil Karel Kyčka své matce zbylou dlužnou sumu a stal se tak majitelem celého domu (SOkA

Druh		ks	%
Hlodavec	<i>Rodentia</i> sp. indet.	10	66,6
Velevrub	<i>Unio</i> sp. indet.	3	20,0
Tur domácí	<i>Bos taurus</i>	1	6,7
Prase domácí	<i>Sus domestica</i>	1	6,7
Celkem		15	100
Velikostní kategorie			
SV		8	47,1
VV		5	29,4
MV		4	23,5
Celkem		17	100

Tab. 1. Druhové zastoupení. MV – jedinec malé velikosti (pes), SV – jedinec střední velikosti (ovce/koza, prase), VV – jedinec velké velikosti (tur, kůň).

	Druh				Velikostní kategorie			Celkem
	Tur domácí	Prase domácí	Velevrub	Hlodavec	MV	SV	VV	
Žebro	-	-	-	1	-	-	-	1
Obratel	-	-	-	-	-	3	-	3
Lopatka	-	-	-	1	-	-	-	1
Stehenní kost	1	-	-	-	-	-	-	1
Proximální prstní článek	-	1	-	-	-	-	-	1
Plochá kost	-	-	-	2	-	2	1	5
Dlouhá kost	-	-	-	6	4	3	1	14
Plochá/dlouhá kost	-	-	-	-	-	-	3	3
Lastura	-	-	3	-	-	-	-	3
Celkem	1	1	3	10	4	8	5	32

Tab. 2. Zastoupení anatomických částí u jednotlivých druhů/velikostních kategorií.

Uherské Hradiště, ič. 93). Karlu Kyčkoví, jenž zastával důležité úřednické funkce, se kolem roku 1630 narodil syn Karel dědicí po svém otci majetek. Karel mladší byl také držitelem hospodářského dvora na uherskobrodském předměstí. Po smrti svého otce si na konci ledna roku 1666 zažádal o řádný zápis převodu domu. Po jeho smrti (19. ledna 1670) připadly majetky vdově Marianě. O koupi domu měl zájem Jan Ležák, jenž argumentoval tím, že tzv. Kyčkovský dům jest větším dílem opuštěný a nedostavěný (SOka Uherské Hradiště, ič. 94). Po něm držela dům celá řada dalších, avšak již ne tak významných měšťanů.

V žádném z dostupných pramenů se nám nepodařilo zjistit, že by dům někdy sloužil k jiným než obytným účelům. Zmínka o fungování hostince se váže pouze na sousední dům čp. 136, jak uvádí ve své práci Vilibald Růžička (1951, 27): „*Lidé netlačí se jen v rathause, plno křiku a rámusu je ve všech hospodách. Na Horním rynku u Andryse z Příbora (čp. 48), na Dolním rynku u Pavla Krutíka, kdysi Malenovského (čp. 104), a u Jiříka Lukáše (čp. 136), který je sousedem bohatého Kyčky.*“

Závažnou otázku zásobování pitnou vodou řešili v Uherském Brodě měšťané po staletí. Z písemných pramenů víme, že v ulicích se nacházelo několik studní veřejných, které bývaly ovšem větší část roku bez vody. Důležitým zdrojem vody v raném novověku pak byla cisterna zbudovaná na Dolním náměstí (Kučera 1903, 149). Studny nacházející se ve dvorních traktech domů představovaly zřejmě privátní zdroje vody. Jejich výstavba, druh konstrukce a následné udržování je proto opět spojitelné s bohatšími měšťany, kteří si stavbu toho typu mohli dovolit.

Průzkum studny ve dvorním traktu domu čp. 135 na Masarykově náměstí v Uherském Brodě přinesl další důležité poznatky o zdejšímu způsobu zásobování vodou v průběhu středověku a raného novověku, charakteru konstrukcí studen a přiblížil podobu zejména novověké materiální kultury v městském prostředí. Nové podrobnosti o vzniku a vývoji popsané studny by mohl v budoucnu přinést jen další výzkum zbývajících sedimentů či odběr dendrochronologických vzorků z trámů, které byly v konstrukci studny ponechány.

Prameny:

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, AM Uherský Brod, ič. 93, sign. 76, staré fol. 372, nové fol. 341v.
Státní okresní archiv Uherské Hradiště, AM Uherský Brod, ič. 94, sign. 107, staré fol. 203v.

Literatura:

- B a r t í k, Jaroslav, B ě h o u n k o v á, Lenka, C h r á s t e k, Tomáš, N o h á l o v á, Hana a B ř e č k o v á, Kateřina, 2017. Barokní sklípek se stavební obětinou z archeologického výzkumu na ulici Komen-
ského v Uherském Brodě. *Acta Musealia* 14, 6–32.
- B a r t í k, Jaroslav, C h r á s t e k, Tomáš a N o v o t n ý, Jiří, 2016. Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště).
Přehled výzkumů 57/2, 319–320.
- D o h n a l, Vít, 1964. Nález středověkých studní ve Veselí nad Moravou. *Archeologické rozhledy* 16,
757–758.
- D o h n a l, Vít, 1978. Průzkum studny na Rajském dvoře u Olomouckého dómu. *Přehled výzkumů*
1976, 83–84.
- F r ö h l i c h, Jiří a K o p p o v á, Eva, 1989. Středověké objekty na staveništi domu potravin Luna v Pís-
ku. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 6, 183–199.
- F r ö h l i c h, Jiří a K o p p o v á, Eva, 1995. Výzkum středověké studny domů čp. 118 a 119 v Písku.
Jihočeský sborník historický 64, 3–19.

- F r o l í k, Jan, K l á p š t ě, Jan, S m e t á n k a, Zdeněk a Ž e g l i t z, Jaromír, 1992. L'archéologie et la culture spirituelle du Moyen Age (Quatre miniatures). *Památky archeologické* 83, 149–173.
- F r ý d a, František, 1981. *Hmotná kultura středověkého města na základě výzkumů zasypáných středověkých studní v Plzni*. Rukopis magisterské diplomové práce uložený na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.
- H u m l, Václav, 1975. Vodovodní síť na Václavském náměstí v Praze v 15.–17. století. *Český lid* 62, 223–230.
- H u m l, Václav, 1977. K nálezům středověké studny v Praze 2, Jindřišské ulici čp. 906/907. *Archeologické rozhledy* 29, 204–210.
- H u m l, Václav, 1997. K nálezům studny v areálu kostela sv. Michala na Starém Městě pražském. *Archaeologia Pragensia* 13, 183–199.
- K l á p š t ě, Jan, 1995. Studie o středověké studně z Mostu. *Památky archeologické* 74, 443–492.
- K o h o u t e k, Jiří, 1996. Nové poznatky o středověkém vývoji města Uherského Brodu. *Archaeologia historica* 21, 373–384.
- K o c h a n, Šimon, S e d l á č k o v á, Hedvika a V a c h ů t, Petr, 2015. Nálezový soubor ze středověké studny benediktinského probošství v Brně-Komárově. *Pravěk NŘ* 23, 231–287.
- K o š ň o v s k á, Jitka a M a c k ů, Pavel, 2017. Archeologický a archeobotanický výzkum raně novověké studny z Telče – Štěpnic. *Archeologické výzkumy na Vysočině* 5/2014, 140–161.
- K r a j í c, Rudolf, 1989. Výzkum středověké studny v Soběslavi okr. Tábor (I. Nálezové okolnosti a deskripce materiálu). *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 6, 79–123.
- K u č e r a, Jan, 1903. *Paměti král. města Uherského Brodu*. Brno: vlastním nákladem.
- M i c h n a, Pavel, 1974. Objev středověké studny v Brně. *Archeologické rozhledy* 26, 62–65.
- M i c h n a, Pavel, 1982. Ke stavebním dějinám středověkých domů v Olomouci (Archeologický průzkum dvou městských v Barvířské ulici). In: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji* 5, 179–241.
- O p r a v i l, Emanuel, 1964. Středověké jámy a studny. *Archeologické rozhledy* 14, 219–224.
- P a v e l č í k, Jan, 1955. Nálezy ze 13. století z Uherského Brodu. *Časopis Národního muzea, vědy společenské* 24, 143–148.
- P a v e l č í k, Jan, 1962a. Uherský Brod – Areál židovny, č. 871(U Slavičků). *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 75/95.
- P a v e l č í k, Jan, 1962b. Uherský Brod – Novostavba pošty. *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 155/95.
- P a v e l č í k, Jan, 1963. Uherský Brod – Široká ul., základy domu čp. 157. *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 134/95.
- P a v e l č í k, Jan, 1969a. Uherský Brod – Areál židovny, č. 871(U Slavičků). *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 120/95.
- P a v e l č í k, Jan, 1969b. Uherský Brod – ul. Pecháčkova. *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 187/95.
- P a v e l č í k, Jiří, 1970. Uherský Brod – ul. Primátora Hájka. *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 118/95.
- P a v e l č í k, Jiří, 1971a. Uherský Brod – „Muzeum dvůr“. *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 135/95.
- P a v e l č í k, Jiří, 1971b. Středověké jámy v Uherském Brodě. *Přehled výzkumů 1970*, 63–64.
- P a v e l č í k, Jiří, 1978. Středověké nálezy z Opavy – Masašské ulice. *Přehled výzkumů 1976*, 101.
- P a v e l č í k, Jiří, 1979. Uherský Brod – „Panský dvůr“. *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 53/95.
- P a v e l č í k, Jiří, 1990. Uherský Brod – Dolní náměstí, studna za lékárnou „U zlatého pelikána“. *Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákého muzea*, čj. 19/95.
- P a v e l č í k, Jiří, 1992. Tajemství lékárenské studny v Uherském Brodě. *Malovaný kraj* 28/4, 5 a 7.
- P a v e l č í k, Jiří, 1993. Nález ze studny lékárny „U zlatého pelikána“ v Uherském Brodě (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1991*, 93–94.
- P o l á n k a, Petr, 2005. *Studny ve středověkém Brně. Vztah k přírodnímu prostředí, otázka zásobování středověkého Brna vodou*. Rukopis bakalářské diplomové práce uložený na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

- Preusz, Michal, Beneš, Jaromír, Kováčiková, Lenka, Kočár, Petr a Kaštovský, Jan, 2014. What Did They Eat, What Did They Drink, and from What? An Interdisciplinary Window into Everyday Life of the Early Modern Burgher's Household in Český Krumlov (Czech Republic). *IANSA V/1*, 59–77.
- Procházka, Rudolf, 1984. Předběžná zpráva o archeologickém výzkumu v Uherském brodě v roce 1982. *Studia comeniana et historica* 14, 147–149.
- Procházka, Rudolf, 1989. Minoritský klášter v zástavbě středověkého Brna. *Archaeologia historica* 14, 131–140.
- Procházka, Rudolf a Himmlerová, Zdenka, 1995. Příspěvek k vývoji středověké zástavby tzv. Velkého Špalíčku v Brně. *Archaeologia historica* 20, 233–245.
- Růžička, Vilibald, 1951. *Uherský Brod v době narození J. A. Komenského: morové rány*. Uherský Brod.
- Sakařová, Jana, 1990. K obsahu středověké studny v Nymburce. *Archaeologica historica* 15, 453–454.
- Smětanek, Zdeněk, 1961. Nález středověké studny v Kutné Hoře. *Archeologické rozhledy* 13, 180–202.
- Šebela, Lubomír a Vaněk, Jiří, 1985. *Hromadný nález ze studny v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích. Přelom 16. a 17. století*. Ivančice: Okr. muzeum Brno-venkov. 77 s.
- Šiklová, Vlasta, 1966. Nejstarší opavská studna. *Časopis Slezského muzea (B)* 15, 3–12.
- Široký, Radek, 2000. Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a raném novověku. Stav a perspektivy archeologického poznání. *Památky archeologické* 41, 345–410.
- Zemek, Metoděj, 1972. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok. 574 s.
- Zemek, Petr, ed., 2004. *Bartoškova kronika*. Uherské Hradiště: Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě v nakl. Ottobre 12. 301 s. Prameny k dějinám Uherského Brodu; sv. 2.

Elektronické zdroje:

<http://www.geology.cz>

Mgr. Jaroslav Bartík (n. 1990), archeolog Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice zdrojů a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii Neolitu a záchranným výzkumům na Uherskohradištsku. Doktorand na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Mgr. Lenka Běhounková (n. 1989), archeoložka v Muzeu Kroměřížska. Po odborné stránce se zaměřuje na období vrcholného středověku, zejména na problematiku keramické produkce a technologii její výroby. Je doktorandkou na Ústavu archeologie a muzeologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

Mgr. Tomáš Chrástek (n. 1987), vedoucí oddělení archeologie a historie Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje aplikaci geografických informačních systémů v archeologii a problematice raně středověkého osídlení v oblasti středního Pomoraví.

Mgr. Jiří Novotný (n. 1963), archeolog Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Více jak dvě desetiletí působil jako kastelán na hradě Buchlov. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje na období vrcholného středověku a záchrannou archeologii na Uherskohradištsku.

Mgr. et Mgr. Hana Nohálová (n. 1984), pracovnice Ústavu geologických věd na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. Ve svém odborném zájmu se zabývá problematikou zooarcheologie.

Bc. Martin Žižlavský (n. 1987), pracovník Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Svůj zájem soustředí na epigrafiku, genealogii a regionální historii.

Archaeological Research of the Well in the Backyard Area of the House no. 135 at Masaryk Square in Uherský Brod

Abstract

In the autumn of 2016 an archaeological research together with the overall revitalization of the yard inside the block of Municipal Authority in Uherský Brod was carried out, a part of which was also the research of the functioning well (Fig. 1). Its underground remnants were discovered in the plot n. 128 which is a part of the house n. 135, housing the pharmacy "U Kašny". From the historical point of view the researched area belongs to backyard areas of old burgher houses oriented towards Dolní, nowadays Masaryk Square (Fig. 2).

From the construction point of view two kinds of brickwork were determined (Fig. 5, 6). In the lower part of the well there is a dry brickwork built without mortar slightly inclined to north, the perimeter of which varies, while the brickwork in the upper part (460cm from the surface) is more precise built from stone with a regular perimeter of 175 centimetres and without any deviation from the vertical axis (Fig. 6). In the lowest part of the well the perimeter of the brickwork was only 130 centimetres. In the depth of 12.63 meters two transverse oak timbers were documented partly covered by recessional backfill. The timbers of the square diameter of 20 centimetres were 15 centimetres from each other and they were located off-centre with north-west and south-east orientation (Fig. 7). The bottom or the highest part of the backfill of the well was about 2 metres under the timbers. The level of water was about 6 metres under the current surface (Fig. 6).

Backfill layers consisted of three different types of material. The first one, (layer A) was created by the fall of a part of concrete cover and during surface works during which the well was uncovered again. Another recessional material in the form of stones and mortar fell into the well during building the elevated part of the well. Second, clay layer of dark grey colour (B) consisted of modern time material and some fragments of kitchen and building pottery and also a large number of pieces of wood and wooden construction parts. Its thickness was between 70 and 80 centimetres. The third layer (C) was a completely different character and consisted of a strongly stinking black sand and clay sediment with some findings from medieval ages. As it has already been suggested, time and technical circumstances of the research did not allow to reach the bottom and that is why it was not possible to measure the thickness of the layer C. It is very difficult to guess the total depth of the well but it is probable that it exceeds 16 meters. The lowest point measured with a bore was 15.75 meters deep (Fig. 6).

A little collection of medieval pottery was obtained from the lowest level of sediments. It is therefore possible to date the well to 15th century.

Archäologische Grabungen in einem Brunnen im Hoftrakt des Hauses Nr. 135 am Masaryk-Platz in Uherský Brod

Zusammenfassung

Im Herbst 2016 erfolgte in Zusammenhang mit einer Gesamtrevitalisierung des umbauten Hofes des Stadtamtes Uherský Brod eine Rettungsgrabung, in deren Rahmen auch ein bis heute funktionstüchtiger Brunnen (Abb. 1) untersucht wurde. Dessen unterirdischen Überreste wurden auf der Parzelle Nr. 128 entdeckt, die zum Haus Nr. 135 gehört, in dem sich heute die Apotheke U Kašny (zu Deutsch Zum Brunnen) befindet. Der untersuchte Bereich gehört aus historischer Sicht zu den Hoftrakten alter Bürgerhäuser, die mit ihrer Frontseite auf den Unteren Platz, heute Masarykplatz, weisen (Abb. 2).

Beim Tragwerk gelang es, zwei Mauerwerksarten zu bestimmen (Abb. 5, 6). Im unteren Teil des Brunnens tritt eine grobe Trockenmauer mit leichter Neigung nach Norden auf, wobei der Außendurchmesser schwankt, dagegen ist das Mauerwerk im oberen Drittel (460 cm unter Geländehöhe) präziser aus Bruchstein gemauert, besitzt einen regelmäßigen Durchmesser von 175 cm und besitzt keine Neigung aus der vertikalen Achse (Abb. 6). Im untersten freigelegten Punkt erreichte

das Mauerwerk nur einen Durchmesser von 130 cm. In 12,63 m Tiefe wurden außerdem zwei quer liegende Eichenbalken dokumentiert, die teilweise mit einer rezenten Verfüllung bedeckt waren. Die Balken von quadratischem Querschnitt (20 cm) lagen 15 cm voneinander entfernt und waren exzentrisch in NW-SO-Richtung angeordnet (Abb. 7). Der Boden, beziehungsweise der obere Teil der Brunnenverfüllung, befand sich etwa 2 Meter unter ihnen. Der Wasserpegel bewegte sich im vollen Zustand bei rund 6 Metern unter der heutigen Oberfläche (Abb. 6).

In den Verfüllungsschichten wurden drei Typen Ablagerungen erfasst. Die erste, rezente Verfüllung (Schicht A) entstand beim Hineinfallen eines Teils des Betondeckels sowie bei den Erdarbeiten, die den Brunnen wieder freilegten. Weiteres rezentes Material in Form von Natursteinen und Mörtel gelangte in den Brunnen beim Ausmauern des neuen oberirdischen Brunnenabschnitts. Die zweite, lehmige Schicht von dunkelgrauer Farbe (B) enthielt Material neuzeitlichen Alters, und zwar vor allem Bruchstücke von Küchen- und Baukeramik und auch eine größere Menge an Steinen, Holzstücken und Bruchstücken von tragenden Holzelementen. Die Mächtigkeit der Schicht bewegte sich um 70–80 cm. Die dritte Schicht (C) besaß dann einen völlig anderen Charakter, sie bestand aus schwarzem Sand-Lehm-Sediment mit vereinzelt Funden aus dem Hochmittelalter. Wie bereits weiter oben angedeutet wurde, ermöglichten es die zeitlichen und technischen Bedingungen der Rettungsgrabung nicht, den Grund zu erreichen, und deshalb konnte auch die Mächtigkeit der Schicht C nicht ermittelt werden. Die Gesamttiefe des Brunnens kann nur schwer geschätzt werden, jedoch ist es wahrscheinlich, dass sie die Grenze von 16 m überschreitet. Der tiefste Punkt an der Sondenbasis befand sich nämlich in einer Tiefe von 15,75 m (Abb. 6).

Aus der untersten erreichten Füllsedimentebene gelang es, eine kleine Gruppe mittelalterlicher Keramik zu gewinnen. Daher nehmen wir an, dass wir das Entstehen des Brunnens in den Verlauf des 15. Jahrhunderts legen können.

Vzpomínka na muzeologa a archeologa Jana Mikulíka (20. 1. 1956 – 27. 7. 2017)

Jan Mikulík se narodil dne 20. ledna 1956 ve Stříteži nad Ludinou jako šesté dítě svých rodičů Josefa a Marie Mikulíkových. Bylo to právě rodinné prostředí, které od mala formovalo jeho osobnost a do značné míry předurčilo budoucí směřování. Oba rodiče pocházeli ze Stříteže nad Ludinou a podstatnou část života věnovali badatelské a vlastivědné práci ve svém rodném kraji. V rodinné sbírce uchovávali písemnosti, kroje a rovněž archeologické nálezy z regionu. Mezi nimi se nacházely také vzácné mamutí kosti zakoupené od místního sběratele starožitností, které obzvláště přitahovaly pozornost nejmladšího syna Jana.

Jeho neskrývaným přáním bylo stát se archeologem, což se také naplnilo. Cesta k tomuto cíli však nebyla jednoduchá a jako vystudovaný stavař se nejprve věnoval své původní profesi, rodině a mnoha jiným zálibám. Ve druhé polovině devadesátých let 20. století se stal jedním z prvních iniciátorů obnovení prvorepublikového záměru vybudovat v Předmostí důstojný památník věnovaný slavným nálezům z období mladého paleolitu. Za tímto účelem vypracoval vlastní návrh podoby památníku. Od roku 1998 spolupracoval s Muzeem Komenského v Přerově. V roce 2002 s neskrývanou radostí uvítal zahájení ověřovacích sond u severovýchodního nároží hřbitova v Předmostí, které předcházely realizaci plánované terénní expozice – památníku.

Od roku 2005 se stal Jan Mikulík terénním archeologem Muzea Komenského v Přerově a zároveň asistentem výzkumu u společnosti Archaia Olomouc. Od té doby se podílel na realizaci stovek záchranných archeologických výzkumů na Přerovsku i mimo tento region. Věnoval se nejen vlastní práci v terénu, ale zároveň technické přípravě, admi-

Jan Mikulík s úsměvem se loučící. Foto J. Mikulík, 2016.

nistrativě, zpracování výsledků a prezentaci jednotlivých akcí.

V letech 2007–2008 se přerovští archeologové pod hlavičkou společnosti Archaia Olomouc také podíleli na archeologickém výzkumu v areálu Národní kulturní památky zámku Vizovice, na jehož místě se ve středověku původně nacházel mužský cisterciácký klášter Rosa Marie. Archeologické dohledy na jihovýchodní Moravě byly mimo jiné místy nezapomenutelných setkání s kolegy a valašskými přáteli, jejichž naturelu si Honza vážil a těšilo jej vést s nimi různé rozhovory na všelikterá témata. V průběhu let 2009–2014 byl nepostradatelným členem týmu, kterému se podařilo odkrýt řadu zásadních archeologických situací v souvislosti s projektem „Velehrad – centrum kulturního dialogu západní a východní Evropy“. Jan Mikulík se zapsal nesmazatelně nejen do historie výzkumů areálu národní kulturní památky bazilika Nane-

bevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje ve Velehradě, ale zároveň do myslí a srdcí lidí, které oslovil svým otevřeným přátelským přístupem, vlídným slovem, laskavým humorem a v neposlední řadě úsměvem. Téměř pokaždé byla pro něj radost provádět zde průzkum a dělit se o nejnověji získané poznatky se všemi lidmi dobré vůle přímo v terénu či prostřednictvím populárně naučných přednášek o nových archeologických objevech pořádaných Maticí velehradskou ve Velehradském domě sv. Cyrila a Metoděje a určených obyvatelům Velehradu a všem zájemcům o historii. Jan Mikulík se rád vracel na Velehrad, s úctou a pokorou k posvátné půdě velehradské a zároveň s očekáváním, jaká svědectví o životě v nejstarším cisterciáckém klášteře na Moravě ukrytá pod současným terénem se podaří postupně odkrýt.

Dne 27. července 2017 odešel Jan Mikulík po dlouhé zákeřné nemoci v kruhu své milované rodiny ve své „pastoušce“ v Předmostí na věčnost. Jeho odchod zasáhl bolestně do srdcí celé rodiny, přátel a všech lidí dobré vůle, kteří měli možnost tohoto vzácného člověka osobně poznat.

Až jednou budete kráčet tajemným obnoveným podzemím velehradské baziliky bývalého cisterciáckého klášteře ve Velehradě, kde je v současnosti umístěna expozice Martyrion, vzpomeňte si na Jana Mikulíka, který zde zanechal kus svého srdce.

Zdeněk Schenk

Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2017

Archeologické oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti je pověřeno Akademií věd ČR prováděním archeologických výzkumů a ochranou archeologických památek na okrese Uherské Hradiště. Pod územní působnost Slováckého muzea tedy spadá celkem 77 obcí v okrese Uherské Hradiště (vyjma katastru Starého Města u Uherského Hradiště). V roce 2017 realizovalo Slovácké muzeum na základě ohlášení sta-

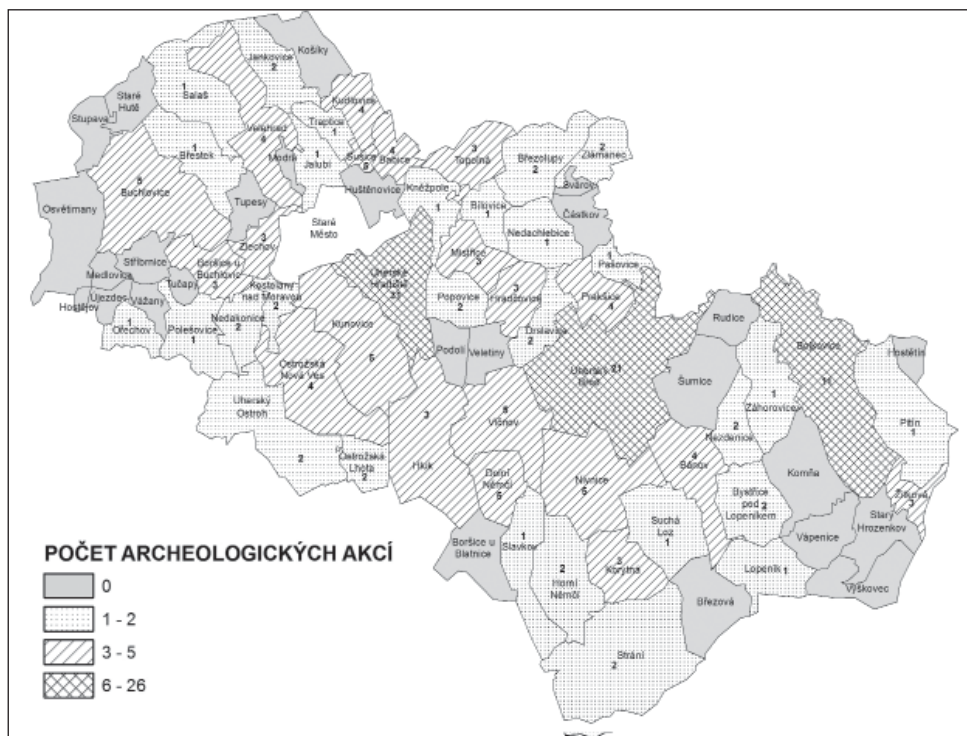
vební činnosti na území s archeologickými nálezy celkem 182 archeologických akcí. Podle typu stavebníka lze archeologické akce rozdělit na dva základní typy, a to akce, kdy stavebníkem je právnická nebo fyzická osoba podnikající, a akce, kdy stavebníkem je fyzická osoba. Tzv. neinvestičních akcí, kdy stavebníkem byla fyzická osoba, realizovalo Slovácké muzeum celkem 18, investičních akcí, jejichž stavebníkem byla právnická osoba, bylo realizováno v roce 2017 celkem 164. Největší množství akcí bylo realizováno na území města Uherského Hradiště (celkem 31 akcí¹) a města Uherský Brod (celkem 21 akcí²). Průměrně vychází na jednu obec 2,4 realizované akce, ve 26 obcích (tj. 34 %) nebyla realizována archeologická akce žádná.

Ve srovnání s rokem 2016 dochází k meziročnímu nárůstu celkového počtu akcí o 35 %, pokud bychom počítali pouze akce investičního charakteru, je zde patrný meziroční nárůst o 47 %. Tento trend zcela převyšuje celostátní statistiku vývoje stavební produkce v roce 2017, která vykázala nárůst o 2,1 %. Z pohledu archeologické památkové péče vyznívá tento údaj velmi příznivě, neboť je dán zvyšujícím se poměrem ohlášených stavebních akcí na území s archeologickými výzkumy vůči realizovaným stavebním akcím. I přes poměrně příznivý meziroční vývoj má současná situace k ideálnímu poměru 1:1 stále daleko.

Z pohledu realizačního lze potom archeologické akce rozdělit na ty, jež proběhly formou archeologického dohledu (negativní) a při nichž bylo zjištěno porušení archeologických situací a bylo nutné přistoupit k vlastnímu záchrannému archeologickému výzkumu (akce pozitivní). Pozitivní akce proběhly v roce 2017 celkem 3.

Kunovice „ulice Lidická“

V závěru srpna roku 2017 probíhaly v ulici Lidická v Kunovicích výkopové práce související s uložení kabelů NN. Výkop začínal na nároží ulic Lidická a Osvobození a pokračoval těsně podél hrany zástavby

Přehled obcí okresu Uherské Hradiště s počtem archeologických akcí.

v délce 85 m východním směrem ulicí Lidická. Výkop byl veden v hloubce 80–100 cm a vyjma recentních vrstev porušil v prostoru před domy čp. 577 a čp. 579 vrstvy s mazaníci, zvířecími kostmi a keramikou středověkého stáří.

Uherské Hradiště „Mariánské náměstí čp. 125“

V souvislosti s rekonstrukcí Základní umělecké školy v Uherském Hradišti (čp. 125) proběhly demoliční práce ve sklepních prostorech její stávající budovy. Po odstranění betonových podlah byly zachyceny archeologické situace, které si vyžádaly realizaci záchraného archeologického výzkumu. Z hlediska topografie středověkého města se zkoumaná parcela nachází na SV nároží Mariánského náměstí. Archeologický výzkum zde probíhal od října do prosince 2017 a z hlediska vývoje osídlení v intravilánu města přinesl mnohá zajímavá zjištění. Nejmladší vrstvy, které bylo možné prozkou-

mat, lze datovat do 2. poloviny 13. století (případně přelomu 13./14. století), tedy do období po založení města Uherské Hradiště. Pod nimi se potom nacházely archeologické situace z období Velké Moravy.

Pohled na část plochy výzkumu v suterénu Základní umělecké školy v Uherském Hradišti.

Archeologický výzkum ve sklepních základní umělecké školy potvrdil předpoklad počátku osídlení původního ostrova sv. Jiří již v poslední třetině 8. století. Na základě

zdokumentovaných stratigrafických situací a získaných nálezů zde můžeme vyčlenit dvě fáze osídlení (konec 8. – první polovina 9. století a druhá polovina 9. století) oddělené od sebe záplavovými sedimenty. Terén zde v 9. století vypadal zcela jinak než dnes. Na počátku lidských aktivit se na ploše výzkumu nacházela hrana menšího vodního toku, kterým byl původně protkán pravděpodobně celý ostrov sv. Jiří. Výzkumem se podařilo zachytit břeh této vodoteče v délce cca 15 m. Břeh byl na několika místech zpevněn drobnými kůly. V průběhu 9. století dochází k postupnému zanesení ramene vodního toku a osídlení zabírá další plochu. Vyjma situací dokládajících nám podobu terénu v 9. století se podařilo odhalit i další archeologické situace v podobě několika otevřených ohnišť, pecí či topenišť a soustav kúlových jamek, které mohou představovat pozůstatky po lehčích dřevěných konstrukcích.

Z prozkoumaných vrstev pochází pestré spektrum archeologických nálezů. Většinu z nich představují fragmenty keramiky a zvířecích kostí reprezentující kuchyňský odpad. Z dalších nálezů stojí za zmínku kostěné brusle, šídla a jehly, hliněné a kamenné přesleny, fragmenty malty a široké spektrum kovových artefaktů. Mezi nejdůležitější patří potom část plátováním zdobené železné ostruhy a drobné předměty z drahých kovů. K nim patří například náramek ze silného zlatého drátu, zlomky drobných pozlacených kování a měděných plíšků či stříbrný trn z opaskové přezky. Jednoznačně nejvýznamnějším nálezem je pak falzum arabské mince z druhé poloviny 8. století, která má měděné jádro a povrch potažen zlatou fólií. Zmíněné předměty z drahých kovů a doklady zděných staveb zde poukazují na přítomnost velkomoravské nobility a otevírají tak řadu důležitých otázek týkajících se vývoje slovanského osídlení v rámci uherskohradištsko-staroměstské sídlištní aglomerace.

Pozůstatky středověkých aktivit na městské parcele pod domem čp. 125 byly z velké části zničeny novověkou zástavbou. Při

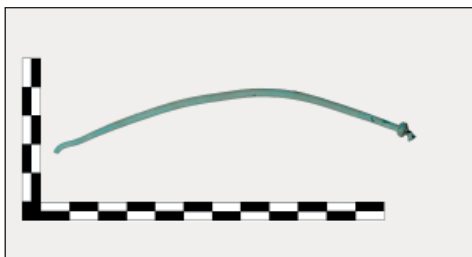
archeologickém výzkumu se podařilo prozkoumat pouze vrstvu z období lokačního horizontu, která se v Uherském Hradišti vyznačuje velkým množstvím nálezů fragmentů dřev a dřevěných nástrojů související se stavební činností v nově lokovaném městě. V jedné z místností se podařilo zdokumentovat také modrošedou jílovitou vrstvu vytvořenou záplavami, které zalily město zřejmě někdy na přelomu 13./14. století. K nejmladším zachyceným situacím náleží pozůstatky kamenných základů barokního domu, který se v mírně odlišném půdorysu rozprostíral na místě současné neoklasicistní stavby.

Uherské Hradiště-Jarošov „Za Humny“, „Odlučí“

V roce 2017 proběhl v souvislosti s výstavbou vozovky a zasíťování pro novou ulici rodinných domů archeologický výzkum na katastru Jarošova u Uherského Hradiště. Zkoumaná lokalita Jarošov – „Za Humny“ nebo také „Odlučí“ se nachází na levém břehu řeky Moravy cca 4 km severovýchodně od centra Uherského Hradiště. Z geografického hlediska se rozprostírá na okraji nivy, která přechází ve strmé svahy stoupající až do úrovně rozlehlé terasy. Nadmořská výška zde osciluje mezi 185–187 m n. m. Jedná se o místo přirozeně chráněné od východu až po jihozápad svahy, které lokalitu jakoby obloukovitě ohraničují. Zároveň se jedná o polohu s širokým výhledem do nivy řeky Moravy.

Při záchranném archeologickém výzkumu bylo položeno na dotčené lokalitě celkem sedm sond. Tři z nich se nacházely na parcelách určených k zástavbě rodinnými domy. Další tři pak přímo v prostoru nově budované cesty. Poslední zjišťovací sonda byla umístěna na pozemku investora stavby, východně od nově budované ulice. Ve všech provedených sondách se podařilo zachytit mocné kulturní souvrství (30–100 cm), které bylo rovněž precizně zkoumáno. Kulturní vrstva byla rozdělena na kvadranty o velikosti 50×50 cm a odebírána po 10 cm mocných mechanických vrstvách, což umožnilo

poměrně detailní sledování plošné distribuce nálezů a také dokumentaci archeologických situací v jednotlivých úrovních.

Bronzová jehlice z polykulturní lokality Jarošov „Za Humny“.

Nově objevená lokalita je silně polykulturní. Kromě nevýrazných stop osídlení z období neolitu zde byly prokázány lidské aktivity také v pozdní době laténské a raném středověku. Nejintenzivněji však byla lokalita osídlena v pozdní době bronzové a také v pozdní době halštatské. Pozdní dobu bronzovou zde zastupuje vedle množství materiálu z kulturní vrstvy také několik zahluobených objektů, z nichž se podařilo blíže klasifikovat dvě obilní jámy, jednu polozemnici a jednu rozměrnější sídlištní jámu. V archeologickém materiálu dominují nálezy zlomků keramiky. Početně jsou však zastoupeny také hrudky do oranžova vypálené mazanice a fragmenty zvířecích kostí. Nalezeno bylo i několik drobných zlomků bronzových artefaktů a bronzová jehlice.

Z epochy pozdní doby halštatské se na lokalitě dochovalo kromě kulturní vrstvy především obrovské množství kůlových jamek (několik set) tvořících převážně chaotické shluky. V několika případech se však podařilo zrekonstruovat i hypotetické nadzemní konstrukce. Z funkčně klasifikovatelných objektů lze zmínit zemnici o rozměrech 240×170×28 cm a torzo pece s bází vyloženou kameny. Kromě keramického materiálu, zvířecích kostí a mazanice reprezentuje toto období ještě nález poloviny skleněného korálu žluté barvy zdobeného oky z modrého a bílého skla.

Rozložení realizovaných sond napomohlo přiblížit rozsah nově objevené lokality. Z rozmístění objektů a distribuce materiálu v rámci kulturní vrstvy je zřejmé, že archeologickým výzkumem bylo zachyceno polykulturní sídliště o rozloze přesahující prostor o rozměrech 300×100 m. Zajímavý je také fakt, že k objevu této rozlohou obrovské lokality došlo až nyní, přestože výzkumem a povrchovými sběry bylo prokázáno, že nemalá část sídliště se nachází pod současnou zástavbou.

Poznámky:

- 1 k. ú. Uherské Hradiště 13 akcí, k. ú. Jarošov 2 akce, k. ú. Mařatice 8 akcí, k. ú. Míkovice 2 akce, k. ú. Sady 3 akce, k. ú. Věsky 3 akce.
- 2 k. ú. Uherský Brod 12 akcí, k. ú. Havřice 3 akce, k. ú. Těšov 3 akce, k. ú. Újezdec u Luhačovic 3 akce.

*Tomáš Chrástek, Jaroslav Bartík,
Jiří Novotný*

Pohled do deníku archeologa

Jste-li návštěvníkem muzeí, případně prostor využívaných k prezentacím muzejního typu, tak určitě víte, že existuje několik druhů výstav. Někdy stačí jen jeden, dva unikátní exponáty vkusně zasazené do prostředí, které jim tzv. pomáhá, tedy doplňuje jejich vypovídací schopnost, respektive celkový z nich plynoucí, okamžitý vizuální vjem, jindy může být výstavní prostor plný předmětů, které, jsou-li citlivě řazeny, mohou tvořit pozoruhodný příběh. Spíše druhou možnost prezentace zvolili archeologové Slovákého muzea, když se rozhodli realizovat výstavu Z deníku archeologa. Proč tak učinili, je zřejmé: Za posledních deset let provedli v terénu takový počet záchranných výzkumů, často úspěšných, o němž se jiným srovnatelným muzejním institucím může jen zdát. Takže proč z nich plynoucí výsledky nepředstavit? A nejen to. Proč vlastně nepředstavit i „zákulisí“ archeologických výzkumů a tak trochu i samotných archeologů? V těchto několika

řádcích se ukrývá něco jako libreto či krédo výstavy Z deníku archeologa. A tak hned při vstupu do výstavy, která byla zahájena 16. března a ukončena 21. května 2017 ve výstavních prostorách Slovákého muzea ve Smetanových sadech, mohl návštěvník na-

hlédnout do „pracovny archeologa“, trochu jakoby neuspořádané, plné neustále zpracovávaných nálezů. Mohl se také seznámit s metodami „nedestruktivních výzkumů a prospekce detektorem kovů“. Právě tato prospekce, dnes tolik oblíbená zábava mi-

lovníků historie a leckdy, bohužel, i milovníků relativně snadného obohacení se, přináší pozoruhodné výsledky, z nichž některé, např. v podobě hrotů kopí a srpů z doby bronzové, byly na výstavě taktéž k vidění. Úvodní „seznamovací“ část výstavy doplnilo ještě představení způsobů získávání paleobotanických vzorků, které jsou důležitým faktorem při poznávání prostředí, v němž naši předci žili, stejně jako stravovacích zvyklostí, tedy čím se živili. Poté již následoval přehled samotné archeologické činnosti zaměřený nejprve na období neolitu svázané s prvními zemědělci a dobu bronzovou, v níž se objevila první člověkem šířeji využívaná kovová surovina, tedy bronz. Prezentovány zde byly např. nálezy získané záchranným výzkumem u Ostrožské Lhoty při rozšiřování silnice Uherský Ostroh – Hluk, kde leckdy za nelehkých povětrnostních podmínek bylo prozkoumáno několik desítek sídlištních objektů ze závěrečného období neolitu, s některými nálezy se zřejmými vazbami na prostředí západního Slovenska. Volným pokračováním této části výstavy byla rekonstrukce rituálního dvojhrobu z doby bronzové (cca 15. století př. n. l.) se skelety mladého páru, tedy cca dvacetiletého muže a o něco starší ženy, který byl v roce 2013 odkryt v Kunovicích. Zvolená forma prezentace je bezesporu názornější a zejména mladším návštěvníkům i srozumitelnější než v minulosti vystavované „nekonečné“ typologické řady seker či nožíků, odlišujících se jen v nepatrných detailech. A podobně je tomu v případě prezentace kosterních pozůstatků německého vojáka, náhodně objevených v karpatských lesích. I to je součástí práce archeologa, tzn. v podobných případech spolupracovat s Policií ČR a erudovaně tak přispívat k odhalení okolností problematických nálezů lidských kosterních pozůstatků. Tuto prezentaci ve výstavě vhodně doplňují novinové výstřižky, které o nálezů pojednávají, čímž chtěli autoři naznačit spolupráci s denním tiskem, respektive sdělovacími prostředky. Dominantou závěrečné části celé výstavy vytvořila do prostoru vestavěná uzavřená pokladnice,

v níž byly muzejně velmi vkusnou formou představeny nejvzácnější předměty získané v posledních letech, např. vrcholně středověké mince, již zmíněné nástroje a zbraně z doby bronzové nebo unikátní soubor středověkých hraček tvořený keramickou figurkou jezdce na koni, hliněnými a skleněnými kuličkami a miniaturními nádobkami z Uherského Brodu. Po stranách pokladnice byly fotografiemi i nálezy prezentovány záchranné výzkumy historických jader středověkých a novověkých měst, zejména pak Uherského Brodu, ale i Uherského Hradiště, které dokládají bohatou minulost obou významných lokálních center.

Výstava Z deníku archeologa, kterou realizoval kolektiv pracovníků Slovákckého muzea vedený archeology Tomášem Chrástkem (technické řešení) a Jaroslavem Bartíkem (texty), představila názorný pohled do kuchyně „vědců rýče“, který tu dlouho nebyl. Pohled to byl ucelený, komplexní, výstavně atraktivně pojatý, ovšem vyžadující nějaký čas, než se poznání chtivý návštěvník prokousal všemi, někdy možná i poněkud dlouhými texty, a prohlédl si všechny kvalitně vyhotovené obrazové přílohy. Ovšem učinil-li to, jistě se mu v pokladnici dostalo onoho okamžitého příjemného vjemu, pohlázení na duši, při pohledu na krásné exponáty, na předměty, které objevila ruka archeologa.

Luděk Galuška

HISTORIE

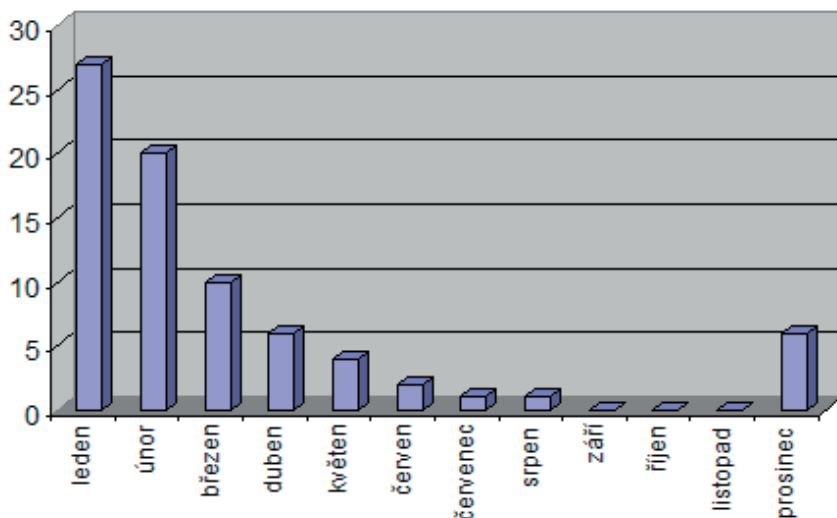

OBNOVOVÁNÍ OBECNÍCH PŘEDSTAVENÝCH NA PANSTVÍ BUCHLOV V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Lukáš Čoupek, Státní okresní archiv Uherské Hradiště

Na základě analýzy záznamů o renovacích z let 1807–1849 se podařilo popsat způsob, okolnosti a podmínky výměny pudmistřů a fojtů.

Až do zavedení univerzálního obecního zřízení roku 1850 byla obecní samospráva více méně vnitřní záležitostí vrchnosti. Díky tomu, že vycházela z tradic a dosavadních zvyklostí, sice vykazovala v rámci jednotlivých regionů v základních rysech shodné znaky, v detailech se mohla lišit panství od panství. Na východě Moravy se o vůdčí pozici v jednotlivých vsích a městečkách dělil pudmistr jako reprezentant obce s fojtem, který zastupoval zájmy vrchnosti. Víme, že toto pravidlo platilo také na buchlovském panství, a známe také základní údaje o kompetencích pudmistřů.¹ Mnohem více nám však dochované prameny sdělují k otázkám souvisejícím s tzv. renovací neboli obnovou pudmistrovského úřadu. Zajímavé je zejména sledovat, jak dlouhé bylo funkční období jednotlivých pudmistřů, jak probíhal proces výměny, popřípadě také zda byla nějaká kritéria, jež musel uchazeč o funkci splňovat. Hlavním zdrojem informací je soubor protokolů z renovace, které se zachovaly z první poloviny 19. století ve velmi hojném počtu. Jejich podoba i obsah jsou prakticky neměnné a zřetelně ukazují na ustálený systém fungování samosprávy v poddanských vsích buchlovského dominia. Jak tedy ono obnovování čili renovace probíhala?

Graf 1. Počet renovací obecních úředníků na panství Buchlov dle měsíců v letech 1807–1849.

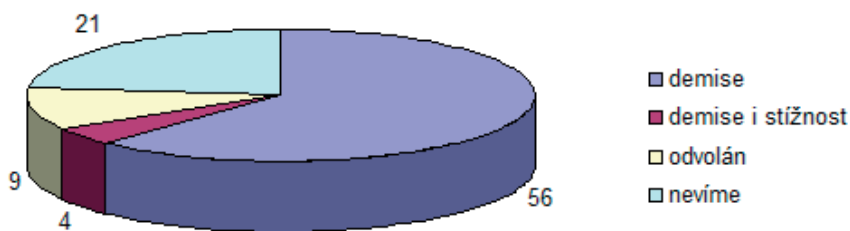
Srovnáním dat všech dochovaných záznamů o renovacích z let 1807–1849² se nepodařilo nalézt ani jediný rok, kdy by byla provedena renovace ve všech obcích, zároveň ale lze doložit, že v letech 1830–1849 (z této doby jsou záznamy nejlépe dochovány) nebyl jediný rok, kdy by nebyla provedena alespoň nějaká. Je tedy zřejmé, že renovace probíhala dle potřeby pouze tehdy, jestliže vyvstala z určitého důvodu nutnost změny. O těchto důvodech

bude ještě řeč, nyní si povšimneme doby, kdy k výměnám pudmistra docházelo. Z grafu č. 1 vysvítá, že drtivá většina renovací proběhla v prvních měsících roku – lednu, únoru, popřípadě březnu. Naproti tomu každoroční uzavírání obecních účtů probíhalo na přelomu roku.³ Účet musel být předložen ke schválení obci i vrchnímu úřadu. Tehdy se nejen ukázaly schopnosti pudmistra, ale také nastal nejhodnější okamžik k rozhodnutí o tom, zda může pokračovat, či bude potřeba provést renovaci. Celé úřední řízení nějakou dobu trvalo, nástup nového pudmistra do úřadu pak tedy logicky připadl právě na začátek roku.

Velká část žádostí o propuštění také nese prosincové datum, ale i když by byly podány dřív, z výše uvedených důvodů bylo nevhodnější počkat na řádný termín. Za příklad si můžeme vzít Břestek. V září roku 1846 obec adresuje vrchnímu úřadu list následujícího znění: „*Já, níže psaný, a celá obec břestecská svoju nejponíženejší žádost slavnému ouřadu vrchnostenskému s tou největší ponížeností předkládáme, a sice: Poněvadž náš pudmistr Johan Martan, s kterým my až posaváde jsme spokojeni byli, ale již s jeho řízením dočista spokojeni nejsme, jakož také on sám to uznává, že on k tomu hoditelný nejní, a sám vejpověď nám již dává z tej příčiny, že s ním též ani ouřad vrchnostenský nejní spokojený a že má vejpověď, že se za pudmistra nehodí. Tehdy jak pudmistr Johan Martan, též celá obec žádá slavný ouřad vrchnostenský, aby nám povoleno bylo sobě nového pudmistra voliti.*“ Na celé věci není zajímavé jen to, že se obec i pudmistr dohodli v klidu bez žalob a sporů, ale především to, že k renovaci došlo až 6. února následujícího roku. Z toho jasně vyplývá, že se dohodli na dokončení funkčního období tak, aby renovace proběhla v obvyklém termínu. Podobně tomu bylo roku 1843 na Salaši. Pudmistr podal demisi a obec zvolila nové kandidáty už v květnu, ovšem renovace proběhla až v prosinci. Zřejmě tedy byla výměna odložena až na konec roku.⁴

Nejčastějším důvodem renovace bylo, že sám pudmistr již nechtěl ve své práci pokračovat. Jak je patrné z grafu č. 2, ve většině případů, kdy známe příčinu ukončení jeho funkčního období, je jí právě odchod na vlastní žádost. Případů, kdy zároveň s demisí také obec vyjádřila svou nespokojenost, nebo kdy byl přímo odvolán z iniciativy obce, či dokonce vrchního úřadu panství, je daleko méně.

Obvykle tedy, nechtěl-li již pudmistr pokračovat v následujícím roce ve výkonu své funkce, předstoupil před obecní shromáždění a veřejně oznámil svůj úmysl. Obec k tomu zaujala stanovisko. Většinou to znamenalo, že vyjádřila svůj souhlas, někdy mohla přidat své připomínky k nedostatkům jeho práce, nebo naopak svou spokojenost a vyslovení zájmu, aby ve svém úřadě pokračoval. Tyto připomínky společně se žádostí o provedení renovace v písemné formě byly předány vrchnímu úřadu.⁵ Součástí žádosti již mohla být i jména nově navržených kandidátů, z nichž měl vzejít nástupce odcházejícího pudmistra. Většinou však byl o jejich výběru pořizován zvláštní protokol, jenž sloužil jako příloha žádosti o renovaci. Pokud chtěla pudmistra odvolat obec, byl postup prakticky stejný. Nejprve v obecní hromadě oznámila pudmistrovi, že s ním není spokojená, následně požádala vrchnostenskou kancelář o povolení volby nového.⁶

Graf 2. Důvody výměny pudmistra v obcích panství Buchlov.

Jak probíhal výběr kandidátů na nového pudmistra? Bylo zvykem, že obec sama navrhla tři kandidáty, ze kterých si poté vrchní úřad vybral nejvhodnějšího adepta. Tento počet nebyl patrně nijak striktně určen, neboť známe několik případů, kdy byl navržen i jiný počet kandidátů. Spíše šlo o zaužívaný úzus, jenž mohl vycházet ze starších obyčejů. V drtivé většině případů byl také skutečně aplikován.⁷ Výběr kandidátů probíhal na obecním shromáždění hlasováním oprávněných voličů. Mimo vši pochybnost o tom svědčí zápisy, které byly z této volby pořizovány a byly přikládány jako příloha k žádosti o renovaci. Zápis nazývaný *votum* (z latinského *votum* = hlasování) obsahoval seznam voličů a u každého z nich bylo poznamenáno, kterou osobu volil. Hlasovalo se tedy veřejně a samozřejmě nehlasovali všichni obyvatelé obce. Hlasovací právo bylo výrazně omezeno jen na malou část obyvatel vesnice. Nebylo vázáno na osobu, ale na dům, proto bylo důležitou částí vota také číslo popisné, uváděné obvykle ještě před jménem. Počet hlasujících tedy závisel na velikosti vesnice, pohyboval se od méně než dvaceti osob v Medlovicích, do přibližně padesáti v Buchlovicích.⁸ I když předpokládáme, že volili pouze ti, kteří se osobně účastnili shromáždění, přesto se zdají tato čísla velmi nízká. Mohlo by znamenat, že volili pouze osedlí, tj. vlastníci gruntu. Lze ovšem doložit případ, byť pouze jeden jediný, kdy domkáři do renovace pudmistra zasáhli. Roku 1837 podala obec Stupava stížnost na svého pudmistra, kterou podepsali jak osedlí, tak domkáři. A domkáři se také potom účastnili volby pudmistra nového. Tento případ je naprosto ojedinělý nejen na Stupavě, ale na celém panství.⁹ Zcela zvláštní situace panovala v obcích Salaš a Staré Hutě. Zde totiž domkáři volili prostě proto, že zde ani jiná vrstva obyvatelstva nebyla.

Návrh obec předložila vrchnímu úřadu, který stanovil datum vlastní renovace. Ve stanoveném termínu se dosavadní pudmistr, zástupci obce a navržení kandidáti dostavili do panské kanceláře. Zde vrchní úředník oznámil, kterého z nich vybral jako nového obecního představeného. Nejprve ale musel ten dosluhující složit účty, a to nikoliv obrazně, ale doslova. Obecní účet byl totiž nyní veřejně po jednotlivých položkách předčítán zástupcům obce, kteří pak vyslovili souhlas (popř. nesouhlas) s tím, co jim bylo předneseno. Tento souhlas mohl být spíše formálního charakteru, neboť z některých náznaků vyplývá, že byl obecní účet již předtím schválen obecním shromážděním.¹⁰ S tím souvisí také potřeba finančního narovnání případných pohledávek obce u pudmistra nebo i naopak. Bylo nepochybně žádoucí, pochopitelně v první řadě pro věřitele, ale i pro nového pudmistra, jenž tak mohl nastoupit úřad s čistým štítem, aby byl dluh vyrovnán ještě před renovací. Svědčí o tom list osvětimanského pudmistra Jiřího Cveka, jenž v odpověď na výzvu vrchního úřadu k volbě a renovaci žádá o odložení stanoveného termínu, „*by dříve obec jemu patřící peníze zložila*“.¹¹ Starý pudmistr byl propuštěn ze služby tak, že byl podáním ruky zbaven služební přísahy, kterou pak jeho nástupce slavnostně složil, když se mu nejprve dostalo poučení o povinnostech jeho úřadu příslušejících. Složením přísahy a stvrzením protokolu podpisy přítomných renovace skončila.¹²

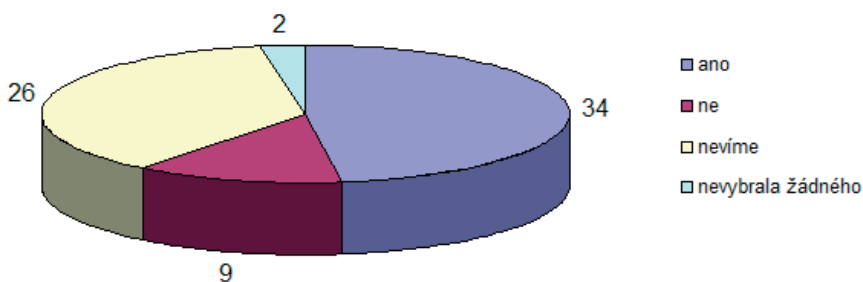
Povšimněme si také, kdo se renovace účastnil. Ze strany obce to byli v první řadě zvolení kandidáti a odcházející pudmistr. Vrchnost zastupoval vrchní úředník a aktuár, občas se také na renovačních protokolech vyskytují podpisy dalších úředníků velkostatku – správce nebo důchodního. Na protokolech z výměny pudmistřů a fojtů ze čtyřicátých let 19. století se dále vyskytují i podpisy dalších dvou osob titulovaných jako svědkové nebo také přisedící. V drtivé většině případů se je podařilo ztotožnit s pudmistřem či fojtem jiných obcí velkostatku. Z toho lze usoudit, že ke svědeckému podpisu byli povoláni také další obecní představení, a to nejspíše ti, kteří právě v tu dobu byli v kanceláři přítomni. Ať již proto, že se téhož dne sami účastnili renovace úřadu své obce (jako staří či noví úředníci), nebo se k vrchnímu úřadu vydali v jiné záležitosti. Výjimkou je ovšem účast buchlovického pudmistra. Četnost

jeho podpisu výrazně převyšuje všechny ostatní, lze tedy s vysokou mírou pravděpodobnosti konstatovat, že byl jako místní, a tedy snadno dosažitelný svědek předvoláván v případě, že přímo na úřadě nebyl zrovna nikdo po ruce.

Z toho, co bylo dosud řečeno o kompetencích i způsobu výběru pudmistra, můžeme zřetelně vidět, že pudmistr byl skutečně představitelem obecní samosprávy, nikoli úředníkem správy vrchnostenské. A přestože vrchnost měla právo potvrzování volby pudmistra i pravomoc k jeho odvolání, vliv obce na obsazení této funkce byl zásadní, neboť vrchnost v naprosté většině případů respektovala volbu obce a potvrdila právě toho kandidáta, jenž získal nejvíce hlasů. Z následujícího grafu č. 3 tuto skutečnost můžeme zřetelně pozorovat.¹³ Vysoký počet nezjištěných případů je způsoben faktem, že u mnoha renovací se dochoval pouze samotný protokol z ceremoniálu obnovy pudmistrovského úřadu. Příčinou může být i to, že se votum ztratilo, musíme ale také vzít v úvahu možnost, že se průběh hlasování nezapisoval, obec pouze oznámila vrchnímu úřadu jména vyvolených kandidátů. Ať tak či tak, v mnoha případech bohužel nemůžeme blíže nahlédnout do okolností výběru nového obecního představeného. Za zmínku stojí i výjimečná situace, kdy vrchnost nechtěla potvrdit ani jednoho z navržených kandidátů. Do této pozice se roku 1835 dostal Újezdec u Osvětiman. Obec navíc nebyla schopná navrhnout žádného dalšího kandidáta, vrchnost tedy ponechala současného pudmistra ještě jeden rok ve funkci. Příští rok se již renovace uskutečnila běžným způsobem.¹⁴

Vrchnost potvrdila kandidáta s nejvyšším počtem hlasů:

Graf 3. Způsob rozhodování vrchnosti při výběru kandidáta na pudmistra v obcích panství Buchlov.

Po obnově pudmistrovského úřadu následovala ještě výměna mladšího pudmistra a konšelů. Její postup byl podobný, ale tentokrát jí nepředcházela žádná volba, tyto své spolupracovníky si mohl pudmistr sám vybrat. Poté pak požádal o jejich vzetí do přísahy, k němuž byl pozván opět do vrchnostenské kanceláře, kam se dostavili také zástupci obce. Pudmistr představil kandidáty a pokud je obec i vrchnost akceptovala, složili předepsanou přísahu.¹⁵

Naproti tomu fojt jako vrchnostenský úředník nebyl ani vybírán, ani schvalován obcí, jeho jmenování bylo čistě záležitostí správy velkostatku. Neměl ani stanoveny nějaké určité funkční období, teprve pokud nechtěl či nemohl funkci zastávat, popř. vrchnost nebyla s jeho prací spokojena, bylo přistoupeno k renovaci.¹⁶ Ta spočívala pouze ve složení přísahy na vrchnostenské kanceláři. Jako panský úředník v ní sliboval hájit *vrchnostenské dobré*. Výměně fojta přihlížel samozřejmě vrchní úředník, kromě něj však nalezneme mezi přítomnými celou škálu personálu patrimonie: aktuára, správce, purkrabího, důchodního a dokonce i lesního pojezdného. Svědecký podpis pak kromě fojtů jiných vesnic přidal i ne jeden pudmistr. Naopak fojt zase běžně spolupodepisoval obecní písemnosti. Přestože v této

především nespokojenost s péčí o obecní majetek a celkovou nespokojenost s tím, jak plní své povinnosti.²⁰

Podívejme se nyní na některé kauzy podrobněji. Jako první uvedeme žádost městečka Žeravíc o odvolání pudmistra Ignáce Stoupala. Odpověď vrchního úřadu z 13. června 1828 skrývá mnoho zajímavého. Již na počátku připomíná, že podle nařízení z roku 1784 má pudmistr sloužit tři roky a vůbec není možné odvolávat pudmistra s ohledem na výběr daní, jedině pokud by se dopustil zločinu.²¹ Vrchní úředník tedy nejenže stížnost zamítl, ale dal také potrestat vězením (patrně na obvyklou dobu 24 hodin) předkladatele stížnosti. To ovšem nestačilo, neboť bylo třeba řešit přetrvávajícího „ducha odporu“ proti obecnímu představenému. A jak uvidíme, postupoval vrchní se vši rozhodností. Pudmistrovi přikázal hned téhož dne svolat obecní shromáždění a předvolat obecního písaře, aby vypověděl, kteří sousedi ho požádali o sepsání stížnosti (samotný dokument byl v podstatě anonymní, podepsán jen: „v jménu celej obce“). Tyto osoby se měly hned následujícího dne dostavit do panské kanceláře, a „pokud se nebudou moci prokázat, že mají plnou moc od všech členů obce, budou exemplárně potrestáni, a tak bude pro jednou v obci nastolen klid.“ Stejně tak měli být potrestáni také všichni, „kteří se opovážili držeti pokoutné shromáždění.“ Pudmistrovi bylo výslovně přikázáno přečíst toto rozhodnutí celému obecnímu shromáždění a ohlásit jmenovitě každého, kdo by se při tom choval nepatřičně. Jak z vlastního obsahu, tak také z formulací doslova číší snaha ukázat poddaným pevnou ruku a zastrašit případné další „neklidné hlavy“.²²

Tento případ potvrzuje především to, co bylo řečeno o době konání renovace. Pokud se nejednalo o skutečně závažné prohřešky, musela své výhrady obec přednést až v řádném renovačním termínu. Snahou vrchního úřadu bylo také zabránit tomu, aby se případné stížnosti staly nástrojem vyřizování účtů a ventilováním osobních antipatií a sporů mezi jednotlivci, kterých nebylo na vesnici o nic méně než dnes. Proto se prošetřovalo, zda stížnost skutečně odráží názor všech, teprve poté se jí byl vrchní úřad ochoten zabývat. K rozuzlení zmíněné kauzy doplníme pouze tolik, že na přelomu let 1828 a 1829 Ignác Stoupal svůj úřad opustil. Podrobnosti neznáme, ale je vcelku lhostejno, zda se proti němu skutečně obec postavila, nebo zda jej tato kauza odradila od dalšího pokračování a z funkce odešel dobrovolně.

Řádný úřední postup v situaci nastalé nutnosti změny zvolili buchlovičtí. Jejich pudmistr Martin Hrabec na začátku roku 1807 sám oznámil obci a vrchnímu úřadu, že nechce dále pokračovat v pudmistrovském úřadě. Obci tedy byl oznámen termín renovace. V odpověď sestavila poměrně rozsáhlou stížnost sestávající z 12 bodů. Není třeba zde podrobněji rozebírat obsah, nejvíce bodů se týkalo hospodaření s obecními penězi, výběru poplatků, dluhů obce, údajně chybějících položek v účtech apod. Nechyběly ovšem ani těžko průkazné osobní invectivy typu nařčení z hráčské vášně nebo obvinění jeho dětí z krádeží ovoce ve vinohradě. Aby mohla být provedena výměna, musel se nejdříve spor vyřešit. Vrchní tedy předvolal pudmistra a přečetl mu stížnost. Ten se pak postupně k jednotlivým bodům vyjádřil. Po vyhodnocení výpovědi pudmistra shledal, že Martin Hrabec svou funkci vykonával řádně a k dobru obce, proto napříště buchlovičtí měli „budučně všechno to, cokolivěk oni před kancelář přednesú, napřed rozvážit, sice ty, kteří něco na cti utrhajícího přednesú, když se to nedokáže, jakožto na cti utrhající dle nejvyššího zřízení potrestáni budu.“ Obci zde příznává právo poukazovat na pudmistrovsky nedostatky v obecním hospodaření, „ne ale jenom řečú, nýbrž dokonalýma důkazy.“ Závěrem bylo rozhodnuto o povolení renovace, ale vrchní úředník neopomněl s patřičným důrazem připomenout, že nikoli pro stížnost obce, ale „že on sám o propuštění žádá, obzvláště z ohledu toho, že by vždycky nejaká rozbroj mezi ním a obcú být mohla.“ Je vcelku pochopitelné, že se vrchnost bála precedentu, který by strhl lavinu dalších stížností při jakékoli příležitosti, jež by se komukoli z obce hodila, proto závěrem ještě

jednou pohrozil: „*Při této příležitosti se taky ponechat nemůže obec ještě jedenkrát napomenout budoucně jsi na její přednesení ke kanceláři víc pozor dát a se do toho, co ji nesluší, nikolivěk míšat, sice by si musela potom ty následky sama připsat.*“²³

Podobně se vyvíjela i situace kolem stížnosti Újezdec roku 1825 na pudmistra Vác-lava Sabáčka kvůli špatnému hospodaření, opilství a také kvůli tomu, že údajně se svým příbuzným fojtem tvrdí, že si v obci mohou dělat, co se jim zlíbí. Patrně byla odmítnuta, o rok později se totiž opakuje. Tentokrát máme záznam z protokolu, který zachycuje projednávání stížnosti před vrchním úřadem, zastoupeným zde opět vrchním a aktuárem. Samozřejmě byl předvolán újezdecký pudmistr, obec pak zastupovalo pět vybraných sousedů. Po vyslechnutí pudmistra shledal vrchní tentokrát ve dvou bodech jeho pochybení: jednak ve vykazování příjmů za pronajatá obecní pole, dále pak ve věci půjčky 190 zlatých na soudní výlohy sporu, jenž obec vedla o pastvinu Chrást. Obec chtěla vykázání výdajů z těchto peněz, díky této stížnosti se ale zjistilo, že obec zplnomocnila pudmistra zastupováním v této při bez souhlasu vrchního úřadu. To mělo pro Buchlovice neblahý následek, neboť tento na půjčku pohlížel jako na soukromou, nikoli veřejnou a nařídil, že ji musí splatit obyvatelé obce, kteří jsou podepsáni na pudmistrově plné moci. Ti ať se mezi sebou dohodnou, kdo kolik a jak zaplatí. Pokud se nedomluví sami, ať se obrátí na příslušnou soudní instanci. S ohledem na zjištěné skutečnosti se rozhodl k 1. květnu pudmistra odvolat (i když ten se ve své výpovědi vyjádřil, že rád z této funkce odejde) a přikázal obci provést volbu nového. Pudmistr Sabáček pak samozřejmě musel nahradit neodvedené peníze za pronájem louky.²⁴

U dalšího sporu se nedochovaly žádné záznamy o vyšetřování, pouze stížnosti obou stran. Právě z nich lze vyčíst několik zajímavých informací. Na první pohled zaujme absence věcných argumentů, které evidentně zastoupily vzájemné antipatie. Vše začalo v březnu 1837, kdy vrchnímu úřadu došla stížnost ze Stupavy. Obsahově zaujala nevšedně absurdními výhradami typu: „*když něco přijde soudit, tak soudí jeho žena a pudmistr nic*“ nebo „*takový pořádek je v naší obci, že může kurva k nám přijít odkád chce, každou do obce přijme.*“ Věcnější povahy jsou stížnosti na vybírání vyšší než předepsané obecní dávky a na zanedbávání jeho povinností při údržbě cesty.²⁵ Pudmistr Matouš Korčák zhruba o týden později odesílá vrchnímu úřadu svou stížnost na některé ze sousedů, kteří jej veřejně obviňovali z krádeží obecních peněz, uráželi jej a odpírali práci na silnici. Závěrem žádá o podporu proti odbojníkům.²⁶ Ačkoli podrobnosti vyšetřování (proběhlo-li vůbec) neznáme, z dalších souvislostí víme, že se velké podpory nedočkal. Ještě v březnu totiž Korčák, jenž byl mimochodem pudmistrem již dlouhých 10 let, ze své funkce odstoupil a obec si tedy mohla vybrat nového představeného. Volby vyhrál Josef Merta, jehož Matouš Korčák označil za jednoho z hlavních oponentů. Snad právě proto vrchní úřad využil svého práva a vítěze voleb do čela obce nevybral. Přesto se stal mladším pudmistrem a v roce 1841 nakonec i starším pudmistrem. Matouš Korčák však mohl odejít se vztyčenou hlavou. Nejen pro odsloužených 10 pudmistrovských let nelze pochybovat, že byl schopným a loajálním úředníkem. Svědčí o tom i to, že jej vrchnost hned roku 1837 dosadila do funkce fojta, kterou pak vykonával ještě dalších 16 let.

Jak jsme viděli na uvedených případech, být pudmistrem nebylo rozhodně jednoduché a je třeba dodat, že úplně snadné nebylo ani se jím stát. Jako první kritérium pro výběr vhodného člověka bylo jeho společenské postavení. Již bylo řečeno, že vliv na obecní záležitosti mohli uplatňovat pouze osedlí a domkáři, pudmistrem se mohl stát (alespoň ve větších obcích) pouze osedlý. Nebyla to jen otázka společenské prestiže a vztahu mezi gruntovní držbou a spoluvlastnictvím obecního majetku, ale svou roli zde hrály i důvody ryze praktické. Pokud si i sedláci, které mohla zastat v hospodářství jejich čeleď, neustále stěžovali, že pudmistrovské službě obětují čas na úkor hospodářství, oč problematičtější by to muselo být

v případě existenčně mnohem méně zajištěného domkáře. Také je třeba si uvědomit, že pudmistr ručil svým majetkem za případné chyby v účtech. Pokud při renovaci musel vyrovnat způsobené škody, musel mít k tomu dostatek prostředků. Stejně tak v případě, kdy se nedostávalo obecní pokladně prostředků, musel přispět na nenadálá vydání z vlastní kapsy. Nepochybujeme tedy, i když jen málokdy je to v pramenech výslovně uvedeno, že pudmistrem se mohl stát pouze láník, půlláník, čtvrtláník či podsedník. Tato skupina měla sice stejné hlasovací právo, ale nebyla homogenní skupinou. Dokazuje to žádost břestevských půlláníků a čtvrtláníků, aby vrchní úřad ze zvolených kandidátů vybral půlláníka, nikoli podsedníka, kterým byl předchozí pudmistr. Nevíme, co bylo oním útlakem ze strany podsedníků, na který si stěžují, rozhodně je to ale důkazem, že každá sociální vrstva vesnice sama sebe vnímala jako zvláštní skupinu a sledovala své vlastní zájmy.²⁷ Se sociálním postavením souvisí také úroveň vzdělání pudmistra, která hrála při výběru kandidátů velmi důležitou roli. Pokud měl být totiž pudmistr reálně schopen vést obecní účty, bylo třeba, aby zvládal alespoň základní dovednosti – psaní a počítání. Samozřejmě mu v některých činnostech vypomáhali obecní písař, obecní hospodář, mladší pudmistr či některý z konšelů. Na počátku 19. století, kdy se postupně stává základní vzdělání běžnějším jevem i mezi venkovským obyvatelstvem, je již tento předpoklad budoucího úředníka vnímán jako velmi žádaný.²⁸ Nový pudmistr musel být také morálně bezúhonným, prakticky v každém protokolu o renovaci se dle tehdejšího způsobu píše, že vybraný kandidát je *vrchnímu úřadu znám jako mravný a spořádaný muž*. Mohlo by to znít jako pouhá fráze, ale vrchnost skutečně bedlivě dozírala na to, aby nevybrala někoho, kdo již měl problémy se zákonem. Dvojnásob to jistě platilo, pokud se navíc jednalo o prohřešek proti samotné autoritě vrchnostenské správy. Tak se to roku 1832 stalo neúspěšnému kandidátu na pudmistra obce Moravan Antonínu Šimečkovi. Když jej vrchní úředník nevybral za pudmistra, veřejně přímo při renovaci prohlásil, že „*když Karel Moravský za budmistra vyvolený bude, a když domů přijdeme, tak celá obec povstane*.“ Za tento prohřešek proti autoritě vrchnosti byl potrestán 48 hodinami vězení a bylo mu provždy zapovězeno ucházet se nejen o pudmistrovský, ale i o jakýkoli jiný úřad.²⁹

A jakou odměnu obecní představený získal za tuto službu? Podle svědectví obecních účtů pudmistr a někdy i další obecní úředníci dostávali peněžní odměnu, avšak lze ji považovat za spíše symbolickou. O platu pro fojty a fojtíky zprávy chybí, víme ale, že zase byli osvobozeni od robot. Významnou roli u obou funkcí nejspíš hrála i jistá společenská prestiž, která byla s funkcí spojena, osobní ambice nebo i prostá snaha sloužit veřejnému blahu. Při odhalování niterných pohnutek jednotlivců nám strohá řeč úředních dokumentů mnoho nepomůže, popsání střípky z mozaiky fungování obecní samosprávy na buchlovském panství nám však zřetelně ukazují, že moderní obecní samospráva se nezrodila jen jako plod revoluce roku 1848, ale v mnoha ohledech zde zárodky komunální politiky se všemi pozitivy a negativy fungovaly již dlouho předtím.

Poznámky:

- 1 Č o u p e k, Lukáš. K vývoji obecní samosprávy na panství Buchlov před rokem 1850. *Slovácko* 58, 2016, s. 193–205.
- 2 Moravský zemský archiv v Brně, fond F 45 – Velkostatek Buchlov, inventární číslo 413 (dále jen MZAB, F 45, i. č. 413).
- 3 Většinou byl roční účet uzavřen k 31. říjnu, kdy končil vojenský rok, ve starší době k 31. prosinci. Protože proces zpracování a následné revize účtů vrchním úřadem nějakou dobu trval, můžeme říci, že fakticky byly účty vypracovány až na konci roku nebo začátku roku následu-

jícího. V průběhu čtyřicátých let 19. století se prosazuje pod tlakem státu uzavírání účtů dle vojenského roku.

- 4 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, protokoly z 20. září 1846, resp. 20. května, 27. května a 30. prosince 1843.
- 5 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8. Převážná většina žádostí vypadala velmi podobně této: „Níže podepsaná obec městečka Žeravic slavnému vrchnostenskému úřadu uctivě k vědomosti dává, že bývalý pudmistr Štěpán Němec z pudmistrovství vypovídá a z služby děkuje, kdežto i obec jeho propuští, přitom také slavný vrchnostenský ouřad uctivě prosí a žádá, aby jinší dle milostivého uznání zvolen aneb představen byl, o co níže podepsaný prosí a žádá. V Žeravicích dne 23. ledna 1839.“ List obvykle podepsal pudmistr a několik zástupců obce. Stříbrnice však spokojenost se svým pudmistrem vyjádřily takto: „my ze stříbrnickéj obce v poníženosti přednášíme jejich slavnému vrchnostenskému ouřadu, že nám náš pudmistr Pavel Kočář v ouplnej hromadě poděkoval, abychom ho z pudmistrovství propustili a jinšího sobě na jeho místo zvolili. My ale na něm až posavad přestáváme a vinšovali bychom ještě, aby ještě pudmistrem byl. Jestli pak ale přece by nechtěl zůstat, tedy sme dle votaci nasledující níže psaný vyvolili...“ (tamtéž, 22. ledna 1830).
- 6 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8, Žeravice 13. června 1828: „Poněvadž nás věilejší pudmistr dobrý pořádek v obci nevede a vždycky víc a víc padá, tak že se poníženě podepsaná obec obává, aby on pudmistr i s obcou do horšího nepřišel, k čemu by se chýlilo, kdyby on ještě dýlej v tom byl. Obec ale se přinucena vidí, jeho se zaujati a jeho z toho osvoboditi, protož jemu z toho vypověděla i také s ponížeností a uctivostí prosí a žádá, aby on od slavného vrchnostenského ouřadu z toho propuštěn a jinší představen byl.“
- 7 V renovačních protokolech velkostatku Buchlov jsme napočítali padesát šest případů, kdy byli vybráni tři kandidáti, a devět případů, kdy byli čtyři. Pouze jedenkrát máme doloženo dva, pět a dokonce jedenáct navržených jmen.
- 8 Bohužel chybí dostatek dat pro podrobnější analýzu, jež by srovnáním seznamů hlasujících se seznamy vlastníků domů v jednotlivých vesnicích přesně zachytila sociální rozměr volby kandidátů na úřad pudmistra. Proto můžeme pouze jako ilustrativní přehled uvést nejvyšší zjištěné počty hlasujících v jednotlivých obcích: Břestek – 26, Buchlovice – 50, Medlovice – 19, Moravany – 57, Osvětimany – 46, Salaš – 25, Staré Hutě – 26, Stříbrnice – 31, Stupava – 63(!), Újezdec u Osvětiman – 25, Žeravice – 40.
- 9 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, Stupava 13. března 1837. Podpisy obou sociálních skupin jsou na žádosti odlišeny nadpisem. Vzhledem ke skutečnosti, že pudmistr sám chtěl odejít, mohla se již 24. března 1837 uskutečnit nová volba, v níž hlasovalo 63 osob. Z uvedeného počtu vyplývá, že hlasovat museli také domkáři, neboť k roku 1843 se zde uvádí pouze 3 čtvrtlánici a 40 posedníků (srovnej N e k u d a, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1992, s. 683). Vota Stupavy z let 1843 a 1847 však udávají jen 24, respektive 14 hlasujících.
- 10 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10 (protokol vrchního úřadu z 5. února 1831): „[...] diese Rechnung bei versammelten Gemeindversamlung, sowohl rücksichtlich der Empfänge als auch Ausgaben, für liquid anerkannt worden ist [...]“.
- 11 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10: „dle obdržného poručení má naše obec tři sousedy dne 12. tohoto měsíce vyvolit, kteří dne 19. tohoto měsíce k slavnému vrchnímu kanceláru se dostavit mají, z kterých se jeden za purmistra obci představí, poněvadž níže psaný za obcú mnoho peněz k podosahnutí má a kdyby níže psaný do osmi dní z tohoto ouřadu propuštěný byl, tak by takové peníze od obce tak brzy neobdržel. Ačkoliv níže psaný ten ouřad purmistrovský velice rád opustí, nicméně ale jemu na tom záleženo jest, by jemu obec takové podlužní peníze složila, pročez poníženě prosí, by slavný vrchní ouřad tak milostivej byl, když on z toho ouřadu propuštěný býti má, by dříve obec jemu patřící peníze složila, se poníženě mu odporučující zůstává vždy ponížený Georg Cvek, pudmistr. Osvětimany dne 12. srpna 1832.“ Dodejme jen, že vrchnost skutečně jeho žádost vyslyšela a odložila renovaci až na 24. srpna.
- 12 Pro ilustraci lze uvést protokol o renovaci buchlovického pudmistra z 12. února 1831 (MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8): „Da nun Lorenz Kučik zum Oberamte als ein gesitteter und ordentlicher Mann bekannt ist, so wurde er zum Bauermeister für die Marktgemeinde Buchlowitz bestimmt, der Franz Strýček seiner Dienstpflicht enthoben und der Lorenz Kučik nach dem beiliegenden Eidesfor-

mel in Pflicht genommen, nach dem er früher über die aus diesem Amte ihm zustehenden Pflichten belehrt geworden.“

- 13 Nedokazují to jen statistická fakta, v některých renovačních protokolech se otevřeně mluví o tom, že byl kandidát vybrán, neboť je vrchnímu úřadu znám jako řádný muž a získal většinu hlasů – např. MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, protokol ze 16. prosince 1843: „*Indem Anton Stryczek dem Amte als ein Gesitteter und ordentlicher Mann bekannt ist und die meiste Vota für sich hat, so wird derselbe zum Bauermeister für die Gemeinde Buchlowitz bestimmt [...]*“.
- 14 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, votum obce Újezdec u Osvětiman ze 4. ledna 1835.
- 15 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, protokol z 30. ledna 1841.
- 16 Záznamů o renovacích fojtů je mnohem méně (21), proto nelze činit jednoznačné závěry o době, kdy se obvykle renovace konala. Data konání jsou však oproti renovacím pudmistřů mnohem více rozptýlena po celém roce. To koresponduje se skutečností, že fojt neměl pevné funkční období. K výměně tedy docházelo dle potřeby, nejčastěji ale přece jen v lednu (6 případů).
- 17 Podpis fojta z Žeravic najdeme vedle pudmistra a konšela např. na smlouvě o odprodeji obecního pozemku z 2. března 1834 (MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8), na žádosti o povolení renovace z 5. ledna 1836 (tamtéž, karton 10), stupavský fojt zase podepisoval spolu s dalšími úředníky obecní účty (např. za rok 1839 – MZAB, F 45, i. č. 413, karton 11). Podle pořadí podpisů lze snadno vidět hierarchii vesnické správy: „*Josef Stupňánek pudmistr, Matuš Korčák fojt, Josef Merta mladší pudmistr, Martin Merta ouřadní, Jan Minks sused.*“
- 18 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, renovační protokol z 16. června 1832.
- 19 V konkrétních číslech vypadají důvody demise takto: kvůli zanedbávání vlastního hospodářství 15, kvůli nevděčnosti vykonávané služby 5, kvůli nemoci 2 (+ 1 fojt), kvůli stáří 1, z rodinných důvodů (smrt, nemoc manželky) 2, pro neposlušnost obce 1, kvůli neznalosti písma 1, pro zaneprázdněnost jinými veřejnými funkcemi 1.
- 20 Jak bylo dříve řečeno, kromě čtyř případů, kdy stížnost povstala souběžně s demisí a vše se tedy vyřešilo vzájemnou dohodou a standardní renovací, bylo nalezeno devět případů zbavení funkce. Z nich šest se ale řešilo v běžném termínu. To znamená, že pudmistr řádně dokončil své volební období.
- 21 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8. Zdá se, že zemské gubernium se snažilo prosadit tuto praxi již před drahnou dobou, ale vcelku bezúspěšně. Třileté volební období zavedl na svém panství i magistrát města Uherského Hradiště roku 1826. Srovnej Č o u p e k, Lukáš. Správa obcí velkostatku Uherské Hradiště v době předbřeznové. *Slovácko* 43, 2001, s. 157, pozn. č. 48.
- 22 Tamtéž.
- 23 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8. Citované úseky pocházejí z výnosu vrchního úřadu z 25. února 1807. Stížnost obce i protokol z výsledku pudmistra nese datum o dva dny starší. Uskutečnění renovace bylo výnosem stanoveno na 28. února. Jak tedy vidíme, vrchní úřad celou záležitost vyřídil velmi promptně.
- 24 Tamtéž, protokol z 15. dubna 1826 a výnos z 16. dubna 1826.
- 25 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, stížnost z 13. března 1837.
- 26 Tamtéž, stížnost z 21. března 1837. Za zvláštní zmínku stojí způsob, kterým pudmistr na obvinění ze zpronevěry reagoval. Svolal totiž obecní shromáždění a přede všemi se veřejně vykázal z účtů.
- 27 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8, Břestek 7. ledna 1831.
- 28 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10: „*poněvadž náš pudmistr v písmě není nic učený a skrz to se k tomu úřadu velice neschopným činí [...], z tej příčiny u vrchního kanceláře propuštěn býti žádá [...]. Stalo se v Medlovicích dne 17. února roku 1837.*“ Podobných případů lze uvést celou řadu.
- 29 MZAB, F 45, i. č. 413, kar. 10, protokol z 28. ledna 1832. Zatímco obec se tohoto zákazu příliš nedržela, vrchní úřad skutečně tento trest uplatnil, když o dva roky později (dle renovačního protokolu z 22. března 1834) Antonína Šimečka vyloučil z obcí navržených kandidátů s odkazem na incident z předloňského roku.

Mgr. Lukáš Č o u p e k, Ph.D. (n. 1978) je ředitelem Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Věnuje se regionální historii a dějinám správy, zejména období 18. a 19. století.

Reinstatement of Municipal Representatives in the Domain of Buchlov in the First Half of 19th Century

A b s t r a c t

A portreeve and a vogt shared the position of the highest representative of respective villages of a domain. On the basis of the analysis of the records about so called reinstatements of these clerks from 1807–1849 it was possible to describe the way, circumstances and conditions of their replacement. In case that a portreeve himself did not want to continue with his work he came forward to the municipal gathering and publicly declared his intention. The village then maintained the attitude. Mostly it meant that they declared their approval, sometimes they added some comments to the negatives of a portreeves work or conversely, their approval and their interest to keep him in the office. The comments together with the application of reinstatement in the written form were then handed over to a domain major office. In case the village wanted to dismiss the portreeve, the procedure was practically the same. First, he was told at the gathering that the village is not satisfied with his work, then the village asked the major office for a permission to elect a new portreeve.

It was usual that there were three proposed candidates out of which the most suitable was chosen by a major office. The candidates were chosen by voting at the village gathering. The result was presented to the major office which declared the date of the reinstatement itself. On the given day the portreeve, representatives of the village and newly proposed candidates gathered in the office. First, the old portreeve was held accountable, then he was dismissed. A chosen candidate then had to swear, and the reinstatement was finished by signatures of those present. Contrary to that, a vogt as a representative of the authority was neither chosen nor elected, he was just named by the people in charge of the manor.

It is clear from recorded resignations that portreeves left their offices mostly because they neglected their own farms. Very often the reason to do so was also the feeling of ingratitude of their function, sometimes a death or illness in their family or their own incapability caused by some disease or their age. There were considerably fewer cases when portreeves were dismissed because the representatives of the village and higher authorities were not satisfied with their work. Most of these cases were solved within the proper term for reinstatement and removal from the office within a year was very rare.

Das Abwechseln der Gemeindevorsteher in der Herrschaft Buchlau in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Z u s a m m e n f a s s u n g

In die Stellung des höchstens Vertreters der einzelnen Gemeinden in der Herrschaft teilten sich der Bauermeister und der Vogt. Dank einer Analyse der Vermerke über die sog. Renovationen dieser Beamten aus den Jahren 1807–1849 gelang es, die Art und Weise, die Umstände und Bedingungen ihres Abwechselns zu beschreiben. Wenn der Bauermeister selbst nicht mehr seine Arbeit fortsetzen wollte, trat er vor die Gemeindeversammlung und verkündete öffentlich diese Absicht. Die Gemeinde nahm dazu Stellung. Zumeist bedeutete dies, dass sie ihre Zustimmung äußerte, mitunter konnte sie Beanstandungen zu Mängeln in seiner Arbeit hinzufügen oder im Gegenteil ihre Zufriedenheit ausdrücken und das Interesse daran aussprechen, dass der Bauermeister sein Amt fortführt. Die Anmerkungen wurden gemeinsam mit dem Antrag auf Renovation in schriftlicher Form Obrigkeit übergeben. Wollte aber die Gemeinde den Bauermeister absetzen, so war die Vorgehensweise praktisch die gleiche. Zuerst teilte die Gemeinde auf der Gemeindeversammlung dem Bauermeister mit, dass sie mit ihm nicht zufrieden ist, dann ersuchte sie die Obrigkeitskanzlei um Genehmigung einer Neuwahl.

Es war üblich, dass die Gemeinde drei Kandidaten vorschlug, von denen dann das Obrigkeitsamt den geeignetsten Anwärter auswählte. Die Auswahl der Kandidaten auf der Gemeindeversammlung erfolgte durch Abstimmung. Das Ergebnis legte die Gemeinde dem Obrigkeitsamt vor, das das Datum der eigentlichen Renovation festlegte. Zum festgelegten Termin erschienen der bisherige Bauermeister, die Vertreter der Gemeinde und die vorgeschlagenen Kandidaten in der herrschaftlichen Kanzlei.

Zunächst musste der endende Bauermeister Rechnung ablegen und wurde danach aus dem Dienst entlassen. Der ausgewählte Kandidat leistete dann einen Eid und mit Bestätigung des Protokolls durch die Unterschriften der Anwesenden endete die Renovation. Dagegen wurde der Vogt als Vertreter der Obrigkeit in der Gemeinde weder von der Gemeinde ausgewählt noch von ihr bestätigt, seine Ernennung war reine Angelegenheit der Herrschaftsverwaltung.

Aus den erhaltenen Demissionen ergibt sich, dass die Bauermeister von sich ihr Amt meist wegen Vernachlässigung ihres eigenen Hofes verließen, ein verhältnismäßig häufiger Grund war auch das Undankbarkeitsgefühl bei der ausgeübten Funktion, ferner Todesfälle oder Krankheiten in der Familie oder die eigene Unfähigkeit aufgrund von Krankheit oder Alter. Wesentlich weniger Fälle finden wir, in denen der Bauermeister auf Betreiben der Gemeinde oder wegen Unzufriedenheit der Obrigkeit selbst abberufen wurde. Zumeist geschah dies außerdem im ordentlichen Renovationstermin, eine Abberufung während des Jahres war eine Ausnahmesituation.

APPENDIX: KATECHETA TOMÁŠ HÁJEK A JEHO POBYT V UHERSKÉM HRADIŠTI V LETECH 1855–1865 VE SVĚTLE VLASTNÍCH PAMĚTÍ

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Autor se vrací ke svému článku o katechetovi Tomáši Hájkovi, který byl otištěn na stránkách Slovácka v roce 2004. Činí tak proto, že ve Státním okresním archivu v Kroměříži nalezl torzo Hájkových pamětí, kde je zachycen i jeho pobyt v Uherském Hradišti v letech 1855–1865. Čtenář tak může srovnat, jak viděl tehdejší dobu a své působení, zejména boj za prosazení češtiny při výuce náboženství na tamní nižší reálce, iniciátor oněch událostí, a jak je bez znalostí uvedených pamětí interpretoval odborný autor.

Je tomu již pomalu půldruhého desetiletí, kdy jsem na stránkách Slovácka (2004, s. 249–259) otiskl článek nazvaný *Katecheta Tomáš Hájek a jeho boj za výuku náboženství v češtině na uherskohradištské reálce v letech 1860–1861*. V něm jsem se zabýval osobou vlasteneckého duchovního, který působil v Uherském Hradišti na přelomu padesátých a šedesátých let 19. století. Proslavil se zejména svým statečným bojem na tamní nižší reálce, jehož cílem bylo prosazení výuky náboženství v českém jazyce. V článku jsem přiblížil Hájkovy peripetie, nepřítel ředitele školy Emanuela Ševčíka, místní církevní vrchnosti děkana Karla Mikulky i krajského hejtmána Franze Winklera. Mladý duchovní se ovšem ukázal být zatvrdělým bojovníkem, který se se svými stížnostmi a rozklady neváhal obracet jak na olomouckého arcibiskupa a konzistoř, tak na tehdejší ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni. Nápomocen mu byl zejména Alois Vojtěch Šembera, významný představitel českého národního hnutí na Moravě před březnem 1848, následně působící jako profesor české řeči a literatury na vídeňské univerzitě a zároveň úřední translátor (překladatel) říšského zákoníku z němčiny do češtiny. Právě on dokázal na uvedeném ministerstvu rozhodující osoby přesvědčit natolik, že s výukou náboženství v češtině na uvedené reálce souhlasili. Hájek ovšem své snažení odnesl nejen šikanou ze strany nadřízených, ale také dlouhodobým onemocněním. Právě to a posléze určitá vyčerpanost z uvedeného boje jej posléze přivedla k myšlence Uherské Hradiště opustit a věnovat se duchovní službě někde jinde. V srpnu 1865 získal místo kaplana ve slováckém Kuželově, ale ještě na konci uvedeného roku odešel již jako farář do hanáckých Kurovic poblíž Tlumačova a Hulína.

Náhoda tomu chtěla, že při práci na kolektivní monografii *Záhlinice a František Skopalík* (vyšla v závěru roku 2016) jsem narazil na torzo Hájkových pamětí, uložených ve fondu Farní úřad Záhlinice v Státním okresním archivu Kroměříž (fond B – j 41, kart. 3, inv. č. 130). V uvedené obci byl totiž Hájek od června 1868 farářem; v místě působil rovných dvacet let, než odešel do Nezamyslic.

Zmíněné paměti jsou psány dobře čitelným, byť velmi drobným písmem v češtině na 16 číslovaných listech formátu 20,5 cm (v) × 16,5 cm. Začínají jeho rodinným původem a časově jsou dotazeny přibližně do roku 1870, ovšem vzhledem k tomu, že končí v polovině věty, lze předpokládat, že jde jen o dochované torzo. Snad se tedy ještě někde podaří najít jejich pokračování. Z dochované části rovněž není zřejmé, kdy je Hájek mohl psát, zda ještě během záhlinického pobytu, nebo později za pobytu v Nezamyslicích anebo až po odchodu na odpočinek v roce 1896 do Kroměříže. Vzhledem k tomu, že dochovaná část pamětí končí poměrně kriticky k autorově působení v Záhlinicích a vzhledem k tomu, že autor psával rád

(byl nakonec původcem řady moralistně-nábožensky zaměřených povídek z venkovského prostředí, otiskovaných v dobových katolických periodikách a kalendářích), se spíše domnívám, že Hájek je psal až za kněžského odpočinku v Kroměříži, kdy měl jistě více času a kdy zachycením svých vzpomínek na doby dávno minulé v písemné podobě zaplňoval poslední část svého života.

Pro autora je vždy zajímavé, může-li svůj někdejší odborný výtvar konfrontovat s novými fakty, údaji či prameny. Jsem rád, že jsem se při zachycení činnosti Tomáše Hájka v Uherském Hradišti nemýlil a že čtenář sám může nyní srovnat mé někdejší náhledy s tak autentickým výtvořem, jakým Hájkovy paměti bezesporu jsou. Paměti tak můj někdejší článek doplňují, zpřesňují a obohacují.

Dále je sice otištěna jen část týkající se Hájkova pobytu v Uherském Hradišti, ale sluší se připomenout, co vše ještě obsahují.

Na začátku autor vzpomíná na svůj původ a svou rodinu. Jeho otec Josef byl pololáníkem, jemuž patřil grunt č. 57 v Opatovicích. Měl více sourozenců, z nichž nejbližší mu byl nejstarší bratr František. Ten od jedenácti let pobýval ve vzdáleném Lvově (Halič), kde matčin bratr P. Mikuláš Vašek vyučoval náboženství na tamním gymnáziu a které také František s podporou strýce vystudoval. Připomínáme jej proto, že dosud neznámými cestami se nakonec i se strýcem dostal do vesnice Komně na Uherskobrodsku, kde jej mladší Tomáš sem tam navštěvoval.

Dále Hájek popisuje, jak i s bratrem Františkem studoval v Olomouci, později na gymnáziu v Moravské Třebové a posléze bohosloví znovu v Olomouci. S dojetím vzpomíná na Aloise Viléma Šemberu, ve čtyřicátých letech 19. století profesora české řeči a literatury na tamní stavovské akademii, a dále na dr. Jana Helceleta, který přednášel na univerzitě přírodní vědy. Konstatuje, že právě tito dva muži jej přivedli k vědomí, že je Slovan. Naopak nám blíže neznámý strýc Vašek se z jeho národního uvědomování neradoval, „*ba spíše se z toho rmoutil říkáje, že svou slovanštinou ani starou bábu na dvůr nevytlákám a celou budoucnost si zkazím.*“

Tomáš Hájek byl na kněze vysvěcen v roce 1847. Prvotiny slavil 15. srpna spolu s nejlepším kamarádem Fabianem Hoffmannem v Hrubém Újezdě poblíž Lipníka nad Bečvou (dnes Velký Újezd v okrese Olomouc), kde byl jejich příznivcem a příbuzným Hoffmanna tamní farář Ignác Procházka (v místě působil v letech 1814–1871, v duchovní správě jej vystřídal právě Hoffmann). První štací novokněze se stalo valašské Hovězí ve vsetínském děkanátu, pak sloužil tamtéž ve Zděchově a konečně na konci roku 1849 obdržel dekret do Napajedel. V novém místě byl sice spokojen, ale také delší dobu vážně nemocen.

Na podzim 1853 obdržel nabídku, aby se stal vychovatelem v panské rodině barona Františka Lazariniho, velkostatkáře ve Štýrsku a Krajině. Páter Hájek nabídku přijal, když si od pobytu v jižnějším prostředí mj. slíboval zlepšení zdravotního stavu. K tomu skutečně došlo.

Na podzim 1856 dostal vyrozumění od arcibiskupské konzistoře v Olomouci, aby se, je-li zdrav, vrátil na Moravu a vykonal tam zkoušku z náboženství pro střední školy s podotknutím, že by bylo volné místo katechety na nižší reálce v Uherském Hradišti. Tak se také stalo.

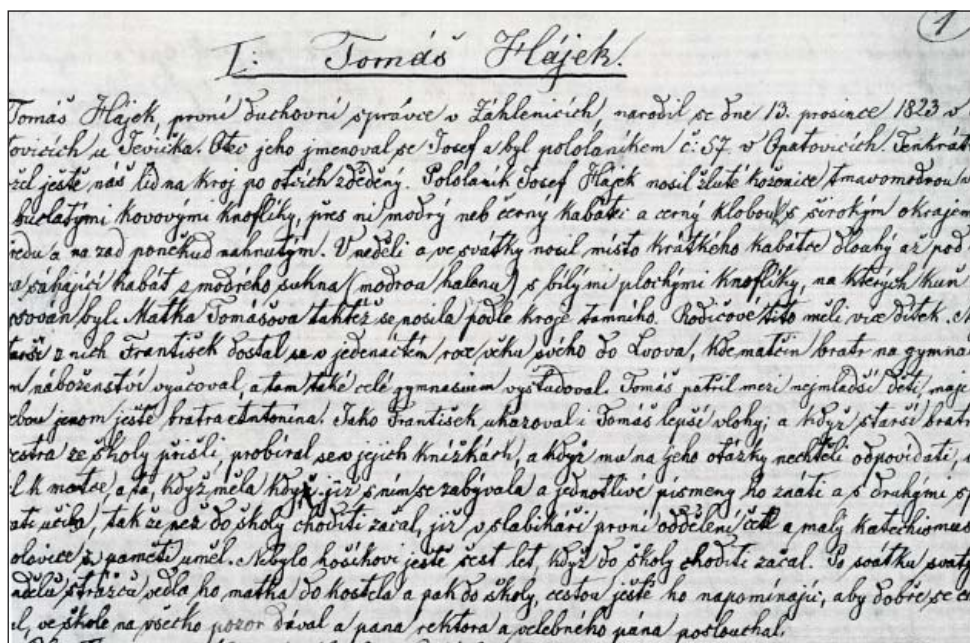
Úvodní část Hájkových pamětí tedy přináší množství informací z prvních tří desetiletí jeho života, které by nám jinak zůstaly zcela utajeny, nebo bychom je z různých zdrojů jen obtížně získávali. Závěrečnou část pamětí pak tvoří jeho vzpomínky již na pobyt v Uherském Hradišti, které jsou dále editovány a doplněny několika poznámkami. Tvoří tak nejen vhodný doplněk mého článku, ale přinášejí rovněž řadu nových pohledů a zpřesnění na někdejší Hájkovo působení v sledovaném městě. Upozornit je nutno především na jakýsi neformální kroužek místních českých vlastenců, v němž prim zřejmě hrál advokát František Šrom, pozdější zemský a říšský poslanec. Zajímavé je rovněž Hájkovo pojetí

rakouského vlastenectví a vztahu k Rusku. Konečně je zachyceno jeho působení na reálce a s tím souvisejících potíží ve výuce, kdy chtěl prosadit češtinu alespoň v náboženství. V závěru zachycuje svůj odchod z města a nastoupení dráhy duchovního v malých hanáckých vesnicích.

Z paměti Tomáše Hájka

Tři roky již páter Hájek u panské rodiny žil,¹ když ho došel dopis z Olomouce, jestliže se pozdravil, aby do Moravy se vrátil a zkoušku z náboženství pro střední školy podstoupil, že nyní místo katechety obdržeti může. Obdržev dopis, psal ihned nejdůstojnějšímu panu kníže-arcibiskupovi,² pokorně a uctivě mu oznamuje, že vybidnutí přijímá a v ustanovený den ku zkoušce se dostaví. Panská rodina zaslechnuvši o odvolání pana vychovatele celá se poděsila a paní hraběnka ihned psala panu kanovníkovi hraběti Welsersheimbovi,³ by u nejdůstojnějšího pana kníže-arcibiskupa zakročil, by pátru Hájkovi další dovolenou udělil. Přišel již pozdě. Kníže-arcibiskup měl již psaní jeho a odvětil panu kanovníkovi, že nyní sám pátra Hájka potřebuje a tento že doma mládež vyučovati může.

V měsíci září roku 1856 udělal páter Hájek zkoušku z náboženství pro střední školy a při té příležitosti vyžádal si ještě přes měsíc říjen dovolenou, aby s chovanci svými ještě cestovati mohl, ku které žádosti nejdůstojnější pan kníže arcibiskup blahosklonně svolil. Z Olomouce jel přímo do Lublaně a pak s chovanci svými dále do Terstu. Cestoval nejjihnějšími krajinami mocnářství rakouského a okolo 20. října přijel k panské rodině do štyrského Mariboru.⁴ Dne 1. listopadu obdržel dopis z Olomouce, ve kterém se mu nařizuje, aby bez odkladu do Uher-ského Hradiště se odebral. Rozumí se samo sebou, že hned uposlechl a již 2. listopadu na cestu do Moravy se vydal. Louče se s panskou rodinou musil slíbiti, že častěji jim bude dopisovati a sám zase prosil, aby občas jemu zprávu o sobě podali. Strany dostály slovu svému a každé psaní dýchalo úctou a láskou, jakou vespolek k sobě chovaly.

Úvodní strana paměti Tomáše Hájka. Foto Státní okresní archiv Kroměříž.

Hájek vždycky také s jakýmsi nadšením o svém pobytu u panské rodiny vykládal a velice rád vykládal o zbožnosti jižních Slovanů a jich duchovních a o poměrech jejich.⁵ Bez obalu vyznával, že tamní duchovenstvo celkem mnohem bídňější má postavení nežli duchovenstvo moravské neb české, ale co do zbožnosti že Jihoslované a Tyrolané, jak lid tak duchovenstvo, daleko předčí Čechoslovany. Nejednou se mu na to v odpověď dostalo: „Žádný pták do svého hnízda nedělá! Když se Vám ti pobožnítkáři tak líbí, měl jste u nich zůstat.“ Klidně a vážně odvětil někdy na to páter Hájek: „Chválím, co chvály hodno jest; tam není ani mezi lidem, vyjma část šlechty a něco městského šosáctva, ani mezi duchovenstvem žádných liberálů, tam jest zbožnost a drží se na dobrý mrav a kázeň, a lid i duchovenstvo při své chudobě pro Boha a bližního mnohem více činí, než lid českoslovanský a jeho duchovenstvo při své zámožnosti.“

Páter Hájek dostal se tedy za katechetu na nižší reálku do Uherského Hradiště. Zde své spoluučitele brzy získal a také žáci za krátký čas celým srdcem k němu lnuli. Mimo náboženství vyučoval také češtině a v nejvyšší třídě děje- a zeměpisu. Tyto předměty mu zůstaly, i když reálka v reálné gymnázium se přeměnila. Přednášky jeho byly praktické a vysvětlování pochopitelné. Jednotlivé články sv[atého] náboženství vysvětloval příběhy biblickými, posvátným katolickým obřadem podkládal připadající články svatého náboženství a z křesťanské věro- a mravouky původ posvátných obřadů odvozoval a při biblické dějepřavě poukazoval na spadající sem články sv[atého] náboženství. Pravidla české mluvnice vždycky příklady objasnil a jimi učení své doplňoval. Děje- a zeměpis co nejtěsněji spojoval a jedno druhým doplňoval a vysvětloval a žáci výkladům jeho s napnutou pozorností naslouchali. S žáky svými nejraději česky hovořil, aniž by Němce, protože česky neznali, od sebe odrazil, a němečtí žáci hleděli češtinu si osvojit, aby s páterem katechetou také česky mohli rozprávět. Věděl páter Hájek z vlastní zkušenosti, že žáci malého z toho mají užitek, co nechápou a neradi se učí, čemu nerozumí, proto užíval v přednáškách svých jazyka českého a německého a při odpovědích zase žáky mateřským jazykem vyjádřit se nechával.

V Uherském Hradišti byl toho času doktor František Šrom⁶ zemským advokátem, pak dr. Max Otto krajským fyzikem⁷ a s těmi vešel páter Hájek v přátelské poměry. K nim přidal se i d[ůstojný] p[án] Josef Vykydal,⁸ kaplan v sousedních Kunovicích. Po šesté hodině odpoledne scházeli se u doktora Šroma a o denních záležitostech vespolek rozmlouvali. Na přetřes přicházely i zájmy Čechoslovanův a naši přátelé sdíleli s národem svým jak jeho radosti, tak jeho strasti. Byť byly hovory jejich slovanské, nebyly předce vlastizrádné a leccos o ryzí povaze synů slovanských svědčily. Ale tenkrát již to bylo závadným a postačovalo k odůvodnění poznámky: „Male signatus“.⁹ Dr. Šrom platil za pansláva a přirozeně se soudil: „Qui non cognoscitur ex se, cognoscitur ex socio.“¹⁰ Tedy páter Hájek patřil k těm státu nebezpečným panslávům, ačkoliv chudásovi to nijak do hlavy nešlo. Křesťanská vláda národy může utlačovati a že by poctivý katolík zemězrádné plány kuti mohl? Toho času probouzel se národ českoslovanský ze smrtné mrákovy, do které nepřáteli svými byl uvržen, k životu novému, podobaje se nemocnému, jenž dlouhým tvrdým spánkem se občerstvil a nových sil nabyl. Bujarého vystupování Čechoslovanův nepřátelé Slovanů nemálo se lekali a všelikých prostředků se uchopili, aby národní hnutí mezi Čechoslovany potlačili. Nemohouce spravedlivým jich požadavkům čelit, brali útočiště k pomluvám a k osočování, spílající jim panslávů a tvrdíce o nich, že k Rusku se připojiti a Rakousko zničití chtějí. Idea sjednocení byla tehdy u Němců již vyvinuta a o to se jednalo, zdalíž Rakousko či Prusko v čele sjednoceného Německa státi bude. Taktéž v Itálii na sjednocení všech Italů mocně se pracovalo, ale Italové chtěli spojeni býti pod dynastií domorodou s vyloučením dynastie habsburské a v čelo italského hnutí se stavěla dynastie savojská. I mezi Slovany probouzela se myšlenka sjednocení, ale mezi Slovany byla jediná Rus na výši moci, ostatní slovanští kmenové byli podrobni a více méně ujařmeni, byť by co do vzdělanosti za Rusy nestáli. Třebas že by byla

chtěla pod žezlem svým všechny Slovary spojit a myšlenku sjednocení mezi Slovary rozněcovala, z druhé strany sama touhu po spojení se Slovanů dusila, jelikož chtěla úplné splynutí všech slovanských kmenů s Rusí s úplným setřením speciálních jejich individualit. Tímto zámyslem se netajila a tím také kmeny slovanské od sebe odpuzovala. Zvláště v Rakousku počala si dráhu klestiti myšlenka sbratření Slovanů rakouských, aby se uhájili a ani od Němců a Vlachů zničení, ani od Ruska pohlcení nebyli. Němci vidouce toto hnutí mezi Slovary rakouskými a pozorující, že z přátelského na pohled, vpravdě však rdousícího jich objetí vymykati se počínají, chtěli v moci své násilně je podržeti a předstírání klonění se k Rusí a kutí zemězrádných piklů mělo jejich násilí ospravedlniti. Toto kratičké vylíčení vysvětluje sdostatek násilné v Rakousku vystupování proti všem Čechoslovanům, jenž národně smýšleli; proto jich podezříváno a pronásledováno.

Pátera Hájka po příchodu jeho do Uherského Hradiště bedlivě si všímáno a jeho metoda, jeho zacházení s žáky a jeho život příznivého všudy docházeli posouzení. Jakmile však pověst o něm se rozhlásila, že nejraději česky hovoří, že ve škole nejen německy, nýbrž i česky některé odstavce vysvětluje a žáky vybízí, aby jména svá správně psali, je neznetvořovali a vůbec za slovanský původ a za jazyk svůj se nestyděli, počalo to jak poněmčilou částí měšťanstva, tak úřednictvem hýbat i páteru Hájkovi povstávali nepřátelé ze všech stran. V čele protivníků jeho stáli ředitel školy uherskohradištské Emanuel Šefčík¹¹ a pak ordinariátní komisař, farář bilovický jakožto děkan uherskohradištský. Tento později však poznal pochybení své a přestěhovav se do Švábenic počínal si co kněz a ryzí vlastenec důstojně, což páter Hájek za dostatečné zadostiučinění pokládal a s nelíčenou radostí chválil. Ale tenkrát bylo jinak a pan děkan Karel Mikulka, který jak mohl pátru Hájkovi v chvalitebné jeho činnosti překážel, jeho působení ničil, ho osočoval, kde dělati se dalo, ho snižoval a klacky pod nohy mu metal. Ředitel a pan děkan konferovali mezi sebou a pak s přednostou uherskohradištským a s krajským Winklerem, jak by hrozící poslovanštění škol uherskohradištských nadějí mohli a o pátru Hájkovi jak k místodržitelstvu, tak ku konzistoři pilně referováno. Brzy došlo vyšší rozhodnutí, že na reálce uherskohradištské žáci sice češtině se mají vyučovati, ale známka z češtiny že nemá vlivu na lokaci žáků, tedy že žáci češtině učiti se nemusejí, když nechtějí. Dále aby páter Hájek ve svých přednáškách všecko německy vysvětloval, při české mluvnici pouze na české příklady se omezoval, při čítance aby některé částky do němčiny se překládaly, ale probírání gramatické, syntaktické atd. aby německy se dělo. Taktéž od nejdůstojnější konzistoře došlo důtklivé napomenutí, aby páter katecheta žádných novot při vyučování náboženství nezaváděl, stávajících školních zákonů přesně se držel, nepotřebných sporů s řiditelem zanechal a všeho pilně se varoval, co by v podezření agitací slovanských uvést ho mohlo. Nato páter Hájek nejdůstojnější konzistoři dopodrobna vylíčil, jak při vyučování náboženství si počíná, že jeho žáci, vyjma židy, které však náboženství nevyučuje, venkonce Slované jsou, jenžto němčinu tak ještě si neosvojili, aby výkladu pouze německému ouplně porozuměli, neb německy jasně vyjádřiti se vždy dovedli a že, chce-li žáky své rozumně vésti, svatému náboženství tak vyučovati musí, aby jednotlivé články nejenom chápali, nýbrž i srdcem k svatému náboženství se klonili a ochotněji zachovávali. Podobně ostatní odstavce doručeního mu konzistoriálního dopisu probral a bezpráví činěných mu výčitek dokázal. Odpověď svou musel panu děkanovi k dalšímu předložení odevzdati a tento nemeškal poznamení svých ke všemu příčinami a důvody Hájkovy co možná zeslabiti a to-muto následujícím listem od nejdůstojnější konzistoře opět nařízeno, aby dle dříve poslaného mu dopisu se zachoval, stávajících školních zákonů pilně šetřil a zbytečných konfliktů svévolně neprovokoval, jelikož by tím sobě jenom sám škodil. Aby pak ještě nějaké polénko se přidalo, nařízeno mu dále, aby exhorty¹² pro studující mládež více nečetl, nýbrž z paměti přednášel. Až posud totiž páter Hájek vlastní své pro žáky sepsané exhorty čtával.

Ze všech stran na ubožáka dotíráno, ale vzdor tomu i protivníci uznávali, že jest to povaha tichá a ušlechtilá, že jeho metoda jest praktická a život jeho bezúhonný, jenom kdyby takový zatrolený Slovan nebyl. Útěchy nalézal chuďas leda v přátelském kruhu u doktora Šroma a v upřímné přítulnosti žáků svých, jenž tím více k němu lnuli, čím více ho pronásledovaného viděli. Pan školdozorce pro střední školy Král neodsuzoval pátera Hájka, nýbrž přesvědčiv se o šlechetné snaze jeho a o jeho zdárném působení, spíše se ho jak mohl zastával a uleviti mu hleděl. Jeho zakročením zase pátru Hájkovi povoleno v neděli a ve svátek exhorty své pro žáky čísti, kterého dobrodiní Hájek však více nepoužil, napotom z paměti konaje exhorty a všechny své přednášky. Tím více rozzuřili se protivníci Hájkovi a volně uzdy pustili zlobě své, když na místo páně Královo pan Wilhelm dostoupil. Stalo se tak zvláště roku 1860 při ukončení školního roku. Bylo zvykem, že školní vyučování každoročně konanou zkouškou se skončilo, při které příležitosti školní ředitel nějakou řeč držel. Tentokrát za námět si zvolil: „Zhoubné pro Rakousko a rozkladné působení Slovanů.“ Samo sebou se rozumí, že snahu Čechoslovanů po právu a spravedlnosti zatracoval a co možná v nejtemnějších barvách líčil a fráze o nerozvážných nedoucích, prázdných kotrbách a nesoudných nohsledech se bez ustání křížovaly a každý takřka makati mohl, že všechny tyto krásorečnické výkvěty páteru Hájkovi platí. Pan krajský, elita úřednictva a měšťanstva a pan děkan byli přítomni. Pan krajský zůstal vážný, expektorace¹³ ředitelovy nechvále ani nehaně, ale pan děkan tiskl panu řediteli ruku a gratuloval mu k výtečné řeči jeho.

Na radu přátel svých psal páter Hájek Hermenegildovi Jirečkovi,¹⁴ jenž v ministerium kultu a vyučování pracoval, a vložil mu metodu svou a boj, jaký naproti zarputilým Němcům podstoupiti jest, taktéž poslal soukromé psaní panu baronovi Königsbrunnovi,¹⁵ kanovníku olomouckému. Jireček předložil jeho psaní panu baronovi Helfertovi¹⁶ a pan kanovník Königsbrunn nejdůstojnějšímu panu kníže-arcibiskupovi. V prázdniny zajel si páter Hájek k panské rodině Lazzarinich a cestoval ve společnosti její do Idrie, Vipavy a Terstu a tam mořských koupelí ku zotavení svému užíval, neboť počal zase churavěti.

Když nový školní rok započal, doručen mu dopis od nejdůstojnější k[níže] a[rcibiskupské] konzistoře, ve kterém se mu na vědomost dává, že když za dobré to uzná, může svaté náboženství žákům v obou zemských jazycích vysvětlovati a že při mši svaté pro studující mládež písně mešní v slovanském a německém jazyku střídati se mají. Také měšťanstvo uherskohradištské aspoň částečně přišlo k poznání, že panu katechetovi se ubližuje; vůkolní duchovní netajili se nevolí svou nad chováním pana děkana naproti páteru Hájkovi, ano i úřednictvo počalo pátera Hájka se ujímati, byť by i národní jeho smýšlení nesdílelo.

Byl to blaze působící obvazek na ránu páteru Hájkovi způsobenou, ale ránu nezhojil. V zimě roku 1861 rozmohl se nebezpečně a přes čtvrt roka ze světlice své nevyšel. Krajský fyzikus dr. Otto ho co nejpečlivěji vyšetřoval a všemožně k tomu hleděl, aby ho zachoval. I ředitel Šefčík ho navštěvoval, největší soustrast s nemocným ukazuje. Na konci máje odebral se pořád ještě postonávající pátr Hájek do Komny k bratru svému Františkovi,¹⁷ maje za to, že žinčice a čerstvý tamní vzduch mu nejlépe poslouží, a ve škole zatím zastával páter Beno Zahradnický, řeholník uherskohradištský a katecheta na tamní hlavní škole. V Komně páteru Hájkovi se dobře dařilo a denně více síly nabýval. Na konec června navštívil ho v Komně dr. Otto a zaradoval se vida ho nad očekávání zesíleného: „Pozdravil jste se nad mé očekávání,“ pravil k páteru Hájkovi na procházce, „nyní však vraťte se bez odkladu na místo své. Protivníci vaši ukazující na nemoc vaši pracují na vašem odstranění z Uherského Hradiště a já do Komny jsem poslán, abych zjistil stav váš a zprávu o vás podal.“

Posledního června byl páter Hájek již zase v Uherském Hradišti a jal se zase mládež vyučovati. Že dr. Otto na plano nemluvil, i odjinud se přesvědčil.

Roku 1862 ano i roku 1863 se u pátera Hájka opět známky choroby jevily, ale nebylo to již tak nebezpečné a po oba roky aspoň část prázdnin v Komně strávil, užívaje tam žinčice a vody záhorovské, což mu velmi dobře dělalo. Roku 1862 vstoupil s doktorem Šromem a důstojnými pány Molitorem¹⁸ a Vykydalem ve spolek ku sbírání příspěvků na opravu a povznesení svatyně velehradské a zajel do Olomouce, by nejdůstojnějšího pana kníže- arcibiskupa pro tuto myšlenku získal a jeho schválení a požehnání vyžádal. Ze spolku tohoto vyvinula se potom Koruna soluňská.¹⁹ Nepatrný tento spolek velmi blahodárně pro Velehrad působil a lid československý a zvláště velebné duchovenstvo s nejdůstojnějším episkopátem v čele dokonale pojali význam tisícročnice příchodu sv. apoštolů slovanských na Moravu a důležitost posvátného Velehradu. Co nynější Velehrad stojí, tak četných a tak velkolepých poutí na posvátné to místo nebylo jako roku 1863.

Na podzim roku 1862 sepsal páter Hájek k vybídnutí z Olomouce Stručný nákres života svatých apoštolů slovanských pro poutníky velehradské²⁰ a byl roku 1863 stálým zpravodajem o poutích velehradských do Hlasu.²¹ Zprávy jeho, jak všeobecně uznáno, vynikaly důkladností nad všechny zprávy v tom ohledu od jiných podávané. Než poutě na Velehrad toho roku ještě začaly, ve spolku s přáteli svými se staral o ubytování poutníků a sám po čas poutí denně ve svém bytu mnoho poutníků, zvláště duchovních, míval a laskavě je hostil, takže známi jeho se divili, že takové útraty nésti může. Když dne 31. prosince 1863 tisícročnice slavnostně na Velehradu se ukončila, pravil jeden z přítomných duchovních k Hájkovi, aby mu řekl, co ta tisícročnice ho přece stála? Vážně odvětil na to páter Hájek: „Jednal jsem, jak na moravského duchovního se sluší a druhou tisícročnici již slavit nebudu.“

Krajský fyzikus dr. Otto byl toho náhledu, že páteru Hájkovi nevdá tak neduh plicní, jako žaloudek a radil mu, aby o některou uprázdněnou kuracii se ucházel, že venku spokojeněji bude živ a že časté pohybování v čistém, zdravém vzduchu mu nejlépe prospěje. Páter Hájek skutečně také o některé menší místo se ucházel, ale ničeho nedosáhl; teprve roku 1865 poštěstilo se mu uprázdněný Kuželov v děkanství strážnickém uloviti.²² Snad by ani to místo nebyl obdržel, kdyby pan děkan František Beran²³ o něho se nebyl zasadil. Nebyl tam ani půl roku, neboť již v listopadu téhož roku byl prezentován pro Kurovice v děkanství holešovském a v prosinci se do Kurovic přestěhoval.²⁴ Ačkoliv jenom krátký čas v Kuželově pobyl, získal si tam přece lásku všeobecnou. Před odchodem pravil k němu pan okresní soudce Speck: „Vida působení vaše, lituji Kuželovanů, že odtud odcházíte, ačkoliv uznávám, že Kurovice pro vás jsou přiměřenější.“

Farníci kurovští přijali s nelíčenou radostí nového svého panáčka, neboť jim byl od pana barona Ludvíka Horeckého,²⁵ děkana holešovského, co nejvřeleji doporučen. Taktéž někteří z farníků kurovských od milostivého léta pátera Hájka osobně znali. Dne 20. prosince 1865 přestěhoval se páter Hájek do Kurovic a pobyl tam až do 26. června 1868, kdy do sousedních Záhlinic se přestěhoval. Roku 1866 dne 7. prosince vyhořely Kurovice, i kostel vyhořel, a pátr Hájek míval služby boží v přífařených Záhlenicích, kamž každodenně docházel. Toho roku vedena také nešťastná válka s Pruskem, ve které Rakousko podlehlo. I v Kurovicích byli Prušáci ubytováni a páter Hájek prostředkoval mezi nimi a farníky svými a zprostředkoval dosti šťastně, takže Prušáci žádných surovostí ve farnosti kurovské se nedopustili. Dne 6. července téhož roku pochován jest jeho bratr František v Komně. Oba bratři bratrsky k sobě až do smrti stáli, jeden k druhému nezištnou lásku osvědčující.²⁶

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Poznámky:

- 1 Tomáš Hájek byl vychovatelem dětí barona Františka Lazariniho a jeho manželky Anny. Ta byla dcerou hraběte Jindřicha Brandise, majitele panství poblíž dnešního slovinského Mariboru. Zdá se, že s oběma mladší vychovatel dobře vycházel, mj. i proto, že podobně jako oni projevoval zájem o venkovské hospodaření a měl s nimi na dané téma četné rozhovory.
- 2 Byl jím tehdy Fridrich Egon lantkrabě z Fürstenberka (1813–1892), vysvěcený na kněze roku 1836. Za olomouckého arcibiskupa byl zvolen dne 6. června 1853. Roku 1861 jmenován doživotním členem panské sněmovny, roku 1879 byl papežem jmenován kardinálem. Dbal o pořádek ve své diecézi, měl i jisté pochopení pro rovnost obou zemských jazyků, tj. češtiny a němčiny, a nebránil ani zřizování českých škol, zejména na venkově. Inicialoval přenesení svátku sv. Cyrila a Metoděje z 19. 3. na 5. 7.
- 3 Mínen jistě hrabě Karel Weitersheim, sídelní kanovník v Olomouci, v roce 1842 děkan a promotor v olomouckém kněžském semináři.
- 4 Maribor – město na severovýchodě dnešního Slovinska, cca se 100 000 obyvateli (v roce 1890 cca 20 000 obyvatel), situováno nad řekou Drávou a na spojnici železnice Vídeň – Terst. Do roku 1918 se nacházel ve Štýrsku (Marburg an der Drau), pak se stal součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Jugoslávie).
- 5 Hájek otiskl o tamních církevních poměrech několik článků v periodiku Hlas, např. Hlas 7, 1855, č. 2, 12. 1., s. 8 (nábožnost Krajinců); č. 9, 2. 3., s. 38 (Z Lublany); č. 13, 30. 3., s. 56 (Z Lublany – o tamní organizaci náboženství). Dále Hlas 8, 1856, č. 6, 8. 2., s. 22–23 (o církevním životě v Krajině); č. 27, 4. 7., s. 116 a jiné.
- 6 JUDr. František Šrom (1825–1899), od 31. 1. 1855 advokát usazený v Uherském Hradišti, od roku 1879 v Brně. Významný představitel českého národního hnutí na Moravě a český politik za Národní stranu. Od roku 1861 byl poslancem moravského zemského sněmu, v letech 1873 až 1887 zasedal v říšské radě. V roce 1881 byl povýšen do šlechtického stavu a v roce 1887 jej císař jmenoval doživotním členem panské sněmovny říšské rady. V období 1884–1896 byl náměstkem moravského zemského hejtmána. Člen četných spolků.
- 7 Takto byl od středověku nazýván graduovaný lékař (z lat. *fysicus*). Otto byl tedy krajským lékařem.
- 8 Josef Vykydal (1827–1894), rodák z Bilan u Kroměříže (narozen na gruntě č. 10), kaplan v Kunovicích a na Velehradě, od roku 1865 velehradský farář. V roce 1880 založil Sborník velehradský. Po převzetí správy Velehradu jezuitským řádem odešel v roce 1889 jako farář do Choliny.
- 9 Z lat., znamená „špatně zapsán“.
- 10 Z lat. „Kdo se nepozná podle sebe, pozná se podle přátel“.
- 11 Emanuel Ševčík, od otevření nižší reálky v Uherském Hradišti ve školním roce 1854/55 její první ředitel. Původně vystudovaný lékař.
- 12 Z lat. exhorta – kázání či krátká promluva při bohoslužbě, resp. výklad některé duchovní věci.
- 13 Z lat., znamená vykašlávání.
- 14 Hermenegild Jireček (1827–1909), vystudoval práva, roku 1856 doktor práv. Český právní historik, publicista a prozaik, stoupenec konzervativního směru v české politice zejména od počátku padesátých let 19. století, kdy se také postupně stal vysokým úředníkem na ministerstvu kultury a vyučování, kde pracoval do roku 1894 (od 1883 ministerský rada). V roce 1881 povýšen do šlechtického stavu. V četných polemikách hájil pravost Rukopisu královédvorského a zelenohorského, zejména ve spolupráci s bratrem Josefem Jirečkem.
- 15 Artur sv. pán Königsbrunn (1817–1880), od roku 1856 sídelní kanovník v Olomouci. Na kněze byl vysvěcen roku 1841, zprvu kaplan u sv. Mořice v Olomouci, od roku 1845 farář v Dubu na Moravě. V roce 1849 spoluzakladatel časopisu Cyril a Metod. Byl zastáncem práv českého národa, od roku 1867 pravidelně volen do moravského zemského sněmu.
- 16 Josef Alexander baron Helfert (1820–1910), vystudoval práva. Rakouský konzervativní politik a historik. V letech 1848–1860 působil jako státní podsekretář na ministerstvu kultury a vyučování, od roku 1863 stál v čele ústřední komise pro zachování uměleckých a historických památek. V roce 1861 byl jmenován doživotním členem panské sněmovny říšské rady. Zakladatel Institut

- für österreichische Geschichtsforschung na univerzitě ve Vídni. Autor řady historických a publicistických spisů, nezřídka zaměřených vůči dílu a názorům Františka Palackého.
- 17 O Františku Hájkovi, případně o jeho strýci – knězi Vaškovi jsem v dostupné literatuře pojednával již o Komni nenašel žádné zmínky. Viz např.: *Komňa Janu Amosu Komenskému*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991; podobně Neukuda, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1992, s. 532–537. Narozen 3. 12. 1814 Velké Opatovice, zemřel 4. 8. 1866 v Komni. Stal se rovněž knězem, asi od roku 1860 byl v Komni kaplanem. Za informace děkuji PhDr. P. Hlaváčkovi.
  - 18 Karel Molitor (1802–1874), farář na Velehradě, zemřel jako děkan v Kloboukách. V Hlasu z roku 1860 č. 5 otiskl první svolání ke sbírkám potřebným na důstojné oslavy cyrilometodějského výročí v roce 1863 na Velehradě.
  - 19 Koruna soluňská – spolek, jehož členové z řad kněží konali mše za dobrodince Velehradu, zejména v souvislosti s přípravou jubilejního roku 1863. Hájek o ní psal v Hlasu 13, 1861, č. 17, 15. 6., s. 133.
  - 20 Hájek, Tomáš. *Stručný náskok života sv. Cyrilla a Methoda, apoštolů slowanských: k tisícileté slavnosti pokřesťanění národů slowanských*. W Olomouci: Tisk a sklad Antonína Halouzky, 1863. 46 s. K jejich výročí otiskl i článek v Hlasu 13, 1861, č. 20, 15. 7., s. 156–157.
  - 21 Hlas. Časopis církevní. Začal vycházet počátkem roku 1849 pod názvem Hlas jednoty katolické pro víru, svobodu a mravní ušlechtilost. V roce 1852 zkrátil svůj název na Hlas jednoty katolické a od roku 1857 vycházel již jen pod názvem Hlas, většinou jako týdeník. Tomáš Hájek v něm často publikoval, např. již v roce 1852 otiskl článek Z Napajedlí (s. 179). Také za pobytu v Uherském Hradišti v něm otiskl více příspěvků, většinou nazvaných Z Uherského Hradiště a podepsaných zkratkou T. H.
  - 22 Hájek se ke své práci – jistě i na doporučení církevních nadřízených – veřejně, resp. na stránkách tisku nevyjadřoval. Teprve při odchodu z Uherského Hradiště do Kuželova napsal do listu Moravská orlice článek, který byl otištěn 8. 7. a 23. 8. 1865 a v němž se o svém smýšlení jasně vyjádřil: „Ne bez pohnutí myslím na poslední večer pobytu svého v Uherském Hradišti. Zažil jsem tam mnoho a mnohý tuhý boj podstoupiti mi bylo, ale vše zapomenuto u pomýšlení na zadostiučinění, kterého se mi 31. července dostalo. Zásady, ke kterým se přiznávám a o které jsem se zasazoval, zásady tyto skvěle slavily vítězství. Stojím, přátelé milí, duchem ještě stále, kde poctu neočekávanou jste mi připravili, a naslouchám slovům jdoucím od srdce k srdci. Prostora nás, přátelé, nyní dělí, srdcem jsme jedni a jedni smýšlením. Láska nezná prostory. Kdekolvík se nacházíme, smýšlení naše budí vlastenecké; co bratři k sobě stůjme, co svoji se milujeme, spravedlnost milujeme a bezpráví nenávidíme. „Slovan jsem a Slovan budu, k národu svému vždy hlásit se budu“ – toť heslo mé, dle něhož jednati chci. V něm obsažen je i pozdrav můj, bratři uherskohradištsí, v něm obsaženo i díkuvzdání za poctu mi prokázanou. Příliš omezena byla i činnost má, bych poctu mi prokázanou na sebe vztahoval; oslavovaly se jí zásady, jimž život svůj jsem věnoval a skutkem tím znovu jsme se jim zasvětili. S pohnutým srdcem všem volám: „Sláva! Setrvejme a zvítězíme, neboť nic zlého nežádáme, a byť by svět nyní ještě se přičil zásadám našim, zvítězí ony, neboť v pravdě a spravedlnosti se zakládají. Sbohem!“
  - 23 František Beran byl děkanem ve Veselí nad Moravou. Patřil ke konzervativním českým vlastencům, mj. jej nacházíme jako jednoho ze zakladatelů tamního Čtenářského spolku (11. 8. 1864), později byl předsedou čtenářského a pěveckého spolku Svatopluk, založeného v místě v roce 1874.
  - 24 Místo faráře v Kurovicích se uvolnilo odchodem P. Antonína Neorala (1788–1870) do důchodu. Farářem byl v místě v období 1839–1865. Za jeho nepřilíh nadšeného souhlasu byl v letech 1847–1848, zejména zásluhou F. Skopalíka, postaven kostelík v sousedních Záhlinicích.
  - 25 Ludvík baron Horecký (1803–1872), původem ze šlechtického rodu ze Slovenska, od roku 1841 farář v Holešově, kde se v roce 1863 stal i děkanem. Po obnovení ústavnosti od roku 1861 až do své smrti pravidelně volen do moravského zemského sněmu.
  - 26 Při prepisu paměti jsem se řídil edičními zásadami platnými pro zveřejňování textů z 19. století, definovaných v několika příručkách, např. Štorek, Břetislav a Havěl, Rudolf, eds. *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Praha: Československý spisovatel, 1971. 178 s., nebo Štorek, Ivo. *Ediční teorie a metodika: sborník autorových textů vydaných k jeho životnímu jubileu*. Praha: Masurek ústav a Archiv AV ČR, 2008. 225 s. Vzhledem k celkem slušné Hájkově znalosti češtiny

jsem prováděl jen některé drobné úpravy, např. jeho soustavné psaní slova pátr jsem upravoval na páter apod. Rovněž jsem rozepisoval zkratky, doplněné části slov jsou pak vyznačeny hranatými závorkami.

PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik. Pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. století a první poloviny 20. století, zvláště pak na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

Appendix: Catechist Tomáš Hájek and his Stay in Uherské Hradiště in the years 1855–1865 in the Light of his Own Memoirs

A b s t r a c t

The author goes back to his article about a catechist Tomáš Hájek which was published in Slovácko in 2004. He does so because he has found a fragment of Hájek's memoirs which covers his stay in Uherské Hradiště in the years 1855–1865. The above mentioned memoirs cover his origin, religious studies, his private instructor's career and his coming back to Moravia where he got a position of a catechist at a lower grammar school in Uherské Hradiště. The memoirs end with his departure to Záhlinice in Haná. The reader can compare the way the author and the initiator of these activities saw his time and his work, namely his struggle for implement the Czech language in religious instruction at the lower grammar school in Uherské Hradiště, as well as to compare them with the interpretation provided by a specialist who was not familiar with the memoirs. As such, the memoirs provide specifications and they fill us in with the information.

Nachtrag: Der Katechet Tomáš Hájek und sein Aufenthalt in Uherské Hradiště in den Jahren 1855–1865 im Licht seiner eigenen Memoiren

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Autor kehrt zu seinem Artikel über den Katecheten Tomáš Hájek zurück, der 2004 auf den Seiten dieser Zeitschrift abgedruckt wurde. Dies deshalb, weil er im staatlichen Kreisarchiv Kroměříž den Torso von Hájek's Memoiren gefunden hat, in denen auch sein Aufenthalt in Uherské Hradiště in den Jahren 1855–1865 erfasst ist. Die Memoiren beinhalten seine Herkunft, das Priesterseminar, sein Wirken als Erzieher und seine Rückkehr nach Mähren, wo er die Stelle eines Katecheten an der niederen Realschule in Uherské Hradiště erhielt. Die Memoiren enden dann mit seinem Weggang nach Záhlinice in der Hannakei. Der Leser kann so vergleichen, wie Hájek seine damalige Zeit und seine Tätigkeit sah, insbesondere den von ihm initiierten Kampf um die Durchsetzung der tschechischen Sprache beim Religionsunterricht an der niederen Realschule in Uherské Hradiště, und wie sie ohne Kenntnis der genannten Memoiren vom wissenschaftlichen Autor interpretiert wurden. Insgesamt ergänzen, präzisieren und bereichern die Memoiren Fišers damaligen Artikel.

OBNOVENÁ FÁZE RETRIBUCE U MIMOŘÁDNÉHO LIDOVÉHO SOUDU V UHERSKÉM HRADIŠTI

Pavla Pokoráková, Uherské Hradiště

Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti působil již v první fázi retribuice, tedy v letech 1945 až 1947. Po převzetí moci Komunistickou stranou Československa a jejího rozhodnutí o obnovení retribuice se jeho činnost obnovila. Během druhé retribuice projednal uherskohradištský soud celkem 96 případů.¹ I když se jedná pouze o zlomek oproti první fázi, není možné tuto etapu opomíjet. I zde se našly jak spravedlivé tresty pro válečné zločince, tak diskutabilní rozhodnutí možná již ovlivněná změnou politické situace.²

1. Příčiny obnovení retribuice

Většina evropských zemí se na nutnosti potrestat válečné zločiny shodla ještě během druhé světové války. Za tímto účelem byly po skončení války zřízeny zvláštní soudní orgány, které měly na základě specifických retribučních norem soudit válečné zločince a domácí kolaboranty. V českých zemích vznikla soustava 24 mimořádných lidových soudů, která měla soudit osoby podezřelé ze spáchání trestných činů obsažených v dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů z 19. června 1945, tzv. velký retribuční dekret. Dekret se skládal celkem ze 34 paragrafů a dělil se do dvou hlav.³

V souvislosti s retribuční justicí se kladl velký důraz na rychlost řízení. Mimořádné lidové soudy (dále jen MLS) měly případy projednat během jednoho roku, což se záhy ukázalo jako nespílitelné. Platnost dekretů proto byla dvakrát prodloužena a MLS ukončily svou činnost až 4. května 1947. Ani to však neznamenalo definitivní konec. Po únoru 1948 se v Československu zásadně změnila politická situace. Vedení Komunistické strany Československa (dále jen KSČ), reprezentované především ministrem spravedlnosti Alexejem Čepičkou, se rozhodlo retribuici obnovit. MLS tedy nakonec soudily ve dvou obdobích – v prvním v letech 1945–1947, ve druhém pak roku 1948.⁴

Počítalo se s řadou revizních procesů a také s projednáním pozastavených či odložených případů. Zákon č. 33/1948 Sb. z 25. března 1948 obnovil účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidových soudech do konce roku 1948. Jeho vyhlášením dne 2. dubna 1948 začala druhá (obnovená) fáze retribučního soudnictví. Zákon současně upravil některá ustanovení dekretu. O návrzích na obnovu řízení rozhodovaly výlučně MLS. Nově soudily pouze ve tříčlenných senátech – soudce z povolání + dva soudci z lidu. Původně se senáty skládaly z pěti členů (soudce z povolání + čtyři soudci z lidu), protože ale politický pluralismus fakticky skončil, nepožadovalo se již zastoupení každé ze čtyř politických stran. Soudci z lidu se měli vybírat především z řad bývalých partyzánů a politických vězňů. Pouze případy, u nichž již dřívější řízení skončilo rozsudkem, soudil opět pětičlenný senát. U rozsudků smrti se vyžadovalo alespoň čtyř hlasů u pětičlenných senátů a u tříčlenných bylo zapotřebí jednomyslnosti. Předsedy, jejich náměstky a soudce z povolání ustanovoval ministr spravedlnosti. Soudce z lidu jmenoval taktéž ministr spravedlnosti, a to ze seznamů sestavených okresními národními výbory. Řízení již pravomocně skončené před nabytím účinnosti nového zákona šlo zahájit nebo v něm pokračovat na návrh veřejného žalobce „i bez podmínek a formálnosti obnovy“.⁵ Výsledkem byla možnost znovu otevřít jakýkoliv retribuční případ.

Zatímco v první fázi existovaly dvě normy, jedna pro Slovensko, jiná pro české země, v obnovené fázi již byla pouze jediná, která platila na celém území Československa. Alexej Čepička těsně před zahájením činnosti soudů tvrdil, že „*nebudou přešetřovány všechny případy, nýbrž jen ty křiklavě nespravedlivě vyřešené; veškeré naše očistné řízení bude prosto pomsty a vyřizování osobních účtů.*“⁶ Jako první zahájil svou činnost MLS v Praze, a to již 9. dubna 1948, kdy vyřídil hned jedenáct případů. Tento rychlý nástup vzbuzoval naději, že celá obnovená retribuční práce proběhne natolik rychle, že činnost MLS bude možné ukončit již 28. října, s koncem dvouletky. K naplnění tohoto předpokladu však nakonec nedošlo, většina soudců intenzivně pracovala ještě 31. prosince 1948.⁷

V tomto období se retribuční soudnictví vyznačovalo jistými rysy třídní justice. Měsíc po zahájení vydalo státní zastupitelství při Zemském soudě v Praze příkaz, podle kterého se neměly projednávat případy sociálně slabých Čechů. Vlastní realizace třídní justice ale záležela především na jednotlivých soudcích, jejich postojích a aktivitě. Když KSČ ospravedlňovala nutnost obnovení retribuční práce, ráda argumentovala nutností revizí již dříve vynesených rozsudků. Údajně se mělo znovu projednat na sto deset tisíc případů, které byly v důsledku „*ledabylosti a shovívavosti*“ veřejných žalobců zastaveny v období první retribuční práce. Revize však dle měsíčních statických zpráv proběhla pouze u 144 případů. Toto číslo je pouze přibližné, protože nezahrnuje například informace o revizních řízeních před MLS v Liberci.⁸ Ministerstvo spravedlnosti také nařídilo soudům úzce spolupracovat s orgány Národní bezpečnosti. Vedoucí veřejný žalobce v Uherském Hradišti Dr. Tichý vyzýval Okresní akční výbor Národní fronty ve Zlíně, aby v příloženém seznamu podtrhl jména, na jejichž projednání existuje „*veřejný zájem*“.⁹ Během druhé retribuční práce docházelo k ovlivňování vyšetřování, předkládaly se falešné důkazy, během výslechů docházelo k fyzickému násilí i psychickému nátlaku. Častým jevem se proto staly zmanipulované případy rozporující trestnímu řádu, při nichž se důkazní řízení provádělo zcela účelově. Za nejznámější případ takto zmanipulovaného řízení se označuje tzv. Krajinova aféra.¹⁰

Přes všechny uvedené nedostatky je nutné přiznat, že i v tomto období došlo k potrestání skutečných nacistických zločinců a kolaborantů. Před MLS v Liberci stanul představitel nacistické správy Hermann Neuburg, který byl uznán vinným ze zločinů propagace a podpory nacismu, z funkcionářství v nacistické správě, kde zastával pozici zástupce vedoucího župy Sudety a za práci ve prospěch válečného úsilí Německa. Rozsudek zněl dvacet pět let odnětí svobody. U MLS v Litoměřicích odsoudili k trestu smrti velitele terezínského ghetta Antona Burgera, vedoucího policie v ghettu Karla Burgera a dozorce Rudolfa Heindla. Burger i Berger byli ale odsouzeni v nepřítomnosti.¹¹

O výsledcích obnovené retribuční práce existují jen velmi kusé informace. Od roku 1949 již spadalo stíhání válečných zločinců a kolaborantů do kompetence řádných soudů.

2. Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti

Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti zahájil obnovenou činnost dne 13. dubna 1948. Zasedal, stejně jako v první fázi, ve velkém sále Reduty na náměstí Svobody (dnes Masarykově náměstí) v Uherském Hradišti. Předsedou byl ustanoven krajský soudce Ladislav Jelínek, který ve funkci nahradil Karla Mahovského. Soudního radu Jaroslava Ocelíka ve funkci náměstka vystřídal krajský soudce František Černý. Dalším soudcem z povolání byl jmenován okresní soudce Jaroslav Paníček. V červenci Paníček rezignoval a novým soudcem se stal přednosta Okresního soudu v Uherském Ostrohu Arnošt Fabík. Počet senátů se ustálil na počtu tří.

Na svém místě setrval prokurátor Dr. Miloslav Tichý, který byl opět vedoucím veřejných žalobců. Kromě něj se veřejnými žalobci stali státní zástupce Rudolf Blaha, krajský soudce Fabián Melichárek a okresní soudci Jan Štětka společně s Bohumilem Švabíkem.¹² Současně s profesionálními soudci bylo původně jmenováno 46 soudců z lidu. Záhy se jejich počet ukázal jako nedostatečný a již 4. května bylo jmenováno dalších 30 osob.¹³ O místo popravčího se ucházel Rudolf Pleskač z Brna, který ho u MLS v Uherském Hradišti zastával již v první fázi retribuice. Z úsporných důvodů ale dostal přednost František Melka z Mařatic.¹⁴

K MLS v Uherském Hradišti bylo celkem podáno 96 žalobních návrhů, v nichž bylo celkem obžalováno 108 osob. První rozsudky byly vyneseny již 29. dubna. Ve stejný den byli odsouzeni obuvnický technik Karel Wagenplast a zubní asistentka Žofie Dvorská. Ta udala gestapu osoby české národnosti, z nichž sedm bylo zatčeno. Dále se scházela s příslušníky gestapa a přihlásila se k německé národnosti. Soud ji na základě svědeckých výpovědí ze všech činů usvědčil a odsoudil ke třem letům odnětí svobody.¹⁵ Poslední rozsudek padl v Uherském Hradišti 31. prosince 1948. Jednalo se o případ bývalého poručíka československé armády Karla Moravce.

Nejvíce rozsudků vynesl soud v září a říjnu, a to nad dvaceti pěti, respektive dvaceti sedmi osobami. Ještě v prosinci, kdy se obnovená fáze retribuice chýlila ke konci, stihl soud vynést šestnáct rozsudků. Přestože soud vynesl poslední rozsudek až 31. prosince, již 23. prosince 1948 podal vedoucí veřejný žalobce Dr. Tichý zprávu ministerstvu spravedlnosti, že „*jak u veřejné žaloby MLS, tak i mimořádného lidového soudu v Uherském Hradišti skončilo retribuční soudnictví a není zde žádných nedodělků.*“¹⁶

2.1. Údaje o obžalovaných

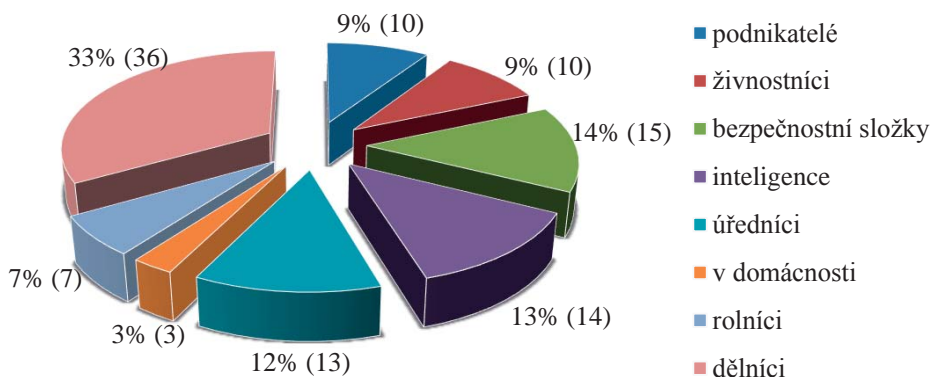
Před MLS v Uherském Hradišti bylo v roce 1948 souzeno 108 osob – 97 mužů a 11 žen. Nejstarší souzenou osobou se stala Marie Zaoralová. Narodila se 25. února 1881, takže v době konání přelíčení měla 67 let. Byla obžalovaná ze zavinění ztráty svobody svého manžela, profesora Viléma Zaoral, který se účastnil odboje a od roku 1939 až do konce války jej Němci věznili ve Vratislavi a následně v Dachau. Zaoralová před soudem vše popřela a jelikož se nepodařilo najít přesvědčivé důkazy, soud se usnesl na jejím osvobození.¹⁷

Nejmladší souzený měl v době probíhajícího soudu teprve dvacet let. Jednalo se o dělníka Ludvíka Maršálka, který byl obžalován z udavačství a z veřejného násilí nebezpečným vyhrožováním. Maršálek pracoval u stavebníka Františka Bartoše jako pomocná síla. Po půl roce náhle přestal chodit do práce. Bartoš jej proto písemně vyzval, aby opět do práce nastoupil, ale neuposlechl ho. Pouze poslal dopis, ve kterém žádal o zaslání svých osobních dokladů. Bartoš mu poslal doplatek na mzdu, ale jeho pracovní knížku si ponechal. Na to konto Maršálek poslal další dopis, ve kterém mu vyhrožoval udáním kriminální policii kvůli zaměstnávání nepřihlášených dělníků.¹⁸ Svoji hrozbu splnil a napsal anonymní dopis, ve kterém uvedl, že Bartoš mimo jiné schovává Leopolda Urbánka, který utekl z pracovního nasazení v Říši. Maršálek obě obvinění před soudem popřel. Provedená odborná analýza rukopisu však prokázala, že oba dopisy pochází z pera obžalovaného. Soud jej odsoudil k trestu odnětí v délce trvání jednoho roku.¹⁹

2.2. Národnostní struktura obžalovaných

Před MLS v Uherském Hradišti v roce 1948 bylo souzeno 73 Čechů, 34 Němců a jeden občan rakouské národnosti. Přestože během první retribuice stálo před MLS v Uherském Hradišti šestnáct osob slovenské národnosti, za druhé retribuice se zde nevyskytla ani jediná.²⁰ Je také třeba uvést skutečnost, že ze třiceti čtyř Němců se v devatenácti případech jednalo o ty, kteří se k německé národnosti přihlásili až po okupaci.

2.3. Sociální struktura obžalovaných

Zdroj: MZAB, fond C 143.

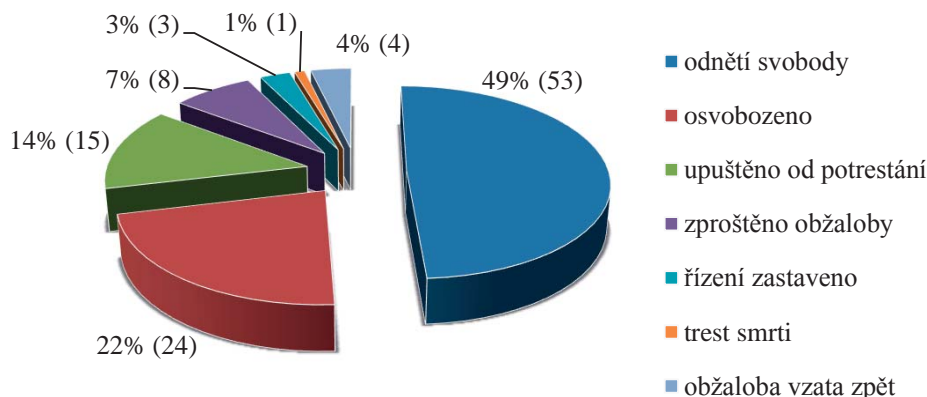
Největší skupinu postižených představovalo dělnictvo. Jednalo se o třicet šest osob – třicet čtyři mužů a dvě ženy. Ovšem u dvaceti z nich (55,6 %) soud buď upustil od potrestání, osvobodil je, nebo zprostil obžaloby. U inteligence a podnikatelů (dohromady 24 osob) soud takto rozhodl pouze v 10 případech (41,7 %). Trest ve výši deseti let a výše byl vynesen v případě devíti osob. Čtyři náležely do skupiny podnikatelů, dvě mezi inteligenci a po jedné mezi dělníky, živnostníky a bezpečnostní složky. Zprošťující rozsudek se týkal osmi osob, z nichž čtyři patřily do skupiny dělníků, dvě náležely k rolníkům a dvě k živnostníkům. Nejvíce osvobozujících rozsudků, v absolutních číslech, padlo v případě dělníků. V procentuálním vyjádření se však jedná o skupinu „v domácnosti“. Důvodem je, že ze tří souzených žen v domácnosti soud vynesl nad dvěma osvobozující rozsudek.

Mezi tyto ženy patřila také Marie Pleváková, která byla obviněna z podpory nacismu. Dále udržovala styky s Němci a vedoucími představiteli gestapa. Od roku 1945 se vedlo přípravné řízení, ale veřejný žalobce nakonec nenašel důvody pro její postavení před MLS.²¹ V roce 1948 však bylo řízení obnoveno, a to navzdory žádosti předsedy místní organizace KSČ v Javorovci. „Rodina Pleváková se zapojila do práce ve straně KSČ. Před květnovými volbami získala 10 nových členů pro místní skupinu. Zjistili jsme, že zásah o obnovu řízení pochází jen z osobní msty. Místní organizace se staví plně za Marii Plevákovou a její rodinu, neboť jedná se o osoby věrně oddané státu, straně KSČ a její členy.“²² Na základě svědeckých výpovědí soud sice připustil, že se obžalovaná s příslušníky gestapa a Němci scházela nad rámec nezbytnosti, ale nenašel v tom naplnění skutkové podstaty zločinu proti státu. Plevákovou soud 9. prosince 1948 osvobodil.²³

2.4. Charakter rozsudků

U MLS v Uherském Hradišti bylo v obnovené fázi retribuice odsouzeno k trestu odnětí svobody padesát tři osob, osvobozeno dvacet čtyři osob, u patnácti osob bylo upuštěno od potrestání, osm osob bylo zproštěno obžaloby, ve třech případech bylo řízení zastaveno, ve čtyřech případech vzal veřejný žalobce obžalobu zpět a jeden člověk dostal trest smrti. V případech upuštění od potrestání byli obžalovaní usvědčeni z trestných činů, ale vzhledem k polehčujícím okolnostem nebylo přistoupeno k jejich potrestání. Soudci uplatňovali § 16 tzv. velkého retribučního dekretu, ve kterém stálo, že soud může upustit od potrestání, „je-li obecně známo, nebo lze-li bez průtahů prokázat, že obžalovaný jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo

jinému obecnému zájmu, nebo že se pozdější svou činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval.“²⁴

Zdroj: MZAB, fond C 143.

V Uherském Hradišti se to týkalo lidí, kteří pomáhali odboji, jako Jaroslav Rádek, Hedvika Mildschuhová nebo Otto Karlík. Další skupinu tvořili lidé, kteří ač národností Němci, nevyužívali svého postavení k utiskování českého obyvatelstva, jako Jaroslav Denk, František Böhme nebo Jakub Pauli. Dále se jednalo o muže, kteří se sice stali členy organizace SA, ale nikdy v ní nezastávali žádnou funkci. Stali se pouze jejími formálními členy. Jmenovitě šlo o Eduarda Raaba, Karla Gallase a Walfrieda Loserta.²⁵

Jak už bylo naznačeno, druhá retribuice se vyznačovala jistými znaky třídní justice. U čtyř souzených byl jako jeden z důvodů rozhodnutí o upuštění od potrestání uveden fakt, že dotyčný pracoval jako dělník. U Raaba v rozsudku se píše: „Pokud jde o potrestání obžalovaného, uznal mimořádný lidový soud za vhodné od potrestání upustiti. Obžalovaný jest prostý člověk, dělník, nacismus ani slovem ani skutkem nepropagoval a po celou dobu jako člena SA bylo jeho chování nezávadné.“²⁶

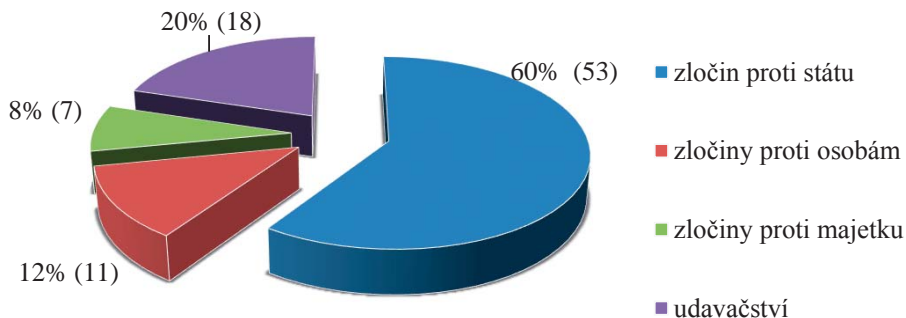
Zajímavým se stal případ majora policie Jaroslava Durdíka, který za okupace velel městské policii ve Zlíně. Zde také v roce 1942 obdržel od vrchního tajemníka gestapa Karla Raschky fotografii muže, po němž se má vyhlásit pátrání. Durdíkova sekretářka v neznámém muži poznala občana z Valašského Meziříčí, avšak na jméno si vzpomenout nedokázala. Další zaměstnankyně v něm rozeznala Ivana Kolaříka. Ten byl součástí výsadku Out Distance.²⁷ Tento desant spolu s Kolaříkem tvořili ještě nadporučík Adolf Opálka a rotný Karel Čurda. Do protektorátu byl vyslán z Velké Británie. Hlavním úkolem skupiny bylo dopravení náhradní vysílačky a kódovacího klíče skupině Silver A. Skupina se díky navigační chybě ocitla o 130 km dále, než byl původní plán. Při zahlazování stop po seskoku ztratil Kolařík své falešné doklady, v nichž měl založenou i fotku své přítelkyně Milady Hrušákové. Rozhodnutím velitele se skupina rozešla s tím, že se opět všichni sejdou později. Kolařík proto odjel ke svým rodičům do Valašského Meziříčí, kde rovněž navštívil rodinu své přítelkyně. Gestapo mělo ihned po jejich seskoku dostatek informací, a to díky nalezení operačního materiálu, padáků a také Kolaříkových dokladů. Proto jej hned od počátku pronásledovalo. Když se ještě na moravsko-slovenském pomezí našli dva zastřešení celníci, jejichž smrt okamžitě spojilo s Kolaříkovou přítomností, vydalo na něj veřejný zatykač s fotografií a pravým jménem. Kolařík se po zvážení všech možností a ve snaze ochránit své příbuzné 1. dubna 1942 nedaleko Zlína otrávil. Naneštěstí si u sebe ponechal

potravinové lístky, ze kterých gestapo zjistilo původní majitele – rodinu Hrušákovu. Ty, stejně jako příbuzné Ivana Kolaříka zatkli a za heydrichiády popravili.²⁸ K tomuto neštěstí přispěl také Durdík. Své zjištění, že na fotografii jsou Kolařík a Hrušáková okamžitě hlásil. Obžalovaný se hájil tím, že oznámení podal musel, protože sekretářka o tom, že daného muže zná, vykládala před svědky. Gestapo prý navíc Kolaříkovu totožnost znalo ještě před jeho oznámením.²⁹ Soud jeho tvrzením neuvěřil. Jevilo se nepravděpodobně, že by gestapo chtělo pomoc policie při identifikaci osoby, jejíž totožnost si před tím už samo zjistilo. Soud došel k závěru, že Durdík z vlastní iniciativy vypátral a identifikoval muže na fotografii s úmyslem pomoci při jeho dopadení. Řada svědků současně uvedla, že Durdík během okupace pomáhal českým lidem, aby nemuseli na práci do Říše a koncem roku 1944 se dal do služeb partyzánské skupiny Jana Žižky, které podával zprávy. Soud se proto rozhodl využít § 16 a upustil od potrestání.³⁰

Jediný trest smrti v roce 1948 v Uherském Hradišti byl vynesena nad příslušníkem SS a kriminálním komisařem gestapa Egonem Lüdemannem. Lüdemann velel stíhacímu oddílu určenému k boji proti partyzánům. Jeho oddíl byl nasazen proti skupině Vela na Kyjovsku nebo proti partyzánskému oddílu Olga. Lüdemannovo komando spolupracovalo s ruskými agenty – provokatéry, kteří se vydávali za partyzány. Jeho oddíl měl také hlavní podíl na vypálení obce Javoříčko. I přes své krátké působení provedli příslušníci oddílu na Moravě řadu zásahů a podíleli se na smrti nejméně osmdesáti sedmi osob, čímž se zařadili mezi nejbrutálnější protipartyzánské jednotky. Jejich velitele se však nikdy nepodařilo dopadnout a spravedlivě potrestat. MLS v Uherském Hradišti přesto Lüdemanna 28. května 1948 v nepřítomnosti odsoudil k trestu smrti.³¹

2.5. Charakter spáchaných trestních činů

Zdroj: MZAB, fond C 143.

Uznáno vinnými bylo celkem šedesát devět osob – padesát tři osob si vyslechlo trest odnětí svobody, v patnácti případech bylo pro polehčující okolnosti upuštěno od potrestání a jeden trest smrti. Padesát tři osob soud uznal vinnými ze zločinu proti státu, jedenáct osob ze zločinu proti osobám, v sedmi případech ze zločinu proti majetku a v osmnácti kauzách ze zločinu udavačství. Tato čísla se neshodují s počtem odsouzených, protože v šestnácti případech byl obžalovaný uznán vinným z několika zločinů dohromady. Nejčastěji se jednalo současně o zločin proti státu a udavačství.

V případech zločinu proti státu se nejvíce objevovalo odsouzení za podporu a propagaci nacistického hnutí podle § 3 odst. 1 retribučního dekretu. Mezi nejčastější důvody patřilo: přihlášení se k německé národnosti, styky se členy gestapa a Němci, zdravení nacistickým pozdravem, chvála nacistického režimu a Hitlera nebo urážka prezidenta Beneše.³²

Celkem sedm mužů bylo shledáno vinnými ze zločinu proti majetku. Ve třech případech se jednalo o jediné porušení retribučního dekretu. Všichni tři muži pracovali jako úředníci internačního tábora ve Svatobořicích. Místo aby se pokusili vězňům podmínky v táboře zlepšit, obohacovali se na jejich úkor „odcizováním a zpronevěrováním“ potravin, textilií a jiných potřeb pro ně určených. Vyslechli si následující rozsudky: Jan Fiala – sedm měsíců, Teodor Hoblík – jeden a půl roku a Josef Martinec – tři roky těžkého žaláře.³³

Ke zločinu udavačství vedly různé příčiny. V některých případech šlo o banální případ pomsty, jindy o činy osob s narušenou psychikou. Udavačství často pramenilo ze špatných sociálních vazeb v rodině, v místě bydliště nebo na pracovišti. Tento zločin se také občas zrodil ze zraněných citů – láska se zvrhla v nenávisť. Patří sem také lidé, kteří byli přesvědčeni, že tím prospívají režimu, s nímž se ideově ztotožnili.³⁴ V případě Františky Loučkové vedly ke zločinu udavačství neopětované city. Loučková v březnu 1944 poslala na gestapo ve Zlíně dva dopisy, ve kterých označila Stanislava Stuchlíka za člověka pro „Velkoněmeckou říši nebezpečného“. Stuchlík měl udržovat styky se svým strýcem, generálem Rudé armády. Na základě těchto dopisů začalo Stuchlíka vyšetřovat gestapo. Při šetření se zjistilo, že oba dopisy psala obžalovaná, která se po zatčení k jejich napsání přiznala. Uvedla, že obsah dopisů si vymyslela a psala je v rozrušení, když se se Stuchlíkem rozešli. Pro křivé obvinění byla německým soudem odsouzena k pěti měsícům, z nichž část si odpykala. Před soudem v Uherském Hradišti v roce 1948 se obžalovaná ke svému činu opět přiznala. Stuchlíka poznala v nemocnici, kde jako řeholní sestra ošetřovala nemocné. Stuchlík se zde léčil a než odešel, slíbil jí manželství. Nakonec se však zasnoubil s jinou dívkou. Podle slov Loučkové to na ni velmi zapůsobilo, neboť byl její první láskou a důvodem, proč nesložila věčný slib a vystoupila z kláštera. V tomto duševním rozpoložení se rozhodla napsat ony dva dopisy. Dle jejích slov ji nenapadlo, že by Stuchlíka mohli zatknout. Soud však neuznal, že by jednala v okamžité nepřítetnosti. Oba dopisy od sebe dělilo osm dní, takže i kdyby první napsala z rozrušení, u druhého si již svůj čin musela plně uvědomovat. Za polehčující soud shledal posílání potravinových lístků do Německa bratrovi, který za ně kupoval potraviny a rozdával je ruským zajatcům pracujícím s ním v továrně, vaření, praní a obstarávání jídla pro partyzány. To vše vedlo k vynešení trestu odnětí svobody na jeden rok.³⁵

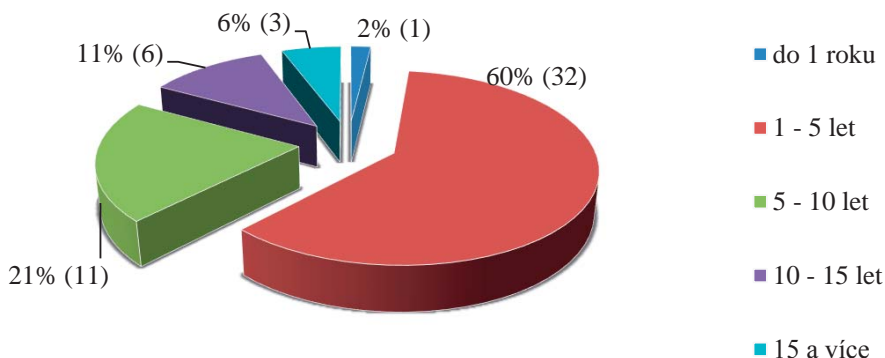
2.6. Trest odnětí svobody a jeho výše

Ve druhé fázi retribuice bylo u MLS v Uherském Hradišti k trestu odnětí svobody odsouzeno padesát tři osob – čtyřicet osm mužů a pět žen. Výše trestu se pohybovala od sedmi měsíců do dvaceti let těžkého žaláře. Trest doplňovalo pozbytí občanské cti a propadnutí části nebo celého majetku ve prospěch státu. Existovala zde také možnost odpykání si části trestu ve zvláštních nucených pracovních oddílech zřízených speciálně pro retribuční vězně. Nejčastěji se rozsudky v Uherském Hradišti pohybovaly od jednoho do pěti let.³⁶

U třiceti tří osob se trest odnětí svobody pohyboval do pěti let, což je vzhledem k faktu, že spodní hranice byla v případech souzených podle velkého retribučního dekretu stanovena minimálně na pět let, velice zajímavé. Ukazuje to, že i soudcům samotným se zdály tresty nepřiměřeně vysoké, a tak hojně využívali § 16, který kromě možnosti úplně upustit od potrestání, připouštěl také možnost snížit trest pod stanovenou dolní hranici. Mezi polehčující okolnosti nejčastěji patřilo částečné nebo úplné doznání a pomoc českým lidem a partyzánům. K přitěžujícím pak dřívější tresty a obžaloba z více zločinů najednou.³⁷

Nejnižší trest, v délce trvání sedmi měsíců, si vyslechl Jan Fiala. Ten jako úředník správy internačního tábora pro politické vězně ve Svatobořicích zneužil situace a obohacoval se na jejich úkor. Odcizoval jim zejména textilie. Tato skutečnost byla svědeckými výpověďmi

dokázána, avšak soud vzal v potaz, že současně zprostředkoval internovaným předávání potravinových balíků od příbuzných, čímž zlepšil jejich zásobovací situaci.³⁸

Zdroj: MZAB, fond C 143.

Objevovaly se i případy, kdy obviněný byl v německém vězení během okupace za činy spáchané proti Říši a následně se ocitl před českým soudem za zločiny uvedené v retribučním dekretu. Například František Kavánek v roce 1941 ze sabotáže přerezal na trati Břeclav – Otrokovice na třech místech telefonní kabel. Na základě udání byl zatčen gestapem a odsouzen na dvanáct let káznice. Svůj trest si odpykával v káznici ve Steinu a v koncentračním táboře Mauthausen, kde se dočkal osvobození spojeneckou armádou. Jako roznašeč jídla přilepšoval českým spoluvězňům a tajně roznášel noviny s komunistickou ideologií a zprávami ze zahraničí, což soud uznal jako polehčující okolnost.³⁹ Před svým zatčením ale stihl udat několik lidí kvůli výrokům proti Hitlerovi. Vzhledem k jeho věznění za války a vzornému chování v koncentračním táboře mu soud trest snížil pod spodní hranici a vyměřil mu nakonec dva roky.⁴⁰

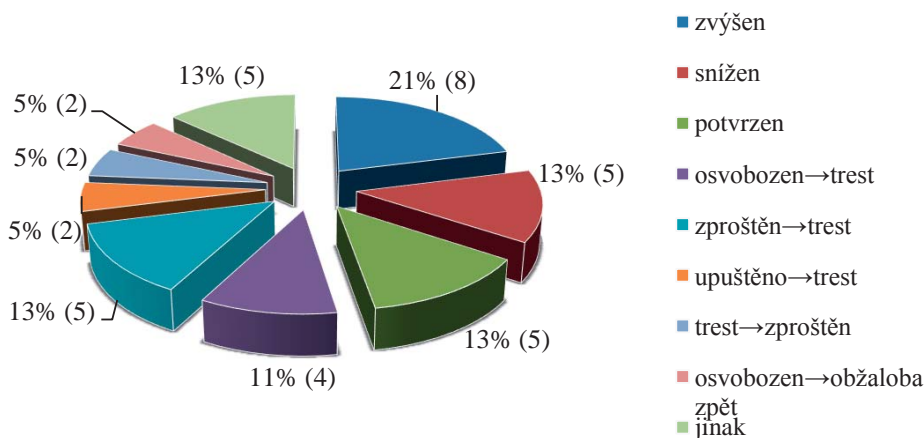
K patnácti a více letům byly odsouzeny tři osoby. Jednalo se o vlakového manipulantu Leopolda Trojánka, který čelil obvinění z podpory a propagace nacismu, přihlášení se k německé národnosti, z donášení informací gestapu a zavinění ztráty svobody několika československých občanů. I když Trojánek svou vinu před soudem popíral a tvrdil, že se k německé národnosti přihlásil na nátlak gestapa a nikdy se nestal informátorem, svědecké výpovědi ho usvědčily. Trest byl stanoven ve výši patnácti let odnětí svobody, z čehož deset let si měl odpykat ve zvláštních nucených pracovních oddílech.⁴¹

Známým se stal případ generálního ředitele firmy Baťa a protektorátního ministra Dominika Čipery, kterého soud 22. prosince odsoudil k patnácti letům vězení. Čipera patřil k tříčlennému nejvyššímu direktoriu společnosti Baťa. V roce 1932, po smrti Tomáše Bati, se také stal starostou Zlína a zůstal jím až do 12. května 1945. V prosinci 1938 byl jmenován prezidentem Emilem Háchou ministrem veřejných prací a ve své funkci setrval až do ledna 1942. Čipera na ministerstvu mnoho věcí změnil. Stavil na iniciativě a odpovědnosti úředníků a ve všech věcech se snažil o průhlednost a systematickosti.⁴² Předseda vlády Alois Eliáš v dubnu 1939 Čiperu požádal, zda by svým vlivem nedokázal prosadit přijetí většího počtu vojáků zredukované armády do firmy Baťa. Čipera přislíbil, že vedení koncernu návrh přednese a doporučí. Jednání o umístění bývalých důstojníků se vedlo v červnu 1939 a pár dní nato na osobní oddělení postupně přicházejí například brigádní generál Otakar Zahálka, nadporučík Miloš Vejražka, štábní kapitán Jaroslav Brodecký a další. Pod záminkou zřízení městské protiletectké obrany, za jejíž akceschopnost byl Čipera jako starosta odpovědný, byla

z těchto důstojníků vybudována organizace, která se v pozdějších letech osvědčila jako dobré krytí ilegální činnosti na Zlínsku. Ani na zaměstnance vedení společnosti nezapomínalo. K výdělkům za války přes zákaz přibýly finanční částky vyplácené z nejrůznějších důvodů – na ošacení, na nákup brambor, jubilejní dary. Po dohodě s lékaři se bez objektivních známek nemoci zaměstnancům poskytovaly tzv. třídní oddychy. Finančně také podporoval rodinné příslušníky obětí nacistické zvěle a příbuzné československých letců uprchlých na západ.⁴³ Krátce po osvobození to vypadalo, že těžké časy pro Čiperu skončily. Opak se ale stal pravdou. Představitelé KSČ si uvědomovali, že k tomu, aby ovládli Zlín, potřebují ovládnout Baťovu společnost. Na podnik proto byla 14. května 1945 uvalena národní správa. Čiperu v roce 1947 stanul před Národním soudem v Praze, který ho 2. května zprostil obžaloby a dočkal se tak jistého zadostiučinění. Když se proti němu proces v 1948 obnovil, nacházel se již v exilu v Londýně. Zde se opět pustil do práce u Tomáše Bati ml. Zemřel v kanadském Torontu 3. září 1963.⁴⁴ Čiperův proces a odsouzení v roce 1948 lze jednoznačně označit za zmanipulované. Jeho spis se navíc v archivu nedochoval, existuje pouze opis rozsudku. Vrchní soud v Praze svým rozhodnutím z 6. května 1993 zamítl tehdejší obvinění a konstatoval, že prosincovým verdiktem byl porušen zákon. Čiperův syn Jan o tři roky později podal žádost, které ministerstvo obrany vyhovělo a přiznalo Dominiku Čiperovi zásluhu účastníka odboje za národní osvobození v letech 1939–1945.⁴⁵

Vůbec nejvyšší trest dostal bývalý poručík československé armády Karel Moravec, který byl 31. prosince, tedy v úplně poslední možný den, odsouzen v nepřítomnosti k dvaceti letům těžkého žaláře.

2.7. Obnovená trestní řízení

Zdroj: MZAB, fond C 143.

Před MLS v Uherském Hradišti proběhlo v roce 1948 celkem třicet osm obnovených trestních řízení. Pětkrát soud tresty obžalovaným snížil. V případě Svatopluka Žitného se jednalo o snížení trestu více než o polovinu. Žitný se provinil zločinem proti státu a udavačstvím. V době zvýšeného ohrožení republiky se přihlásil k německé státní příslušnosti a za protiněmecké výroky udal celkem třicet sedm lidí. Soud došel k nezvratnému přesvědčení, že Žitný je vinný ve všech bodech obžaloby a v lednu 1946 jej odsoudil k patnácti letům vězení.⁴⁶ V roce 1948 Žitný kvůli nepřiměřeně vysokému trestu žádal o revizi rozsudku. Soud mu vyhověl a řízení obnovil. V novém řízení jej žaloba vinila ze stále stejných skutečností,

avšak částečně byl zproštěn obžaloby, protože se nepodařilo přesvědčivě dokázat jeho vinu. Díky těmto skutečnostem zněl vynesený rozsudek „pouze“ sedm let těžkého žaláře.⁴⁷

Na obnovení retribuční tresty nejvíce doplatili ti, jež soud již jednou osvobodil, zprostil obžaloby nebo upustil od potrestání, ale v obnoveném řízení si vyslechli trest odnětí svobody. U podnikatele Františka Nesvadby MLS v červnu 1946 upustil od potrestání. Krajský soud jej v únoru 1948 osvobodil, ale v listopadu 1948 ho MLS uznal vinným a vyměřil mu trest ve výši deseti let. Ve všech třech případech jej soudili pro podporu nacistického hnutí a udavačství. Otázkou zůstává, do jaké míry obžalovanému přitížilo, že jeho udání bylo učiněno proti členovi komunistické strany, o jehož členství a myšlenkách se všeobecně vědělo.⁴⁸

Major československé armády Zdeněk Knoll stanul před soudem v prosinci 1946 a v prosinci 1948. Pokaždé jej soud vinil z podpory a propagace nacismu a z nezákonného obohacování, což mu i v obou případech dokázal. V době okupace se obžalovaný ucházel o koupi různých podniků, zejména židovských. Obžaloba mu kladla za vinu, že to dělal ze zističných důvodů, neboť si uvědomoval, že Židé budou pronásledováni a budou nuceni svůj majetek rozprodat pod cenou. Soud došel k přesvědčení, že obžalovaný již nepředpokládal návrat majitelů, a proto se pro sebe snažil pod cenou získat značný majetek. Tím se naplnila skutková podstata zločinu proti majetku. Protože se stal členem partyzánské brigády Jana Žižky a zúčastnil se několika bojů, soud uznal, že škoda jím způsobená byla „daleko vyvážená prospěchem“ a v roce 1946 upustil od potrestání.⁴⁹ V roce 1948 naopak soud konstatoval: „Při výměře trestu nebylo použito ustanovení § 16 retribučního dekretu, neboť soud neshledal u obžalovaného takových skutečností, které by mluvily ve prospěch obžalovaného a opravňovaly použití tohoto ustanovení, neboť jeho činnost v odboji byla nepatrná a byla konána až na samém sklonku války, kdy již nebylo pro žádného pochybností o výsledku války.“ Vyměřil mu trest odnětí svobody v délce trvání sedmi let.⁵⁰

3. Závěr

MLS definitivně tedy ukončily svou činnost celkem v tichosti k 31. prosinci 1948 a lze konstatovat, že v očích KSČ nenaplnily jejich představy. Na rozdíl od pečlivě zpracované statistiky, kterou bývalý ministr spravedlnosti Prokop Drtina po skončení první fáze uveřejnil i v tisku, představitelé KSČ výsledky publikovali velmi neradi. Jednalo se totiž o drasticky nižší čísla, než se očekávalo. Rudé právo o ukončení obnovené retribuční tresty jako takové nic nepsalo. Objevil se pouze článek obsahující Čepičkovo zhodnocení činnosti resortu v roce 1948, v němž se uvádělo: „Bylo to především provedení retribuční tresty, která skončila úsilím všech příslušných zaměstnanců v rámci nadplánu v podstatě už 28. října.“⁵¹

Kromě MLS v Hradci Králové se míru zneužití retribuční tresty nepodařilo dosud prokázat. Ani MLS v Uherském Hradišti netvoří výjimku. O jednoznačně zmanipulovaném případě lze hovořit pouze v kauze protektorátního ministra a ředitele společnosti Baťa Dominika Čipeřy. Zde je jasně vidět zájem KSČ na jeho diskreditaci a odstranění. Koneckonců se o to pokoušeli již během první fáze retribuční tresty. Podobných případů zneužití retribuční tresty k odstranění či diskreditaci nepohodlných osob se objevilo pravděpodobně více, avšak přímé důkazy se v jednotlivých spisech hledají velice obtížně. V některých rozsudcích zaznívá mezi polehčujícími okolnostmi skutečnost, že dotyčný se živí jako dělník, ale jakou skutečnou váhu to sehrálo při konečné výměře trestu, se neodvažují říci. Ve spisech se mi nepodařilo ani zaznamenat výraznější dobovou politickou rétoriku. S tímto fenoménem jsem se setkala až během žádostí o milost nebo podmíněčná propuštění na počátku padesátých let. U MLS v Uherském Hradišti lze konstatovat, že se i během obnovené fáze retribuční tresty snažil o vynášení spravedlivých trestů.

Díky amnestiím během první poloviny padesátých let byla většina vězňů, pokud se na svobodu nedostali již dříve, propuštěna. Tresty v celém rozsahu si tak odpykali pouze ti, jimž byly uloženy tresty pod dolní hranicí. Samozřejmě je nutné si uvědomit, že kromě trestů odnětí svobody zde existovaly tresty vedlejší, jejichž následky odsouzení pocítovali ještě dlouhou dobu po propuštění. Především pokud se jednalo o ztrátu občanské cti. Zájem o retribuční vězně postupně upadal, protože se do popředí dostávala nová skupina lidí. Jednalo se o lidi souzené a vězněné za „protistátní“ činnost.

Poznámky:

- 1 Fond MLS Uherské Hradiště se nachází v Moravském zemském archivu v Brně (dále jen MZAB). Dohromady obsahuje 96 trestních spisů a jediný, jenž není kompletní, je spis Ls 101/48. Ten se týká protektorátního ministra a ředitele společnosti Baťa Dominika Čipery, přičemž v MZAB se nachází pouze přílohy k tomuto spisu. Po prostudování všech spisů musím konstatovat, že se v inventáři k tomuto fondu nachází nesrovnalosti. Konkrétně se jedná o spis Ls 62/48, kde v inventáři stojí, že odsouzen byl pouze František Marušák, ale obžalovaný a odsouzený s ním byl také František Šarman. Dále spis Ls 77/48, kde mezi odsouzenými figuruje jen Václav Skuherský mladší, odsouzení s ním ale byli také jeho rodiče Václav Skuherský starší a Julie Skuherská.
- 2 Základem pro studium retribučního soudnictví se stala kniha Mečislava Boráka (B o r á k, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. 450 s.). Jedná se o vůbec první monografii vydanou k tomuto tématu. Většina pozdějších autorů využívá jeho poznatků. Kniha amerického historika Benjaminu Frommera (F r o m m e r, Benjamin. *Národní očista: retribuční v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. 504 s.) je dosud jedinou publikací zahraničního autora věnující se samostatně československé retribuci. Snaží se o pochopení a nestranné zhodnocení problému. Literatury týkající se samotné druhé retribuční je velice málo. Borák jí ve své knize věnuje pouze šest stran a Frommer o obnovené retribuci píše pouze na sedmnácti stranách své jinak velmi obsáhlé publikace. Další příspěvek představuje stař Lucie Jarkovské (J a r k o v s k á, Lucie. *Retribuční soudnictví 1948 – národní očista nebo třídní justice?* In: Pejčoch, Ivo, Plachý, Jiří a kol. *Okupace, kolaborace, retribuční*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010, s. 188–198), která se ale zaměřuje především na činnost MLS v Hradci Králové. Nejčernější k tomuto tématu je studie Kateřiny Kočové (K o č o v á, Kateřina. *Druhá retribuční: činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948*. *Soudobé dějiny* 12, 2005, č. 3–4, s. 586–625). Ta obsahuje popis obnovení retribuční a rozebírá vybrané významné kauzy řešené v roce 1948, u nichž poukazuje na možné zneužití retribuční. Na závěr se snaží o celkové zhodnocení činnosti všech MLS v tomto období. Své poznatky čerpá především z Archivu Kanceláře prezidenta republiky a Vojenského ústředního archivu. V číslech vztahujících se k MLS v Uherském Hradišti se rozcházejí, přesto se jedná o nejucelenější zhodnocení druhé retribuční jako celku. K tématu samotného MLS v Uherském Hradišti existuje studie od Lucie Verbíkové (V e r b í k o v á, Lucie. *Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště*. *Slovácko* 54, 2012, s. 267–283) a o ucelený statistický přehled jeho činnosti se ve své diplomové práci pokusil Jan Müller (M ü l l e r, Jan. *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945–1948*. Historický ústav Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, 2015).
- 3 Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
- 4 F r o m m e r, Benjamin. c. d., s. 424–427.
- 5 Zákon č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení. Současně s tím bylo projednáno a schváleno také obnovení účinnosti tzv. malého retribučního dekretu. Zákon č. 34/1948 Sb. o revisi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti nabyt účinnosti taktéž 2. dubna 1948.
- 6 Květnové volby budou svobodné. *Lidová demokracie*, č. 80, 6. 4. 1948, s. 3.

- 7 B o r á k, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 78–79.
- 8 K o č o v á, Kateřina. c. d., s. 597–598.
- 9 MZAB, fond Veřejný žalobce u mimořádného lidového soudu v Uherském Hradišti (C 133), kart. 25, fol. 915, výzva vedoucího veřejného žalobce Dr. Tichého určená Okresnímu akčnímu výboru Národní fronty ve Zlíně sepsaná v Uherském Hradišti dne 19. 7. 1948.
- 10 Vladimír Krajina byl pedagog, vědec a politik a jeden z hlavních představitelů domácího nekomunistického odboje za druhé světové války. V roce 1948 byl ve zmanipulovaném procesu odsouzen k dvaceti pěti letům odnětí svobody. Tou dobou se již ale nacházel v exilu ve Velké Británii. K aféře více: K o u t e k, Ondřej. Takzvaná Krajinova aféra. In: Pejčoch, Ivo, Plachý, Jan a kol. *Okupace, kolaborace, retribuční*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010, s. 181–186.
- 11 K o č o v á, Kateřina. c. d., s. 603–610.
- 12 MZAB, fond Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště (C 143), kart. 11, fol. 636, ustanovení Ministerstva spravedlnosti o personálním opatření MLS v Uherském Hradišti ze dne 3. 4. 1948.
- 13 MZAB, fond C 143, kart. 11, fol. 745, jmenování dalších soudců z lidu ze dne 4. 5. 1948.
- 14 MZAB, fond C 143, kart. 11, fol. 743, rozhodnutí Akčního výboru justičních zaměstnanců krajského soudu v Uh. Hradišti o ustanovení Františka Melky jako mistra popravčího u MLS v Uherském Hradišti ze dne 24. 4. 1948.
- 15 MZAB, fond C 143, kart. 106, inv. č. 1121, spis Ls 2/48, fol. 1–2, odůvodnění rozsudku nad Žofií Dvorskou, MLS v Uherském Hradišti dne 29. 4. 1948.
- 16 MZAB, fond C 133, kart. 25, fol. 61, zpráva o činnosti MLS v Uherském Hradišti adresovaná Ministerstvu spravedlnosti ze dne 23. 12. 1948.
- 17 MZAB, fond C 143, kart. 119, inv. č. 1166, spis Ls 49/48, fol. 93–94, odůvodnění rozsudku nad Marií Zaoralovou, MLS v Uherském Hradišti dne 15. 9. 1948.
- 18 MZAB, fond C 143, kart. 118, inv. č. 1163, spis Ls 46/48, fol. 18, výslech svědka Františka Bartoše u Bezpečnostní komise ONV v Uherském Brodě ze dne 2. 1. 1947.
- 19 MZAB, fond C 143, kart. 118, inv. č. 1163, spis Ls 46/48, fol. 13–15, rozsudek vynesený nad Ludvíkem Maršálkem, MLS v Uherském Hradišti dne 19. 11. 1948.
- 20 M ü l l e r, Jan. c. d., s. 29.
- 21 MZAB, fond C 143, kart. 124, inv. č. 1203, spis Ls 90/48, fol. 40, nález veřejného žalobce ve věci stíhání Marie Plevákové sepsaný v Uherském Hradišti 10. 9. 1946.
- 22 MZAB, fond C 143, kart. 124, inv. č. 1203, spis Ls 90/48, fol. 44, žádost Místní organizace KSČ v Javorovci o neobnovení řízení proti Marii Plevákové adresovaná Ministerstvu spravedlnosti sepsaná v Javorovci dne 3. 11. 1948.
- 23 MZAB, fond C 143, kart. 124, inv. č. 1203, spis Ls 90/48, fol. 53–54, rozsudek vynesený nad Marií Plevákovou a jeho odůvodnění, MLS v Uherském Hradišti dne 9. 12. 1948.
- 24 § 16 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.
- 25 MZAB, fond C 143.
- 26 MZAB, fond C 143, kart. 122, inv. č. 1191, spis Ls 74/48, fol. 3, rozsudek vynesený nad Eduardem Raabem, MLS v Uherském Hradišti dne 21. 10. 1948.
- 27 MZAB, fond C 143, kart. 114, inv. č. 1140, spis Ls 21/48, fol. 93–95, zápis o výpovědi obžalovaného Jaroslava Durdíka sepsaný ve Zlíně dne 24. 5. 1945.
- 28 Š o l c, Jiří. *Bylo málo mužů: Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha: Merkur, 1990, s. 76–78.
- 29 MZAB, fond C 143, kart. 114, inv. č. 1140, spis Ls 21/48, fol. 155–157, výslech obviněného Jaroslava Durdíka sepsaný u vyšetřující komise NV ve Zlíně dne 4. 9. 1945.
- 30 MZAB, fond C 143, kart. 114, inv. č. 1140, spis Ls 21/48, fol. 49–54, odůvodnění rozsudku nad Jaroslavem Durdíkem, MLS v Uherském Hradišti dne 26. 8. 1948.
- 31 Č e r n ý, Vladimír. Činnost stíhacího oddílu Egona Lüdemanna na Moravě v roce 1945. In: Miřáček, Jiří a Vykoupil, Libor, eds. *Morava v boji proti fašismu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 121–133.
- 32 MZAB, fond C 143.

- 33 MZAB, fond C 143, kart. 121, inv. č. 1187, spis Ls 70/48, fol. 167–173, odůvodnění rozsudku nad Janem Fialou, Teodorem Hoblíkem a Josefem Martincem, MLS v Uherském Hradišti dne 20. 10. 1948.
- 34 J a r k o v s k á, Lucie. *Odplata, či spravedlnost?: mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku*. Praha: Prostor, 2008, s. 224.
- 35 MZAB, fond C 143, kart. 120, inv. č. 1178, spis Ls 61/48, fol. 107–108, odůvodnění rozsudku vyneseného nad Františkou Loučkovou, MLS v Uherském Hradišti dne 8. 10. 1948.
- 36 MZAB, fond C 143.
- 37 MZAB, fond C 143.
- 38 MZAB, fond C 143, kart. 121, inv. č. 1187, spis Ls 70/48, fol. 107–113, odůvodnění rozsudku vyneseného nad Janem Fialou, MLS v Uherském Hradišti dne 20. 10. 1948.
- 39 MZAB, fond C 143, kart. 116, inv. č. 1151, spis Ls 32/48, fol. 60, oznámení o výpovědi svědka Stanislava Podsedníčka o činnosti Františka Kavánka v káznici ve Steinu sepsané velitelem stanice Pazderským v Holešově dne 29. 3. 1947.
- 40 MZAB, fond C 143, kart. 116, inv. č. 1151, spis Ls 32/48, fol. 1–3, odůvodnění rozsudku vyneseného nad Františkem Kavánkem, MLS v Uherském Hradišti dne 21. 8. 1948.
- 41 MZAB, fond C 143, kart. 116, inv. č. 1153, spis Ls 36/48, fol. 18–20, rozsudek nad Leopoldem Trojánkem a jeho odůvodnění, MLS v Uherském Hradišti dne 3. 9. 1948.
- 42 P o k l u d a, Zdeněk. *Batovi muži*. Zlín: Kovárna VIVA, 2012, s. 56.
- 43 P o s p í š í l, Jaroslav. *Hyeny*. Vizovice: Lípa, 2002, s. 9–37.
- 44 H o r á k o v á, Monika. Dominik Čipera – spolupracovník Tomáše Bati. In: Tomašík, Marek, ed. *Tomáš Baťa – doba a společnost: sborník příspěvků ze stejnojmenné zlínské konference, pořádané ve dnech 30. listopadu – 1. prosince 2006*. Brno: Pro nadaci Tomáše Bati vydalo nakl. Viribus Unitis, 2007, s. 117–118.
- 45 P o k l u d a, Zdeněk. c. d., s. 57.
- 46 MZAB, fond C 143, kart. 124, inv. č. 1205, spis Ls 92/48, fol. 85–86, rozsudek vynesený nad Svatoplukem Žitným, MLS v Uherském Hradišti dne 18. 1. 1946.
- 47 MZAB, fond C 143, kart. 124, inv. č. 1205, spis Ls 92/48, fol. 188–191, rozsudek nad Svatoplukem Žitným a jeho odůvodnění, MLS v Uherském Hradišti dne 10. 12. 1948.
- 48 MZAB, fond C 143, kart. 108, inv. č. 1124, spis Ls 5/48, fol. 355, rozsudek vynesený nad Františkem Látalem, MLS v Uherském Hradišti dne 14. 5. 1948.
- 49 MZAB, fond C 143, kart. 123, inv. č. 1197, spis Ls 83/48, fol. 182–183, odůvodnění trestu vyneseného nad Zdeňkem Knollem, MLS v Uherském Hradišti dne 30. 12. 1946.
- 50 MZAB, fond C 143, kart. 123, inv. č. 1197, spis Ls 83/48, fol. 207–209, rozsudek nad Zdeňkem Knollem a jeho odůvodnění, MLS v Uherském Hradišti dne 10. 12. 1948.
- 51 Ministr spravedlnosti o práci svého resortu. *Rudé právo*, č. 305, 31. 12. 1948, s. 1.

Prameny:

Moravský zemský archiv v Brně, fond Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště (C 143), fond Veřejný žalobce u mimořádného lidového soudu v Uherském Hradišti (C 133).

Literatura:

- B o r á k, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. 450 s.
- F r o m m e r, Benjamin. *Národní očista: retribuční poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. 504 s.
- J a r k o v s k á, Lucie. *Odplata, či spravedlnost?: mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku*. Praha: Prostor, 2008. 364 s.
- K o č o v á, Kateřina. Druhá retribuční: činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948. *Soudobé dějiny* 12, 2005, č. 3–4, s. 586–625.

Lidová demokracie, č. 80, 6. 4. 1948, s. 3.

M i t á č e k, Jiří a V y k o u p i l, Libor, eds. *Morava v boji proti fašismu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008. 332 s.

M ü l l e r, Jan. *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945-1948*. Diplomová práce, Historický ústav Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, 2015.

P e j č o c h, Ivo, P l a c h ý, Jiří a kol. *Okupace, kolaborace, retribuce*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010. 327 s.

P o k l u d a, Zdeněk. *Baťovi muži*. Zlín: Kovárna VIVA, 2012. 167 s.

Přílohy:

JMÉNO	POVOLÁNÍ	DATUM NAROZENÍ
Asmus Karel	důstojník	21. prosinec 1906
Barták Břetislav	továrník	8. říjen 1896
Bartoš Karel	profesor gymnázia	20. únor 1900
Bogacz Vilém	hodinářský pomocník	10. květen 1907
Böhm František	dělník	21. leden 1922
Bouda Josef	soukromý úředník	5. prosinec 1917
Cikryt František	dělník	22. prosinec 1897
Čapková Anežka	v domácnosti	22. říjen 1906
Čipera Dominik	generální ředitel fy Baťa a protektorátní ministr	2. srpen 1983
Čistín Jan	úředník	16. říjen 1906
Deabis Arnošt	účetní	11. říjen 1886
Dembovský Josef	major letectva	23. květen 1897
Denk Jan	sluha	4. srpen 1904
Dostál František	vrchní četnický strážmistr	6. červenec 1898
Drevenák Josef	obchodník	16. prosinec 1884
Dřímál Antonín	pekař	3. srpen 1908
Durdík Jaroslav	major policie	20. prosinec 1891
Dvorská Žofie	zubní asistentka	10. červenec 1920
Fiala Jan	vrchní strážmistr	15. červenec 1884
Foltýn Jan	rolník	30. duben 1912
Funk Hubert	soustružník kovů	25. duben 1914
Galiová Irena	správkyně velkostatku	26. leden 1898
Gallas Karel	stavební dělník	18. prosinec 1907
Grünes Antonín	ředitel tabákové továrny	27. prosinec 1893

P o s p í š i l, Jaroslav. *Hyeny*. Vizovice: Lípa, 2002. 463 s.

Š o l c, Jiří. *Bylo málo mužů: Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha: Merkur, 1990. 345 s.

T o m a š t í k, Marek, ed. *Tomáš Baťa – doba a společnost: sborník příspěvků ze stejnojmenné zlínské konference, pořádané ve dnech 30. listopadu – 1. prosince 2006*. Brno: Pro nadaci Tomáše Bati vydalo nakl. Viribus Unitis, 2007. 364 s.

V e r b í k o v á, Lucie. Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště. *Slovácko* 54, 2012, s. 267–283.

NÁRODNOST	DATUM ROZSUDKU	ROZSUDEK	SPIS
česká	29. září 1948	zastaveno	Ls 19/48
česká	27. říjen 1948 v nepřítomnosti	10	Ls 84/48
česká	3. červenec 1948	3	Ls 24/48
přihlásil se	27. říjen 1948	1,5	Ls 79/48
německá	9. prosinec 1948	upuštěno od potrestání	Ls 91/48
česká	1. září 1948	obžaloba vzata zpět	Ls 44/48
česká	16. červenec 1948	osvobozen	Ls 16/48
česká	3. září 1948	osvobozena	Ls 40/48
česká	22. prosinec 1948 v nepřítomnosti	15	Ls 101/48
česká	31. srpen 1948	5	Ls 27/48
přihlásil se	27. srpen 1948	5	Ls 37/48
česká	5. červen 1948	zastaveno	Ls 11/48
německá	23. září 1948	upuštěno od potrestání	Ls 56/48
česká	15. prosinec 1948	zastaveno	Ls 99/48
přihlásil se	5. červen 1948	upuštěno od potrestání	Ls 10/48
česká	10. září 1948	2,5	Ls 42/48
česká	26. srpen 1948	upuštěno od potrestání	Ls 21/48
přihlásila se	29. duben 1948	3	Ls 2/48
česká	20. říjen 1948	0,6	Ls 70/48
česká	15. září 1948	zproštěn	Ls 43/48
česká	23. září 1948	3	Ls 55/48
přihlásila se	26. říjen 1948 v nepřítomnosti	5	Ls 28/48
německá	19. listopad 1948	upuštěno od potrestání	Ls 89/48
německá	9. září 1948	1	Ls 45/48

Hájek Jaroslav	rolník	5. březen 1901
Halík Martin	cihlářský dělník	16. říjen 1890
Halíková Růžena	obchodnice	7. srpen 1890
Hoblík Teodor	četnický strážmistr	1. červenec 1886
Holub Jiří	kuchař	23. duben 1919
Horák Michal	dělník	23. září 1904
Horr František	obuvník	5. květen 1905
Hůser Josef	rolník	28. srpen 1908
Chochola Richard	řidič	22. srpen 2898
Chrastina Ladislav	řidič	27. červen 1912
Chyba Karel	drogista	14. prosinec 1893
Janoušek František	natěrač	19. září 1908
Kadláč František	elektrotechnik	27. srpen 1906
Karlík Otto	úředník	25. červen 1920
Kavánek František	rolník	8. únor 1912
Khol Oldřich	soukromý úředník	28. duben 1905
Klečka Robert	strojní zámečník	24. září 1886
Knoll Zdeněk	major v. v.	4. říjen 1894
Königstein Karel	soukromník	26. duben 1918
Korn Michal	dělník	9. prosinec 1889
Kouřil Antonín	lékař	19. březen 1897
Krmíček Josef	závodčí v koncentračním táboře	17. březen 1897
Krňávek Antonín	vrchní účetní tajemník	28. září 1906
Křenovský Rajmud	zemědělec	29. srpen 1902
Kux Jindřich	slévač	2. červen 1913
Kuzdas Josef	technický vedoucí	15. březen 1903
Lang Jaroslav	praporčík SNB	25. duben 1897
Látal František	rolník	18. únor 1909
Losert Walfied	brusič	19. listopad 1909
Loučková Františka	učitelka mateřské školy	27. prosinec 1912
Lüdemann Egon	člen SS	4. únor 1910
Mahdal Rostislav	obchodník	1. srpen 1922
Machala Karel	obchodník	11. leden 1914

česká	10. září 1948	osvobozen	Ls 42/48
přihlásil se	13. prosinec 1948	osvobozen	Ls 96/48
přihlásila se	13. prosinec 1948	12	Ls 96/48
česká	20. říjen 1948	1,5	Ls 70/48
česká	17. srpen 1948	4	Ls 20/48
česká	3. září 1948	osvobozen	Ls 40/48
německá	30. září 1948	upuštěno od potrestání	Ls 58/48
česká	13. prosinec 1948	osvobozen	Ls 96/48
přihlásil se	5. listopad 1948	osvobozen	Ls 88/48
česká	2. září 1948	osvobozen	Ls 39/48
česká	26. červen 1948	4	Ls 23/48
přinucen	14. říjen 1948	upuštěno od potrestání	Ls 69/48
česká	25. říjen 1948	2	Ls 80/48
přihlásil se	23. září 1948	upuštěno od potrestání	Ls 53/48
česká	21. srpen 1948	2	Ls 32/48
přihlásil se	10. prosinec 1948	7	Ls 25/48
přihlásil se	29. září 1948	1	Ls 57/48
česká	10. prosinec 1948 v nepřítomnosti	7	Ls 83/48
přihlásil se	25. srpen 1948	6	Ls 31/48
německá	11. prosinec 1948	osvobozen	Ls 94/48
česká	8. září 1948	osvobozen	Ls 38/48
česká	25. říjen 1948	upuštěno od potrestání	Ls 76/48
česká	23. říjen 1948	osvobozen	Ls 78/48
česká	24. září 1948	zproštěn	Ls 52/48
německá	2. září 1948	2	Ls 41/48
česká	22. říjen 1948	osvobozen	Ls 68/48
česká	30. září 1948	1,5	Ls 60/48
česká	14. květen 1948	5	Ls 5/48
německá	21. říjen 1948	upuštěno od potrestání	Ls 75/48
česká	8. říjen 1948	1	Ls 61/48
německá	28. květen 1948	smrt	Ls 7/48
česká	30. září 1948	zproštěn	Ls 59/48
přihlásil se	8. září 1948	2	Ls 48/48

Machálek Karel	vedoucí firmy Baťa	15. červen 1907
Malota Eduard	redaktor	18. leden 1884
Maršálek Ludvík	dělník	17. září 1928
Martinec Josef	úředník	3. listopad 1893
Marušák František	domkař	30. duben 1896
Mertl Karel	továrník	2. leden 1896
Mildschuhová Hedvika	úřednice	26. březen 1920
Molitor Jan	aktuárský elév	21. prosinec 1911
Moravec Karel	bývalý poručík čsl. armády	20. říjen 1915
Mrlík Antonín	soukromý úředník	14. září 1920
Navrátil Richard	mlynář	7. únor 1887
Nesvadba František	statkář	30. prosinec 1895
Nesvatba Alois	obchodník	1. září 1909
Novák František	úředník	13. prosinec 1885
Paroulek Václav	cukrář a kavárník	14. květen 1904
Pauli Jakub	dělník	9. listopad 1886
Pavlík Antonín	stolařský pomocník	18. duben 1924
Pecha Karel	stavební dělník	25. duben 1903
Peikert Josef	stavební polír	25. duben 1901
Pelišek Jaroslav	šéfredaktor	6. srpen 1911
Peterek Alois	technický poradce	23. březen 1903
Pleváková Marie	v domácnosti	16. září 1909
Pospíšilík Bedřich	úředník	4. březen 1900
Prášil Vladimír	advokát	2. prosinec 1906
Příkopa Josef	stavební dozorce	27. srpen 1899
Raab Eduard	zednický pomocník	6. únor 1899
Rádek Jaroslav	drogista	17. květen 1910
Skrbek Josef	úředník	8. březen 1905
Skuherská Julie	společnice firmy	4. prosinec 1894
Skuherský Václav ml.	společník firmy	2. květen 1917
Skuherský Václav st.	společník firmy	4. září 1881
Slavík Vojtěch	hodinář	3. duben 1909

německá	25. červen 1948	osvobozen	Ls 22/48
česká	10. červen 1948	upuštěno od potrestání	Ls 12/48
česká	19. listopad 1948	1	Ls 46/48
česká	20. říjen 1948	3	Ls 70/48
česká	8. říjen 1948	2	Ls 62/48
rakouská	1. říjen 1948 v nepřítomnosti	10	Ls 4/48
přihlásila se	20. srpen 1948	upuštěno od potrestání	Ls 33/48
česká	15. září 1948	osvobozen	Ls 49/48
česká	31. prosinec 1948 v nepřítomnosti	20	Ls 103/48
česká	14. prosinec 1948	3	Ls 98/48
česká	4. červen 1948	osvobozen	Ls 9/48
česká	4. listopad 1948 v nepřítomnosti	10	Ls 86/48
česká	15. říjen 1948	osvobozen	Ls 66/48
česká	21. květen 1948	1	Ls 6/48
česká	14. květen 1948	2	Ls 3/48
německá	11. prosinec 1948	upuštěno od potrestání	Ls 95/48
česká	15. prosinec 1948	zproštěn	Ls 100/48
přihlásil se	16. červenec 1948	2,5	Ls 14/48
česká	24. září 1948	7	Ls 51/48
česká	11. červen 1948	12	Ls 13/48
přihlásil se	22. červenec 1948	3	Ls 30/48
česká	9. prosinec 1948	osvobozena	Ls 90/48
česká	24. srpen 1948	4	Ls 26/48
česká	23. říjen 1948	obžaloba vzata zpět	Ls 47/48
česká	4. červen 1948	4	Ls 8/48
německá	21. říjen 1948	upuštěno od potrestání	Ls 74/48
česká	2. červenec 1948	upuštěno od potrestání	Ls 18/48
česká	14. říjen 1948	osvobozen	Ls 63/48
česká	25. říjen 1948	osvobozena	Ls 77/48
česká	25. říjen 1948 v nepřítomnosti	1	Ls 77/48
česká	25. říjen 1948	osvobozen	Ls 77/48
česká	22. říjen 1948	zproštěn	Ls 64/48

Studeník Josef	továrník	6. duben 1905
Synek Čeněk	rotmistr v. v.	20. červenec 1895
Šalúšek Martin	dělník	8. červen 1901
Šarman František	dělník	12. březen 1902
Šedivý Josef	továrník	4. září 1904
Tegel František	tajemník gestapa	9. březen 1907
Trojánek Leopold	vlakový manipulát	4. listopad 1893
Urbánek František	kriminální asistent	2. leden 1907
Večeřa Antonín	vrchní četnický strážmistr	11. duben 1884
Velecký František	řezník	10. duben 1919
Výleta Josef	skladník	27. únor 1901
Wagenplast Karel	obuvnický technik	16. prosinec 1913
Zaoralová Marie	v domácnosti	25. únor 1881
Zapletal Otakar	dělník	19. srpen 1899
Zatloukalová Aurelie	v domácnosti	27. červen 1892
Zerzán Antonín	advokát	13. prosinec 1890
Žáček Jan	trafikant	20. červen 1900
Žitná Anna	odborná učitelka	9. leden 1903
Žitný Svatopluk	zubní technik	17. srpen 1908

Zdroj: MZAB, fond C 143.

Mgr. Ing. Pavla Pokoráková (n. 1990) je absolventkou historie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a současně ekonomiky a managementu na Provozně ekonomické fakultě Mendelovy univerzity v Brně. V současné době studuje v doktorském studiu historii se zaměřením na české dějiny. Věnuje se období protektorátu Čechy a Morava.

The Renewed Phase of Retribution at an Extraordinary National Court in Uherské Hradiště

Abstract

The main purpose of retribution judiciary was to punish war criminals and collaborators. For this purpose, extraordinary national courts were established on the basis of the decree of the president of Czechoslovak Republic number 16/1945 coll. in two periods – the first one in 1945–1947, the second one in 1948.

The article deals with the activities of an extraordinary national court in Uherské Hradiště, namely during the second phase of retribution during which there were ninety-six cases dealt with. The staff of the court, nationalities of the persons sued as well as the character of committed crimes are described more closely on the basis of the study of court documents which are deposited in Moravian Archive in Brno. Renewed trials are particularities of the document.

There is a table with the names of all the persons sentenced in 1948 enclosed to the article stating their occupation, date of birth, nationality, date of the sentence and type of sentence. To make the document more well arranged, all the facts are shown in graphs.

česká	10. prosinec 1948 v nepřítomnosti	2,5	Ls 93/48
česká	21. říjen 1948	2	Ls 71/48
česká	30. září 1948	zproštěn	Ls 59/48
česká	8. říjen 1948	zproštěn	Ls 62/48
česká	21. prosinec 1948 v nepřítomnosti	10	Ls 102/48
německá	18. červen 1948	3	Ls 15/48
přihlásil se	3. září 1948	15	Ls 36/48
přihlásil se	22. září 1948	3	Ls 50/48
česká	15. říjen 1948	osvobozen	Ls 65/48
česká	30. září 1948	zproštěn	Ls 59/48
česká	5. listopad 1948	osvobozen	Ls 87/48
německá	29. duben 1948	5	Ls 1/48
česká	15. září 1948	osvobozena	Ls 49/48
česká	22. červenec 1948	7	Ls 29/48
česká	15. září 1948	obžaloba vzata zpět	Ls 54/48
česká	18. říjen 1948	obžaloba vzata zpět	Ls 17/48
česká	15. říjen 1948	osvobozen	Ls 67/48
česká	21. říjen 1948	3	Ls 73/48
přihlásil se	10. prosinec 1948	7	Ls 92/48

Erneuerte Vergeltungsphase beim außerordentlichen Volksgericht in Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Der Hauptsinn der Vergeltungsjustiz war es, Kriegsverbrecher und Kollaborateure zu bestrafen. Zu diesem Zweck wurden nach dem Dekret des Präsidenten der Republik Nr. 16/1945 Sb. außerordentliche Volksgerichte eingerichtet, die in zwei Zeiträumen richteten – der erste in den Jahren 1945–1947, der zweite im Jahr 1948.

Der Beitrag beschäftigt sich mit der Tätigkeit des außerordentlichen Volksgerichts in Uherské Hradiště, und zwar insbesondere während seiner zweiten Arbeitsphase, in der er insgesamt sechsundneunzig Fälle behandelte. Aufgrund des Studiums der einzelnen im Mährischen Landesarchiv in Brünn aufbewahrten Gerichtsakten werden die personelle Besetzung des Gerichts, die nationale Zusammensetzung der Angeklagten, deren Sozialstruktur sowie der Charakter der begangenen Straftaten näher vorgestellt. Ein Spezifikum dieser Zeit sind die erneuerten Strafverfahren.

Zum Beitrag gehört eine Tabelle mit allen 1948 verurteilten Personen unter Angabe von Beruf, Geburtsdatum, Nationalität, Verurteilungsdatum und Urteil. Ferner wurden die ermittelten Erkenntnisse zur besseren Übersichtlichkeit in Diagramme übertragen.

K životnímu jubileu PhDr. Jiřího Čoučka

Dne 26. října 2017 oslavil významné životní jubileum emeritní ředitel Státního okresního archivu PhDr. Jiří Čoupek. Světlo světa spatřil v Brně a s touto moravskou metropolí bylo spojeno období jeho dětství, mládí i rané dospělosti. Po absolutoriu oboru archivnictví na Filozofické fakultě UJEP (dnes Masarykova univerzita Brno) nastoupil do svého prvního a jediného zaměstnání ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti. Nejprve jako odborný archivář, po dvou letech, od 1. dubna 1973, byl jmenován vedoucím archivu a v roce 1977 se stal jeho ředitelem. A od nástupu do archivu je jeho život i dílo spojeno s Uherským Hradištěm i regionem.

Měla jsem velké štěstí, že v době, kdy jsem jako studentka historie a archivnictví sháněla možnost archivní praxe, vyšel mi tehdejší vedoucí archivu vstříc a praxi mi umožnil. Ba mnohem více, nezkušené studentce 2. ročníku se stal cenným rádcem a učitelem a po několika letech i spolehlivým přítelem, kolegou a také spolupracovníkem.

Bývá zvykem vzpomenout při příležitosti životního výročí činnost jubilanta, která je v případě Jiřího Čoučka víc než rozsáhlá. Ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti zanechal nesmazatelnou stopu nejen při systematickém zpřístupňování archivních fondů. Do dějin archivu se zapsala také rozsáhlá rekonstrukce celého objektu bývalého františkánského kláštera, která proběhla pod jeho vedením v letech 1987–1997. V neposlední řadě považuji za důležité zdůraznit, že se mu podařilo z archivu vybudovat moderní instituci, v níž působí erudovaný kolektiv a která má důležité postavení mezi pamětovými institucemi regionu. I když mu patří na tomto poli hlavní zásluhy, nepochybuji o tom, že se mu toto vše podařilo i díky pomoci a podpoře jeho manželky PhDr. Jaromíry Čoupkové, odborné archi-

vářky, která rovněž prožila celý svůj profesní život v uherskohradištském archivu. Spolu vychovali dvě děti, které krácejí v rodičovských šlépějích. Věřím, že Jiří Čoupek založil „archivářskou dynastii“...

Své odborné znalosti zúročil jubilant v řadě odborných poradních orgánů, od roku 1993 je členem redakční rady časopisu *Slovácko* a od téhož roku působil v redakční radě *Sborníku archivních prací* (do roku 2007). V letech 1995–2004 byl členem Vědecké archivní rady ministra vnitra. Již druhé desetiletí je členem názvoslovné komise pro pojmenování ulic a veřejných prostranství Městského úřadu Uherské Hradiště a po dvě volební období pracoval v komisi architektury a regenerace městské památkové zóny. Vztah k městu, v němž žije, a jeho obyvatelům projevil i v dalších oblastech, neboť od roku 1991 působí jako člen správní rady Oblastní Charity Uherské Hradiště a v letech 2007–2011 zastával funkci jejího předsedy. Stal se zakládajícím členem His-

torické společnosti Starý Velehrad a v letech 1993–2010 stál v jejím čele. Se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti spolupracuje Jiří Čoupek nejen jako člen redakční rady, ale po dlouhá desetiletí je členem poradního sboru pro sbírkotvornou činnost oboru historie.

Úctyhodná je publikační činnost Jiřího Čoupeka, která čítá desítky titulů, počínaje články v novinách, populárně-naučných i ryze odborných časopisech, přes kapitoly v monografiích obcí až po samostatné publikace. Není cílem podat v rámci této zpravice jejich výčet, neboť díky moderním informačním technologiím si je každý zájemce může najít na internetu. Na tomto místě ráda zmiňuji i obzvláště významný podíl jubilanta na tvorbě hesel do internetové Encyklopedie města Uherské Hradiště, která byla spuštěna měsíc poté, co Jiří Čoupek oslavil své jubileum.

Skromnost, poctivost a pracovitost našeho jubilanta byla po zásluze mnohokrát oceněna, jen namátkou uvádím, že za svou příkladnou práci je držitelem medaile Svazu požární ochrany ČSSR (1987), Pamětní medaile Čs. obce legionářské v uznání zásluh o obnovu a šíření legionářských tradic (2000), medaile starosty města Uherské Hradiště za vědeckou a publikační činnost v oboru dějin města Uherského Hradiště (2010). Nejvýznamnějšího ocenění se Jiří Čoupek dočkal ke svému životnímu jubileu, kdy mu byla udělena medaile ministra vnitra České republiky Za zásluhy o české archivnictví (2017).

Ke všem oceněním, jichž se Jiřímu dostalo, bych chtěla připojit ještě jedno. Není na první pohled tak honosné, jako jsou diplomy a medaile, ale osobně ho považuji za ještě významnější. Je jím úcta a vážnost, které se těší nejen mezi odbornou veřejností, ale kterou mu projevují všichni, kdo měli možnost se s ním někdy setkat a třeba i spolupracovat. Hluboká odborná erudice se v jeho osobě pojí se vstřícností, laskavostí, ochotou pomoci radou či skutkem. A jeho skromné a vlídné vystupování pohladí každého po duši.

Snad nebude neskromné, když si dovoluji za všechny, kteří PhDr. Jiřího Čoupeka osobně znají, váží si ho a mají ho rádi, mu upřímně poblahopřát a vyslovit přání, aby se ještě dlouhá léta mohl věnovat svému oboru a aby napsal ještě spoustu odborných textů, kapitol či samostatných publikací. A nám všem společně přeji, abychom se s ním stále mohli setkávat při nejrůznějších společenských akcích ve městě i regionu. Milý Jirko, připijím Ti na zdraví a upřímně děkuji!

Blanka Rašticová

K životnímu výročí PhDr. Blanky Rašticové

V září 2017 oslavila Blanka Rašticová své životní jubileum a již pomalu začínala stříhat metr, kterým měřila čas svého odchodu do důchodu. Spolu s kolegyní Miladou Frolcovou jsme byly jejími časově nejdelšími spolupracovnicemi, a tak jsme se rozhodly zavzpomínat na čtyřicet i více společných let v muzeu. A protože před pěti lety odbornou práci Blanky Rašticové poměrně podrobně zhodnotil dr. Jiří Čoupek, bude to spíše vzpomínání na kolegyni a kamarádku než na vedoucí historického oddělení, zástupkyni ředitele a odbornou pracovnici.

Ludmila Tarcalová: Blanka Rašticová přišla do muzea v roce 1976, kde jsem již pět let pracovala na etnografickém oddělení. Když nám bylo oznámeno, že k nám přijde nová historička (a tím se mělo utvořit nové historické oddělení, které v muzeu nebylo), byly jsme notně zvědavé. Přišla se představit do muzea i se svým nastávajícím manželem a trpělivě čekala v knihovně, až ji vedení muzea přijme. V té době se všude v pracovnách kouřilo, takže ona jako fest kuřačka si statečně i zde bafala. Když jsme zjistily, že si nejen zapaluje jednu od druhé, ale přitom jí zpívá zapalovač, to jsme snad všechny měly hned potřebu vyhledat v knihovně nějakou knížku. Samozřejmě se to v řadách pracovnic neobešlo bez různých komentářů. Po čase jsme si v náležitě pohodě a souznění

vykuřovaly všechny, až by v pracovně *mohly čagany věšat*, ale to bylo hlavně při společném a usilovném vymýšlení systematiky evidence druhého stupně, kterou na historii ještě neměli, a bylo potřeba sbírky na oddělení začít evidovat druhým stupněm.

Milada Frolcová: Když jsem v roce 1985 nastoupila na historické oddělení do Slováckého muzea, bylo tam pusto a prázdko. Josef Hapák odešel na ředitelský post do Muzea Jana Amose Komenského do Uherského Brodu a Blanka Rašticová na mateřskou dovolenou (prý odcházela na obě mateřské při výměně ředitelů). O muzejní práci „čerstvý absolvent“ pranic neví, a tak jsem byla šťastná, když se Blanka alespoň občas objevila v muzeu a zmatené začátečnici předala něco ze svých zkušeností. Práce v muzeu tehdy a dnes je zcela jiný šálek kávy. Historické oddělení bylo nejmladší v muzeu(!), i když mezi sbírkami nalezneme skvosty z časů nejstarších. A tak se teprve zaváděl systém jak evidenční, tak akviziční. A možná si už mladší kolegové ani neuvědomují, že je daleko jednodušší, když máte na co navázat, než začínat a vše vymýšlet. Když Blanka nastoupila do muzea, inspirovala se jednak již existujícím etnografickým a dokumentačním systémem, objížďela muzea, aby se seznámila s tím, jak to dělají jinde. Vytvořila základní systematiku třídění již existujícího sbírkového fondu, kterou prověřil čas. Je však stále živá a doplňuje se s tím, jak přibývají nové sbírkové předměty. Nakonec na systému metodologie Blanka pracuje neustále (a snaží se ho sjednotit pro celý Zlínský kraj). A zdá se, že na něm bude dále pracovat i po odchodu do důchodu právě na úrovni krajové (de facto do důchodu neodešla). Její zkušenosti jsou v tomto směru neocenitelné.

Ludmila Tarcalová: Blanka byla autorkou řady výstav, které ještě v sedmdesátých a osmdesátých letech neměly při jejich realizaci tak dobré technické zázemí. Všichni v muzeu jsme čile asistovali při lepení písmenek na dlouhé historicko-politické texty, natírali, malovali, vždy za podpory obětavé Blanky, která svými organizační-

mi schopnostmi všechno zvládala. Tuto vrozenou schopnost pak využila od roku 1990 v organizování mezinárodních konferencí agrárních historiků. Nám, řadovým pracovníkům, se nejvíce přiblížila ve funkci zástupce ředitele, kdy začala vlastně odborně vést celý ústav. Zcela bezproblémová byla dohoda o výstavách, výchovně-vzdělávacích akcích, měla řadu nápadů, které jsme na etnografickém oddělení anebo společně realizovali.

Milada Frolcová: Ráda vzpomínám na chvíle, které jsme prožily na jednom oddělení. Na cesty do Bojkovic (na Nový Světlov), kde jsme třídily a posléze evidovaly krásné sbírky tamního muzea (bohužel jsme se s nimi po roce 1989 musely rozloučit) a místo oběda se chodily nahřát na terasu. Na muzejní brigády v lapidáriu na Velehradě a Památníku Velké Moravy, které jsme na začátku sezóny dávaly do pořádku. Na společné výstavy, zpočátku ty otravné „putáky“ většinou s politickým podtextem, které se dělaly pro školy nebo kulturní střediska, ale později po roce 1989 především na ty, které nás skutečně bavily. Připomeňme zde například restaurátorskou výstavu z ateliéru zdejších umělců Vítězslava a Jindřicha Martinákových Obnovená krása (v roce 1993) nebo Podoby města (výstava k 735. výročí založení Uherského Hradiště v roce 1992)

a tak bychom mohli pokračovat. V dobrém slova smyslu je Blanka ráda středem pozornosti. Má pro to vynikající odborné a zejména organizační předpoklady. Ale stejně dobře umí být skvělým týmovým hráčem, kterému jde o výsledek. Ví, že ten není nikdy záležitostí jednotlivce. Stejně jako je ona vždy ochotná spolupracovat, pomoci nebo poradit, přijímá doporučení a nápady od svých kolegů. Zkrátka víc hlav víc ví. Zejména muzejní výroční společné výstavy, na kterých se podílela všechna oddělení Slováckého muzea, by se bez jejích nápadů a zkušeností nikdy neobešly. Samozřejmě, nešlo vždy jen o práci, která nás stále baví, zažili jsme spoustu krásných chvil, kdy jsme se nasmáli při muzejních akcích (veřejných i „našich domácích“, jako „Demlovan“, armáda spásy, bordelmamá a její holky, „slovácká guča“ ad.), i smutných okamžiků, kdy jsme zachraňovali sbírky před povodněmi nebo se loučili s těmi, co odcházejí tam, odkud není návratu... Všechno odvál čas. Vzpomínky zůstávají.

Ludmila Tarcalová: Dnes, když zpětně zavzpomínám na Blanku jako kolegyni, obdivuji především její úžasný způsob komunikace s lidmi, její obdivuhodnou ochotu, s jakou přistupuje nejen ke studentům, ale i celé odborné a laické veřejnosti, prostě ke všem, kteří ji osloví s prosbou o pomoc. Obdivuji její usilovnost, systematickosti, sílu stále a stále provázet návštěvníky po uherskohradištských památkách. Vždy nás všechny převálcovala svou znalostí němčiny, kterou využívali všichni v muzeu, jež potřebovali vyřídit cokoli nejen odborného, protože ostatní jsme proti ní jenom cizojazyčně blekotali. Dodnes je Blanka jednou z kolegů, které si velmi vážím, neboť vždy byla nápomocna ve věcech, na něž byl člověk z různých důvodů krátký. Vždy našla řešení, dobrou radu, byla vstřícná, nikdy nepokazila srandu nejen v pracovním procesu, ale především na našich muzejních výjezdech doma i v zahraničí. Přála bych jí ještě hodně síly k uskutečňování práce, kterou si předsevzala, popř. jako emeritní pracovník muzea

dotáhla ještě všechny vytyčené cíle, které pro svoji náročnost nestihla.

Milada Frolcová: Ale proč jenom vzpomínat na to, co bylo. Blanka žije především současností a budoucností. Neznám mnoho lidí, kteří by ve svém volném čase pracovali tolik pro druhé. Ať již jako naše muzejní „partačka“ nebo neúnavná organizátorka přednášek, zájezdů na výstavy a dalších akcí Muzejního spolku, Spolku přátel města Mařen nebo Spolku přátel literatury a Knihovny Bedřicha Beneše Buchlova.

A proto hodně zdraví, štěstí a sil!!! Prosit!!!

Ludmila Tarcalová, Milada Frolcová

80 let od Výstavy Slovácka 1937

V roce 1937 se v Uherském Hradišti uskutečnila výstava, která se stala nejen „výkladní skříní“ regionu, ale také druhou nejvýznamnější výstavní akcí na Moravě v meziválečném období a nejvýznamnější akcí roku v celé Československé republice.

Myšlenka uspořádat v Uherském Hradišti výstavu, která by ukázala krásu a význam Slovácka, se zrodila již před první světovou válkou v roce 1914. Na její přípravě se podílely přední osobnosti politického a společenského života města. Výstaviště bylo plánováno v parku před tehdejší německým gymnáziem (dnes Jezuitská zahrada), využity měly být také nově vystavěná budova měšťanských škol a Slovácké muzeum, které tehdy sídlilo v bývalé jezuitské koleji. Uprostřed příprav se organizátoři dozvěděli, že obdobná výstava bude pořádána v témže roce také v Holešově, a proto bylo konání výstavy přesunuto na rok 1915. Válečné události však uskutečnění výstavy zabránily a jedinou připomínkou na ni se stal plakát, který pro výstavu namaloval Joža Uprka.

V roce 1935 podal Musejní a archeologický spolek Slovácké muzeum městské radě návrh na uspořádání podobné výstavy v roce 1937. Impulzem byla mimo jiné skutečnost, že v kraji postupně mizely lidové zvyky a tra-

dice, stejně jako další projevy lidové kultury. Organizátoři výstavy si brzy uvědomili, že v regionu došlo k velkým hospodářským změnám, které by bylo vhodné na výstavě prezentovat. Hlavním cílem výstavy byla nejen propagace lidové kultury, ale také hospodářského a kulturního povznesení kraje.

Patronát nad výstavou převzal prezident republiky dr. Edvard Beneš, čestné funkce při přípravě výstavy převzaly další významné osobnosti politického, hospodářského a kulturního života republiky. Čestnými předsedy výstavy byli jmenováni předseda Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR Jan Malypetr, předseda Senátu Národního shromáždění František Soukup, ministr školství a národní osvěty Emil Franke, ministr průmyslu, obchodu a živností Josef V. Najman a ministr zemědělství Josef Zadina. Čestný výbor čítal 265 členů a čestné předsednictvo 54 členů.

Oficiální název Výstava Slovácka 1937 byl ustanoven v lednu 1936 a současně byla určena doba trvání od 20. června do 15. srpna. Organizátorem a garantem výstavy se stalo Národohospodářské družstvo Slovač, založené 1. dubna 1936, jehož prostřednictvím měla být výstava financována. K získání potřebného kapitálu byla provedena rozsáhlá

propagační kampaň. Celkem se přihlásilo 751 fyzických i právnických osob, které upsaly 1 262 členských podílů po 100 Kčs. Členem družstva se stalo i město Uherské Hradiště, které navíc poskytlo záruku pro případ finančního neúspěchu výstavy do výše 200 000 Kčs. V průběhu příprav byly získány dary a subvence např. Zemského úřadu v Brně, obchodních a živnostenských komor v Brně a Olomouci, ministerstev, městské spořitelny a firmy Baťa v celkové výši 296 561 Kčs. Další příjmy byly očekávány z vystavovatelských poplatků, vstupného, inzerce v katalogu výstavy atd.

Administrativně vedlo přípravu výstavy presidium jako rozhodující orgán, v čele se starostou města, soudním radou Metodějem Garlíkem. Iniciativními, poradními a prováděcími orgány se staly odbory, které zajišťovaly konkrétní přípravné práce.

Výstaviště, jehož projekt zpracoval Adolf Roštlapil, bylo situováno na rozlehlých plochách tehdejšího tržiště (dnes náměstí Míru) a severozápadní části Smetanových sadů. Hlavní vchod s pokladnami byl orientován směrem k dnešní hlavní křižovatce, další naproti kasáren Přemysla Otakara II. Součástí výstaviště se stala budova Slováckého muzea, rozšířená v roce 1936 o přístavbu

výstavních prostor podle projektu architekta Bohuslava Fuchse.

Výstaviště zaujalo plochu více než 100 000 m² a bylo na něm vybudováno 23 objektů a pavilonů, z nich největší byl průmyslový s výstavní plochou přes 900 m². Konstrukce pavilonů byly postaveny ze dřeva, heraklitových desek, lepenek a cihel a měly prosklené stěny. Jejich plocha zabírala více než 10 000 m². Finanční náklady na vybudování výstavních pavilonů na hlavním výstavišti dosáhly částky 885 185 Kčs, instalace a montáž exponátů stála 245 579 Kčs.

Ve výstavním areálu byla vybudována rovněž výstavní restaurace s francouzskou kuchyní pro náročné hosty, restauračním automatem a kavárnou s parketem a zábavní park s celou řadou atrakcí. Nejrázovitější stavbou výstavy se stala Slovácká buda, v níž sídlila originální vinárna. Pravidelně zde hrála myjavská kapela Samko Dudíka. Do areálu výstaviště bylo zahrnuto také hřiště Slovácké Slavie, na němž byla postavena

tribuna pro potřeby účastníků slavností či sjezdů.

K instalaci tematických výstav byly využity také některé budovy ve městě: nádraží ČSD, obchodní akademie, Reduta, mateřská škola a měšťanské školy na Komenského náměstí, dětský domov, městská spořitelna, Jarošova továrna, hospodářská škola a gymnázium. Jejich úprava si vyžádala částku 38 479 Kčs. Celý komplex výstaviště zahrnoval 33 pavilonů a výstavních objektů.

Velká pozornost byla věnována propagaci výstavy, od 3. října 1936 začal vycházet týdeník Věstník Výstavy Slovácka 1937, který obsahoval aktuální informace o přípravě výstavy i doprovodných akcí. Poslední číslo vyšlo 24. července 1937. K výstavě byl vydán obsáhlý katalog, který redigoval Bedřich Beněš Buchlovan.

Součástí propagace výstavy byla i pracovaná spolupráce s Československými státními drahami. Pro návštěvníky výstavy byly zavedeny slevy na jízdném, propagační časopis ČSD Cestovní zpravodaj věnoval

celé své třetí březnové číslo informacím nejen o výstavě, ale představil také všechna velká slovácká města, významné podniky a peněžní instituce regionu. Podobně obsahově byla zaměřena monografie Moravské Slovácko, uspořádaná Juliem Sigmundem a vydaná u příležitosti konání výstavy firmou Rekord v Brně.

Organizátoři výstavy spolupracovali s redakcemi všech významných československých novin a také s brněnským rozhlasem.

K výstavě byly vydány dva propagační plakáty vytvořené Jožou Uprkou a Rudou Kubíčkem, dále řada drobnějších propagačních tisků, letáků a reklamních materiálů. Celkem bylo rozesláno 55 380 plakátů a 58 500 letáků. Po skončení výstavy byly náklady na propagaci vyčísleny na 150 645 Kčs.

Organizátoři výstavy mysleli na sebelepší detaily, které měly přispět k vytvoření příznivého dojmu o výstavě, ale také městě. Přípravy šly až do takových podrobností, jakými byla např. květinová výzdoba oken a balkonů domů stojících na obou hlavních přístupových trasách k výstavišti.

Slavnostní zahájení výstavy se uskutečnilo v neděli 20. června za účasti významných hostů, k nimž patřil ministr zemědělství Josef Zadina, který zastupoval jak prezidenta republiky, tak československou vládu, zástupce poslanecké sněmovny Rudolf Mlčoch, zemský prezident Jan Černý a další osobnosti politického i společenského života republiky. Zahraničí zastupovali vídeňští krajané a hosté ze Slovenska. Ačkoliv počasí bylo v neděli velmi nepříznivé, přišlo a bylo

chladno, zahájení výstavy se zúčastnilo dle zápisu v Pamětní knize města Uherské Hradiště na 25 tisíc návštěvníků.

Expozice výstavy byly rozděleny do dvou tematických bloků, první byl kulturně-výchovný, kam patřila expozice národopisu, prehistorie, historie, cyrilometodějské tradice, významných osobností, jakými byli T. G. Masaryk a J. A. Komenský. Další expozice byly věnovány československé vzájemnosti, zdravotnictví, školství a kultuře na Slovácku nebo zachycení Slovácka ve filmu a fotografii. Pozornost poutala také celostátní výstava „Poznej svou vlast“, výstava slováckých regionálních sborů a měst či expozice Československé pošty a rozhlasu. Zájemci o výtvarné umění si mohli prohlédnout umělecké skvosty v podobě gotických plastik, liturgické předměty a své zastoupení měla také výtvarná díla umělců Slovácka. Většina těchto expozic byla umístěna v budovách mimo prostor výstaviště. Nejvýznamnější expozicí tohoto bloku byla národopisná výstava, umístěná v budově Slováckého muzea, která si kladla za cíl podat obraz života slováckého lidu ve stejné míře jako Národopisná výstava československá v Praze v roce 1895. V prvním patře muzea byla umístěna výstava obrazů Joži Uprky.

Druhý blok byl zaměřen na hospodářský život regionu, jeho součástí byly výstavy Československých státních drah, firmy Baťa, Západomoravských elektráren, Hodonínské cukrovarské skupiny, slováckých pivovarů, podniků potravinářského, ale také sklářského průmyslu, zpracování dřeva, výstava nábytku, stavebních hmot, hospodářských

strojů, obchodu, živností, peněžnictví a hospodářského družstevnictví. Velkou část zabíralo zemědělství regionu.

V průběhu konání výstavy byla pořádána řada doprovodných akcí. Politické strany využily výstavy ke konání sjezdů, jako první se uskutečnil sjezd Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské již v den zahájení výstavy 20. června a po něm následovaly sjezdy dalších: 27. června Čs. strany lidové, 5. července Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, 11. července Čs. strany národně socialistické, 18. července Čs. sociálně demokratické strany dělnické, 25. července Národního sjednocení. Organizovány byly také sjezdy profesních, hospodářských a sportovních organizací a korporací, tak např. 27. června se uskutečnil slet Orla, 4. července slet Sokola, 3. a 4. července sjezd legionářů a dny esperantistů. Štefánikova společnost z Bratislavy uspořádala ve dnech 5.–7. července sjezd vlastivědných pracovníků. Ve stejné době uskutečnily svá setkání na výstavě také církve československá a církve českobratrská-evangelická. K zajímavostem patřil zemský sjezd Jawistů (příznivců značky Jawa) nebo sjezd výrobců šumivých nápojů na Moravě.

V rámci výstavy se konaly i dílčí výstavní akce, jakými byly výstava skotu, výstava hospodářských strojů, výstava drobného hospodářského zvířectva, výstava koní, I. slovácká výstava psů všech plemen.

Jednou z nejvýznamnějších akcí konaných v rámci výstavy se staly národopisné slavnosti ve dnech 5. a 6. července na stadionu Slovácké Slavie za účasti tisíců obyvatel celého Slovácka. Československé dráhy tehdy vypravily sedm zvláštních vlaků. V tyto dny se město proměnilo v moře nepřehlédnutelné krásy a pestrosti barev, zaznamenal městský kronikář. Cílem slavností bylo ukázat v plné šíři krásu lidových krojů a okruhy rodinného a výročního obyčejového cyklu.

Vyvrcholením výstavy se stala návštěva prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše v neděli 22. srpna 1937. Vzhledem k poli-

tické situaci a s tím související velkou zaneprázdněností prezidenta v letních měsících byla výstava o týden prodloužena, aby ji mohl navštívit. Program jeho návštěvy byl propracován do nejmenších detailů a pro celé Slovácko se stala jeho návštěvou významnou událostí.

Výstava Slovácka 1937 byla ukončena téhož dne v 19 hodin. Stala se jednou z nejvýznamnějších událostí v historii Uherského Hradiště i celého Slovácka. Svým společenským, hospodářským, kulturním a politickým významem předčila veškerá očekávání a všechny následující výstavy ji nedokázaly překonat, mimo jiné i proto, že se na ní podílela všechna města a obce regionu.

Slovácké muzeum si tuto významnou akci připomnělo stejnojmennou výstavou v dolním sálu hlavní budovy ve dnech 16. 11. 2017 až 28. 1. 2018.

Blanka Rašticová

Jiří Mitáček a Petr Zemek, eds. Hradčovice a Lhotka: obec ve víru času. Hradčovice: obec Hradčovice ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně a Muzeem Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, 2017. 692 s.

Kolektiv regionálních a brněnských historiků zpracoval pro obec Hradčovice reprezentativní monografii k 770. výročí první písemné zmínky o této lokalitě.¹ Pod redakčním vedením Jiřího Mitáčka a Petra Zemka se v osmnácti kapitolách celkem třináct autorů věnovalo vývoji slovácké obce ležící na cestě mezi Uherským Brodem a Uherským Hradištěm, především z hledisek historických, etnografických, náboženských, společenských aj. Jádro autorského kolektivu přitom mohlo čerpat ze zkušeností dříve získaných při práci na monografiích zabývajících se Hlukem a Vlčnovem. Všechny tři publikace zpracované stejnou metodikou tak tvoří navzájem korespondující soubor, a tak neudiví, že se někteří autoři při líčení obecnějších jevů

odvolávali na poměry v obou jmenovaných obcích.²

Odborná část knihy je uvedena kapitolami Jaroslava Hrabce a Růženy Gregorové o přírodních podmínkách, v nichž žili a žijí obyvatelé Hradčovic a Lhotky od nejstarších dob až do současnosti. Pro pochopení následujících kapitol byly nejpřírodnějšími charakteristiky klimatických a hydrogeologických poměrů i pedologický rozbor hradčovského katastru. Miroslav Vaškových v kapitole o předhistorickém vývoji lokality použil kombinaci obecných charakteristik archeologické situace na Slovácku a poznatků získaných přímo z místních nálezů. Pro členění dalšího textu byly nejprve použity mezníky z místních dějin a teprve od roku 1848 obecné chronologické předěly (1848, 1918, 1939, 1945). Kapitola Jiřího Mitáčka tak pojednává o vývoji Hradčovic od 10. století až po připojení vesnice roku 1518 k uherskobrodskému dominiu pánů z Kunovic. Širší přesah mají přitom Mitáčkovy úvahy o podobě hraničního regionu Lucko ležícího východně od Olšavy, který dlouho tvo-

řil přechodný mocenský pás mezi českým státem a Uherským královstvím. Podobně první zmínku o obci z roku 1247 začlenil Mitáček do líčení o celkovém mocenském zajištění celé slovácké oblasti přemyslovskými panovníky. V následující kapitole Petr Zemek dovedl příběh hradčovické obce až do poloviny 18. století, přičemž se dokázal soustředit na mikrodějiny obce a zároveň obsáhnout i dějiny širšího okolí, když např. použil uherskobrodské prameny k vylíčení vpádu cizích vojsk z východu sužujících rozsáhlé oblasti Moravy. Bohužel v jeho textu vypadlo číslování poznámky číslo 64, čímž se až do konce kapitoly posunuly odkazy v textu (index 66 v textu odkazuje na poznámku 65 pod čarou apod.). Lukáš Čoupek v chronologicky poněkud neukázněné kapitole spolehlivě vylíčil nejenom osudy Hradčovic od poloviny 18. století do roku 1848, ale mnohými odstavci zasáhl i do předchozího a následného vyprávění. Aleš Vyskočil v dalších dvou kapitolách výstižně popsal hlavní rysy přechodu od patrimoniálního systému k občanské společnosti až do roku 1938. Jan Břečka se pak zabýval hlavními nosnými tématy spjatými s německou okupací (všední život za protektorátu, domácí a zahraniční odboj, osvobození). Tomáš Dvořák se musel v kapitole koncentrující se na život v obci v druhé polovině 20. století vypořádat s nepřístupností dobových obecních fondů a byl nucen se opřít o obecní a farní kroniky. Bohužel až v této kapitole se případný čtenář „odjinud“ dozví, proč se monografie zabývá i Lhotkou, která byla v roce 1960 spojena s Hradčovicemi v jednu obec. Nejenom tyto poslední historické kapitoly pojednávající o 20. století jsou bohatě dokumentovány dobovými fotografiemi, jež vděčně přibližují dobový kolorit.

Druhá polovina publikace obsahuje zpracování různých speciálních témat. První z nich obsahuje medailony významných osobností pocházejících z této obce (Petr Zemek a kol.). Cenným doplňkem historické části je kapitola Lukáše Čouпка o spolkovém, společenském i sportovním životě

obce. Dějinám hradčovské farnosti se dostalo ve zvláštní kapitole přitažlivého zpracování z pera Petra Zemka. Následný text Blanky Rašticové o drobné sakrální architektuře se stal názorným dokladem živého náboženského citění obyvatel Hradčovic i jejich respektu k vlastní historii. Petr Zemek přehledně podal i vývoj zemědělství v obci se všemi světlými i stinnými stránkami, což bylo doplněno charakteristikou lesního hospodářství od Aloise Martince. Nelze se však ubránit přesvědčení, že některé citace dobových pramenů *in extenso* bez potřebného kartografického doplnění ztrácí smysl (např. popis vinohradů na s. 538–542). Závěrečné etnografické kapitoly Marty Kondrové až do současnosti velmi pěkně analyzují i názorně dokumentují živé i zaniklé vesnické obřady, obyčeje a zvyky hradčovských obyvatel, jakož i proměny místního kroje.

Publikace je vybavena množstvím názorných vyobrazení a černobílých i barevných fotografií, početným poznámkovým aparátem i strukturovanou bibliografií literatury o Hradčovicích. Téměř vyčerpávající informace jsou sice především určeny místnímu a regionálnímu čtenáři, v některých pasážích mohou být užitečné i badatelům o širších dějinách Moravy. Celkový dojem i čtenářský zážitek z graficky skvostně zpracované knihy musí být nepochybně velmi příznivý.

Poznámky:

- 1 K 750. výročí vyšla již skromnější publikace B u r š a, Josef a P i l k a, Miroslav. *Hradčovice-Lhotka: z pohledu historie*. Hradčovice: Obecní úřad, 1997, 136 s., která se však nevyskytuje ve fondech velkých knihoven.
- 2 M i t á č e k, Jiří a kol. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011. 735 s.; M i t á č e k, Jiří a kol. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013. 1037 s.

Pavel Cibulka

Josef Mahdalík. Sborník nářečí obce Suchá Loz: jihovýchodní Slovácko – Uherský Brod. [Břeclav?]: Petr Brázda – vydavatelství spolu s obcí Suchá Loz, 2016. 337 s.

Psát recenze na publikace zpracované či přímo vydané vlastivědnými badateli a regionálními nadšenci není nikdy snadné. Z velké části se totiž jedná o texty postrádající elementární odbornou úroveň a především objektivní uchopení látky. Častokrát se pak rovněž stává, že název takových publikací dokonce ani příliš nekorresponduje s obsahem díla. Předem je nutno avizovat, že nejenak je tomu i u představovaného Sborníku nářečí (sic!) obce Suchá Loz nesoucího upřesňující podnázev Jihovýchodní Slovácko – Uherský Brod. Autorem vlastivědného, především národopisně zaměřeného dílka o 337 stranách je „rodák a sucholožský patriot“ Josef Mahdalík (roč. 1932).

Na tomto místě je dlužno připomenout, že v posledním desetiletí vyšly o obci Suchá Loz dokonce dvě publikace – kromě recenzovaného Sborníku vyšla roku 2011 populárně laděná kniha Suchá Loz 1261–2011 od místního učitele tělesné výchovy Josefa Gregárka pojednávající o minulosti této obce. Zájemce může pro srovnání nahlédnout do mé recenze knihy ve Vlastivědném věstníku moravském (roč. 65, 2013, č. 4, s. 427–428), v níž jsem upozornil na řadu chyb, nesrovnalostí a nepřesností, stejně tak na odbyté redakční zpracování textu a naprostou absenci odborného konzultanta. Všechny jmenované prohrěšky jsou naneštěstí přítomny i u nejnovější publikace o Suché Lozi. Podotkněme ještě, že oba zmíněné knižní tituly byly zpracovány a vydány týměž vydavatelem.

Představme si alespoň ve stručnosti obsah recenzovaného díla. Úvodní slovo o dvou stranách je upřímným vyznáním lásky autora k rodné obci a jejímu specifickému nářečí, představeny jsou zde rovněž pohnutky k sepsání textu a poněkud nejednoznačné vysvětlení zvoleného názvu „Sborník nářečí“. Druhá kapitolka tvoří základní statistické údaje o obci, následující dva oddíly již představují stručnou charakteristiku sucholožského nářečí a „abecední seznam slov nářečí“ (s. 12–183). Heslář tohoto nářečního seznamu je koncipován poněkud nesystematicky – autor zřejmě nashromáždil slova, která považoval za důležitá v běžném nářečním hovoru, jsou zde proto nečekaně uvedena běžná slova spisovného českého jazyka (např. Bankrot, krach = úpadek, neschopnost, s. 15), zčásti se jedná spíše o výkladový slovník (např. Avari, cigáni, húnové, kumáni = kmeny kočovné, s. 14), místy jsou uvedena hesla omylem zřejmě naopak (např. Bojácny = strašpytel, s. 17), jindy se jedná o pouhá synonyma (Zubař = dentista, zubní technik, dnes MUDr., s. 180). V tomto duchu se nese seznam od začátku až do konce. Následující kapitolka přináší 35 „vtipných vyprávění o smyšlených (sic!) osobách skutečných příběhů a doby“ psaných v sucholožském ná-

řečí. Jednotlivé krátké příběhy zřejmě autor převyprávěl na základě vlastních vzpomínek či z doslechu a pobaví spíše jen znalého místních poměrů. Další rozsahem drobné kapitoly jsou rozmanitého charakteru a jsou jednoznačně určeny spíše jen místním občanům – některé uvádějí hlášky připisované přespólním řemeslníkům, přízviska užívaná v Suché Lozi (s. 196–197, seznam však bohužel není zcela kompletní), dále texty písní a popěveků, za něž je nečekaně zařazeno několikostránkové pojednání o místní dechové hudbě a seznam členů souboru od počátku do současnosti. Dále jsou zařazeny „místní historky o cigánech“ a různé lidové průpovídky autorem zaznamenané. Závěrečné pasáže již tematicky poněkud kopírují první publikaci Suché Lozi, neboť představují seznamy domů, pamětihodností, osobností či řemesel v obci. Částečně využitelná pro historika regionu je pasáž o druhé světové válce, v níž autor prezentuje místy i osobní zážitky (s. 282–290). Závěrečné kapitoly se věnují především spolkovému životu v obci, které dostatečně obsáhla již předchozí sucholožská publikace.

Celkový dojem z recenzovaného vlastivědného dílka je bohužel spíše negativní. Text opět postrádá jakoukoliv redakční úpravu, obsahuje značné množství překlepů, gramatických hrubek i nepřesností. Psaní velkých/malých písmen, s/z, i/y, shoda podmětu s přísudkem – elementární chyby, které by se v publikaci reprezentativní povahy neměly nikdy objevovat. Problémem je rovněž obsahová nevyváženost knihy, již nedokážou zachránit ani obrazové přílohy, které jsou otištěny už tak v nevalné kvalitě a ještě k tomu v malém formátu. Jako pozitivní lze alespoň uvést, že autor používá správného termínu přízvisko a nikoliv přezdívka, jak bývá zvykem ve vlastivědných publikacích regionu. Skutečnost, že vlastivědní autoři – pamětníci mají zájem o své rodiště, je vždy chvályhodná, především pokud pamětník zachycuje vlastní vzpomínky či zprostředkovává příběhy již nežijících generací. Pokud však vlastivědný autor prezentuje svůj zájem

v tištěné verzi bez redakčních zásahů, výsledek bývá většinou nešťastný – recenzovaná kniha je toho dokladem.

Závěrem lze říci jediné. Je poněkud smutné, že obec, jež se po mnoho let honosí mediálně frekventovaným titulem „Vesnice roku 2007 Zlínského kraje“, zvolila poněkud bezzubou sebe prezentaci v podobě obou zmiňovaných publikací. Pokud by se vedení obce k věci postavilo více zodpovědně, mohla být regionálně historická literatura Uherškobrodská bohatší o přinejmenším jednu poctivě zpracovanou publikaci. Místo toho bohužel máme co dočinění s dvěma knižními tituly nevalné kvality.

Lukáš F. Peluněk

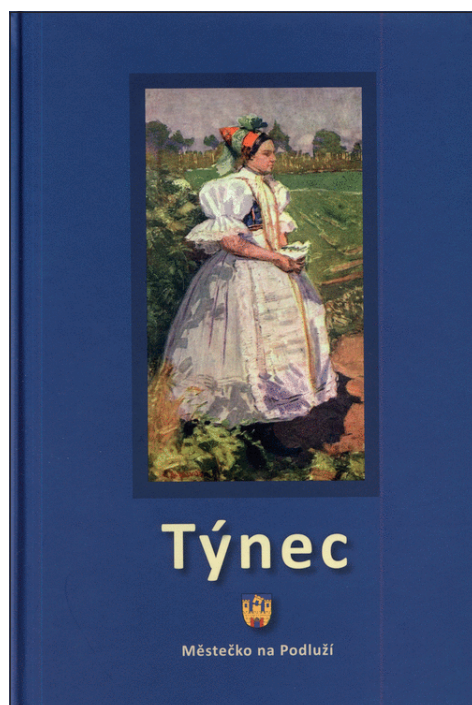
Týnec: městečko na Podluží. Týnec: Obec Týnec, 2016. 445 s. (red. PhDr. Emil Kordiovský, Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D.)

V roce 2016 se dočkala obec Týnec vydání vlastní monografie. Snahou této nově vydané publikace je představit v co největší šíři obec s bohatou historií, která si označení městečko, coby významné středověké sídlo, nese již od 14. století. Vedení obce svěřilo uspořádání publikace do rukou dvěma zkušeným redaktorům – archivářům a historikům – Emilu Kordiovskému a Miroslavu Svobodovi, kteří sestavili téměř třicetičlenný autorský kolektiv, složený z odborných pracovníků paměťových institucí či univerzit a jednotlivců – znalců místního prostředí a poměrů. Autoři jednotlivých kapitol, historikové, etnografové, muzejníci a archiváři nejenže s prameny dovedli pracovat, ale měli k nim i velmi dobrý přístup. Lze to jasně vyčíst z kvalitní práce s prameny a vytěžení dosažitelných archiválií. Autoři čerpali z archivních materiálů, zápisů i vzpomínek pamětníků. V knize je publikována celá řada současných i starých dobových fotografií z archivu okresních, obecního i ze soukromých sbírek občanů Týnce, reprofota archivních pramenů, map či nákresů. Obrazové přílohy jsou tedy bohaté, vskutku

reprezentativní a mnohdy dosud odborně nepublikované.

Je nutno zdůraznit, že snahou bylo zachytit nejen historii, ale také současný život obce, k čemuž přispěli také autoři z řad občanů Týnce. Tímto získala publikace široký a nadčasový rámec. V textu ediční poznámky se redaktoři přiznávají z „*nevyváženosti v obsahu a stylu jazyka*“, ta ovšem nemusí nutně být nahlížena pouze negativně. Podkapitoly z per různých autorů mohou pro čtenáře působit svěžím dojmem. Záleží na jednotlivci – čtenáři, kterému se publikace dostane do rukou a jak bude s touto publikací dále pracovat. Redaktoři si kriticky uvědomují také občasně překrývání témat a informací s odlišnou interpretací u jednotlivých autorů v některých kapitolách, i to lze vnímat jako pozitivum v širším rámci vědeckého poznání. Budiž snaha a uvědomění si nedostatků omluvou pro případné kritiky. Navíc přednosti a pozitiva této publikace vysoce převyšují nad případnými nedostatky.

Knihy je obsahově členěna do sedmi základních kapitol: Obec Týnec, Přírodní po-

měry a příroda, Historie Týnce, Ze života Týnce, Současné týnecké spolky, Z Týneckých kronik a zápisů a Týnec v datech. Tyto jsou dále členěny do jednotlivých podkapitol.

Úvodní kapitola s názvem Obec Týnec, obsahově nejkratší, podává obecné informace, řadu statistických dat, jmenné seznamy vedení obce včetně volebních výsledků od roku 1990 až do roku 2014 a rok 2016, krátké seznámení s obecními symboly i přehled vývoje počtu obyvatel zaznamenaných v dochovaných soupisech a rejstřících, pojmenování tratí a částí katastru obce. Prostřednictvím bohaté obrazové dokumentace si čtenář doslova projde současnou podobu jednotlivých ulic obce Týnec. Svě důležité místo má v publikaci také odborně zpracovaná druhá kapitola Přírodní poměry a příroda, která se věnuje geologické minulosti a především bohaté fauně a flóře Týnce a okolí, tedy dolního Pomoraví s krásnou krajinou tvořenou lužními lesy, loukami, poli a vinicemi. Třetí kapitola Historie Týnce sleduje osud obce od středověku, kdy byla významným sídlem i centrem panství, i v průběhu dalších staletí až do roku 1945. Autoři jednotlivých podkapitol odhalují známá i méně známá fakta a souvislosti, pozornost je věnována majitelům Týnce, místu, kde stávala týnecká tvrz, či hrad a hospodářský dvůr. Dále se v kapitole pojednává o osudu obce v průběhu válek od 15. do 19. století, o všedním životě obyvatel v období relativního klidu v 19. století, včetně poutavých příběhů a osudů konkrétních jednotlivců v průběhu druhé světové války, v odboji i v zázemí. Nejobsáhlejší kapitolou je v pořadí čtvrtá s názvem Ze života Týnce, která se podrobně věnuje školství, nejen samotné školní budově, ale i životě v ní, včetně přehledu působících učitelů od počátku 18. století až do roku 2016. Sakrálním památkám v obci, výstavbě kostela, s důrazem na historii Týnce coby významného poutního místa Podluží, je věnována pozornost v několika podkapitolách. Dále se autoři zabývají vývojem místního vinařství a vinohradnictví, zvykosloví a lidového oděvu, řemesel a obchodu a významným a známým osob-

nostem Týnce na poli uměleckém. Zpracovaná témata reflektují historický vývoj a převážně i s přesahem do současnosti. Do této kapitoly redaktori zařadili také Historii týneckých spolků. Pátá kapitola nazvaná Současné týnecké spolky seznamuje čtenáře se současným spolkovým životem v obci, ale je zde nastíněn také historický vývoj jednotlivých spolků. Z týneckých kronik a zápisů je název šesté kapitoly, která má zvláštní nádech a liší se od ostatních kapitol svou autenticitou. Ze starých kronik a zápisů, jak píše autorka textu, bylo vybráno „několik zajímavých textů, jež se většinou neobjevují v příspěvcích autorů této knihy, neboť jsme je považovali za natolik pozoruhodné, že si zaslouží, aby se s nimi čtenáři seznámili.“ Jedná se o texty týneckých občanů – kronikářů, s nimiž se čtenář prostřednictvím této kapitoly seznamuje. Na úvod jsou tito samozřejmě krátce představeni a následují texty kronikářských zápisů o obživě obyvatel, životě za druhé světové války či výstavbě v obci, stravě a dialektových výrazech a jejich významu. Závěrečná sedmá kapitola Týnec v datech podává přehled o událostech v obci v jednotlivých letech od roku 1945 do roku 2015 zřejmě ve snaze autorů maximálně obsáhnout všechny informace a soustředit je do jedné souborné publikace. V závěrečném odstavci autorka uvádí, že kapitola je zpracována podle publikace Dějiny obce Týnec v datech vydané v roce 2001 a aktualizované do roku 2015 podle zápisů z obecní kroniky.

Je třeba znovu ocenit autory za využití všech známých a dostupných archivních materiálů, literatury, obrazových i fotografických dokladů. Cenné jsou konkrétní příběhy a osudy obyvatel Týnce, které k publikacím tohoto typu neodmyslitelně patří a dodávají jim pravdivost a lidskost. Vydání monografie o obci je bezesporu významný počin, kniha se díky odbornému a zodpovědnému přístupu při zpracování stává kvalitním dílem. Týnec: městečko na Podluží je poctivě zpracovanou a reprezentativní publikací, jankou si obec a její občané bezesporu zaslouží.

Lenka Havlíková

DĚJINY UMĚNÍ

ŽIVÍ MRTVÍ ANEB LEGENDA O POSMRTNÝCH FOTOGRAFIÍCH

Stanislav Mikule, Regionální muzeum města Žďáru nad Sázavou

Mezi laickou i odbornou veřejností se setkáváme s mylnou identifikací mnohých viktoriánských snímků jako příkladů post mortem fotografie. Údajné snímky zesnulých, naaranžovaných spolu s žijícími lidmi do nejrůznějších póz, jsou ve skutečnosti fotografie živých osob považovaných za nebožtíky především díky strnulým výrazům zapříčiněným snahou zůstat co nejdéle bez hnutí, kvůli špatně skrytým fixačním zařízením, nutným při dlouhé expozici, případně jde o snímky neuměle retušované či kolorované. Fotografie mrtvých, vydávaných za živé, sice existují, jsou však vzácné.

Nejen mezi laickou veřejností, nýbrž i mezi odborníky přezívají různé legendy a mýty. Často jde o informace přebírané ze starší literatury, které žijí svým vlastním životem dál i poté, co byly revidovány či nahrazeny informacemi nově zjištěnými. Patří k nim i mýtus viktoriánských post mortem fotografií – snímků zachycujících údajně zesnulé nejen sedící, ale i stojící za pomoci nejrůznějších svěráků a dalších fixačních zařízení.

Zobrazování zesnulých má dlouhou tradici, kterou nedávno shrnula například Kristýna Petříčková v časopise Slovácko.¹ Zesnulí byli zobrazováni v první řadě jako zesulí, tedy jako nebožtíci na úmrtním loži či na katafalku.² Jindy byli zobrazováni jako ležící živí, očekávající vzkříšení,³ v případě epitafů klečící a modlící se,⁴ se sepjatýma rukama v modlitbě někdy i jako ležící.⁵ V našem prostředí je spíše výjimečnou konfrontace zesnulého v jeho ještě lidské podobě s podobou posmrtnou, poznamenanou zubem času a všeobecnou pomíjivostí.⁶

V plošném (dvourozměrném) zobrazení převládají portréty zesnulých na úmrtním loži, na katafalku či v rakvi, kterýžto model převzala i fotografie. Výjimkou jsou posmrtné obrazové portréty, jejichž doklady máme například z 19. století. Byly malovány zpravidla na základě paměti, případně podle jiných dochovaných obrazů z dob, kdy osoba ještě žila.⁷ Takový portrét se dochoval například ve sbírce Jihomoravského muzea ve Znojmě od malíře Antona Johanna Ferenze (1801–1874), rodáka z moravského Města Žďáru (dnes Žďár nad Sázavou), který krom Žďáru působil ve Znojmě a v Brně. Na fakt, že dotyčná osoba byla portrétována post mortem, upozorňuje v tomto případě na obraze přítomná kytička pomněnek (německy *das Vergissmeinnicht*).⁸ Nenechme se ale zmást tím, že mnohé děti a dívky jsou zobrazovány také s květinami – zpravidla se totiž jedná o symbol nevinnosti mládí a jeho pomíjivosti. Polské rakevní portréty (*portret trumienny*), doložené od 17. století při pohřebních obřadech, pak na fakt, že zobrazená osoba již nežije, upomínají především svým tvarem (častý byl šestiúhelník), někdy též nápisem.

Jinou možnou připomínkou zemřelého bylo jeho nepřímé zobrazení – tedy zobrazení jeho podoby z doby, kdy ještě žil. Obvykle se tak činilo formou jeho obrazu či busty, jak dokládají například obraz Mozartovy rodiny s portrétem zesnulé matky či rodinný portrét arcivévodky Karla s dětmi a s bustou jeho zemřelé manželky.⁹ Tento model se objevil také ve fotografii, kde však, stejně jako v případě malby, nebyla takto „doplňná“ osoba vždy zesnulá; někdy se zkrátka jen nemohla z nějakého důvodu portrétování zúčastnit.¹⁰ Jeden takový snímek nalezneme v americké sbírce *The George Eastman House Collection* v Rochesteru ve státě New York.¹¹

Význam květin býval v době vzniku obrazů lidem zcela jasný.¹² Časem jsme ho ale pozapomněli, stejně jako jsme pozapomněli na existenci do roku 1918 velmi rozšířeného šlechtického titulu „rytíř“ a dnes si pod tímto slovem představíme v první řadě obrněnce na koni.¹³ Stejně tak zapomínáme na to, jak vlastně vznikaly první fotografie a co se s nimi ve fotoateliérech dělo dál. Díváme se tak na snímky, kterým nerozumíme a vykládáme si je po svém. Portréty osob se zavřenými víčky, přes které jsou více či méně zdařile domalovány oči, strnulé výrazy, upřeně zírající do objektivu, za osobami vyčnívající podivná zařízení, připomínající věšáky na šaty, opatřené svorkami a opěrnými body, to vše může vyvolat dojem, že jde o snímky mrtvých těl, morbidně naaranžovaných do pozicí živých lidí; tedy o něco, co by v křesťanském světě viktoriánské éry, známé svou prudérností, rozhodně nemělo být možné. Zjistíme-li, že by takové porušení „zaběhnutého řádu každodennosti“ za určitých podmínek mohlo být možné, jsme jimi někdy až morbidně fascinováni.¹⁴

Projevy fenoménu post mortem fotografií lze rozdělit do čtyř skupin. Tou první jsou klasické snímky zesnulých – na úmrtním loži, v rakvi či v jiné poloze, nijak nenarušující úctu k majestátu smrti. Druhou skupinou by byly kombinace živých a mrtvých; jde především o matky, které v náručí drží zesnulá miminka. Třetí skupinou jsou velmi rozšířené snímky „post mortem“ – z větší části omyly či úmyslné podvody, kdy jsou za zesulé osoby považováni v době pořízení snímku nesporně živí lidé. A tou poslední skupinou jsou kuriozity, fotografie mrtvých v netradičních pozicích.

První skupinu není třeba podrobněji rozebírat.¹⁵ Pro mnohé lidi bylo pohřební shromáždění příležitostí nejen k vytvoření posledního snímku zesnulého, ale i snímku na pohřeb se dostavivších příbuzných, jak dokládají skupinové snímky u rakve s tělem zesnulého.¹⁶ Byla to navíc příležitost, kdy se pro zvěčnění své podoby mohli rozhodnout i ti méně majetní. Návštěvu v domě smutku a portrétování zesnulého ve svých inzerátech nabízeli i ti nejslavnější fotografové již kolem roku 1846. Vedle francouzského Nadara (1820–1910) můžeme připomenout našeho Jindřicha Eckerta (1833–1905).¹⁷

Stejně tak přejdeme i **čtvrtou skupinu**, kterou tvoří kuriozity, výjimečné fotografie skutečných mrtvých v jiných než tradičních pietních pozicích. Sem patří dokumentární i senzační snímky popravených zločinců, obětí násilí či neštěstí, fotografie lidských ostatků (světců, mumifikovaných těl, archeologických nálezů), jejichž kompozice má své předchůdce v kresbě, malířství a grafice.

U **druhé skupiny** se krátce zastavíme. V americké sbírce *The George Eastman House Collection* se nachází snímek od neznámého Američana z doby kolem roku 1855, zachycující smutně se tvářící ženu v černých šatech, držící miminko s kytičkou v bílých šatečkách s modrými stuhami, označený jako „*Posmrtný portrét, žena s dítětem*“. Na snímku má být matka se zesnulým dítětem. Daguerrotypie byla kolorována, přičemž tvářičky dítěte jsou růžové. Černé šaty v té době nebyly jen smuteční, byly také módní. Je tak těžké rozhodnout, zda pro pořízení snímku nevyužili spánek miminka, které tak vydrželo v klidu déle než miminko bdělé.¹⁸ Snímek mohl být pořízen při křtu nebo krátce po něm jako vzpomínka na tuto událost. To je totiž většina podobných fotografií. Je těžké si představit vzhledem k tehdejšímu pojmání smrti a k podobě s úmrtím spojených přechodových rituálů, že by se rodina dostavila do ateliéru s truhličkou se zesnulým dítětem, případně že by ho celou cestu do ateliéru vezla matka v náručí v neúctě k jeho věčnému klidu. Přesto se tak dalo. Článek amerického daguerrotypisty Nathana G. Burgesse Portrétovat po smrti z roku 1855 zmiňuje portrétování zesnulých dětí tak, že se položí matce na klín.¹⁹ Burgess se zároveň stavěl za myšlenku, že portrét zesnulých má sloužit jako předloha pro portrét, ne jako vlastní upomínka na danou osobu. Henk van Setten přiznává, že jednoduché vysvětlení pro takové porušení piety nelze nalézt. Nesouhlasí s Ariesovou tezí, podle níž se zdání života snaží překlenout

frustrující fakt smrti fotografované osoby a přikládá navíc faktor touhy realizovat alespoň dodatečně snímek, který se nestihl vytvořit během života a prvotní víry v to, že fotografie zajistí lepší výsledek než kresba či malba, což v tomto případě nebylo pravdou.²⁰

Dochované fotografie z této skupiny považují za vzácné. Věrohodnost toho kterého snímku může prokázat nejlépe písemné svědectví na rubu snímku, případně použité symboly smrti – například smuteční květiny (u dívek často ve formě věnečků), růže držaná květem dolů, loď na klidném či rozbouřeném moři (symbol klidné či těžké smrti), hodiny s časem smrti, sošky anděla či svatých, bubínek, jindy náhrobní kámen či smuteční vrba; někdy byla dětem přidána andělská křídla.²¹ Zvláště v americké daguerrotypii se setkáváme s tím, že má matka jako symbol truchlení kapesník, který si přikládá k obličejí.²²

Třetí skupina je nejrozsáhlejší. Abychom jí dobře porozuměli, musíme si alespoň stručně připomenout historii fotografie.²³ Vynález daguerrotypie Louise-Jacquesa-Mandého Daguerra (1787–1851) s přímými pozitivy na kovu byl oficiálně oznámen v lednu roku 1839 ve Francii a v témže měsíci byla v Anglii předvedena kalotypie Williama Henryho Foxe Talbota (1800–1877), pracující s papírovými negativy a kontaktními kopiemi.²⁴ V tomtéž roce vyšly v českých zemích první zprávy o francouzském vynálezu a co je podstatné, začaly také první pokusy s daguerrotypií.²⁵ Její nejstarší českou představitelkou je průřez stonkem rostliny z roku 1840 od Flora Staška (1782–1862). V roce 1841, tedy dva roky po ohlášení objevu obou metod, vznikl v Praze na Koňském trhu v domě U Zlatého beránka fotoateliér Wilhelma Horna (1809–1891), první stálý fotoateliér v českých zemích.²⁶ Čechy a vzápětí i Morava se staly místem, kde se profesionálnímu a později i amatérskému fotografování velmi dařilo. Nebezpečnou konkurenci v něm okamžitě vycítili portrétisté, především malíři miniatur, jejichž živnost byla vynálezem přímo ohrožena. Nedivme se tak, že první fotografové, respektive daguerrotypisté, byli zároveň i malíři-portrétisty.²⁷ Jen v Praze byly plné dvě třetiny foto-

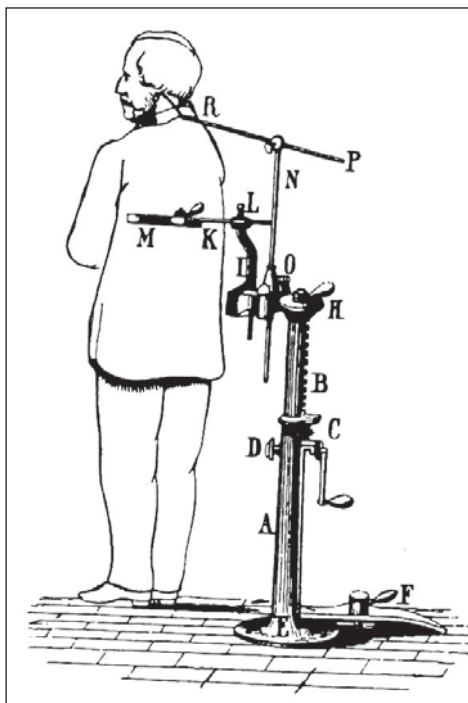
Obr. 1. A. H. Wheeler fotografuje sám sebe, Berlín, 1893. Zdroj: www.wikimedia.commons.org [cit. dne 1. 11. 2017].

grafů v padesátých letech 19. století původně malíři.²⁸ A protože bylo daguerrotypování drahé a ve městech tak měly ateliéry omezený okruh zákazníků, rozhodli se někteří daguerrotypisté pokračovat v tradici kočovných miniaturistů, siluetářů a ceroplastiků (výrobců portrétů z vosku). Tito cestující daguerrotypisté a později fotografové se časem stali terčem kritiky místních fotografů a jedním z důvodů zakládání živnostenských fotografických společenstev.²⁹ Většina prvních daguerrotypistů měla ovšem vlastní civilní povolání a zhotovování snímků bylo jejich vedlejší činností.

Daguerrotypie na kovové destičce byla rovnou pořízeným originálem, který nešlo dál rozmnožovat. Proto se co nejdříve ukládala do rámečku pod sklo, aby se nepoškodila.³⁰ Ve svých počátcích si její zhotovení žádalo extrémní expoziční doby. Slavný snímek Nicéphora Niépceho (1765–1833) „Pohled z okna“ z roku 1826 byl exponován osm hodin.³¹ V roce 1839 portrétování trvalo zhruba 15–20 minut.³² Zvýšení citlivosti daguerrotypických desek chemickou cestou a výpočet objektivu se světelností 1:3,5 ro-
dákem ze Spišské Belé Jozefem Maximiliánem Petzvaem (1807–1891) roku 1840 proces expozice znatelně zkrátily. Nový portrétní objektiv, přibližně šestnáctkrát světelnější než objektivy do té doby užívané, vkomponoval do svých přístrojů Peter Wilhelm Friedrich Voigtländer (1812–1878, od roku 1867 rytíř). „Jeho použitím se zkrátila doba expozice pod jednu minutu,“ uvedl ve své práci Filip Wittlich.³³ Tyto objektivy díky firmě Voigtländer pražští fotografové užívali už v lednu 1841.³⁴

Dlouhý čas expozice nebyl jen problémem daguerrotypie. Vynálezce kalotypie Talbot v roce 1845 portrétoval svého přítele, malíře a daguerrotypistu Calverta Richarda Jonese (1804–1877) ve staré sakristii v Lacock Abbey. Později o tom napsal: „Aby se na fotografické kopii dosáhlo dobrého zobrazení, bylo zapotřebí značné pevnosti charakteru, ale jen na zlomek minuty. Těto cenné vlastnosti, ale i mnoha dalších, jejichž výčet by trval dlouho, má můj přítel v hojně míře.“³⁵

Vývoj fotografických technik šel velmi rychle kupředu.³⁶ Časem si například vedle daguerrotypie získala oblibu levnější ambrotypie a po roce 1851 mokré kolódiový proces. Ten měl oproti daguerrotypii, která byla vždy samojediným originálem, výhodu ve fázích negativ-pozitiv, díky čemuž šlo fotografii z negativu rozmnožit.³⁷ Roku 1871 k mokrému kolódiovému procesu, pracujícímu s vlhkou citlivou vrstvou na skleněné podložce, přibyl obdobný suchý proces se želatinovými deskami. Desky tak nebylo nutné připravovat přímo před fotografováním.³⁸ Co nás možná překvapí, je rozmach amatérského fotografování díky malým fotoaparátům značky Kodak se svitkovými filmy, kteroužto kratochvíli jste si mohli dopřát už od roku 1888. Firmě se odevzdával ke zpracování celý fotoaparát i s filmem uvnitř, zpět jste s fotografiemi dostali i přístroj se založeným novým filmem.

Obr. 2. Nastavitelná podpěra pro fotografovanou osobu, konec 19. století. Zdroj: <https://cz.pinterest.com> [cit. dne 1. 11. 2017].

Ještě při mokré mokrém kolodiovém procesu bylo třeba snížit dobu osvitů kolodiem potažených na světlo „nepřilíši citlivých“ desek co nejvíce, proto pracovali fotografové v jakýchsi sklenících, kde na portretované dopadalo světlo ze všech stran; „i pak se ještě ubohé oběti nesměly po celé vteřiny, mnohdy dokonce po celé minuty pohnout. [...] Protože se modely nesměly hýbat, působil každý obraz křečovité.“³⁹

Do vynálezu závěrky se fotografovalo tak, že se při exponování sejmulo víčko objektivu a po uplynutí příslušné doby se opět nasadilo. Günter Spitzing v Nové učebnici fotografie o prvních snímcích osob napsal: „Kdo se chtěl nechat portretovat, musel mít trpělivost a několik minut vydržet bez pohnutí před fotoaparátem. Ale tato nevýhoda znamenala i tvůrčí výhodu. Portréty z té doby vyznačují klidnou trpělivost, která později padla za obět pokroku fotochemie. V oněch dřívějších portrétech jako by bylo zachyceno podstatně více z charakteru zobrazených lidí než ve fotografiích naší doby.“⁴⁰ V podobném duchu tyto snímky charakterizuje i německý filozof, literární a umělecký kritik Walter Benjamin (1892–1940): „Malá citlivost vůči světlu si u prvních desek vynucovala dlouhé exponování. Proto se jevílo žádoucí umístit snímáanou osobu v co možná největším odloučení na místě, kde nic nestojí v cestě klidnému soustředění. ‚Syntéza výrazu obličeje, vynucená tím, že modely musely dlouho vydržet v klidu,‘ praví Orlik⁴¹ o prvních fotografiích, ‚je důvodem, proč tyto snímky působí při své prostotě, podobné dobře nakresleným či namalovaným obrázkům, pronikavěji a mnohem trvaleji nežli novější fotografie.‘ Samotný postup přiměl modely k tomu, aby nežily z okamžiku, nýbrž vžívaly se do něj; během dlouhého trvání tohoto procesu takřka vrůstaly do snímku. Vstoupily tak do rozhodného kontrastu vůči jevům na momentkách, které odpovídají onomu světu, v němž, jak trefně poznamenal Kracauer, na stejném zlomku vteřiny, po němž trvá exponování, závisí, zda se sportovec stane tak slavným, aby jej fotografové osvětili na objednávku obrázkových magazínů.‘ [...] Krátce řečeno: všechno hovoří pro to, že byla správná domněnka Bernarda von Brentana,⁴¹ podle níž ‚fotograf z roku 1850 byl na stejné úrovni jako jeho nástroj – poprvé a na dlouhou dobu naposledy.‘⁴³

V osmdesátých letech 19. století se opět radikálně zkrátila doba expozice. Snížení osvitů na desetiny vteřiny umožnilo vznik momentní fotografie – momentky, která dokáže zmrazit pohyb. Umožnil to především vynález závěrky fotoaparátu. Günter Spitzing k jejím počátkům uvedl, že „gumičkovou závěrku uváděnou v činnost spouští, která byla známa již ze střelných zbraní, měl pistolograf vytvořený v roce 1858 Thomase Skafem.“⁴⁴ K prvním klasickým kamerovým závěrkám pak patřil vynález Eadwearda Muybridgea (1830–1904) z roku 1869. V roce 1883 Ottomar Anschütz (1846–1907) zmodernizoval šterbinovou závěrku tak, že dokázala exponovat 1/1000 sekundy.⁴⁵ V roce 1882 vynalezl Étienne-Jules Marey (1830–1904) fotografickou pušku, která byla schopná pořídit dvanáct snímků za sekundu.⁴⁶

Momentní fotografií se zabýval také český básník a amatérský fotograf Josef Václav Sládek (1845–1912). V roce 1886 o momentkách napsal: „Strnulost, která právem vytýká se většině fotografických obrazů staršího druhu, zde přestává. Lidé, jsou-li staffaží krajiny, nepotřebují více státi jako dřevěné loutky vytrěštující oči své do aparátu; zvířata nemají pět hlav a místo noh splývající do sebe neurčitou hmotu; stromy i při větru nejsou více černými skvrnami, ale zachovávají svůj přirozený tvar.“⁴⁷

A vývoj chvátil dál. Fotografický automat na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895 měl dobu expozice „asi dvě sekundy“, zarámovanou fotografii měl portretovaný v ruce za 3,5 – 4,5 minuty.⁴⁸ Záhy se již běžně dosáhlo „díky vylepšeným želatinovým suchým deskám v roce 1900 na možnost expozice 1/250 vteřiny, výjimečně i kratší.“⁴⁹ V této době však už ony post mortem snímky, které nás zajímají, vznikají jen výjimečně.

Předchozí historický přehled nás seznámil s jevem, díky němuž se mnohé fotografie mohou zdát jako snímky zesnulých, zvaným délka expozice. Ta se sice z původní zhruba čtvrt-

hodiny či dvaceti minut záhy zkrátila pod jednu minutu, ale i tak to byla doba zvláště pro děti a zvířata dlouhá. Kdo se pohnul, nebo neudržel stálý výraz, měl zaručený rozmazaný snímek. Proto používali fotografové různá fixační zařízení. Mohly to být obyčejné stolky či ozdobné sloupky, o které se portrétovaní opírali,⁵⁰ nebo rozličné nastavitelné stojánky, které podpíraly portrétované v oblasti zad a měly též opěrku pro hlavu.⁵¹ K pozdější módě různých už bezúčelných dekorací dobových fotoateliérů ocitoval Walter Benjamin francouzského vědce Françoise Araga (1786–1853): „*Stafáž těchto portrétů s jejich podstavci, balustrádami a oválnými stolky ještě pamatuje dobu, kdy modely kvůli dlouhé expoziční době potřebovaly opěrné body, aby zůstaly v klidu. Pokud se lidé zprvu spokojili s ‚držákem hlavy‘ a ‚svorkami kolen‘, pak brzy následovaly ‚další pomůcky, které byly známé ze slavných obrazů, a musely proto být ‚umělecké‘. Nejprve sloup a závěs.*“⁵²

Americký profesor dějin fotografie Geoffrey Batchen (*1956) k tomu uvedl: „*Životní energie skutečně představovala pro nejstarší fotografy při tvorbě portrétů jistý problém. Vzhledem k délce expozičního času stačilo, aby model jen mírně pohnul hlavou, a na snímku zůstala ošklivá šmouha. Pokud se pohybům podařilo zabránit, někteří kritici si stěžovali, že vinou namáhavé strnulosti vypadá model v obličejí jak mrtvola. Brzy se ovšem objevilo snadné řešení: zájemci o portrét jednoduše vložili hlavu do ustalovacího držáku, který na potřebnou dobu – několik sekund – zajistil nehybnost. Díky této pomůcce se podařilo změnit žitý čas lidského těla ve stasis nabalzamované mumie. Jinými slovy, fotografie vyžadovala, že pokud chcete na snímku vypadat jako živí, musíte si počínat jako mrtví.*“⁵³

Právě části těchto držáků mnohdy na snímcích za portrétovanými vidíme, když si fotograf nedal přílišnou práci s jejich maskováním. V případě malých dětí, které se v nezvyklém prostředí při podivné proceduře bály, je přidržovali rodiče, chůvy či služebné, více či méně skryté za látkovými přehozy.⁵⁴ Zcela výjimečná je daguerrotypie od Američana Charlese Evanse *Děvčátko s panenkou* z let 1854–1856, na níž sedící děvčátko ze strany drží za ruku patrně jeho vlastní matka v kožešinovém rukávu, z níž je vidět jen a pouze tato část – tedy ruka s rukávem.⁵⁵

Netradiční pomůcky použil americký průkopník fotografie Robert Cornelius (1809–1893) na daguerrotypickém autoportrétu z roku 1843. Zachytil se při práci, když v obou zdvižených rukou drží skleněnou nádobku a nalévá chemikálie do trychtýře. Levou rukou se nenápadně opírá o stojan s trychtýřem, pravou má podepřenou skleněnou tyčinkou či úzkou zkumavkou v roli pomůcky, nutné pro fixaci ruky při dlouhé expozici.⁵⁶

Dlouhá doba expozice tak může za mnohé nepřírozené výrazy portrétovaných osob, působících na nás dnes podivně, až děsivě. Ne nadarmo se také málokdo na prvních daguerrotypiích usmívá. Portrétovaným nešlo jen o to, aby zanechali svým blízkým důstojnou a reprezentativní vzpomínku na svou osobu, ale museli být schopní po patřičnou dobu dokázat svůj výraz nezměnit, což v případě úsměvu není pro každého jednoduché.

Co dokáže se snímkem dlouhá doba expozice, ukazuje například jedna z daguerrotypií neznámého autora, pojmenovaného podle sběratele Gabriela Cromera *Cromerův amatér*. Ten je autorem zhruba stovky daguerrotypických desek ve sbírce *The George Eastman House Collection*. Na jedné z nich je zachycen „*Pouliční hráč na flašinet s dětmi*“ z doby kolem roku 1850. Hráč sám je ostrý, ale kvůli dlouhé expozici mimo ateliér jsou z kolem pobíhajících dětí jen šmouhy, připomínající duchy.⁵⁷ K témuž strašidelnému efektu došlo i o zhruba deset let později při snímku dělníků pracujících na stavbě budovy pařížské opery (Palais Garnier).⁵⁸

Tito rádobyduchové jsou na první pohled falešní, nepraví. V 19. století byly ovšem velmi oblíbené hrátky s tajemnými jevy a duchařské seance. Není divu, že v roce 1861 v Bostonu jistý rytec oznámil, že objevil způsob, jak fotografovat duchy. Ti se prý zjevovali na nega-

tivech a fotograf je mohl vidět teprve při jejich vyvolávání. V pravost těchto snímků věřili nejen „prostí“ lidé, ale také Mary Ann Toddová Lincolnová (1818–1882), vdova po Abrahamu Lincolnovi (1809–1865), a spisovatel Sir Arthur Conan Doyle (1859–1930). Fotografie duchů byly samozřejmě podvrhy.⁵⁹

Jak je to ale s těmi post mortem fotografiemi zesnulých, kteří jsou jako velké loutky naaranžováni do pozic živých? Především jde o dobrý prodejní artikl, dnes hlavně v rámci internetových obchodů a aukcí, například prostřednictvím stránky www.eBay.com. Příklady snímků, podvodně zde prodávaných jako post mortem fotografie, naleznete na blogu obchodu se zvláštními starožitnostmi i jejich napodobeninami *Cabinet of curiosities* z města Dundas v kanadské provincii Ontario.⁶⁰ Dvoje internetové stránky se dokonce přímo věnují fenoménu *post mortem photos* a předkládají typy snímků, nejčastěji považovaných za naaranžovaná bezvládná lidská těla.⁶¹ Autoři příspěvků první z nich přímo vyzývají čtenáře, aby je kontaktovali pro podrobnější informace. Na jihoaustralských stránkách www.artgallery.sa.gov.au lze nalézt fotografie

Obr. 3. Jedna z nejčastěji se objevujících post mortem viktoriánských fotografií na internetu, dívka vpravo je pro svůj strnulý výraz a uvolněné ruce považována za zesnulou; v době pořízení snímku byla zcela jistě živou. Zdroj: <https://cz.pinterest.com> [cit. dne 1. 11. 2017].

ie i vyobrazení různých typů podpěr hlavy (*headrest*) z rozličných ateliérů, včetně dobové karikatury nebožáka přimontovaného k onomu zařízení při fotografování.⁶² Na vizitce z dílny jihoaustralského fotografa Samuela Nixona, zobrazující stříhače ovcí při práci, má portrétovaný na podpěře zavěšené jedny své nůžky. Je zde citován Robinson,⁶³ který v roce 1869 napsal: „*Správně pózující osoba může být snadno rozrušena špatným použitím podpěry hlavy. (Pokládejme za samozřejmost, že je tento nástroj nezbytný i pro krátké expozice, řekněme pět nebo šest sekund.) Konečně by mělo být zřejmé, že v běžných případech je podpěra jemná opora, ne pevná součástka, které se osoba poddává. To je další pravidlo, které by fotografové měli považovat za samozřejmé: podpěra se musí přizpůsobit hlavě, ne hlava podpěře: nejdříve póza, poté podpěra; ne nejdříve podpěra a pak póza.*“⁶⁴ Také anglický akvarelista a fotograf William Frederick Lake Price (1810–1896) v roce 1868 považoval podpěru hlavy za nutnost. Radil ostatním, aby nedali na tvrzení svých zákazníků, že podpěru nepotřebují, a šetřili tak jejich peníze a svůj čas. Doporučoval, aby nejdříve nechali portrétovaného, aby se uvolnil, a pak k jeho tělu jemně přiložili podpěry.⁶⁵ V roce 1867 melbournský fotograf George William Perry (1855–1897) inzeroval objev nového chemického postupu, kdy díky vyšší citlivosti fotografických desek mělo dojít k radikálnímu zkrácení doby expozice. „*Osvobození od mučení při fotografování, už nikdy víc podpěry hlavy*“, tvrdil.⁶⁶ Také reklamy firmy *Temple of Light studio* (q. v.) z Rundle Street ve městě Adelaide z roku 1880, jejichž nové želatinové desky údajně snížily dobu expozice na zhruba dvě sekundy, zmiňovaly podpěry hlavy. „*Je mnohem pohodlnější se k portrétování jen na chvíli posadit bez nepohodlné opory hlavy železnou pod-*

pěrou.⁶⁷ Příručka pro fotografie z roku 1887 opět poukazovala na nutnost užívání podpěry hlavy i přes časté předsudky proti ní, za které prý mohlo zvláště její nevhodné používání. „Když je docíleno uvolnění portrétovaného, má být nejdříve upravena jeho pozice bez ohledu na podpěru a poté má být jemně za pomoci onoho nástroje podepřena hlava a pas.“⁶⁸ Příručka pro amatérské fotografie z roku 1904 doporučovala užití podpěr, které lze připevnit k židli, pro lidi, kterým činí problém setrvat jednu či dvě sekundy v absolutním klidu. Ještě v květnu roku 1916 firma Kodak nabízela za 25 australských liber opěrku hlavy *Century* s držákem ve tvaru písmene U, která mohla být okamžitě nastavena na libovolnou výšku a pozici a navíc nebyla nijak zvlášť těžká.⁶⁹

Podpěry hlavy byly během svého používání kritizovány a zesměšňovány nejen v Austrálii. Vzal si je na mušku například francouzský kreslíř a satirik Honoré Daumier (1808–1879) nebo Angličan Charles Keene (1823–1891). Fotografie těchto fixačních a podpůrných zařízení je možné nalézt na internetu.⁷⁰ K těm nejzajímavějším z nich ovšem nepatří žádné stojánky, držáky, opěrky či svorky, ale skryté osoby. Pěkný přehled fotografií, kde portrétované děti přidržují jejich matky, chůvy či jiní lidé, nalezneme na internetových stránkách s vtipným názvem Muzeum směšně zajímavých předmětů – *The Museum of Ridiculously Interesting Things*.⁷¹ Dochovala se také karikatura bumbrlíčka se schovanou matkou za židli, na kterém se fotograf pomocí různých skopičin pokouší vyloudit úsměv.⁷²

Přesto existují stránky, které dané fotografie interpretují jako post mortem, například <https://hayleywooff.wordpress.com>.⁷³ Zastánci „mrtvosti“ daných osob upozorňují nejen na ona technická zařízení a strnulé pohledy portrétovaných, ale také na čas od času domalované oči přes (někdy jen zdánlivě) zavřená víčka. Klasické malované či kreslené portréty včetně oblíbených miniatur a svým způsobem i siluetek⁷⁴ (dostupných i méně majetným vrstvám obyvatel)⁷⁵ portrétovaným často lichořily. O totéž se snažili i fotografové, například pomocí retuše či kolorování. Někdy portrétovaný mrknul (proto ta zavřená víčka), jindy si třeba jen přál zvýraznit oči. V tom případě se fotografie retušovala takřka automaticky. Záleželo pak na šikovnosti majitele ateliéru a jeho pomocníků, jestli se výsledné dílo povedlo, nebo na nás působí podivně. V době vzniku fotografie, kdy byla v oblibě portrétní miniatura, nebylo vzácné ani kolorování snímků.⁷⁶

Je tedy fenomén viktoriánských post mortem fotografií pouhý mýtus? Objevná práce Přemysla Havlíka dokazuje, že ne zcela.⁷⁷ Doklady našel především v dobovém odborném tisku, mezi inzeráty v novinách a především ve vzpomínkách fotografů dosvědčujících, že fotografování mrtvých bylo jejich vítaným zdrojem příjmů. Vedle klasického pietního aranžmá doložil i existenci toho, čemu Henk van Setten říká „loutková“ fotografie.⁷⁸ Americká firma Southworth and Hawes například slibovala vytvořit u fotografovaného zesnulého dojem spánku, firma Broadbent & Company, také ze Spojených států, pomocí otevřených očí mrtvého zase dojem života. Podobné inzeráty podle Havlíka vycházely v celé Evropě včetně Francie a Německa, kde Adolph Scheuerer sliboval v roce 1858 dát snímkům „velmi příjemný výraz“. Albert Sands Southworth (1811–1894) ve svém příspěvku z roku 1874 popisoval, jak nechal obléknout tělo dvanáctiletého chlapce a umístil je na sofa do pozice imitující spánek, což nebylo v případě fotografování zesnulých dětí výjimečné. Němec Albin Mutterer (1806–1873), působící ve Vídni, patřil k těm fotografům, kteří si těla nechali dopravovat do ateliéru a zde je aranžoval do pozic „živých“. André-Adolphe-Eugène Disdéri (1819–1889) popsal v roce 1855 přípravu těla k fotografování, kdy posadil oblečeného zesnulého s otevřenými očima ke stolu a čekal sedm až osm hodin na uvolnění tváře, z níž zmizí stopy agónie. Charlie E. Orr v roce 1877 popsal ve svém článku Posmrtná fotografie postup otevírání zavřených očí zesnulého pomocí kávové lžičky, s jejíž pomocí šla víčka nastavit tak, aby byla lehce přivřená, a oční bulvy otočit do vhodné pozice. Havlík též uvedl konstatování Jaye

Rubyho (*1935), podle nějž se skutečných post mortem fotografií dochovalo poměrně málo; mnoho jich bylo vyhozeno či zničeno v souladu s postupně vzrůstající nechtí k tomuto druhu fotografie, stejně tak i v souladu s naší snahou odstranit z našeho pohledu vše spojené s nepřijemností smrti, čili se vzrůstající tendencí její tabuizace. Havlík se věnoval také inspiraci post mortem fotografií a vznikem děl, kde zachycené „zesnulé“ představují žijící modely. Tyto snímky v rukou laiků dál ožívují legendu post mortem fotografií.

Přemysl Havlík ve své práci nezmínil násilné aranžování zesnulých do polohy ve stoje, které předpokládají mnohé mylně za post mortem považované snímky; těla vždy buď sedí, nebo leží. Polohu ve stoje vyvrací také Edward Clint, který uvádí jedině dva případy fotografování mrtvých „vestoje“.⁷⁹

Ani s pomocí internetu se mi nepodařilo nalézt jediný snímek, který by šlo bez jakýchkoliv pochybností označit za skutečnou viktoriánskou post mortem fotografii dospělého člověka, tedy takový snímek, který by skutečně zachycoval mrtvé sedící tělo, oblečené a upravené tak, aby vypadalo jako živý člověk. Buď jsou doopravdy velmi vzácné (a domnívám se, že i v době svého vzniku nebyly nijak hojné), nebo je nelze na první pohled rozpoznat. K absolutní jistotě, že se díváme na viktoriánskou post mortem fotografii dospělé osoby, by přispěla buď neumělá práce fotografa, nebo písemná poznámka na rubu snímku či v archivních materiálech. Pole pro badatele je v této otázce stále otevřené.⁸⁰

Poznámky:

- 1 Petříčková, Kristýna. Post mortem v historii plošného zobrazení. *Slovácko* 58, 2016, s. 283–293.
- 2 Příkladem může být často reprodukováná rytina zesnulého Albrechta Jana Smiřického ze Smiřic (1594–1618) od Aegidia Sadelera (1570–1629), vytvořená kolem roku 1618.
- 3 Většina renesančních náhrobníků zobrazuje zesnulé jako živé, zpravidla ležící osoby. Z barokní éry si připomeňme náhrobek Jana Václava Vratislava z Mitrovic (asi 1670–1712) v pražském kostele sv. Jakuba Většího od Johanna Bernarda Fischera z Erlachu (1656–1723) a Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa (1688–1731). Šlechtic je zachycen v okamžiku, kdy opouští tento svět (tělo se zdá být již mrtvé, ale stále ještě neupustilo kříž).
- 4 Malované epitafy často zobrazovaly žijící i zesnulé členy rodiny pohromadě – nežijící členové rodiny byli označeni křížkem, jak to vidíme na epitafech Šimona Kyblera z Altendorfu a Brikcího Drahanovského z Pěňčina z počátku 17. století od neznámých malířů. Moravská galerie v Brně, inv. č. A 512, A 97. *Moravská galerie – sbírky on-line*. [online] [cit. dne 1. 11. 2017] Dostupné z: <http://sbirky.moravska-galerie.cz/katalog?search=epitaf>
- 5 Anonym, Náhrobek Zachariáše z Hradce a Kateřiny z Valdštejna, po roce 1580, Kaple Všech svatých, Telč.
- 6 Tumba Jana Hasištejnského z Lobkovic z františkánského kostela Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani z roku 1516 od Ulricha Creutze sestávala původně ze dvou částí – desky s podobou zesnulého za jeho života, která je druhotně umístěna ve zdi a desky s kostlivcem, která kryje tumbu dodnes.
- 7 Obrazy se v té době často kopírovaly. Pokud se kopíroval portrét osoby, která již zemřela, mohl malíř obraz pozmenit, například přidáním kytičky pomněnek.
- 8 Ferenzova olejomalba *Portrét dámy* z roku 1834 má na reversu dole značení: *Anton Ferenz gemahlt nach dem Tode im Jahre 1834*. Jihomoravské muzeum ve Znojmě, inv. č. O 145. S v o b o d o v á, Jana a F i l k a, Ivo. *Portrét v městské společnosti 19. století: ad honorem Antona Johanna Ferenze (1801–1874): katalog výstavy*. Brno: Muzeum města Brna, 2001, s. 19.
- 9 Na Benciniho obraze ovdovělé Marie Terezie je podoba jejího zesnulého manžela provedena ve štukovém medailonu na zdi, na portrétu ve Varšavě drží císařovna jeho obrázek v ruce. Johann Nepomuk della Croce (1736–1819), Leopold Mozart s dětmi, kolem roku 1780, Mozarts Geburtshaus, Salzburg. Johann Ender (1793–1854), Arcivévoda Karel v rodinném kruhu, 1832,

- Heeresgeschichtliches Museum, Wien. Antonio Bencini (1710 – po 1780), Marie Terezie s rodinou velkovévody toskánského, 1768, Schloss Schönbrunn, Wien. Anonym, Marie Terezie jako vdova, kolem roku 1765, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa.
- 10 Příkladem budíž portrét snoubenky císaře Rudolfa II. s jeho kamejí či milenky falckého kurfiřta Karla Teodora s dětmi, přičemž portrét jejich otce visí jako obraz na zdi. Alonso Sánchez Coello (1531–1588), Infantka Isabela Klára Evženie a Magdalena Ruiz, kolem roku 1586, Museo Nacional del Prado, Madrid. Heinrich Carl Brandt (1724–1787), Hraběnka Marie Josefa Heydecková s dětmi, kolem roku 1785, Reiss-Engelhorn-Museen, Mannheim.
  - 11 Sedící žena před sebou drží daguerrotypii muže, který buď nemohl přijít, nebo již nežil. Daguerrotypie neznámého autora pochází z doby kolem roku 1850. Mulligan, Therese a Woters, David, eds. *Dějiny fotografie: od roku 1839 do současnosti*. Praha: Slovart, 2010, s. 70, inv. č. 79:3300:0001.
  - 12 Jde o obecný význam různých květin, který dnes ještě známe například u květin svatebních či smutečních, nikoliv o dopodrobna propracovanou květomluvu, vycházející z orientálního selamu.
  - 13 Jen v letech 1848–1898 bylo v Rakouském císařství uděleno 2172 rytířských titulů. Županík, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006, s. 107. Mezi mediálně známé potomky rytířských rodů patří například spisovatel Jiří Stránský (*1931).
  - 14 Popularitu fenoménu post mortem fotografií oživil také úspěšný film *Ti druzí s Nicole Kidmanovou* v hlavní roli. *The Others*. Koprodukce Spojené státy americké, Španělsko, Francie, Itálie, 2001. Scénář a režie Alejandro Amenábar. 100 minut.
  - 15 Viz Petříčková, Kristýna. c. d., obr. č. 5, 6, 7, 11–17.
  - 16 Tamtéž, obr. č. 14–16.
  - 17 Havlík, Přemysl. *Posmrtný portrét ve fotografii*. Bakalářská diplomová práce, Institut tvůrčí fotografie, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2003, s. 12, 32.
  - 18 Mulligan, Therese a Woters, David, eds. c. d., s. 66, inv. č. 69:0201:0020.
  - 19 Johann Werfring ve svém medailonku vídeňského fotografa Albina Mutterera popisuje situaci, kdy mu pradelny přinesly svá mrtvá dítka k fotografování v krabici od klobouku. Havlík, Přemysl. c. d., s. 17. Werfring, Johann. *Der Totenportraitist Albin Mutterer*. [online] Dostupné z: http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/oesterreich/chronik/190210_Der-Totenportraitist-Albin-Mutterer.html [cit. dne 27. 1. 2018].
  - 20 Setten, Henk van. *Album Angels: Parent-Child Relations as Reflected in 19th-Century Photos, Made After the Death of a Child*. [online] Dostupné z: <http://www.geocities.ws/kidhistory/ja-album.htm> [cit. dne 27. 1. 2018].
  - 21 Děti byly také fotografovány se svými hračkami. Havlík, Přemysl. c. d., s. 18–19, 22.
  - 22 Havlík, Přemysl. c. d., s. 21.
  - 23 Podrobnou bibliografii k dějinám fotografie uvádí na svých internetových stránkách Pavel Scheufler. Scheufler, Pavel. *Výběr ze souborné literatury k dějinám fotografie do roku 1918 (se zdůrazněním na práce v češtině)*. [online] [cit. dne 1. 11. 2017] Dostupné z: <http://www.scheufler.cz/cs-CZ/files/4458/Scheufler.Biblio.pdf>
  - 24 Ford, Colin a Steinhilber, Karl. *Kulatý svět: Z počátků momentky*. Praha: VN MON, 1989, s. 7.
  - 25 Mrázková, Daniela a Remiš, Vladimír. *Cesty československé fotografie: vyprávění o historii československé fotografie prostřednictvím životních a tvůrčích osudů vybraných osobností a mezních vývojových okamžiků*. Praha: Mladá fronta, s. 12.
  - 26 V Brně vznikl první stálý fotoateliér až v roce 1851. Společně ho provozovali Adolf Schwöder (1811 – po 1880) a Johann Trip (1816–1865).
  - 27 Patřil k nim i pražský daguerrotypista a akademický malíř Jan Maloch (1825–1911) či v Brně usazený vídeňský rodák Joseph Haier (1816–1891), který v roce 1865 opustil ateliér a stal se cestujícím fotografem. Scheufler, Pavel. *Pražské fotografické ateliéry 1839–1918. I/1839–1889*. In: *Acta Musei pragensis* 1987, s. 8. Ruňáková, Kateřina. *Brněnská živnostenská fotografie do roku 1948*. Magisterská diplomová práce, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2009, s. 19.
  - 28 Scheufler, Pavel. *Galerie c. k. fotografů*. Praha: Grada, 2001, s. 22.

- 29 S c h e u f l e r, Pavel. Pražské fotografické ateliéry 1839–1918. I/1839–1889. In: *Acta Musei pragensis* 1987. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, s. 8.
- 30 W i t t l i c h, Filip. *Fotografie – přímý svědek? Fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 27.
- 31 Snímek byl dlouho považován za „první fotografii“. V roce 2002 byla objevena o rok starší heliografická kopie rytiny mladého chlapce, vedoucího koně. W i t t l i c h, Filip. c. d., s. 24.
- 32 S c h e u f l e r, Pavel. *Osobnosti fotografie v českých zemích do roku 1918*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2013, s. 10.
- 33 W i t t l i c h, Filip. c. d., s. 27. O zkrácení doby expozice z minutových dob na vteřinové píše i S c h e u f l e r, Pavel. *Galerie c. k. fotografů*. Praha: Grada, 2001, s. 10. V práci dokumentující dějiny fotografie na sbírce *The George Eastman House Collection* se uvádí: „Ačkoliv první portrétní daguerrotypie z roku 1839 vyžadovaly dobu expozice na jasném slunečním světle od 15 do 20 minut, když v roce 1843 Daquerre zhotovil Portrét umělce, byla doba, po kterou musel portrétovaný sedět modelem, díky chemickému vylepšení postupu zredukována na pár sekund.“ M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 42. S odvoláním na další Scheuflerovu práci konkretizovala časový údaj Radana Červená: „Práce na portrétních snímcích se zefektivnila také díky zkrácení potřebné expozice přístrojů, zvýšením citlivosti daguerrotypických desek chemickou cestou a výpočtem nového objektivu – tzv. portrétního, který byl šestnáctkrát až dvacetkrát světelnější než objektiv dosavadní. Expozice portrétů v pokoji při běžném osvětlení oblohy se uváděla osm vteřin (u starších přístrojů to byly minuty).“ Č e r v e n á, Radana. *Rodina Trappů v Brně: v kontextu doby a současníků*. Disertační práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2006, s. 103.
- 34 S c h e u f l e r, Pavel. Pražské fotografické ateliéry 1839–1918. I/1839–1889. In: *Acta Musei pragensis* 1987. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, s. 7.
- 35 U kalotypie je uvedeno datum jejího vzniku 1844, v textu září 1845. Kalotypie na papíru měla poněkud měkčí vzhled než daguerrotypie na kovu. Talbot měl na svůj postup, patent, který se podařilo obejít ve Francii v roce 1847 obchodníkovi se sukrem z Lille Louisi-Désirému Blanquart-Evardovi (1802–1872). Ten zkrátil dobu expozice o 75 procent. M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 96–114, inv. č. 81:2836:0002.
- 36 Například v roce 1854 daguerrotypistka Bertha Wehnert-Beckmann z Lipska poprvé v Praze představila stereoskopické kukátko na prohlížení stereofotografií. Snímky, které možná máte i vy doma v albu, jsou tvořeny dvěma na první pohled stejnými záběry vedle sebe, které při prohlížení stereoskopem vypadají díky různému úhlu při snímání trojrozměrně. Stereofotografie si udržela oblibu až do 20. století, kdy na ni navázaly slavné stereokotoučky. B i r g u s, Vladimír a S c h e u f l e r, Pavel. *Fotografie v českých zemích 1839–1999: chronologie*. Praha: Grada, 1999, s. 18.
- 37 M r á z k o v á, Daniela a R e m e š, Vladimír. c. d., s. 13.
- 38 Tamtéž, s. 32.
- 39 F o r d, Colin a S t e i n r o t h, Karl. c. d., s. 8.
- 40 S p i t z i n g, Günter. *Nová učebnice fotografie: fotografujeme černobíle i barevně*. České Budějovice: Dona, 1994, s. 84–85.
- 41 Emil Orlik (1870–1932), pražský malíř, grafik, výtvarník a fotograf.
- 42 Bernard von Brentano (1901–1964), německý spisovatel, básník, scénárista a žurnalista.
- 43 B e n j a m i n, Walter. *Malé dějiny fotografie*, s. 12. In: Císař, Karel, ed. *Co je to fotografie?* Praha: Hermann & synové, 2004, s. 9–19.
- 44 S p i t z i n g, Günter. c. d., s. 85.
- 45 S c h e u f l e r, Pavel. Od vynálezu po počátky moderní fotografie. In: Mrázková, Daniela, ed. *Co je fotografie: 150 let fotografie = What is Photography: 150 years of photography: katalog výstavy, Praha 1. 8. – 30. 9. 1989*. Praha: Videopress ve spolupráci s reklamní a nakladatelskou agenturou Credit Praha, 1989, s. 22.
- 46 M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 298.
- 47 W i t t l i c h, Filip. c. d., s. 49.
- 48 S c h e u f l e r, Pavel. Pražské fotografické ateliéry 1839–1918. II/1889–1918. In: *Acta Musei pragensis* 1988. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, s. 12.

- 49 S c h e u f l e r, Pavel. *Osobnosti fotografie v českých zemích do roku 1918*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2013, s. 10.
- 50 V *The George Eastman House Collection* se nachází daguerrotypie neznámého autora *Dívěnka s květinovým kloboukem opírající se o stůl* z doby kolem roku 1850. „*Dívěnka se opírá o stůl a ruku má položenou na narovnaných knihách, jež by mohly odkazovat na její zálibu ve čtení, ale pravděpodobněji je, že jí při dlouhé expozici byly oporou.*“ M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 62, inv. č. 79:3273:0012.
- 51 Patřil k nim Bradyho stojan (*Brady stand*), nazývaný podle amerického novinářského fotografa z doby občanské války Mathewa Bradyho (1823–1896). Stojan měl podobu nastavitelného litinového sloupku s horní vodorovnou deskou a sloužil buď jako loketní podpěra, nebo jako opěrka hlavy.
- 52 B e n j a m i n, Walter. c. d., s. 9–19.
- 53 B a t c h e n, Geoffrey. *Ektoplasma*, s. 342. In: Císař, Karel, ed. *Co je to fotografie?* Praha: Hermann & synové, 2004, s. 341–353.
- 54 Fotografování se nebály jen děti. Francouzský fotograf Nadar (1820–1910) popsal strach z fotografování svého přítele, spisovatele Honorého de Balzaca (1799–1850): „*Podle Balzacovy teorie se všechna hmotná tělesa skládají výhradně z vrstviček přeludných obrazů, z nespočtu jemných kůží podobných listům, naskládaných na sebe. Balzac nevěřil, že by člověk mohl vyrobit z přeludu, z něčeho nehmotného, cosi materiálního, že by mohl stvořit něco z ničeho, a tak se domníval, že při každém pořízení fotografického snímku se z těla odděluje jedna přeludná vrstvička a přenáší se na fotografii. Opakovaná expozice nutně vede ke ztrátě dalších a dalších přeludných vrstev, tedy samotné podstaty života.*“ B a t c h e n, Geoffrey. c. d., s. 342.
- 55 „*Matka chtěla své dítě ušetřit stahovací opory hlavy nebo jiného podivného zařízení a tak je během sezení držela za ruku, aby je uklidnila.*“ M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 62–63, inv. č. 69:0201:0012.
- 56 Obrázek měl být nejspíš předlohou k rytině pro Encyklopedii chemie od Hanse Martina Boyeho. M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 56–58, inv. č. 77:0242:0003.
- 57 M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 51–52, inv. č. 76:0168:0050.
- 58 „*Navzdory rozšířené víře (která se vrací minimálně od vydání románu Gastona Lerouxé roku 1910), že Pařížskou operu obývají fantomové, nepatří průzračná postava v pravém dolním rohu fotografie strašidlu, ale jen dělníkovi, který se pohyboval příliš rychle, než aby ho pomalé fotografické chemikálie šedesátých let 19. století mohly přesně zachytit. Avšak do kamery hledící mladý muž uprostřed obrazu a další dělníci rozestavení na železných nosnících nové střechy Pařížské opery vydrželi v klidu stát dost dlouho na to, aby byli na snímku zvěčněni pro potomstvo.*“ Dolmaet a Durandelle, Francouzi, činní 1862–1890, *Stavba Pařížské opery*, asi 1866–1870, kopie na albuminiovém papíru. M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 238, inv. č. 80:0099:0017.
- 59 B a t c h e n, Geoffrey. c. d., s. 342. M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 328.
- 60 <http://cabinetofcuriosities.ca/pictures-of-the-dead-the-truth-about-post-mortem-photography/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- 61 <https://dealer042.wixsite.com/post-mortem-photos/misidentified> [cit. dne 1. 11. 2017]; <https://www.skepticink.com/incredulous/2016/06/19/myth-victorian-post-mortem-photography/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- 62 <http://www.artgallery.sa.gov.au/noye/Misc/Headrest.htm> [cit. dne 1. 11. 2017].
- 63 Snad Henry Peach Robinson (1830–1901), anglický fotograf, piktorialista.
- 64 „*A well-posed figure may be easily upset by a bungling use of the head-rest. (Let us lay it down as an axiom that this instrument is indispensable, even for short exposures, say of five or six seconds.) The rest should be understood, in ordinary cases, to be a delicate support, not a rigid fixture against which the figure is to lean. There is another rule that photographers should regard as axiomatic: the rest should be moved to the head, not the head to the rest: first the pose, then the rest; not first the rest, and then the pose.*“ <http://www.artgallery.sa.gov.au/noye/Misc/Headrest.htm> [cit. dne 1. 11. 2017].
- 65 „*He said 'the best, indeed the only way, to use it properly, is to let the sitter go into a natural position of the body and head, and then gently to advance the crutch until it just touches him.*“ Tamtéž.

- 66 „*New and Important Discovery. Abolition of Torture in Photography, Head-Rests used no longer.*“ Tamtéž.
- 67 „*It is very much more comfortable to sit for only a moment to have a portrait taken, without the inconvenience of having the head pilloried in an iron rest.*“ Tamtéž. Slovo „pilloried“ znamená doslova „pranýřovat, postavit na pranýř“, což přesně odpovídá tehdejšímu použití podpěr hlavy, které už člověka nijak nesvíraly; portrétovaný se o ně prostě opřel, stejně jako se třeba opíráme zády o zed.
- 68 „*When the rest is used, the sitter should be first posed without any regard to it, and then gently supported by the instrument at the head and waist.*“ Tamtéž.
- 69 Doslova byla těžká jen „to prevent toppling“. Tamtéž.
- 70 <http://cdags.org/galleries/technology-galleries/vintage-head-clamps/>. [cit. dne 1. 11. 2017].
- 71 <https://ridiculouslyinteresting.com/2012/01/05/hidden-mothers-in-victorian-portraits/> [cit. dne 1. 11. 2017]; <https://ridiculouslyinteresting.com/2012/07/05/more-hidden-mothers-in-victorian-photography-post-mortem-photographs-or-not/> [cit. dne 1. 11. 2017]. Na druhém odkazu jsou mylně některé snímky považovány za post mortem.
- 72 Obrázek s názvem „Young Higgins“ otiskl britský ilustrovaný měsíčník The Strand Magazine 1. ledna 1891. Ilustraci naskenovala Rebekah Wood. <https://cz.pinterest.com/pin/98727416810026338/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- 73 <https://hayleywooff.wordpress.com/2013/11/06/postmortem-photography/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- 74 Silueta má svůj název podle francouzského generálního kontrolora (ministra) financí Ludvíka XV. Étienne de Silhouette (1709–1767). Jeho jméno se stalo synonymem pro vše levné, laciné – a dalo tak název siluetě, která vznikla jako obkres stínu portrétované osoby. M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 38.
- 75 M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. c. d., s. 15.
- 76 Kolorované snímky známe kupříkladu od pražského Wilhema Horna (1809–1891) a brněnského Quidona Trappa (1830–1889).
- 77 Tento odstavec vychází z bakalářské práce Přemysla Havlíka z roku 2003. H a v l í k, Přemysl. c. d.
- 78 V originále „puppet‘ photography“. S e t t e n, Henk van. c. d.
- 79 První případ byl publikován v roce 1882 – šlo o mrtvé tělo mladého muže z irské rodiny, vyjmuté z mrazáku (fotograf patrně J. Traill Taylor, 1880), druhý v roce 1898 – těla mexických dětí v Arizoně, které nebyly za života fotografovány, se fotograf rozhodl z větší části fotografovat před domem na slunci přivázaná zády k opěradlu židle (E. A. Bonine). Obě události se odehrály ve Spojených státech. C l i n t, Edward. Myths of post-mortem photography. 19. 6. 2016. [online] Dostupné z: <https://www.skepticink.com/incredulous/2016/06/19/myth-victorian-post-mortem-photography/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- 80 Nejčastěji je zmiňovaný Muttererův snímek doktora Petra z roku 1854 z vídeňské Albertiny. Do odevzdání studie k tisku se mi nepodařilo zjistit, na základě jakých indicií byl klasifikován jako posmrtný portrét – tedy krom nepřítomného pohledu, který ale mohla zavinit dlouhá expozice a následné retuše. Podle dr. Anny Hanreich z Albertiny, které patří můj dík za zodpovězení mého dotazu, je foto označeno v databázi jako post mortem bez dalších poznámek.

Literatura:

- B a t c h e n, Geoffrey. Ektoplasma. In: Císař, Karel, ed. *Co je to fotografie?* Praha: Hermann & synové, 2004, s. 341–353.
- B e n j a m i n, Walter. Malé dějiny fotografie. In: Císař, Karel, ed. *Co je to fotografie?* Praha: Hermann & synové, 2004, s. 9–19.
- B i r g u s, Vladimír a S c h e u f l e r, Pavel. *Fotografie v českých zemích 1839–1999: chronologie*. Praha: Grada, 1999. 215 s.
- Č e r v e n á, Radana. *Rodina Trappů v Brně: kontextu doby a současníků*. Disertační práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2006. 202 s.
- F o r d, Colin a S t e i n r o t h, Karl. *Kulatý svět: z počátků momentky*. Praha: VN MON, 1989. 141 s.

- H a v l í k, Přemysl. *Posmrtný portrét ve fotografii*. Bakalářská diplomová práce, Institut tvůrčí fotografie, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2003. 52 s.
- K i s s, Robert. *Forenzní přístup k umělecké fotografii inspirované smrtí po roce 1945*. Teoretická bakalářská práce, Institut tvůrčí fotografie, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2013. 52 s.
- K i s s, Robert. *Moderní naturalistická a manipulovaná umělecká fotografie inspirovaná smrtí*. Teoretická diplomová práce, Institut tvůrčí fotografie, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2015. 153 s.
- M r á z k o v á, Daniela a R e m e š, Vladimír. *Cesty československé fotografie: vyprávění o historii československé fotografie prostřednictvím životních a tvůrčích osudů vybraných osobností a mezních vývojových okamžiků*. Praha: Mladá fronta, 1989. 359 s.
- M u l l i g a n, Therese a W o o t e r s, David, eds. *Dějiny fotografie: od roku 1839 do současnosti*. Praha: Slovart, 2010. 766 s. George Eastman House collection.
- P e t ř í č k o v á, Kristýna. Post mortem v historii plošného zobrazení. *Slovácko* 58, 2016, s. 283–293.
- R u s ň á k o v á, Kateřina. *Brněnská živnostenská fotografie do roku 1948*. Magisterská diplomová práce, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2009. 106 s.
- S c h e u f l e r, Pavel. Pražské fotografické ateliéry 1839–1918. I/1839–1889. In: *Acta Musei pragensis 1987*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy. 38 s.
- S c h e u f l e r, Pavel. Pražské fotografické ateliéry 1839–1918. II/1889–1918. In: *Acta Musei pragensis 1988*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy. 45 s.
- S c h e u f l e r, Pavel. Od vynálezu po počátky moderní fotografie. In: Mrázková, Daniela, ed. *Co je fotografie: 150 let fotografie = What is Photography: 150 years of photography: katalog výstavy, Praha 1. 8. – 30. 9. 1989*. Praha: Videopress ve spolupráci s reklamní a nakladatelskou agenturou Credit Praha, 1989. 391 s.
- S c h e u f l e r, Pavel. *Galerie c. k. fotografů*. Praha: Grada, 2001. 244 s.
- S c h e u f l e r, Pavel. *Osobnosti fotografie v českých zemích do roku 1918*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2013. 467 s.
- S p i t z i n g, Günter. *Nová učebnice fotografie: fotografujeme černobíle i barevně*. České Budějovice: Dona, 1994. 286 s.
- S u p e r n a k, Paweł. *Smrt ve fotografii od jejího počátku do roku 1945*. Diplomová práce, Institut tvůrčí fotografie, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2012. 69 s.
- S v o b o d o v á, Jana a F i l k a, Ivo. *Portrét v městské společnosti 19. století: ad honorem Antona Johanna Ferenze (1801–1874): katalog výstavy*. Brno: Muzeum města Brna, 2001. 80 s.
- W i t t l i c h, Filip. *Fotografie – přímý svědek?!: fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. 203 s. České dějiny; sv. 3.
- Ž u p a n i č, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006. 452 s.

Elektronické zdroje:

- A. H. Wheeler fotografuje sám sebe, Berlín, 1893. [online] Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Photographer-studio-1893.jpg> [cit. dne 1. 11. 2017].
- C l i n t, Edward. *Myths of post-mortem photography*. 19. 6. 2016. [online] Dostupné z: <https://www.skepticink.com/incredulous/2016/06/19/myth-victorian-post-mortem-photography/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- Funeral art – post mortem. [online] Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/475411304399654149/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- Head rest. [online] Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/133630313917856177/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- Hidden mothers in Victorian portraits. The Museum of Ridiculously Interesting Thinks. 5. 1. 2012. [online] Dostupné z: <https://ridiculouslyinteresting.com/2012/01/05/hidden-mothers-in-victorian-portraits/> [cit. dne 1. 11. 2017].

- M e i n w a l d, Dan. *Memento mori: Death and photography in nineteenth century America*. [online] Dostupné z: www.cmp.ucr.edu/exhibitions/memento_mori/default.html [cit. dne 27. 1. 2018].
- Moravská galerie. Sbírký on-line. Epitaf. [online] Dostupné z: <http://sbirky.moravska-galerie.cz/katalog?search=epitaf> [cit. dne 1. 11. 2017].
- More hidden mothers in Victorian photography: post-mortem photographs or not? The Museum of Ridiculously Interesting Thinks. 5. 6. 2012. [online] Dostupné z: <https://ridiculouslyinteresting.com/2012/07/05/more-hidden-mothers-in-victorian-photography-post-mortem-photographs-or-not/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- Pictures Of The Dead – The Truth About Post Mortem Photography. [online] Dostupné z: <http://cabinetofcuriosities.ca/pictures-of-the-dead-the-truth-about-post-mortem-photography/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- S e t t e n, Henk van. *Album Angels: Parent-Child Relations as Reflected in 19th-Century Photos, Made After the Death of a Child*. [online] Dostupné z: <http://www.geocities.ws/kidhistory/ja/album.htm> [cit. dne 27. 1. 2018].
- S c h e u f l e r, Pavel. *Výběr ze souborné literatury k dějinám fotografie do roku 1918 (se zdůrazněním na práci v češtině)*. [online] Dostupné z: <http://www.scheufler.cz/cs-CZ/files/4458/Scheufler.Biblio.pdf> [cit. dne 1. 11. 2017].
- The head rest. [online] Dostupné z: <http://www.artgallery.sa.gov.au/noye/Misc/Headrest.htm> [cit. dne 1. 11. 2017].
- Victorian Postmortem Photos. The Myth of the Stand Alone Corpse. [online] Dostupné z: <https://dealer042.wixsite.com/post-mortem-photos/misidentified> [cit. dne 1. 11. 2017].
- Vintage – head clamps. [online] Dostupné z: <http://cdags.org/galleries/technology-galleries/vintage-head-clamps/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- W e r f r i n g, Johann. *Der Totenportraitist Albin Mutterer*. [online] Dostupné z: http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/oesterreich/chronik/190210_Der-Totenportraitist-Albin-Mutterer.html [cit. dne 27. 1. 2018].
- W o o f, Hayley. *Postmortem photography...* [online] Dostupné z: <https://hayleywooff.wordpress.com/2013/11/06/postmortem-photography/> [cit. dne 1. 11. 2017].
- Young Higgins. *The Strand Magazine*. 1891. [online] Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/98727416810026338/> [cit. dne 1. 11. 2017].

Mgr. Stanislav M i k u l e (n. 1979) je absolventem Slezské univerzity v Opavě, obor historie-muzeologie. Zabývá se především heraldikou a regionálními dějinami. Od roku 2005 pracuje v Regionálním muzeu města Žďáru nad Sázavou.

Living Dead or The Legend of Post Mortem Photographs

Abstract

In the lay public and what is strange in academic public as well we can come across the belief in Victorian post mortem photographs. The alleged pictures of dead people arranged into various postures together with living people are, in reality, the pictures of living people who are considered dead mainly due to catatonic facial expressions caused by trying to remain motionless as long as possible, due to badly hidden fixation tools which are needed for a long exposure or they are pictures which were inexpertly coloured or retouched.

Lebende Tote oder die Legende über die Totenfotografien

Zusammenfassung

In der Laien- und erstaunlicherweise auch in der Fachöffentlichkeit finden wir den Glauben an das Bestehen einer viktorianischen Post-mortem-Fotografie. Angebliche Aufnahmen von Verstorbenen, gemeinsam mit lebenden Menschen zu den verschiedensten Posen arrangiert, sind in Wirklichkeit Fotografien Lebender, die als Verblichene vor allem aufgrund ihres starren Ausdrucks angesehen werden, der durch das Bemühen entstand, so lange als möglich bewegungslos zu verharren, oder durch schlecht verdeckte, bei der langen Exponierung notwendige Fixierungseinrichtungen, beziehungsweise handelt es sich um kunstlos retuschierte oder kolorierte Aufnahmen.

ANTONÍN GAJDUŠEK (1927–2001), SOUPIS UMĚLECKÝCH DĚL VE VEŘEJNÉM PROSTORU

Vladislava Říhová, *Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice*

Zuzana Křenková, *Ústav chemické technologie restaurování památek, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze*

Výtvarník Antonín Gajdušek z Březolup (1927–2001) vytvořil řadu monumentálních realizací a návrhů pro díla ve veřejném prostoru. Z pozoruhodného souboru desítek děl se podařilo najít už jen některá existující. O těch zaniklých vypovídají především archivní materiály podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo a fotografie z pozůstalosti umělce.

21. srpna 1927 se v Březolupech nedaleko Uherského Hradiště narodil Antonín Gajdušek. Uprostřed letošního léta by oslavil devadesáté narozeniny. Těch se však nedožil, zemřel už v roce 2001. Jeho jméno je odborné veřejnosti téměř neznámé, ačkoliv rozhodně patří mezi výrazné tvůrčí osobnosti regionu. Vytvářel grafiky, malířská i sochařská díla. Zprvu pracoval ve Zlíně, později v Praze. Z rozsáhlé tvorby se v našem přehledu budeme věnovat jen vybrané části jeho odkazu – uměleckým dílům určeným do veřejného prostoru, respektive jako výtvarný akcent exteriérů nebo interiérů dobové architektury.

Možnost ponořit se do životopisu a pokusit se o soupis monumentální tvorby Antonína Gajduška přinesla především spolupráce s vdovou Věrou Gajduškovou, která spravuje manželovu pozůstalost. Utrídila řadu historických snímků hotových realizací i nerealizovaných soutěžních návrhů a zpřístupnila je bádání, stejně jako některé katalogy, novinové výstřižky nebo přípravné kresby. Další informace doplnil průzkum realizovaný v rámci projektu *České umění 50. – 80. let 20. století ve veřejném prostoru: evidence, průzkumy a restaurování*. V databázi *Sochy a města¹* soustředil údaje hned o několika Gajduškových dílech načerpané především v ročenkách *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací*, které vycházely mezi lety 1972–1989. Starší fázi Gajduškovy tvorby, od konce padesátých let, jsme sledovali v archivních pramenech podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo. Tato centralizovaná instituce v socialistickém období organizovala obchod a objednávky uměleckých děl a v rámci svých uměleckých komisí schvalovala i vytváření děl do veřejného prostoru.²

Jak je patrné z předchozího nástinu, Antonínu Gajduškovi dosud nebyla věnována nijak soustředěná pozornost. Kromě medailonů publikovaných v biografických encyklopediích³ můžeme relevantní informace hledat jen v katalogu jedné monografické výstavy⁴ či na okraji tisků ke kolektivním výstavám. Naposledy se v roce 2014 jeho dílo pokusila shrnout Veronika Drábková. Na omezeném prostoru bakalářské práce o umělecké skupině 5 + 2 však nemohla sledovat všechny oblasti Gajduškovy tvorby. Soustředila se převážně na rozbor malířského a grafického díla v době působení skupiny v šedesátých letech 20. století.⁵

Nástin životopisu

Antonín Gajdušek se vyučil jako písmomalíř a od roku 1945 pokračoval ve studiu na Zlínské škole umění. Zažil její poválečnou transformaci a ústav absolvoval v roce 1949 těsně před zánikem této specifické instituce, založené na těsné spolupráci budoucích výtvarníků s praxí, která se měla realizovat především v Baťových závodech.⁶ Písmomalířská zkušenost jej přivedla k oboru grafika a reklama, vedenému profesory Vladimírem Hrochem, Josefem

Kousalem a Vladimírem Ringesem.⁷ Jako svého školitele ale uváděl i sochaře Ludka Havelku,⁸ který stál v čele ateliéru Tvary výrobků z umělých hmot – guma, bakelit, igelit.⁹

Část profesního životopisu Antonína Gajduška byla dosud nejasná a rekonstruuje ji na základě souboru dat, která měla sloužit při žádosti o důchod a na základě vzpomínek manželky Věry.¹⁰ Po skončení studií Gajdušek krátce pracoval pro muzeum v Uherském Hradišti. První polovinu padesátých let potom strávil jako propagační a podnikový výtvarník, například v Památníku národního písemnictví v Praze (1953), kde působil jen krátce, a později také v Závodech přesného strojírenství v Gottwaldově (1953–1956). V roce 1956 nastoupil jako výtvarník do poměrně uvolněného ovzduší tamního Divadla pracujících. Konec padesátých let byl pro Antonína Gajduška důležitým osobním a profesním přelomem. V roce 1958 začal tvořit ve svobodném povolání¹¹ a v následujícím roce měl společně se Zdeňkem Hyblerem výstavu malířských děl, která se reprízovala i v Olomouci.¹²

Ateliér Antonína Gajduška bychom v průběhu šedesátých let našli v horním patře výškového obytného domu Družby ve Zlíně. Sousedil zde s dalšími výtvarníky, například se svým někdejší profesorem, malířem Josefem Kousalem, a také už zmiňovaným malířem a scénografem Zdeňkem Hyblerem. Spolu s ním byl též na počátku šedesátých let členem tvůrčí skupiny G 60¹³ a později Skupiny 5 + 2, s níž ale vystavoval jen na první společné výstavě v roce 1965.¹⁴

Podstatným impulsem výtvarného dění města byla celorepubliková soutěž z roku 1962 na výzdobu novostavby Divadla pracujících. K ní se také váže Gajduškův teoretický text, jímž se snažil široké veřejnosti obhájit „srozumitelnost moderního umění, resp. abstraktních děl.“¹⁵ Výrazně se vymezil proti socialistickému realismu, například u obytných budov: „hrůzné architektuře staronové čtvrti Lazy“ ostře kontrastujících s funkcionalistickou zástavbou meziválečného Zlína. Moderní (myšleno abstraktní) umění se specifickým jazykem a vyjadřovacími prostředky přirovnával k filmu, který svými zkratkami a náznaky také nemohl být zcela nepoučenému divákovi pochopitelný. Srozumitelnost abstraktního umění tedy Gajdušek považuje za relativní a odvislou od toho, nakolik je příjemce poučen o zákonitostech výtvarné mluvy.¹⁶ Směřování k abstrakci je v Gajduškově díle patrné v první polovině šedesátých let, přičemž na konci dekády se už vyjadřuje jak v malířských, tak v sochařských dílech, zcela „konkrétním“ jazykem.

Monumentální realizace, kterým jsme se rozhodli tento článek věnovat, jsou většinou sochařskými pracemi, na tomto místě ale musíme zdůraznit, že Antonín Gajdušek i v dílech do architektury začínal spíše nástěnnými technikami. Grafice a malbě se ostatně věnoval průběžně a k práci v těchto médiích jej determinovalo jeho původní umělecké školení. I v katalozích společných výstav vidíme, jakým technikám dával přednost. V roce 1957 představil především pastely – kompozice *Odpoledne a Ulice*,¹⁷ v šedesátých letech už převažovaly spíše grafiky, z počátku linoryty a algrafie, později pod vlivem pop artu sítotisk.¹⁸ Celoživotní zájem o tisk a možnosti jeho výtvarné výpovědi jej po roce 1990 zavedl také do okruhu zakládajících osobností skupiny František Kupka, která reagovala na potlačování abstraktních tendencí v grafice a věnovala se v tomto médiu znakové a symbolické abstrakci.¹⁹

Pro rozvoj Gajduškovy monumentální tvorby byla důležitá šedesátá léta. Zájem o uměleckou tvorbu ve veřejném prostoru se jistě pevně vázal i na jeho činnost ve svazových strukturách a v krajské (oblastní) umělecké komisi spolupráce architekta s výtvarníkem. Od roku 1960 byl Gajdušek kandidátem Svazu československých výtvarných umělců, v roce 1965 do něj byl přijat jako člen.²⁰ Pracoval ve výstavních porotách a také v instalačních komisích regionálních výstav a ve vedení oblastní pobočky (v roce 1968 byl jejím předsedou)²¹ se angažoval pro možnosti získat stipendijní pobyty a realizovat zahraniční výjezdy umělců, což se v uvolněné atmosféře druhé poloviny šedesátých let i dařilo. Samotný Gajdušek v roce

1965 vycestoval na stipendium do Paříže a další, tentokrát soukromou cestu podnikl v září roku 1968 na Bienále do Benátek.²²

Po událostech vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 se výrazně změnila i situace ve výtvarné obci. 24. dubna 1969 se v Brně uskutečnil třetí sjezd Svazu československých výtvarných umělců, který po krátkém jednání odhlasoval federalizaci Svazu. O den později se na ustavující konferenci Svazu českých výtvarných umělců (dále jen SČVU) Antonín Gajdušek (spolu s dalšími šedesáti čtyřmi osobami) stal členem nového ústředního výboru.²³ V závěrečném usnesení ustavující konference se mj. zdůrazňovalo, že čeští výtvarní umělci trvají na demokratickém charakteru společnosti, tak jak se ustavil po lednu 1968, požadavku zrušení cenzury a možnosti volného pohybu v zahraničí. I díky tomu odmítlo ministerstvo vnitřně schválit stanovy SČVU a činnost Svazu se tak stala ilegální. Stanovy byly uznány až po provedení obměny vedení Svazu po více než roce a souvisely tak už s normalizačním tlakem a širším plánem KSČ pro další vývoj uměleckého tvoření.²⁴

Antonín Gajdušek v obměněném vedení SČVU už pochopitelně nefiguroval. Již během roku 1970 se s manželkou a synem odstěhovali do Prahy. Na jednu stranu to byla nutná reakce na stávající situaci v Gottwaldově, kde by mohl stejně jako jeden teoretik z okruhu jeho přátel „skončit ve sračkárně“, resp. v dělnickém povolání při obsluze čistírny odpadních vod.²⁵ Na druhou stranu se mu tak, dle vzpomínek jeho ženy, splnil sen. Na stěhování do Prahy se totiž těšil už na konci padesátých let, ale o příslibenou dlouhodobou práci výtvarníka v Památníku národního písemnictví tehdy přišel, protože musel nastoupit na vojenské cvičení. Rodina Gajduškových se zabydlela na Vinohradech, odkud to měl Antonín blízko do svého žižkovského ateliéru nedaleko Flory. Pracoval dále ve svobodném povolání, a protože se členem nového Svazu nestal, nechal se v roce 1973 zaevidovat u Českého fondu výtvarných umění.²⁶ Měl tedy veškeré předpoklady pro to, aby i zde pokračoval v monumentální tvorbě, snad kromě důležitých kontaktů a styků s architekty, kteří si byli i v normalizačním období občas schopni prosadit „nepohodlného“ umělce.

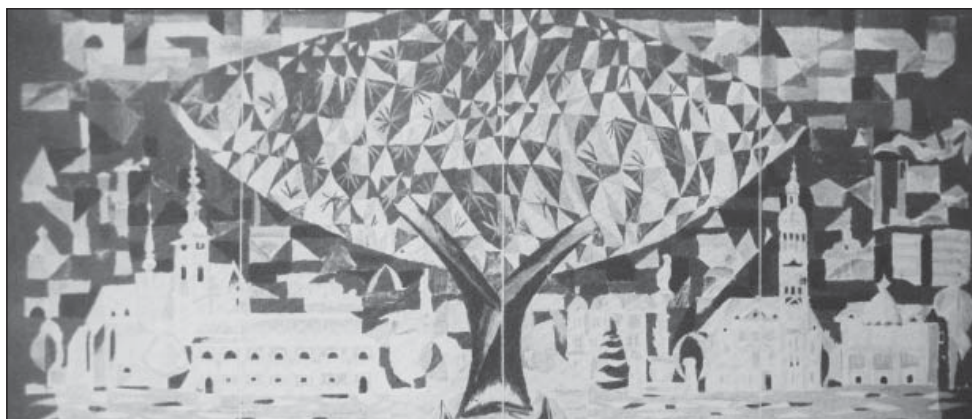
Antonín Gajdušek se ke svému původně společensky i profesně pestrému životu v Praze nikdy nevrátil. Není jednoduché odpovědět na otázku, zda jej k tomu vedla absence přátelských vazeb nebo nástup dlouhodobé nemoci. Tvořil ve svém ateliéru, maloval, tiskl a důkladnou pozornost věnoval přípravě a realizaci sochařských děl v duchu geometrického konstruktivismu, kterým v ateliérové tvorbě zůstal věrný až do konce života. Plastické cítění a abstrahování reálných tvarů, včetně lidského těla, můžeme odečíst nejen ze samotné sbírky plastik zachovaných v soukromém držení, ale také z několika málo skic či komponovaných fotografií modelek doprovázených konstruktivistickými objekty. Ty vysvětlují, kudy se Gajduškovo přemýšlení nad abstrahováním viditelného ubíralo. Nakonec se ale i sedmdesátá a osmdesátá léta v pražském ateliéru dají stále charakterizovat citátem, kterým umělcovu tvorbu popsala už v roce 1970 Lubica Zábranská: „Hledá výraz pro svou uměleckou a osobní výpověď v malbě, grafice i plastice. [...] jeho plastiky, které svým pochromovaným povrchem působí dojmem dokonalosti a neosobnosti, vytvářejí konstruktivní pól umělcova naturelu proti pólu expresivnímu.“²⁷

Monumentální tvorba šedesátých let

Snad první větší realizace, obrácená k očím stovek diváků, se uplatnila na podélném průčelí budovy v areálu plochodrážního stadionu v Gajduškových rodných Březolupech.²⁸ Šest „bruselsky“ komponovaných nástěnných maleb neslo různé sportovní motivy – cvičenky a fotbalisty doprovázeli jezdci na motocyklech nebo muž ve veteránu (obr. 1). Výmalba nej-

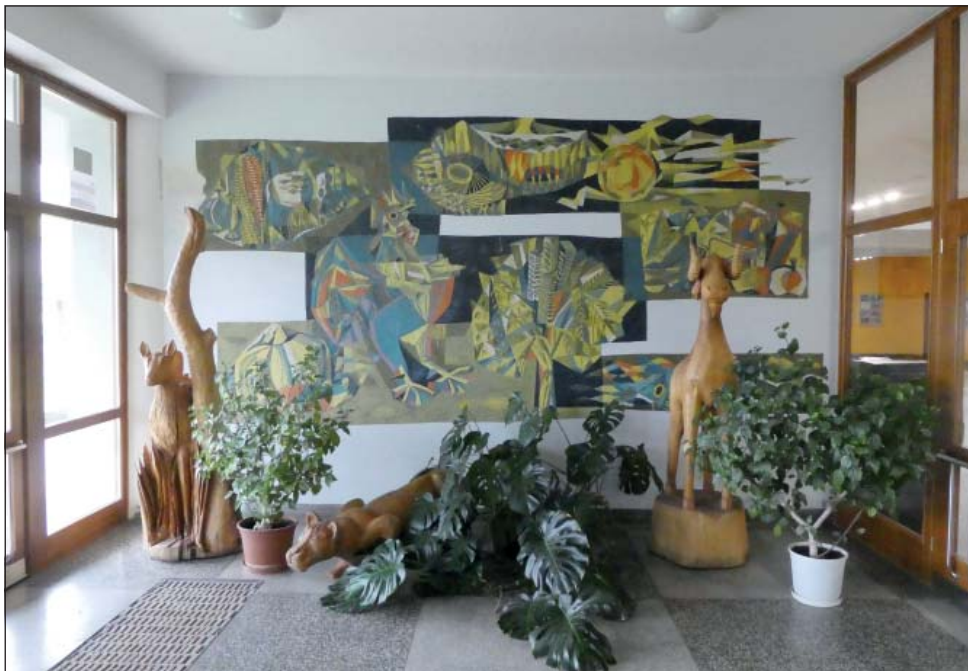
Obr. 1. Malby v areálu stadionu ploché dráhy, Březolupy 1961. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 2. Linkrusta pro budovu podniku Starorežná, Prostějov 1961. Reprofoto V. Říhová.

spíše vznikla v červnu roku 1961 k příležitosti otevření nově vybudovaného stadionu, do současnosti se bohužel nezachovala.

V Březolupích se asi nejednalo o žádnou oficiální zakázku, takže první „realizace do architektury“ můžeme stopovat až od roku 1962 díky Gajduškově účasti na členské výstavě SČVU v gottwaldovské Oblastní galerii. Vystavil zde návrh na linkrustu pro budovu lihovarnického podniku Starorežná v Prostějově.²⁹ Kompozice se širokou, centrálně rozvinutou korunou stromu, členěnou do kosočtverečných ploch, doprovázenou na pozadí stylizovaným panoramatem města s hlavními architektonickými dominantami, vznikla v náčrtu už v roce 1961 (obr. 2). Na začátku roku 1962 musela být na místě, protože už 20. března schvalovala krajská umělecká komise konečnou fakturaci díla na základě fotografií hotové

Obr. 3 Linkrusta pro vstup do Zemědělsko-technické školy, Staré Město u Uherského Hradiště 1961. Foto V. Říhová, 2017.

zakázky.³⁰ Pro Starorežnou vytvořil v roce 1961 Gajdušek i návrh na štukolustro, ten však není ve výstavním katalogu otištěn a jeho podobu dosud neznáme, stejně jako nevíme, zda byl nakonec realizován na místě.

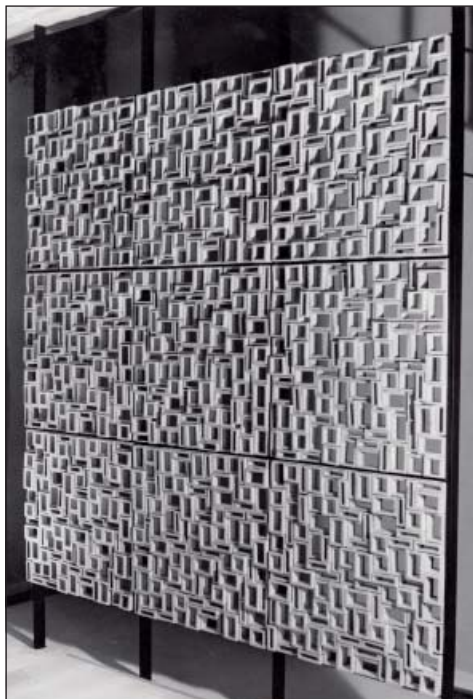
Rok 1961 přinesl i obdobnou zakázku na linkrustu pro Zemědělsko-technickou školu ve Starém Městě u Uherského Hradiště.³¹ Návrh byl opět vystaven a dílo samotné bylo, nejspíše ještě v témže roce, provedeno na místě, neboť škola otevřela své brány prvním studentům v září 1961. Gajdušek zde ve specifické nástěnné technice vytvořil kompozice poplatné „bruselskému“ stylu, členěné do nepravidelných překrývajících se polí a dekorativizované drobným systémem menších ploch. V souladu s náplní vyučování abstrahoval svazek zeleniny, zátíší s ovocem, ryby a do centrální části zasadil kytici obilných klasů doprovázenou načepýřeným kohoutem (obr. 3). Tato realizace se zachovala do současnosti a při průzkumu na místě je možné odečíst na spodním okraji i signaturu a dataci *GAJDUŠEK 1961*.

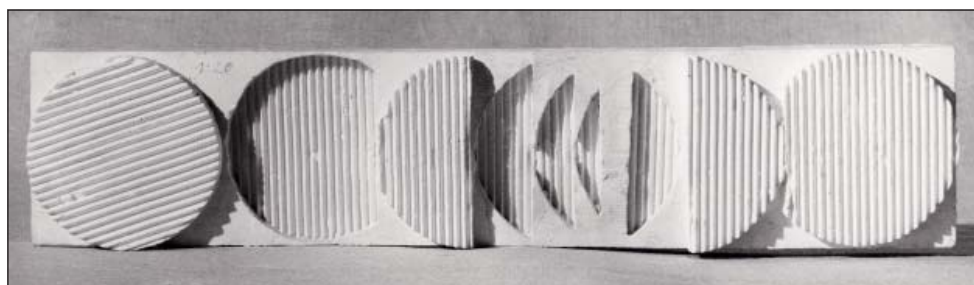
Obr. 4. Keramický reliéf pro denní kavárnu hotelu Moskva, Zlín 1964. Foto z pozůstalosti autora.

Na gottwaldovské výstavě se tak vedle tří shora zmíněných starších návrhů objevila i dvě díla z aktuálního roku 1962 – olejomalba *Bílý akt* a blíže nespecifikovaný návrh na mozaiku. Z výstavního katalogu je patrné, že Gajdušek v této době zůstával pouze u dvourozměrných technik a v sekci plastik nic nevystavoval.³² I při soutěžích na výtvarná díla jej nacházíme v blízkosti „nástěnných“ prací – tak byl v dubnu roku 1962 vyzván k soutěži na dokončení interiéru vstupní haly psychiatrické kliniky v Brně vitráží.³³ V pětitydenní lhůtě spolu s ostatními předložil první modely v měřítku 1:20. Postoupil do druhého kola, nakonec byl ale vybrán návrh brněnského Oldřicha Vašici.³⁴ Ani Gajdušek nezůstal bez práce – získal geograficky bližší zakázku na sgrafitovou výzdobu (blíže neurčené) školy v Malenovicích.³⁵

V roce 1964 měla vzniknout „keramická strukturální mozaika“ pro denní kavárnu Interhotelu Moskva v Gottwaldově (obr. 4). Na snímku z pozůstalosti není jasná datace tohoto díla, je zde uveden navíc i rok 1962, který by snad byl blíž dalším realizacím, například monumentálním olejomalbám Vladislava Vaculky a Jaroslava Moravce, které byly pro prostory hotelu vytvořeny záhy na začátku šedesátých let.³⁶ Malíři však pracovali pro taneční kavárnu, kdežto mozaika měla být součástí tzv. denní kavárny. Podle údajů zapsaných na fotografii hotového díla byla realizace provedena v glazované hlíně, měla rozměry 250×280 cm a údajně byla publikována prof. Apolloniem v roce 1966 v Benátkách. Výzdoba hotelu Moskva byla od první poloviny šedesátých let již několikrát modernizována a není zcela jasné, ve kterém období Gajduškových reliéfů zanikl. Z fotografie je patrné, že byl sestaven z perforovaných keramických prvků, které byly přišroubovány (každý zvlášť) na dřevěnou stěnu. Jednotlivé světle glazované součásti měly různou velikost a poměry stran, ale dodržovaly stejný průřez v podobě lichoběžníku. Jejich sesazením vznikl reliéf nepravidelně vystupujících sklopených a vyklopených ploch.

Obr. 5. Dělicí keramická stěna pro výstavní prostor prodejny Dílo, Zlín 1965. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 6. Nerealizovaný návrh na reliéf pro letní kino, Zlín 1967. Foto z pozůstalosti autora.

Podobný systém práce a shodný materiál Gajdušek využil i pro další realizaci. V polovině roku 1965³⁷ byla v gottwaldovské prodejně podniku ČFVU Dílo instalována dekorativní dělicí stěna (obr. 5). V pozůstalosti autora se zachovaly snímky, z nichž je zřejmé, že její geometrická struktura o rozměrech 220×220 cm počítala se dvěma druhy osvětlení – zepředu a zezadu.³⁸ Základní konstrukce byla složená ze čtyř kovových vertikál upnutých mezi podlahou a podhledem výstavní místnosti a čtyř horizontálních pásků, které tvořily devět v podstatě čtvercových polí vyplněných soustavou různě velkých perforovaných obdélníků kladených k sobě. Jednotlivé prvky kompozice byly umístěny někdy ve větší, jindy menší hloubce, čímž vytvářely mělký reliéf. Obdélníky navíc byly lehce nepravidelné, což způsoboval použitý materiál. Na realizaci díla z glazované keramiky se podílel keramik Jaroslav Hurt.³⁹

V realizacích založených na keramickém materiálu Gajdušek ještě v roce 1965 pokračoval. Ve spolupráci s architektem Jaroslavem Šindlerem připravoval pro Baňu Ciegel, patřící dolům v Prievidzi na Slovensku, tzv. „*výtvarné doplňky interiérového řešení*“. V listopadu téhož roku byli v umělecké komisi schválení osvědčení spoluautoři Gajdušek a Hurt a na začátku dalšího měsíce prošel komisí návrh na keramický reliéf pro čelní stěnu pracovny hlavního inženýra Bani Ciegel.⁴⁰ V tomto případě je už jako spoluautor uváděn Svatopluk Úředníček⁴¹ a dozvídáme se také námět díla kombinující „*technické prvky užívané v dolech*“. První varianta návrhu byla schválena až v březnu roku 1966.⁴² Bližší údaje o realizaci nebo podobě reliéfu ale nemáme. Stejně tak nevíme, jak měla vypadat keramická mříž plánovaná do prodejny n. p. Svit v Brně. Uměleckou komisí prošla v dubnu roku 1966,⁴³ ale zřejmě se celá zakázka v průběhu řešení nakonec transformovala úplně jiným směrem. V září se totiž při zasedání komisařů místo mříže pro tutéž prodejnu schvaluje první varianta „*dekorativní kovové plastiky*“ a nakonec se dočítáme, že se v interiéru projektovaném architektem Otto Biou měl objevit reliéf.⁴⁴

Rok 1965 byl na zakázky do veřejného prostoru neobyčejně bohatý. Při jednáních umělecké komise nalézáme Gajduškovo jméno ještě u dalších realizací, např. při schvalování barevného pojednání exteriérů výškových domů⁴⁵ (podle vzpomínek manželky se jednalo o bodové domy na třídě Tomáše Bati ve Zlíně, které měly modré fasády) a také u „*dekorativního řešení foyer*“ tamního divadla. Až v dalším zápisu se dočítáme, že v divadle mělo jít o intarzií podlahy, pro niž autor předložil dvanáct studií a dva definitivní návrhy.⁴⁶ Materiálové spektrum Gajduškových návrhů se tak posunulo od původní malby ještě dále, ale rozhodně nekončilo. V dalších zápisech z komisí čteme, že autor skicoval „*výtvarné doplňky pro sňatkovou síň MěNV Břeclav*“.⁴⁷ Pro tuto realizaci mu byl spoluautorem otrokovický výtvarník František Mikulka.⁴⁸ Výsledkem společného snažení byl návrh na strukturální (či dekorační) sklo s kovovým reliéfem.

V následujícím roce 1966 Antonín Gajdušek pracoval na návrzích další dekorativní mříže ze skleněného materiálu.⁴⁹ Měla dotvořit novostavbu administrativní budovy Průmyslových staveb v Gottwaldově.⁵⁰ Ve skle byla plánována i vitráž do salonku hotelu Moskva, u níž však umělecká komise Gajduškovi doporučila „*plastické ujasnění tvaru*“.⁵¹ Pro ředitelský salonek hotelu Gajdušek navrhoval také znak města Gottwaldova v barevně patinované mědi.⁵² První polovina roku 1966 autorovi přinesla i zakázku na výtvarné řešení stěny v ředitelně obuvnického podniku Závodu G. Klimenta v Třebíči.⁵³ Výsledkem byl zřejmě reliéf s obuvnickým znakem, na jehož začlenění do prostoru Gajdušek pracoval s Gustavem Hlávkou.⁵⁴ Rozptyl zakázek tohoto roku se ale neomezoval jen na lokality jižní a střední Moravy. Jedna z realizací – karvinské kino Osvěta – spojila opět Hlávku a Gajduška a přinesla jim práci na mosazné dekorativní plastice, resp. reliéfu.⁵⁵

Přímo pro Gottwaldov byly určeny dva nere realizované návrhy dekorativní stěny v letním kině. Známe je jen z fotografií v pozůstalosti (obr. 6). Podle datace snímků vznikly

v roce 1967. Počítaly zřejmě s uplatněním pohledových betonových ploch. První model představuje osobitou sochařskou strukturu nepravidelného zalamovaného pásu, který je „prořezaný“ linií vytvářející někdy úzké a jindy širší štěrby. Na povrchu je patrná plánovaná struktura betonu či kamene s vertikálními vrstvami a bublinami. Druhý návrh, nepochybně určený pro jednání v umělecké komisi, protože je v ploše reliéfu označen i udáním velikosti modelu 1:20, představuje ležatě obdélný geometrický reliéf. Kompozice je vyvíjena ze základního motivu kruhu členěného soustavou pravidelně kladených linií. Na celý kruh na levém okraji vystupující z plochy navazuje zahlobená, v podstatě inverzní část stejného motivu a řada dalších, opět vystouplých nebo vpádných výsečí.

Rok 1968 přinesl v díle Antonína Gajduška umělecký přelom. Už předchozí kompozice s rozčleněným kruhem mohly předznamenat jeho zájem o konstruktivis-

Obr. 7. Soutěžní návrh na sochu před budovou Výzkumného ústavu spojů, Praha 1967. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 8. *Touha po slunci*, Prostějov 1967–1968. Foto z pozůstalosti autora.

tické sochařství, které právě v tomto roce poprvé vystavoval a hned i úspěšně uplatnil na zakázkách ve veřejném prostoru. Na výstavě členů SČVU v Gottwaldově prezentoval kromě cyklu serigrafí⁵⁶ i konstruktivistické plastiky provedené v různých materiálech – např. *Pulsaci* z polyesterové pryskyřice, *Evolut I. a II.* z bronzu a *Evoluty III. a IV.* z nerezové oceli. Po boku těchto volných realizací se objevily též modely výtvarných děl do architektury, například návrh vodního bazénu s plastikou určený před vstup do závodu Fatra v Napajedlech, na němž Gajdušek pracoval s tamním podnikovým výtvarníkem Františkem Mikulkou. V rámci výstavy byla prezentována i fotografie vítězného návrhu, s nímž Gajdušek vyhrál soutěž na plastiku před novostavbu Výzkumného ústavu spojů v Praze na Smíchově. Toto dílo sice (stejně jako celá plánovaná budova) nebylo realizováno, přesto patří mezi významné doklady sochařovy tvorby. Soutěž byla v prvním kole vyhlášena v roce 1967 a autor v ní získal třetí cenu, o rok později proběhlo užší soutěžní klání, které mu za sochařské dílo tvořené soustřednými kruhy přineslo první cenu⁵⁷ (obr. 7). Úspěšný model byl prezentován na výstavě k 50. výročí VŘSR v Bruselském pavilonu v Praze a publikován ve *Výtvarné práci*.⁵⁸

Další Gajduškova plastika byla v roce 1968 realizována na sídlišti Plumlovská v Prostějově (obr. 8). Dílo bylo umístěno ve středu vodního bazénu zakomponovaného před nákupním centrem ve spolupráci s architektem Dušanem Živockým.⁵⁹ Umělecká komise je schválila jako hotové už 8. ledna,⁶⁰ takže muselo vznikat v předchozím roce. Název realizace zhotovené z tepaného měděného plechu je v dobových pramenech uváděn jako *Touha po slunci*. Poměrně drobná plastika vytvářená řadou spojených kovových hrotů byla po zrušení nádrže osazena nedaleko přímo na trávníku a dnes je deponována ve skladišti majitele – města Prostějov.⁶¹

Prostějovská zakázka byla ještě poněkud organických tvarů, další práce toho roku už byly prostší a přenášely konstruktivní tendence z volných plastik do monumentálních rozměrů. Jako první pracoval Gajdušek od března roku 1968 na „*výtvarné výzdobě interiéru provozní budovy*“ n. p. Centropjekt v Gottwaldově.⁶² Řešil jednotnou úpravu haly v prvním patře, ze které se vstupovalo do společného zázemí (jídelny, kinosálu) a především do prostor ředitelství projekčního podniku. Při jednání umělecké komise předložil plastickou maketu místnosti v měřítku 1:10, do níž vložil „*reliéfní strukturu stěny a konstruktivní plastický motiv umístěný na zdi*.“ Pro reliéf obkladu bylo naplánováno využití břidlice a autor dostal od komise zadání, aby pro další krok schvalování předložil kartony a definitivní model plastiky ve velikosti 1:1. V Gajduškově pozůstalosti se zachoval snímek z ateliéru, na kterém rozeznáváme zmiňovanou maketu struktury břidličného obkladu. Další fotografie potom prezentuje model samotného konstruktivního sochařského díla v podobě geometrizovaného květu tryskajícího ze stěny.

Úprava haly byla v podobě, kterou můžeme odečíst z modelů, nakonec opravdu realizována a zachovala se do současnosti. Tři stěny haly zdobí minimalistický kamenný obklad z velkých břidličných desek prokládaných drobnými horizontálními štípanými pásků. Jejich plasticitu podporovalo horní osvětlení prostoru, které také tvarovalo sochu jen ve dvou místech přichycenou k jedné z neobložených stěn (obr. 9).

Na rozdíl od haly Centropjektu prošly prostory okresní knihovny v Karviné zásadní modernizací, při níž zanikl další soubor Gajduškových děl – intarzie na čelní stěně knihovny místnosti a plastika na horní podestě schodiště. Obě byly pro realizaci schváleny v listopadu roku 1968.⁶³ Interiér knihovny navrhoval zlínský architekt Otto Bia,⁶⁴ s nímž Gajdušek spolupracoval už při výtvarném dokomponování svitovské prodejny obuvi v Brně (viz nahoře). Půjčovnu doplnila intarzie vložená do čela prostoru nad knihovny regály. Abstraktní kompozice ještě čerpala z bruselského tvarosloví a odkazovala svým kosočtverečným členěním

Obr. 9. Konstruktivní plastika a obklad stěn v hale budovy Centroprojektu, Zlín 1968. Foto z pozůstalosti autora.

na motivy, které Gajdušek využíval od počátku šedesátých let např. v zakázce na linkrustu pro Starorežnou. V Prostějově to byla ještě abstrahovaná koruna stromu, v Karviné je už celý motiv nezobrazivý, působící pouze geometrickou strukturou střídajících se ploch tmavé a světlé dřevěné dýhy, které vytvářely kruhové motivy kompozice.

Před vstupem do knihovní místnosti byla zasazena konstruktivní plastika. Vyrůstala bez soklu přímo z podlahy, s níž byla spojena dlouhou subtilní profilovanou kovovou nohou. Ve výšce se potom vznášel kulovitý objekt členěný liniemi vyvíjenými z kruhu. Socha byla variantou Gajduškovy volné plastiky označované *Proměna kružnice ve vlnovku*, přičemž název plně charakterizuje vnitřní pohyb, který se Gajduškovi komponováním linií podařilo dosáhnout. Plastika se zachovala uložená v depozitáři knihovny.⁶⁵ Její původní umístění vidíme na dobových fotografiích z pozůstalosti autora (obr. 10), kde můžeme najít i model díla,

Obr. 10. *Proměna kružnice ve vlnovku* – plastika v budově knihovny, Karviná 1968. Foto z pozůstalosti autora.

který ukazuje na starší řešení, kdy měla být vrcholová plastika upevněna tyčí nejen k podlaže, ale zřejmě též ke stropu.

V plastikách z let 1967 a 1968 poprvé vidíme vývoj Gajduškova směřování k abstrahování skutečnosti. Starší geometrizované keramické mozaiky nahradila plně plastická sochařská díla, přičemž realizace v Karviné ani návrh pro Výzkumný ústav spojů už nebyly nijak vázány na plochu stěny. Gajdušek se poprvé zcela odpoutal od svého původního školení spojeného s plochými objekty a dekorativním pojednáváním stěn a úspěšně vstoupil na pole vrcholné sochařské disciplíny – volné plastiky. Nakolik intenzivně se jí zabýval, je patrné i ze souboru ateliérových děl, která prezentoval v rámci putovní výstavy moravských výtvarníků na Slovensku v roce 1970.⁶⁶ Objevil se zde *Evolut II*, známý už z předchozí výstavy v Gottwaldově, a další sochy, vesměs z roku 1968. *Nekonečný pohyb* byl zhotoven ze sklolaminátu, *Dynamická konstrukce* a *Konstrukce* byly bronzové a na *Progresivní kulminaci* byl využit hliník. Dá se předpokládat, že pod názvy některých z nich bychom našli studie nebo varianty tehdy řešených monumentálních plastik, bohužel jejich konkrétní podobu neznáme.

Gajduškovy úspěchy na poli volných sochařských návrhů do architektury můžeme zaznamenat i v řadě soutěží. S tou neúspěšnější zahrnující první místo pro dokončení předprostoru Výzkumného ústavu spojů v Praze na Smíchově jsme se seznámili už výše. Gajdušek se ale osvědčil i v dalších. Snad poprvé v roce 1965, když mu komise udělila druhou cenu v soutěži na plastiku pro Vysokou školu zemědělskou v Suchdole.⁶⁷ Návrh, publikovaný i v dobovém tisku, známe z fotografie z pozůstalosti autora. Kompozici tvoří soustava nálevkovitých trychtýřů, které jsou řazeny soustředně a vytváří kouli s povrchem modelovaným kružnicemi.

Další soutěže následovaly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. V roce 1969 získal Gajdušek druhou cenu za plastiku pro projektovanou galerii darů v Lidicích.⁶⁸ O její podobě ale dosud nemáme žádnou představu, stejně jako o souboru výtvarných děl navržených pro Stavební fakultu ČVUT v Praze, za něž v roce 1971 získal odměnu.⁶⁹ Z hlediska plánované multiplikace díla mohly být zajímavé návrhy z roku 1972 na obkladové panely z osinkocementu. Za ty Gajdušek opět získal první cenu.⁷⁰ Snad počítaly s geometrizovanou plochou, kterou je možné členit různorodým způsobem, obdobně jako autor navrhl pro keramické dlaždice firmy Rako (obr. 11).⁷¹

Obr. 11. Soutěžní návrh na dlaždice pro firmu RAKO, nedatováno. Foto z pozůstalosti autora.

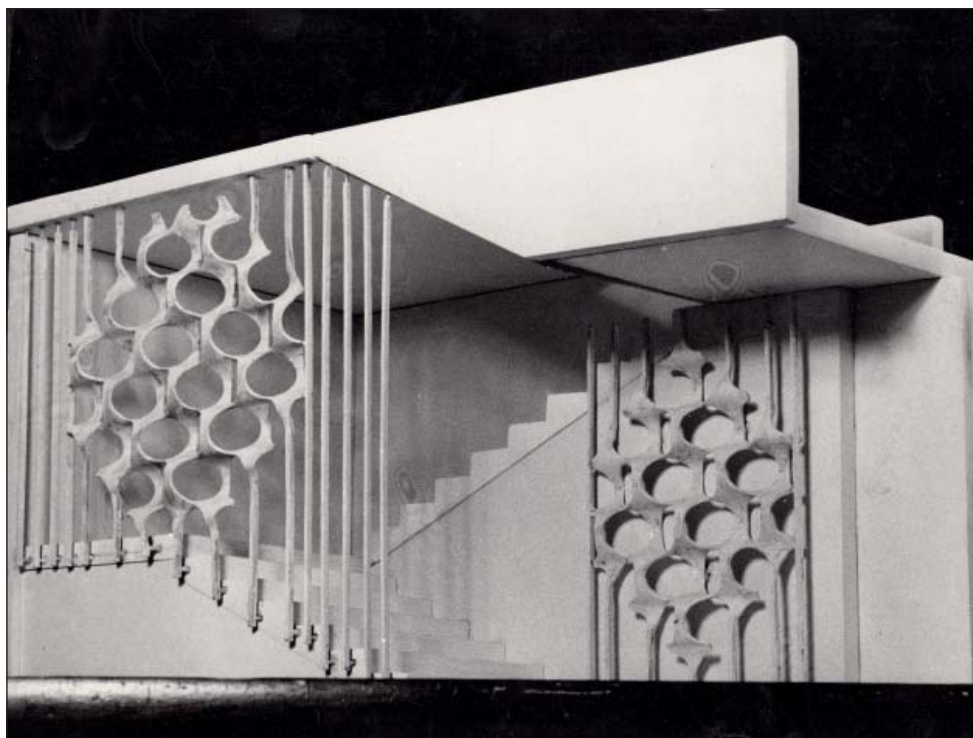
Monumentální tvorba sedmdesátých a osmdesátých let

Ve srovnání s předchozím desetiletím získal Gajdušek po roce 1970 jen minimum zakázek na umělecká díla do veřejných prostor. K roku 1972 je datován návrh strukturální zdi pro JZD Slušovice, který známe z fotografií v pozůstalosti. Zřejmě se nerealizoval, neboť o něm v soupisech hotových zakázek nenacházíme zmínky. Počítal s geometrickou strukturou, která je komponována v jemně vlnivých liniích.

V roce 1974 se objevuje po delší době první zakázka do architektury. Gajdušek se jí vrací na Zlínsko a komponuje dva figurálními reliéfy pro zdravotní středisko ve Fryštáku.⁷²

Obr. 12. Reliéf pro zdravotní středisko, Fryšták 1974. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 13. Návrh na mříž pro nákupní středisko, Mšec 1975. Foto z pozůstalosti autora.

Pro tuto realizaci se zachoval i snímek schváleného modelu s razítkem umělecké komise Českého fondu výtvarných umělců (ČFVU). Nízké, až malířské reliéfy se sedícími postavami parafrázuji starověké vzory a v přísně komponovaných postavách čerpají ze sochařské tvorby starého Egypta. Obě díla jsou seskládaná ze světlých kamenných desek (v části pouze obkladových) a dosud se zachovala v původním umístění (obr. 12). Jejich zakomponování do zastíněné části schodiškové haly s tmavým obkladem sousední stěny a rozptýleným bočním osvětlením je v prostoru činí jen špatně čitelné. V patře, v sousedství oddělení ženského lékařství, je motivem díla tříčlenná rodina s matkou, která drží na klíně dítě, a otcem, jenž k nim vztahuje ruce. Dílo v přízemí značí snad komunikaci mladého páru, kdy mužská figura gestikuluje směrem k ženě držící květinu.

Obdobnou mělkou figurální kompozici autor využil i o dva roky později na keramickém reliéfu zdobícím fasádu nákupního střediska v Kněževsi na Rakovnicku.⁷³ Sedící ženskou postavu zde doprovází šlahouny s vinnými listy a hrozny a celá kompozice je seskládána z drobnějších ležatě obdélných ploch velikosti tradičního keramického obkladu a světle okrové barevnosti.

Investorem kněžveské zakázky bylo Lidové spotřební družstvo Jednota v Rakovníku. To už mělo s Gajduškem zkušenosti – v roce 1975 pro ně dokomponoval i další nákupní středisko na návsi ve Mšeci,⁷⁴ kde je uměleckým akcentem mříž schodiště ve vstupním prostoru. Výtvarně zajímavé řešení čerpá z Gajduškovy geometrizované tvorby a v podstatě odkazuje k organickým tendencím v umění šedesátých let. Vertikální pruty mříže jsou doplněny velkými nepravidelnými kovanými oky. Dnes je mříž poněkud pozměněna vložení horizontálních tyčí, na které jsou navlečena ozubená kolečka, původní řešení ale známe ze snímku modelu díla (obr. 13), který je na zadní straně doplněn také detaily technického řešení ukotvení kovových prvků mříže do stupňů schodiště.⁷⁵

V roce 1981 pracoval na keramickém reliéfu pro administrativní budovu Zemědělského nákupního a zásobovacího podniku v Sedlčanech.⁷⁶ V tomtéž roce Gajdušek vytvořil i jednoduchý žulový památník obětem koncentračního tábora ve Vrchotových Janovicích.⁷⁷ Ve spolupráci s Antonínem Sládkem zde vznikl jen málo opracovaný žulový blok doplněný jednoduchým tesaným nápisem. Objednavatelem díla byl Okresní národní výbor Benešov, který zřejmě stál i za (jinak než snímek nezdokumentovanou) zakázkou na betonové poutače vjezdu do města. Gajdušek je navrhl v jednoduché podobě plochých desek, z nichž plasticky vystupuje osmicípá hvězda znaku města a pod ní nápis Benešov.

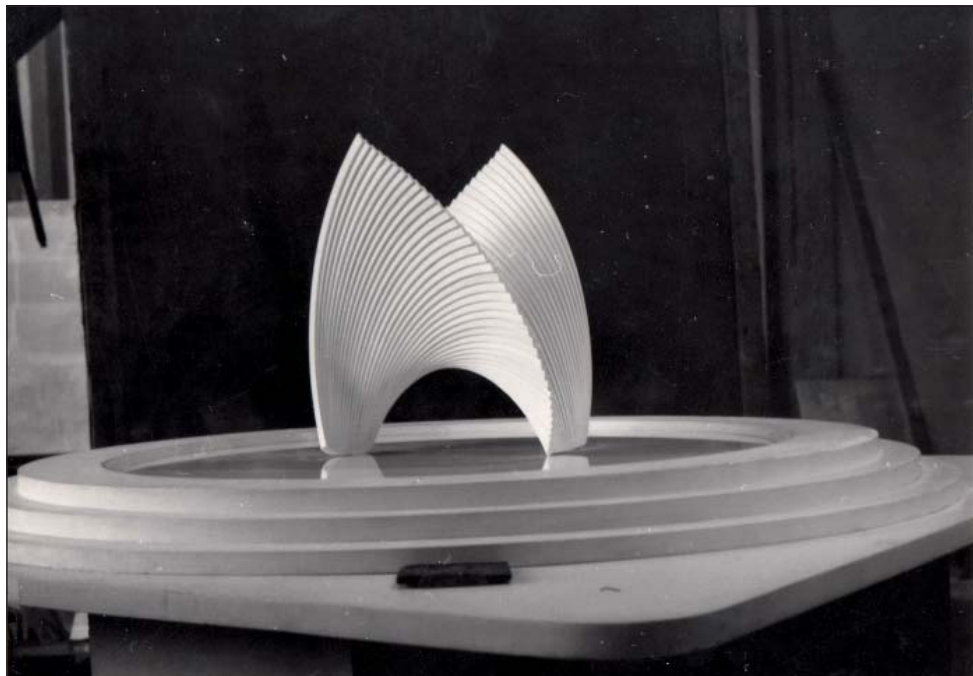
K neokonstruktivistickým sochařským tendencím se autorovi podařilo vrátit až ve druhé polovině osmdesátých let, kdy vznikala umělecká výzdoba administrativní budovy n. p. Let Kunovice. Souboru různých výtvarných děl (art protis, olejomalby, panneau) celé řady regionálních tvůr-

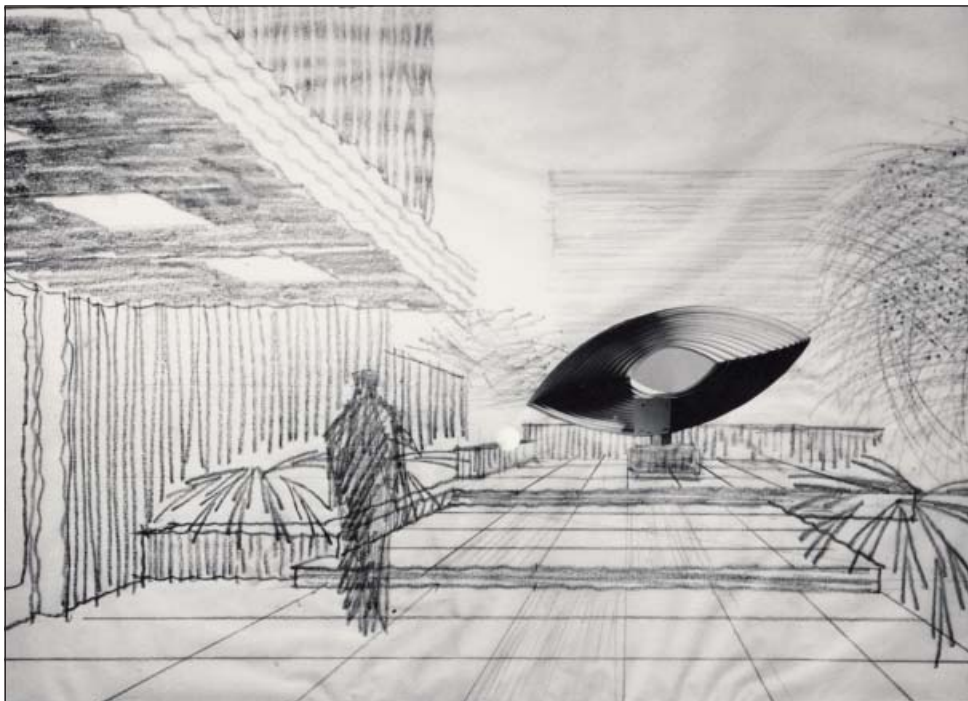
Obr. 14. *Křídla* – reliéf pro podnik Let, Kunovice 1984. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 15. *Figura a kůň* – skica k návrhu gobelínu pro JZD Podhájí, Lutonina 1989. Pozůstalost autora, foto V. Říhová.

Obr. 16. *Fénix* – soutěžní návrh plastiky pro kašnu před Národní divadlo, Bratislava 1987. Foto z pozůstalosti autora.

Obr. 17. *Magické oko* – nerealizovaný návrh na začlenění plastiky do architektury, Zlín, nedatováno. Foto z pozůstalosti autora.

ců⁷⁸ kralovala téměř tři metry vysoká realizace umístěná ve vstupní hale. Označení vysokého hliníkového reliéfu *Křídla* tematicky navazovalo na předmět podnikání závodu – výrobu letadel (obr. 14). Dílo vzniklo nejspíše v roce 1984 a bylo i publikováno v odborném tisku.⁷⁹ Představuje dva stylizované ptáky tvořící soustavu na sebe navazujících ploch z vějířovitě rozprostřených linií.

Z výtvarného pohledu mnohem jednodušeji vynívá nerezový reliéf (360×250 cm), který v roce 1986 ozdobil fasádu podnikové ubytovny firmy Optimit v Odrách.⁸⁰ Hotová realizace byla v umělecké komisi schválena až na začátku dalšího roku,⁸¹ takže se setkáváme i s datací do roku 1987. Nízký reliéf umístěný na nepravidelném poli má jako hlavní motiv ustupující soustředné kruhy v horní části a ve spodní části nejspíše variuje znak podniku.

Na konci osmdesátých let přišel Antonín Gajdušek ve spolupráci s grafikem Ladislavem Včelařem ke dvěma zakázkám návrhů informačních systémů pro administrativní budovy JZD. V roce 1988 byly realizovány soubory plastových informačních tabulí v budově JZD Podhájí v Lutonině u Vizovic a v tomtéž roce vznikl i hliníkový informační systém pro JZD Olšava v Sehradicích. Pro družstevníky z Lutoniny nakonec v roce 1989 Gajdušek dodal i svou poslední zakázku do veřejného prostoru. Rozměrný gobelín s názvem *Figura a kůň* byl určen pro síň tradic.⁸² Karton díla dlouho visel v autorově ateliéru,⁸³ dnes se jej však nepodařilo dohledat stejně, jako už na svém místě neexistuje samotný gobelín. Představu o kompozici si tak nakonec můžeme udělat jen z drobné skici uložené v umělcově pozůstalosti (obr. 15).

Většina Gajduškových realizací osmdesátých let jednoduchostí provedení ostře kontrastuje s jeho soutěžními návrhy začleňujícími do veřejného prostoru konstruktivní díla. Ty se bohužel neumístily na prvních příčkách, takže nebyly realizovány. Nejmonumentálněji působí

konstruktivní plastika *Fénix*, která byla určena pro bazén před Slovenské národní divadlo v Bratislavě. V anonymní soutěži na výzdobu předprostoru novostavby divadla v roce 1987 získala 2. cenu (obr. 16), přičemž 1. cena údajně nebyla udělena. Další kolo soutěže se však už neuskutečnilo a návrh se dvěma abstrahovanými esovitě prohnutými křídly zůstal nerealizovaný. Podobně se ve veřejném prostoru neuplatila ani plastika *Magické oko*, která měla být začleněna do prostoru náměstí v centrální části nové výstavby v Gottwaldově⁸⁴ (obr. 17). Mezi nerealizované (a také nedatované) návrhy patří též model kašny pro tržiště v Gottwaldově⁸⁵ (obr. 18). Do nízkého hranatého bazénku jsou zasazeny čtyři směrem nahoru pyramidálně se zmenšující „bochníky“ s precizně řezanými profily boků. Druhý variantní model fontány nazvaný *Květ* počítá s podobným centrálním motivem (ale jen s jedním prvkem) a začleňuje jej do organicky tvarovaného bazénku.⁸⁶

Obr. 18. Nerealizovaný návrh na kašnu pro tržiště Pod Kaštany, Zlín, nedatováno. Foto z pozůstatosti autora.

Výtvarný život talentovaného malíře a sochaře Antonína Gajduška byl přerván normalizací. Snad proto nejsou jeho díla více známá, ačkoliv z autorova ateliéru vyšla řada pozoruhodných realizací. Nejvýraznější součástí jeho uměleckého odkazu je skupina neokonstruktivistických sochařských objektů, jejichž modelováním se intenzivně zabýval od druhé poloviny šedesátých let a na konci osmdesátých let 20. století je také dvakrát vystavoval.⁸⁷ Tvorba Antonína Gajduška si ale zaslouží zhodnocení jako celek. Je atraktivní i pro výstavní účely, protože kombinuje drobnější neokonstruktivistické plastiky provedené v kovu s jejich většími barevnými variantami v plastových materiálech a sochařskou část pozůstatosti navíc provází množství obrazů, ve kterých figurální témata a z viditelné reality odečtené kompozice konce padesátých a počátku šedesátých let postupně vystřídaly organické kompozice surreálných postav, které malíře nakonec dovedly k nezobrazovacím tendencím a konkrétním až konstruktivistickým motivům obrazů sedmdesátých a osmdesátých let.

Abstrahování skutečnosti mělo vliv i na Gajduškovy monumentální realizace. Ne všechny se podařilo zdokumentovat. Řada jich už zanikla, jiné dosud existují, ale jsou deponovány ve skladištích. O kvalitách umělce výtvarného odkazu svědčí i to, že se v současnosti uvažuje o návratu některých odstraněných děl zpět do veřejného prostoru. Takový postup byl zaznamenán v případě plastiky *Kružnice přecházející ve vlnovku* v prostorách karvinské knihovny. Dílo sice již po rekonstrukci budovy není možné osadit na původní místo na horní podestě schodiště, ale může zaujmout vstupujícího přímo v přízemí za hlavním vchodem do budovy při nástupu do schodišťového prostoru. Doufejme, že se záměr nového osazení konstruktivistické realizace z roku 1968 co nejdříve podaří a dílo Antonína Gajduška zase po letech získá důstojné místo. Pokud by se tak stalo už v roce 2018, byl by to hezký „restart“ k padesátým narozeninám této sochy.

Studie je výsledkem projektu NAKI České umění 50. – 80. let ve veřejném prostoru: evidence, průzkumy, restaurování.

Poznámky:

- 1 *Sochy a města* [online] [cit. 1. 10. 2017] Dostupné z: <https://sochyamesta.upce.cz/>
- 2 Ř í h o v á, Vladislava a K ř e n k o v á, Zuzana. Písemné prameny pro výzkum umění ve veřejném prostoru socialistického Československa. *Opuscula Historiae Artium* 65, 2016, č. 2, s. 104–119.
- 3 F r o l c o v á, Milada. *Slovník žáků a absolventů Zlínské školy umění a Střední uměleckoprůmyslové školy ve Zlíně a v Uherském Hradišti (1939–2003)*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2003, s. 70–71. M a l ý, Zbyšek. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1998, II., D – G*, Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1998, s. 325–326. D o s k o č i l, Zdeněk, ed. et al. *Biografický slovník českých zemí. Fu–Gn*. Praha: Academia: Historický ústav AV ČR, 2016. 200 s.
- 4 *Antonín Gajdušek, plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 5 D r á b k o v á, Veronika. *Skupina 5 + 2*. Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2014, s. 34–37.
- 6 J a k u b í č e k, Vít a M í l e k, Václav, eds. *Ostrov umění v moři průmyslu: Zlínská škola umění (1939–1949)*. Ve Zlíně: Krajská galerie výtvarného umění ve spolupráci s Galerii Václava Chada, 2015. 195 s.
- 7 J a k u b í č e k, Vít. *Ostrov umění v moři průmyslu. Zlínská škola umění (1939–1949)*. In: Jakubiček, Vít a Mílek, Václav, eds. c. d., s. 13–49.
- 8 *Antonín Gajdušek: plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 9 J a k u b í č e k, Vít. c. d., s. 45.
- 10 Věra Gajdušková, Praha (*1940).
- 11 Informace Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 12 H o l ý, Jiří. *Antonín Gajdušek – Zdeněk Hybler: Dílo Olomouc, 17. 9.–13. 10. 1959*. Olomouc: Dílo, 1959, nestr. (katalog výstavy). Výstava v Gottwaldově proběhla 7. 8. – 6. 9. 1959. D r á b k o v á, Veronika. *Výtvarná scéna ve Zlíně v šedesátých letech*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2017, s. 47.
- 13 Druhá výstava Skupiny G 60, *Naše pravda* 18, 1961, č. 3, s. 2.
- 14 D r á b k o v á, Veronika. 2014. c. d., s. 5.
- 15 G a j d ů š e k, Antonín. Jsou moderní výtvarná díla opravdu nesrozumitelná? *Naše pravda*, 25. 1. 1963, č. 7, s. 3.
- 16 Tamtéž.
- 17 P l á n k a, Michal. *Výstava Pozdrav gottwaldovských výtvarníků k 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce*. V Gottwaldově: Krajská galerie, 1957, nestr. (katalog výstavy).
- 18 D r á b k o v á, Veronika. 2014. c. d., s. 37.
- 19 H o l á, Lucie. Nové sdružení grafiků. *Atelier*, č. 2, 1990, s. 5.
- 20 *Antonín Gajdušek: plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 21 Moravský zemský archiv Brno, fond: Nadace Českého fondu výtvarného umění Dílo – oblastní středisko Brno (dále je MZA, ČFVU Dílo Brno), Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápisy z roku 1968.
- 22 Informace Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 23 B i n a r o v á, Alena. *Svaz výtvarných umělců v českých zemích v letech 1956–1972: oficiální výtvarná tvorba v proměnách komunistického režimu*. Disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2016, s. 177.
- 24 Tamtéž, s. 178.
- 25 Informace Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 26 *Antonín Gajdušek: plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 27 Z á b r a n s k á, Lubica. *Umění Moravy*. Gottwaldov: Oblastní galerie, 1970, nestr. (katalog výstavy).
- 28 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška.
- 29 P l á n k a, Michal. *Svaz čs. výtvarných umělců a Oblastní galerie Gottwaldov, Členská výstava 1962*. Gottwaldov: Dům umění, 1962. (katalog výstavy); Linkrusta byla nátěrová malířská technika, s barevnou úpravou plastických nátěrů na dřevě nebo na zdivu, provedeno stěrkou nebo stříkáním, měla by být omyvatelná a trvanlivá.

- 30 Moravský zemský archiv, Český fond výtvarných umění (dále jen MZA, ČFVU) Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 7/62, 20. 3. 1962.
- 31 Palacký, Jan. Zemědělsko-technická škola ve Starém Městě. *Architektura ČSSR* 23, 1964, č. 7, s. 484–488.
- 32 Plánka, Michal. *Svaz čs. výtvarných umělců a Oblastní galerie Gottwaldov, Členská výstava 1962*. Gottwaldov: Dům umění, 1962. (katalog výstavy), nestr.
- 33 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, Zápis 8/62, 10. 4. 1962.
- 34 Tamtéž, zápis 12/62, 21. 5. 1962 a zápis 16/62, 2. 7. 1962.
- 35 Tamtéž, zápis 22/62, 19. 11. 1962. Malenovice byly od roku 1949 městskou částí Gottwaldova.
- 36 Kaldic, Jaroslav. Taneční kavárna hotelu Moskva v Gottwaldově. *Architektura ČSR* 20, 1961, s. 375–376.
- 37 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 8/65, 5. 4. 1965; zápis 14/65 (dodatek), 8. 6. 1965.
- 38 Na snímku v pozůstalosti je realizace datovaná rokem 1965, je zde určen materiál – glazovaná hlína, rozměry díla 220×220 cm a architekt prodejny (Jan) Palacký. Více o rekonstrukci prostor: hb. V Gottwaldově nová výstavní síň. *Naše pravda* 21, 1965, č. 8, 26. 1., s. 1.
- 39 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 8/65, 5. 4. 1965. K Jaroslavu Hurtovi: *Frolcová, Milada*. c. d., s. 103.
- 40 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 29/65, 15. 11. 1965; zápis 31/65, 6. 12. 1965; zápis 32/65, 13. 12. 1965.
- 41 Ve strojopisu uveden jako „St. Úředníček“, ale zřejmě se jedná o keramika Svatopluka Úředníčka (1908–1981) z Tupes, který působil na Střední uměleckoprůmyslové škole Uherské Hradiště.
- 42 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 7. 3. 1966.
- 43 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, 4. 4. 1966.
- 44 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápisy 5. 9. a 29. 9. 1966.
- 45 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 8/65. V roce 1967 pracoval Gajdušek na podobné zakázce pro areál internátů a ubytoven Nové huti Klementa Gottwalda v Ostravě, pro něž řešil barevné členění fasád.
- 46 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 27/65, 18. 10. 1965.
- 47 Tamtéž, zápisy 27/65, 18. 10. 1965; 29/65, 15. 11. 1965; 31/65, 6. 12. 1965.
- 48 Malíř a grafik, který s Gajduškem studoval na Střední uměleckoprůmyslové škole ve Zlíně, (1914 – osmdesátá léta 20. století); viz *Frolcová, Milada*. c. d., s. 191.
- 49 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 7. 3. 1966.
- 50 Novák, Pavel. *Zlínská architektura 1950–2000*. Zlín: POZIMOS, 2008. s. 85.
- 51 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 4. 4. 1966.
- 52 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 12. 10. 1966.
- 53 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 1. 8. 1966; MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 17. 12. 1966.
- 54 *Designer (1926–1999)*, *Frolcová, Milada*. c. d., s. 86.
- 55 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 17. 11. 1966.
- 56 *Salón šedesát osm Gottwaldov, výstava členů Svazu československých výtvarných umělců v Gottwaldově*. Gottwaldov, 1968, nestr. (katalog výstavy); Série byla nazvaná Kaleidoskop.
- 57 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška. Foto označeno *Návrh plastiky před Výzkum. Ústav spojů Praha – Smíchov. Celostátní soutěž r. 1967 – 1. cena*. Snímek posloužil také při samotné soutěži – je označen s. *Gajdušek, Gottwaldov I, Revoluční 3691*. Klíva, Miroslav. Prostorová funkce geometrie. *Architektura*, 1990, č. 2, s. 78–79.
- 58 Kusák, Alexej. Salón číslo 2?, *Výtvarná práce* 15, 1967, č. 25, s. 3.
- 59 Totušek, Miloš. Bytová výstavba v malých městech. *Architektura ČSSR* 27, č. 7, s. 411–418.
- 60 MZA, ČFVU Dílo Brno, Krajská umělecká komise Brno, zápis 8. 1. 1968.
- 61 Za informace děkuji PhDr. Marku Perůtkovi z Městského úřadu v Prostějově.
- 62 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 6. 3. 1968. Říhová, Vladislava a Křenková, Zuzana. c. d., s. 113–114.

- 63 MZA, ČFVU Dílo Brno, Umělecká komise Gottwaldov 1966–1968, zápis 1. 11. 1968.
- 64 Heč, Robert. Je třeba si vychutnávat každého dne i chvíle. *Zlínský deník*, 9. 6. 2008. https://zlin-sky.denik.cz/zpravy_region/je-treba-si-vychutnavat-kazdeho-dne-i-chvile.html
- 65 Za informaci děkuji Jakubu Ivánkovi.
- 66 Z á b r a n s k á, Lubica. 1970. c. d. Jako protipól sochařských děl se v přehlídce objevily i cykly serigrafii *Nefrett I, II* (1970), *Ofélie I, II* (1970) a *Variace* (1970).
- 67 Antonín Gajdušek: *plastiky*. Praha, 1989, nestr. (katalog výstavy).
- 68 Tamtéž.
- 69 Tamtéž.
- 70 Tamtéž.
- 71 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška; informace od Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 72 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1974*. Praha: ČFVU Dílo, 1974, s. 84.
- 73 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1975*. Praha: ČFVU Dílo, 1975, s. 33.
- 74 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1976*. Praha: ČFVU Dílo, 1976, s. 43.
- 75 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška. Snímek je zde špatně označený jako *Polikli-nika v Kostelci u Zlína*.
- 76 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1981*. Praha: ČFVU Dílo, 1981, s. 40. Zde je dílo uvedeno jako výzdoba nákupního střediska, ale i podle informací o investorovi je patrné, že šlo o práci pro jinou budovu, což potvrzují i vzpomínky Věry Gajduškové.
- 77 *Tamtéž*, s. 41.
- 78 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1985*. Praha: ČFVU Dílo, 1985, s. 52.
- 79 Publikováno také: Klív a r, Miroslav. c. d., s. 78–79.
- 80 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1987*. Praha: ČFVU Dílo, 1987, s. 61.
- 81 Muzeum umění Olomouc, fond: Dílo Olomouc, krabice 1 (1987), 28. 1. 1987.
- 82 *Spolupráce výtvarníka s architektem, přehled prací za rok 1989*. Praha: ČFVU Dílo, 1989, s. 40.
- 83 Informace Věry Gajduškové, 20. 5. 2017.
- 84 Soukromé držení – pozůstalost Antonína Gajduška.
- 85 Tamtéž.
- 86 Tamtéž.
- 87 Výstava se konala v prostorách Divadla pracujících ve Zlíně a ve výstavní síni Atrium na Žižkově v Praze.

Mgr. Vladislava Ř í h o v á, Ph.D. (n. 1978), Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, historička umění. V současnosti se věnuje archivnímu průzkumu pro dějiny architektury a umění a topografii uměleckých děl druhé poloviny 20. století.

Mgr. Zuzana K ř e n k o v á, Ph.D. (n. 1982), Ústav chemické technologie restaurování památek VŠCHT Praha, historička umění. V současnosti se věnuje stavebněhistorickému průzkumu a topografii uměleckých děl druhé poloviny 20. století.

Antonín Gajdušek (1927–2001), an Inventory of Artefacts in Public Space

Abstract

Artist Antonín Gajdušek from Březolupy (1927–2001) created large number of designs for works in public space. Only some existing works could be traced from the remarkable collection. Those which disappeared can be traced back in mainly from the archives of the company called Czech Fine Art Fund – Dílo and from photographs from the artist's heritage which is administrated by his wife Věra. The personality of the artist was dealt within the frame of a project called *Czech Art in Public Space of 50s to 80s of 20th Century; Evidence, Research and Restauration*.

Gajdušek graduated from Zlín School of Arts (1945–1949). In 1958 he became a freelanced artist. He dedicated 60s to the intense creation of monumental pieces of art in public space. The first orders were paintings (1961 mural painting for the exterior of the speedway stadium in Březolupy, lincrusta for the interior of Agricultural School in Staré Město u Uherského Hradiště, 1962 lincrusta for the company Starorežná in Prostějov), further ones were made as ceramic reliefs (1964 relief for daily coffee shop of the hotel Moskva in Zlín, 1965 division wall for exhibition areas of Dílo in Zlín). In the end of 60s he began to work on neo-constructivist sculptures (1964 *The Metamorphosis of a Circle into an Undulating Curve* for the public library in Karviná, constructivist sculpture and wall facing in the lobby of Centroprojekt building in Zlín).

Antonín Gajdušek's monumental work was disrupted by the process of "normalization". In 1970 he moved from Zlín to Prague and was working on studio sculptures, paintings and graphic arts. As far as his architectural designs are concerned, two of his figural reliefs for the health centre in Fryšták can be mentioned, a constructivist sculpture "Wings" for the aircraft company Let Kunovice (1984) or a design of a fountain called "Phoenix" (which was not carried out) which was supposed to be located in front of National Theatre in Bratislava (second place in the competition in 1987).

Antonín Gajdušek (1927–2001), Liste seiner Kunstwerke im öffentlichen Bereich

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Künstler Antonín Gajdušek aus Březolupy (1927–2001) schuf eine Reihe von Entwürfen für Werke im öffentlichen Raum. Aus dem bemerkenswerten Komplex gelang es nur noch einige vorhandene zu finden. Über die verloren gegangenen berichten vor allem Archivunterlagen des Tschechischen Fonds für bildende Kunst Dílo sowie Fotografien aus dem Nachlass des Malers und Bildhauers, der von seiner Witwe Věra verwaltet wird. Die Persönlichkeit des Künstlers verfolgten wir im Rahmen des Projektes *Tschechische Kunst der 50. – 80. Jahre des 20. Jahrhunderts im öffentlichen Bereich: Erfassung, Untersuchungen und Restaurierung*.

Gajdušek absolvierte die Kunstschule in Zlín (1945–1949). Ab 1958 schuf er als Freiberufler. Die ganzen sechziger Jahre widmete er dem intensiven Schaffen monumentaler Werke für den öffentlichen Raum. Die ersten Aufträge waren Gemälde (1961 eine Wandmalerei für die Außenfassade des Speedwaystadions in Březolupy, eine Linkrusta für die Innenräume der Landwirtschaftsschule in Staré Město bei Uherské Hradiště, 1962 eine Linkrusta für die Branntweinbrennerei Starorežná in Prostějov), weitere entstanden als keramische Reliefs (1964 ein Relief für das Tagescafé im Hotel Moskva in Zlín, 1965 eine Trennwand für den Ausstellungssaal im Unternehmen Dílo Zlín). Ende der sechziger Jahre begann er, an neokonstruktivistischen Plastiken zu arbeiten (1968 *Verwandlung des Kreises in eine Wellenlinie* für die Bibliothek in Karviná, eine konstruktive Plastik und eine Wandverkleidung in der Eingangshalle des Centroprojekt-Gebäudes in Zlín).

Die monumentalen Entwürfe von Antonín Gajdušek wurden durch die sog. Normalisierung nach 1968 unterbrochen. Im Jahr 1970 zog er von Zlín nach Prag und arbeitete eher an Atelierskulpturen, Gemälden und Grafiken. Aus den Entwürfen für die Architektur können wir zwei figurale Reliefs für die Poliklinik in Fryšták (1974), die konstruktive Plastik *Flügel* für das Flugzeugwerk Let Kunovice (1984) oder der nicht verwirklichte Entwurf des Brunnens *Phoenix* vor dem Gebäude des Nationaltheaters in Bratislava (2. Platz im Ausschreiben, 1987) erwähnen.

**PhDr. Jana Spathová – stále mladá,
s velkou duší...**

Prvního září 2017 oslavila Jana Spathová z Velehradu kulaté narozeniny, které by jí nikdo ani ve snu nehádal. Po absolvování Filozofické fakulty Univerzity J. A. Komenského v Bratislavě, obor historie – filozofie, ukončila studia v roce 1981 státními závěrečnými zkouškami, v roce 1984 doktorátem. Její profesní dráha je spjata výhradně s oborem památkové péče, k němuž nacházela přirozený hluboký vztah už v dětství...

Jana Spathová žije od narození ve Velehradě. Do svých deseti let bydlela s rodiči v tzv. předklášteří, které představovalo nejstarší část obce oproti objektu kláštera. Každý pohled z okna jí od nejútlejšího věku přinášel neopakovatelný zážitek a mimořádný prostor pro vnímání celého areálu kláštera s do nebe se ubírajícími věžemi baziliky, které měla před svým pohledem jako na dlani. Často pozorovala tuto výjimečnou scenérii, park, věžní hodiny... Tehdy asi zcela neuvědoměle. Tento obraz, který jí se nikdy neomrzl, se jí zcela jasně v myšlenkách uchovává dodnes. Snad bychom mohli říci, že i tento obraz s neopakovatelným géniem loci představovaly pro Janu malý impuls k jejímu dalšímu směřování na dráhu, které se později a celoživotně věnovala. Vlastně tomu napovídaly a napomáhaly další okolnosti, které Jana na cestě životem potkávala. V sousedství jejich domu bydlel regenschori velehradské baziliky, ke kterému od svých pěti let docházela na hodiny klavíru, kterému se později úspěšně věnovala na Lidové škole umění v Uherském Hradišti, zpívala v chrámovém sboru, vzdělávala se ve výtvarném oboru. Tyto disciplíny ji ovlivnily zcela zásadně, neboť původně uvažovala o studiu hudby nebo výtvarného umění. Řadu našich rozhodnutí však mění vynikající osobnosti, které v životě potkáváme. Pro Janu to byl na

druhém stupni základní školy skvělý učitel dějepisu a češtiny (vedl mj. i národopisný kroužek, jehož byla Jana léta součástí), který jí získal pro historii, ale ne jen pro ni. Jana byla od dětství knihomolem, zpočátku bez vyhranění, s postupem času, zejména na gymnáziu, upřednostňovala historii a v závěru studia střední školy i filozofii. Na gymnáziu v Uherském Hradišti studovala humanitní oborovou větev s výukou moderních jazyků, ruštinou, latinou, němčinou a intenzivně se věnovala klavíru, malování a četbě.

Umění, hudba a malířství, to byla její budoucnost. A s tím související dějiny. Tehdy byla jejím velkým koníčkem antika a antická filosofie. Fakulta v Bratislavě se v té době stala jedinou, kde se daly tyto obory studovat. Jana měla vizi, že se bude zmíněným oborům věnovat prostřednictvím vědecké dráhy přímo na fakultě, kde působila jako pomocná vědecká síla, nebo v některém z vědeckých ústavů. Současně vystudovala pedagogiku, což bylo tehdy možná velmi prozíravé, ale v konečném důsledku, jak sama říká, ji v praxi nikdy neuplatnila. Ve skutečnosti své pedagogické znalosti mimořádně uplatňuje dodnes v každodenní odborné praxi. V závěru studia se Jana rozhodovala, zda zůstane

v Bratislavě, nebo se vrátí domů, neboť se jí naskytla příležitost nastoupit jako pedagog na gymnázium v Uherském Hradišti.

Jana Spathová přebírá ocenění z rukou statutárního náměstka Zlínského kraje Ing. Jiřího Sukopa v rámci vyhlášení osobností PRO AMICIS MUSAE. Zlín, Bařova vila, prosinec 2017. Foto J. Balát.

Nečekaně se však naskytl volné místo památkáře na Okresním národním výboru v Uherském Hradišti (později Okresním úřadě v Uherském Hradišti), což Jana přijala. Přestože o této práci neměla praktické povědomí, tuřila, že je to její vysněná budoucnost – poznávání historie, staveb, a to nejen teoreticky a v učebnicích, ale také ruku v ruce v reálu. Nastoupila 1. října 1981 na pozici inspektorky památkové péče, muzeí a galerií (od roku 1991 jako vedoucí oddělení kultury, památkové péče, mládeže a tělovýchovy). Zde působila až do roku 2001.

Dovolím si říci, že zlomovým okamžikem v jejím životě byl už třetí pracovní den, neboť 4. října 1981 se uskutečnil její první kontrolní den na památce lidového stavitelství čp. 118 v Tupesích. Tento den je nezapomenutelný i z toho důvodu, že se zde setkala s PhDr. Věrou Kovářů z Brna, budoucí Janinou učitelkou, kolegyní, neziřtnou rádkyňou a celoživotní přítelkyní, s níž od té doby

spolupracuje dodnes. A to je v památkářské branži mimořádné...

S PhDr. Janou Spathovou jsem se už od osmdesátých let 20. století osobně setkávala, neboť jako odborná muzejní instituce jsme spadali do gesce tohoto odboru, kde pozici vedoucího odboru postupně zastávali na Okresním národním výboru a poté Okresním úřadě v Uherském Hradišti Zdena Viřenková, Marie Pavlusíková, PaedDr. Marie Křivdová, PhDr. Svatopluk Bimka a po revoluci Zdeněk Posselt. V roce 1991 byl odbor kultury zrušen a agenda byla převedena pod odbor regionálního rozvoje, kde Jana zastávala pozici vedoucí oddělení kultury a památkové péče. Už tady bylo možné Janu Spathovou charakterizovat slovy – tichá, pracovitá, svědomitá, spolehlivá, ochotná, vřtřicná. Moudrá a přísná.

Od samého začátku se snažila intenzívně pracovat s lidmi, pohybovat se v terénu, vést tuto práci jako dialog s majiteli, jako službu vlastníkům památek se snahou pomoci jim v péči o jejich objekty. Jana se vyznačovala mimořádným nasazením a úsilím nadchnout a postupně získávat ty, kteří tento zájem neměli. V roli partnera a pomocníka byla faktická záchrana památek jednodušší. Pro Janu Spathovou bylo prioritou detailně zmapovat terén a přesvědčit se o fyzickém stavu objektů na celém území okresu. S důslednou znalostí a dodržováním zákonů na ochranu památek byla právě její zásluhou zachráněna řada objektů, které byly v havarijním stavu, odsouzené k demolici. Za její křehkostí se skrývá neskutečná mravenčí práce, měsíce a často i léta jednání, než dosáhla kýženého výsledku. Vzpomeňme například revitalizaci zámku Nový Světlov, záchranu kaple sv. Alžběty v Uherském Hradišti, kapli sv. Rocha na návrší kopce Černá hora nad Mařaticemi. Velkou zásluhu má na záchraně vinohradnických bůd ve Veletinách a hlavně ve Vlčnově, kde se zasloužila o to, aby tyto drobné stavby zůstaly zachovány ve svém původním stavu a sloužily jako významné doklady vesnického stavitelství.

Za jakési vítězství v té době považovala navrácení života všem objektům, které se podařilo fakticky zachránit – byl to konvolut dlouhé řady místních památek lidového stavitelství na Uherskohradištsku. Spolu s Věrou Kovářů se snažily, aby se v každé obci zachovala alespoň jedna památka, o kterou se bude starat obec či nadšenci v nich, které budou sloužit jako prezentace minulého života na vesnici. Jsou jich desítky a mám z toho velmi dobrý pocit. S Věrou Kovářů je symbolicky pojmenovaly „naši sirotčí“. Vedle těchto objektů jsou to desítky sakrálních staveb: kostelíků, kapliček, zvoniček, tolik opomíjených drobných dokladů sakrální architektury. Jana Spathová v tomto období zodpovědně navázala na své předchůdce a dále rozvíjela a povýšila jejich snahy, myšlenky a činy. I její zásluhou se podařilo rozpracovat přehledný systém památkové péče (práce v terénu, počet zachráněných objektů, výše finančních prostředků na obnovu, publikační a prezentační činnost) na Uherskohradištsku, který byl v té době velmi kladně hodnocen nadřízenými orgány (jak ze strany JM KNV v Brně, tak i ze strany Ministerstva kultury ČR v Praze).

Dva roky před ukončením fungování okresních úřadů dostala PhDr. Jana Spathová nabídku nastoupit na Krajský úřad do Zlína. Rozhodování to bylo nelehké, zásadní. Jednalo se tehdy o krok do neznáma, odbor kultury a památkové péče vlastně pořádně neexistoval. Jediným výkonným pracovníkem, který zde pracoval od dubna 2001, byla památkářka Hana Slušítková, zkušená dlouholetá pracovnice Okresního úřadu Zlín. Jana Spathová nastoupila 1. července 2001. Společně s prvním vedoucím odboru Milanem Egnerem začali doslova budovat nový odbor. Ač se to nezdá, tehdy zde ještě nebyly k dispozici počítače, vše psali na elektrických psacích strojích. Hned v prvních týdnech se společně pustili do formulování stručné vize a zhodnocení památkového fondu celého Zlínského kraje. Díky svým zkušenostem z okresních úřadů v Uherském Hradišti a ve Zlíně se stal Zlínský kraj v naší

zemi prvním krajem, který měl zpracovánu koncepci podpory se schválením ze strany ministerstva kultury, která byla doporučena ostatním krajům jako vzorová. Souběžně zpracovávali dotační tituly na obnovu památek, našli první možnost přispívat na projektové dokumentace, což neumožňoval žádný dotační titul, zpracovávali dlouhodobé, střednědobé a prováděcí plány, zavedli první systém a priority do obnovy památkového fondu.

V roce 2002 posílila oddělení památkové péče čerstvá absolventka antropologie Mgr. Eva Lidáková, která převzala agendu Fondu kultury Zlínského kraje na obnovu památek. Pozici vedoucího odboru v letech 2002 až 2003 zastával PhDr. Ivo Frolec, který byl současně ředitelem Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. V roce 2003 byl jmenován vedoucím odboru bývalý přednosta Okresního úřadu Zlín Ing. Jan Slezák, který se v roce 2006, po vzniku krajské pobočky Národního památkového ústavu pro Zlínský kraj – Územního odborného pracoviště v Kroměříži (dále jen NPÚ ÚOP), stal jejím ředitelem.

Jana Spathová byla v roce 2006 pro následující mezidobí pověřena vedením odboru kultury a památkové péče, pak se na dobu necelého jednoho roku stal vedoucím odboru Ing. Aleš Hudský a po jeho náhlém odchodu byla opět vedením pověřena až do září 2007 Jana Spathová, kdy nastoupil Mgr. Pavel Macura, který ve funkci setrval do listopadu 2013.

Od září 2002 do konce ledna 2013 byla Jana Spathová vedoucí oddělení památkové péče. V tomto období zde došlo k střídání referentů: po krátkém působení Mgr. Františka Hlavičky, Ing. A. Pospíšilové a RNDr. Ivety Tiché nastoupil PhDr. Aleš Naňák, který působí na oddělení dodnes. V roce 2012–2013 působil jako referent pro oblast dotačních titulů a Integrovaného operačního programu Ing. Eustach Janoušek. Po odchodu Jany Spathové na NPÚ ÚOP v Kroměříži nastoupila na místo vedoucí oddělení památkové péče Ing. Alena Pospíšilová. Ve-

dle oddělení vedeného Janou Spathovou je vhodné vzpomenout její kolegy z oddělení kultury, kde za jejího působení pracovala Karla Procházková, která nastoupila na odbor v jeho začátcích a měla v gesci zejména živou kulturu a kulturní aktivity spojené s Fondem kultury Zlínského kraje. V roce 2009 odešla do důchodu a na její místo nastoupila Mgr. Marcela Honajzrová. Do pracovní náplně kunsthistorika PhDr. Tomáše Mikulaščíka patřily příspěvkové organizace – muzea, galerie, knihovna, ale ten v roce 2008 odešel do Krajské galerie jako kurátor sbírek. V letech 2005–2007 řešilo oddělení problematiku Muzejních pasů, Koncepti rozvoje muzeí ZK, vyhledávací studii Krajské galerie a knihovny – dislokační studie, Koncepti místní kultury, pravidelné workshopy s profesionálními a neprofesionálními tvůrci místní kultury, problematiku obnovy památníku na Ploštině, problematiku havarijního stavu zámku Lešná včetně zámeckého parku u Valašského Meziříčí, převzetí zvonice na Soláni, ediční činnost – podporu odborných publikací a průvodce Kroměříž, Chráněnou službu – předchůdce Otevřených bran. Ve vedení oddělení kultury vystřídal RNDr. Ivetu Tichou Ing. Martina Lerlová a po ní Mgr. Mária Fekar.

Pro práci oddělení PhDr. Jany Spathové a pro ne vždy snadnou práci v oblasti památkové péče i pro další aktivity v tomto oboru byla zásadní mimořádná podpora a pochopení vedení kraje, jak ze strany rezortních radních /po Mgr. Severinovi, který zastával post náměstka (2002–2008), přišel náměstek Ing. Jindřich Ondruš (2004–2012) a radní Ing. Ladislav Kryštof (2012–2015)/, tak hejtmanů – Františka Slavíka, Libora Lukáše i MVDr. Stanislava Mišáka.

Jana Spathová byla od počátku u narůstajících agend, které na kraj delegovaly jak okresní úřady, tak ministerstvo kultury: od přestupků na úseku autorského práva, agendy v oblasti periodického a neperiodického tisku přes krajská kulturní zařízení až po rozsáhlou a nelehkou agendu na úseku státní památkové péče. Zasazovala se o urychlené

řešení žádosti o závazná stanoviska k obnově národních kulturních památek, jejichž počet rychle narůstal, o nutnost dozorové činnosti v terénu na těchto objektech. Pro práci měli zpočátku k dispozici počítač s textovým editorem T602 a jednu tiskárnu v sekretariátu ředitele. Znalosti a vědomosti museli všichni získávat tzv. za pochodu a samostudiem. V Památkovém ústavu, ústředním pracovišti v Praze bylo třeba kopírovat podklady nezbytné pro výkon státní správy na úseku státní památkové péče, neboť spisová agenda k národním kulturním památkám se vytvářela od samého začátku. Systém seminářů nebo školení teprve vznikal.

Pro Janu Spathovou a její nejbližší kolegy byla největší výhodou důvěrná znalost terénu v jednotlivých okresech, kde jako památkáři okresních úřadů původně působili. Byla to nejenom znalost památkového fondu, ale i kontakty s vlastníky památek, starosty a duchovními správci farností, které nyní bylo možné zúročit. Po zrušení okresů v roce 2003 rozšířil oddělení Jany Spathové velmi zkušený památkář Okresního úřadu Zlín, specialista na torzální architekturu, Radim Vrla. Spolupráce s jednotlivými pracovníky okresních úřadů byla tehdy vynikající. Třídily se předané spisy, bylo třeba „nastartovat“ systém dotací na obnovu památek, prováděla se revize celkového stavu památkového fondu ve Zlínském kraji a jeho vyhodnocení.

Oddělení památkové péče pod vedením PhDr. Jany Spathové patřilo od počátku mezi nejlépe fungující v České republice. Už necelý půl rok od vzniku krajů prováděl kontrolu působnosti a provádění výkonu státní správy pověřený vládní zmocněnec, který činnost označil za velmi dobrou a kvalifikovanou. Při pozdějších kontrolách výkonu státní správy na úseku památkové péče bylo hodnocení ze strany památkové inspekce ministerstva kultury velmi pochvalné.

Z mnoha úkolů, které od prvního dne nálehavě čekaly na pracovníky odboru kultury a památkové péče, byla péče o kulturně historické památky všeho druhu. Na území Zlínského kraje existuje značná koncentra-

ce památkového fondu zahrnující díla všech slohů a období. Od památek z doby velkomoravské až po funkcionalismus. V regionu se na začátku působení Zlínského kraje nacházelo šest národních kulturních památek (dnes je jich už sedmáct), městské památkové rezervace a zóny. Nemovitých památek zde bylo na 1400, movitých přes 600 a mobiliárních fondů hradů a zámků dokonce 97 000. S ohledem na tuto skutečnost bylo v rámci Zlínského kraje velmi významné vytvoření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Kroměříži v roce 2006. Jana Spathová a její kolegyně spolupřevládaly od počátku s vedením ústavu i s jednotlivými pracovníky a kastelány velmi dobré vztahy. Odborná péče o památkový fond se tak více přiblížila vlastníkům památek, stala se operativnější.

Nelze na tomto místě nevzpomenout důležitost komunikace Jany Spathové s histo-

ricky prvním radním Zlínského kraje pro kulturu a památky, Mgr. Jiřím Severinem. Patřil ke zkušeným pracovníkům ze sféry kultury a školství. Bezprostředně po ustavení zareagoval na nedostatek finančních prostředků určených ve státním rozpočtu na péči o kulturní památky. Krajský dotační program, Fond kultury Zlínského kraje na obnovu památek, se stal, při stále klesajících objemech státních dotačních titulů, velmi významným a nezbytným nástrojem péče o kulturní dědictví v regionu. Tento dotační program vedl a vede mimo jiné i k dlouhodobějšímu plánování aktivit participujících subjektů, k jejich větší odpovědnosti, a tudíž i k lepšímu zacházení se získanými finančními prostředky.

Jana Spathová je autorkou řady strategických materiálů, např. „Konceptce účinnější podpory památkové péče ve Zlínském kraji“ z roku 2003, která se dotýká nemovité i mo-

Tým hodnotitelů (Jana Spathová první zleva) při posuzování nominovaných staveb v projektu „Lidová stavba roku“ v roce 2017 – za příkladnou obnovu stavby lidové architektury ve Zlínském kraji. Cena je udělována za významný přínos k zachování kulturního dědictví. Karolinka-Ratkov, dům čp. 285. Foto J. Balát.

vité části kulturního dědictví, zahrnuje jak prohlášené, tak neprohlášené památky (památky místního významu, pamětihodnosti). Jana se zaměřila na formulaci nástrojů podpory státní památkové péče s důrazem na vícezdrojové financování v oblasti péče o kulturní dědictví, na rozpracování teoretické, systémové i konkrétně praktické roviny doplňkových aktivit památkové péče, které přísluší krajským samosprávám. Podařilo se jí shromáždit aktuální informace z oblasti památkového fondu, zmapovat a podchytit danou problematiku v celé šíři regionu. Tento materiál se stal hlavním podkladem pro určování prioritních zájmů památkové péče ve Zlínském kraji, které byly zaměřeny zejména na národní kulturní památky, segment lidového stavitelství a torzální architektury, ale rovněž na sakrální památky a drobnou sakrální architekturu. Stranou nezůstaly ani památky místního významu a pamětihodnosti. Souhrnné vyhodnocení získaných informací se stalo efektivním odrazovým můstkem strategických iniciativ kraje v různých aspektech péče o památkový fond, zejména v oblasti pomoci vlastníkům památek (soukromým vlastníkům, obcím, církvím i občanským iniciativám) při zachraně a obnově a v posilování turistické atraktivitu území.

Na tuto „Koncepci podpory“ navázala Jana Spathová v roce 2004 „Dlouhodobým plánem účinnější podpory památkové péče ve Zlínském kraji“ (aktualizován v roce 2010) a v roce 2005 „Střednědobým plánem účinnější podpory památkové péče“, který byl aktualizován v roce 2008. Od roku 2005 pravidelně zpracovávala prováděcí plány obnovy předkládané krajské radě a zastupitelstvu, které se staly detailním rozpracováním a konkretizací „Koncepce podpory“, s přihlédnutím ke specifickým společenským, uměleckým a historickým hodnotám památkového fondu, ke zkušenostem dosavadní praxe v péči o kulturní dědictví, k typicky regionální problematice památkové péče, k aktivní roli Zlínského kraje v péči o hmotné kulturní dědictví. Tato

role se projevila v dalších letech nejen přímou finanční podporou obnovy kulturních památek, ale kraj působil i jako koordinátor spolupráce vlastníků památek, obcí a státu. Završením všech těchto plánů podpory i prezentace kulturního dědictví Zlínského kraje se v roce 2006 stala nová publikace Jany Spathové – „Památky Zlínského kraje“.

Jana Spathová se v rámci propagace památkového fondu Zlínského kraje jako spoluautorka podílela v této době mimo jiné na vydání knihy *Slavné vily Zlínského kraje a Lékárna U Zlaté Koruny*, která obdržela od Klubu autorů literatury faktu města Letohrad a Jaroměř v září roku 2008 regionální Cenu Miroslava Ivanova za významné dílo literatury faktu.

Podíl nese Jana Spathová i na tom, že se podařilo z Fondu kultury Zlínského kraje na obnovu památek zachránit množství obytných a vinohradnických staveb, roubenky, komory, sušírny ovoce či stodoly, ale i drobnou sakrální architekturu (kříže, sochy, boží muka, kaple, zvoničky). Z dlouhé řady objektů jmenujme alespoň rolnický dům čp. 739 ve Vlčnově, který slouží jako místní muzeum, roubenou chalupu čp. 74 v Rokytnici – Potůčkách, barokní sklep čp. 247 zvaný Červený v Mařaticích – vinárna, roubené zvoničky v Hážovicích, Lužné, Doubravách a Rudimově, komoru u čp. 5 ve Zlámanci, dům čp. 117 „Na Sihle“ ve Velkých Karlovicích, dům čp. 50 v Kudlovicích, kopaničářskou usedlost čp. 40 na Vyškovci, vodní mlýn v Mikulůvce, usedlost čp. 19 v Kaňovicích, obydlí drobného zemědělce čp. 118 v Tupesích – obydlí hrnčáře a muzeum tupeské keramiky, dům čp. 6 v Komni – muzeum zvěroklestičství, dům čp. 7 – bývalé fojtství v Topolné, sušírnu u čp. 24 v Drslavicích, bývalý vodní mlýn čp. 105 v Dolním Němčí, vinohradnické stavby v Havřicích, národní kulturní památka fojtství čp. 23 ve Velkých Karlovicích-Bzové.

Tyto hodnotné památky lidového stavitelství byly zachráněny díky erudici, nadšení i úsilí Jany Spathové a slouží už mnoho let buď soukromým vlastníkům, nebo v přípa-

dě obcí ve veřejném zájmu široké veřejnosti. Mnoho obcí si totiž uvědomilo, že památky lidového stavitelství jsou často jediným historickým bohatstvím obce, jejichž ztrátu už nebude možné nikdy nahradit. Tato myšlenka pak byla realizována v desítkách drobných muzeí s expozicí lidové kultury, historie místa a jeho osobností. Rovněž pro činnost folklorních souborů a vlastivědných spolků se ukázal fond lidového stavitelství jako neobyčejně vhodný. Ty nejzdařilejší realizace můžeme osobně prožívat např. v obci Vlčnov, Komňa, Veletiny, Strání, Dolní Němčí, Tupesy, Břestek, Topolná, Kudlovice, Karolinka, Šumice, Nivnice, ale i ve městech jako je Hluk, Kunovice nebo Valašské Klobouky.

PhDr. Jana Spathová (spolu s Mgr. Vladislavou Bělikovou, někdejší předsedkyní Výboru pro kulturu a památky Zlínského kraje) stála také u iniciování vzniku projektu „Lidová stavba roku“, který je výsledkem velké snahy o zachování a obnovu historického stavebního fondu na vesnicích. Zlínský kraj díky nim v roce 2008 překročil k realizaci v České republice ojedinělého počínu, který si vzal za cíl podpořit vlastníky ochotné přičinit se o záchranu a využití památek lidového stavitelství a také vzbudit zájem lidí o prostředí, ve kterém žijí. Na každoroční přípravě a realizaci této náročné akce včetně doprovodné výstavy se podílela také velkou měrou Hana Slušíková.

V roce 2007 se Jana Spathová zapojila do týmové práce pětiletého grantového úkolu Ministerstva kultury ČR, který iniciovalo Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, pověřeném regionálním pracovišti Ministerstva kultury ČR. Protože právě segment lidového stavitelství je nejvíce ohrožen devastací či zánikem, věnoval se tým odborníků na základě tohoto grantového úkolu plošnému terénnímu výzkumu, identifikaci a dokumentaci tradičních lidových staveb ve všech sídelních lokalitách (celkem 318) Zlínského kraje. Během pěti let byly postupně zpracovány všechny

okresy Zlínského kraje. Význam shromážděného materiálu spočívá nejen v zachycení současného stavu původního vesnického stavitelství, ale i ve vytvoření základny k dalšímu podrobnějšímu odbornému bádání. Aktuálním zhodnocením získané dokumentace se stalo vydávání publikací *Lidové stavby známé neznámé* ve svazcích Uherskohradištsko, Zlínsko, Vsetínsko a Kroměřížsko, v roce 2017 se podařilo zajistit rozšířené vydání svazku Uherskohradištsko.

Za dvanáct let působení Jany Spathové v pozici vedoucí oddělení památkové péče se jí s jejími kolegy podařilo zachránit nejen z Fondu Zlínského kraje, ale také v synerгии s ostatními dotačními tituly stovky památkových objektů. Tuto práci společně a systematicky prezentovala na desítkách odborných konferencí a seminářů doma i v zahraničí, především těch, které byly zaměřeny na spolupráci krajů s občanskými iniciativami v oblasti péče a záchran kulturního dědictví, dále formou rozsáhlé publikační činnosti a dalších profesních i zájmových iniciativ.

Na počátku roku 2013 byla PhDr. Jana Spathová jmenována ředitelkou Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Kroměříži. Byla sem povolána v době restrukturalizace NPÚ, což pro ni v počátku znamenalo nový pohled, nadhled, nastavení procesu fungování a stabilizaci pracoviště, připravení organizace na nové vnitřní podmínky, současně s novými formami spolupráce ve vnějším prostoru, i s nově vytvořenou správou hradů a zámků v Kroměříži, odborné směřování organizace s navázáním spolupráce s ostatními institucemi, s vlastníky, projektanty, včetně detailního řešení vlastní prezentace ústavu. Její úloha v památkovém ústavu v oblasti památkové péče tak získala ve Zlínském kraji novou podobu v oblasti naplňování poslání odborné instituce památkové péče dané zejména zákonem o státní památkové péči, tzn. zpracovávání odborných podkladů pro rozhodnutí výkonných orgánů, obcí s rozšířenou působností i krajského úřadu,

poskytování konzultací a odborné pomoci vlastníkův kulturních památek při jejich obnovách či sledování stavu památkového fondu na území celého kraje, včetně zpracovávání návrhů na prohlášení věcí či objektů za kulturní památky s jejich následnou evidencí.

O úsilí PhDr. Jany Spathové bychom mohli psát na dalších desítkách stran. Je však naprosto nezbytné, abych v závěru uvedla její značný podíl na nejvýznamnějších akcích památkové obnovy v kraji minulých let. V rámci Integrovaného operačního programu to byla zejména komplexní obnova národní kulturní památky „Baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje ve Velehradě“ a revitalizace a rehabilitace památky UNESCO – Arcibiskupského zámku a Květné a Podzámecké zahrady v Kroměříži, zaměřené na vznik Národního centra zahradní kultury. A práce budou pokračovat dál...

Jana Spathová měla Velehrad jako na dlani už jako malá holka, „jejím milovaným“ Velehradem si dovolím gratulaci této vzácné kolegyni uzavřít. Když se v roce 2000 na klášteře a bazilice rozběhly první obnovené práce, byl to tehdy její sen, aby se podařilo zajistit finanční prostředky pro obnovu areálu v plném rozsahu. Jana měla možnost být u toho ve všech svých pozicích tzv. na okrese, kraji a posléze i v památkovém ústavu od úplného začátku až do dokončení projektu Barokního Velehradu v roce 2015. Její sen se naplnil – vše zásadní bylo obnoveno a je zachováno pro budoucnost ve své kráse. Ne každému se jeho nejen profesní, ale i osobní niterný sen naplní. Janě Spathové se to podařilo.

Co říci v závěru? Jana Spathová, jak je vidno, zasvětila celý svůj život památkám a nese mimořádný podíl na popularizaci, záchraně, revitalizaci a rehabilitaci památkového fondu na území celého našeho kraje. Její přínos pro kultivaci regionu v oblasti péče o památkový fond je nezastupitelný. Nechce se mi ani v nejmenším věřit, že její profesní dráha byla ukončena k 31. prosinci 2017 od-

chodem do důchodu. Své odborné působení však neuzavírá. Nenápadné, ale přitom hluboké stopy ochranné ruky Jany Spathové budeme moci nacházet i nadále v každé obci našeho regionu. Jak sama říká, každá památka má svou duši. Tak jim ji vdechněme...

Milá Jano, z celé své duše Vám přeji i za ostatní kolegy a všechny, kdo Vás mají rádi, dlouhý život naplněný každodenně okamžiky, které Vás budou dělat šťastnou a spokojenou.

Výběrová bibliografie

Knihy, katalogy výstav, kolektivní monografie

Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury. Svazek 8, Okres Uherské Hradiště. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. 109 s. Bibliografie a prameny k vývoji Moravy; 36. ISBN 80-7275-009-7.

Stavební a umělecké památky. Vyd. 1. Velehrad: Ottobre 12, 2002. 125 s. Zlínský kraj; 1. ISBN 80-86528-13-8.

Památky lidového stavitelství. Vyd. 1. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2004. 175 s. Zlínský kraj; 9. ISBN 80-86886-04-2.

Památky Zlínského kraje. Zlín: Zlínský kraj, [2006?]. 191 s. ISBN 80-239-8348-2.

Ohrožené, nevyužívané a zapomenuté památky Zlínského kraje. I., Zlínsko. Zlín: Odbor kultury a památkové péče KÚ ZK, oddělení památkové péče na léta 2006, [2007]. [27 s.]

U Zlaté koruny: příběh lékárny a lékárníka Josefa Stancla. Uh. [i.e. Uherské] Hradiště: Petra, 2007. 174 s. ISBN 978-80-254-1976-2. (Společně s Jiřím Jilíkem a Igorem Stanclem).

Znovuzrozená krása: restaurovaná díla z církevních sbírek: výstava uměleckých děl z majetku římskokatolických farností Zlínského kraje: Muzeum Kroměřížska – zámek v Chropyni, 20. června - 30. září 2007. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2007. 78 s. ISBN 978-80-85945-48-5.

Lidové stavby známé neznámé: Zlínský kraj – Uherskohradištsko. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2008. 87 s. ISBN 978-80-86185-71-2. (Společně s autorským kolektivem).

Dotace z Fondu kultury Zlínského kraje na stavební obnovu – restaurování kulturních památek ve Zlínském kraji pro rok 2009. Zlín: [s.n.], 2009. 32 s., [38 s. příl.]. (Společně s Evou Lidákovou).

- Lidové stavby známé neznámé: Zlínský kraj – Zlínsko.* V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2009. 183 s. ISBN 978-80-86185-83-5. (Společně s autorským kolektivem).
- Otevřené brány: zpřístupnění významných sakrálních památek ve Zlínském kraji.* [Zlín]: Zlínský kraj, 2009. 94 s. ISBN 978-80-254-6508-0. (Společně s autorským kolektivem).
- Lidové stavby známé neznámé: Zlínský kraj – Vsetínsko.* V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2010. 199 s. ISBN 978-80-86185-92-7. (Společně s autorským kolektivem).
- Otevřené brány: [zpřístupnění významných sakrálních památek ve Zlínském kraji.* [Zlín]: Zlínský kraj, 2010. 117 s. ISBN 978-80-254-8129-5. (Společně s autorským kolektivem).
- Prováděcí plán podpory památek ve Zlínském kraji v roce 2010.* Zlín: Odbor kultury a památkové péče Zlínského kraje, 2010. 30 s. (Společně s Evou Lidákovou).
- Prováděcí plán zachování a obnovy kulturních památek ve Zlínském kraji pro rok 2007.* Zlín: [s.n.], 2007. 52 l. (Společně s Evou Lidákovou).
- Lidové stavby známé neznámé: Zlínský kraj – Kroměřížsko.* Vyd. 1. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2011. 247 s. ISBN 978-80-86185-96-5. (Společně s autorským kolektivem).
- Studie a články**
- Galerie jako nová. *Slovácké noviny* 2, č. 19 (15. 5. 1991), s. 3.
- K památkové ochraně našich vesnic. *Slovácké noviny* 3, č. 5 (29. 1. 1992), s. 4.
- Kostel sv. Vavřince v Bojkovicích. In: JAŠKOVÁ, Marie et al. *Kostel sv. Vavřince v Bojkovicích.* [Česko: s.n.], 1992, s. 9–19.
- Péče o památky architektury. *Slovácké noviny* 3, č. 18 (29. 4. 1992), s. 4.
- Vlčnovské budy. *Malovaný kraj* 32, 1996, č. 4, s. 34.
- Památky architektury a výtvarného umění okresu Uherské Hradiště. In: *Slovácký svět.* Uherské Hradiště: Holáň, 1994, s. 11–31.
- Památky lidové architektury v okrese. *Slovácké noviny* 5, č. 3 (19. 1. 1994), s. 4.
- Seznam chráněných památek v okrese Uherské Hradiště. *Slovácko* 35, 1993, s. 229–257; Část 2. *Slovácko* 36, 1994, s. 183–217; Část 3. *Slovácko* 37, 1995, s. 223–227.
- Grafika renesance a baroka v zámeckých sbírkách. *Buchlovský zpravodaj* 1, 1995, č. 6, s. 5.
- Lékárna „U zlaté koruny“ skvostem místní architektury. *Slovácké noviny* 5, č. 39 (27. 9. 1995), s. 6.
- Obnova gotické kaple a špitálu sv. Alžběty. *Slovácké noviny* 5, č. 43 (25. 10. 1995), s. 6. (Společně s Annou Kostkovou).
- Bílovice. *Slovácké noviny* 6, č. 11 (13. 3. 1996), příl. (po)čtení, s. 2.
- Boží muka. *Slovácké noviny* 6, č. 36, (4. 9. 1996), př. 2. (Topolná).
- Fara v Buchlovicích. *Slovácké noviny* 6, č. 46 (13. 11. 1996), př. 2.
- Farní chrám sv. Vavřince v Bojkovicích. *Malovaný kraj* 32, 1996, č. 4, s. 8–9.
- Farní kostel Neposkvrněného početí Panny Marie v Uherském Brodě. *Slovácké noviny* 6, č. 20 (15. 5. 1996), př. 2.
- Farní kostel Sv. Vavřince v Bojkovicích. *Slovácké noviny* 6, č. 8 (21. 2. 1996), př. 2.
- Komora čp. 5 ve Zlámanci. *Malovaný kraj* 32, 1996, č. 1, s. 32.
- Komora u čp. 52 a 37 v Komni. *Malovaný kraj* 32, 1996, č. 3, s. 50.
- Komora u čp. 73 v Bánově. *Malovaný kraj* 32, 1996, č. 2, s. 34.
- Komora v Komni. *Slovácké noviny* 6, č. 24 (12. 6. 1996), př. 2.
- Komora ve Zlámaci. *Slovácké noviny* 6, č. 17 (24. 4. 1996), př. 2.
- Kostel M. J. Husa v Uherském Brodě. *Slovácké noviny* 6, č. 15 (10. 4. 1996), př. 2.
- Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Uherském Brodě. *Slovácké noviny* 6, č. 27 (3. 7. 1996), př. 2.
- Kostel Petra a Pavla v Nezdenicích. *Slovácké noviny* 6, č. 11 (13. 3. 1996), př. 2.
- Kříže. *Slovácké noviny* 6, č. 42 (16. 10. 1996), příl. (po)čtení, s. 2.
- Nezdenice: Kostel sv. Petra a Pavla. *Malovaný kraj* 32, 1996, č. 5, s. 7.
- Památková obnova tvrze v Hluku. *Slovácké noviny* 6, č. 33 (14. 8. 1996), př. 2.
- Památky lidové architektury v okrese Uherské Hradiště. *Malovaný kraj* 32, 1996, č. 1, s. 32.
- Památky lidového stavitelství čp. 90 a 93 v Topolné. *Malovaný kraj* 32, 1996, č. 5, s. 34.
- Program regenerace městských památkových rezervací a zón. *Slovácké noviny* 6, č. 18 (30. 4. 1996), př. 2.
- Současná problematika archeologické památkové péče. *Slovácké noviny* 6, č. 47 (20. 11. 1996), př. 3. (sv. Kliment).
- Vlčnovské budy. *Slovácké noviny* 6, č. 29 (17. 7. 1996), př. 2.

- Zachráněná památka obce Bánov. *Slovácké noviny* 6, č. 13 (27. 3. 1996), s. 10.
- Církevní architektura, Farní kostel Neposkvrněného početí Panny Marie v Uherském Brodě. *Malovaný kraj* 33, 1997, č. 3, 1997, s. 4.
- Farní kostel Neposkvrněného početí Panny Marie v Uherském Brodě. *Malovaný kraj* 33, 1997, č. 3, s. 4.
- Kostel M. J. Husa v Uherském Brodě. *Malovaný kraj* 33, 1997, č. 1, s. 4.
- Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Uherském Brodě. *Malovaný kraj* 33, 1997, č. 6, s. 8.
- Restaurování oken v bazilice. *Slovácké noviny* 7, č. 2 (8. 1. 1997), př. 2.
- Kostel sv. Anny v Huštěnovicích. *Malovaný kraj* 34, 1998, č. 3, s. 5.
- Farní kostel sv. Ondřeje v Uherském Ostrohu. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 1, s. 4–5.
- Hluk – památky lidového stavitelství čp. 283 a 284. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 3, s. 50.
- Kaple Panny Marie Lurdské v Částkově. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 6, s. 5.
- Mařatice – památka lidového stavitelství čp. 247. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 4, s. 34.
- Mlýn čp. 105 v Dolním Němčí. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 1, s. 34.
- Sušárna ovoce v Drslavicích. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 2, s. 34.
- Kostel Nanebevzetí P. Marie v Jankovicích. *Malovaný kraj* 36, 2000, č. 3, s. 4–5.
- Kostel Povýšení sv. Kříže ve Strání. *Malovaný kraj* 37, 2001, č. 1, s. 4–5.
- Kostel sv. Andělů Strážných v Nivnici. *Malovaný kraj* 37, 2001, č. 6, s. 6–7.
- Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Březové. *Malovaný kraj* 37, 2001, č. 3, s. 4–5.
- Ochrana památek: Asi to zní kacířsky, ale míň peněz pro památku je někdy více. Několik základních pojmů. Památková zóna, ochranné pásmo. Kolik letos na památky? Nedílnou součástí památkového fondu jsou také památky lidové architektury. *Dobrý den s Kurýrem* 4, č. 16 (17. 4. 2001), s. 7. (Společně se Zuzanou Hájkovou).
- Památková rezervace je předmětem obdivu. *Slovácké noviny* 11, č. 22 (30. 5. 2001), s. 5. (Vlčnovské budy).
- Kostel sv. Václava v Korytné. *Malovaný kraj* 38, 2002, č. 4, s. 6.
- Za panem Josefem Juračkou. *Slovácko* 44, 2002, s. 226–227. (Společně s Jiřím Kohoutkem).
- Každá památka má svou duši: říká v rozhovoru Jana Špachová. *Zvuk*, 2006, zima, s. 10–14.
- Obnova barokního hřbitova ve Strlíkách pokračuje. *Okno do kraje* 2, 2006, č. 2, s. 9.
- Lidová stavba roku stojí ve Veletinách. *Okno do kraje* 4, 2008, č. 8, s. 11
- Ohrožené, nevyužívané a opomíjené památky na Uherskohradištsku. *Malovaný kraj* 44, 2008, č. 3, s. 22.
- Ohrožené, nevyužívané a opomíjené památky na území Zlínského kraje. *Rozhledy Východní Moravy*, 2008, jaro, s. 9.
- Památková péče: Břímě nebo příležitost? *Zvuk* 2008, jaro/léto, s. 6–22.
- Pečujeme o své kulturní dědictví. *Okno do kraje* 4, 2008, č. 2, s. 7.
- Předáno uznání lidová stavba roku. *Malovaný kraj* 44, 2008, č. 6, s. 30.
- Sluneční hodiny. II. *Malovaný kraj* 44, 2008, č. 5, s. 24–25. (Společně Rostislavem Rajchlem).
- Uznání pro „búdu“ ve Veletinách. *Malovaný kraj* 44, 2008, č. 5, s. 25.
- Uznání za nejlépe obnovenou lidovou stavbu ve Zlínském kraji míří do Veletin. *Rozhledy Východní Moravy*, 2008, léto, s. 5.
- Velehradská bazilika patří mezi národní kulturní památky. *Malovaný kraj* 44, 2008, č. 4, s. 30.
- Vinohradní nadsklepní dům čp. 381 v Mařaticích. *Malovaný kraj* 44, 2008, č. 4, s. 34.
- Uznání za nejlépe obnovenou lidovou stavbu ve Zlínském kraji opět na Uherskobrodsko. *Malovaný kraj* 45, 2009, č. 5, s. 31. (Komňa).
- Větrný mlýn v Jalubí. *Malovaný kraj* 45, 2009, č. 4, s. 27.
- Další obnovená lidová stavba ve Veletinách. *Malovaný kraj* 46, 2010, č. 5, s. 31.
- Nejlépe obnovenou lidovou stavbu mají v Karolince. *Okno do kraje* 6, 2010, č. 9, s. 7.
- Norské fondy přispěly na restaurování Velehradu. *Malovaný kraj* 46, 2010, č. 3, s. 31.
- Restaurování příčné lodi a presbytáře Baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje ve Velehradě z pohledu orgánu státní památkové péče Krajského úřadu Zlínského kraje. In: NEJEDLÝ, Vratislav et al. *Sic servasse iuvat: restaurování presbytáře a transeptu basiliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje v letech 2008–2010: kolektivní monografie*. Velehrad: Římskokatolická farnost Velehrad, 2010, s. 49–59.
- Velehradské podzemí na prahu 21. století. In: POJSL, Miloslav a HUDEC, Petr. *Nové objevy na Velehradě: sborník: „Velehrad – Trnava, společně kořeny jezuitské kultury a vzdělávání“*. Velehrad: Římskokatolická farnost Vele-

- hrad ve spolupráci s Historickou společností Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 2010, s. 15–42. ISBN 978-80-86157-31-3.
- Velehradský klášter na prahu 21. století. *Malovaný kraj* 46, 2010, č. 1, s. 30.
- Stavební a umělecké památky Bojkovic. In: *80 let muzea v Bojkovicích: sborník příspěvků*. Vyd. 1. Bojkovice: Muzejní spolek Aloise Jaška v Bojkovicích, 2011, s. 18–28.
- Technické stavby naší krajiny: Bártkův mlýn v Nivnici. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 6, s. 21.
- Technické stavby naší krajiny: bývalý vodní mlýn čp. 105 v Dolním Němčí. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 4, s. 21.
- Technické stavby naší krajiny: sušírna ovoce u domu čp. 24 v Drslavicích. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 2, s. 25.
- Uznání za nejlépe obnovenou lidovou stavbu opět do Veletin. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 6, s. 29.
- Ad honorem (k jubileu Věry Kovářů). *Slovácko* 54, 2012, s. 109–118. (Společně s Romanou Habartovou).
- Etnograficko-historický výzkum vybraných objektů tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji, I. Uherskohradištsko. *Slovácko* 54, 2012, s. 118–127.
- Lidová stavba roku 2012 ve Zlínském kraji. *Zvuk*, 2012, podzim/zima 2012, s. 10–13.
- Technické památky naší krajiny: most přes Moravu v Kostelanech. *Malovaný kraj* 48, 2012, č. 4, s. 27.
- Technické stavby naší krajiny: barokní most ve Velehradě. *Malovaný kraj* 48, 2012, č. 6, 2012, s. 22.
- Technické stavby naší krajiny: moravní most v Uherském Ostrohu. *Malovaný kraj* 48, 2012, č. 2, s. 25.
- Technické stavby naší krajiny: Pipalův mlýn v Šumicích. *Malovaný kraj* 49, 2013, č. 2, s. 24.
- Jana Spathová: Podoba jednorázově založeného města je unikátní. *Magazín Zlín* 19, 2013, č. 11, s. 19. (Otázky od Světlany Divilkové).
- Jana Spathová: Postoj lidí k památkám se zlepšuje. *Okno do kraje* 9, 2013, č. 4, s. 10. (Otázky od Vojtěcha Cekoty).
- 20 let od vyhlášení vesnických památkových rezervací ve Vlčnově a Veletinách. *Malovaný kraj* 51, 2015 č. 5, s. 24.
- Velehradská obnova na prahu 3. tisíciletí. In: ALTRICHTER, Michal et al. *Velehrad na křižovatkách evropských dějin*. Vydání první. Olomouc: Nakladatelství Centra Ale-
- tti Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., 2016, s. 269–272. Slovo a obraz; XXXII. ISBN 978-80-7412-240-8.

Biografie

Každá památka má svou duši. *Slovácké noviny* 6, č. 12 (20. 3. 1996), př. 1.

MRÁČKOVÁ, Helena. Každá památka má svou duši, říká v rozhovoru Jana Spathová. *Zvuk*, 2006, zima, s. 10–14.

Romana Habartová

Ohlédnutí za výstavou Františka Karla Foltýna (1937 Kněžpole – 2000 Praha)

František vyrůstal jako každý vesnický kluk, ale od dětství měl zalíbení v kreslení a malování. To ho přivedlo v roce 1952 na uherskohradištskou umprumku, kde vystudoval malířský obor (K. Hofman, V. Hroch). Po čtyřech letech pak následovala povinná vojenská služba a v Čechách zůstal po zbytek svého života. Od roku 1958 byl výtvarníkem v kolínském městském divadle. Následovalo období, kdy pracoval v továrnách jako dělník, ale pak se znovu vrátil k výtvarnické práci – tentokrát v kolínském muzeu.

Po etapě hledání vlastního tvůrčího názoru a rukopisu se v šedesátých letech zapojil do výtvarného života, který dodnes má velký význam v kontextu českého umění. Patřil ke generaci umělců hlásící se k nepředmetné abstrakci a pozvolnému přechodu k Nové figuraci. Bylo to období velice přínosné až eruptivní ve všech kulturních disciplínách a tehdejší mladá generace ze sebe vydávala výjimečné nápady a výsledky. Ovšem pak přišel srpen 1968. František Karel Foltýn, tehdy jedenatřicetiletý, měl také potřebu se k tomu vyjadřovat všemi způsoby, tedy i výtvarným. Situace se začala komplikovat natolik, že z muzea dobrovolně odešel, aby se nemusel podrobit ponižujícím výsledkům. Dostal se na černou listinu režimu a dál se už nemohl veřejně prezentovat, což tehdy podléhalo důsledným kontrolám normalizačních komisí. Ale žít se nějak musel. Podařilo se mu občas získat zakázky na ilus-

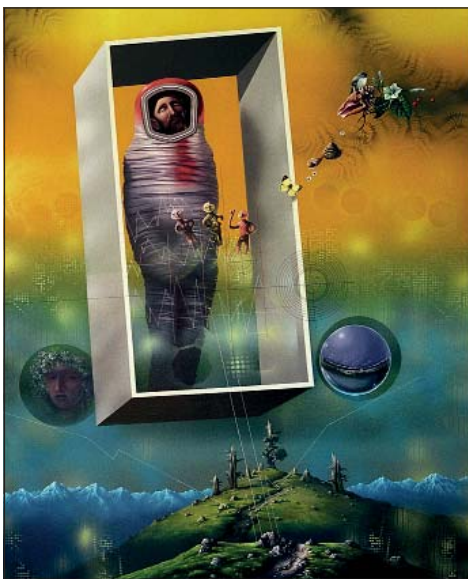

Instalace výstavy.

trance dětských knih, kalendářů, jeho kresby se objevovaly v časopisech, někdy ale i pod jiným jménem. V jeho volné tvorbě nastala pochopitelná pauza, kterou začal zdolávat až koncem sedmdesátých let. Začal znovu malovat. Zpočátku se inspiroval ryze přírodními náměty, což ostatně navazovalo na jeho niterné vnímání krajiny a s tím související zrání v pohledu na svět.

V osmdesátých letech se František Karel Foltýn rozmaloval do tematického okruhu bohatých scénérií přírodně civilizačních námětů. Ve své fantazii, vnímavosti a také znalosti dějin lidského vývoje vytvářel obrazy jako časově propojené příběhy a podobenství. Jako citlivého člověka ho znepokojovaly zásahy do krajinného exteriéru a přemýšlel nad jejich dopady ve vztahu k pradávne funkci krajiny. A tak se do jeho obrazů stále častěji dostávaly symbolistní znaky původní krajiny v konfrontaci s technicko-užitkovými realizacemi a to všechno zaplňoval odkazy na minulé a současné soužití člověka s přírodou.

V jeho obrazech jsou vedle sebe biblické postavy – Ježíš Kristus, Panna Marie a další postavy z křesťanských pramenů. Nebyl sice praktikujícím katolíkem, ale uvědomoval si důležitý vliv křesťanství na vývoj lidské civilizace. Nacházel v něm nadčasová poselství a nebál se je propojovat se současným životem a světem: „*Bohužel nejsem věřící člověk, alespoň ne věřící ve smyslu církevních dogmat. V postavě Ježíše tudíž nevidím biblického Syna Božího, nýbrž symbolickou postavu člověka čisté, nezištné lásky, člověka schopného a ochotného položit život nejenom za své ideály, za svoji víru a za svoji pravdu, ale i za ideály, víru a pravdu pro své bližní. To je nepochybně nejvyšší obět, jakou může smrtelný člověk podstoupit. Korpus Krista, ať už zpodobněný jako skutečné tělo, nebo jako fragment plastiky starého dřeva či kamene, prolíná mými obrazy právě v tomto smyslu, jako mlčenlivá upomínka na nejvyšší lidské oběti. Často prostrhelená a jaksí seškvařená se vznáší nad krajinou, noří se do prázdna nebe, tísní ji artefakty, a přesto*

Obětiny, 1989, olej, plátno, 162×130 cm. Soukromá sbírka.

Tři dámy v zahradě, 1993–1994, olej, plátno, 110×135 cm. Soukromá sbírka.

žije. Pro nás lidi by měla být nesmazatelná i mimo obrazy.“

Mnohá podobenství už bez jeho pomoci nedokážeme dešifrovat, ale při troše vnímavosti si můžeme uvědomit, co je dobré a co špatné.

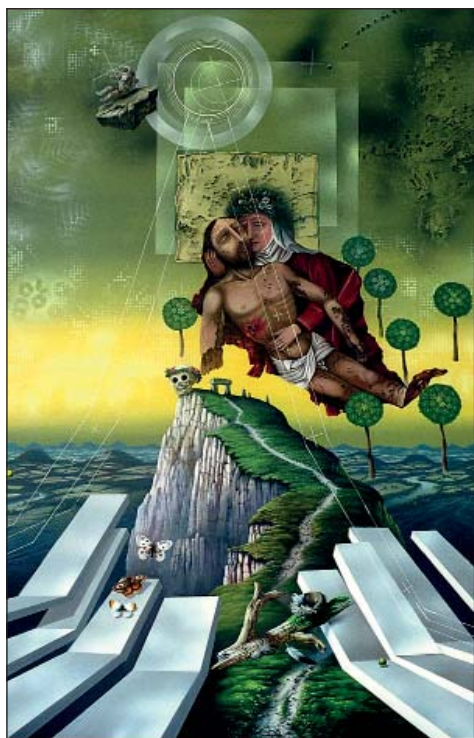
František Karel Foltýn se ve své druhé polovině ustálil v poloze narativního realismu, který v precizním malířském rukopisu pojednával v mnoha variantách, příbězích a výpovědích. Je zřejmé, že o jeho díle by se dalo mluvit dlouho a u každého

Babí léto, 1994, olej, plátno, 150×110 cm, Soukromá sbírka.

Bunkry, 1998, olej, plátno, 100×82 cm. Soukromá sbírka.

Cesta k zenitu, 1995, olej, plátno, 155×110 cm. Soukromá sbírka.

obrazu bychom objevovali zřetelná i skrytá tajemství.

Je mi líto, že jsem se s tímto zajímavým člověkem nikdy nesetkala. Byl všestranně nadaný – kromě výtvarných schopností psal také básně a pěkné texty – mimo jiné i o svém rodném kraji. Byl sečtělý a vzdělaný, ani hudba mu nebyla cizí. Rád fotografoval, byl nadšený cestovatel. Byl také vynikající vypravěč, v jeho ateliéru v Býchorách ho často navštěvovali zajímaví lidé, s nimiž si měl co říct. Přátelé mu říkali Fanek.

Je škoda, že se nedožil svého uměleckého návratu na Moravu (i když v kněžpolském kostele visí jeho obraz a v některých rodinách další malby zdobí jejich příbytky). Ale o to víc možná platí jakási osudová předurčenost, že se jeho dílo mohlo představit v tak velkém rozsahu právě ve městě, kde získal první základy výtvarného poučení.

Marie Martykánová

Jiří Karel Heřman – rodem Pařížan, dospíváním Pražan, srdcem Hradišťan

Zakončením výstavního programu roku 2017 v Galerii Slováckého muzea se stala retrospektivní autorská výstava akademického malíře Jiřího Karla Heřmana (1892–1969). Od poslední přehlídky uplynulo 39 let a stejný časový záběr prožil umělec v Uherském Hradišti. Když k tomu připočítáme 125. výročí narození, tak se propojuje několik důvodů, proč byla jeho tvorba připomenuta.

Početné dílo, zastoupené převážně v soukromých sbírkách, je svědectvím o autorově pracovitosti, poctivosti a osobním prožitku, který výtvarnými prostředky zachycoval na obrazech a kresbách. Heřmanova cesta světem výtvarného umění byla dlouhá, umělecky náročná a završená tvůrčí jistotou, autorským rukopisem i osobním programem.

S poznáním životního příběhu bychom mohli nabýt dojmu, že J. K. Heřman to měl oproti svým současníkům poněkud jednodušší, když se na své cestě setkával s mnoha významnými osobnostmi, které byly propojené s jeho rodinou v dlouhém časovém záběru. Jeho dědeček Karel Makovský z Prahy, otec jeho matky, totiž žil od poloviny sedmdesátých let 19. století v Paříži a od roku 1881 byl obchodním zástupcem plzeňského Měšťanského pivovaru. Pivnice, zvaná Český sklípek v ulici de Beaujolais č. 5, byla místem přitažlivým nejen pro Francouze, ale hlavně pro desítky českých výtvarných umělců, kteří v té době ve Francii hledali poučení a inspiraci. U Makovského nacházeli nejen prostředí, které jim připomínalo domov, ale také měli příležitost potkávat se a vyměňovat si své zážitky a zkušenosti, a samozřejmě, že zde vznikaly i osobní a přirozeně lidské události. Tak například Luděk Marold se zamiloval do nejstarší Makovského dcery Boženy, ale pak se oženil s její mladší sestrou Zdeňkou (za svědka na svatbě byl Alfons Mucha). To ovšem způsobilo rodinný problém, který Božena řešila sňatkem s Čechem Juliem Heřmanem. V tomto manželství se pak 26. dubna 1892 narodil

syn Jiří Karel a po čtyřech letech pak Jaromír. V roce 1898 se celá rodina přestěhovala do Prahy. Jiří tu vychodil obecnou a měšťanskou školu a v roce 1910 byl přijat na pražskou Akademii výtvarných umění. Nejprve studoval čtyři roky Všeobecnou školu malířskou u Vlaha Bukovace, od roku 1914 pak byl v malířské speciálce Vojtěcha Hynaise. Těžko říct, jestli to byla náhoda, když oba profesori prošli Paříží a patřili k přátelům rodiny Makovských. V roce 1918, po ukončení studia na akademii, přijal Jiřího za svého pomocníka Alfons Mucha. Ten v té době pracoval ve zbirožském zámku na obrazech z cyklu Slovanská epopěj. Ani toto asi nebyla úplná náhoda. Nicméně abychom Jiřímu Heřmanovi nekřivdili, ostatně tyto záležitosti zřejmě ovlivňovala matka Božena, už za zbirožského pobytu se intenzivně zajímal o krajinomalbu. Několik málo dochovaných obrázků prozrazuje autorův ostych a nedokonalost při zpracování přírodního prostoru, ale k jeho obhajobě je nutné zmínit jeho odhodlání vypořádat se s neúspěchy, omyly i negativními recenzemi jeho prvních výstav. Šel krok za krokem ve svém malířském snažení s neúnavným odhodláním posunovat se k lepším výsledkům. V Praze měl ateliér, vracel se tam a vystavoval. Dokonce měl v úmyslu otevřít soukromé malířské kurzy, ale k tomu nakonec z neznámých důvodů nedošlo. V roce 1923 zamířil na Moravu, přesněji na Valašsko. Nový Hrozenkov, Bystřice pod Hostýnem, Vsetín, Rožnov pod Radhoštěm, Velké Karlovice a další místa mu poskytovala tolik nových inspirací, že výsledky své práce vozil pak do Prahy a překvapoval milovníky umění. Dokonce pro pražské Národní muzeum dodával množství dokumentačních kreseb s tematikou lidové architektury. Ve zkratce řečeno, Jiří Heřman se na Moravě „rozmaloval“ a našel svou cestu v osobitém tvůrčím názoru. Na Valašsku si získal nejen obdivovatele své tvorby, ale také životní lásku – mladou učitelku Marii Jančíkovou, s níž se v roce 1927 oženil. A zatímco se v místních novinách objevovaly pochvalné články o novém valašském umělci,

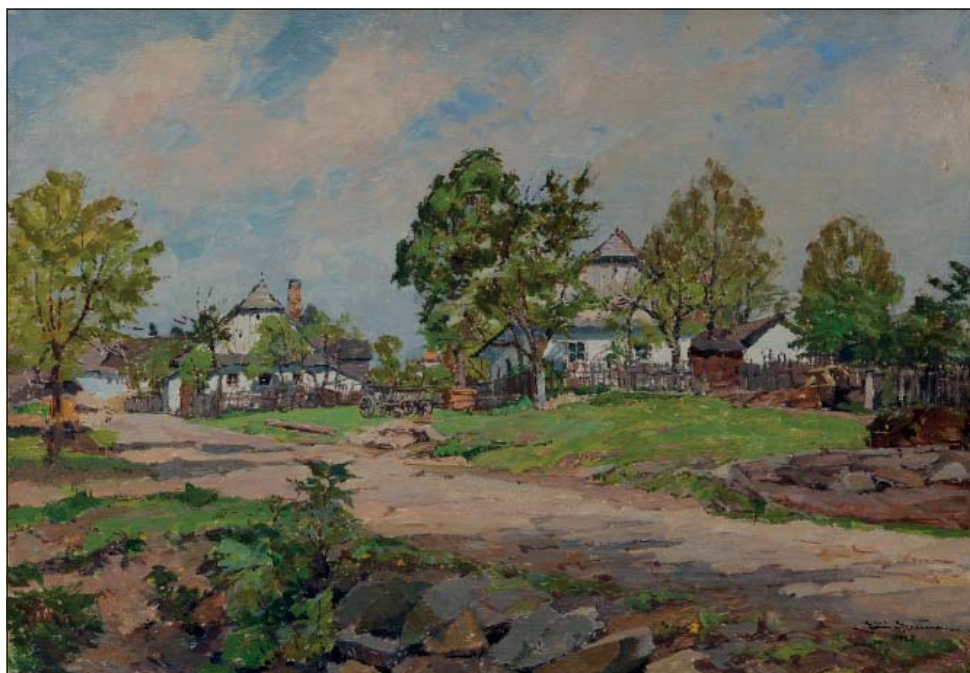
Vyhlídv sklep, 1942, akvarel. Sbíрка Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

Braunův sklep, 1947, akvarel. Sbíрка Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

Mařatské sklepy, 1952, olej. Sbíрка Slovákčého muzea v Uherském Hradišti.

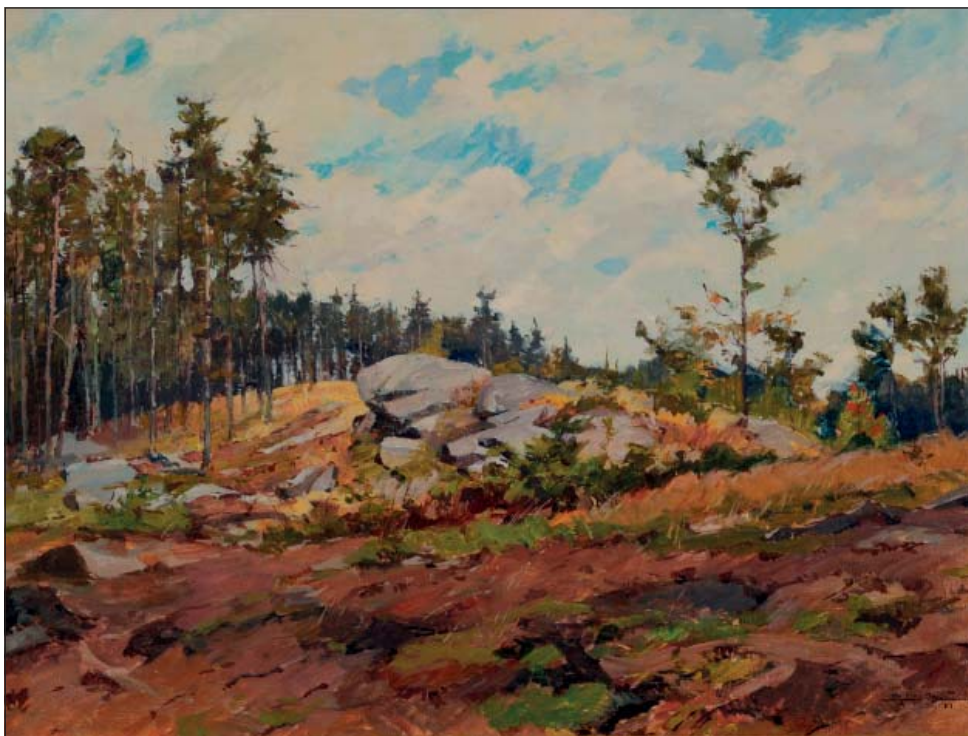
Daňkovice, 1948, olej. Soukromá sbírka.

Z mařatských vinogradů, 1952. Sbíрка Slovákčého muzea v Uherském Hradišti.

Slepé rameno Moravy, třicátá léta, olej. Soukromá sbírka.

Buchtův kopec, 1951, olej. Soukromá sbírka.

Morava u Jarošova, 1931, olej. Soukromá sbírka.

nikdo nepředpokládal, že jeho cesta povede dál.

V roce 1930 dostala Marie Heřmanová učitelské místo v Uherském Hradišti. Určité manželé Heřmanovi netušili, že tu stráví zbytek svého života, ale na druhé straně také nešli do úplně neznámého prostředí. V Uherském Hradišti už v roce 1924 měl Jiří svou autorskou výstavu a v roce 1926 vydal knihkupec Alfred Kiesswetter pohlednice s Heřmanovými kresbami. A za tím vším stál zřejmě František Kretz, učitel, novinář, znalec národopisu, sběratel a ředitel muzea. Tak se Jiří Heřman velice rychle začlenil do uherskohradištského kulturního a společenského života. Už v roce 1931 se stal kustosdem umělecké sbírky Slováckého muzea (spolu s Rudou Kubíčkem st.) a podílel se na mnoha událostech města (mj. také na realizaci Výstavy Slovácka 1937). Byl oblíbený a uznávaný, takže pokud vedení města chtělo obdarovat někoho významného, zpravidla požádalo Jiřího Heřmana. Jeho obrazy vlastnili Jan Černý, Tomáš G. Masaryk, Edvard Beneš ad. Kromě svých autorských výstav pomáhal i začínajícím mladým uherskohradištským umělcům (např. J. Melichárek, V. Vaculka). S vytrvalostí sobě vlastní procházel mnoha místy nejen kolem Uherského Hradiště. V kterémkoliv ročním období se vypravoval na místa, která i opakovaně zachycoval v různých úhlech pohledu, barevnosti a světelné proměnlivosti. Těch míst bylo nespočetně a pokaždé nacházel zajímavý záběr, který ho samotného překvapil a přitahoval k výtvarnému zachycení. Samozřejmě že oblíbenou lokalitou byly i mařatické vinohrady, do nichž se vracel. Možná si to tehdy ani neuvědomoval, ale s odstupem času se staly všechny obrazy historickými dokumenty s nenahraditelnou výpovědí o tehdejších podobách míst, která dnes už třeba neexistují, anebo vypadají úplně jinak. V každém případě musíme uznat, že nám zanechal důležité doklady o více či méně důležitých proměnách našeho kraje.

Výstava, která připomněla 125. výročí narození Jiřího Karla Heřmana, přinesla nejen

vzpomínku na uherskohradištskou osobnost, ale také potvrdila, že v regionálním umění najdeme řadu umělců, kteří z prostých a všedních námětů dokázali vytěžit maximum osobitých záběrů a zpracování. Jiří Heřman byl sice uvážlivý klasik v kontextu české krajinomalby, ale ve svém vývoji dosáhl úrovně zodpovědného zpodobitele přírodního prostoru s vnímavou citlivostí pro nuance formové i atmosférické. Propracoval se k poetické náladovosti umocněné barevnou harmonií a osobitým rukopisem, byl cítěním plenéristou po vzoru francouzských barbizonských krajinářů, stejně tak jako intuitivně zužitkovával impresionistické zákonitosti o proměnlivosti přírody.

Expozice obsáhla na dvě stovky artefaktů, přinesla nový pohled na regionální (moravské) umění a snad přispěla k obnovenému zájmu o dílo tohoto umělce. K výstavě vznikl také obsáhlý katalog, jehož vydání se ujal Muzejní spolek za finanční podpory Fondu kultury města Uherského Hradiště. To si zaslouží poděkování, stejně tak jako ochota mnoha soukromých majitelů Heřmanových obrazů, které s důvěrou zapůjčili.

Od 26. října 2017 do 7. ledna 2018 se Galerie Slováckého muzea stala ateliérem plným pohody, v němž obrazy Jiřího Karla Heřmana přinášely každodenní potěšení, radost a zapomenutí na všední starosti. Důkazem toho byl i zájem o komentované prohlídky, jejichž součástí bylo vyprávění o dlouhé životní cestě z Paříže až do Uherského Hradiště.

Marie Martykánová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2017

VÝROČNÍ ZPRÁVA

Ivo Frolec, Iveta Mátlová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

1. ÚVOD

Rok 2017 byl pro Slovácké muzeum v Uherském Hradišti obdobím úspěšným. Organizaci se podařilo naplnit všechny plánované cíle a úkoly, navíc se jí dostalo dalšího významného prestižního ocenění. Muzeum obdrželo 3. cenu Muzeum roku 2016 od Ministerstva kultury České republiky, Asociace muzeí a galerií České republiky a Českého výboru ICOM. Instituce je tak držitelem celkem třech nejvyšších oborových ocenění Gloria musaealis, dvou ocenění Muzeum roku a devíti cen České národopisné společnosti.

1.1. Charakteristika organizace

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturněvýchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

a) *právní forma: příspěvková organizace;*

b) *zřizovatel: Zlínský kraj;*

c) *objekty ve správě muzea:*

- Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);

- Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Uherské Hradiště-Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Staré Město-Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).

d) *Objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:*

- Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá);
- Muzeum lidových pálenic Vlčnov (majetek obce Vlčnov, expozice majetek Zlínského kraje);
- Jezuitská kolej v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště);
- Reduta v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště).

1.2. Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí.

dí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 S., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány, a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti /etnografie, archeologie, historie, dějiny umění/, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.).

Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturněvýchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, symposií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce 2010–2025

a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

- vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní

regálovou technikou a měřením klimatických podmínek;

- přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí;
- navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
- zrestaurování starých tisků a rukopisů;
- získání nových depozitářů pro archeologické sbírky formou přístavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě.

b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- vybudování stálé expozice „Lidových pálení na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov;
- vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“);
- obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou;
- rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice a přístavba objektu „Prezentačního centra sv. Cyrila a Metoděje“;
- Revitalizace archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby;
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“.

c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;
- aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy a Regionem Slovácko;
- spolupráce při vytváření Mezinárodní kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje;

- zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.

d) Provázání činnosti instituce se školstvím

- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
- úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

e) Cílevědomá profilace

vědecko-výzkumné činnosti instituce

- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
- získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.

g) Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.)

- International Council of Museums;
- Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury;
- Asociace muzeí a galerií České republiky;
- Rada galerií České republiky;
- Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán;

- Vědecká rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán;
- Historická společnost Starý Velehrad;
- Muzejní spolek v Uherském Hradišti;
- Společnost přátel slivovice České republiky;
- Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici;
- Česká národopisná společnost;
- Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech;
- Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky.

2. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

2.1. Akvizice

- **I. stupněm** bylo v průběhu roku evidováno celkem 1 894 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 203 ks, archeologie 1 627 ks, historie 55 ks, umění 9 ks; z toho 135 ks nákupem, 1 688 ks sběrem a 71 darem. Odborná knihovna zaevidovala celkem 371 nových přírůstků.
- Celkový počet sbírkových předmětů činí 368 825 ks, z toho archeologie 297 669, etnografie 39 690, historie 24 028 a umění 7 438 ks.

2.2. Evidence

- **Evidence II. stupně** – evidováno celkem 2 652 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 203 ks, historie 399 ks, archeologie 2 050 ks. Reevidence stávajících karet II. stupně – 2 281 celkem, z toho reevidence 734 karet umělecké sbírky, 543 karet archeologie, 613 karet etnografie, 391 karet historie. Přepis starých karet do PC celkem – 2 153 ks, z toho etnografie 1 445 ks, umění 708 ks.
- **Odborná knihovna** zaevidovala výběrem z odborných časopisů 169 nových článků, v rámci reevidence bylo 1 731 záznamů přeevidováno (doplněna detailnější klíčová slova a byla sjednocena některá klíčová

vá slova), do Souborného katalogu ČR – Portál Caslin bylo odesláno 253 záznamů (v SKČR je celkově nyní 2 621 záznamů evidovaných knihovnou SM).

2.3. Inventarizace

- Inventarizováno bylo celkem 29 206 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 5 487 ks, archeologie 22 209 ks, historie 791 ks a umění 719 ks. O inventarizaci byly vyhotoveny protokoly včetně všech náležitostí.

2.4. Depozitáře

- Všechny depozitáře jsou zajištěny EZS a EPS, odpovědní pracovníci pravidelně prováděli kontrolu všech depozitářů a expozic, o kontrolách byly pořizovány zápisy, průběžně vedeny knihy návštěv ve všech depozitářích. Byla zavedena kniha evidence pohybu osob a sledování klimatických podmínek v novém objektu v Topolné 93 – Nová stodola. Kniha byla zapsána na dokumentačním oddělení SM v systému evidenčních knih. Veškerá evidence byla v závěru roku předložena ke kontrole řediteli. Stav klimatických podmínek v centrálním depozitáři je sledován pomocí elektronického systému sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dálkovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních, v ostatních depozitářích byla prováděna kontrola nejméně jedenkrát měsíčně včetně příslušných záznamů.

2.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- Pohyb sbírek – v průběhu roku bylo pro výstavní účely uzavřeno 110 smluv pro 1 069 ks předmětů – z toho 100 výpůjčních pro 867 ks předmětů a 10 zápůjčních pro 202 ks sbírkových.

2.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- **Konzervováno a restaurováno** celkem 1 830 ks sbírkových předmětů: z toho etnografie 278 ks, archeologie 1 329 ks, umění 13 ks a historie 143 ks; z toho bylo

restaurováno 141 ks. Pro jiné subjekty bylo na základě řádně uzavřených smluv zkonzervováno a restaurováno 67 ks sbírkových předmětů. Konzervátoři se dále podíleli na přípravě výstav, expozic, výukových programů pro školy a akcí pro veřejnost výrobou kopií sbírkových předmětů, kostýmů a dekorací.

2.7. Informace o zajištění přístupu a přechodu na elektronický systém

Centrální evidence sbírek muzejní povahy MK (CES on-line)

- V průběhu roku byli odborní pracovníci proškoleni v systému CES on-line. Školení se zúčastnil Mgr. Michal Janiš z MK ČR, se kterým byla problematika centrální evidence sbírek diskutována. Pravidelné hlášení změn ve Sbírci Slováckého muzea (MUH/002-05-10/179002) bylo odesláno v listopadu. Z podsbírkky etnografie byl vyřazen 1 předmět – vlnák, zv. cirkas E 7604, přír. číslo 350/62. Předmět byl v souladu s důvody uvedenými v zákoně č. 122/2000 Sb. pro sbírku neupotřebitelný, neboť byl i přes restaurátorský zásah nevratně poškozen takovým způsobem, že ztratil svoji vypovídací hodnotu a jeho využití pro dokumentační nebo výstavní účely bylo irrelevantní. Protokol o vyřazení ze dne 31. 5. 2017. Do CES nahlášena změna k 8. 11. 2017.

3. VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A ODBORNÁ ČINNOST

3.1. Vlastní odborné aktivity

- Odborná oddělení řešila celkem 28 výzkumných úkolů, z toho:
- **etnografie** 7 (Erotika v lidové kultuře – dokončení příspěvků a jejich přednesení na mezinárodní konferenci; Tradiční lidová řemesla /výzkum u Věry Markové – práce s hlínou, majolika, zpracování nominace na čestné uznání za celoživotní přínos v rámci Ceny V. Boučka/; Výzkum v rámci přípravy Konceptce účinnější péče o tradiční rukodělnou výrobu v ZK; Vý-

zkum regionální hudební kultury – pokračování; Výzkum dudáctví ve Zlínském kraji; Výzkum košťů slivovice; Digitální mapa tradiční kultury /výzkum ve třech lokalitách v okruzích: lidový oděv, lidová hudba, lidový tanec/);

- **historie** 4 (Urbanistický vývoj Uherského Hradiště v 19.–21. století – studium archivních pramenů k problematice hotelových a restauračních zařízení; Přípravy a realizace Výstavy Slovácka 1937 a historie některých objektů ve městě pro potřeby internetové Encyklopedie dějin města Uherské Hradiště; Muzeum totalitních režimů v Uherském Hradišti /v rámci výzkumu realizována expozice Věznice Uherské Hradiště v Redutě UH/);
- **umění** 4 (Zlínská Škola umění a SUPŠ – průběžně doplňovány údaje do slovníku Zlínské školy umění a SUPŠ v Uh. Hradišti, výzkum k výstavě T. Měšťánka v Muzeu Kroměřížska, výzkum života a díla J. K. Heřmana k výstavě GSM, výzkum na téma Medaile a drobná plastika – Mateusz Dworski);
- **archeologie** 13 (Záchranné archeologické výzkumy 3× – Jarošov, Uherský Brod, ulice Hradištská, Základní umělecká škola Uherské Hradiště; Povrchové detektorové průzkumy 8×; Geofyzikální prospekce 2× – Bánov a Uherské Hradiště). Archeologické oddělení v průběhu roku vykonalo 184 archeologických dohledů při stavební činnosti – negativní průzkumy.

3.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala při řešení výzkumných a odborných úkolů s **celkem 15 externími badateli a institucemi**, z toho etnografie 9, archeologie 3, historie 1 a umění 2.

3.3. Vědecké konference, semináře, sympozia – vlastní

- Slovácké muzeum uspořádalo **4 odborné akce**: mezinárodní konference Subkomise pro lidové obyčeje MKKK a Sekce pro

lidové obyčeje ČNS Erotika v lidové kultuře konaná ve dnech 13. – 14. 6. 2017 ve Slováckém muzeu; seminář Komise regionální historie Moravy a Slezska AMG konaný ve dnech 26. – 27. 9. 2017 v Uherském Hradišti; setkání Sekce konzervátorů, restaurátorů Zlínského kraje; odborná archeologická komise k výzkumu Základní umělecké školy Uherské Hradiště.

3.4. Vědecké konference, semináře, sympozia – účast na akcích pořádaných jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem **15 vědeckých konferencí, seminářů a kolokvií**, z toho etnografie 2, archeologie 4, historie 2, knihovnice 3, konzervace 1, výukové pracovnice 3. Na konferencích přednesli celkem 4 odborné příspěvky, z toho etnografie 2, archeologie 2. Konzervátor se zúčastnil pracovní stáže v konzervačních dílnách v Technickém muzeu v Brně.

4. METODICKÁ A EDUKAČNÍ ČINNOST

4.1. Spolupráce se školami

4.1.1. Speciální programy pro školy, spolupráce se školami

Celkem **26 speciálních programů** pro 507 účastníků, z toho 470 dětí a 37 dospělých:

- a) v Dětském centru GSM 3 programy (Na návštěvě u Broučků) pro 53 osob, z toho 45 dětí a 8 dospělých;
- b) v Dětském centru SM 23 programů pro 454 osob, z toho 425 dětí a 29 dospělých (8× Zima na Slovácku, 4× Konzervátoři aneb Skrytá tvář muzea; 1× Z deníku archeologa; 10× Povodně v Uherském Hradišti).

4.1.2. Pravidelné programy pro školy

- Celkem **113 programů** pro 3 547 osob, z toho 3 285 dětí a 262 dospělých, z toho 2× v Dětském centru Galerie (Umění ji-

hovýchodní Moravy, Co je to krajina), 75× v expozici Slovácko, 3× v expozici věznice, 33× v Památníku Velké Moravy.

4.1.3. Pomoc odborných pracovníků studentům SŠ a VŠ

- Odborní pracovníci se v průběhu roku věnovali celkem 43 studentům: z toho poskytli opakovaně konzultace 27 studentům při zpracování středoškolských, bakalářských, magisterských a doktorských prací: archeologie 5 VŠ a 2 SŠ, historie 7 VŠ a 2 SŠ, etnografie 4 VŠ a 3 SŠ, umění 4 VŠ. V průběhu roku byla poskytnuta odborná praxe 16 studentům středních a vysokých škol: archeologie 1 VŠ a 2 SŠ, historie 1 VŠ, umění 2 VŠ, odborná knihovna 1 VŠ a 1 SŠ, oddělení dokumentace 8 SŠ hotelová.

4.2. Metodika vůči jiným subjektům

4.2.1. Metodika a spolupráce se subjekty s obdobnou náplní činnosti v regionu

- Odborní pracovníci se účastnili 6 jednání poradních sborů pro sbírkotvornou činnost v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Masarykově muzeu v Hodoníně (pobočky Kyjov, Veselí nad Moravou) a v Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici.

4.2.2. Metodika a spolupráce s ostatními kulturními subjekty

- Spolupráce probíhala s celou řadou subjektů: Římskokatolická farnost Uherské Hradiště, Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, Česká národopisná společnost, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, Asociace muzeí a galerií České republiky, Komise pro udělení ceny Vladimíra Boučka, TV Slovácko, Rada galerií České republiky, Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán, Sdružení historiků ČR, Česko-slovenská a Slovensko-česká komise historiků, Jihomoravská

regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky, Programová rada Vlčnovské jízdy králů, Programová rada Slováckých slavností vína a otevřených památek, Region Slovácko, Centrála cestovního ruchu Východní Moravy, Městské informační centrum Uh. Hradiště, Správní rada o.p.s. Park Rochus, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Spolek přátel města Mayen Uh. Hradiště, Historická společnost Starý Velehrad, Umělecká rada SUPŠ UH, Vědecká rada Cyrilometodějské stezky, Slovanská unie, Sbor pro jízdu králů, hodnotící komise Tradiční výrobek Slovácka, hodnotící komise Zlínského kraje pro výběr Lidová stavba Zlínského roku 2017, Spolek Memoria, Komunitní kavárna Café 21, Středisko volného času Klubko Staré Město apod.

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
- kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích;
- kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně;
- kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb;
- kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové;
- kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska;
- kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci;
- kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;
- kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;

- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.

4.2.3. Pomoc odborných pracovníků jiným subjektům

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala metodickou pomoc celkem 294 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům. Z toho pracovnice oddělení umění určily a posoudily 62 výtvarných děl pro soukromé majitele. Knihovna poskytla metodickou pomoc celkem 114 badatelům, z toho knihovnu navštívilo 98 badatelů, kteří realizovali 585 badatelských návštěv. Všem badatelům bylo poskytnuto 2 233 výpůjček (1 026 absenčních, 1 168 prezenčních; prostřednictvím meziknihovni výpůjční služby bylo vyřízeno 39 požadavků). Prostřednictvím e-mailu byla poskytnuta 15 badatelům metodická pomoc. Pomoc byla poskytnuta celkem 408 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům.

4.2.4. Spolupráce s AMG ČR a RG ČR

- Odborní pracovníci pracovali v 1 kolegiu a 6 komisích Asociace muzeí a galerií ČR (z toho 4 jako aktivní členové výboru komise), dále v Senátu Rady galerií a komoře odborných pracovníků RG.

4.3. Školení a kurzy

4.3.1. Školení a kurzy vlastní

- Kromě povinných školení BOZP a PO se odborní pracovníci zúčastnili školení CES on-line, ke kterému byli přizváni také odborní pracovníci muzeí Zlínského kraje, školení GDPR, kybernetické bezpečnosti apod.

4.3.2. Školení, semináře a kurzy pořádané jinými subjekty

- Pracovníci muzea se zúčastnili celkem

5 školení, seminářů a kurzů pořádaných jinými subjekty.

5. KULTURNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

5.1. Expozice

- Organizace spravovala celkem 13 expozic přístupných veřejnosti: Slovácko, Nositelé Ceny Vladimíra Boučka (hlavní budova), Umění jihovýchodní Moravy (Galerie SM), Lidové bydlení (Topolná čp. 90), Lidové bydlení (Topolná čp. 93), Vesnické kovárství (Topolná čp. 90), Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Velká Morava (Uherské Hradiště-Sady), Velká Morava (Staré Město-Špitálky), Velká Morava (Modrá u Velehradu), Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově, Expozice dějin města – Uherské Hradiště – město královské v objektu bývalé jezuitské koleje a v prostorách uherskohradištské Reduty byla instalována a 27. dubna 2017 otevřena expozice Věznice Uherské Hradiště.

5.2. Výstavy

- Slovácké muzeum uspořádalo celkem **28 výstav**, z toho 4 převzaté a 24 vlastních. Z toho 6 vlastních výstav bylo instalováno mimo objekty Slováckého muzea.

A) Výstavy vlastní

Slovácké muzeum

1. Zima na Slovácku (do 29. 1. 2017);
2. Z deníku archeologa (16. 3. – 21. 5. 2017);
3. Pod povrchem ornamentu (29. 6. – 8. 10. 2017);
4. Konzervátoři aneb Skrytá tvář muzea (26. 1. – 23. 4. 2017);
5. Klenoty lidové kultury Chorvatska na seznamu UNESCO (18. 5. – 10. 9. 2017);
6. Povodně v Uherském Hradišti (21. 9. – 29. 10. 2017);
7. Výstava Slovácka 1937 (16. 11. – 28. 1. 2018).

Galerie Slováckého muzea

8. Memento Tiziani (16. 2. – 9. 4. 2017);

9. Jan Konůpek (1883–1950), známý i neznámý (16. 2. – 9. 4. 2017);
10. František Karel Foltýn (1937–2000), Návrat na Moravu (4. 5. – 9. 7. 2017);
11. výstava k LFŠ: Tomáš Pospěch/ Zemědělské práce: Slušovice (24. 7. – 10. 9. 2017);
12. výstava k LFŠ: Ulica/ 30ročný časozber Obchodnej ulice v Bratislave/ Ľubo a Monika Stacho (28. 7. – 10. 9. 2017);
13. výstava k LFŠ: Solitéři/ Jiří Lindovský, Jiří Eliška a Radek Petříček (20. 7. – 10. 9. 2017);
14. Mateusz Dworski/ oživený (ne)oživený (26. 10. 2017 – 7. 1. 2018);
15. Jiří Karel Heřman (1892–1969), Ateliér plný pohody (26. 10. 2017 – 7. 1. 2018).

Památník Velké Moravy

16. Vampyrismus;
17. Cyrilometodějský Velehrad (do 2. 2. 2017);
18. Makedonie – Putování (nejen) po stopách Sedmipočteníků (9. 10. 2017 – 1. 4. 2018).

B) Výstavy převzaté

1. Slovácké muzeum: Vládci noci (7. 12. 2017 – 4. 3. 2018);
2. Památník Velké Moravy: Bašská stezka hlaholice (1. 6. 2017 – 3. 9. 2017);
3. Galerie Slováckého muzea: IV. ročník Textile Art of Today (24. 11. 2016 – 15. 1. 2017);
4. Galerie Slováckého muzea: Broučci Jana Karafiáta/ ilustrace a knížky (4. 5. – 9. 7. 2017).

C) Výstavy vlastní mimo objekty muzea

1. Textile Art of Today /2015–2017/ (Galerie Patro Uherskohradištská nemocnice) (7. 12. 2016 – 22. 1. 2017);
2. Cyrilometodějský Velehrad (Univerzita sv. Cyrila a Metoděje) (10. 10. 2016 – 5. 2. 2017);
3. Cyrilometodějský Velehrad (Památník písemnictví na Moravě, Rajhrad) (22. 3. 2017 – 15. 2. 2018);

4. Život za mřížemi (uherskohradištská věznice) (9. – 10. 9. 2017);
5. Tomáš Měšťánek – Můj život v Česku (Muzeum Kroměřížska) (10. 3. – 9. 4. 2017);
6. Povodně v Uherském Hradišti (Galerie Patro Uherskohradištská nemocnice).

5.3. Přednášky pro veřejnost

- Slovácké muzeum uspořádalo celkem 68 odborných přednášek pro 2 446 osob, z toho 402 dětí a 2 044 dospělých.
- A) Přednášek v objektech vlastní instituce bylo celkem 6 pro 252 osob, z toho 247 dospělí a 5 dětí.
  - B) Mimo objekty vlastní instituce bylo celkem 62 přednášek pro 2 194 posluchačů, z toho 397 dětí a mládeže a 1 797 dospělých posluchačů.

5.4. Odborné výklady ve výstavách a expozicích

- Ve výstavách a expozicích uspořádali odborní pracovníci celkem 63 odborných výkladů pro 1 310 posluchačů, z toho 470 dětí a mládeže a 840 dospělých.

5.5. Doplnkové kulturní akce a programy

- Muzeum uspořádalo celkem 52 doplňkových a kulturních akcí pro 5 888 osob, z toho 4 944 dospělých a 944 dětí: (3× Velikonoce a 3× Vánoce v muzeu; 6× Vaříme v muzeu; Noc s Metodějem; Pravoslavná liturgie; Muzejní noc; 6× Zvídákové, vzhůru do muzea; Letní příměstský tábor mladých muzejníků; Indiánské loučení s prázdninami; Den památek, program Tradice a lidová řemesla; 3× Prázdninové tvoření; S vysvědčením do muzea, Dílničky pro levé ručičky; 3× Velikonoce vlastnoručně; 3× Kreativní workshop; Podzimní tvořivá dílna; Vánoce vlastnoručně; Stravování na Velké Moravě v rámci Dne pro přírodu ve Zlínském kraji; Krojová přehlídka Nezaplétajte mňa mamičko na tuho na Slováckých slavnostech vína; 4× koncert v Galerii SM s Jiřím Pospíchálem a spolkem Umíme

Hrát; 1× Rockové koledování u stroměčku s Janem Gajdošíkem a sborem R. O. C. K. baby; 6× cyklus besed k výročí města pod názvem Čaj před pátou ve spolupráci s komunitní kavárnou Café 21 a Slovákým divadlem; Historická dílna ve spolupráci s ÚSTR, Reduta UH a věznice UH; 1× Evropská kulturní stezka CM – Cyriometodějské putování s hledačkou).

5.6. Zájmové aktivity (kluby, spolky)

- Ve spolupráci s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti a Historickou společností Starý Velehrad bylo realizováno 6 přednášek pro 252 osob, z toho 5 dětí: (Archeologické výzkumy SM v letech 2015–2016; Marie Terezie, velká žena mezi Habsburky, panovnice na prahu moderní doby; Václav Radecký z Radče; Z archivu SAF; Architektonická tvář středověkého Velehradu; Život a architektura cisterciáckých klášterů).

5.7. Spolupráce se zahraničím

- Slovácké muzeum spolupracovalo celkem s 15 zahraničními partnery ze Slovenska, Chorvatska, Maďarska a Polska, z toho s 8 institucemi (Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnavě, Vysoká škola výtvarných umění v Bratislavě; Občanské sdružení Trienále textilu bez hranic v Bratislavě; Družstvo Sinjali Krk; Etnografické muzeum Záhřeb; Uniwersytet Warszawski; Muzeum Bielsko-Biała, ASP Wrocław) a 7 vědeckými pracovníky. Spolupráce s norským partnerem Hedmark County Museum byla v letošním roce přerušena, neboť jsme v loňském roce nedospěli ke shodě v otázce tématu, jemuž by se mohli věnovat odborní pracovníci obou muzeí.

5.8. Spolupráce s jinými kraji

- Slovácké muzeum spolupracovalo s 26 institucemi v celkem 4 krajích (Zlínský kraj: Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm, NPÚ Kroměříž, Muzeum J. A. Komenského Uh. Brod, Muzeum Bojkovska v Bojkovicích, město UH, SOKA

Uherské Hradiště, Gymnázium Uherské Hradiště, Region Slovácko, Muzeum Kroměřížska; Muzeum regionu Valašsko; Jihomoravský kraj: Muzeum Brněnska Předklášteří, Městská galerie Panský dvůr ve Veselí nad Moravou, Moravská galerie Brno, Masarykovo muzeum – pobočky Vlastivědné muzeum Kyjov a Městské muzeum Veselí nad Moravou, GVU Hodonín, FF MU Brno, NÚLK Strážnice, Moravské zemské muzeum Brno, Technické muzeum Brno; Olomoucký kraj: Muzeum umění Olomouc, Vlastivědné muzeum Olomouc, Muzeum Komenského Přerov; Moravskoslezský kraj: Národní památkový ústav UOZ Ostrava, Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, Galerie výtvarného umění Ostrava).

5.9. Spolupráce kulturních PO Zlínského kraje

- Průběžná konzultační činnost a spolupráce se všemi krajskými kulturními organizacemi probíhala jak v rámci pověřeného pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, pobočka Luhačovice, Muzeum Kroměřížska v Kroměříži, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně), tak v rámci projektů eBadatelna Zlínského kraje a Evidenční systém sbírkových předmětů a při pořádání výstav. V rámci přípravy Koncepce účinnější péče o tradiční rukodělnou výrobu ZK probíhala intenzivnější spolupráce s odbornými pracovníky muzeí v Kroměříži, Zlíně, Vsetíně a VMP v Rožnově.

5.10. Návštěvnost muzea

A) Celková návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea – 69 955 osob

z toho:

- návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea – 61 973 osob, z toho: návštěvnost výstav Slováckého muzea v jiných objektech – 7 403 osob.

- návštěvnost kulturních a doprovodných akcí Slováckého muzea – 7 982 osob, z toho:
  - přednášky (zahrnuje i přednášky se spolky) – 2 446 osob;
  - doprovodné programy k výstavám – 5 364 osob;
  - doplňkové akce – 172 osob.

B) Celková návštěvnost kulturních akcí s podílem Slováckého muzea – 872 osob
z toho:

- 1 pořad v rámci Slováckých slavností vína – 352 osob;
- 1 pořad na folklorním festivalu Strážnice 2017 – 520 osob.

Pozn. Neuvádí se ve výkazu NIPOS.

6. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

6.1. Vlastní ediční činnost

- Vydány celkem 2 čísla Lihových novin ve spolupráci se Společností přátel slivovice a 3 publikace (časopis Slovácko 2016; druhé rozšířené vydání monografie Lidové stavby známé neznámé Uherkohradištsko II.; kolektivní monografie Erotika v lidové kultuře. Ve spolupráci se Slováckým muzeem byly vydány 3 katalogy: katalog Jiří Karel Heřman. Ateliér plný pohody vydán Muzejním spolkem v Uherském Hradišti; Katalog Tomáš Měšťánek / Můj život v Česku vydán Muzeem Kroměřížska v Kroměříži a katalog Mateusz Dworski/ oživený (ne)oživený vydán ASP Wrocław.

6.2. Odborné texty do publikací a periodik vydaných jinými subjekty

- Publikováno celkem 40 studií a článků, z toho v časopise Slovácko 15, v publikacích vydaných jinými subjekty 6 a 19 článků v odborném tisku. Do tisku odevzdali odborní pracovníci archeologického oddělení celkem 9 studií a článků, toho 4 do časopisu Slovácko a 5 do odborného tisku.

6.3. Medializace instituce – propagace výstav a doplňkových akcí

- Odborná oddělení a pracovníci public relations propagovali výstavy a doplňkové kulturní akce celkem v 971 příspěvcích, z toho 402 tisk, 32 TV, 39 rozhlas a 498 internet.

6.4. Spolupráce s odbornými a jinými periodiky (redakční rady)

- Členstvím a účastí na redakčních radách spolupracovala odborná oddělení celkem se 7 periodiky, z toho se 2 internetovými portály (eBadatelna Zlínského kraje a Encyklopedie Uherského Hradiště) a 5 periodiky (Národopisný věstník, Zpravodaje města UH, sborník Ingredere hospes, Acta musealia a časopis ZVUK), celkem 23 jednání redakčních rad.

7. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

7.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- V roce 2017 nebyla organizace zapojena do strukturálních fondů.

7.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- MK ČR – 2 grantové úkoly. Výukové programy „Rok na Slovácku“ 129 000 Kč a Digitální mapa tradiční lidové kultury (pokračování) – 85 000 Kč. Celková výše dotace 214 000 Kč;
- Město Uherské Hradiště – dotace investiční na pořízení sbírek od lidových tvůrců oceněných „Cenou Vladimíra Boučka“ ve výši 10 000 Kč;
- Město Uherské Hradiště – 20 000 Kč na výukové programy v rámci výstavy „Vláci noci“.

DOTACE CELKEM 244 000 Kč.

7.3. Přijaté dary – nefinanční

- Darem získalo muzeum celkem 71 sbírkových předmětů. Z toho obor výtvarné umění 1 předmět a obor etnografie 70 předmětů.

7.4. Finanční pomoc sponzorů

- V roce 2017 neměla organizace sponzorské dary.

7.5. Příprava projektů a koncepcí

- Výstavba depozitáře zemědělského nářadí v areálu lidových staveb Topolná;
- Oprava a rozšíření konzervátorských dílen v Uherském Hradišti – přístavba stolařské dílny;
- Projekt „Revitalizace národních kulturních památek Velké Moravy“ s přístavbou Památníku Velké Moravy ve Starém Městě (schválen investiční záměr, zpracována projektová dokumentace stavby pro SP, zpracována architektonická studie expoziční části, podána žádost o dotace z IROP do výzvy č. 76 „Muzea II“);
- Výstavba Muzea v přírodě Rochus (terénní výzkumy);
- Příprava expozice Muzea totalitních režimů v Uherském Hradišti.

7.6. Plán rozvoje (investiční akce, neinvestiční akce)

- Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován dokument – Koncepci činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce na období let 2008–2028:

7.6.1. Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

- Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy – vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti).

Náklady: 1,2 mil. Kč;

Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK;

Partneři: -;

Termín: 2008–2009;

Stav: splněno.

7.6.2. Záchrana – restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU;

Partneři: -;

Termín: 2010–2020;

Stav: probíhá.

7.6.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Finanční zajištění: ZK, dlouhodobý finanční propad.

7.6.4. Vybudování depozitáře v areálu lidových staveb Topolná

Náklady: 2 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK;

Partneři: -;

Termín: 2017;

Stav: splněno.

7.6.5. Dostavba dílny konzervačního oddělení

Náklady: 0,5 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK;

Partneři: -;

Termín: 2017;

Stav: splněno.

7.6.6. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

7.6.6.1. Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově

Náklady: 1,8 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU;

Partneři: obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry Myjava;

Termín: 2008–2010;

Stav: splněno.

7.6.6.2. Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel.

Náklady: 3,6 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU;
Partneři: -;
Termín: 2009–2011;
Stav: splněno.

7.6.6.3. Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimediální technikou (slavnostní otevření k 100. výročí založení muzea).

Náklady: 20 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: 2010–2014;
Stav: splněno.

7.6.6.4. Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností. Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejrůznější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním.

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: od 2009;
Stav: splněno.

7.6.6.5. Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimediální expozice (II. etapa) a přístavba Evropského centra sv. Cyrila a Metoděje (III. etapa).

Náklady: 120 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK, EU, Norské fondy;
Partneři: -;
Termín: 2008–2020;
Stav: I. a II. etapa dokončena, III. etapa v přípravě – podána žádost IROP.

7.6.6.6. Vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice.

Náklady: zatím nevyčísleny – investorem bude Město Kunovice;
Finanční zajištění: město Kunovice, EU;
Partneři: Slovácký aeroklub;
Termín: 2010–2016.

Stav: zpracována úvodní studie, partner zrušil smlouvu o spolupráci, muzeum převedeno na Aeroklub Kunovice, z.s.

7.6.6.7. Příprava a realizace výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech.

Náklady: 200 mil. Kč;
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU;
Partneři: -;
Termín: 2010–2020;

Stav: v plnění, zpracována základní studie, vybudována **přístupové komunikace, osazení** informačním systémem v roce 2014, dokončovací práce na lokalitě v roce 2017.

7.6.6.8. Příprava a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus.

Náklady: 150 mil. Kč;
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU;
Partneři: soukromé společnosti;
Termín: 2007–2020;
Stav: zhotoven ideový záměr, studie a studie proveditelnosti, probíhá intenzivní projektová příprava, zahájena výstavba, první část otevřena v roce 2016.

7.6.6.9. Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy.

Náklady: 1,5 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: 2007;
Stav: splněno.

7.6.6.10. Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slováckého muzea a její aplikace v praxi.

Náklady: 120 tis. Kč / první rok;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;

Termín: od 2008;
Stav: splněno, každoročně aktualizováno.

7.6.7. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

7.6.7.1. Vybudování Evropské kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit.

Náklady: 14 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK, EU;
Partneři: Zlínský kraj, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčínský samosprávný kraj (Slovensko) a další zahraniční partneři, správci jednotlivých archeologických lokalit;
Termín: 2010–2014;
Stav: v přípravě, zhotovena studie, zažádáno o dotaci.

7.6.7.2. Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu.

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.7.3. Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy.

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.7.4. Zvyšování kvality koncepce prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi.

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.7.5. Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slováckého muzea.

Náklady: 0,1 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: 2019;
Stav: splněno v roce 2007, v roce 2009 došlo k další modernizaci prezentace, tato spuštěna v únoru 2010. Nyní již zastaralá, nový web opět nutností.

7.6.8. Provázání činnosti instituce se školstvím

7.6.8.1. Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“.

Náklady: 0,2 mil. Kč /ročně;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: školská zařízení;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně v rámci omezených finančních prostředků.

7.6.8.2. Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: školská zařízení;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.9. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

7.6.9.1. Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

Náklady: 0,5 mil. Kč /ročně;

Finanční zajištění: ZK, MK ČR;
 Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti;
 Termín: průběžně;
 Stav: plněno průběžně.

- Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty – Koncepti činnosti a rozvoje organizace a Koncepti prezentace a propagace, které jsou každoročně aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturně výchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

7.6.10. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

7.6.10.1. Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce.

Náklady: běžné provozní;
 Finanční zajištění: ZK;
 Termín: průběžně;
 Stav: plněno průběžně.

8. STATISTICKÉ UKAZATELE ROZVOJE ORGANIZACE PRO OBDOBÍ LET 2015–2017

8.1. Výkaz o muzeu (NIPOS)

Výkaz o muzeu a galerii (v souladu s NIPOS Kult /MK/ 14-01 a hodnocenými indikátory Koncepte rozvoje organizací Zlínského kraje v oblasti kultury pro období let 2015 až 2024)

7.7. Plán rozvoje organizace (kulturně výchovné činnosti)

Údaj	Rok 2015 * k vyplnění	Rok 2016 * k vyplnění	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020+
Objekty – pobočky, detašovaná pracoviště (NIPOS ř. č. 0103)	11	11	11			
Sbírkové předměty (NIPOS ř. č. 0901)	365 987	366 931	368 824			
Počet zapsaných přírůstků za sledovaný rok (NIPOS ř. č. 0905):	3 400	944	1 894			
- z toho přírůstky získané koupí	359	127	135			
- z toho přírůstky získané darem	211	17	71			
- z toho přírůstky získané sběrem	2 830	800	1 688			
Počet knihovních jednotek (NIPOS ř. č. 0603)	25 330	25 677	26 048			
Počet stálých expozic (NIPOS ř. č. 0107)	12	12	13			
Počet výstav (NIPOS ř. č. 0201):	21	34	28			
- z toho v zahraničí (NIPOS ř. č. 0205):	0	1	1			
Počet kulturně výchovných akcí pro veřejnost (NIPOS ř. č. 0231):	97	110	130			
Celková návštěvnost expozic a výstav, kulturně výchovných akcí (NIPOS ř. 0218 + ř. 0232)	82 248	83 866	69 955			

Poznámky:

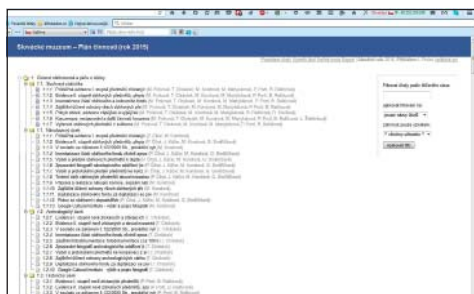
* Hodnoty uvádíme dle skutečnosti k 31. 12. příslušného kalendářního roku v souladu metodickými vysvětlivkami dostupnými na http://www.cz-museums.cz/web/deni_v_oboru/statistika-muzejnictvi a <http://www.nipos-mk.cz/?cat=88>.

** Jednotky vychází ze sledovaného ukazatele (uvádí se celá čísla).

*** Ukazatele, které nejsou sledovány v rámci ročního výkazu o muzeu a galerii Kult (MK) 14-01, jsou vykazovány z interních statistických evidencí, výročních zpráv či přehledu hospodaření.

8.2. Souhrnná zpráva o stavu plnění/dosažení indikátorů

- Činnost organizace se řídila v roce 2017 daným plánem, který byl veden a průběžně kontrolován jak v listinné, tak elektronické podobě (síťové aplikaci). Po jeho vyhodnocení lze konstatovat, že tento plán, jeho úkoly a indikátory byly splněny. Rezervy lze spatřovat u některých rozvojových aktivit, které se nedaří naplňovat kvůli chybějícím finančním prostředkům. Analyzovat je nutno rovněž kolísavou návštěvnost ve vztahu k výstavám a doplňkové kulturní činnosti.

Ukázka stránky elektronického plánu a kontroly činnosti SM UH.

9. OSTATNÍ ČINNOSTI

9.1. Řídící a kontrolní činnost

- Řídící a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí

oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronický síťový podrobný plán činnosti instituce s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.

9.2. Provoz a údržba

9.2.1. Provoz a údržba (včetně stavební)

- V roce 2017 byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně-kontrolní činnost (autoprovaz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

9.2.2. Zabezpečovací systémy (EVS, EPS a PTV)

- Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

9.2.3. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

- Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy Jordán. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací

a prováděl základní kontrolní činnost (lékárnicky, vybavenost hasicími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma Jordán. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2017 byly splněny.

9.3. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

Technik PC splnil v roce 2017 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci;
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti;
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení;
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM);
- všem pracovníkům poskytoval školící a poradenskou činnost;
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem;
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových;
- prováděl zálohování důležitých dat SM UH;
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno optickým vláknem, galerie a pracoviště Hradební je připojeno pomocí technologie wi-fi. Instituce provozuje webové

stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz, elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz> a speciální oborové stránky www.medaile-uh.blog.cz a www.veligrad.eu. Má rovněž zastoupení na Facebook. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

Webové stránky www.slovackemuzeum.cz navštívilo v roce 2017 celkem 41 879 návštěvníků. Facebooková stránka Slováckého muzea dosáhla výše 7 100 přihlášených uživatelů a Společnosti přátel slivovice ČR 3 900 uživatelů.

9.4. Pracovníci Slováckého muzea v Uherském Hradišti v roce 2017

poř. č.	jméno a příjmení	pracovní pozice/pozn.	v organizaci od roku
1	Bartík Jaroslav, Mgr.	archeolog	2015
2	Berková Kateřina, Bc.	konzervátor (další mateřská dovolená od 1. 7. 2017)	2007
3	Čevelová Květoslava	uklízečka	2004
4	Číhal Petr, Mgr.	etnograf	2011
5	Dudová Magda	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	1997
6	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění	1985
7	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel	1991
8	Hodonská Marie	uklízečka	2009
9	Chrástek Tomáš, Mgr.	archeolog, vedoucí oddělení	2009
10	Chvalkovský Ladislav	fotograf	1977
11	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV	2000
12	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik archeologie	1999
13	Káčer Jan, Mgr.	etnograf	2012
14	Kašpaříková Zdenka	pokladní (Slovácké muzeum)	2014
15	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeologického oddělení	1999
16	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf, vedoucí oddělení	2001
17	Kostečková Renáta	uklízečka	2010
18	Langrová Plaširybová Eva, BcA.	konzervátor (zástup za mateřskou dovolenou od 1. 8. 2017)	2017
19	Malina Lukáš, MgA.	výtvarník (od 16. 1. 2017)	2017
20	Marholtová Jolana	účetní	2005
21	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění	1976
22	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice, zástupce ředitele	1995
23	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog	1998
24	Mour Ondřej, DiS.	konzervátor	2010
25	Musilová Jana	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	2011
26	Novotný Jiří, Mgr.	archeolog	2015
27	Olšák Ladislav	údržbář, výstavář	2011
28	Olšák Ladislav	bezpečnostní pracovník	2011
29	Pelikánová Emilie	výtvarník (do 20. 1. 2017)	1992
30	Pohlová Irena	pokladní (Památník Velké Moravy)	1995
31	Portl Pavel, Mgr.	historik	2005
32	Princ Pavel	public relation	2015
33	Rašticová Blanka, PhDr.	historik	1976
34	Směřičková Gabriela, Mgr.	etnograf	2013
35	Sovišová Dagmar	účetní	1994
36	Strachotová Eva	uklízečka	1996

37	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář	2004
38	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO	2004
39	Šebková Veronika	pokladní (Slovácké muzeum)	1994
40	Šlemendová Jana	uklízečka	2010
41	Štefánek Matěj	údržbář, výstavář (zástup za nemoc 17. 5. – 4. 8. 2017)	2017
42	Štefánková Ludmila	konzervátor, vedoucí oddělení	1977
43	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele	2005
44	Tománková Petra, MgA.	programový pracovník (od 1. 1. 2017)	2017
45	Vlková Lenka, Mgr.	etnograf, programový pracovník	2015
46	Zemánková Helena	dokumentátor	1982
47	Zpěváková Jitka	ekonom, vedoucí oddělení	1994
48	Žižlavský Martin	pokladní (Památník Velké Moravy)	2015

MISTR TRADIČNÍ RUKODĚLNÉ VÝROBY ZLÍNSKÉHO KRAJE ZA ROK 2017

Petr Číhal, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Zlínský kraj patří mezi jeden z prvních krajů v České republice, který začal s oceňováním lidových tvůrců zachovávajících původní řemeslné postupy a technologie při práci s přírodními materiály. V roce 2011 byl Radou Zlínského kraje schválen Statut titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a pravidla pro jeho udělení. O rok později se pak na půdě Slováckého muzea uskutečnilo první slavnostní předání titulu nazvaného Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje.

Termín pro podání nominací je vždy do konce února příslušného roku. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, které plní od roku 2004 funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje, tyto nominace shromažďuje a předkládá komisi pro tradiční lidovou kulturu. Kromě etnografů Slováckého muzea nominace zpracovávají také jednotlivci, spolky, sdružení i obecní úřady, které tak chtějí upozornit na výjimečnost svých občanů a ocenit jejich přínos k udržování a předávání hodnot lidové kultury.

V roce 2017 Slovácké muzeum vypracovalo a předložilo nominace dvou osobností, stejně jako Občanské sdružení „Kunovjan“ z.s., jednou nominací pak přispěl Spolek pro zachování valašských tradic, obce Zašová, Rudice a paní Renata Kolajová. Komise pro tradiční lidovou kulturu tak mohla vybírat z osmi nominovaných kandidátů.

Zuzana Hartlová z Tupes – v oboru práce s hlinou – tradiční tupeská fajáns

Petr a Zlatuše Hejdomi z Hluku – v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi a opasků

Marie Hrňová z Nového Hrozenkova – v oboru textilní techniky – vyšívání krojových součástek a pletení valašských ponožek

Jiří Hýža ze Zlína – v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi

Pavel Kolaja z Lípy – v oboru práce s hlinou – kamenina, hrnčičina, majolika

Petr Mužík z Velkých Karlovic – v oboru práce s kůží a perletí – výroba oděvních doplňků z oblasti Valašska – krpce, opasky, kotule

Danuše Trtíková ze Zašové – v oboru textilní techniky – háčkované kytičky

Jan Vysloužil z Rudic – v oboru práce se dřevem – řezbářství

Odborná komise pro tradiční lidovou kulturu vybrala tři osobnosti, které doporučila Radě Zlínského kraje k udělení ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje. Rada ZK při svém jednání 21. srpna 2017 doporučení komise schválila. Slavnostní předání se tak opět konalo ve velkém sále hlavní budovy Slováckého muzea ve Smetanových sadech 10. října 2017 v prostředí končící výstavy s názvem Pod povrchem ornamentu. O doprovod slavnostního předání citlivě moderovaného Janem Pásmou se postarala cimbálová muzika Husličky a písničky ze ZUŠ v Uherském Hradišti s primášem Markem Pavlicou a uměleckým vedoucím Pavlem Štulírem.

Tři laureáti přijali dekret a blahopřání z rukou hejtmana Zlínského kraje Jiřího Čunka a náměstka hejtmana Ing. Jiřího Sukopa. Titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje v roce 2017 získali Zuzana Hartlová, Jiří Hýža a Petr Mužík.

Zuzana Hartlová (*26. 9. 1956)

Uherské Hradiště

Práce s hlinou – tradiční tupeská fajáns

Zuzana Hartlová je pokračovatelkou slavného rodu výrobců tupeské fajánsi. Její pradědeček Jaroslav Úředníček zdědil talent po předcích, hrnčičích z Napajedel,

Předání titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje 10. října 2017 v hlavní budově Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Zleva: Jiří Hýža, Petr Mužík a Zuzana Hartlová. Foto L. Chvalkovský.

a rozvinul jej plně po absolvování hodovníského kurzu džbánkařské výroby v roce 1914. Zuzana Hartlová se od dětství pohybovala v prostředí, kde se keramika vyráběla a byla přirozeně zasvěcována do problematiky malování, výpalu i expedice zboží. Výtvarné nadání od dětství rozvíjela v lidové škole umění. V letech 1971–1974 se vyučila v oboru umělecký keramik v Družstvu Lidová tvorba v Tupesích. Prakticky se vzdělávala v keramické dílně, teoretické znalosti získávala ve Škole uměleckých řemesel v Praze. Své vzdělání v oboru uměleckého zpracování keramiky rozvíjela dále na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti.

Po ukončení studia nastoupila do malířny, kde se zpočátku věnovala dekorování

rozměrných talířů a džbánů. Sběratelsky ceněné výrobky i jídelní servisy, čajové a kávové soupravy, stolní nádobí a další výrobky nacházely odbyt v prodejnách Krásné jizby, Družby či Zadruby a patřily k vyhledávaným a žádaným výrobkům.

Změna obecného vkusu a zánik trhů přivedly dílnu na počátku devadesátých let 20. století k úpadku. Zuzana Hartlová proto v roce 1998 založila vlastní dílnu, kde v plné míře navázala na získané zkušenosti s výrobou tupeské keramiky a pokračuje v ní doposud.

Řemeslné kvality i vysokou výtvarnou úroveň její práce ocenilo město Uherské Hradiště v roce 2011 udělením Ceny Vladimíra Boučka. Ve stejném roce obdržela rovněž titul ministra kultury České republiky Nositel tradice lidových řemesel.

Jiří Hýža (*30. 4. 1979)

Valašské Meziříčí

Práce s kůží – krojová obuv

Jiří Hýža se narodil ve Valašském Meziříčí. Vyučil se jako obuvník na Středním odborném učilišti ve Zlíně a poté pokračoval ve studiu na Střední průmyslové škole kožařské, obor výroba obuvi a galanterního zboží. Práci s kůží se tak věnuje celý profesní život.

Při volbě povolání jej zásadním způsobem ovlivnil jeho otec, Svatopluk Hýža, který od roku 1991 provozoval firmu zabývající se výrobou a opravami krojové obuvi. Naučil ho nejprve vyrábět opasky ke krojům, brašny a různé kožené součásti krojů, poté krpce a později i holínky, střevíce, vysoké šněrovačící boty, vrapené ženské čizmy a další.

Pod jeho rukama vznikají především různé typy krpců, ale poptávka jej nutí rozšiřovat své znalosti o lokálních specifikách krojové obuvi i mimo Valašsko a okolí Zlína dále na Slovácko i do jiných národopisných regionů. V současné době pracuje v dílně po svém otci v Kelči a dodává obuv folklorním souborům i jednotlivcům z celé České republiky i Slovenska. Při své práci spolupracuje s Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici i s Městským muzeem ve Valašských Kloboukách, kam zajíždí předvádět svou práci na Mikulášský jarmek.

Tradiční krojová obuv a opasky z Valašska z dílny Jiřího Hýži nesou certifikát „Pravé valašské“.

Petr Mužík (*16. 6. 1978)

Vsetín

Práce s kůží a perletí – výroba oděvních doplňků z Valašska – krpce, opasky, kotule

Petr Mužík, rodák ze Vsetína, vyrůstal v rodině, která má zručnost a vztah k rukodělné tvorbě v krvi. Otec pracoval jako strojní mechanik, maminka Anna pochází ze známé řezbářské rodiny Michalčáků z Nového Hrozenkova. Sama se tomuto řemeslu také věnovala. Petr již jako dítě tan-

coval v souborech Vsačánek a Portáš. To vše utvářelo základ pro jeho budoucí hluboký vztah k Valašsku, jeho tradicím a umělecké rukodělné výrobě.

Vystudoval nejprve obor mechanik – elektronik ve Valašském Meziříčí a poté absolvoval Konzervatoř P. J. Vejvanovského v Kroměříži – obor hoboj. Jako hudebník působil ve Valašském orchestru lidových nástrojů, v několika cimbálových muzikách a s Hudeckým triem Víta Kašpaříka vystupoval na řadě mezinárodních festivalů u nás i v zahraničí.

Po dokončení studia konzervatoře pracoval v rámci náhradní vojenské služby v domově důchodců Bzové a tehdy se začal věnovat řemeslné tvorbě. Nejdříve se zaměřil na řezbářství, kde čerpal především z odkazu a zkušeností své matky a svého dědečka. Poté se začal zajímat o výrobu valašských krpců, které se naučil šít sám z dochovaných dobových materiálů. Časem se zaměřil také na výrobu dalšího koženého doplňku ke kroji – valašského opasku. Při své práci nejen studuje staré vzory, ale díky představitosti a výtvarnému citu dále sám výzdobu na opascích rozvíjí a vytváří vlastní náměty tak, aby byl každý opasek originálem.

Při pátrání po starých výrobních postupech a dokumentárních materiálech z Valašska narazil také na ruční výrobu perleťových kotulí – spinek na košili. Zdrojem informací pro výrobní postup mu byly publikace, podle kterých se postupně zdokonaloval v práci s perletí. V současné době není v České republice kromě Petra Mužíka další tvůrce, který by se této specifické a jedinečné výrobě věnoval.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE V ROCE 2017

Jan Káčer, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené naplňováním vládního usnesení Konceptce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji dlouhodobě přistupuje k realizaci projektů zaměřených na identifikaci a dokumentaci jevů tradiční lidové kultury, vyhlašovaných a preferovaných Ministerstvem kultury ČR.

Ke stěžejním významným projektům poslední doby patří naplnění úkolu v oblasti tradičního lidového stavitelství a architektury, jenž pověřené pracoviště koncepčně dlouhodobě řeší. V roce 2017 byla pozornost řešitelského týmu věnována především publikaci *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko II.*, která vznikla za finančního přispění Zlínského kraje. Publikace je druhým rozšířeným a aktualizovaným vydáním předchozí verze, vydané v roce 2008 Slováckým muzeem, Zlínským krajem a Národním památkovým ústavem v Kroměříži. Kniha vznikla na základě terénního výzkumu současné podoby původního vesnického stavitelství ve Zlínském kraji prováděného Slováckým muzeem v Uherském Hradišti v rámci několikaletého grantového úkolu Ministerstva kultury České republiky Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. Řešitelé tohoto úkolu jsou: Mgr. Petr Hlavačka, Muzeum Komenského v Přerově, Mgr. Olga Floriánová, Klub sportu a kultury Vlčnov, PhDr. Ivo Frolec, ředitel Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Mgr. Jan Káčer, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, PhDr. Věra Kovářů, Brno, Ing. arch. Jaroslav Novosad, Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště Kroměříž, PhDr. Jana Spathová, ředitelka Národního památkové-

ho ústavu – územního odborného pracoviště Kroměříž.

Výzkum byl realizován po jednotlivých okresech. Každý rok byl takto zdokumentován jeden okres Zlínského kraje. V roce 2007 to byl okres Uherské Hradiště, v roce 2008 okres Zlín, v roce 2009 okres Vsetín a v roce 2010 okres Kroměříž. K tomuto cíli byl vytvořen tým odborníků, kteří všechny vsi v okrese Uherské Hradišti prošli, zaznamenali jejich stavební stav a provedli dokumentaci vesnice jako celku i jednotlivých domů, zejména těch, které v době průzkumu nesly pečeť starobylosti a tradiční znaky vývoje lidového stavitelství. Přehled stavu vesnické zástavby a pozornost věnovaná vybraným nemovitostem tvořily jedinečný základ pro vyhodnocení zjištěných fakt a také prognózu pro nejbližší období. Mnohdy byla tato prognóza neradostná, hovořila o ohrožení domu či hospodářského stavení. Z výsledků průzkumů vyplynula povinnost předat získané poznatky veřejnosti, především však představitelům obcí, starostům, stavebním úřadům a vlastníkům ve snaze zabránit ztrátám kulturních hodnot.

Cílem výzkumů a z nich vycházejících publikací je upozornit všechny zainteresované subjekty, především obecní úřady a majitele nemovitostí, na hodnoty dochovaných objektů tradičního lidového stavitelství. Některé z nich požívají památkové ochrany, ale je to jen malý zlomek z celkového počtu staveb, které by si rovněž zasloužily, aby zůstaly zachovány ve svém původním stavu jako významné kulturní dědictví regionálního vesnického stavitelství. Přes značnou míru přestaveb, modernizací a novostaveb se v obcích Zlínského kraje zachoval poměrně vysoký počet staveb nesoucích více či méně charakter původní stavební kultury – zemědělské usedlosti, domkářská stavení,

hospodářské stavby (stodol, seníků, chlévů, sklepů, sušíren na ovoce apod.), sakrálních objektů i dalších typů tradičních lidových staveb. Jejich počet se však velmi rychle snižuje, lidové stavby mizí z vesnických sídel doslova ze dne na den. Odborné instituce zabývající se tradiční lidovou kulturou si velmi dobře uvědomují potřebu zachovat hodnotné objekty původního vesnického stavitelství pro budoucí generace a pro udržení charakteristického rázu místních sídel. Publikace, včetně předkládaného druhého vydání, si kladou za cíl na kvality těchto staveb upozornit, podnitit a motivovat tak k jejich záchraně a péči o ně.

Zájem zainteresované veřejnosti vedl Slovácké muzeum k přípravě a vydání druhého aktualizovaného vydání publikace *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko II*. Předcházel mu prostřednictvím daného týmu odborníků opakovaný výzkum ve všech obcích bývalého okresu Uherské Hradiště. Na území okresu Uherské Hradiště se setkává několik etnografických subregionů Slovácka, jejichž charakteristické znaky tradiční lidové kultury se projevují také v lidovém stavitelství. Odlišnosti v něm jsou dány především místními podmínkami přírodními, geografickými, hospodářskými, sociálními i historickými, způsobem osídlení, vznikem sídel apod. Pro nížinnou oblast Pomoraví jsou charakteristické vesnice se soustředěnou zástavbou často širokých okapově orientovaných, těsně vedle sebe stojících usedlostí vytvářejících souvislou uliční frontu kolem průjezdných komunikací, ve středu s rozšířením v návesní prostor, tzv. návesní silnicovky. Stavebním materiálem je tradičně nepálená hlína, později i pálené cihly, pro hospodářské objekty, především chlévy, se uplatňuje kámen, drobnější objekty, např. kůlny, seníky apod., se budují i ze dřeva. Podobně lze charakterizovat i stavitelství obcí Uherskobrodsko, kde jsou odlišnosti ve formách zástavby ovlivňovány spíše jen mírně zvlněnou krajinou zdejších sídel. Lze také konstatovat, že na Uherskobrodsku se zachovalo poměrně hodně domů s fasádami

často velmi zajímavě a bohatě štukově zdobenými. Ve značné míře se vyskytují i domy se zvýšenými sýpkovými polopatry. Vesnice v oblasti podhorského terénu Chřibů mají již rozvolněnější zástavbu, objevují se zde tzv. nadsklepní domy, které jsou štitově orientované, obytnou část mají vyvýšenou nad polozapuštěným sklepním prostorem, do něhož se vstupuje z čelního přízemního průčelí. Výše uvedené oblasti jsou také oblastmi vinohradnickými a vinohradnické stavby představují významnou část zdejší stavební kultury, v některých obcích vytváří dokonce jedinečné soubory staveb, které jsou někde i prohlášeny vesnickými památkovými rezervacemi (Veletiny, Vlčnov). Dále ze severu na území okresu Uherského Hradiště zasahuje subregion luhačovické Zálesí. Mírně zvlněná konfigurace terénu sídel této oblasti přináší více rozvolněnou zástavbu, domy jsou podle umístění v terénu okapově i štitově orientované, charakteristickým prvkem jsou samostatně stojící patrové komory, větší výskyt určitých typů drobných hospodářských staveb, např. sušíren na ovoce. Rozvolněnější bývá zástavba dvorů, které jsou, kromě obytného domu, tvořeny i samostatně, v různých pozicích stojícími stodolami, seníky, komorami, mnohdy i chlévy. Jako stavební materiál se zde u hospodářských staveb více uplatňuje dřevo. Zcela jiný charakter mají obce moravských Kopanic, jejichž zástavbu představují samostatné usedlosti, domy roztroušené po širokém teritoriu svahů hornaté oblasti Bílých Karpat. Tradiční kopaničářské stavení patří ke karpatskému typu domů. Je budováno jako štitově orientovaná stavba z roubeného dřeva, obvykle omítnutá hliněnou omítkou – tzv. *v kožuchu*. Později ve stejném tvarosloví roubených staveb vznikaly domy zděné. Forma tradičních dvorů je hromadná se samostatně stojícími hospodářskými objekty a s pozdější tendencí k uzavírání dvorů.

Opakovaný výzkum vesnické stavební kultury obcí bývalého okresu Uherské Hradiště přinesl nejen doplnění informací a původní dokumentace, ale i varovné zjištění,

že památek původního lidového stavitelství v našich sídlech rychle ubývá a přibývá novostaveb či stavebních úprav, které nesouzní s charakterem zástavby slováckých vesnic, působí cizorodě a rušivě. Dosud zachovalé objekty původního stavitelství se často nachází ve špatném stavebnětechnickém stavu, pomalu chátrají. V některých obcích tento proces pokročil natolik, že se již tradiční stavby v podstatě nezachovaly, nebo jen v malém počtu. Ale jsou i lokality, kde se dosud zajímavých a hodnotných památek lidového stavitelství dochovalo poměrně hodně. Ve všech případech jsou opodstatněné důvody tyto objekty chránit a udržovat. Přispět k tomu má i předkládaná publikace, jež chce také připomenout skutečnost, že vesnické tradiční stavby patří k nejhroženějším dokladům historického vývoje venkova, a proto je třeba jejich existenci i záchraně věnovat mimořádnou pozornost. Soubor publikací *Lidové stavby známé neznámé* je ojedinělým počinem nejen v České republice, ale i na širším území. Věříme, že bude jedním z prostředků cíle „poznat a chránit“.

Pro práci řešitelského týmu pro lidové stavitelství byly stanoveny pro následující rok 2018 a 2019 výzkumné okruhy věnující dalším vybraným objektům z Uherskohradištska, Zlínska, okresu Hodonín, drobným sakrálním památkám, zvonicím a objektům spojeným s elektrifikací jednotlivých obcí. Výzkum je spojen i s prací s dostupnými archivními dokumenty ve Státních okresních archivech.

Oceňování lidových tvůrců

Každoročně, již od roku 2005, uděluje město Uherské Hradiště titul **nositel Ceny Vladimíra Boučka** jednotlivým osobnostem za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby jako veřejného uznání mistrů lidové umělecké výroby v regionu. V roce 2017 se seznam nositelů tohoto titulu rozšířil o další tři výrazné osobnosti: **Irena Burdová** (*1969) z Jalubí za zvykoslovné předměty – práce z těsta a jejich zdobení. Spolu s ní byla oceněna **Marie Hrobařová** (*1957) z Kostelan nad Moravou

za drobné zvykoslovné předměty – výroba kraslic zdobených batikou, reliéfní a vyškrabovanou technikou, a **Věra Marková** (*1944) z Tupes za celoživotní tvůrčí přínos v oblasti uchování tradice výroby tupeské fajánsi.

V úterý 10. října 2017 se uskutečnilo v prostorách hlavní budovy Slováckého muzea v Uherském Hradišti slavnostní předání dalšího ročníku titulu **Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje**, které je udělováno od roku 2012, a hostitelské role se ujalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti. Zlínský kraj tak přistoupil ve smyslu usnesení vlády České republiky z roku 2001 k aktualizaci Strategie účinnější státní podpory kultury a s respektem k usnesení vlády České republiky z roku 2003 o Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice a v souladu s výzvou UNESCO „Žijící lidské poklady“ k oceňování lidových tvůrců s vědomím nutnosti podpory uchování a dalšího rozvoje těchto hodnot ve svém regionu. Návrhy na udělení titulu mohou na základě Statutu uveřejněném na internetových stránkách Zlínského kraje a Slováckého muzea od 1. října každého roku do 28. února roku následujícího předkládat vědecké a odborné instituce, muzea, občanská sdružení, jiné neziskové a zájmové organizace, fyzické osoby působící v daném oboru, orgány státní správy a samosprávy. Návrhy musí být v písemné a elektronické formě včetně obrazové dokumentace zasílány Slováckému muzeu, které vypracovává kompletní nominační listy. Ty poté posuzuje jmenovaná odborná komise, kterou svolává předseda Kulturní komise Rady Zlínského kraje, jež svá doporučení na udělení titulu předkládá Radě Zlínského kraje.

A kteří tvůrci byli v roce 2017 navrženi na ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje? Petr a Zlataše Hejdovi z Hluku – v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi a opasků, Zuzana Hartlová z Tupes – v oboru práce s hlinou – tradiční tupeská fajáns, Marie Hrňová z Nového Hrozenkova – v oboru textilní techniky –

vyšívání krojových součástek a pletení valašských ponožek, Jiří Hýža ze Zlína – v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi, Pavel Kolaja z Lípy – v oboru práce s hlinou – kamenina, hrnčina, majolika, Petr Mužík z Velkých Karlovic – v oboru práce s kůží a perletí – výroba oděvních doplňků z oblasti Valaška – krpce, opasky, kotule, Danuše Trtíková ze Zašové – v oboru textilní techniky – háčkované kytičky a Jan Vysloužil z Rudic – v oboru práce se dřevem – řezbářství.

Na základě doporučení Odborné komise pro tradiční lidovou kulturu schválila Rada Zlínského kraje na svém jednání 21. srpna 2017 udělení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2017 třem laureátům za dokonalé ovládnání dovedností, postupu technologie tradiční rukodělné výroby a za předávání těchto zkušeností budoucím generacím. Z rukou hejtmána Zlínského kraje Jiřího Čunka a za přítomnosti náměstka hejtmána Ing. Jiřího Sukopa převzali titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2017 **Zuzana Hartlová** (*1956) z Tupes v oboru práce s hlinou – tradiční tupeská fajáns, **Jiří Hýža** (*1979) ze Zlína v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi a **Petr Mužík** (*1978) z Velkých Karlovic v oboru práce s kůží a perletí – výroba oděvních doplňků z oblasti Valaška – krpce, opasky, kotule.

Titul **Nositel tradice lidových řemesel** uděluje každoročně od roku 2001 ministr kultury České republiky vybraným lidovým tvůrcům, kteří ovládají staré technologické postupy. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti pověřené Centrem péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje úspěšně podalo na tento titul v roce 2017 nominaci **Františka Zusky** (*1932) ze Zlína v oboru práce s přírodními pletivy – pletení ze slámy, orobince, proutí a loubku.

Doprovodné programy

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje mimo jiné pokračovalo i v roce 2017 v přípravě tvořivých interaktivních programů pro děti i širokou veřej-

nost, nazvaných **Vaříme v muzeu**, z nichž se v průběhu roku jako první uskutečnil únorový pořad „*Sekaná i karbanátky, v zimě, v létě i ve svátky!*“. Původně byla sekaná pečeně výjimečné jídlo, které bylo doma na stolech zámožných rodin, a před vynálezem mlýnku na maso se suroviny najemno sekaly – odtud název sekaná. V meziválečném období se začaly i na venkovských stolech objevovat pokrmy z mletého masa. Často se vepřové maso doplňovalo drůbežím či králíčím nebo vařeným masem z polévky a spotřebovalo se tak vše, co zbylo od předchozího dne. Sekaná se stala součástí pohoštění o druhém svatebním dni nebo na Nový rok či v další sváteční příležitosti. Specialitami svátečních dní byly karbanátky s králíčím masem nebo i pečeným masem ze zabijačky. Únorovým setkáním provázely Ivana a Lenka Vlkovy z Prakšic a Marta Kondrová z Vlčnova. Ty předvedly celou plejádu pokrmů a dobrot, které možná dnes již nikdo doma běžně nevaří.

První březnová sobota v muzeu nesla podtitul „*Polévky o půstu, vaříme po hustu*“. V postním období, kdy v domácnosti ubývalo zásob, se vařily polévky – luštěninové, zasmažené, z kysaného zelí i starého chleba. K luštěninovým polévkám se pekla přesná buchtka nebo krajanec, a tak byla hutná polévka plnohodnotným pokrmem předjarního období. Do muzea tentokrát přijela Vlasta Kasardová ze Starého Města a návštěvníci mohli sledovat a samozřejmě i ochutnat, jak vaří cibulačku, do které přidává krutony a strouhaný tvrdý sýr. Další polévkou, kterou paní Kasardová vařila, byla fazolová. U ní představila dva druhy zahušťování a jejich rozdíl. Jedna byla zahuštěná klasikou jíškou z mouky a druhá, tzv. odlehčená verze, jemnými ovesnými vločkami, což přítomné dámy zajímalo jako velmi zdravé zahušťovadlo. K fazolové polévce bylo možné zakousnout pletýnku z kynutého těsta. Polévky se mnohdy v období půstu podávaly místo hlavního jídla, a proto musely být velmi energeticky vydatné.

První aprílová sobota měsíce dubna byla věnována tradičním obřadním pokrmům

Velikonoc zaměřených na různé druhy pečiva. Samotný název tvořivého dopoledne „*Po mazanci a jidáši, na Velkú noc sa zapráši,*“ napověděl, na co se návštěvníci mohli těšit. Zkušené kuchařky Božena Stašková a Hana Abrhámová z Kunovic pekly především z kynutého těsta, ze kterého tvarovaly jidášky ve tvaru různě stočené spirály. Měly připomínat provaz, na kterém se oběsil Jidáš. Pečivo se sladilo medem a bylo obvyklým dárkem pro chlapce, kteří od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty chodili po vesnicích hrkat. Mazance pečené z kynutého těsta měly tvar bochníku, na kterém byl naříznutím nožem naznačen kříž. Návštěvníci měli možnost načerpat inspiraci před blízcími se Velikonocemi a naučit se, jak správně zamísit těsto i tvarovat obřadní pečivo.

Podzimní říjnový program pojmenovaný „*Omáčky a knedlíky, pro všechny jedlíky!*“ nás nechal proniknout do tajů příprav tradičních pokrmů Slovácka, se kterými jsme se mohli setkat už na předchozích gastronomických programech v muzeu. Byl pořádán v rámci oslav Dne Zlínského kraje, který umožnil bezplatný vstup do muzeí po celém kraji. Za hojně účasti návštěvníků připravily zkušené kuchařky Ivana a Lenka Vlkovy z Prakšic a Petra Tománková z Uherského Hradiště-Mařatic starobylé druhy omáček i jednoduché a rychlé domácí knedlíky. Nejrůznější druhy omáček patřily v lidové kuchyni k levným a jednoduchým pokrmům, které se vařily ve všední dny. Nejčastěji se jedly bez masa – jen s krajancem nebo různými druhy šišek či knedlíků.

První listopadová sobota byla věnována specialitám tykvoých plodin s trefným názvem „*Jezte dýně, nejen o Halloweeně!*“ Dříve se dýně sadily v hospodářství na okrajích pole a mezi okopaninami. Používaly se nejen jako krmivo pro dobytek, ale v podzimním období zpestřovaly jídelníček. Oblíbenou pochoutkou se stala dýňová zavařenina, která se používala v zimním období jako náplň do buchet a vdolků, vařilo se dýňové zelí nebo polévka či omáčka. Přítomné návštěvníky přesvědčila Marie Lekešová a Marie

Hejdová z Hluku, že recepty z dýní nejsou jen současným módním výstřelkem, ale plnohodnotným doplňkem jídelníčku.

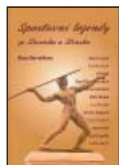
První prosincové sobotní dopoledne nazvané „*Hojně maku, v makovci aj ve štedráku!*“ návštěvníky přeneslo do adventní nálady a příjemně naladilo na nadcházející vánoční svátky. Tomu byl přizpůsoben i výběr tradičních receptů našich babiček – makovec, makovničky a štedrák. Součástí mnoha pokrmů na štedrovečerním stole byl mák. Velká spousta malých zrněk měla symbolicky přinést hojnost a bohatství do domu i hospodářství. Pekly se makové buchtičky – makovničky, kterými se často obdarovávali koledníci, jednoduchý makovec nebo bohatá buchta zvaná štedrák s náplní z máku, tvarohu, povidel i ořechů. Přítomní návštěvníci ochutnali tyto dobroty pod kuchařským dohledem Marty Kondrové z Vlčnova a její dcery Marty.

Pracovníci muzea ke každému gastronomickému programu připravili malou kuchařku receptů k dané tematické, kterou si návštěvníci mohli odnést s sebou a podle ní si tradiční recepty připravit doma. Díky přízni stálých návštěvníků (207 osob) bude Slovácké muzeum v těchto programech pokračovat i v roce 2018 se zaměřením na tradiční gastronomii.

VÝBĚROVÝ PŘEHLED PUBLIKACÍ VYDANÝCH V ROCE 2017

BARTOŠÍKOVÁ, Alena. *Sportovní legendy ze Slovácka a Zlínska.* [Veselí nad Moravou]: Alena Bartošíková, vydáno u vydavatelství Chludil, 2017. 111 s.

Autorka představuje sportovní legendy našeho kraje – olympioniky, mistry světa a mistry Evropy, kteří vyrůstali a se sportem začínali na Slovácku a Zlínsku. Nejedná se o výčet všech legend, ale pouze těch, se kterými měla autorka možnost se poznat.

BENÍČEK, Jan. *Pověsti z Bystřice pod Lopeníkem [zvukový záznam na CD]. Čte Jaroslava Thořová.* Bystřice pod Lopeníkem, 2017.

Audiokniha bánovského rodáka a učitele Jana Beníčka obsahuje šest pověstí zasazených do prostředí Bystřice pod Lopeníkem.

BLECHA, Jaroslav, HAMAR, Juraj a TETUROVÁ, Jarmila. *Loutkářství na Slovensku a v Česku = Puppetry in Slovakia and Czechia.* Překlad Zdeňka Šafaříková. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2017. 143 s. ISBN 978-80-88107-22-4.

Publikace představuje kulturní prvek Loutkářství na Slovensku a v Česku, který byl v roce 2016 zapsán do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva. Monografie obsahuje odbornou studii o českém loutkářství a rovněž odbornou studii prezentující vývoj loutkářství na Slovensku. Součástí je samostatný DVD nosič s dokumentárním filmem o loutkářství na Slovensku a v Česku.

BROŽOVIČOVÁ, Klára. *Tradiční život a odívání žen na Strážnicku.* Vydání druhé doplněné. Ostrava: Šmíra-Print Enterprises, a.s., 2017. 220 s. ISBN 978-80-87427-74-3.

Monografie popisuje poslední generaci žen, které nosí lidový oděv na každodenní bázi v oblasti jihovýchodní Moravy – region Strážnicko. V publikaci jsou prezentovány jedinečné materiály, jsou zachyceny kompletní životopisy nositelek a autentické fotografie z rodinných alb. Veškeré empirické podklady byly získány terénním výzkumem na základě rozhovorů s respondentkami.

BŘEČKA, Jan et al. *Hradčovice a Lhotka: obec ve víru času.* Vydání I. Hradčovice: obec Hradčovice ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně a Muzeem Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, 2017. 692 s. ISBN 978-80-7028-485-8.

Vlastivědná monografie navazuje na dříve vydané publikace pojednávající o historii obce, přináší nové poznatky o přírodě v okolí Hradčovic, spolkovém životu, dějinách farnosti, lidovém oděvu. Seznamuje se sakrálními památkami i vybranými osobnostmi Hradčovic a Lhotky.

ČIŽMÁŘOVÁ, Jana. *Keltská pohřebiště na Moravě: okresy Hodonín, Kroměříž, Olomouc, Opava, Prostějov, Přerov, Uherské Hradiště a Zlín = Keltische Gräberfelder in Mähren: Bezirke Hodonín, Kroměříž, Olomouc, Opava, Prostějov, Přerov, Uherské Hradiště und Zlín.* Překlad Pavla Seitlová a Daniela Veškrnová. Vydání 1. Brno: Moravské zemské muzeum, 2017. 393 s. ISBN 978-80-7028-486-5.

Katalog prezentuje nálezy a dostupný materiál z keltských pohřebišť na území Moravy. Zahrnuje materiál z územně navazujících okresů Prostějov, Olomouc, Přerov, Kroměříž, Zlín, Uherské Hradiště a Hodonín; poněkud anorganicky je přiřazen i slezský okres Opava s jedinou známou lokalitou.

ČÍHAL, Petr, ed. *Erotika v lidové kultuře.* Vydání první. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2017. 366 s. ISBN 978-80-87671-33-7.

Publikace navazuje na řadu etnologických studií vydávaných péčí Slováckého muzea, které dokumentují podstatné stránky způsobu života a mentalit minulých generací. Kapitoly v publikaci naznačují, že erotika v intimních komunikacích i v dalších mezilidských vztazích je právem sledována jako specifický symbolický a funkční celek podávající svědectví o estetizaci základních lidských potřeb tradice.

Člověk s člověkem: almanach o činnosti spolků a organizací v Ostrožské Nové Vsi a Chylicích. Ostrožská Nová Ves: Obec Ostrožská Nová Ves, 2017. 200 s. ISBN 978-80-270-2986-0.

Almanach vydaný u příležitosti otevření nové budovy obecního úřadu mapuje spolkový život v Ostrožské Nové Vsi i Chylicích.

ČOUPEK, Jiří a SLANICAY, Gabriel. *Historie Nivnického dvora: v dokumentech a fotografiích (1260-2017).* Vydání první. Nivnice: Linea Nivnice, 2017. 254 s. ISBN 978-80-270-0953-4.

Historie původní zemědělské usedlosti, dnes úspěšné české firmy LINEA NIVNICE, a.s., na výrobu ovocných šťáv, nápojů, přesnídávek, sirupů, lihovin a dalších produktů, zavedení značky HELLO. Vyprávění o Nivnickém dvoře je rozděleno chronologicky do šesti kapitol. Je doplněno více jak sedmi sty fotografiemi, které názorně ilustrují průvodní texty. Kniha sleduje zejména dva tematické kruhy – investice, stavby, instalace nových technologií včetně výrobků na jedné straně a zaměstnance, ať už v pracovním procesu nebo při společenských událostech na straně druhé.

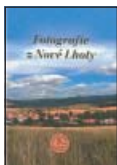
DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar et al. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev): devátá inscenace sedmdesáté druhé sezony 2016/2017: první uvedení nové dramatisace: premiéra 20. a 21. května 2017.* Brno: Městské divadlo, [2017]. 182 s., 24 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-80-270-2129-1.

Divadelní program Městského divadla Brno obsahuje kromě textu dramatisace také rozhovor s režisérem a studii o autorce prozaické předlohy Kateřině Tučkové. Nechybí ani stať Dagmar Dobšovičové Pintířové o historii Moravských Kopaníc či fotografie z představení.

FLORIÁNOVÁ, Olga et al. *Lidové stavby známé neznámé: Zlínský kraj – Uherskohradištsko II. Druhé rozšířené vydání.* V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, příspěvková organizace Zlínského kraje, 2017. 299 s. ISBN 978-80-87671-32-0.

Publikace je druhým, rozšířeným a aktualizovaným vydáním předchozí verze, vydané v roce 2008. Cílem je upozornit všechny zainteresované subjekty, především obecní úřady a majitele nemovitostí, na hodnoty dochovaných objektů tradičního lidového stavitelství.

Fotografie z Nové Lhoty. Vydání první. Nová Lhota: vydala Obec Nová Lhota v nakladatelství Albert, 2017. 94 s. ISBN 978-80-7326-281-5.

Publikace vydaná u příležitosti svěcení obecního znaku a praporu 24. září 2017 obsahuje staré fotografie zachycující život, sociální poměry, hospodaření a dřívější ráz obce. Součástí je DVD obsahující černobílý film pojednávající o oslavách prvního máje v roce 1975 a barevný film o otevření kulturního domu v témže roce v Nové Lhotě.

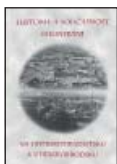
GÁLOVÁ, Marie. *Život v Korytné: kroje, zvyky, tradice.* 1. vydání. Korytná: Marie Gálová vlastním nákladem, 2017. 117 s.

Autorka mapuje mizející i ty dochované zvyky a obyčeje v obci. Detailně popisuje kroje – mužský, ženský, dětský. Vše doplňují mnohé černobílé i barevné fotografie.

HELA, Vlastimil. *Tajemství bohyní na Žitkově: součástí knihy je kompletní původní text Josefa Hofera Bohyně na Žitkově z roku 1913.* Praha: Eminent, 2017. 339 s. ISBN 978-80-7281-522-7.

Bojkovický rodák Vlastimil Hela se v knize pokusil spojit téma bohyní na Žitkově s příběhem Josefa Hofera, faráře, učitele a publicisty. Součástí knihy je kompletně převzaté původní vydání knihy Josefa Hofera Bohyně na Žitkově, dále obsahuje dva příběhy bohyní, které Hofer vydal v knize povídek Kopaničářské povídky. Nechybí ani soubor článků o životě a zvycích na Moravských Kopanicích, které Hofer publikoval v časopise Malovaný kraj pod názvem „Prskavky“.

Historie a současnost podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku. 1. vydání. Žehušice: Městské knihy s.r.o., 2017. 271 s. Historie a současnost podnikání. ISBN 978-80-86699-92-9.

První část knihy z pera regionálních historiků informuje jak o vzniku a rozvoji podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku a vývoji různých odvětví úzce spjatých s podnikáním, tak o známých či méně známých firmách a podnicích a podnikatelích. Ve druhé části jsou představeny některé současné firmy a podnikatelé daného regionu.

HLOŽEK, Martin a kol. *Umění emailu, technika smaltu = The art of enamelling, the enamelling technique.* V Brně: Technické muzeum, [2017], ©2017. 161 s. ISBN 978-80-87896-45-7.

Katalog vydaný ke stejnojmenné výstavě konané 31. 10. 2017 – 3. 6. 2018 v Technickém muzeu v Brně. Záměrem tvůrců výstavy bylo osvětlit jak

historický vývoj emailérství, tak princip smaltování a technické vlastnosti smaltu s cílem docenit jeho funkční a estetické benefity.

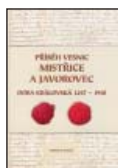

HRABEC, Jaroslav a kol. *Zvláště chráněná území přírody Zlínského kraje*. První vydání. [Zlín]: Zlínský kraj, 2017. 265 s. ISBN 978-80-87833-26-1. Monografie komplexně shrnuje problematiku zvláště chráněných maloplošných území ve Zlínském kraji, včetně částí území obou chráněných krajinných oblastí ležících v jeho hranicích.

JILÍK, Jiří a ŽIŽLAVSKÝ, Bořek. *Muž, který viděl démona*. První vydání. Praha: Regia, 2017. 159 s. ISBN 978-80-87866-30-6.

Kniha vypráví příběhy lidí, kteří se setkali s tajemnými, často obtížně vysvětlitelnými jevy. Popisují místa, kde působí temné síly, zjevují se přízraky, lidově řečeno straší, např. zámek Březolupy, hrad Buchlov nebo pohřební kaple Barborka. Přibližují osudy jedinců, kteří zasvětili svůj život objasňování dávných historických záhad. Pátrají po hrobě praotce Čecha, věrozvěsta Metoděje, ale i tajemné minulosti zvonu z Nivnice.

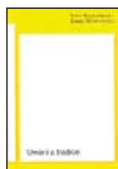
KRYSTÝN, Pavel. *Příběh vesnic Mistřice a Javorovec: doba královská 1247-1918*. První vydání. [Břeclav]: Petr Brázda – vydavatelství ve spolupráci s obcí Mistřice, 2017. 158 s. ISBN 978-80-87387-49-8.

Publikace mapující nestarší dějiny obce Mistřice od jejího vzniku až po rok 1918, včetně dějin Javorovce do roku 1960. Historická fakta jsou obohacena vyprávěním samotných Mistřičanů a Javorovčanů, jak je zapsali javorovský učitel Josef Hodek, mistřický kronikář Josef Kromsián a učitel Václav Kalbáč. Z nedávné doby je zaznamenáno vyprávění Josefa Švece a Josefa Maliny z Javorovce.

LAPČÍK, Josef. *Vzpomínání*. V Tupesích: Obecní úřad, 2017. 152 s. ISBN 978-80-270-2691-3.

Kniha je vzpomínkou na tupeské osobnosti, události a zvyky autorova dětství. Zvyky či osobité postavy nechává obživnout na keramických plastikách a doplňuje je vzpomínkami. Kniha uchovává paměť na stavební vývoj obce a proměny krajiny v jejím okolí.

MACHALÍKOVÁ, Pavla, ed. a WINTER, Tomáš, ed. *Umění a tradice*. Vydání první. V Praze: Artefactum, 2017. 155 s. ISBN 978-80-86890-97-5.

Soubor odborných studií, které z různých úhlů pohledu zkoumají vztah českého umění k tradici. Autoři statí se mj. zabývají přijímáním či odmítáním tradičních proudů, vztahem umění k nekanonickým projevům (lidovému umění, populární kultuře) apod.

MAREK, Martin. *Středoevropské aktivity Bařova koncernu za druhé světové války*. Vydání první. Brno: Matice moravská, 2017. 474 s. Knižnice Matice moravské; svazek 45. ISBN 978-80-87709-17-7.

Monografie mapuje bařovské podnikatelské aktivity na území střední a jihovýchodní Evropy v průběhu druhé světové války. Klíčovými tématy práce jsou rekonstrukce podnikatelské strategie a integrace do válečné ekonomiky,

rozbor sociálních sítí a interpersonálních vazeb a v neposlední řadě i analýza dopadů válečného podnikání na struktury koncernu.

MARTYKÁNOVÁ, Marie. Jiří Karel Heřman (1892-1969): atelier plný pohody. 1. vydání. Uherské Hradiště: Muzejní spolek v Uherském Hradišti, z.s. ve spolupráci se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti, p.o., 2017. 125 s. ISBN 978-80-903728-3-2.

Katalog vydaný u příležitosti stejnojmenné výstavy mapuje život a dílo významného uherskohradištského umělce. Kromě biografických údajů obsahuje soupis děl i výběr z výstavní činnosti.

MATYÁŠ, Bohuslav. Rád jsem vás poznal 3: (13 rozhovorů). První vydání. Buchlovice: Veligrad, 2017. 225 s. ISBN 978-80-906114-4-3.

Publikace obsahující 13 rozhovorů s osobnostmi Zlínského kraje, které byly uveřejňovány v časopise ZVUK Zlínského kraje od prosince 2010 do prosince 2016. V závěru jsou uvedeny krátké medailonky tázaných osobností.

MĚŠTÁNEK, Tomáš, VITVAR, Jan H. a FROLCOVÁ, Milada. Tomáš Měšťánek: můj život v Česku. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2017. 48 s. ISBN 978-80-85945-75-1.

Katalog vydaný u příležitosti stejnojmenné výstavy konané v Muzeu Kroměřížska v Galerii v podloubí od 10. 3. do 9. 4. 2017 obsahuje kromě životopisných dat také přehled výstav a zastoupení ve sbírkách.

NĚMCOVÁ, Františka a DOSTÁLKOVÁ, Marie. Dvacáté století v Babicích. Babice: Obec Babice, 2017. 243 s.

Zájmem obou autorek byla snaha zaznamenat všední život občanů Babic a jejich vztah k základním otázkám života ve 20. století. Na základě rozhovorů pamětníků a dobových dokumentů obsáhly dějiny obce od roku 1901 až do roku 2000. Publikace je doplněna četnými fotografiemi.

Okamžiky života Anežky Fialové: biografický a bibliografický příspěvek. Kroměříž: Václav Valina, 2017. 29 s. ISBN 978-80-270-2211-3.

Drobná brožura informující o životě a díle muzejní knihovnice, bibliografky a historičky umění v oblasti knižní kultury Anežky Fialové. Kromě biografického přehledu přináší také kompletní bibliografii.

PALACKÝ, Jan. Štafeta: vzpomínky z misí. Brno: vlastním nákladem vydali přátelé Jana Palackého, 2017. 69 s. ISBN 978-80-270-2931-0.

Životní příběh českého lékaře a jezuitského kněze Jana Palackého, syna prvního přednosty dětského oddělení nemocnice v Uherském Hradišti. Brožura přináší vzpomínky na misionářský život na Madagaskaru, Bolívii a Albánii.

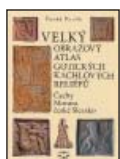
PÁNKOVÁ, Markéta. *Jan Amos Komenský v českém a světovém výtvarném umění (1642-2016).* Vydání první. Praha: Academia, 2017. 267 s. ISBN 978-80-200-2662-0.

Kniha předkládá historii zobrazování J. A. Komenského od 17. století po současnost. Představuje česká i světová výtvarná díla uchovávaná v nejrůznějších paměťových institucích (muzeích, galeriích, knihovnách či archívech). Jednotlivé kapitoly se věnují různým výtvarným a vizuálním médiím (malířství, kresba, grafika, bankovky, mince, plakáty, pohlednice, školní obrazy, sochařství, medaile, plakety). Knížka tak připomíná výraznou českou osobnost a její význam prostřednictvím výtvarného umění.

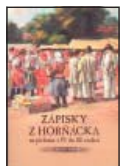
PAVELČÍK, Antonín. *Královské ozvěny z Vlčnova, aneb, Vzpomínky na jízdy králů.* [Vlčnov]: Společnost jízdy králů z.s., 2017. 340 s. ISBN 978-80-260-9621-4.

Podrobný popis všech událostí kolem jízdy králů od roku 1808 v desítce kapitol seřazených v časové ose, doplněný vzpomínkami pamětníků a mnoha fotografiemi. Kromě jízdy králů je zde sledován i vývoj vlčnovského kroje a Společnosti jízdy králů.

PAVLÍK, Vladimír, ŠALÉ, František, ed. a ŠALÉOVÁ, Václava, ed. *Zápisky z Horňácka na přelomu z 19. do 20. století.* Vydání první. Boskovice: Albert, 2017. 246 s. ISBN 978-80-7326-277-8.

Zápisky velického rodáka, povoláním zvěrolékaře, posláním zaníceného národopisce, seznamují s každodenním životem hornáckého lidu na přelomu 19. a 20. století. Autorovi se podařilo zachytit zejména sociální poměry tehdejší doby.

PAVLÍK, Čeněk. *Velký obrazový atlas gotických kachlových reliéfů: Čechy, Morava, české Slezsko.* První vydání. Praha: Libri, 2017. 543 s. ISBN 978-80-7277-566-8.

Cílem atlasu je přehlednou formou představit širokou škálu gotických a goticko-renesančních kamnových reliéfů a poskytnout o nich základní informace.

PILÁT, Zdeněk. *Od Derfle k Sadům: kapitoly z dějin obce.* Vydání první. V Uherském Hradišti: SPLK, 2017. 250 s. ISBN 978-80-903098-7-6.

Vlastivědná publikace informuje o dějinách čtvrti Uherského Hradiště zvané Sady, dřívější obci Derfle. Kromě historie se autor věnuje dějinám školství, společenskému životu a sportu, popisuje lidový oděv a lidové zvyky. Jedna z kapitol představuje významné osobnosti místní čtvrti.

PLAČKOVÁ, Marie, ed. *Hlucké fotoalbum.* Vydání první. Hluk: Město Hluk, 2017. 207 s. ISBN 978-80-270-1604-4.

Publikace sestavená z černobílých fotografií, které do archivu kroniky po léta nosili občané, mapuje život a dění moravského města.

POKLUDA, Zdeněk. *Kapitoly ze starších dějin Svatobořice a Mistřína.* 1. vydání. Svatobořice-Mistřín: obec Svatobořice-Mistřín, 2017. 62 s. ISBN 978-80-270-2607-4.

Monografie přibližuje nejstarší dějiny Svatobořice a Mistřína. Představuje svatobořické pány, šlechtické rody na milotickém panství, svatobořickém a milotickém dvoře.

POPELKA, Pavel. *Nech žije život živý.* Vydání první. Strání: Albert, 2017. 315 s. ISBN 978-80-7326-279-2.

Soubor volně zaznamenaných příběhů, které autor prožil s kamarády z Hornácka, věnovaný Jarkovi Slovákovi, řečenému Jarin. Některé z povídek již dříve vyšly v edicích Cestopisy, místopisy, povahopisy – Putování životem aneb Smrt se rozcvičuje, 2003; (Z)povídání z cest, 2006; Cestopády, 2006; Rokem v dur i moll, 2008. Starší povídky jsou upravené a doplněné.

PROVODOVSKÁ, Veronika. *Řemeslo jak vyšíté.* V Uherském Brodě: Muzeum Jana Amose Komenského, 2017. 269 s. ISBN 978-80-904525-7-2.

Publikace pojednává o způsobech a technikách vyšívání na jednotlivých krojových součástkách i jejich podobě od konce 19. století a nastiňuje návod, jak kroj podle výzdoby odlišit a správně přiřadit konkrétnímu regionu. Pozornost je věnována užitečným radám a podrobnému zpracování technik vyšívání plátěných oděvních součástí s konkrétním vyobrazením stehů. Druhá část knihy popisuje sváteční mužské i ženské kroje na Uherskobrodsku, moravskoslovenském pomezí a Moravských Kopicích a jejich starší varianty.

Putování po rodném kraji očima vzpomínek. Vydání první. Bohuslavice: ART mlýn, z.s. v nakladatelství Albert, 2017. 238 s. ISBN 978-80-7326-280-8.

Prostřednictvím vyprávění autor vzpomíná na osobnosti hornáckého kraje a dějinné události. Zamýšlí se nad spisovným jazykem a dialektem, včetně hornáckého nářečí. Součástí je nářeční slovník Hornácka.

RAJCHL, Rostislav. *Astronomické hodiny a orloje Uherskobrodská.* Uherský Brod: Město Uherský Brod, 2017. 47 s. ISBN 978-80-270-1185-8.

Brožura seznamuje s unikátními časoměrnými zařízeními na Uherskobrodsku. První popisuje demonstrátor měsíčních fází umístěný na radniční věži – radniční orloj, druhé jsou Růžičkovy astronomické hodiny a poslední Nivnický orloj umístěný v Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.

RAŠKA, Pavel a SMYČKOVÁ, Kateřina, ed. *Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoutcímu (1774).* 1. vydání. V Brně: Moravská zemská knihovna, 2017. 513 s. ISBN 978-80-7051-237-1.

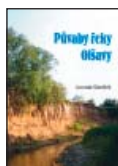
Edice zpřístupňuje rukopisný kancionál, který sepsal rektor Pavel Raška roku 1774 v Kněždubě. Zpěvník nazvaný Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoutcímu je dnes majetkem Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Obsahuje 281 písní, z nichž většinu Raška převzal ze starší tištěné katolické produkce, některé písně jsou ale doloženy pouze v dobových

nekatolických zpěvníků, některé jsou známy jen z rukopisných pramenů, několik se nepodařilo dohledat jinde než v Raškových kancionálech. Úvodní studie se věnuje rukopisnému publikování v českých zemích 17. a 18. století.

RUSZELÁK, Josef. *Život© je za dveřmi.* První vydání. Zlín: Josef Ruszelák, 2017. 264 s. ISBN 978-80-270-2498-8.

Monografie zlínského výtvarníka Josefa Ruszeláka sestává ze vzpomínek vlastních i jeho přátel bohatě ilustrovaných fotografickou dokumentací.

SLAVÍČEK, Jaromír. *Půvaby řeky Olšavy.* 1. vydání. Uherský Brod: ELTISK, 2017. 64 s. ISBN 978-80-88116-63-9.

Tajemná zákoutí, přírodní krásy a mnohé další zajímavosti kolem řeky Moravy popisuje autor s upřímnou láskou a zaujetím. Doplněno četnými fotografiemi.

SLAVÍČEK, Jaromír. *Objat samotou.* 1. vydání. Uherský Brod: ELTISK, 2017. 96 s. ISBN 978-80-88116-60-8.

Autor popisuje svůj několikátýdenní pobyt v osamělé chatce v zimních Bílých Karpatech. Své pocity předává čtenářům publikace s přáním, aby se i oni pokusili pocítit to, co on v přírodě prožíval, třeba četbou jeho knížky.

STAŠEK, Milan, STRAŠÁKOVÁ, Olga a GREGOR, Dalibor. *Jízda králů Kunovice.* 1. vydání. Opava: Foto&nakladatelství: Ing. Daligor Gregor Opava, 2017. 71 s. Edice Do kapsy. ISBN 978-80-87731-22-2.

Celobarevná fotografická publikace malého formátu popisuje základní obecné principy jízdy králů. Druhá část seznamuje s jízdou králů a jejím programem v roce 2016. Kniha obsahuje také anglický překlad.

ŠÁCHA, Vladimír. *Slovácké vymalovánky: 54 ornamentových předloh.* Veselí nad Moravou: Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty, o.p.s., 2017. 58 s.

Soubor 54 karet pro vymalování typického slováckého ornamentu v podobě „mandal“. Obsahuje vysvětlivky k jednotlivým motivům i regionální přiřazení. Na obálce jsou vyfoceny originální kresby z fasád domů a jiných staveb.

ŠTÝBROVÁ, Miroslava. *Docela obyčejné boty: boty neobyčejně zvláštní.* Vydání první. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2017. 262 s. ISBN 978-80-87130-42-1.

Výběrový katalog obuvi nabízí průřez exponátů Obuvnického muzea v expozici Princip Baťa – dnes fantazie, zítra skutečnost. Zastoupeny jsou boty historické, exotické, různé rarity a zajímavosti. Barevné fotografie doprovázejí podrobné popisy odhalující dobu a historii vzniku, výrobní způsob a další zajímavosti.

ŠVEHLA, Petr. *Od kaple ke kostelu: historie kostela svaté Anny v Kněžpole: 1856–1997: 1997–2017.* 1. vydání. Kněžpole: Obecní úřad Kněžpole, 2017. 59 s.

Brožura vydaná u příležitosti 20. výročí posvěcení kostela sv. Anny seznamuje s jeho historií, detailně popisuje inventář a udává výčet lidí sloužících a starajících se o kostel. Vše doplněno bohatou fotografickou přílohou.

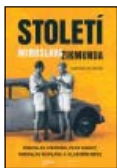
VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ, DRÁPALOVÁ, Lenka a TICHÁ, Jana. *Jak jde kroj, tak se stroj: katalog expozice o tradičním odívání na Valašsku.* Vydání první. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2017. 392 s. ISBN 978-80-87210-62-8.

Katalog vydaný u příležitosti otevření nové stálé expozice o tradičním odívání na Valašsku, která prezentuje proměny lidového odívání na Valašsku v období od poslední třetiny 18. století po polovinu 20. století.

VÁLKA, Miroslav a kol. *Od národopisu k evropské etnologii: 70 let Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.* 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2016. 211 s. Etnologické materiály; 5. ISBN 978-80-210-8488-9.

Publikace se snaží dějinný vývoj etnologického pracoviště na brněnské univerzitě prezentovat nejen v intencích vlastního oboru, ale také na pozadí obecného vývoje filozofické fakulty a Masarykovy univerzity. Přílohy v publikaci zahrnují v letech 2006–2016 obhájené diplomové práce, řešené vědecko-výzkumné projekty, vydané publikace a přehled studentských exkurzí a studijních cest pedagogů. K jednotlivým oddílům je přiložena obrazová příloha.

ZIKMUND, Miroslav et al. *Století Miroslava Zikmunda.* Vydání první. V Brně: Jota, 2017. 429 s. ISBN 978-80-7462-754-5.

Čtenář se vydává po stopách vzniku filmu Století Miroslava Zikmunda, po stopách života Miroslava Zikmunda a tím i po mezních situacích celé naší republiky. Kniha obsahuje dosud nepublikované informace, včetně úryvků z prvního, nikdy nevydaného cestopisu, dobové fotografie a ilustrace.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2017

HLAVNÍ BUDOVA

Velký sál

Zima na Slovácku	10. 11. 2016 – 29. 1. 2017
Z deníku archeologa	16. 3. – 21. 5. 2017
Pod povrchem ornamentu	29. 6. – 8. 10. 2017
Vládci noci	7. 12. 2017 – 4. 3. 2018

Malý sál

Boskovický poklad	13. 10. 2016 – 1. 1. 2017
Konzervátoři aneb skrytá tvář muzea	26. 1. – 23. 4. 2017
Klenoty lidové kultury Chorvatska na seznamu UNESCO	18. 5. – 10. 9. 2017
Povodně v Uherském Hradišti	21. 9. – 29. 10. 2017
Výstava Slovácka 1937	16. 11. 2017 – 4. 2. 2018

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Přízemní sál

Textile Art of Today (2015–2017)	24. 11. 2016 – 15. 1. 2017
Jan Konůpek (1883–1950), <i>známý i neznámý</i>	16. 2. – 9. 4. 2017
Broučci Jana Karafiáta, ilustrace a knihy	4. 5. – 9. 7. 2017
Solitéri/ Jiří Lindovský, Jiří Eliška, Radek Petříček	20. 7. – 10. 9. 2017
Mateusz Dworski, Oživený (ne)oživený / sochy, plakety, kresby	26. 10. 2017 – 7. 1. 2018

Velký sál

Textile Art of Today (2015–2017)	24. 11. 2016 – 15. 1. 2017
Memento Tiziani	16. 2. – 9. 4. 2017
František Karel Foltýn (1939–2000), Návrat na Moravu	4. 5. – 9. 7. 2017
Zemědělské práce: Slušovice	24. 7. – 10. 9. 2017
Jiří Karel Heřman (1892–1969), ateliér plný pohody	26. 10. 2017 – 7. 1. 2018

Malý sál

Textile Art of Today (2015–2017)	24. 11. 2016 – 15. 1. 2017
Memento Tiziani	16. 2. – 9. 4. 2017
František Karel Foltýn (1939–2000), Návrat na Moravu	4. 5. – 9. 7. 2017
Ulica/ Monika a Lubo Stacho	28. 7. – 10. 9. 2017
Jiří Karel Heřman (1892–1969), ateliér plný pohody	26. 10. 2017 – 7. 1. 2018

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vampyrismus	1. 1. – 31. 12. 2017
Cyrilometodějský Velehrad	1. 10. 2016 – 7. 4. 2017
Bašská stezka hlaholice (Baščanska staza glagoljice)	1. 6. – 3. 9. 2017
Makedonie – Putování (nejen) po stopách Sedmipčetníků	9. 10. 2017 – 1. 4. 2018

VÝSTAVY MIMO PROSTORY MUZEA

Cyrilometodějský Velehrad <i>Univerzita sv. Cyrila a Metoděje, Trnava, Slovenská republika</i>	10. 10. 2016 – 15. 2. 2017
Textile Art of Today (2015–2017) <i>Galerie Patro, Uherskohradištská nemocnice, a. s.</i>	7. 12. 2016 – 22. 1. 2017
Tomáš Měšťánek – Můj život v Česku <i>Muzeum Kroměřížska, Kroměříž</i>	10. 3. – 9. 4. 2017
Cyrilometodějský Velehrad <i>Památníku písemnictví na Moravě, Rajhrad</i>	22. 3. 2017 – 15. 2. 2018
Život za mřížemi <i>Uherskohradištská věznice</i>	9. 9. – 10. 9. 2017
Povodně v Uherském Hradišti <i>Galerie Patro, Uherskohradištská nemocnice, a. s.</i>	23. 1. – 28. 2. 2017

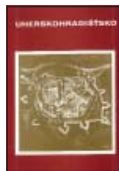
NOVÁ EXPOZICE

Věznice Uherské Hradiště <i>Podkroví Reduty, Uherské Hradiště</i>	27. 4. 2017 – 30. 11. 2017

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ A CD SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

MONOGRAFIE

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slováckým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 stran

ISBN 80-85048-39-6

C e n a: 69,- Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.

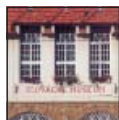
GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1999

Rozsah: 107 stran

ISBN 80-86185-05-2

C e n a: 46,- Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 152 stran

ISBN 80-86185-09-5

C e n a: 161,- Kč

GALUŠKA, Luděk; VAŠKOVÝCH, Miroslav a MENOŠKOVÁ, Dana.

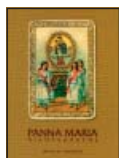
PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016

Rozsah: 167 stran

ISBN 978-80-87671-29-0

C e n a: 180,- Kč

ŠTAJNOCHR, Vítězslav.

PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 326 stran, 298 obr.

ISBN 80-86185-10-9

C e n a: 403,- Kč

ČOUPKOVÁ, Magdalena.

NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 159 stran

ISBN 80-86185-16-8

C e n a: 58,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila.

HODY S PRÁVEM NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008

Rozsah: 224 stran, barevné a černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-69-9

C e n a: 299,- Kč

Kolektiv autorů.

LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – VSETÍNSKO

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2010 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.

Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 199 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-86185-92-7

C e n a: 0,- Kč

Kolektiv autorů.

LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – KROMĚŘÍŽSKO

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2011 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.

Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011

Rozsah: 247 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-86185-96-5

C e n a: 0,- Kč

PROTI PROUDU ČASU: 100: [1914-2014].

Obrazová publikace vydaná u příležitosti 100. výročí založení Slováckého muzea provází dějinami muzea i města Uherské Hradiště.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 199 stran, barevné a černobílé obrázky

ISBN 978-80-87671-17-7

C e n a: 250,- Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga et al. **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ:
ZLÍNSKÝ KRAJ - UHERSKOHRADIŠŤSKO II.**

Druhé rozšířené vydání.

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a Zlínský kraj v roce 2017

Rozsah: 299 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-32-0

C e n a: 0,- Kč

KATALOGY K VÝSTAVÁM

ŠTAJNOCHR, Vítězslav. **SVATÁ TROJICE**

Katalog ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, r. 2005

Rozsah: 99 stran

ISBN 80-86185-44-3

C e n a: 253,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila. **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

C e n a: 40,- Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga; HABARTOVÁ, Romana a KONDOVÁ, Marta.

KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: brožura (46 stran, barev. il.) + 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

C e n a: 80,- Kč

HABARTOVÁ, Romana.

**LIDOVÍ MALÍŘI RODU HÁNŮ Z BLATNICE POD SVATÝM
ANTONÍNEM. AJ, TO SÚ MALÉŘI OD BOHA SAMÉHO**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 245 stran

ISBN 978-80-86185-59-0

C e n a: 345,- Kč

FROLCOVÁ, Milada a PELIKÁN, Jaroslav.
**MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM LITÉ MEDAILE, PLAKETY
A DROBNÉ PLASTIKY. UHERSKÉ HRADIŠTĚ 1988–2009**

Katalog je obrazovým ohlédnutím za deseti ročníky symposia lité medaile.
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 112 stran, barevné a černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-84-2

C e n a: 0,- Kč

Kolektiv autorů. **OPUS VELEHRADENSIS – ZNAMENÍ NADĚJE**

Katalog k výstavě plastik akademického sochaře Otmara Olivy a fotografií
MUDr. Jiřího Rohela.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 127 stran, barevné a černobílé foto

ISBN 978-80-86185-80-4

C e n a: 219,- Kč

HABARTOVÁ, Romana a kol. **FRANTIŠEK KRETZ (1859–1929)
– SBĚRATEL, NÁRODOPISEC, NOVINÁŘ**

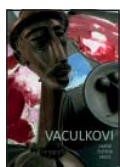
Katalog navazuje na výpravnou výstavu Veteš nebo poklad? František Kretz
a Slovácké muzeum.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 204 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-86185-82-8

C e n a: 156,- Kč

VACULKOVÁ, Ida et al. **VACULKOVI: UMĚNÍ ČISTÉHO SRDCE.**

[Texty Milada Frolcová... et al.]

Katalog ke stejnojmenné výstavě představuje život i dílo Vladislava a Idy
Vaculkových.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 157 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-87671-16-0

C e n a: 190,- Kč

PRŮVODCE

TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.

PRŮVODCE NÁRODOPISNOU EXPOZICÍ SLOVÁCKO

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 46 stran

ISBN: 978-80-87671-11-5

C e n a: 20,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.
SLOVÁCKO ETHNOGRAPHIC EXHIBITION GUIDE

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 46 stran

ISBN: 978-80-87671-14-6

C e n a: 20,- Kč

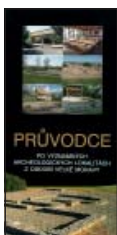
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta. **FÜHRER DURCH DIE ETHNOGRAFISCHE AUSSTELLUNG MÄHRISCHE SLOWAKEI**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 46 stran

ISBN: 978-80-87671-13-9

C e n a: 20,- Kč

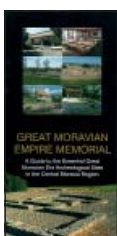
VAŠKOVÝCH, Miroslav.
PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH LOKALITÁCH OBDOBÍ VELKÉ MORAVY

Vydal: Slovácké muzeum a Zlínský kraj v roce 2002

Rozsah: 14 stran

ISBN 80-86185-21-4

C e n a: 15,- Kč

VAŠKOVÝCH, Miroslav.
GREAT MORAVIAN EMPIRE MEMORIAL: A GUIDE TO THE ESSENTIAL GREAT MORAVIAN ERA ARCHEOLOGICAL SITES IN THE CENTRAL MORAVIA REGION

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 10 stran

C e n a: 15,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila.
PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č.P. 90 A 93

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 10 stran

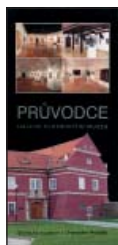
ISBN 80-86185-22-2

C e n a: 15,- Kč

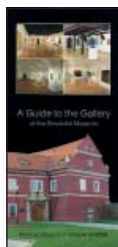

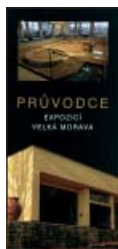
FROLEC, Ivo.
PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003
Rozsah: 21 stran
ISBN: 80-86185-23-0
C e n a: 15,- Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie.
PRŮVODCE GALERIÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005
Rozsah: 13 stran
ISBN: 80-86185-45-1
C e n a: 15,- Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.
A GUIDE TO THE GALLERY OF THE SLOVÁCKÉ MUSEUM
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005
Rozsah: 13 stran
ISBN: 80-86185-49-4
C e n a: 15,- Kč

GALUŠKA, Luděk; FROLEC, Ivo a VAŠKOVÝCH, Miroslav.
PRŮVODCE EXPOZICÍ VELKÁ MORAVA
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009
Rozsah: 28 stran
ISBN: 978-80-86185-85-9
C e n a: 15,- Kč

CD

VAŠKOVÝCH, Miroslav a ČÍHAL, Robert. **VELKÁ MORAVA – CD**
Multimediální dvojjazýčné
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006
C e n a: 267,- Kč

STUDIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slováckého muzea č. 10/2005
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006
Rozsah: 251 stran
ISBN 80-86185-48-6
C e n a: 81,- Kč

DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slováckého muzea č. 12/2007
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007
Rozsah: 246 stran
ISBN 978-80-86185-60-6
C e n a: 115,- Kč

TĚLO JAKO KULTURNÍ FENOMÉN: JÁ NEJSEM DŘEVO, JSEM DUCH A TĚLO

Studie Slováckého muzea č. 14/2010
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010
Rozsah: 196 stran
ISBN 978-80-86185-89-7
C e n a: 173,- Kč

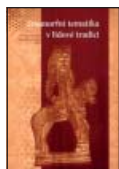
AGRÁRNÍ STRANA A JEJÍ ZÁJMOVÉ, DRUŽSTEVNÍ A PENĚŽNÍ ORGANIZACE

Studie Slováckého muzea č. 15/2010
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010
Rozsah: 226 stran
ISBN 978-80-86185-90-3
C e n a: 0,- Kč

REGIONÁLNÍ ZVLÁŠTNOSTI POLITIKY AGRÁRNÍ STRANY V OBDOBÍ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Studie Slováckého muzea č. 17/2012
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2012
Rozsah: 245 stran
ISBN 978-80-87671-01-6
C e n a: 0,- Kč

ZOOMORFNÍ TEMATIKA V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2013
Rozsah: 413 stran
ISBN 978-80-87671-07-8
C e n a: 150,- Kč

LÉČENÍ A LÉČITELSTVÍ V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2015

Rozsah: 335 stran

ISBN 978-80-87671-22-1

C e n a: 0,- Kč

EROTIKA V LIDOVÉ KULTUŘE

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2017

Rozsah: 366 stran

ISBN 978-80-87671-33-7

C e n a: 150,- Kč

SLOVÁCKO – SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 332 stran

ISBN 80-86185-13-3

C e n a: 46,- Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2002

Rozsah: 292 stran

ISBN 80-86185-17-6

C e n a: 58,- Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 392 stran

ISBN 80-86185-20-6

C e n a: 81,- Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2004

Rozsah: 331 stran

ISBN 80-86185-28-1

C e n a: 81,- Kč

SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 364 stran, barev. obr.

ISBN 80-86185-41-9

C e n a: 115,- Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006
Rozsah: 380 stran, černobílé obr.
ISBN 80-86185-50-8
C e n a: 115,- Kč

SLOVÁCKO 2006, ročník XLVIII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007
Rozsah: 360 stran, černobílé obr.
ISBN 80-86185-37-0
C e n a: 115,- Kč

SLOVÁCKO 2007, ročník XLIX
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008
Rozsah: 404 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-62-0
C e n a: 115,- Kč

SLOVÁCKO 2008, ročník L
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009
Rozsah: 432 stran, černobílé a barevné obr.
ISBN 978-80-86185-75-0
C e n a: 161,- Kč

SLOVÁCKO 2009, ročník LI
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010
Rozsah: 377 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-86-6
C e n a: 161,- Kč

SLOVÁCKO 2010, ročník LII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011
Rozsah: 356 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-91-0
C e n a: 161,- Kč

SLOVÁCKO 2011, ročník LIII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2012
Rozsah: 423 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-99-6
C e n a: 161,- Kč

SLOVÁCKO 2012, ročník LIV
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2013
Rozsah: 413 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-05-4
C e n a: 173,- Kč

SLOVÁCKO 2013, ročník LV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 423 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-87671-15-3

C e n a: 175,- Kč

SLOVÁCKO 2014, ročník LVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2015

Rozsah: 423 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-87671-21-4

C e n a: 175,- Kč

SLOVÁCKO 2015, ročník LVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016

Rozsah: 339 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-87671-28-3

C e n a: 175,- Kč

SLOVÁCKO 2016, ročník LVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2017

Rozsah: 383 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-87671-31-3

C e n a: 175,- Kč

TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE PRO PUBLIKOVÁNÍ V ČASOPISU SLOVÁČKO

- příspěvek je nutné odevzdat v elektronické podobě v textovém editoru Word
- fotografická příloha: v elektronické podobě nejlépe ve formátu JPG (rozlišení alespoň 300 dpi), případně originál fotografie v papírové podobě (redakce zajistí naskenování či přefocení)
- písmo: Times New Roman
- název příspěvku: velikost 12 tučně, verzálkou
- jméno, příjmení, název instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku: česky několika větami před článkem
- text: velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- forma bibliografické citace viz www.slovackemuzeum.cz/doc/107/
- autobiografický údaj za studií: kurzívou titul, jméno a příjmení, rok narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby (vzor): Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.
- maximální rozsah studie 36 000 znaků (včetně mezer)
- maximální rozsah zprávy 10 000 znaků (včetně mezer)
- české resumé v rozsahu do 1800 znaků (včetně mezer)

MUZEUM, které je VIDĚT!

Slovácké muzeum

MUZEUM, ve kterém jste VIDĚT!

PF 2018

